

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ
**НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ
І МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**
СТУДЕНТСЬКА РАДА

**ЩОРІЧНА ЗВІТНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Хмельницький
2025

Збірник тез Щорічної звітної наукової конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 20 травня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 476 с.

У збірнику представлені тези здобувачів вищої освіти, що були подані на щорічну звітну наукову конференцію здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, яка відбулася 20 травня 2025 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Теорія та історія держави і права», «Конституційне, адміністративне та фінансове право», «Приватне право», «Кримінальне право та процес», «Трудове, земельне та аграрне право», «Міжнародне та європейське право», «Фінансово-управлінські аспекти розвитку національної економіки», «Засади менеджменту, статистики в умовах сьогодення», «Мовознавство», «Туризм: виклики сучасності», «Публічне управління та адміністрування», «Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні» «Загальногуманітарні науки».

Збірник розрахований на здобувачів вищої освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідних напрямків і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Щорічної звітної наукової конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова не завжди поділяє думку учасників конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 001

ISBN 978-617-7572-93-9

© Колектив авторів, 2025
© Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, 2025 р.

Шановні учасники конференції!

Щиро вітаю вас з початком роботи Щорічної звітної конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова!

Науковий захід традиційно є важливою подією в науковому житті нашого університету, адже відкриває простір для молодих дослідників не лише з метою продемонструвати результати своєї праці, а й долучитися до активного обговорення актуальних викликів сучасності. Студентська наука – це не просто важлива частина освітнього процесу, але й основа для формування мислячої, відповідальної та ініціативної особистості.

Сьогодні, коли країна продовжує боротися за своє майбутнє, роль інтелектуального потенціалу молоді зростає як ніколи. Ваше прагнення до знань, критичного аналізу, дослідницького пошуку – це внесок у зміцнення держави, її правової системи, економіки, управлінських і гуманітарних практик.

Конференція об'єднала доповіді з найрізноманітніших галузей – від теоретико-правових досліджень, конституційного, адміністративного, фінансового, кримінального та приватного права до питань трудових, земельних і аграрних відносин, міжнародно-правових процесів, економіки, менеджменту та статистики, публічного управління, соціального захисту, туризму, мовознавства й загальногуманітарних наук. Презентовані матеріали охоплюють як фундаментальні, так і прикладні аспекти – з особливим акцентом на виклики воєнного та повоєнного часу, відбудову країни.

Вірю, що сьогоднішні дискусії стануть для вас джерелом нових ідей, стимулом до подальших досліджень і професійного зростання. Бажаю вам плідної роботи, змістовних наукових доповідей, цікавих обговорень та натхнення на нові досягнення!

Ректор університету

Олег ОМЕЛЬЧУК

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Андрієвський Олег Олександрович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

НОВИЙ КУРС ФРАНКЛІНА Д. РУЗВЕЛЬТА: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджувана тема є актуальною завдяки потребі у вивченні успішних історичних прикладів антикризового управління під час економічних, соціальних та політичних потрясінь. Україна, стикаючись з такими масштабними викликами, як: війна, економічна нестабільність, соціальна нерівність та необхідність відбудови, – могла б використати досвід США 1930-х років для проведення реформ. Новий курс Рузвельта показав, що активна роль держави у вигляді інвестицій в інфраструктуру, підтримки зайнятості та захисту вразливих груп населення може не лише стабілізувати ситуацію, а й покласти основу для сталого розвитку. Вивчення цього досвіду дає змогу пристосувати ефективні підходи до українських реалій і сприяти формуванню сучасної політики відновлення та модернізації.

Новий курс Франкліна Рузвельта – це комплекс економічних і соціальних реформ, запроваджених у США в 1933–1939 роках для подолання Великої депресії. Його мета полягала в стабілізації економіки, зниженні безробіття та підтримці найуразливіших верств населення. Новий курс істотно змінив роль держави в економіці, поклавши початок американській моделі соціального капіталізму.

Після вступу Рузвельта на посаду президента 06 березня 1933 року було перенесено надзвичайну сесію Конгресу, ухвалено надзвичайний банківський закон та встановлено державний контроль над золотом. Уже 13 березня відкрилися 12 центральних банків, а до 15 березня – всі банки, з яких кількість скоротилася з 6145 у 1932 до 4897 у 1933, а до 1939 – зросла до 5203 [1]. Активи банків у 1933–1939 роках збільшилися на 37 %. 16 червня 1933 року прийнято Закон Гласса-Стігала, що розмежовував депозитні та інвестиційні операції, запроваджував страхування вкладів до 2500 доларів, згодом – до 5000 доларів. До кінця 1935 року депозити страхували 14 219 банків. Закон 1935 року посилив контроль Ради керівників ФРС над резервами банків. 31 січня 1934 року відбулася девальвація долара: золотий вміст знижено, долар знецінився на 12 %, ставка за облігаціями та кредити знизилась [1].

У фінансовій сфері ухвалено закони 1933 – 1934 років для регулювання біржової діяльності, створено Комісію з торгівлі акціями, і до 1937 року 3500 компаній зареєстрували акції на суму 13 млрд доларів. У промисловості 16 червня 1933 року прийнято закон NIRA, за яким було укладено 557 основних і 189 допоміжних кодексів, що охопили 95 % промислових працівників. В аграрному секторі 12 травня 1933 року ухвалено закон AAA, який передбачав підвищення цін на сільгосппродукцію через виплати фермерам за скорочення посівів. 16 лютого 1938 року ухвалено новий аграрний закон, який регулював ціни шляхом зберігання продукції [1].

У складний період Великої депресії президент Рузвельт, демонструючи рішучий та прагматичний підхід, розширив свій план дій, зосередившись на соціальній підтримці,

економічному відновленні та реформах [2]. Соціальна сфера політики «Нового курсу» Франкліна Делано Рузвельта відігравала ключову роль у подоланні наслідків Великої депресії та формуванні основ сучасної соціальної держави в США, основна мета якої полягала в забезпеченні соціальної підтримки найбільш уразливих верств населення, зниженні рівня безробіття та створенні гарантій для стабільного існування громадян. У березні 1933 року було створено Федеральну надзвичайну адміністрацію допомоги (далі – ФЕРА), яка отримала 500 млн доларів для допомоги безробітним; загалом на ці цілі витратили понад 4 млрд доларів. Для молоді організовували лісові табори (ССС), де в 1933 – 1939 роках працювали близько 2 млн юнаків віком до 25 років, займаючись благоустроєм, лісовідновленням і будівництвом.

У 1935 році Конгрес ухвалив Закон про соціальне страхування, який заклав основу національної системи соціального захисту. Було запроваджено страхування на випадок безробіття, інвалідності, старості та втрати годувальника. Програми соціального забезпечення в межах Нового курсу стали першим випадком, коли федеральний уряд США почав системно надавати підтримку людям похилого віку. Закон про соціальне забезпечення був спрямований на зменшення ризиків, притаманних життю американців під час Великої депресії, зокрема старості, безробіття та злиднів, особливо серед вдів і дітей, які втратили батька [3]. Пенсії фінансувалися за рахунок внесків працівників і роботодавців: останні були зобов’язані відраховувати 1 % від зарплати працівника до спеціального соціального фонду. Максимальний розмір пенсії тоді становив 85 доларів на місяць. Також було створено систему державної допомоги дітям-сиротам, людям похилого віку та особам із фізичними вадами. Крім того, у рамках «Нового курсу» створювались нові робочі місця через державні інфраструктурні проекти. Наприклад, у межах роботи Адміністрації громадських робіт (PWA) та Управління прогресу робіт (WPA) будувалися дороги, школи, лікарні, дамби, мости та інші об’єкти. Це не лише покращувало умови життя, а й забезпечувало тимчасову зайнятість мільйонам американців [3].

У процесі післявоєнної відбудови Україна може скористатися кількома уроками з «Нового курсу». По-перше, важливою є активна роль держави в соціальному захисті. Держава повинна не тільки регулювати економіку, але й надавати допомогу вразливим категоріям громадян – пенсіонерам, безробітним та сім’ям з дітьми. Рузвельт продемонстрував, що державна підтримка є основою стабільності. По-друге, Україні необхідно удосконалити систему соціального страхування, зробивши її більш доступною, прозорою та ефективною. Третім важливим аспектом є інвестиції в створення робочих місць через державні програми. Масові громадські роботи в США не тільки знизили рівень безробіття, але й покращили інфраструктуру. Україні було б корисно впровадити подібні ініціативи, особливо під час відбудови після війни. Наступним важливим уроком є підтримка регіонів та малозабезпечених громад. Новий курс звертав увагу на сільські райони, електрифікацію, доступ до освіти та медицини, що є актуальним і для України, яка потребує адресної допомоги для відсталих та постраждалих територій. Також, через соціальну підтримку та чесне управління, Рузвельт зміцнив довіру громадян до влади. Для України це надзвичайно важливо для забезпечення стабільності та згуртованості суспільства [3]. І, зрештою, реформи Нового курсу були націлені не лише на подолання кризових явищ, а й на закладання основ для сталого розвитку. Україні слід орієнтуватися на стратегічні зміни, а не лише на тимчасову допомогу.

Отже, Новий курс Франкліна Д. Рузвельта продемонстрував, що в часи глибокої економічної кризи держава може й повинна брати на себе відповідальність за добробут своїх громадян. Вперше в історії США на федеральному рівні було запроваджено масштабні програми соціального захисту – пенсійне забезпечення, допомогу безробітним, підтримку малозабезпечених сімей. Ці заходи не лише полегшили життя мільйонам американців, а й сприяли відновленню довіри до держави та стабілізації суспільства. Для України, яка сьогодні

стикається з численними викликами, досвід Рузвельта є надзвичайно актуальним. Новий курс доводить, що соціальна справедливість і активна роль держави в забезпеченні добробуту громадян є не слабкістю, а запорукою стійкості та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Суть «Нового курсу» Ф. Д. Рузвельта. *Освіта.UA*. URL : https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/31787/ (дата звернення: 01.05.2025).
2. Уроки двох Рузвельтів для України. Чого нас вчить історія США. URL : <https://nv.ua/ukr/opinion/ssha-chomu-ukrajini-varto-znati-pro-istorichni-postati-ruzveltiv-ostanni-novini-50171108.html> (дата звернення: 02.05.2025).
3. 18.4A: Законодавство про соціальне забезпечення. *LibreTexts – Ukrayinska*. URL : <https://surl.li/duwqvuc> (дата звернення: 01.05.2025).

Андрушак Аліна Вадимівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗНАЧЕННЯ РЕФОРМ ЛЮДОВИКА IX ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ЄДИНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Людовик IX Святий є одним з найвизначніших королів середньовіччя, він зіграв провідну роль у зміцненні централізованої Французької монархії, він заклав фундамент для єдиної держави, підвищив авторитет короля. З його ім'ям пов'язані глобальні зміни у сфері державного управління. Змінення децентралізованого стану влади і зміцнення королівської влади у Франції відбулося завдяки реформам короля Людовика IX [1, с. 164]. Реформи, які він здійснював, охоплювали багато ключових сфер життя й сприяли єдності в країні. Людовик IX перетворив Францію на державу з чіткою владною вертикаллю.

Найпомітніший внесок Людовика IX у розвиток державотворчості, звичайно полягав у сфері судочинства. Найвищим судом у Франції став Паризький парламент, який збирався 4 рази на рік. Тоді як у феодальному суспільстві кожен сеньйор мав свою юрисдикцію, що породжувало безлад та свавілля, Людовик зробив рішучий крок до централізації судової системи. Він заснував королівський суд як інстанцію, яка була доступна для всіх підданих. Було запроваджено практику особистого прийому скарг підданих, навіть найбідніших. Відомо, що він вислуховував і розбирав справи особисто, сидячи під деревом, намагаючись таким чином досягти справедливості у своїй країні. Крім того, Людовик заборонив приватні війни. Було введено так зване правило «40 днів короля». Це правило означало, що в період цього часу супротивники могли одуматись, а особи, які опинились у небезпеці внаслідок військового конфлікту, могли звернутись до королівського суду з апеляцією. Першу ж реформу у французькому нотаріаті провів Людовик IX Святий, який у 1270 р. запровадив 60 посад нотаріусів при Паризькій судовій палаті [2, с. 17].

Завдяки королю було сформовано наймане військо та міську міліцію замість феодального ополчення, що значною мірою зменшило залежність королівської влади від феодалів і посилило безпосередній контроль короля над армією й дозволило більш ефективно використовувати збройні сили. Людовик IX також провів масштабні адміністративні зміни. Він активно боровся з корупцією серед чиновників, зміцнив і розвинув адміністративну систему бальїв. За його правління вони стали важливими представниками королівської влади, які

контролювали збір податків і перевіряли діяльність місцевої влади. Завдяки таким заходам королівська влада набувала все більшої значимості і витісняла владу феодалів.

Важливим кроком для забезпечення економічної стабільності й зменшення залежності від регіональних грошових систем стало запровадження єдиної королівської монети. Вона мала назву «золотий екю» і визначалась високою якістю, адже карбувалась майже з чистого золота. На території країни монета входила в обіг поруч з місцевими, поступово витісняючи їх. Рада короля (Курія) була розділена на дві палати – судова та фінансова (рахункова). Остання контролювала надходження судового мита, а судова, ув свою чергу, пізніше стала називатись парламентом.

Безумовно, не мену значним було те, що Людовик IX перетворив саму постать короля на моральний орієнтир для суспільства. Він прославився своєю побожністю, справедливістю та турботою про підданих. Саме за ці риси після смерті він і отримав титул «Святий». Король будував притулки для людей з інвалідністю та бідних. Він наголошував, що його метою є мир в країні та за її межами. Не дарма добу правління Людовика IX називають «Золотий вік», оскільки Франція дійсно зміцніла досягла розквіту. Образ «Святого короля» зміцнив сакральність монархії і сильно підняв її авторитет не тільки серед простого люду, а й серед знаті. Це означало, що лояльність населення все більше переходила на бік короля.

Незважаючи на те, що Людовик IX усе своє правління уявляв як утвердження ідеалу християнського правителя, під час виконання своєї місії він знайшов час і сили для удосконалення осередків культури й освіти [3, ст.104]. Король підтримував діяльність університетів, як-от: Паризького університету, який став одним з провідних центрів європейської освіти. Він сприяв поширенню грамотності серед духовенства і бюрократії, регулярно замовляв переклади релігійних і інших текстів французькою мовою. Увагу він звертав і на сферу мистецтва. Розквіт готики в архітектурі Франції припадав на часи правління Людовика IX. У XIII ст. з'явилися шедеври готичного мистецтва Нотр-Дам де Парі, собори у Шартрі, Ам'єні, Реймсі [3, ст.103].

Отже, реформи Людовика IX перетворили Францію на більш згуртовану та централізовану державу. Вони сприяли зміцненню авторитету королівської влади. Заборона приватних воєн, створення єдиної фінансової та удосконалення судової систем стали основою для подальшого об'єднання Франції. Він зумів об'єднати державу не завдяки зброї, а силою закону та справедливості. Саме за часи правління короля Людовика сформувались передумови для виникнення станово-представницької монархії, яка стала наступним етапом розвитку французької державності. Таким чином Людовик IX відіграв ключову роль для формування Французької держави та розширення сфери впливу короля.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. 2020.
2. Сміян Л. С., Нікітін Ю. В., Хоменко П. Г. Нотаріат в Україні Загальна частина: підручник. Київ : КНТ. 2009. С. 17.
3. Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М. Місце освіти і культури в діяннях фрідріха II гогенштауфена і Людовика IX Святого. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Том 32 (71). № 1. С. 99–106.

Гранатюк Вероніка Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

«ПРОЦЕС 59-ТИ» — ВИЯВ РАДЯНСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Період першої радянської окупації Західної України (1939–1941 рр.) відзначився активним впровадженням репресивної політики та насадженням більшовицької ідеології. Одним із найбільш показових судових процесів цієї доби став так званий «Процес 59-ти», який став символом політичного терору, спрямованого проти молоді, здебільшого учнів і студентів, причетних до Організації українських націоналістів (далі – ОУН).

Мета роботи полягає в тому, щоб проаналізувати «Процес 59-ти» як приклад практик радянського тоталітаризму, що набуває особливої актуальності в умовах сучасної російсько-української війни. У центрі уваги – терор як інструмент легітимації влади, придушення національного спротиву та використання викривленого поняття правосуддя як засобу політичної репресії. Ця справа висвітлює спадкоємність імперських стратегій від Російської імперії до СРСР та сучасної росії.

Російська імперія і Радянський Союз діяли як експансіоністські утворення з різними формами, але подібною сутністю: запереченням національної ідентичності поневолених народів, централізацією влади, репресіями, асиміляцією та цілеспрямованим винищенням національних еліт. Якщо імперія діяла через православ'я, автократію та русифікацію, то СРСР використовував «інтернаціоналізм», комуністичну ідеологію та централізовану репресивну систему. Західноукраїнські території стали об'єктом агресії згідно з пактом Молотова-Ріббентропа 23.09.1939 року. Окупаційна влада ліквідувала українське громадське життя, проводила депортації, переслідувала церкву. «За даними дослідників, з 1939–1945 років Львів втратив 80 відсотків корінного населення» [1].

«Процес 59-ти» – це не просто репресивна акція, а втілення ключового інструменту радянської імперської політики – демонстративного терору з пропагандистською функцією. Його головною метою було публічно продемонструвати нову владу, зламати опір націоналістичних організацій та паралізувати активну частину молоді, яка становила потенційну загрозу для режиму. Формально процес стосувався учасників підпільної мережі ОУН, яка вела ідеологічну й організаційну діяльність на території Західної України після її окупації СРСР у 1939 році. Проте більшість обвинувачених не була бойовиками чи диверсантами – це були студенти, гімназисти, юнаки віком від 15 до 25 років, у яких участь в ОУН часто обмежувалася розповсюдженням листівок, читанням забороненої літератури, ідеологічними дискусіями або простою симпатією до української національної ідеї.

Слідство велося за класичною моделлю НКВД – із порушенням усіх норм кримінального процесу. Обвинувачених тримали у Львівській в'язниці № 2, відомій як «Замарстинівська», у нелюдських умовах. Камери були переповнені: «У нашій камері під № 8, яка мала розміри 11 на 13 метрів, була тільки одна віконна рама для вентиляції, містилося в ній 198 в'язнів» [2]. Торттури застосовувалися системно: «допити проводили вночі, а вдень спати забороняли (це звична практика слідства радянських органів). Кабінети слідчих були постійними камерами тортур («гуманне» радянське законодавство дозволяло застосовувати фізичні методи впливу на допитах)» [3]. З боку НКВД процес мав на меті не лише придушити організаційну мережу ОУН, а й вибити із затриманих політичні зізнання, які потім можна було використати для пропагандистського «легітимування» каральних дій. «Молодим оунівцям інкримінували змову з метою повалення радянського ладу, «зраду батьківщини», терористичну діяльність та шпигунство на користь Німеччини» [3].

Суд розпочався 15 січня 1941 року і тривав лише чотири дні. Обвинувачені фактично не мали права голосу – вироки були підготовлені заздалегідь. «Розстріл, розстріл, розстріл – лунало в залі, і кров у жилах застигала від цих слів. Після вироку всі заспівали «Ще не вмерла Україна», «На запитання, як ми ставимось до радянської влади, кожен говорив негативно. А це означало розстріл. Старші просили нас, молодших, відповідати позитивно, щоб ми залишились живими» [4]. Із 59 підсудних 42 особи отримали смертні вироки (розстріл), а решта – по 10 років таборів. Вироки почали виконувати вже у квітні 1941 року: 18 юнаків були страчені у Львові 14 квітня. Ще одного – в серпні того ж року. Місця поховань не відомі досі. «15 березня 1941 року Верховний Суд СРСР пом'якшив вирок 19 засудженим до розстрілу на 10 років перебування у таборах, 5 років заслання, також кільком учасникам зменшили термін ув'язнення з 10 до 4–8» [4]. Деяких в'язнів, які не були страчені, у червні 1941 року розстріляли у в'язницях під час відступу Червоної армії. Уся справа була спрямована не на виявлення «винних», а на залякування та дезорганізацію українського підпілля. Удар по них був сигналом для всього молодіжного середовища: опір буде знищено, навіть якщо це лише слово, символ чи книжка.

Показовість процесу, системність репресій, залучення всієї каральної вертикалі держави – усе це вказує, що «Процес 59-ти» був актом свідомого імперського терору, спрямованого проти української ідентичності. Як у 1914 році під час першої російської окупації, так і за радянської влади, західноукраїнські землі стали об'єктом цілеспрямованої русифікації та придушення національного руху. В обох випадках окупанти знищували українські інституції, забороняли мову, переслідували церкву й інтелігенцію. Ці дії мали спільну мету – зламати опір місцевого населення та інтегрувати регіон у авторитарну систему. Сьогодні пам'ять про цей процес – це застереження від повторення імперських практик під новими прапорами.

Історія – це інструмент не лише пізнання, а й опору. Радянська влада, насаджуючи більшовицьку ідеологію, знищувала громадське життя, прагнула викоринити національну свідомість, залишаючи в живих лише ті осередки спротиву, які не могла одразу придушити – як-от Греко-католицьку церкву та ОУН. Пам'ять про ці події – не лише шана до минулого, а й необхідність у час, коли українська держава знову змушена боронити свою незалежність і культурну тяглість від новітніх форм імперської агресії.

Список використаних джерел:

1. НКВС втілює у 1939-41 роках у Галичині тактику випаленої землі – історик. *Radio Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/25023814.html>
2. Кривавий слід НКВД: розстріли політичних в'язнів в західноукраїнських тюрмах у 1941 році. *Український інститут національної пам'яті*. URL : <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/kryvavyi-slid-nkvd-rozstrily-politychnyh-vyazniv-v-zahidnoukrayinskyh-tyurmah-u-1941-roci>
3. Процес 59-ти. 70 років тому НКВД засудив до розстрілу кількадесят юнаків і дівчат. *Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів*. URL : <http://www.lonckoho.lviv.ua/publikatsiji/protses-59-ty-70-rokiv-tomu-nkvd-zasudyv-do-rozstrilu-kilkadesyat-yunakiv-i-divchat.html>
4. Політичний «Процес 59-ти»: розстріляли 19 молодих українців. Що сталося 80 років тому? *Radio Свобода*: URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/politychnyy-protses-59-oun/31047390.html>

Гладюк Марина Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЄВРОПІ

Магдебурзьке право – це середньовічна система міського права, за якою міста звільнялися від влади короля чи феодала та отримували право самоврядування [1]. Це виникло в XIII столітті в місті Магдебург, стало однією з найвпливовіших систем правових систем середньовічної Європи. Його впровадження сприяло формуванню автономного міського самоврядування, що мало значний вплив на політичний, економічний та культурний розвиток європейських міст.

Магдебурзьке право виникло як відповідь на потребу міст у самоврядуванні та захисті від феодалного тиску. Його основою стали норми «Саксонського зерцала» та місцеві правові традиції. З часом магдебурзьке право поширилось на багато міст Центральної та Східної Європи, зокрема на міста Польщі, Литви та України. Суттю магдебурзького права стала широка автономія міст: за ним надавалися права на самостійний вибір вільного (міського голови), формування магістрату, скликання ратушних рад та заснування ремісничих цехів. Крім того, у містах створювалися власні лави (суди кримінальної юрисдикції) для вирішення тяжких злочинів [2]. Ці інститути гарантували мешканцям права на самоврядування та захист їхніх інтересів.

На українських землях це право почало впроваджуватися з XIV століття, сприяючи розвитку місцевого самоврядування та правової культури [3]. З початку його запровадили князь Данило Галицький і його спадкоємці, даючи містам право «свого суду і свого устрою». Пізніше, після приєднання Галичини й Волині до Великого князівства Литовського і Польщі, магдебурзькі статuti підтверджували литовські князі й польські королі. Одними з перших українських міст, що одержали Магдебурзьке право, були Володимир-Волинський (до 1324 р.), Сянок (1339 р.), Львів (до 1352 р.), Кам'янець-Подільський (1374 р.) та Брест (1390 р.). Згодом до них приєдналося багато інших міст Галичини, Волині, Поділля та Правобережжя (зокрема, Київ отримав привілей 1494 р.). Первісно ці привілеї стосувалися переважно німецьких колоністів, але згодом за королівськими указами магдебурзьке право поширили на всіх міщан (першим таким кроком стало рішення Юрія II Болеслава щодо Сяноку) [2].

У міських радах обов'язково мали бути представники різних громад. Згідно з грамотами, магістрат складався з польських (католицьких) і українських (православних) членів [2]. На практиці ж поляки часто домінували, тоді як руські міщани здобували лише обмежений вплив. Лише найбільші міста мали фактично повне магдебурзьке право, в інших містах залишалися обмежені привілеї.

У період Речі Посполитої магдебурзьке право стало основою міського ладу. Багато його норм увійшло до «Права, за яким судиться малоросійський народ» (1743 р.) та інших збірок законів XIX століття. У Гетьманщині магдебурзькі інститути фактично стали загальнодержавним законом міст: до них зверталися як міські, так і козацькі суди. Наприкінці XVIII століття посилення центральної влади і втрата автономії спричинили занепад середньовічного ладу. Австрійський уряд ліквідував магдебурзьке право в західноукраїнських містах у 1786 р., а російський цар остаточно скасував його на Лівобережжі й Правобережжі на початку XIX століття. Ці реформи поклали край епосі середньовічного самоврядування [4].

Магдебурзьке право відіграло ключову роль у формуванні міського самоврядування на українських землях. Воно принесло європейську модель організації міста з чіткою владною і

судовою структурою та широкими правами міщан. Дослідники відзначають, що Магдебурзьке право сприяло становленню громадянського суспільства та демократичних засад в українських містах. Хоча наприкінці XVIII століття ці привілеї було скасовано реформами австрійської та російської адміністрацій, їхні ідеї заклали основу для подальших міських реформ і правових перетворень.

Список використаних джерел:

1. Магдебурзьке право в історії української державності. URL : <https://rozdilnarda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/134-magdeburzke-pravo-v-istoriyi-ukrayinskoyi-derzhavnosti.pdf>
2. Internet Encyclopedia of Ukraine, Magdeburg law URL : <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CM%5CA%5CMagdeburglaw.htm>
3. Маркевич, О. В. (2021) *Магдебурзьке право на українських землях: історичне значення. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»* (9). pp. 449–452. URL : http://eprints.zu.edu.ua/33344/?utm_source=chatgpt.com
4. Kobyletskyi M. The Impact of Magdeburg Law on the Development of Local Self-Government in Ukraine (XV–XIX Centuries). *Legal journal «Law of Ukraine» (Ukrainian version)*. 2020. С. 212–224. URL : https://pravoua.com.ua/en/store/pravoukr/pravo_2020_1/pravo_2020_1-s13

Гречанюк Катерина Юріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Однією із найвизначніших постатей XX століття став Вінстон Черчилль, відігравши значну роль у творенні демократичності та збереженню загальнолюдських цінностей. Одночасно він був прем'єр-міністром Великої Британії, державним лідером та навіть літературознавцем. Його спадщина залишилася як взаємодія не тільки політичної сили, а й морального авторитету. Тому варто зазначити основні принципи його діяльності, які є актуальними й досі.

Перш за все, лідерство Вінстона Леонарда Спенсера Черчилля стало рятівним кругом від опору фашистської агресії в роки Другої світової війни. Він налагодив співпрацю з США і СРСР, утворивши Антигітлерівську коаліцію для ефективного дипломатичного альянсу в залученні ресурсів Великої Британії та підтриманні соціальної стабільності в умовах масштабної війни. Також завдяки умілим навичкам Черчилля відбулася масштабна перебудова військової та економічної системи країни, почали укріплюватися державні кордони й зміцнюватися далекоглядні рішення. Його уміння якісно вести переговори стало в нагоді для подальшого ведення прогресивної міжнародної політики у кризові моменти та часи опору [1, с. 155].

З наступним здобутком Черчилля пов'язане формування світового післявоєнного порядку. Наприкінці 1940-их років вислови британського прем'єра у Вестмінстерському коледжі (США) дали можливість світові вбачати початок Холодної війни. У своїх барвистих публічних промовах він заявляв, що радянська влада стала загрозою для тогочасної Східної Європи, адже прагнула встановити контроль над усіма її сферами. Британський прем'єр намагався широко залучити уряди провідних держав у створенні потужної структури

колективної безпеки та миру. Незважаючи на те, що його ідеї в певний період часу мали суперечливе ставлення щодо колоній, Черчиллю все ж таки вдалося здійснити перехід від імперського «коріння» до демократичного. Згодом його заклики стали ключовими в геополітичному баченні стратегій розвитку нації на кілька десятиліть вперед [2, с. 79].

Кар'єра пана Вінстона Черчилля зазнала дворазового терміну на посаді прем'єр-міністра, адже другий раз він знову ним став після війни у 1951–1955 роках. Хоча його подальше прем'єрство було менш ефективним через вік та порушення здоров'я, це не завадило йому вести свою державу вперед.

Черчилль як провідний оратор і майстер політичної риторики володів надзвичайним талантом переконливо стверджуватися та формувати думку для загальних мас. Його відомі промови містили не лише політичне, але й культурне збагачення. Особливо фраза «Це не кінець, не навіть початок кінця, не навіть початок кінця, але, можливо, кінець початку» постала афористичним прикладом того, як слово однієї особи може впливати на хід глобальних подій та перепитів.

Слід також зазначити, що діяльність політичного натхненника Вінстона Черчилля була спрямована і ще в одному напрямку. Мова йде про письменництво в історичному контексті. У 1953 році він отримав Нобелівську премію з літератури за «високе мистецтво історичного та біографічного опису, а також блискуче ораторське мистецтво у захисті гуманітарних цінностей». Найвідоміші твори Черчилля – «Історія Другої світової війни» та «Історія англomовних народів» характеризувалися науковцями як шедеври з увагою до найдрібніших деталей та глибоким аналітичним підходом, що підтверджує Черчилля не тільки як урядового діяча, а й як значущого інтерпретатора своєї епохи [3, с. 123].

Протягом 60 років політичного життя з неоднозначними перебігами подій та переходами до різних партій, заслугами й засудженнями, творчим життям та публічними виступами, у 2002 році Вінстон Черчилль був визнаний «Найвидатнішим британцем в історії». Навіть після смерті він залишився символом незламності британського суспільства на довгі роки. Життя Черчилля – це приклад того, як особисте волевиявлення і характер можуть вплинути на долю всього народу, нагадати про складність та багатогранність справжнього лідера. А його рішучість й здатність бачити історичну перспективу допомогла змінити хід багатьох світових подій.

Список використаних джерел:

1. Семенов В. М. Соціальна складова в діяльності Вінстона Черчилля. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, Суми, 25–26 квітня 2024 р. / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет. 2024. С. 152–157. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95372>
2. Єршоменко С. В. Біографії Вінстона Черчилля: загальний огляд. *Записки з романогерманської філології*. 2015. Вип. 2. С. 76–82. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2015_2_12
3. Ляковська В. Постать Черчилля у контексті сучасних українських реалій. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2022. С. 122–123 URL : <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/12488>

Дрогобицька Христина Іванівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України – це не тільки зовнішньополітичний курс, який є стратегічним, а й глибокий цивілізаційний вибір, який визначає майбутнє нашої держави. Росія, розв'язавши в лютому 2014 року «гібридну війну» проти України, застосувала курс на дискредитацію процесу європейської інтеграції як успішної альтернативи авторитаризму. Спільниками Кремля стали європейські скептики, що переконують громадськість, нібито великі ідеї, котрі надихали Європу після 1945 року, втратили привабливість, щоб бути заміненими бюрократичними технічними деталями інституцій ЄС [1, с.17]. Революція Гідності в Україні показала, що люди жертвують життям за свій європейський вибір. Розширення російської агресії проти України після 24 лютого 2022 року максимально актуалізувало європейську дискусію щодо розширення ЄС. Війна пришвидшила євроінтеграційні зусилля України, і це знайшло своє відображення в наданні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, що сталося у червні 2022 року. У цих обставинах європейська інтеграція сприймається не тільки як дорога до економічного зростання та модернізації, але й як спосіб укріплення державної безпеки, суверенітету та демократичних механізмів. Водночас війна поставила нові завдання, зумовлені необхідністю пристосування внутрішніх перетворень до реалій воєнного стану, гарантій прав людини, допомоги внутрішньо переміщеним особам та відбудови знищеної інфраструктури.

Україна протягом усього часу з набуття своєї незалежності відчувала на собі значні виклики у сфері безпеки, які мали вплив на її інтеграцію в Європейський Союз. Одним з ключових викликів було і залишається питання низької ефективності сектору безпеки та оборони України. Незважаючи на окремі успіхи та наявний потенціал, цей сектор загалом характеризувався негативними рисами, зокрема: недостатньо дієвим управлінням державним сектором, обмеженим рівнем контролю з боку громадянського суспільства, недостатнім фінансуванням, масштабною корупцією, низьким рівнем довіри населення до правоохоронних органів, їх недостатньою реформованістю, запозичення радянських підходів до роботи. Європейський Союз є вірним союзником України і надає Україні підтримку у протистоянні російській агресії. Ще з березня 2014 року ЄС продемонстрував підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, раводночас застосовуючи певні політичні й економічні важелі впливу на російську федерацію, аби зупинити її агресивні та неправомірні дії, зокрема це поширення санкцій країнами-членами ЄС на російську федерацію, надання військової техніки Україні, проведення кваліфікаційного навчання українських військовослужбовців на території країн-членів ЄС, лікування та реабілітація поранених та ветеранів війни.

Сьогодні найбільше зосередження щодо політики базується на розбудові держави та її інституційної стабільності, що суттєво наблизить Україну до Європейського Союзу. Політичний діалог між партнерами відзначається асиметрією: Україна плекає великі плани щодо скорішого приєднання до ЄС, але відчуває нестачу ресурсів, натомість як Євросоюз виявляє обачність у питанні майбутнього членства України в організації та не квапиться розпочинати перемовини про вступ. Відтак формування політичної одностайності серед країн-членів ЄС стосовно майбутнього України у взаємовідносинах з ЄС та невідворотність проєвропейського реформування з українського боку є найважливішими умовами для результативного політичного діалогу між сторонами. Нинішня влада, попри війну та збройну

агресію, продовжує реалізацію євроінтеграційного курсу, намагається активізувати діалог з ЄС: поглибити секторальну інтеграцію, забезпечити оновлення Угоди про асоціацію, лібералізувати торгівельно-економічні відносини.

На нашу думку, Україні та Європейському Союзу варто вже зараз об'єднувати свої зусилля задля ефективної розробки стратегії повоєнного відновлення української енергетичної системи, котра повинна бути інтегрованою частиною загальноєвропейського енергетичного простору. Ключовим підходом у цій роботі має виступати Європейський зелений курс, що проголошує досягнення кліматичної нейтральності на території Європи до 2050 року. Запроваджуючи зелений курс, ми впевнено можемо сказати, що ця ідея є вигідною для всіх країн і планети в цілому, тому що, зменшуючи викиди в повітря, значно покращиться стан навколишнього середовища і здоров'я людей, які є рушійною силою. Наприклад, відбудову зруйнованих війною житлових будинків в Україні слід здійснювати з використанням автономних систем енергозабезпечення (сонячних панелей, акумуляторних батарей, вітрових станцій та теплових насосів), а щодо економічної сфери, то необхідно прискорити процес декарбонізації та застосовувати новітні технології виробництва з метою максимального скорочення споживання енергії. Беручи до уваги вище сказане, важливо зазначити, що Україна у 2021 році вже схвалила Закон «Про енергетичну ефективність», що відкриває можливості для імплементації європейських стандартів енергоефективності в різних галузях [2].

Об'єднання України з Європейським Союзом у час столітнього конфлікту Росії проти України набуло не лише тактичного, а й довічного значення. Український народ завжди прагнув до свободи, безпеки та демократичного способу життя. Незважаючи на те, що ще триває боротьба за самостійність і самовираження України, ми продовжуємо працювати над змінами, робити закони, які відповідають вимогам Європейського Союзу. Ця процедура підкріплена проактивною участю громадянських груп, наукових колективів та глобальних союзників. Одночасно війна вимагає посилення союзу з ЄС, зокрема в захисті, кібербезпеці та гуманітарній допомозі. Згодом Європейський Союз виявляє єдність з Україною, пропонуючи кошти, досвід та допомогу в управлінні. Шанс приєднатися до Європейського Союзу – це надзвичайно сильна мотивація до більшої кількості змін та повернення країни на шлях миру. Європейське об'єднання – це не лише дипломатичний пріоритет, а й внутрішня необхідність, що об'єднує суспільство з спільними принципами та завданнями. Вступ України в ЄС потребує спільних зусиль для всіх рівнів – від урядової стратегії до громадської діяльності. Це спосіб зробити країну сильною, зберегти мир і створити справедливе та демократичне суспільство.

Список використаних джерел:

1. Андрій Мартинов. «AGENDA – 2030»: Європейський союз між розширенням і викликами безпеці. URL : https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/Materialy-mizharodnoyi-konferencziyi-APREI-Rivnenskyj-derzhavnyj-gumanitarnyj-universyte_09.11.23.pdf.
2. Про енергетичну ефективність. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>.

Задворний Богдан Анатолійович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

СОЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

Націонал-соціалістичний режим, встановлений у Німеччині з приходом до влади Адольфа Гітлера у 1933 році, характеризувався не лише репресивною політикою, а й впровадженням масштабних соціальних ініціатив. Вони були спрямовані на побудову «народної спільноти» (Volksgemeinschaft), що мала ґрунтуватися на принципах расової чистоти, ієрархічної організації суспільства та абсолютної лояльності до держави. Соціальна політика Третього Рейху слугувала водночас інструментом легітимації влади, засобом мобілізації населення та механізмом ідеологічного впливу [1, с. 355].

Одним із центральних елементів соціального забезпечення стала діяльність організації «Націонал-соціалістична народна допомога» (NSV), яка з 1933 року швидко зросла до розмірів загальнонаціональної структури. NSV займалася наданням допомоги нужденним, підтримкою матерів, сиріт, хворих та літніх людей. Завдяки пропаганді, добровільні пожертви на користь NSV перетворилися на масове явище, а соціальна підтримка з боку держави сприймалася як персональна турбота фюрера про німецький народ. Організація також відігравала провідну роль у популяризації концепції «соціального націоналізму», де держава виступала благодійником лише для «достойних арійців».

Особливої уваги заслуговує демографічна політика. Влада стимулювала народжуваність через систему шлюбних позик, які видавалися молодим подружжям за умови, що наречена припиняє працювати. Частина позики списувалась після народження кожної дитини [2, с. 752]. Заохочення багатодітності включало нагородження Материнським хрестом трьох ступенів, а також пільги при отриманні житла, харчування, податкові послаблення. Такі заходи мали на меті не лише зростання народжуваності, але й укорінення традиційної гендерної ролі жінки як матері та домогосподарки.

Трудове законодавство Третього Рейху характеризувалося високим ступенем централізації та авторитарного контролю. У 1933 році було ліквідовано незалежні профспілки, а замість них створено Німецький трудовий фронт (DAF). Він виконував функції регулятора трудових відносин, пропагандиста трудової дисципліни та організатора дозвілля. У межах DAF реалізовувалась програма «Сила через радість» (Kraft durch Freude), що включала організацію туристичних подорожей, культурно-освітніх заходів, відпочинку на курортах для робітників, які раніше не мали доступу до таких благ. Це зміцнювало соціальну інтеграцію, посилювало лояльність та сприяло створенню ідеального образу робітника як опори нації [3, с. 495].

У сфері охорони здоров'я Третій Рейх продовжив традиції Веймарської республіки, але реформував їх у дусі централізації та расової політики [4, с. 362]. Медичне страхування розширювалося, система диспансерного обслуговування ставала доступнішою, проводилися масові кампанії зі зміцнення громадського здоров'я. Водночас впроваджувалася так звана «расова гігієна» – політика, яка передбачала примусову стерилізацію людей з психічними хворобами, вродженими вадами, спадковими захворюваннями. Протягом 1933–1939 років стерилізації зазнали близько 400 тисяч осіб. У 1939 році розпочато програму «Акція T4», яка легалізувала вбивство людей з інвалідністю – цей злочин виправдовувався як «евтаназія» для блага держави.

Расове законодавство Третього Рейху визначало соціальну політику у ключі суворой сегрегації. Так звані Нюрнберзькі закони 1935 року визначали, хто вважався «німцем», а хто був виключений з національної спільноти. Особи єврейського походження втрачали право на

соціальний захист, пенсії, медичне обслуговування та інші форми державної підтримки. У період до початку Другої світової війни соціальне законодавство все більше ставало інструментом політичної селекції: держава піклувалася лише про «чистих» членів расової спільноти [5, с. 125].

Особливої уваги заслуговує аналіз того, як нацистська Німеччина використовувала соціальну політику для консолідації влади. Завдяки покращенню умов життя більшості «етнічно правильного» населення, режим здобув підтримку серед робітників і селян. Це дозволяло зменшити соціальну напругу, уникати страйків і протестів, а також масово залучати населення до пропагандистських акцій, військових парадів, збору коштів тощо. Влада формувала образ Третього Рейху як «держави добробуту», що стало одним з найуспішніших інструментів легітимізації диктатури в очах значної частини населення.

Отже, соціальне законодавство Третього Рейху мало подвійний характер: з одного боку, воно сприяло покращенню матеріального становища частини населення, особливо німців «арійського походження», а з іншого – було потужним засобом дискримінації, контролю та знищення мільйонів «небажаних» осіб. Це свідчить про те, що навіть прогресивні на перший погляд заходи можуть бути використані як інструмент авторитарного та злочинного режиму.

Список використаних джерел:

1. Broszat M. The Hitler State: The Foundation and Development of the Internal Structure of the Third Reich. London: Longman. 1981. 355 p.
2. Evans R. J. The Third Reich in Power 1933–1939. New York : Penguin Books. 2005. 752 p.
3. Grunberger R. A Social History of the Third Reich. London : Weidenfeld & Nicolson, 1971. 495 p.
4. Koonz C. The Nazi Conscience. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. 2003. 362 p.
5. Швидько Г. К. Соціальна політика нацистської Німеччини (1933–1945 pp.). *Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія*. 2010. №18. С. 125–130.

Колісецька Аня Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є фундаментальною цінністю сучасного світу. Їх захист і забезпечення стали глобальним пріоритетом для міжнародного співтовариства після Другої світової війни. Міжнародне законодавство в галузі прав людини сформувалося як система юридичних норм, що регулюють відносини між державами та окремими особами у сфері дотримання прав і свобод.

Міжнародне право з прав людини має на меті захистити всі основні права, зокрема соціальні, що забезпечують гідне та безпечне життя. З середини XX століття соціальні права закріпили в міжнародних документах, що зробило захист прав людини справою не лише держав, а й усього світу. Історично свобода людей залежала від влади: часто політичні еліти, здобувши її, нехтували законом і правами, працюючи на власні інтереси. Там, де немає сильної влади й чітких механізмів захисту прав, панує не закон, а сила. Щоб змінити ситуацію, потрібні не лише гучні заяви, а серйозна аналітика та стратегічне планування. Справжню демократію

неможливо побудувати без незалежного суду, боротьби з корупцією та реальної поваги до закону. Права людини мають бути не формальністю, а справжнім пріоритетом держави.

Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини – це встановлені в договірному порядку правові норми мінімально допустимого поведіння держав з проживаючими на її території людьми. Часто ці стандарти плутають із самими правами людини, обов'язками держав або принципами міжнародного права. У наукових роботах термін «міжнародні стандарти» нерідко вживається для позначення правових актів, що також викликає плутанину. Проблема посилюється тим, що міжнародні договори не дають чіткого визначення цього поняття й не встановлюють його ознак, а міжнародні організації також не дають остаточного роз'яснення.

Деякі науковці пропонують свої визначення міжнародних стандартів. Наприклад, М. Хаустова вважає, що це основні принципи й норми поведінки суб'єктів права, закріплені в основних джерелах міжнародного права. Вона підкреслює, що міжнародні стандарти визначають обсяг загальновизнаних прав і встановлюють мінімальний рівень їхньої реалізації [1, с. 44]. В. Буткевич вважає, що міжнародні стандарти визначають, як загальновизнані норми міжнародного права застосовуються в окремих сферах життя людини. Вони показують, які права гарантуються міжнародними нормами, які зобов'язання має взяти держава і наскільки обов'язкове закріплення цих прав у національному законодавстві [3, с. 208].

У юридичній науці існує велика кількість трактувань категорії міжнародних стандартів прав людини, що свідчить про досить широке за лексичним навантаженням поняття. Міжнародно-правові акти є основою глобального механізму захисту прав людини. Вони поділяються на універсальні, ухвалені на рівні ООН, та регіональні, які діють у межах певних континентальних систем.

Слід зазначити, що серед таких міжнародних документів основним є Загальна декларація прав людини – це перший універсальний міжнародний документ, що визначив основні права і свободи людини, який ухвалений 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН і заклав фундамент для подальшого розвитку міжнародного права у сфері прав людини. Декларація не є юридично обов'язковим документом, проте має нормативну силу, адже стала основою для багатьох міжнародних договорів, національних конституцій та правових систем.

Декларація складається з Преамбули та 30-ти статей, які охоплюють особисті, політичні, соціальні, економічні та культурні права, а саме вона визначає основні принципи прав людини, особисті права (право на життя, свободу та безпеку, заборону рабства та катувань, право на рівність перед законом і справедливий суд), політичні права (свобода думки, совісті, релігії, свобода слова і мирних зібрань, право на участь у виборах і в управлінні державою), соціально-економічні права (право на працю, гідну оплату та соціальне забезпечення, освіту та культурний розвиток), загальні положення **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 94]**.

Європейська конвенція з прав людини є ключовим регіональним документом Ради Європи, який гарантує основні права та свободи; створює механізм захисту прав через Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, конвенція містить основні права і свободи людини, які охоплюють право на життя, заборону катувань та рабства, право на свободу та особисту недоторканність, справедливий суд, презумпцію невинуватості, право на повагу до приватного і сімейного життя, свободу думки, совісті та релігії, вираження поглядів, мирних зібрань та асоціацій, право на ефективний засіб правового захисту [4].

Однак важливо пам'ятати, що міжнародні стандарти – це не просто загальні декларації або приклади. Це повноцінні норми, які мають реалізовуватися в національній практиці, тобто мають справді діяти, а не залишатися на папері.

Отже, попри різні підходи, можна визначити зміст міжнародних стандартів прав людини. Через різні умови у світі не всі стандарти однаково застосовуються. Держави мають прагнути узгодити своє законодавство з міжнародними нормами. Міжнародні стандарти – це загальнодемократичні вимоги й обов’язки, які держави повинні враховувати з урахуванням власних особливостей. Конституції країн мають відповідати цим стандартам, адже від захисту прав людини залежить суверенність і демократія держави.

Список використаних джерел:

1. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 43–51.
2. Алмаші, І. М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород. 2015. С. 92–97.
3. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. К. : Либідь. 2002. 608 с.
4. Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Левчишин Вікторія Дмитрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ, ДЕНАЦИФІКАЦІЯ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ – ПОЛІТИКА АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ

На сьогодні Федеративна Республіка Німеччина (далі – Німеччина) відома світові завдяки своїй потужній економіці та сталому правовому режимові, спрямованому на захист прав людини та демократичного устрою. Проте не варто забувати, що задля досягнення таких колосальних результатів державі довелося подолати чимало наслідків Другої світової війни. Основною дилемою для Німеччини стало рішення союзників стосовно Антигітлерівської коаліції щодо подальшого розвитку, спрямоване на демілітаризацію, денацифікацію та демократизацію. З одного боку, методи виявилися надзвичайно жорстокими, проте з іншого – призвели до величезної кількості позитивних наслідків.

Перш ніж аналізувати демілітаризацію Німеччини, варто виокремити саме мету цього процесу. Основним спрямуванням цього явища є зменшення обсягу, кількості військових сил та озброєння на певній території. Варто зазначити, що проведення демілітаризації може спричинити різні розвитку подій. Парадоксальним є те, що наслідки цього процесу можна характеризувати на прикладі історичного розвитку однієї держави – Німеччини [1]. Демілітаризація 1919 року в рамках Версальського договору лише спричинила майбутнє загострення агресії. Щодо Другої світової війни, то доля Німеччини залежала від рішення керівників СРСР, США, Англії та Франції, пріоритетним напрямком котрих стало роззброєння Німеччини. Реалізація цієї політики виражалася у Варшавській та Московській деклараціях, а також в Тегеранській та Квебській конференціях, проте апогеем стала саме Потсдамська конференція. Щодо наслідків такої політики думка науковців розходиться: одні вважають, що дії політиків були занадто жорстокими, проте інші концентруються на позитивних наслідках, а саме на мирній, оборонній та європейсько-орієнтованій політиці Федеративної Республіки Німеччини [2].

Щодо денацифікації, то на меті цього явища було цілковите звільнення економіки, політики та культури німецького та австрійського суспільства від нацистської ідеології. Реалізація цього процесу відбувалася шляхом притягнення до відповідальності воєнних злочинців, накладання загальної цензури, засудження німецького мілітаризму, а також знищення будь-яких символів нацистського режиму. Явище денацифікації зумовило перехід Німеччини від національної до постнаціональної, що стало основною ланкою для формування покоління німців, котре повністю відмежоване від націоналістичних концепцій [3].

Якщо аналізувати напрямок демократизації, то варто зазначити, що до об'єднання Східної та Західної Німеччини основного вияву він знайшов саме в ФРН. У державі було ліквідовано Націонал-соціалістичну робітничу партію Німеччини, що зумовило розвиток демократичного ладу, а саме: створення багатопартійної системи, проведення вільних виборів, поділ влади, а також прийняття Основного закону ФРН, котрий концентрувався на захисті прав людини та демократичного політичного режиму.

Отже, політика Антигітлерівської коаліції характеризується, дійсно, категоричними санкціями стосовно Німеччини, яка прогала у Другій світовій війні, проте це втручання призвело до створення на політичній арені абсолютно оновленої держави, політика котрої спрямована на розв'язання проблем шляхом миру, а населення цієї держави крізь зміну поколінь відчуває колосальну відповідальність стосовно того, аби унеможливити повторення трагічної історії. У контексті теперішнього та майбутнього такі заходи теж мають існувати задля «перевиховання» країн-агресорів та недопущення поширення тоталітарного режиму світовою мапою.

Список використаних джерел:

1. Що таке демілітаризація та які її історичні приклади. *ФАКТИ ICTV*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250429-shho-take-demilitaryzacziya-ta-yaki-yiyi-istorychni-prykklady/> (дата звернення: 02.05.2025).
2. Вітенко А. В. Позиції держав антигітлерівської коаліції щодо післявоєнного економічного розвитку німеччини. *Dspace at West Ukrainian National University: Головна сторінка*. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37795/1/86.pdf> (date of access: 02.05.2025).
3. Петраков М. О. Еволюція культури пам'яті та ідентичності в Німеччині: від національної до постнаціональної ідентичності. *Політикус*. С. 103–109.

Никончук Софія Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМА УНІТАРНОГО УСТРОЮ КИТАЮ В НОВІТНІЙ ПЕРІОД

Проблема унітарного устрою Китаю в Новітній період є складною і багатогранною. Вона охоплює різні аспекти життя населення країни. Серед них є деякі, які потрібно окремо виділити та обговорити.

Перша проблема – збереження центральної влади. Безумовно, Китай – велика країна, що включає різні етнічні групи та значну географічну різноманітність. На тлі цієї багатогранності виник конфлікт між центральним урядом, який прагне зберегти своє право на повний контроль, та органами місцевого самоврядування, які хочуть більшої автономії для себе. Звісно, що в цієї проблеми дві сторони, адже централізована влада в Пекіні може не

враховувати специфічні потреби конкретного регіону, але, з іншого боку, завелика самостійність місцевого самоврядування може призвести до розпаду Китаю на декілька держав.

Друга проблема – економічна нерівність. Ця проблема зумовлена нерівністю кліматичних умов між регіонами. Згідно зі статтею Олени Дяченко та Ює Цзясинь «Аналіз відмінностей і їх причин у регіональному економічному розвитку Китаю» [1], проаналізувавши динаміку зростання ВВП східного, центрального та західного регіонів, можна сказати, що лідером є східний регіон. Китай дотримується відкритої економіки, щоб залучити іноземні інвестиції для розвитку регіонів, але з низки причин (таких, як: сприятливе географічне положення) східний регіон у цьому питанні лідирує.

Третя проблема – етнічна різноманітність. Китай є багатонаціональною державою, де проживає багато національних меншин. Унітарна система може призвести до політики асиміляції, що включає обмеження культурною та мовної автономії національних меншин, що, у свою чергу, може призвести до конфліктів. Тому збалансування національної ідентичності та ідентичності національних меншин є викликом для китайського уряду. У статті Валерія Бебика «Етнічна політика Китаю: історія і сучасність» [2] вказано, що наразі уряд Китаю проводить достатньо ефективну соціально-економічну політику регіонів, тож можна сказати, що уряд робить все, щоб покращити життя всіх своїх громадян.

Четверта проблема – Гонконг і Макао. Так як це є відносно автономними утвореннями на території держави, що мають свої економічні, політичні та правові системи, часто це призводить до суперечностей між владою цих адміністративних районів і центральним урядом.

І наостанок, напевно, одна з найвідоміших проблем – суперечка між Китаєм та Тайванем. Цей конфлікт зумовлений історичним чинником, а саме – диктатурою Чан Кайши та його сина, що призвело до бажання жителів острова до незалежності. Конфлікт полягає у різних поглядах урядів – китайський вважає, що Тайвань є сепаратистським утворенням, тоді як Тайвань вважає себе незалежною державою. Саме ці погляди є причиною, чому конфлікт досі неврегульований.

Список використаних джерел:

1. Дяченко О., Цзясинь Ю. Аналіз відмінностей і їх причин у регіональному економічному розвитку Китаю. *Економіка та суспільство*. 2021. (26). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-70>
2. Бебик В. Етнічна політика Китаю: історія і сучасність. *Голос України*. 2022. URL : <https://www.golos.com.ua/article/355972>
3. Братута Є. Братута О. Дослідження республіки Китай як політико-територіального утворення в системі міжнародних відносин. *Україна дипломатична*. 2021. С. 700–715.

Омельчук Валерія Олексіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГРЕНЛАНДІЯ НА ГЕОПОЛІТИЧНІЙ ШАХІВНИЦІ: ІНТЕРЕСИ США

Зі зміною суспільних реалій сьогодення виникає нагальна потреба розгляду питання Гренландії та претендування на її території США. Протягом багатьох років найбільший острів у світі – Гренландія, займає провідне місце на геополітичній шахівниці. Проте станом на зараз можна простежити різкі вияви інтересу з боку Сполучених Штатів Америки до Гренландії.

Водночас економічні відносини між Данією (Королівством, в складі якого автономним утворенням є Гренландія) та США залишаються відносно сталими. У зв'язку з цим, доречно буде торкнутись питання причин зацікавленості купівлі острова Гренландія Сполученими Штатами Америки та можливого подальшого розвитку подій.

Тема відносин між Королівством Данія та Гренландією вимагає окремої уваги. Оскільки острів є автономною країною у складі Королівства, то можна зробити логічний висновок, що населення Гренландії кваліфікується як окремий народ, маючи право самостійного розпорядження власними природними ресурсами, але надаючи можливість проведення зовнішньої політики Копенгагену.

Взаємодія Гренландії та Сполучених Штатів Америки зародились ще з часів Холодної війни. Острів розташований між США, Канадою та ЄС. Крім того, через Гренландію пролягає найкоротший шлях між європейською частиною росії та США. Саме з цієї причини в 1953 році на цьому острові Америка побудувала одну зі своїх найбільших радіолокаційних станцій «Pituffik» (раніше відомої як «Thule»). Головна мета – вияв запуску ракет з СРСР та надавати швидкий удар у відповідь [1]. Станом на зараз, вона залишається найпівнічнішою військовою базою США у світі.

Аналізуючи різноманітні джерела та вивчаючи питання, дійшли до висновку, що Сполучені Штати давно і всіма можливими шляхами прагнуть отримати територію острова, надаючи, на нашу думку, зовсім необґрунтовані причини. Згадаємо, що перша ідея покупки Гренландії була висунута США ще в 1867 році, але така думка не набула поширення. Вважаємо, що це було першим дзвіночком для того, аби задуматись над підтриманням будь-яких відносин із Америкою [2]. Наступна таз звана серйозна та офіційно оприлюднена спроба відбулась в 1946 році [2]. Керівництво Штатів запропонувало Копенгагену приблизно 1 млрд. доларів США, назвавши купівлю «військовою необхідністю». Проте, прем'єр-міністр Данії сказав, що не вважає за потрібне віддавати острів, незважаючи на велику кількість допомоги. На нашу думку, такі інтереси виникли через вбачання Сполученими Штатами в інших країнах Арктики потенційну загрозу для розвитку, зокрема економічного. Контроль над островом допоможе зменшити ризики агресії з боку Королівства Данії та інших арктичних держав у разі проведення політики; надасть нову площу для розташування військових баз, що певним чином сприятиме контролю над повітряним та морським простором. Доречно додати, що мешканці Гренландії виступали проти об'єднання. Навіть побутувала думка про те, що Дональд Трамп називав територію та, власне, самих жителів «товаром, який можна купити». Уряд Данії, окрім вияву відкритого невдоволення та заперечення факту приєднання, назвав цю ситуацію «іронією долі» [3].

Ще однією причиною фанатичного бажання придбати Гренландію є мета збагатитись за рахунок великої кількості родовищ цинку, урану, газу та нафти [3]. Тоді як ці рідкоземельні матеріали є важливими для будівництва авіасуден, морських суден та видобутку палива як вияву іншої продукції, США бажає придбати, або навіть захопити, територію острова. Це дозволяє зробити висновки, що добування корисних копалин спричинить розвиток американської інфраструктури. Таким чином, зміцнення зв'язків із Гренландією, США розглядає як спосіб впливу на країни Арктики та можливість усунення факту конкуренства в майбутньому.

Враховуючи вищезазначене, варто зауважити, що інтерес Сполучених Штатів Америки до Гренландії є складним явищем, котре зумовлене багатьма чинниками. Починаючи із періоду Холодної війни до сучасності, острів був і залишається потенційним джерелом природних ресурсів. Дослідження, які відбуваються на території, є важливими для прогнозування майбутнього розвитку. Якщо торкатись теми приєднання, то маємо лише одну думку: в ХХІ столітті кожна держава має право на самостійність та свободу. У демократичному цивілізованому світі захоплення територій воєнним шляхом є безглуздом. Переконані, що перш

ніж приймати рішення про приєднання чи від'єднання територій, слід спершу запитати думку народу, а потім вчиняти певні дії. Зрештою, майбутнє Гренландії вбачаємо як окрему стратегічну, економічно стабільну та незалежну державу. Але все ж в контексті мінливого світу Гренландія завжди привертатиме увагу Америки та залишатиметься тим, чим США завжди маритиме та бажатиме приєднати.

Список використаних джерел:

1. Битва за Гренландію: чому Трамп хоче забрати острів у Данії? *DW Українською*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=yPhGt0bBjxQ>.
2. .Заморожені амбіції. Чому Гренландія стала метою США?. *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/amp/rfe-rl-shlyakh-ameryky-do-hrenlandiyi/33339630.html>.
3. Що відомо про острів, який Трамп хоче приєднати до США. *BBC*. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0q0q390dyqo>.
4. «Гренландія наша». Чому США хочуть придбати данський острів, а сам він прагне незалежності. *Суспільне Новини*. URL : <https://suspilne.media/919637-grenlandia-nasa-comu-ssa-hocut-pridbati-danskij-ostriv-a-sam-vin-pragne-nezaleznosti/>.

Погорільська Дар'я Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНІЙ ШВЕЦІЇ

Станом на сьогодні шведська економічна модель розвитку є однією із найуспішніших моделей побудови та функціонування внутрішньодержавного соціально-економічного устрою. Завдяки успішним соціальним реформам, Швеція змогла створити стійку систему соціального захисту в поєднанні із високими показниками добробуту та низьким рівнем економічної нерівності серед населення. Орієнтація на людину як основу та складову суспільства, забезпечення її законних прав, інтересів є тим напрямом діяльності шведської публічної влади, який вже багато років забезпечує стабільне функціонування шведського суспільства.

Згідно із дослідженнями Річарда Титмуса, виділяють такі моделі соціальної політики: маргінальна (особі надається соціальний захист лише тоді, якщо не лише вона, але і її сім'я не зможе її забезпечити), інституційно-розподільча («...відрізняється вирівнюванням розподілу ресурсів між людьми на державному рівні, а сама держава бере на себе відповідальність за добробут громадян і пом'якшує негативні наслідки функціонування ринку. Крім того, в такій моделі соціальні витрати займають більше третини від ВВП, а частка комерційних структур у соціальному захисті – мінімальна». Саме до такої моделі входить Швеція) та проміжна (полягає у поєднанні елементів двох вищезгаданих моделей) [1, с. 7]. Швеція, належачи до інституційно-розподільчої системи соціальної політики, має власні принципи у функціонуванні соціального забезпечення населення. Як зазначає Надія Гудяк, такими базовими принципами є «універсальна політика соціального забезпечення – кожному гарантоване соціальне забезпечення відповідно до їхнього доходу. Мінімальне соціальне забезпечення охоплює кожного...; система оподаткування, у якій беруть участь всі члени суспільства...; розподіл фінансування, медичної і соціальної підтримки з метою вирівнювання умови життя різних верств населення; значний державний сектор економіки» [2, с. 22].

Служба соціальної роботи та, власне, професія у сфері «соціального добробуту» (social welfare) має довгу історію свого становлення. Починаючи з другої половини XIX століття і впродовж XX століття у Швеції остаточно сформувалась розгалужена, але напрочуд важлива система служби соціальної роботи, яка продовжує стабільно та ефективно функціонувати. Усіх соціальних працівників можна поділити на основні три групи, кожна з яких має чітко сформовані завдання. «Першу становлять ті, хто займається доглядом за хворими людьми й інвалідами й працює в основному в медичних закладах. Друга група представлена соціальними педагогами. І третя група включає власне соціальних працівників (патронаж) – це найбільш ефективно діюча, розгалужена численна група соціальних працівників» [3, с. 177]. Окрім того, проводиться така соціальна робота на різних рівнях, починаючи на індивідуальному та родинному із залученням рівня громади та муніципального рівня і закінчуючи на загальнонаціональному та міжнародному рівні. Як зазначає Сергій Кубіцький, «питання соціального й медичного обслуговування стосуються компетенції муніципальної й обласної влади. Основний обов'язок з питань соціального обслуговування громадян покладений на муніципалітет, на території якого постійно проживає громадянин. У кожному муніципалітеті за соціальне обслуговування відповідає комітет соціальної допомоги» [3, с. 179].

Основним елементом шведської системи соціального захисту є соціальне страхування. Згідно із Законом про загальне страхування 1962 року, воно складається із трьох типів страхування: системи страхування по хворобі та страхування батьків, народних пенсій та додаткових пенсій. Обов'язкове медичне страхування складається з різних виплат, пов'язаних із «...відвідинами лікаря, стоматолога, лікуванням в лікарні і т. д. Як правило, ці витрати безпосередньо оплачуються конторою соціального страхування медичному закладу або особі, відповідальній за лікування» [2, с. 21]. Існує допомога по хворобі, згідно з якою виплачується компенсація за втрату доходів через хвороби і травми. Допомога при народженні дитини надається як жінці, так і чоловікові, причому батьки мають право отримати допомогу, коли дитина захворіла, чи можуть бути відсутніми впродовж 10 днів на роботі після народження дитини.

Система пенсій є також доволі розгалуженою: вона складається з пенсії основної, трудової і неповної, але, у свою чергу, основна і трудова складаються із пенсій по старості, інвалідності, сімейних та у зв'язку зі смертю годувальника. Для усіх громадян пенсійний вік настає з 65 років, проте можна піти на пенсію раніше із подальшою зміною розміру пенсії.

Окрім цього, в країні діє низка спеціальних установ соціального обслуговування. Такими установами можуть бути як самостійні, так і об'єднані в єдину службу. «До числа перших належать, наприклад, кризові центри для чоловіків, жіночі кризові центри, молодіжні центри подолання кризи, притулки для підлітків» [3, с. 180]. Кризові центри для чоловіків працюють для того, аби допомогти чоловікам вирішити, наприклад, сімейні проблеми, і у цьому їм допомагають психологи, соціологи тощо. «Жіночі кризові центри вирішують не менш серйозні й життєво важливі проблеми. Тут, як і в чоловічому центрі, цілодобово діє телефон довіри. Звертає на себе увагу ізольованість, напівзасекречене існування центру, відсутність вільного доступу в його приміщення» [3, с. 181]. Молодіжні центри подолання кризи працюють із правопорушниками у віці від 16 до 21 року і намагаються допомогти таким категоріям населення осмислити ситуацію та вирішити, як з неї вийти, а притулки для підлітків працюють із підлітками, котрі, наприклад, пішли з родини. Якщо ж говорити про установи, об'єднані в єдину службу, то такими є шведські наркотичні служби, що займаються лікуванням та реабілітацією такою категорією осіб.

Серед урядової структури країни у сфері соціальної політики важливу роль займають Міністерство промисловості, зайнятості та комунікації, яке створює умови для матеріального добробуту громадян, високого рівня зайнятості; Міністерство фінансів (займається

податковою, житловою політикою, політикою страхування тощо); Міністерство освіти і науки (забезпечення дошкільної, шкільної, університетської освіти тощо); Соціальний департамент (сфера соціальної допомоги) тощо.

Отже, система соціальної роботи, забезпечення та страхування в сучасній Швеції є розгалуженою та багатогранною, проте досить успішною та ефективною, що допомагає задовольняти необхідні потреби своїх громадян та, як наслідок, мати показники високого рівня життя громадян Швеції. Серед шведського населення професія соціального працівника є досить популярною та поширеною, можливо, саме тому це впливає на їхню подальшу внутрішньодержавну побудову ефективної системи соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Панова І. О., Ілющенко І. І. Історико-теоретичні аспекти дослідження Шведської моделі розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. №5. С. 6–15.
2. Гудяк Н. Організація соціальної роботи в Швеції. *Social Work and Education*. 2014. Vol. 1, № 1. pp. 20–29. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25054>
3. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах. К. : ДАКККиМ. 2009. 298 с. URL : <https://lib.duan.edu.ua/images/PDF/sotsia/sotsia2.pdf>

Смолінський Іван Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОЛІТИКА «ТЕТЧЕРИЗМУ»: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Зважаючи на історико-правові основи політичного керівництва прем'єр-міністра Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Маргарет Тетчер у період з 1979 по 1990 рік, слід підкреслити, що ця тема є не лише важливою з теоретичного погляду, але й має значне практичне значення.

«Хвора, виснажена нація Європи» – саме так зображувалася Великобританія під час кризових подій 70-х років XX століття. Страйки, мітинги, демонстрації 1978–1979 років стали фактором, що сприяв поверненню країни до класичної ринкової економіки через неоконсервативну політику. Це було викликано перемогою Консервативної партії 04 травня 1979 року, де Маргарет Тетчер виграла завдяки підтримці багатьох членів профспілок. Саме профспілки обрали зміни, а також позбулися неефективної політики лейбористів щодо профспілкових рухів, адже «залізна леді» підтримувала «партнерство між підприємствами та профспілками» [1, с. 9].

З цього періоду формується потужна система, що отримала назву політики «нових торі», яка стала відомою в Європі як «Тетчеризм». Вперше цей термін використав професор Стюарт Голл наприкінці 70-х років XX століття, позначаючи політичну філософію, що поєднувала збереження найкращих елементів у суспільстві та виступала проти радикальних змін у ньому [2]. Згодом «Тетчеризм» став широко вживаним у ЗМІ, які активно висвітлювали політичне життя уряду Великої Британії. Цим терміном позначалося максимальне прискорення процесу адаптації соціальної структури британського суспільства до нових економічних реалій сучасного світу, як зазначала у своїх працях С. Г. Головка [1].

Під час першого терміну перебування при владі пані Тетчер базувала свою політику на монетаризмі. Контроль за пропозицією грошей вважався ключем до зменшення інфляції та раціонального управління економікою. Проте, як виявилось, досягти поставлених цілей

монетарного контролю було неможливо, тож від монетаризму довелося значною мірою відмовитися [3]. На нашу думку, до переваг політики тетчеризму варто віднести таке:

1) економічне зростання та стабілізація, адже однією з головних переваг тетчеризму стало відновлення економічної стабільності після тривалого періоду рецесії в 1970-х роках. Зниження інфляції, зменшення державних витрат і введення низки ліберальних економічних реформ призвели до пожвавлення економіки. Успішна приватизація державних підприємств, таких як: British Telecom, British Airways та British Gas, – дозволила залучити інвестиції та підвищити ефективність виробництва;

2) зниження впливу профспілок. Тетчер активно боролася з надмірним впливом профспілок, які мали значну роль у британській політиці та економіці. Вона зуміла зламати владарювання профспілок, що привело до зменшення кількості страйків і створило умови для більш ефективного функціонування ринку праці – це забезпечило економічну стабільність і знизило рівень політичного екстремізму;

3) стимулювання приватного підприємництва – тетчеризм надав сильний імпульс розвитку приватного сектору. Спрощення податкової системи, дерегуляція та зменшення бар'єрів для ведення бізнесу стимулювали підприємців до інвестицій, інновацій і розвитку. У свою чергу, це сприяло створенню нових робочих місць і покращило бізнес-середовище в країні;

4) сильна зовнішня політика. Маргарет Тетчер активно захищала інтереси Великої Британії на міжнародній арені. Її рішучість під час Фолклендської війни (1982 р.) зміцнила національну гордість і продемонструвала Британії роль глобального гравця. Також Тетчер була важливим союзником США, підтримуючи політику Рональда Рейгана і зміцнюючи відносини із Заходом під час Холодної війни.

До недоліків, на нашу думку, варто віднести такі пункти:

1) соціальна нерівність – одним із основних недоліків тетчеризму стало поглиблення соціальної нерівності в Британії. Приватизація, скорочення державних витрат і зменшення соціальних програм призвели до зниження рівня життя найбільш вразливих верств населення. Так, багатьом громадянам, особливо в північних районах країни, довелося зіткнутися з високим рівнем безробіття через закриття заводів і скорочення соціальних послуг. У свою чергу, економічні реформи призвели до зростання соціальної напруги і протестів, особливо серед робітничого класу;

2) руйнація промисловості – програма Тетчер з приватизації і дерегуляції призвела до значного скорочення робочих місць у традиційних галузях економіки, таких як: вугільна і важка промисловість. Багато підприємств, які не могли стати конкурентоспроможними в умовах відкритого ринку, були закриті;

3) супротив профспілок був одним з найбільших викликів для Тетчер. Хоча вона і досягла успіху у зменшенні їхнього впливу, її жорсткий підхід до боротьби з ними, зокрема через запровадження законів, що обмежують страйки та організацію протестів, породив великі соціальні конфлікти. Відомий страйк шахтарів 1984–1985 років, який тривав понад рік, став символом цієї боротьби;

4) погіршення соціальних стандартів, зокрема в галузі охорони здоров'я, освіти та житлового забезпечення, стало однією з найтривожніших ознак правління Тетчер. Вона зменшила державне фінансування на соціальні програми і зосередилася на тому, щоб громадяни мали більше свободи у виборі житла і медичних послуг, сподіваючись на приватні ініціативи;

5) приватизація житла, що включала продаж державного житла мешканцям, стала однією з найбільш суперечливих реформ. Хоча деякі сім'ї отримали право на власне житло,

багато людей не могли дозволити собі купити житло внаслідок високих цін і відсутності доступних кредитів.

У загальному висновку варто звернути увагу, що політика «тетчеризму», впроваджена прем'єр-міністром Великої Британії Маргарет Тетчер у 1980-х роках, стала символом глибоких економічних і соціальних трансформацій. Орієнтована на неоліберальні принципи, вона включала радикальні реформи: приватизацію державних підприємств, обмеження ролі держави в економіці, зниження податків та боротьбу з впливом профспілок. Ці заходи забезпечили економічне пожвавлення та модернізацію країни, однак одночасно викликали значну соціальну напругу, поглиблення нерівності й втрату робочих місць у традиційних галузях. Аналіз переваг і недоліків тетчеризму дозволяє краще зрозуміти як успіхи, так і суперечності цієї політичної доктрини.

Список використаних джерел:

1. Головка С. Г. Консервативна політика реформування британського тред-юніонізму у 1980-1990 рр. Київ. Знання, 1999. С. 25.
2. Нечитайло В. В. Тетчеризм як винятковий феномен на тлі повоєнного політичного розвитку Британії. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2013. № 3. С. 111–119.
3. Тетчеризм і наслідки. Соціологія / пер. с англ. *Політологія: Онлайн бібліотека – Книги, підручники, реферати, лекції*. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-11752.html> (дата звернення: 01.05.2025).

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ

ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Велічко Денис Миколайович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Нелегальна міграція становить серйозний виклик не лише для України, але й для багатьох європейських країн, зумовлюючи необхідність розробки та впровадження ефективних стратегій її врегулювання. Україна, усвідомлюючи важливість контролю за міграційними процесами, активно протидіє незаконному перебуванню іноземців на своїй території. Паралельно з цим держава вживає заходів для створення легальних механізмів, які б дозволили іноземним громадянам врегулювати своє перебування відповідно до встановлених законодавчих норм. Такий двосторонній підхід є ключовим для забезпечення національної безпеки та дотримання міжнародних стандартів у сфері міграції.

Для ефективної боротьби з нелегальною міграцією в Україні впроваджуються різноманітні заходи:

- добровільне повернення: іноземець самостійно приймає рішення покинути територію країни. У поточному 2024 році зафіксовано 6 таких випадків, у попередньому 2023 році – 4, а у 2022 році – 2;

- вимушене повернення: компетентні органи ухвалюють рішення про обов'язкове залишення іноземцем України. У 2024 році таких випадків нараховується 2657, у 2023 році – 2891, а у 2022 році – 4744;

- примусове видворення іноземців: застосовується до осіб, які не бажають добровільно виїхати або порушують встановлені правила перебування. У 2024 році прийнято 400 відповідних рішень, у 2023 році – 412, а у 2022 році – 248;

- заборона на в'їзд в Україну: у 2024 році в'їзд до країни заборонено 3800 особам, у 2023 році – 4011, а у 2022 році – 5267;

- поміщення до пунктів тимчасового перебування іноземців: У 2024 році зафіксовано 225 випадків поміщення, у 2023 році – 486, а у 2022 році – 360 [2].

Юридична відповідальність характеризується низкою ключових ознак:

- вона настає лише за фактом скоєного протиправного діяння, що включає винну дію або бездіяльність;

- ключовою умовою для її застосування є встановлення в діянні, що порушує закон, усіх необхідних елементів складу правопорушення, а саме: суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної та об'єктивної сторін;

- її встановлення та визначення санкцій для порушників здійснюється державою через правові норми;

– реалізація юридичної відповідальності покладається на компетентні державні органи, уповноважених осіб та інших суб'єктів, що мають відповідні повноваження, згідно з чітко визначеною процедурою;

– виявляється вона в негативних юридичних наслідках для особистості (наприклад, позбавлення волі), організації (наприклад, звільнення) або майна (наприклад, штрафні санкції);

– виступає формою державного впливу (примусу) та втілюється через покарання або заходи відновлювального характеру.

Важливим конституційним положенням (стаття 61 Конституції України) є заборона подвійного притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення щодо громадян України, іноземців та осіб без громадянства [1]. Це підкреслює особистий характер юридичної відповідальності, яка настає за конкретний протиправний вчинок, скоєний певною особою. Така відповідальність включає різноманітні санкції та стягнення, а також інструменти для індивідуалізації покарання, такі як: призначення менш суворого покарання, умовне засудження, відстрочка виконання судового рішення або звільнення від кримінальної відповідальності. Застосування відповідного виду юридичної відповідальності залежно від ступеня суспільної шкідливості правопорушення є механізмом забезпечення цього принципу. Згідно зі статтею 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», особи, які нелегально перебувають в країні, а також інші іноземці, та особи без громадянства, що скоїли кримінальні, адміністративні чи інші порушення закону, відповідають за свої дії згідно з чинним законодавством [2]. Загальноприйнятим є розподіл юридичної відповідальності на цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну, залежно від галузі права, яку було порушено. Усі ці види відповідальності передбачають застосування санкцій до правопорушників з боку держави, включаючи такі заходи примусу, як позбавлення волі, грошові стягнення або компенсація завданої шкоди. Кримінальна відповідальність настає у випадку скоєння злочинів, тобто найбільш небезпечних для суспільства діянь, які чітко визначені кримінальним законодавством [3].

Отже, нелегальна міграція є багатогранною проблемою, що вимагає від України комплексного підходу, який поєднує як активну протидію незаконному перебуванню іноземців, так і створення легальних шляхів для врегулювання їхнього статусу. Аналіз статистичних даних за останні роки демонструє динаміку застосування різних заходів примусового характеру, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією. Водночас важливим аспектом є забезпечення відповідальності за порушення міграційного законодавства. Юридична відповідальність, ґрунтуючись на конституційних принципах та нормах спеціального законодавства, є невід'ємним елементом ефективної міграційної політики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 04.02.1994 № 3929-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
3. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Гранатюк Вероніка Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МОНОПОЛІЯ АДВОКАТУРИ: ЗА І ПРОТИ

У контексті конституційної реформи 2016 року в Україні було запроваджено принцип адвокатської монополії, що спричинив суттєві зміни в системі надання правничої допомоги. Відповідно до частини четвертої статті 131-2 Конституції України, «Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1]. Це нововведення законодавства, що поетапно набирало чинності з 2017 до 2020 року, набуло статусу конституційної норми та викликало численні дискусії в юридичній спільноті щодо доцільності, ефективності та обґрунтованості такої моделі.

Мета дослідження полягає в критичному аналізі наслідків впровадження адвокатської монополії для доступу до правосуддя, реалізації права на захист та правової рівності учасників процесу, пошуку балансу між підвищенням професійного рівня представництва в судах і забезпеченням широкого доступу громадян до правничої допомоги.

Адвокатська монополія передбачає встановлення винятковості адвокатської діяльності у сфері судового представництва. Водночас Конституція України передбачає низку винятків із цього правила, зокрема «...щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» [1].

Законом № 1401–VIII від 02 червня 2016 р. були внесені значні зміни до Конституції України, а саме до розділу «Правосуддя», однією з головних змін стало закріплення за адвокатом виключного права на представництво особи в суді [2]. Однак уже 29 серпня 2019 року Президент України подав Законопроект № 1013 щодо скасування «адвокатської монополії». У ньому пропонувалося залишити за адвокатами виключне право лише на захист у кримінальному провадженні, а не на загальне судове представництво. Також пропонувалося вилучити підпункт 11 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції, який встановлював поетапність впровадження адвокатської монополії [3].

Конституційний Суд України визнав, що запропоновані зміни не скасовують і не обмежують права людини, не порушують незалежність або територіальну цілісність держави. Суд зауважив, що надання правничої допомоги не тотожне представництву в суді, і тому запропоновані зміни розширюють право особи на вибір представника, не порушуючи вимог ст. 157 і ст. 158 Конституції України [4].

Запровадження адвокатської монополії в Україні викликало жваві дискусії серед правників, науковців і суспільства. Прихильники такої моделі вказують, що відповідно до ст. 59 Конституції України кожному гарантується право на професійну правничу допомогу, що передбачає надання юридичних послуг особами, які відповідають певним критеріям компетентності, доброчесності та відповідальності. Як зазначає суддя КСУ В. Городовенко, саме адвокатура — через державні гарантії, визначені законодавством, — здатна забезпечити вчасну, доступну, якісну та висококваліфіковану допомогу [5]. До таких гарантій належать механізми допуску до професії, дисциплінарна відповідальність, право на адвокатський запит, інститут адвокатської таємниці. Шандура О. звертає увагу на те, що запровадження такої моделі є запозиченням досвіду правових систем розвинених країн: Німеччини, Японії, Канади, Італії, — де здійснення правничої діяльності без статусу адвоката заборонене й карається [6]. Монополія адвокатського представництва, зокрема може сприяти підвищенню рівня правової

культури, зменшенню випадків неякісного представництва в суді, особливо з огляду на те, що надання правових послуг особами без належної кваліфікації несе ризики для прав і свобод громадян. Крім того, інститут безоплатної правової допомоги забезпечує доступність таких послуг для соціально незахищених груп. Запровадження загальнодоступної моделі представництва породжує низку законодавчих проблем, зокрема правовий казус, коли особа, позбавлена адвокатської ліцензії, фактично зберігає можливість здійснювати представництво в суді. Такий підхід нівелює інститут адвокатури та створює додаткове навантаження на судову систему через потенційний низький рівень підготовки та недосвідченість представників у суді.

Натомість противники адвокатської монополії, зокрема Моїсенко Д., «все ж переконані в тому, що з огляду на відносну бідність населення України, наявність так званої «адвокатської монополії» негативно впливає на рівність громадян в праві на доступ до правосуддя» [6]. Також встановлення адвокатської монополії ставить під загрозу існування юридичних клінік, може сприяти зменшенню обсягу правничої допомоги в сільських районах, і загалом звужити можливості доступу до правосуддя.

Таким чином, питання запровадження адвокатської монополії стосується балансу між державним інтересом у гарантуванні якісної правничої допомоги і правом та реальною здатністю кожного на доступ до правосуддя. Доцільним вбачаємо збереження положень конституційної реформи 2016 року щодо монополії на представництво в суді, зважаючи на публічно-правовий характер відповідної сфери, що обумовлює підвищені вимоги до професійного рівня та відповідальності представників. Водночас актуальним є удосконалення законодавчого регулювання, зокрема в частині розширення вимог до осіб, які здійснюють представництво в суді. Запровадження дієвого превентивного механізму, задля уникнення випадків конфлікту інтересів, а також запровадження спеціалізованого реєстру осіб, уповноважених на здійснення представництва, сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності правозастосовної практики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 30. Ст. 141. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії): проєкт Закону від 29.08.2019 р. № 1030. Президент України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242
4. Висновок Конституційного Суду України від 31 жовтня 2019 р. № 4-в/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text>.
5. Окрема думка судді Городовенка В.В. стосовно висновку КСУ № 4-в/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh04d710-19#n2>
6. Мамницький В. Ю. «Адвокатська монополія» чи концентрація повноважень? Теоретико-практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023 С. 131–137. URL : http://lsej.org.ua/6_2023/28.pdf.

Захарченко Олександра Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Спрощене позовне провадження є одним з найбільш динамічних та важливих форм адміністративного процесу. Це провадження запроваджене з метою забезпечення більш швидкого, економного та ефективного розгляду справ незначної складності, а також для оптимізації навантаження на судову систему. Умовно його можна розглядати як відповідь на запити суспільства на оперативність та доступність правосуддя.

Інститут спрощеного провадження сьогодні є не просто альтернативною процедурою розгляду справ, а окремим і в багатьох випадках пріоритетним інструментом реалізації права особи на справедливий суд. Його нормативне регулювання зосереджене у розділі IV-1 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [1], який чітко визначає коло справ, що можуть бути розглянуті у такому порядку, критерії складності справи, особливості подання заяв по суті справи, строки, спосіб виклику учасників та інші процедурні аспекти.

Змістовно спрощене позовне провадження базується на ключових принципах адміністративного процесу – доступності, розумності строків, процесуальної економії, диспозитивності та змагальності [2]. Воно дозволяє уникнути зайвого формалізму та сконцентруватися на суті спору. Водночас його застосування не повинно нівелювати права учасників справи, і тому в кожному конкретному випадку суд має дотримуватись принципу пропорційності та забезпечення рівності процесуальних можливостей сторін.

Зі змінами, що були внесені до КАСУ після судової реформи 2016–2017 років, законодавець надав судам більше дискреційних повноважень щодо визначення доцільності застосування спрощеного провадження. Водночас залишено й окремі категорії справ, які повинні розглядатися у такому порядку обов'язково. Наприклад, типові справи, окремі публічно-правові спори щодо соціальних виплат, адміністративного стягнення тощо [2]. Водночас така практика породжує неоднозначне трактування судами однакових норм, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавчих механізмів [3].

Практика адміністративних судів показує, що саме у спрощеному провадженні найбільше виявляються як сильні сторони судової системи, так і її проблемні ділянки [4]. Часто трапляються випадки, коли суди застосовують спрощене провадження до справ, які насправді є складними з точки зору доказування або мають особливий суспільний інтерес. Це викликає сумніви в обґрунтованості таких рішень та підриває довіру до судової системи.

Особливої уваги заслуговує питання забезпечення змагальності сторін у межах спрощеного провадження. Відсутність судових засідань, переважно письмовий розгляд справи, обмежені строки та зменшений обсяг доказів іноді можуть ставити учасників процесу в нерівні умови, особливо коли одна зі сторін не володіє достатнім рівнем правової обізнаності. Саме тому актуальною є проблема дотримання балансу між оперативністю розгляду справи та повнотою дослідження фактичних обставин.

Перспективним напрямком розвитку є цифровізація адміністративного процесу, включаючи повну інтеграцію електронного судочинства, що дозволить реалізувати принцип процесуальної економії без шкоди для якості правосуддя. Електронна подача документів, дистанційний розгляд справ та автоматизовані системи документообігу значно спростять участь у провадженні не лише для сторін, а й для судів, що дозволить ефективніше витратити

державні ресурси. Також слід наголосити на доцільності запровадження чіткіших критеріїв для визначення справ «незначної складності» та на законодавчому рівні деталізувати підстави, за яких справа має розглядатися саме в загальному або спрощеному провадженні. Це дозволить зменшити кількість судових помилок і неоднозначних рішень, а також забезпечити передбачуваність судового процесу.

Підсумовуючи можна сказати, що спрощене позовне провадження є важливим елементом сучасного адміністративного процесу, який водночас потребує як подальшого нормативного врегулювання, так і критичного осмислення практики його застосування. Правильне функціонування цього інституту може стати гарантією оперативного, доступного та справедливого судочинства, що відповідає як національним інтересам, так і міжнародним стандартам прав людини.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Офіційний вебпортал судової влади України. URL : <https://court.gov.ua>
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua>

Михайловський Олександр Миколайович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: СУДОВА ПРАКТИКА

У демократичній правовій державі забезпечення ефективного механізму оскарження рішень органів державної влади є важливою умовою реалізації принципу верховенства права. На практиці ж трапляються ситуації, коли громадяни стикаються з неправомірними чи формально законними, але несправедливими рішеннями, які мають значний вплив на їхні права та інтереси. Саме тому тема правового захисту та судового контролю за діями органів влади завжди залишається актуальною.

Рішення органів державної влади є офіційними актами, які приймаються в межах наданих повноважень і мають юридичне значення для окремих осіб чи невизначеного кола суб'єктів. Вони можуть бути нормативно-правовими або індивідуальними. Нормативно-правовий акт – це рішення органу влади, яке встановлює або змінює загальні правила для невизначеного кола осіб і застосовується неодноразово протягом тривалого часу. Індивідуальний акт, натомість, стосується конкретної особи або ситуації, має разовий характер і діє до його виконання або в межах визначеного строку [1]. Прийняття таких актів повинно відповідати принципам законності, обґрунтованості та пропорційності. Проте в реальних умовах ці принципи не завжди дотримуються, що зумовлює потребу в ефективному механізмі їх перевірки та можливості оскарження.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2]. Це положення закріплене у статті 55 Конституції України та відображає фундаментальний принцип доступу до правосуддя. Воно не лише проголошує можливість звернення до суду, але

й підкреслює обов'язок держави забезпечити ефективні засоби захисту прав людини. Саме реалізація цього права є одним із ключових інструментів контролю над законністю діяльності органів влади та запобігання зловживанням владою.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування є одним із ключових способів відновлення порушених прав і законних інтересів громадян, підприємств та організацій. Залежно від обставин, це може відбуватися як у досудовому, так і в судовому порядку. Досудове оскарження передбачає звернення до вищого за рівнем органу чи посадової особи, наприклад, рішення районної адміністрації можна оскаржити в обласній адміністрації, а скаргу на сільського голову – подати до відповідної ради. Також існує можливість звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в разі порушення прав людини або до антикорупційних органів, якщо в діях посадовців наявні ознаки корупції. Судовий порядок передбачає подання адміністративного позову до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням органу, чії дії або рішення оскаржуються, з подальшим розглядом справи та можливістю апеляційного чи касаційного оскарження. У випадку позитивного для позивача рішення, суд може зобов'язати орган вчинити певні дії або скасувати незаконне рішення.

Законодавство України гарантує кожному право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади в чітко визначені строки. Як правило, скарга може бути подана протягом одного року з дня прийняття рішення. Якщо особа дізналася про нього пізніше, скарга може бути подана не пізніше ніж через місяць із моменту ознайомлення. У разі пропуску строку його може бути поновлено за наявності поважних причин, – це питання вирішує орган або посадова особа, яка розглядає скаргу. У випадку незгоди з рішенням вищого органу громадянин має право звернутися до суду у строки, передбачені адміністративним процесуальним законодавством. Така процедура спрямована на забезпечення реального доступу до захисту прав і свобод у правовій державі [3].

Найбільш ефективним засобом захисту прав у випадках порушень з боку органів публічної влади є звернення до адміністративного суду. Становлення адміністративної юстиції в Україні розпочалося на початку 2000-х років, коли виникла потреба у спеціалізованій судовій системі, здатній розглядати публічно-правові спори між громадянами та державою [4, с. 75]. Це стало визнанням того, що державна влада не є безпомилковою, а її рішення можуть бути оскаржені, якщо порушують права чи законні інтереси особи.

Головною метою адміністративного судочинства, згідно зі статтею 2 Кодексу адміністративного судочинства України, є захист прав, свобод і інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від зловживань або протиправних дій органів влади та посадових осіб [1]. До адміністративних судів може бути подано позов щодо будь-якого рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо інше не передбачено Конституцією або законом.

Судове оскарження починається з подання адміністративного позову до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідного органу. Позов має містити чіткий опис обставин, що свідчать про порушення прав, а також вимоги до відповідача. Після відкриття провадження суд розглядає справу, заслуховує сторони, досліджує докази та виносить рішення, яке може бути оскаржене в апеляційному і касаційному порядку. Якщо суд визнає дії чи рішення органу влади незаконними, він має право їх скасувати або зобов'язати відповідача вчинити певні дії.

Таким чином, оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади є невід'ємною складовою механізму захисту прав і свобод громадян у демократичній правовій державі. Реалізація цього права ґрунтується на принципах законності, обґрунтованості, доступності та верховенства права. Як досудові, так і судові форми оскарження мають свої

особливості, однак саме адміністративне судочинство на сьогодні виступає найбільш ефективним інструментом захисту у сфері публічно-правових відносин. Розвиток адміністративної юстиції в Україні став відповіддю на суспільний запит щодо справедливості й підзвітності влади. Подальше вдосконалення цього механізму має забезпечити реальну можливість для кожного громадянина відстояти свої права у правовий спосіб.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/law/show/2747-15#Text> (дата звернення: 29.04.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text__ (дата звернення: 30.04.2025).
3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
4. Цельєв О. В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА*. 2017. Т. 200. С. 72–78.

Музика Анастасія Андріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В умовах розбудови України як демократичної, правової держави захист прав та свобод людини є основоположною цінністю, на котрій базується функціонування всіх органів публічної влади. Одним з найважливіших механізмів забезпечення цих прав є адміністративне судочинство, яке надає громадянам реальний інструмент для оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Актуальність дослідження вказаної роботи обумовлена в першу чергу збільшенням кількості адміністративних спорів, котрі виникають у зв'язку з порушенням прав громадян у сфері публічного управління, соціального забезпечення, податкових відносин, надання адміністративних послуг тощо. Часто ці порушення мають системний характер, що потребує удосконалення як нормативно-правових засад судового захисту, так і практики їх втілення.

Крім того, актуальність теми підсилюється викликами воєнного часу, коли держава може вдаватися до тимчасового обмеження окремих прав та свобод. За таких умов зростає роль адміністративного судочинства як інструменту перевірки законності дій публічної влади та гаранта дотримання принципу пропорційності.

На тлі активного реформування судової системи України, зокрема в частині диджиталізації, прозорості судового процесу та гарантування рівного доступу до правосуддя, дослідження проблематики захисту прав і законних інтересів громадян в адміністративному процесі є вкрай необхідним. Це дозволить не лише глибше осмислити теоретичні засади адміністративного судочинства, але й напрацювати практичні поради щодо його вдосконалення відповідно до європейських стандартів.

Право на судовий захист є конституційним правом особи та належить до гарантій забезпечення оборони прав та свобод особи. Відповідно до частин першої, другої та п'ятої статті 55 Конституції України права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб та службових осіб [1].

Адміністративне судочинство відіграє ключову роль: воно здійснює контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Його мета полягає не лише в розгляді скарг на незаконні дії органів влади, але й у поновленні порушених прав громадян, забезпеченні засади справедливості, неупередженості та пропорційності втручання держави в права людини.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань. Право на судовий захист гарантує оборону прав людини лише у разі ефективного відновлення порушеного права. У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував, що правосуддя за своєю суттю визнається таким тільки за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення у правах.

Для забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів особи КАС України передбачено низку процесуальних гарантій, а саме: особливе завдання адміністративного судочинства, активну роль суду у з'ясуванні всіх обставин у справі, можливість виходу суду за межі позовних вимог, невичерпність способів захисту прав особи тощо [2].

Констинтий О. В., розглядаючи труднощі захисту прав особи, вказує, що в адміністративному судочинстві України у функціональному сенсі втілено французьку доктрину процесуальних засобів судового захисту прав приватних осіб у публічно-правових відносинах. Відтак є позови про неправомірність (екстраординарні) (про скасування та визнання нечинними рішень, зокрема нормативно-правових, суб'єктів владних повноважень); повної судової юрисдикції (прості) (поновлювальні, про стягнення з відповідача коштів на відшкодування заподіяних збитків його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю), про виконання зупиненої або невчиненої дії. Крім того, є й позови про застосування репресії (коли суб'єкти владних повноважень у передбачених законом випадках звертаються до адміністративного суду для забезпечення накладення певних санкцій на учасників відносин господарювання, позбавлення їх у праві здійснювати ту чи ту діяльність, для обмеження тих чи тих свобод громадян, іноземців тощо). Тільки адміністративні позови про інтерпретацію (тлумачення) правових актів відсутні в Україні [3, с. 256].

У рішенні від 22.11.1995 у справі «Брайен проти Об'єднаного Королівства» зазначено, що суд має визначити, чи не є висновки адміністративного органу стосовно фактів у справі «свавільними й нерозумними». ЄСПЛ визнав такими, що відповідають Конвенції національне законодавство та практика, за яких суди мають право анулювати дискреційні адміністративні акти, коли: 1) ці акти ґрунтуються на висновках, що зроблені на основі неналежних свідчень або без врахування відповідних свідчень; 2) докази, на які спирається адміністративний орган, не здатні обґрунтувати висновок щодо обставин у справі; 3) жодна посадова особа за належного підходу на основі відповідних доказів не дійшла б тих висновків, на яких базується оспорюваний адміністративний акт [4].

Отже, адміністративне судочинство є не лише юридичним інструментом, а й значущою складовою демократичного ладу. Воно гарантує рівновагу між інтересами держави та правами особи, сприяє укріпленню правової держави, формуванню правосвідомості й довіри громадян до інституцій влади.

Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації конституційного права громадян на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України. Воно є засобом контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності органів

публічної влади та ефективним засобом поновлення порушених прав. Функціональна модель адміністративного судочинства в Україні наближається до європейських традицій, зокрема французької доктрини, що дає можливість ефективно диференціювати види адміністративних позовів відповідно до характеру порушеного права та способу його захисту. У сучасних умовах воєнного стану та соціальних трансформацій роль адміністративного судочинства посилюється, адже саме воно покликане забезпечити правову визначеність, справедливість та баланс між публічними інтересами й правами людини, не дозволяючи необґрунтованих обмежень основоположних свобод. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що подальше вдосконалення адміністративного судочинства в Україні має відбуватися з урахуванням практики ЄСПЛ, принципів правової держави та потреб у зміцненні інституційної спроможності судової влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 №2747-У. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Констинтий О. В. Захист прав фізичних та юридичних осіб в адміністративному судочинстві: проблеми теорії і практики : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків, 2015. 415 с. URL : http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Konstantii/d_Konstantii.pdf.
4. «Брайан проти Сполученого Королівства» (Bryan v. the United Kingdom), 22 листопада 1995 року. Серія А № 335-А.

Погорільська Дар'я Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Системне забезпечення і дотримання прав і свобод людини та громадянина, можливість їх захисту та свідомого використання – саме ті якості сучасної і прогресивної держави, яку можна сміло вважати соціальною та демократичною. Нормативно закріплені та реально існуючі права і свободи людини є незамінною складовою її сутності та не можуть бути обмежені іншими. Саме тому, згідно з Конституцією України, з метою додержання конституційних прав і свобод людини у системі органів публічної влади діє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Інститут Уповноваженого не є суто українською інституцією, а такою, що пройшла тривалий шлях свого поступового утвердження. Основи його діяльності були закладені ще у першій половині XIX століття у Швеції. Як зазначає Олена Майданник, «...з початку XX століття посади омбудсманів почали з'являтися і в інших країнах, однак він належить до тих державно-правових інституцій, які отримали широке розповсюдження після Другої світової війни, коли питання захисту прав людини уперше в історії набуло неабиякого міжнародного звучання» [1, ст. 12]. В Україні інститут Уповноваженого вперше на законодавчому рівні був закріплений статтею 101 Основного закону України, проте реалізація настала із прийняттям

Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 1997 року, і відтоді він постійно функціонує.

Згідно із Законом, Уповноважений є посадовою особою, котра здійснює «парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції» [2]. Також Закон встановлює мету парламентського контролю, який здійснює Уповноважений (як-от: захист прав та свобод людини й громадянина, запобігання їхнього порушення та повага до них, унеможливлення будь-яких форм дискримінації тощо), повноваження, правовий статус Уповноваженого, організацію та гарантії його діяльності тощо. Пирога Ігор та Кадебська Елеонора стверджують, що «Україна обрала модель парламентського омбудсмена, що означає, що Уповноважений Верховної Ради України призначається Верховною Радою України, у своїй діяльності є незалежним та політично нейтральним, здійснює свою діяльність одноособово та наділений контрольно-наглядовою та правозахисною функціями» [3, с. 22]. Одночасно функціонує секретаріат Уповноваженого, який здійснює фінансове, науково-експертне, правове та інше забезпечення його діяльності.

До повноважень Уповноваженого входить право вносити пропозиції до українського законодавства у сфері захисту прав, свобод людини й громадянина; відвідувати місця несвободи; перевіряти додержання прав, свобод людини й громадянина різними державними органами; звертатися до суду щодо захисту прав і свобод осіб, які через визначені законодавством причини не можуть самостійно захищати свої права й свободи, і відповідно право участі у провадженнях, відкритих за його позовами; направлення до відповідних органів актів реагування Уповноваженого в разі порушення прав і свобод людини та інші, визначені Законом права. Також він приймає і надалі розглядає звернення та скарги осіб, які потребують його допомоги. У розділі «Заявнику» на офіційному вебсайті Уповноваженого знаходиться необхідна інформація щодо порядку звернення до нього та можливі способи зв'язатися із його представництвом. Також необхідною умовою його діяльності є представлення в парламенті щорічних та спеціальних доповідей щодо стану додержання й захисту прав і свобод людини в Україні.

Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України є надважливою в умовах воєнного стану. Нові виклики й проблеми, пов'язані із систематичними порушеннями прав і свобод людини, потребують бути якнайшвидше розпізнані, врегульовані та вирішені. Стеценко Дмитро зазначає, що «суттєвим здобутком за часи впровадження воєнного стану стало і оновлення гарячої лінії омбудсмена, яка фіксує всі усні звернення та надає можливість опрацьовувати кожен вхідний дзвінок і надати фахову консультацію» [4, с. 164]. У ході розгляду скарг громадян Уповноважений приділяє особливу увагу забезпеченню прав внутрішньо переміщених осіб, громадян, які залишилися та проживають на тимчасово окупованих територіях. Враховуючи події воєнного стану, важливим компонентом діяльності Уповноваженого «стало ведення перемовин з омбудсманом російської федерації, що покликані вирішити питання повернення військовополонених та цивільних осіб, які були примусово вивезені на територію держави-агресора» [4, с. 165]. Уповноважений займається донесенням об'єктивної інформації до міжнародних спільнот з приводу істотних, грубих та систематичних порушень прав людини, воєнних злочинів, скоєних проти України та її суспільства, збиранням доказів військових злочинів задля притягнення винних до належної відповідальності. Також прикладом його діяльності є створення механізмів захисту прав українських громадян, які внаслідок збройної агресії покинули Україну та перебувають за її межами, із залученням різних неурядових організацій. «Важливою ініціативою омбудсмена стало і відкриття Консультаційного центру на базі Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у межах інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни», метою якого є надання

допомоги щодо забезпечення прав дітей [4, с. 166]. Варто наголосити, що на офіційному вебсайті Омбудсмана України з початку воєнного стану діють особливі розділи «Розшук осіб» та «Воєнний стан», за допомогою яких особа в разі потреби може зв'язатися з офісом Уповноваженого та отримати необхідну допомогу й дізнатися потрібну інформацію.

Абстрагуючись від подій під час воєнного стану, варто наголосити на загальних факторах, які підвищують авторитет такого державного інституту не лише в Україні, а й за її межами: «...виникнення необхідності створення такого органу, який міг би попередити і припинити незаконні, недоцільні та несправедливі дії органів публічної адміністрації...наявність низки демократичних характеристик інституту...запровадження такого інституту як реакції громадянського суспільства на значне розширення повноважень сучасної системи органів державної влади» [5, с. 80].

Проте, якщо аналізувати діяльність Уповноваженого в умовах війни, варто наголосити, що забезпечення прав і свобод людини під час війни є надскладним. Таке завдання потребує залучення максимальної кількості зусиль не лише інституту Уповноваженого, а й широкої, злагодженої та ефективної дипломатії країни, яка перебуває у стані війни. Воєнні події ускладнюють таку процедуру, і досить часто багато державних механізмів не можуть гарантувати населенню однозначну можливість забезпечення всіх громадянських прав та свобод. Проте такі механізми мусять існувати та постійно вдосконалюватися, аби в реальних умовах могли забезпечити всі необхідні для громадян умови для належного та стабільного функціонування.

Отже, підбити підсумки варто із розумінням того, що інститут Уповноваженого є базовим та необхідним елементом у системі публічної влади держави, котрий покликаний забезпечувати реалізацію основоположних прав та свобод людини і захищати їх, а значить – нести гуманну мету кожної демократичної держави, яка ставить у пріоритет своєї політики людину, її права, свободи та безперешкодні для реалізації можливості.

Список використаних джерел:

1. Майданник О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні. *Адвокат*. 2010. № 7. С. 12–16. URL : https://www.researchgate.net/publication/309477840_INSTITUT_OMBUDSMANA_U_MECHANIZMI_ZABEZPECENNA_PRAV_LUDINI_V_U_KRAINI
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text>
3. Пирого І., Кадебська Е. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2023. № 1 (63). С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.3>
4. Стеценко Д. Омбудсман як суб'єкт гарантування дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові записки*. 2023. № 14. С. 163–166.
5. Петришина М., Тараніченко Ю. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як елемент механізму захисту прав людини. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С. 79–82.

Прокопишина Дарина Леонідівна,
*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ

Обрана тема є досить актуальною та дискусійною особливо в часи сьогодення, оскільки воєнний стан став серйозним випробуванням, яке українці гідно прийняли у відповідь на повномасштабне вторгнення росії. Очевидно, що такі обставини залишають свій слід на всій правовій сфері, змінюючи правові відносини та впливають на функціонування адміністративного судочинства, яке також зазнає відповідних трансформацій. Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану зазнає суттєвих змін, так як необхідно адаптувати механізми правового захисту до надзвичайних обставин. Воєнні дії на території України створюють додаткові труднощі для доступу до правосуддя, змінюють підходи до доказування та потребує ефективного контролю за діями органів влади. Одним із ключових викликів є оперативність розгляду адміністративних справ, адже правова невизначеність у кризовий період може призвести до порушення прав громадян. Важливим аспектом стає використання електронних доказів, включаючи фото-, відеоматеріали, дані з соціальних мереж та інші цифрові ресурси, які все частіше застосовуються в судових процесах для підтвердження фактів. Обмеження доступу до судів через переміщення населення, руйнування інфраструктури або загрози безпеці вимагають розвитку дистанційних форм судового розгляду, що включає впровадження онлайн-засідань, електронної подачі документів та спрощених процедур для швидкого ухвалення рішень. В умовах воєнного стану важливим є узгодження адміністративних судових процесів з міжнародними стандартами, зокрема практикою Європейського суду з прав людини, що дозволяє зберегти баланс між захистом прав громадян та державними потребами. Крім того, питання юрисдикції стає особливо актуальним, оскільки необхідно визначити межі компетенції військових та цивільних органів влади у сфері адміністративного судочинства. Адаптація правових механізмів до умов війни може залишитися важливою і після завершення воєнного стану, формуючи нові підходи до судової системи, які сприятимуть підвищенню її ефективності та доступності для громадян.

В умовах воєнного стану, відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», судочинство здійснюється винятково судами, які функціонують згідно з Конституцією України. Будь-яке скорочення або прискорення процесуальних форм правосуддя не допускається. Таким чином, суди продовжують виконувати свої функції у воєнних реаліях, хоча їхня діяльність має певні особливості. Однією з особливостей правосуддя в умовах воєнного стану є можливість зміни територіальної підсудності судових справ. Відповідно до частини 3 статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якщо суди, що функціонують у зоні воєнного стану, не можуть здійснювати правосуддя, законодавство України дозволяє змінити територіальну підсудність відповідних справ або перенести місцезнаходження судів у встановленому законом порядку. При цьому створення надзвичайних чи спеціальних судів заборонено [1].

У зв'язку з неможливістю функціонування окремих судів у певних областях України під час воєнного стану, Голова Верховного Суду видав розпорядження щодо зміни територіальної підсудності судових справ. Таким чином, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у цих судах, було змінено. Зміна територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судами передбачена частиною 7 статті

147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Чинна редакція цієї статті встановлює, що у випадках воєнного чи надзвичайного стану, стихійного лиха, військових дій, заходів з протидії тероризму або інших надзвичайних обставин судові справи можуть бути передані до іншого суду за рішенням Вищої ради правосуддя, ухваленим на підставі подання Голови Верховного Суду. Вибір нового суду здійснюється на основі територіальної наближеності до суду, який не може функціонувати, або іншого визначеного суду. Якщо Вища рада правосуддя не має можливості ухвалити таке рішення, відповідні повноваження реалізуються через розпорядження Голови Верховного Суду [2]. Після деокупації певних територій суди поступово відновлюють свою діяльність, хоча значна частина залишається під окупацією, де українське правосуддя поки що не може діяти. Однак навіть у судах, що відновили роботу, існує низка проблем, які потребують вирішення, серед яких втрачені архіви, зруйновані будівлі та розграбована матеріально-технічна база.

Серед форм проведення судових засідань слід відзначити дистанційну участь у режимі відеоконференції, яка стала широко застосовуватися не лише в адміністративному судочинстві під час карантину. Внесені зміни до Кодексу адміністративного судочинства України, зокрема стаття 195, гарантують учасникам справи право брати участь у судових засіданнях дистанційно, за умов наявності необхідної технічної можливості в суді, що зазначається в ухвалі про відкриття провадження. Винятком є випадки, коли явка учасника до суду визнана обов'язковою. Для реалізації цього механізму було розроблено спеціальний порядок проведення відеоконференцій. Хоча спочатку цей формат став відповіддю на пандемічні виклики, воєнний стан в Україні створив нові труднощі. В умовах постійних повітряних тривог та необхідності укриття судові засідання також піддаються перериванням. Тому законодавство передбачає можливість участі у відеоконференціях поза межами суду, використовуючи особисті технічні засоби та електронний підпис відповідно до положень про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему або її окремих підсистем. При цьому відповідальність за технічну реалізацію та ризики втрати зв'язку покладається на учасника справи, який подав відповідну заяву. Водночас питання забезпечення необхідним обладнанням залишається невирішеним, оскільки воно є індивідуальною відповідальністю заявника [3].

Відповідно до частини 7 статті 195 Кодексу адміністративного судочинства України, свідки, перекладачі, спеціалісти та експерти можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції лише в приміщенні суду. Оскільки такі особи часто залучаються до розгляду справ, це створює певні труднощі, особливо у зв'язку з постійними повітряними тривогами, які переривають судовий процес і змушують учасників переміщатися в укриття. Дистанційна участь у судовому засіданні може частково вирішити цю проблему, але для подальшого розвитку дистанційного адміністративного судочинства необхідна відповідна технічна та нормативна база. Ще однією важливою проблемою є пропущення строків. Хоча закон передбачає можливість їх поновлення чи продовження за наявності поважних причин, питання залишається дискусійним, зокрема щодо того, чи є воєнний стан достатньою підставою для такого поновлення. На початку повномасштабного вторгнення пропуск строків через воєнні дії визнавався обґрунтованим, але з часом, коли українці почали пристосовуватися до нових умов, кожен суд оцінює ситуацію індивідуально, з урахуванням обставин конкретного регіону. Голова Верховного Суду зазначив, що воєнний стан визнається поважною причиною пропуску строків, проте остаточне рішення щодо цього приймає суддя в межах розгляду конкретної справи [4].

Отже, можна зробити висновок про те, що в умовах воєнного стану адміністративне судочинство продовжує функціонувати відповідно до визначених процесуальних норм. Водночас виникають певні особливості, обумовлені викликами та загрозами, які постали перед правовою системою. Незмінною залишається ключова мета правосуддя – гарантування

захисту конституційних прав особи, зокрема її права на судовий захист. Судова система зараз змушена адаптуватися до реалій воєнного часу, що ставить перед суддями складні завдання. Важливо, щоб така адаптація не виходила за межі законності та була спрямована на утвердження верховенства права. Виклики, пов'язані з безпекою, доступом до правосуддя та забезпеченням належних процесуальних стандартів, потребують не лише гнучких рішень, а й збереження принципів справедливості та правової визначеності. Окрім цього, особливої уваги потребує питання електронного судочинства та можливості використання альтернативних механізмів забезпечення судового розгляду в умовах обмеженого доступу до судів. Це дозволяє підтримувати безперервність правового регулювання та сприяти ефективному розгляду справ, навіть у складних обставинах. Саме баланс між адаптацією до нових реалій та дотриманням засад правової держави визначатиме ефективність правосуддя в умовах кризового періоду.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1452>
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 04.11.2023 р. № 3424-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11007>
4. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. Судова влада України. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

Шматлай Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В РЕГУЛЮВАННІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВИ

Міграція – постійний і водночас найскладніший процес, що відбувається у кожній країні. Для дотримання законності та безпеки у сфері міграції в Україні створений ефективний механізм, на який і покладена ця функція. Основним елементом у вказаному механізмі є Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» на ДПСУ покладено функціональну відповідальність за гарантування непорушності державного кордону та охорону суверенних прав України в межах її суміжної зони та виключної (морської) економічної зони [1]. Як правильно зазначили науковці В. Зьолка та А. Мота, діяльність вказаної структури спрямована на забезпечення міграційних потоків у правоохоронному та сервісному напрямках [2, с. 55]. ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення не лише в умовах збройної агресії, а й повсякчас повинен докладати всі можливих зусиль для збереження балансу між національною безпекою і дотриманням прав людини.

У правоохоронному аспекті прикордонна служба протидіє нелегальній міграції шляхом виявлення, затримання, видворення іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон або перебувають на території України без відповідної правової підстави; бореться з незаконним переправленням осіб через кордон (виявляє та припиняє діяльність організованих злочинних груп, які займаються нелегальною міграцією, притягує до

відповідальності осіб, які порушують правила перетину кордону, режим у пунктах пропуску та прикордонний режим); протидіє транскордонній злочинності (бере участь у боротьбі з контрабандою, незаконним обігом наркотиків, зброї, торгівлею людьми та іншими видами злочинів, що мають транскордонний характер); забезпечує виконання рішень судів та інших уповноважених органів щодо заборони в'їзду в Україну, примусового повернення або видворення іноземців; здійснює оперативно-розшукову діяльність у межах своєї компетенції, з метою виявлення та припинення правопорушень у сфері міграції та охорони державного кордону. Крім цього, взаємодіє з іншими правоохоронними органами, такими як: Національна поліція, Служба безпеки України, Державна митна служба для координації дій та ефективної протидії правопорушенням.

Сервісний аспект функціонування ДПСУ полягає у здійсненні прикордонного контролю з повагою до прав людини, адже прикордонники зобов'язані діяти професійно, ввічливо та неупереджено, дотримуючись законодавства та міжнародних стандартів у сфері прав людини; наданні необхідної інформаційної підтримки громадянам та іноземцям щодо правил перетину кордону, вимог до документів, митних правил тощо (це може здійснюватися через офіційні вебсайти, інформаційні стенди, консультації); співпраці з Державною міграційною службою України, митними органами, органами охорони здоров'я та іншими для забезпечення комплексного обслуговування осіб, які перетинають кордон; забезпеченні комфортних умов у пунктах пропуску (створення належної інфраструктури в пунктах пропуску, включаючи зони очікування, санітарні умови, пункти надання першої медичної допомоги тощо); оперативному розгляді звернень та скарг громадян щодо протиправних дій або бездіяльності посадових осіб ДПСУ. Варто зазначити, що сервісний та правоохоронний аспекти діяльності ДПСУ не є окремими, а навпаки, тісно переплітаються. Таке комплексне поєднання правоохоронного та якісного сервісного компоненту сприяє не тільки створенню безпечного та регульованого середовища для законної міграції та перетину кордону, а й підвищує довіру громадян, осіб без громадянства та іноземців до ДПСУ та сприяє дотриманню ними законодавства.

Підсумовуючи вищевикладене дослідження, можна дійти висновку, що ДПСУ відіграє важливу роль у міграційній політиці держави, тому що функціонування цієї інституції є багатогранним та передбачає раціональне поєднання сервісних та правоохоронних повноважень для досягнення єдиної мети – законного, безпечного та впорядкованого управління міграційними процесами.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 року № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#top> (дата звернення: 04.05.2025).
2. Зьолка В., Мота А. Державна прикордонна служба України як суб'єкт реалізації державної міграційної політики України. *Migration & law: міждисциплінарний науково-практичний журнал*. Національна академія управління, Інститут сучасних освітніх технологій. Київ : Національна академія управління, 2021. 68 с.

СЕКЦІЯ 3

ПРИВАТНЕ ПРАВО

Бевзюк Ірина Андріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З огляду на масштаби руйнувань, спричинених військовими діями в Україні, проблема поводження з відходами руйнації набуває особливого значення. Обсяг таких відходів, на думку міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільця, вже співмірний із річним утворенням твердих побутових відходів (10–12 млн тонн), вимагає належного правового врегулювання та ефективних механізмів їх переробки й утилізації [1].

Проблема накопичення відходів в Україні, яка була гострою ще до повномасштабного вторгнення, нині набула катастрофічного масштабу. Як зазначає О. Савицький, руйнування житлових будинків, промислових об'єктів, інфраструктури, а також знищення транспортних засобів призвели до утворення мільйонів тонн будівельного та техногенного сміття, що фактично створило серйозні екологічні, санітарні та правові виклики, оскільки чинне законодавство не містить чітких механізмів поводження з такими відходами в умовах війни [2].

Дослідження проблеми поводження з відходами, які утворюються під час війни, є вкрай важливим у контексті майбутньої відбудови України. Роботи таких науковців, як: А. Баштовий, В. Вовк, Л. Войнич, Г. Гелетуха та інших, – створюють теоретичне підґрунтя для розробки ефективних механізмів переробки відходів та їх подальшого використання в мирний час. У сучасних умовах значний обсяг воєнних відходів, зокрема будівельного сміття, металобрухту та пошкоджених транспортних засобів, може стати важливим ресурсом для відновлення інфраструктури країни.

Д. М. Токарчук у своєму дослідженні вказує, що «у країні почали масово утворюватися відходи різних видів, а бойові дії на значній території країни унеможливили ефективне поводження з ними. Через повномасштабне вторгнення росії багато населених пунктів України поруйновані. Деякі – зруйновані вщент, і більшість будівель там перетворилася на уламки та будівельне сміття. Дуже постраждало й довкілля поза містами чи селами» [3, с. 109].

С. Іванюта наголошує, що правова невизначеність у цій сфері ускладнює ефективний контроль за утилізацією, переробкою та екологічно безпечним зберіганням відходів, що може мати довгострокові негативні наслідки для довкілля та здоров'я населення, а саме відсутність класифікації воєнних відходів у чинних нормативних актах призводить до труднощів у їхньому правовому статусі, визначенні відповідальності за їх утилізацію та створенні ефективних механізмів переробки [4]. З цією думкою варто погодитись, адже відсутність у чинному законодавстві чіткої класифікації воєнних відходів призводить до того, що вони не підпадають під жорстко регламентовані процедури управління, що ускладнює їх ідентифікацію та відповідальність за їх переробку.

В. Струтинська у своєму дослідженні звернула увагу на те, що переробка сміття в Україні значно різниться від країн Європейського Союзу, адже «країнах ЄС перероблюється понад 60 % відходів. Лідером є Швеція, де переробляють 99 % усіх відходів країни. За

допомогою вторинної сировини опалюють будинки, забезпечують їх електроенергією. Крім того, Швеція імпортує сміття з інших країн. Подібна ситуація і в Німеччині, Швейцарії, Австрії та низці інших країн. У них полігони зі сміттям як такі взагалі закриті, адже 97 % відходів переробляється. Підприємства з утилізації використовують відходи як джерело енергії. Це дає змогу заощадити мільярди літрів нафтопродуктів. Крім економії бюджетних коштів, такі підприємства створюють робочі місця і розв'язують екологічні проблеми» [5]. Хочу зауважити що ситуація з переробкою сміття в Європі досить неоднорідна, оскільки в Італії, Болгарії та країнах Балтики виникають певні труднощі, які пов'язані через брак інвестицій, корупцію та слабкий контроль, що фактично призводить до забруднення навколишнього середовища.

Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері поводження з відходами є стратегічно важливим завданням для України, особливо в умовах воєнного стану. Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року, уведеного в дію Указом Президента України № 104, передбачено необхідність прискореної розробки та затвердження Порядку класифікації відходів і Національного переліку відходів. Враховуючи значне збільшення обсягів відходів внаслідок воєнних дій, особливу увагу слід приділити їх класифікації та правовому врегулюванню.

На сьогодні Директива 2008/98/ЄС та Перелік відходів ЄС містять сучасні підходи до ідентифікації та управління відходами, проте їх застосування в Україні потребує адаптації до нових викликів [6]. У вищенаведеній Директиві п. 3.1. під категорією «відходи розуміється розуміють будь-які речовини чи предмети, яких власник позбувається, має намір чи зобов'язаний позбутися, при цьому виділяються такі групи, як: небезпечні відходи, біовідходи, відпрацьоване мастило, побічні продукти. Згідно із положеннями зазначеної Директиви під категорією управління відходами розуміється збір, перевезення, утилізація та ліквідація відходів, включаючи нагляд за цими операціями та догляд за місцями захоронення» [6].

Проте, за українським законодавством, «класифікація відходу» ґрунтується на загальній дефініції яка передбачає будь-які відходи, яких власник позбувається чи виявив такий намір. Наприклад, ЗУ «Про управління відходами» визначає відходи як матеріали, що втратили свою користь [7], а сам Класифікатор ДК 005-96 лише деталізує їх за окремими видами [8]. Проте сам Класифікатор не передбачає окрему категорію «відход війни».

На нашу думку, це створює правову невизначеність, адже воєнні відходи здебільшого мають унікальні характеристики, адже не варто вважати уламки будівель чи знищена техніка, також це можуть бути залишки боєприпасів, пошкоджена зброя, медичні відходи, які вимагають спеціальних методів поводження. Маємо пропозицію щодо перегляду Класифікатора ДК 005-96 та внести окрему категорію «відходи війни» та визначити чітку ідентифікацію відходу. Така зміна сприятиме створенню ефективних механізмів їхнього збору, утилізації та переробки, а також визначенню відповідальності за їх належне управління. Без цього процеси ліквідації наслідків війни та екологічної безпеки залишатимуться неефективними та недостатньо контрольованими.

Уваги заслуговує і дослідження В. М. Плохого, котрий акцентував на проблематиці техногенних відходів, зазначаючи, що «на відміну від побутових відходів, техногенні відходи накопичуються, як правило, внаслідок діяльності підприємств гірничодобувного, хімічного, ядерного, будівельного та інших галузей виробництва, що означає наявність взаємозв'язків між об'єктом та суб'єктом, що характеризуються за своєю сутністю як відносини власності. Техногенні відходи, крім того, порівняно з побутовими мають значно вищу вартість» [9, с. 259]. Важливо розуміти, що техногенні відходи, є власністю великих підприємств, тоді виникає питання: хто відповідає за зберігання та утилізацію, а ті відходи, які не були вчасно утилізовані до початку повномасштабного вторгнення росії варто вважати відходами війни?

І якщо говорити про визначення власника таких відходів, виникають певні протиріччя у ст. 12 Закону № 2320-IX, де Л. М. Зайкова наголошує: «Якщо безхазяйні відходи не взято на облік, то їхнім власником вважається орган місцевого самоврядування, на території якого було створено «стихийне» сміттєзвалище. Водночас слід зазначити, що статус «власник не встановлений – це результат проведення певних процедур з його визначення. Наразі це функція місцевих комісій з виявлення та обліку безхазяйних відходів на відсутності функції» [10, с. 97].

Важливим кроком у правовому регулюванні поводження з відходами що виникли внаслідок бойових дій та руйнувань стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 1037 від 27.09.2022 року [11]. На нашу думку, позитивним кроком цієї постанови є визначення офіційного переліку відходів, який чітко визначає регламент процесів збору, транспортування та утилізації; запровадження механізму контролю за такими відходами, що фактично дасть змогу посилити контроль щодо запобігання екологічним загрозам та незаконному захороненню.

Однак до кінця не зрозумілими є деякі елементи нормотворчої структури постанови КМУ № 1037 від 27.09.2022 року, адже сама постанова охоплює лише частину воєнних відходів, які здебільшого пов'язані із руйнуваннями будівель та споруд, але не повністю враховані інші типи, а саме: боєприпаси, військова техніка, токсичні матеріали. Маємо пропозицію щодо вдосконалення постанови КМУ № 1037 від 27.09.2022 шляхом включення до переліку не лише уламків будівель, а й залишків військової техніки та боєприпасів; конкретизувати проведення окремих процедур утилізації небезпечних матеріалів (наприклад: азбест, пластмаса тощо); узгодити з постановою КМУ № 1037 від 27.09.2022 відповідно до Директиви 2008/98/ЄС.

Проблема утилізації відходів, що виникають внаслідок воєнних дій, потребує системного правового врегулювання. Наразі в Україні відсутня чітка класифікація таких відходів, що ускладнює їхній облік, переробку та утилізацію. Постанова КМУ № 1037 від 27.09.2022 року є важливим кроком у цьому напрямку, однак вона охоплює лише частину воєнних відходів і потребує подальшого вдосконалення. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами є необхідною для забезпечення ефективного управління відходами, адже удосконалення правового регулювання сприятиме мінімізації екологічних ризиків, підвищенню рівня безпеки та створенню умов для відновлення зруйнованої інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Куди в Україні дівають відходи руйнації та що з цим сміттям буде далі. 10.02.2023. URL : <https://eco.rayon.in.ua/news/574064-kudi-v-ukraini-divayut-vidkhodi-ruynatsii-ta-shcho-z-tsim-smittyam-bude-dali>
2. Савицький О. Україна зможе подолати сміттєву кризу. Що передбачає ухвалений Радою закон? 20.06.2022. *Економічна правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/publication/s/2022/06/20/688345/>
3. Токарчук Д. М. Особливості утворення і поводження з відходами під час воєнних дій: досвід України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 2(60). С. 109–122. URL : <http://efm.vsau.org/storage/articles/November2022 /0uaZiCxfSag8ca4nOS9y.pdf>
4. Іванюта С. Про організацію поводження з відходами, що утворилися внаслідок війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-03/waste-of-war_pdf.pdf

5. Струтинська В. Тонемо!.. Проблема побутових відходів та сміттєзвалищ в Україні. URL : <https://ns-plus.com.ua/2017/08/15/tonemo-problema-pobutovyh-vidhodiv-ta-smittyezvalyshh-v-ukrayini-2/#:~:text=>
6. Директива № 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19.11.2008 р. «Про відходи та скасування деяких директив». URL : <https://menr.gov.ua/news/31288.html>
7. Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n802>
8. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96. Затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України 29.02.1996 р. № 89. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>
9. Плохий В. М. Техногенні відходи як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Право і суспільство. № 3. 2022. С. 255–260.
10. Зайкова Л. М. Нормативно-правове регулювання управління безхазяйними відходами в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 95–100. URL : <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/311/272>
11. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1073. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2022-%D0%BF#Text>

Берлінська Євеліна Юріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Воєнні дії на території України спричинили не лише гуманітарну, соціальну та економічну катастрофу, а й масштабну екологічну кризу. Знищення промислових підприємств, забруднення повітря, ґрунтів і вод, мінування територій, знищення лісів та природних ресурсів – усе це вимагає не лише технічного, а й юридичного реагування. Екологічне право покликане забезпечити правову основу для відновлення навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки та сталого розвитку в постконфліктний період.

Збройна агресія росії на території України спричинила широкомасштабне забруднення довкілля: руйнування інфраструктури, нафтобаз, промислових об'єктів призводить до викиду токсичних речовин у повітря, воду та ґрунт. Значна частина територій забруднена залишками вибухонебезпечних предметів, важкими металами та нафтовими продуктами. Крім того, знищення природоохоронних об'єктів, лісів, степів і водойм веде до втрати біорізноманіття, порушення екосистем та деградації земель. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, станом на липень 2024 року прокурори спеціалізованих екологічних прокуратур здійснювали процесуальне керівництво щодо 367 епізодів про злочини у сфері охорони навколишнього природного середовища, пов'язаних зі збройною агресією рф. Орієнтовна сума збитків у цих провадженнях, враховуючи розрахунки Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України та Державної екологічної інспекції України становить понад 250 млрд гривень [1].

Стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це положення є підґрунтям для формування комплексної системи еколого-правових заходів щодо відновлення територій, що постраждали під час війни.

В Україні існують окремі закони та підзаконні акти, що регулюють питання охорони навколишнього середовища, зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», а також інші нормативно-правові акти, що стосуються надзвичайних екологічних ситуацій. Однак більшість цих норм не враховують специфіку війни та її наслідків для екосистеми, що потребує внесення змін до чинного законодавства. Зокрема, на сьогодні не існує спеціалізованого законодавства, яке регулювало б відновлення екології після військових конфліктів. Наявні норми, зокрема, законодавчі акти, які здійснюють правове регулювання відносин, що виникають під час здійснення надзвичайних заходів, спрямованих на захист життя та здоров'я людей і нормалізацію екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації, не враховують особливості забруднень, викликаних війною, таких як залишки вибухових пристроїв або токсичних хімічних речовин [2].

Відповідно до статті 55 Протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року, забороняється ведення воєнних дій, які мають серйозні довготривалі наслідки для довкілля. Аналогічні положення містить Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 року (ENMOD). Однак дієвість цих норм залишається обмеженою через складність фіксації порушень та відсутність дієвого механізму притягнення до відповідальності [3, с. 98].

Основні проблеми реалізації екологічного права в післявоєнний період полягають у такому:

- відсутність механізму фіксації та оцінки шкоди довкіллю, заподіяної війною;
- недостатність ресурсів для екологічного моніторингу на деокупованих територіях;
- відсутність спеціалізованого реєстру воєнних екозлочинів;
- недостатній рівень інтеграції еколого-правової компоненти у стратегії відновлення регіонів [4, с. 532].

Шляхами вирішення вказаної проблеми може бути прийняття спеціального закону про відновлення довкілля після збройного конфлікту, який визначав би етапи, процедури, відповідальних суб'єктів і джерела фінансування. Також важливим є розширення повноважень Державної екологічної інспекції та створення мобільних груп для оперативного моніторингу, залучення міжнародної технічної допомоги й екологічної експертизи на базі ООН, UNEP, ЄС. Важливим аспектом є і введення еколого-правової відповідальності держави-агресора за знищення довкілля через міжнародні судові інстанції.

Відновлення довкілля на територіях, постраждалих від війни, є не лише техніко-економічним, а й правовим викликом. Україна потребує ефективної еколого-правової політики, яка враховуватиме особливості воєнного забруднення, міжнародні стандарти та реалії повоєнного розвитку. Формування чіткої правової системи та подальшої стратегії стане запорукою сталого екологічного відновлення й забезпечення екологічної безпеки майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://mepr.gov.ua>.
2. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8.06.1977 р. Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

4. Малишева Н. Р. Актуальні проблеми гармонізації законодавства у сфері екологічної безпеки України із вимогами та принципами міжнародного та європейського права. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова [та ін.]; під заг. ред. М. В. Красної та Р. С. Кіріна; відп. ред. В. І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ, 2016. С. 522–547.

Воробйова Наталія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОХОРОНИ ДЕГРАДОВАНИХ ТА ЗАБРУДНЕНИХ ҐРУНТІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена значним погіршенням стану ґрунтів в Україні через військові дії, які спричиняють забруднення хімічними речовинами, важкими металами, паливно-мастильними матеріалами та боєприпасами. Внаслідок обстрілів, вибухів та руху військової техніки ґрунти зазнають фізичної деградації, знищення родючого шару, що загрожує продовольчій безпеці, екосистемам та здоров'ю населення. Водночас правове регулювання охорони таких земель потребує вдосконалення, оскільки чинне законодавство недостатньо охоплює виклики, пов'язані з наслідками воєнних дій, і не передбачає ефективних механізмів відновлення пошкоджених територій. Вітчизняні науковці активно досліджують цю тему. Н. С. Гавриш, П. Ф. Кулинич, Т. О. Коваленко, Т. В. Лісова, В. В. Носік, І. В. Ігнатенко, Д. В. Федчишин, М. В. Шульга та інші присвятили свої дослідження зазначеній тематиці. Водночас з початком повномасштабного вторгнення зазначена проблема набула більших масштабів та потребує дослідження саме в контексті нових проблем виниклих внаслідок війни.

Воєнні дії в Україні з 2014 року спричинили значні екологічні руйнування, які важко виміряти і ще важче відновити. Природні ресурси постраждали через обстріли, вибухи, забруднення водних ресурсів і ґрунтів токсичними речовинами. Українська влада постійно акцентує увагу міжнародної спільноти на цих катастрофічних наслідках для довкілля. Під час саміту G20 Президент України підкреслював, що війна створює численні екологічні загрози, які потребують спільних зусиль для їх подолання [1]. Він зазначав, що ці загрози продовжуватимуть існувати навіть після завершення бойових дій, зокрема у вигляді вибухів мін, які становлять небезпеку для життя людей, та забруднення природних ресурсів. Згідно з даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, збитки від війни вже перевищили 38 млрд доларів і можуть значно зростати після завершення деокупації територій [2].

Воєнні дії в Україні спричинили серйозне забруднення та деградацію ґрунтів, що стало однією з найбільших екологічних проблем. Науковці виділяють кілька основних видів руйнувань ґрунтів, серед яких – механічне, фізичне, хімічне та біологічне [3]. Воєнний стан в Україні створює значні виклики для захисту навколишнього середовища, зокрема для охорони ґрунтів, оскільки в умовах активних бойових дій багато територій зазнають значних руйнувань, а процеси забруднення та деградації ґрунтів прискорюються. Наявна правова база, що регулює

питання охорони довкілля, зокрема і ґрунтів, часто не враховує особливості воєнного часу, коли здійснення звичних екологічних контролів і заходів стає ускладненим.

Однією з головних проблем є відсутність чіткої інтеграції екологічних норм у військове законодавство. В умовах війни набагато складніше проводити моніторинг стану ґрунтів, адже території, на яких йдуть бойові дії, часто є недоступними для екоінспекторів і науковців. Це обмежує можливості для виявлення та оцінки рівня забруднення, що ускладнює планування відновлювальних заходів. Законодавчі акти, які регулюють захист ґрунтів у мирний час, потребують адаптації до умов воєнного стану, а також включення спеціальних положень, що стосуються забезпечення охорони ґрунтів у зонах бойових дій, відшкодування шкоди та виконання міжнародних екологічних зобов'язань щодо забруднення територій під час війни [8, с. 121–127].

Для ефективного відновлення земель та ґрунтів необхідно створити належну правову та методологічну основу для оцінки збитків, завданих війною. Важливим кроком у цьому напрямі стали методики, розроблені різними державними органами для визначення шкоди, завданої екосистемам під час збройної агресії. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України було затверджено порядок визначення шкоди, що включає шкоду, завдану земельним ресурсам внаслідок знищення родючого шару ґрунту та забруднення земель [4]. Нові методики, що регулюють визначення шкоди, зокрема ті, що стосуються земельних ресурсів, дозволяють враховувати вплив військових дій на довкілля та ступінь забруднення ґрунтів. Однак застосування цих методик на практиці стикається з низкою проблем: відсутність достатніх ресурсів для здійснення комплексних експертиз у зоні бойових дій, обмежений доступ до забруднених територій і невизначеність щодо механізмів відшкодування шкоди [5]. Для того, щоб ці методики працювали ефективно, необхідно не тільки забезпечити достатнє фінансування для їх реалізації, але й вдосконалити систему контролю за виконанням заходів, спрямованих на відновлення пошкоджених земельних ресурсів.

Варто зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 р. № 848, яка набере чинності після скасування чи припинення воєнного стану в Україні, було затверджено Порядок проведення моніторингу земель і ґрунтів (далі – Порядок). Цей Порядок є важливим інструментом для моніторингу змін стану земель, забруднення та властивостей ґрунтів, а також для оцінки ефективності заходів із охорони та відновлення родючості ґрунтів [7]. Зазначене забезпечить своєчасне виявлення негативних екологічних процесів та дозволить оперативно вживати необхідні заходи для ліквідації наслідків цих процесів. Впровадження цього Порядку відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління земельними ресурсами, що є критично важливим для поствоєнного відновлення України.

Для здійснення моніторингу в майбутньому буде необхідно впроваджувати сучасні технології, що дозволяють точно й оперативно визначати ступінь пошкодження земель. Використання дистанційного зондування Землі, дронів та супутникових знімків для картографування пошкоджених територій стане основою для швидкої і точної оцінки ситуації. Такі технології допоможуть вимірювати рівні забруднення ґрунтів важкими металами, хімічними речовинами та іншими токсичними елементами, а також дозволять визначати зміни у структурі ґрунтів, включаючи їхню родючість. Завдяки цьому вдасться ефективно планувати відновлення екосистем і вживати необхідних заходів для боротьби з наслідками війни для навколишнього середовища [8].

Отже, підсумовуючи, правові проблеми охорони деградованих та забруднених ґрунтів під час дії воєнного стану в Україні є комплексними та потребують багаторівневого підходу. Перше і найважливіше – це визначення та ефективне відшкодування збитків, завданих земельним ресурсам, зокрема, через нові методики оцінки шкоди, що були розроблені в умовах

війни. Крім того, створення та впровадження нових правових актів, таких як Порядок проведення моніторингу земель і ґрунтів, є важливим кроком до систематичного контролю за станом земельних ресурсів у післявоєнний період. Проте для ефективної реалізації цих норм необхідне використання сучасних технологій, зокрема дистанційного зондування Землі, дронів та супутникових знімків, що дозволяє точно оцінювати шкоду, визначати рівень забруднення та відслідковувати зміни в екосистемах. Тільки за умови реалізації цієї правової та технологічної інфраструктури можна буде забезпечити ефективне відновлення земельних ресурсів та мінімізувати екологічні наслідки війни для України в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Мертві землі: війна в Україні прямо зараз знищує ґрунти. Наслідки катастрофічні, але шляхи спасіння існують. *BTU*. URL : <https://btu-center.com/publication/2022/mertvi-zemliviyna-v-ukraini-pryamo-zaraz-znishchu-grunti-naslidki-katastrofichni-ale-shlyakhi-spasi/>
2. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України? *Радіо свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalenaze-mlya/32191731.html>
3. Російсько-українська війна: вплив на довкілля. *Top Lead*. URL : <https://www.topleadprojects.com/ukrainian-war-in-ua-environment-2024>
4. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
5. Методика визначення шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/ або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 року № 167. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
6. Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 року № 295. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text>
7. Порядок проведення моніторингу земель і ґрунтів : постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2024-n#Text>
8. Ігнатенко І. В. Актуальні правові проблеми формування екологічно орієнтованого землекористування як складової стратегії сталого розвитку. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 121–127.

Катревич Іванна Юріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ В УКРАЇНІ

Правове регулювання видобутку бурштину в Україні є складним і багатогранним питанням, що охоплює як економічні, так і екологічні аспекти. З одного боку, бурштин є цінним природним ресурсом із значним економічним потенціалом, а з іншого – його неконтрольований видобуток призводить до серйозних екологічних та правових проблем.

Чинне законодавство України визначає дефініцію «бурштин», як «сирець» котрий належить до дорогоцінних каменів органогенного утворення [1] та корисних копалин загальнодержавного значення [2]. Тобто бурштин є унікальним дорогоцінним каменем органічного походження, що сформувався внаслідок скам'яніння смоли давніх хвойних дерев, який у процесі кристалізації, що тривав мільйони років у безкисневому середовищі. За таких умов смола набула твердості та особливих фізико-хімічних властивостей, що робить бурштин не лише природним феноменом, а й цінним матеріалом для ювелірної та наукової сфер.

Україна є одним із світових лідерів за запасами бурштину, що відкриває значні економічні перспективи для держави. Важливим є той факт, що вітчизняні родовища вирізняються найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості, що суттєво підвищує його вартість на міжнародному ринку. Основні поклади цього мінералу зосереджені у Прип'ятському бурштиноносному басейні, площа якого становить 10 тис. км², а прогнозні ресурси перевищують 100 тис. тонн [3, с. 7].

За оцінками експертів, в Україні видобувається від 120 до 300 тонн, але лише 5 тонн здобути легально. У своєму дослідженні В. І. Цимбалюк зазначив «обсяг річного доходу від незаконної реалізації українського бурштину на чорному ринку й контрабандного його переміщення в інші країни сягає від 300 до 320 млн доларів США» [4, с. 7].

Саме незаконний видобуток бурштину має серйозні економічні, соціальні та екологічні наслідки для України, що загострює як внутрішні проблеми, так і міжнародний імідж країни. Адже, уникнення старателями сплати податків та рентних платежів призводить до значних втрат для державного бюджету, позбавляючи регіони необхідних фінансових ресурсів для розвитку інфраструктури та соціальних програм.

Першочерговий важіль регулювання видобутку бурштину є Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 року № 637/97-ВР є одним із ключових нормативно-правових актів, що визначає правовий статус бурштину. Саме цей Закон покладає на державу обов'язок контролювати видобуток і реалізацію бурштину, що мало б сприяти зменшенню нелегального обігу, проте варто зазначити, що законодавча база, яка регулює саме видобуток бурштину, залишається фрагментарною і потребує вдосконалення, адже відсутність чітко визначених механізмів контролю та прозорості дозвільної системи призводить до розквіту нелегального видобутку.

Аналізуючи наступні законодавчі ініціативи щодо врегулювання видобутку бурштину у період 2009–2015 років, слід зазначити, що, незважаючи на усвідомлення державою необхідності законодавчого врегулювання цієї сфери, жоден із запропонованих законопроектів так і не був ухвалений. Це свідчить про наявність системних проблем у процесі законотворення, а також про значний вплив зацікавлених груп, які могли бути не зацікавлені в створенні прозорих правил для ринку бурштину. Наприклад, проєкт Закону «Про бурштин» № 5497 від 29.12.2009 року, проєкт Закону «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і виявах, які не мають промислового значення» від 02.08.2011 року № 9041, а також ініціативи 2014–2015 років, були спрямовані на створення правових механізмів видобутку, реалізації та легалізації діяльності старателів.

Проте їх неприйняття фактично законсервувало проблему та сприяло подальшому розширенню нелегального видобутку, що супроводжувалося екологічною деградацією бурштиноносних регіонів, зростанням криміногенної ситуації та значними економічними втратами для держави. Основними причинами невдалих спроб ухвалення законодавства могли бути як політична нестабільність у зазначений період, так і відсутність консенсусу серед законодавців щодо конкретних механізмів регулювання. Окрему роль могли відігравати

корупційні чинники, оскільки тіньові схеми видобутку бурштину приносили значні прибутки нелегальним групам.

Окрім цього, прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 1063 стало важливою новацією в напрямку боротьби з наслідками незаконного видобутку бурштину, оскільки вперше на державному рівні було запроваджено механізм рекультивації пошкоджених земель. Однак варто зазначити, що цей нормативно-правовий акт мав обмежений характер, оскільки його дія зосереджувалася лише на відновленні земель лісогосподарського призначення, які зазнали руйнівного впливу нелегального видобутку [5].

На нашу думку, така ініціатива заслуговує на позитивну оцінку, оскільки рекультивація є необхідним заходом для мінімізації екологічної шкоди, спричиненої хаотичним видобутком бурштину, який призводить до знищення лісових екосистем, деградації ґрунтів і порушення водного балансу регіонів.

Зміни відбулись і у сфері застосування юридичної відповідальності, а саме у статті 58-1 «Порушення вимог щодо видобутку корисних копалин», за якою передбачаються штрафи за видобування корисних копалин із використанням обладнання, яке не пройшло відповідно до закону обов'язкову сертифікацію [6].

Отже, проблеми правового регулювання видобутку бурштину в Україні залишаються комплексними та багатогранними, попри спроби держави вдосконалити законодавчу базу. Однією з ключових проблем є недостатня ефективність правозастосування – ухвалені нормативні акти часто не реалізуються належним чином через слабкий контроль, корупційні ризики та брак координації між державними органами.

Також залишається актуальною проблема нелегального видобутку, що спричиняє значні економічні та екологічні втрати. Незважаючи на запровадження кримінальної та адміністративної відповідальності, нелегальні старатели продовжують свою діяльність через відсутність ефективного механізму контролю.

Список використаних джерел:

1. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 9, ст. 34. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.03.2025)
2. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова Кабінету міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.03.2025)
3. Соляник Є. А. Бурштин покривних відкладів Українського Полісся : автореф. дис. ... канд. геол. наук : 04.00.01. Київ, 2002. 21 с.
4. Цимбалюк В. І. Проблематика правового регулювання видобутку бурштину. *Молодий вчений*. 2019. № 12(1). С. 71–73.
5. Деякі питання реалізації пілотного проєкту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину : постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1063 / Кабінет Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-2016-%D0%BF#Text>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо урегулювання питання видобутку бурштину: проєкт Закону України. Висновок Головного науково-експертного управління від 07.11.2019. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2240&skl=10

Кіт Поліна Василівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНДОМІНІУМІВ У США ТА КАНАДІ

Кондомініум (англ. condominium, або скорочено condo) – це форма власності на нерухомість, за якою кожен власник володіє окремим житловим приміщенням (наприклад, квартирою) у багатоквартирному будинку, а всі мешканці спільно користуються ними та несуть відповідальність за утримання загальних приміщень та інфраструктури (наприклад, ліфтів, паркувань, басейнів, дахів тощо) [1].

У Сполучених Штатах Америки (далі – США) правове регулювання кондомініумів здійснюється на двох рівнях – федеральному та місцевому (штатному й муніципальному). На федеральному рівні відсутній єдиний закон, який регулював би діяльність кондомініумів в усіх штатах, проте існують загальні правові норми, що стосуються захисту права власності, фінансового регулювання та житлового кредитування. Наприклад, Федеральна житлова адміністрація (ФНА) [2] та Федеральне агентство з фінансування житла (FHFA) [3] встановлюють вимоги до кредитування житла в кондомініумах, що робить його доступним для покупців.

Основне регулювання кондомініумів здійснюється на рівні штатів, які приймають відповідні законодавчі акти, що визначають порядок створення, функціонування та управління такими об'єктами. Наприклад, у Флориді діє Закон про кондомініуми Флориди (Florida Condominium Act) [4], який регламентує права й обов'язки власників, діяльність асоціацій кондомініумів та механізми вирішення спорів. Подібні закони існують у більшості штатів, хоча їхні положення можуть суттєво відрізнятися.

Значну роль у регулюванні кондомініумів відіграють муніципальні органи влади, які встановлюють будівельні норми, правила землекористування, податкові пільги та вимоги до управлінських компаній. Це забезпечує адаптацію загального законодавства до місцевих умов і потреб житлових комплексів. Таким чином, система правового регулювання кондомініумів у США є децентралізованою, що дозволяє кожному штату та місту формувати власні підходи до управління цією сферою, відповідно до економічних і соціальних особливостей регіону [5].

В управлінні кондомініумами у США основну роль відіграють асоціації власників житла (Homeowners Associations, НОА) [6] або ради кондомініуму, які відповідають за утримання спільної власності, фінансове забезпечення житлового комплексу та дотримання встановлених правил. Управління кондомініумами здійснюється відповідно до правил і положень, закріплених у Статуті кондомініуму (Condominium Bylaws) [7] та Декларації кондомініуму (Condominium Declaration) [8], які визначають права й обов'язки власників житла та керуючого органу.

Власники квартир у кондомініумах мають низку прав, серед яких володіння, користування та розпорядження своєю квартирою, доступ до спільних приміщень, участь у загальних зборах власників та голосування щодо ключових питань управління будинком. Водночас власники зобов'язані дотримуватися внутрішніх правил кондомініуму, своєчасно сплачувати щомісячні внески на утримання спільного майна та фінансування ремонтних робіт, а також дотримуватися вимог щодо використання житлових приміщень, наприклад, обмежень щодо оренди або реконструкції [9].

Асоціації власників житла мають право встановлювати додаткові правила для мешканців, включаючи вимоги до зовнішнього вигляду квартир, утримання домашніх тварин чи використання паркувальних місць. Також мешканці несуть відповідальність за належний

стан спільного майна, фінансове планування та виконання ремонтних робіт. У разі порушення власниками встановлених правил асоціація може застосовувати санкції, включаючи штрафи [10].

Система управління кондомініумами у США базується на балансі прав і обов'язків між власниками житла та асоціаціями, що забезпечує ефективне функціонування житлових комплексів і підтримання їхнього належного стану [11].

У Канаді правове регулювання кондомініумів здійснюється на рівні провінцій, оскільки житлова політика входить до їхньої юрисдикції. Кожна провінція має власне законодавство, яке регулює створення, управління та ліквідацію кондомініумів, визначає права та обов'язки власників житла, а також встановлює механізми вирішення спорів [12].

Одним із найважливіших законодавчих актів є Condominium Act [13], який діє в кожній провінції з певними відмінностями. Наприклад, в Онтаріо діє Condominium Act, 1998 р., який регулює процес реєстрації кондомініумів, встановлює вимоги до їхнього управління та забезпечує захист прав власників. Він також передбачає створення Кондомініумної адміністративної організації (Condominium Authority of Ontario, CAO) [13], яка надає консультації, підтримку власникам та вирішує спори між мешканцями та керуючими органами.

У провінції Британська Колумбія основним нормативним актом є Strata Property Act [14], який містить детальні положення щодо фінансового управління, створення резервного фонду для ремонту та механізмів ухвалення рішень власниками житла.

Хоча закони різних провінцій можуть мати певні відмінності, їхня загальна мета спрямована на забезпечення прозорості управління кондомініумами, ефективного вирішення конфліктів та захисту прав власників житла. Провінційне законодавство також передбачає обов'язкове страхування будівель, правила ведення фінансової документації та вимоги до звітності керуючих компаній, що сприяє стабільності ринку житлової нерухомості в Канаді. Фінансування та страхування кондомініумів у Канаді є провідними елементами їхнього функціонування, оскільки вони забезпечують належне утримання будівель та захист прав власників житла [15].

Розмір внесків до резервного фонду визначається на основі резервного дослідження, яке обов'язково проводиться кожні кілька років. Наприклад, в Онтаріо закон Condominium Act, 1998 [16], вимагає, щоб кожен кондомініум мав достатній резервний фонд, а його поповнення було регулярним і відповідало довгостроковим фінансовим потребам будівлі. Аналогічні вимоги містяться в Strata Property Act [14] у Британській Колумбії, де передбачено, що резервний фонд повинен покривати передбачувані витрати на найближчі 30 років.

Отже, у США та Канаді правове регулювання кондомініумів засноване на чітко визначених законах, що регулюють права та обов'язки власників житла, механізми управління кондомініумами.

Список використаних джерел

1. Theresa Stivens. What Is a Condominium? How Condos Work Compared to Apartments. URL : <https://www.investopedia.com/terms/c/condominium.asp>
2. Federal Housing Administration: official site. URL : <https://www.usa.gov/agencies/u-s-department-of-housing-and-urban-development>
3. Federal Housing Finance Agency: official site. URL : <https://www.fhfa.gov/>
4. Florida Condominium Act: Florida State University. URL : <https://library.law.fsu.edu/Digital-Collections/FLStatutes/docs/1967/1967TXXXIXC711.pdf>

5. Магдич В.П. Міжнародний досвід правового регулювання інституту здійснення права спільної сумісної власності співвласниками багатоквартирного будинку. URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/15.pdf
6. Stevens T, Kitchen M. What is a Homeowners Association (HOA)? Lendingtree. 2024. URL: <https://www.lendingtree.com/home/mortgage/different-types-of-hoas/>
7. Livingston Ph. Condo association rules and regulations. Condo control. 2024. URL : <https://www.condocontrol.com/condo-association-guide/rules-and-regulations/>
8. Condominium Declaration. Department of State NY. URL : <https://dos.ny.gov/condominium-declaration>
9. Платформа для іммігрантів в США. Що таке договір оренди в США і навіщо він потрібен? URL : <https://www.bazar.club.ua/blog/post/lease-agreement>
10. Олександра Тіпролова. Щодо сплати власниками ізольованих нежитлових приміщень за житлово-комунальні послуги. URL: <https://www.adv.net.ua/shchodo-splaty-vlasnykamy-izolovanykh-nezhytlovykh-prymishchen-za-zhytlovo-komunalni-posluhy/>
11. Зарубіжний досвід правового регулювання питань управління багатоквартирним будинком: можливості застосування в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична записка. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/zarubizhnyi-dosvid-pravovogo-regulyuvannya-pitan-upravlinnya>
12. Вікторія Кіхтенко. Скільки коштує життя в Канаді. URL : <https://salo.li/2041fBe>
13. Condominium Authority of Ontario, CAO. URL: <https://www.condoauthorityontario.ca/>
14. Strata Property Act. Bclaws. 2025. URL : https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/98043_00
15. Олександра Тіпрова. Бізнес у Канаді. URL: <https://fbs-tax.com/uk/tax-planning/canada/>
16. Condominium Act, 1998. URL : <https://www.ontario.ca/laws/statute/98c19>

Косюк Юлія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ ТА ЗАБОРОНУ НА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Право інтелектуальної власності на торговельну марку є одним із ключових інститутів правового регулювання комерційної діяльності, спрямованих на ідентифікацію товарів і послуг суб'єктів господарювання та захист їхніх економічних та юридичних інтересів. Торговельна марка є інструментом для створення та підтримки репутації бренду, залучення споживачів та зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Відповідно до ч. 1 ст. 492 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1], торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Згідно із ч. 1 ст. 494 ЦК України, набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом.

Власник свідоцтва на торговельну марку має низку прав, пов'язаних з її використанням. Так, відповідно до ч. 4 ст.16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів

та послуг» [2] під використанням торговельної марки слід розуміти її розміщення на товарах, упаковці, вивісках та етикетках. Крім того, власник має право зберігати марковані товари для продажу, імпорту та експорту, а також використовувати торговельну марку в ділових документах, рекламі, у мережі «Інтернет» [3, с. 183]. Водночас власник торговельної марки може заборонити іншим особам використовувати торговельну марку без його згоди, зокрема, якщо їхнє позначення схоже із зареєстрованою торговельною маркою, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання ці позначення можна сплутати, зокрема, якщо може виникнути асоціація такого позначення з торговельною маркою [4, с. 189].

Так, у 2014 році компанія Pear Technologies, яка займається розробкою програмного забезпечення та цифрової картографії, подала заявку на реєстрацію торговельної марки з логотипом груші. Компанія Apple, яка займається виробництвом електроніки, програмного забезпечення та онлайн-сервісів, оскаржила цю заявку у Відомстві з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), яке здійснює реєстрацію та правовий захист товарних знаків Європейського Союзу (далі – ЄС), надаючи їхнім власникам виключні права на використання в усіх державах-членах ЄС. Вони аргументували це тим, що логотип груші надто схожий на їхній відомий знак – надкушене яблуко. Apple наполягала, що обидва логотипи мають схожі стилістичні елементи: округлі форми, абстрактний стиль, нахилений силует фрукта, що може спричинити плутанину серед споживачів. Окрім того, компанія мала зареєстровану торговельну марку для широкого спектра товарів і послуг, тому використання логотипа груші могло порушити її права [5].

Натомість Pear Technologies стверджувала, що їхній логотип суттєво відрізняється: не має надкушеного елемента, виконаний у сірому кольорі, має іншу форму, а також включає напис «Pear». Крім того, юристи компанії наголошували, що яблуко та груша – це різні фрукти, і Apple фактично намагається монополізувати право на використання фруктів у логотипах. Проте EUIPO підтримало позицію Apple, заявивши, що наявність напису «Pear» лише підсилює асоціацію з логотипом надкушеного яблука. Візуальні відмінності між знаками були визнані незначними, а сам логотип Pear Technologies – таким, що може вводити споживачів в оману. У відповідь Pear Technologies спробувала зареєструвати змінений логотип груші, усунувши можливу схожість із логотипом Apple, але знову отримала відмову за аналогічними підставами [6].

Отже, реєстрація торговельної марки дає право на її захист від несанкціонованого використання іншими особами, зокрема, шляхом заборони використання схожих знаків, що можуть ввести споживачів в оману. Приклад спору між компаніями Pear Technologies та Apple показує важливість оцінки схожості знаків, оскільки навіть незначні візуальні подібності можуть призвести до відмови в реєстрації позначення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>
3. Верба І. І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / за ред. С. В. Чікін. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
4. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів : «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

5. Інтелектуальна власність: що спільного між яблуком та грушею? URL : <https://legalaid.ua/ua/intelektualna-vlasnist-shho-spilnogo-mizh-yablukom-ta-grusheyu/>

6. European Court: Apple is not equal to Pear. URL : <https://legal-patent.com/international-intellectual-property/european-court-apple-not-equal-pear/>

Лаврієнко Мар'яна Миколаївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО ГАРАНТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ»

Збройна агресія російської федерації проти України істотно вплинула на всі сфери суспільного життя – від економіки та промисловості до екологічної безпеки. Остання є надзвичайно важливою не лише для України, а й для сусідніх країн і всього світу. Такий глобальний вплив пояснюється, зокрема, наявністю на українській території атомних електростанцій, а також великої кількості потужних промислових підприємств. Серед них – металургійні гіганти «Азовсталь» та Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, які були зруйновані й припинили свою роботу. В умовах сьогодення, коли в країні запроваджено воєнний стан, проблема екологічної безпеки набуває особливої актуальності. Військові дії спричиняють масштабне забруднення навколишнього середовища, знищення природних екосистем, а також погіршення якості повітря, води та ґрунтів.

Згідно з Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, екологічна безпека визнається складовою частиною національної безпеки [1]. Конституція України закріплює за кожним громадянином право на довкілля, безпечне для життя та здоров'я, а також на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення цього права. Отже, держава має обов'язок гарантувати екологічну безпеку на всій території країни.

Слід підкреслити, що страшна подія захоплення Чорнобильської атомної електростанції 24 лютого 2022 року, у день початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, викликала особливий суспільний резонанс. 31 березня 2022 року окупаційні війська залишили територію Чорнобильської зони, однак їхня присутність залишила по собі серйозні екологічні наслідки. Згідно з незалежним розслідуванням, проведеним німецькою організацією Greenpeace, військове вторгнення в Чорнобильську зону спричинило підвищення рівня радіаційного фону на територіях Полісся, що були тимчасово окуповані. При цьому радіоактивне забруднення може поширюватися не лише в межах України, а й на території сусідньої Республіки Білорусь [2]. Слід зауважити, що особливо постраждали лісові масиви, які зазнали значних пошкоджень через пожежі, а також акваторія Чорного моря, де загинула велика кількість дельфінів. Існують організації, що займаються збором відповідних даних, фіксацією завданої шкоди, яка згодом буде використана для правової кваліфікації та притягнення винних до відповідальності. Зокрема, таку роботу проводить національний природний парк «Тузловські лимани» в Україні [4].

Використання природних ресурсів в Україні регламентується чинними нормативно-правовими актами, що встановлюють порядок їх раціонального та безпечного застосування. Серед таких нормативно-правових актів варто виокремити кодифіковані Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, а також закони України: «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-

заповідний фонд». Окремо слід відзначити ухвалені закони, що регулюють запобігання та ліквідацію негативних впливів на довкілля, а також на життя і здоров'я людини, зокрема Закон України «Про пестициди і агрохімікати», Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», Закон України «Про поводження із радіоактивними відходами».

Щодо міжнародного права, варто зазначити, що в додатковому протоколі до Женевської конвенції від 12.08.1949 року, а саме у статтях 35, 55–56, прямо заборонено застосовувати методи та засоби ведення бойових дій, які можуть спричинити значну, тривалу й потужну шкоду навколишньому середовищу. У цих положеннях також зазначається, що критично важливі об'єкти інфраструктури, такі як: греблі, електростанції та дамби, – не повинні ставати військовими цілями. Ця заборона спрямована на запобігання негативним наслідкам для довкілля та захист життя цивільного населення [5]. Необхідно зауважити, що Україна та російська федерація є сторонами зазначеної Конвенції та протоколу.

Варто підкреслити, що, за офіційними даними, у жовтні 2022 року правоохоронці в Україні відкрили понад 70 кримінальних проваджень щодо екологічних правопорушень, спричинених військовою агресією російської федерації. Зокрема, не менше 10 з них кваліфіковано як екоцид відповідно до статті 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а понад 60 – як порушення законів і звичаїв війни за статтею 438 КК України [6]. Розглядаючи питання досудового розслідування зазначених злочинів, слід зазначити, що безпосереднє процесуальне керівництво здійснюють прокурори спеціалізованої екологічної прокуратури. Останні беруть активну участь у діяльності Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Вони долучаються до круглих столів і нарад, присвячених розробці змін до нормативно-правових актів, а також створенню методик для оцінки завданих збитків та екологічної шкоди, спричиненої збройною агресією рф. Крім того, вони займаються визначенням розміру екоциду та аналізом його наслідків для навколишнього середовища [7]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», створені військові адміністрації наділені важливими повноваженнями у сфері екологічної безпеки. Їхні обов'язки охоплюють забезпечення раціонального використання природних ресурсів, контроль за якістю води та продуктів харчування, а також утримання підконтрольних територій у належному санітарному стані. Окрім основних функцій, ці органи уповноважені видавати дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення строком до одного року. В умовах значних екологічних збитків, спричинених бойовими діями, ця процедура набула особливої ваги як ефективний інструмент контролю за станом довкілля. Її належне правове регулювання сприятиме збереженню природних територій і ресурсів, що не постраждали від воєнних дій на території України.

Отже, з вищевикладеного стає цілком зрозуміло, що воєнний стан завдав Україні масштабних екологічних збитків, зруйнувавши промислові об'єкти, забруднивши воду, ґрунти та знищивши екосистеми. Саме тому екологічна безпека стала критично важливою, а її правове регулювання – необхідним для мінімізації шкоди. Захист екології потребує комплексного підходу: посилення правового контролю, міжнародної підтримки та дієвих заходів з відновлення довкілля.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України : від 16.07.1990 р. № 31. *Законодавство України. Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 30.03.2025).
2. Незалежне дослідження німецького Greenpeace. URL : <https://uacrisis.org/uk> (дата звернення: 30.03.2025).

3. Ukraïner. Тузловські лимани: дельфіни, птахи і волонтери. URL : <https://www.ukraïner.net/tuzlovski-lymany/> (дата звернення: 30.03.2025).

4. Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього середовища. URL : <https://skole-rda.gov.ua/news> (дата звернення: 30.03.2025).

5. Як подолати найбільш проблемні питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері охорони довкілля в умовах збройної агресії. Ecobusiness group (Платформа рішень для менеджерів природоохоронної діяльності). URL : <https://ecolog-ua.com/news/yakpodolaty-naybilsh-problemni-pytannya-protydiyi-kryminaln-ym-pravoporushennyam-u-sferi> (дата звернення: 30.03.2025).

6. Про створення оперативного штабу для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення російської федерації на територію України : наказ Державної екологічної інспекції України від 01.03.2022 р. № 73. URL : <https://www.dei.gov.ua/post/2243> (дата звернення: 30.03.2025).

Нестерович Крістіна Іванівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У сучасних реаліях Україна одночасно протистоїть кліматичним викликам і гострим наслідкам воєнної агресії. Зміна клімату спричиняє деградацію екосистем і втрату видового різноманіття, тоді як бойові дії руйнують природні території та завдають екологічних збитків. Отже, питання правового захисту біорізноманіття набуває подвійної актуальності: з одного боку – посилення механізмів адаптації до кліматичних змін, з іншого – імплементація спеціалізованих норм в умовах воєнного стану. У цьому дослідженні проаналізовано чинну нормативно-правову базу, виявлено основні прогалини та запропоновано шляхи її удосконалення.

У межах порушеного питання доцільно розглянути міжнародно-правові акти. Зокрема, це питання врегульовується такими документами:

- Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи 1977 року. Забороняють способи ведення війни, що спричиняють довготривалу, серйозну й масштабну шкоду навколишньому середовищу. Зобов'язують забезпечувати охорону природи під час збройних протистоянь.

- Міжнародне гуманітарне право (МГП). Визначає засади пропорційності та необхідності, забороняє використання зброї масового ураження, яка негативно впливає на природні екосистеми.

- Римський статут Міжнародного кримінального суду. Визнає напади, що спричиняють істотне ушкодження довкіллю, як воєнні злочини або злочини проти людяності.

- Конвенції Організації Об'єднаних Націй, зокрема Конвенція про транскордонне забруднення атмосферного повітря регламентує обмеження шкідливих викидів.

27 травня 2016 року під час сесії Асамблеї ООН з екологічних питань було ухвалено резолюцію під назвою «Захист довкілля в районах, що зазнали впливу збройних конфліктів» (UNEP / EA. 2/Res. 15). За оцінками представників громадських організацій, цей документ став найзначущим серед аналогічних із 1992 року [1]. У резолюції підкреслюється важливість збереження здорових екосистем і раціонального використання природних ресурсів як чинника

зменшення ризику виникнення збройних протистоянь. Водночас вона підтверджує незмінну прихильність до повного впровадження Цілі сталого розвитку, визначені в резолюції 70/1 Генеральної Асамблеї ООН під заголовком «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», слугують стратегічною основою для досягнення екологічної рівноваги, соціального добробуту та економічного зростання.

06 грудня 2017 року в столиці Кенії, Найробі, Асамблея ООН з екологічних питань прийняла резолюцію під назвою «Скорочення шкідливого впливу та протидія забрудненню довкілля в зонах, охоплених війною та терористичними атаками». Цей нормативний акт окреслив основні напрямки роботи Програми ООН із захисту навколишнього середовища (ЮНЕП), серед яких – направлення спеціалізованих груп та надання підтримки країнам, які зазнали наслідків збройних конфліктів або терористичних актів. Одним із ключових аспектів документа стало підкреслення важливості особистих візитів Виконавчого директора ЮНЕП у постраждалих регіони з метою проведення безпосереднього аналізу ситуації [11].

Крім того, значну функцію в реалізації заходів із захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки в умовах збройних протистоянь виконує й внутрішнє законодавство України [3].

У воєнний час діє спеціальний правовий режим, що визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану», проте екологічне законодавство не втрачає своєї чинності. Більше того, з 2022 року посилено облік екозлочинів та впроваджено додаткові норми, зокрема:

- накази Міндовкілля про порядок фіксації екологічних збитків;
- міжнародні ініціативи щодо притягнення до відповідальності за екоцид (ст. 441 КК України);
- робота над впровадженням принципу «екологічної відповідальності під час конфліктів».

Правовий захист біорізноманіття в Україні в сучасних умовах потребує комплексного підходу, що поєднує традиційні екологічні норми та спеціальні положення воєнного часу. Посилення адаптаційного законодавства до кліматичних викликів слід інтегрувати із заходами з документування та відшкодування екологічних збитків, завданих агресором. Гармонізація національних актів із міжнародними стандартами та активне залучення громадськості створять умови для сталого збереження природного різноманіття України.

Список використаних джерел:

1. Діяльність ООН щодо охорони навколишнього середовища в районах, вражених збройним конфліктом: перспективи для України. *Українське право*. URL : <https://ukrainepravo.com/international-law/public-international-law/diyal%60nist%60oon-shchodo-okhorony-navkolyshn%60ogo-seredovyscha-v-rayonakh-vrazhenykh-zbroynym-konflik/?month=9&year=2021>
2. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. UNDP. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorenniya-nashoho-svitu-poryado-k-denny-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>
3. Козмуляк К. А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 73: частина 1. 2022. С. 174–180.
4. ООН посилить діяльність із захисту довкілля у зонах збройних конфліктів та протидіятиме забрудненню навколишнього середовища внаслідок тероризму. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/oon-posilit-diyalnist-iz-zahistu-dovkillya-u-zonah-zbroynih-konfliktiv-ta-protidiyatime-zabrudnennyu-navkolishnogo-seredovisha-vnaslidok-terorizmu>

Нечипорук Анастасія Іванівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОХОРОНА ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Водні ресурси є одним із найцінніших компонентів природного середовища, що забезпечують життєдіяльність суспільства, сталий розвиток економіки та екологічну рівновагу. Україна, маючи розгалужену річкову мережу та значні запаси прісної води, традиційно приділяла велику увагу правовому регулюванню використання та охорони вод [1, с. 175].

Проте із початком повномасштабної збройної агресії російської федерації питання збереження водних ресурсів набуло нового, критично важливого значення.

У мирний час правові механізми охорони вод базуються на комплексі законодавчих актів, серед яких центральне місце займає Водний кодекс України. Він визначає принципи раціонального використання вод, охорони їх від забруднення, засмічення та виснаження, а також запроваджує систему державного управління водогосподарським комплексом [2].

Положення Водного кодексу доповнюються нормами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», який встановлює загальні вимоги до охорони довкілля, зокрема й водного середовища, а також Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», що регулює санітарно-гігієнічні норми якості питної води, правила експлуатації систем водозабору та розміщення охоронних зон. Крім того, Кримінальний кодекс України містить положення, які передбачають відповідальність за екологічні правопорушення, включно з умисним забрудненням водних об'єктів.

Втім, повномасштабна війна створила умови, за яких наявна правова система стикається з низкою безпрецедентних викликів. Руйнування гідротехнічних споруд, таких як Каховська ГЕС, призводить до масштабних екологічних катастроф, що змінюють гідрологічний баланс цілих регіонів, спричиняють втрату водних біоценозів і ставлять під загрозу водопостачання мільйонів людей. Обстріли промислових об'єктів викликають викиди шкідливих речовин у водойми, а відсутність контролю на тимчасово окупованих територіях унеможливорює оперативне реагування на забруднення чи несанкціоноване водокористування. Додатковим викликом є переміщення великих груп населення до безпечніших регіонів, що створює нерівномірне навантаження на водопровідно-каналізаційну інфраструктуру, вимагаючи її термінової адаптації.

Згідно з інформацією Державної екологічної інспекції України, протягом перших десяти місяців повномасштабної збройної агресії рф сума завданих збитків від техногенного забруднення, засмічення водних об'єктів і незаконного використання водних ресурсів перевищила 55 мільярдів гривень. У повідомленні інспекції наголошується, що військові злочини рф не лише призводять до значних економічних втрат, але й ставлять під загрозу стабільне водопостачання для потреб населення, а також функціонування побутових, медичних, санаторно-курортних, аграрних та промислових об'єктів [3].

У таких умовах актуальним є перегляд і оновлення правових механізмів охорони вод. Необхідно інтегрувати воєнний фактор в екологічну політику, зокрема через створення інструментів обліку завданих збитків, визначення відповідальності за екоцид та посилення екологічного моніторингу навіть у зонах з обмеженим доступом. Важливим кроком є також активізація міжнародної співпраці в рамках екологічних конвенцій, зокрема Гельсінкської конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер.

Застосування сучасних технологій – супутникового спостереження, автоматизованих станцій моніторингу, цифрових систем управління водними ресурсами – здатне частково компенсувати труднощі, спричинені воєнними обставинами [4, с. 543].

Таким чином, правові механізми охорони водних ресурсів в Україні вимагають не лише збереження і дотримання чинної нормативно-правової бази, але й її оперативного оновлення, гнучкого адаптування до обставин воєнного часу, а також розробки спеціальних процедур реагування на надзвичайні ситуації екологічного характеру, зумовлені збройною агресією. У воєнних умовах звичні інструменти екологічного регулювання втрачають ефективність у зонах бойових дій, що зумовлює необхідність створення альтернативних, кризових механізмів моніторингу, контролю та відповідальності. Законодавча система має передбачати не лише превентивні заходи, а й процедури документування екологічних злочинів, зокрема екоциду, для подальшого правового переслідування винних на національному й міжнародному рівнях.

Захист водного середовища в сьогоденних умовах виходить далеко за межі суто екологічного завдання. Це стратегічне питання національної безпеки, що прямо впливає на життєзабезпечення населення, продовольчу безпеку, функціонування інфраструктури, розвиток економіки та здатність держави відновлюватися після руйнувань. Особливої ваги набуває захист джерел питної води, які можуть стати об'єктами диверсій або випадкового забруднення внаслідок бойових дій, що ставить під загрозу життя сотень тисяч людей.

Стійкість водогосподарських систем, здатність оперативно реагувати на виклики, відновлювати пошкоджену інфраструктуру та контролювати якість водних ресурсів стають критеріями не лише ефективності управління, а й рівня цивілізаційного опору держави. У цьому контексті водні ресурси набувають статусу національного багатства, захист якого є обов'язком не лише державних органів, а й усього суспільства.

В умовах, коли агресор цілеспрямовано руйнує природні системи, виводить з ладу гідротехнічні споруди, забруднює водойми та знищує екосистеми, охорона кожного джерела, кожної річки, кожної краплі води перетворюється на акт національного спротиву. Це не просто екологічна діяльність – це внесок у збереження державності, у відновлення країни після війни та у формування стійкого майбутнього для наступних поколінь. Лише за умови об'єднання зусиль влади, громадськості, наукової спільноти та міжнародних партнерів можна забезпечити не лише збереження водних ресурсів, а й перетворення їх на основу відродження та відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А. П. та Шульга М. В. Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Х. : *Право*. 2009. 328 с.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
3. Державна екологічна інспекція України. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://www.dei.gov.ua/> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Проблеми права екологічної безпеки : навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова та ін.; під заг. ред. М. В. Красної та Р. С. Кіріна; відп. ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ. 2016. 575 с.

Олійник Аліна Миколаївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах, коли Україна переживає один із найскладніших періодів, питання збереження довкілля набуває особливої актуальності. Збройна агресія російської федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 року, не лише поставила під загрозу територіальну цілісність держави, але й створила серйозні виклики для екологічної безпеки [1]. У таких умовах надзвичайно важливим є збереження правових механізмів охорони навколишнього середовища та забезпечення їх ефективного функціонування навіть у режимі воєнного стану.

Воєнні дії в Україні це не лише катастрофа на місцевому рівні, це катастрофа для всього світу, адже її наслідки відчуються у сфері економіки, екології та геополітики. Через складну ситуацію на місцях і обмеженість доступу до інформації оцінити повний масштаб завданих збитків дуже важко. На сьогодні російська федерація завдає шкоди не лише інфраструктурі України, руйнуючи міста та життя людей, але й завдає серйозної шкоди довкіллю. Застосування вибухових боєприпасів та матеріалів зі збідненим ураном, що входять до складу броні танків і бронебійних снарядів, спричиняє забруднення повітря, води та ґрунтів [2]. Сукупні втрати, яких зазнало довкілля України через повномасштабну агресію з боку російської федерації, вже перевищили 65 мільярдів євро. До цієї суми входять руйнування природних екосистем, забруднення ґрунтів, води й повітря, а також втрата біорізноманіття [3].

З огляду на складні обставини, в Україні було розроблено низку правових документів, метою яких є забезпечення громадянам відкритого доступу до екологічної інформації. Одним із важливих кроків у цьому напрямі стало ухвалення Закону України «Про управління відходами», що має особливе значення саме в умовах воєнного часу [4]. Цей Закон став важливим кроком у тому, щоб українське екологічне законодавство наближалось до європейських стандартів. Він не тільки допомагає краще організувати реалізацію відходів та охорону довкілля, а й гарантує доступ громадян до інформації про стан навколишнього середовища.

Як один з дієвих кроків на цьому шляху є ухвалення 20 вересня 2022 року Закону України про створення Національного реєстру викидів і перенесення забруднювачів. Його завдання – зробити інформацію про шкідливі викиди відкритою, точною та зрозумілою для всіх [5]. Окрім того, Верховна Рада підтримала Постанову № 2768-IX, яка відкриває шлях до оновлення законодавства щодо моніторингу стану довкілля. Ідеться про вдосконалення систем збору екологічної інформації та забезпечення її доступності для людей і органів, які приймають рішення в екологічній сфері. Цей документ є важливим кроком для вдосконалення системи екологічного моніторингу та забезпечення громадян доступом до актуальної та достовірної інформації про стан довкілля [6].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що навіть у складних умовах воєнного стану питання охорони навколишнього середовища залишається ключовим елементом як національної безпеки, так і міжнародних зобов'язань України. Попри виклики, пов'язані з агресією, екологічне законодавство країни продовжує змінюватися відповідно до нових обставин, формуючи дієві інструменти для захисту довкілля та гарантування екологічних прав кожного громадянина. Основними напрямками розвитку законодавства в цей період є:

- удосконалення нормативно-правової бази управління відходами;

- створення і функціонування Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів;
- внесення змін до законодавства щодо моніторингу стану довкілля та забезпечення інформаційного доступу;
- запобігання екологічним злочинам та забезпечення відповідальності за їх вчинення.

Попри обмеження, спричинені воєнними діями, в Україні продовжують напрацьовуватись законодавчі ініціативи, що не лише мінімізують шкоду довкіллю, але й сприяють сталому екологічному відновленню. Реалізація цих заходів забезпечує виконання міжнародних стандартів у сфері охорони природи та формує підґрунтя для ефективного екологічного управління в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 22.04.2025)
2. Фоменко В. С. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Наука і техніка*. № 6 (6). 2022. С. 407–418.
3. Шкода довкіллю за пів року війни досягла майже 1 трильйона гривень – Руслан Стрілець. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL : <https://mepr.gov.ua/shkoda-dovkillju-za-piv-roku-vijny-dosyagla-majzhe-1-tryljona-gryven-ruslanstrilets/> (дата звернення: 22.04.2025)
4. Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року №2320-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення 22.04.2025)
5. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text> (дата звернення 22.04.2025)
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля : Закон України від 20.03.2023 року №2973-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20#Text>

Сидорук Євгеній Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ ЄС

Адаптація українського екологічного законодавства до норм Європейського Союзу (далі – ЄС) є необхідною умовою євроінтеграційного курсу нашої держави. Вступ України до ЄС вимагає не лише політичної волі, а й глибокого реформування правової системи, зокрема у сфері охорони довкілля. Україна, як молода незалежна держава, що сформувалась після розпаду СРСР, продовжує шлях глибоких правових та інституційних перетворень. Особливо складним і водночас актуальним є питання адаптації екологічного законодавства до вимог ЄС. Попри значні зусилля, процес гармонізації залишається викликом, зважаючи на низку системних правових проблем. Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС в екологічній сфері є складним і тривалим процесом, що вимагає активної міжнародної правової взаємодії. Незважаючи на наявність затвердженого механізму адаптації, закріпленого в Законі

України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», на практиці виникають суттєві труднощі. Серед основних викликів варто відзначити нечіткість термінології, складнощі з адекватним перекладом юридичних понять, а також нестачу фахівців, які володіють ґрунтовними знаннями права ЄС [1]. Міжнародна співпраця у сфері охорони довкілля має бути зосереджена на неухильному, всебічному та обов'язковому виконанні міжнародних зобов'язань, що випливають із договорів, які укладались між Україною та країнами ЄС; урахуванні рекомендацій, сформульованих на всесвітніх екологічних самітах країн ЄС; активному залученні українських експертів до діяльності міжнародних природоохоронних та екологічних організацій.

Ключовим документом, що встановлює основні засади співпраці України з країнами ЄС у сфері охорони довкілля, є Угода про асоціацію між Україною, ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та державами-членами ЄС. В Угоді задекларовано, що «Сторони «розвивають та зміцнюють співробітництво в галузі охорони довкілля та охорони здоров'я». Центральною ідеєю цієї міжнародної взаємодії є боротьба з погіршенням стану довкілля, що охоплює такі напрями, як: відновлення природного середовища; запровадження ефективних і екологічно безпечних виробничих процесів; підвищення безпеки функціонування підприємств; зменшення обсягів утворення відходів, їх ліквідація та безпечна утилізація; боротьба з локальним, регіональним і транскордонним забрудненням водних ресурсів та атмосферного повітря; запровадження ефективної системи моніторингу забруднення і оцінки стану навколишнього середовища; налагодження інформування громадськості про екологічний стан; виконання положень Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі – Конвенція Еспо); розвиток екологічної освіти та виховання, формування еколого-правової свідомості та відповідальності, а також застосування економічних і фінансових інструментів для стимулювання охорони довкілля [2].

Правове регулювання екологічного законодавства здійснюється ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельним кодексом України, Кодексом про надра України, Водним кодексом, Лісовим кодексом України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію», «Про порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря», «Про затвердження положень про територіальні органи Держекоінспекції України». Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що екологічне право України спирається на законодавчі та інші нормативні акти, у яких досі зберігаються певні норми, успадковані ще з радянських часів. Водночас українське екологічне законодавство активно модернізується, спрямовуючи зусилля на подолання застарілих підходів. Вагому роль у цьому процесі відіграє міжнародне право, норми якого поступово інтегруються у національне законодавство. Ефективне вирішення екологічних проблем в Україні можливе лише за умов широкого та активного міжнародного співробітництва, що обумовлено кількома чинниками: транснаціональним характером екологічних викликів, міжнародними зобов'язаннями України щодо охорони довкілля, а також нагальною потребою в міжнародному обміні досвідом та технологіями [3].

Залучення України до виконання міжнародних зобов'язань, що виникають із відповідних угод, вимагає вдосконалення національного законодавства відповідно до норм міжнародного права та із врахуванням усталеної світової практики під час створення нових нормативно-правових актів. Водночас одного лише виконання договірних зобов'язань недостатньо. Для України стратегічного значення набуває подальше розширення міжнародного співробітництва, зокрема в межах взаємодії з міжнародними організаціями системи ООН у сфері охорони довкілля, такими як: Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP), Європейська економічна комісія ООН (UNECE), Програма розвитку ООН

(UNDP), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Організація з продовольства і сільського господарства (ФАО) та іншими [4].

Таким чином, адаптація українського екологічного законодавства до норм ЄС – це складний багаторівневий процес, який потребує не лише оновлення законів, а й системної трансформації всієї екологічної політики держави. Зважаючи на історичну спадщину та молодий вік нашої правової системи, це завдання вимагає зваженого підходу, стратегічного планування та підтримки як з боку ЄС, так і українського суспільства. Правові проблеми адаптації українського екологічного законодавства до вимог ЄС мають як історичні, так і інституційні причини. Реальне впровадження європейських підходів у сфері охорони довкілля стане запорукою екологічної безпеки, сталого розвитку та успішної інтеграції України до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Проблеми інтеграції та адаптація законодавства України у сфері охорони довкілля до правових стандартів Європейського Союзу. URL : https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&L_S_2018_Vol.%201,%20No.%201_36-41.pdf
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_01113 .
3. Проблеми адаптації екологічного законодавства України до міжнародного права. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/16.pdf>
4. Сухарев С. М., Чудак С. Ю., Сухарева О. Ю. Техноекоекологія та охорона навколишнього середовища : навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000. 2004. 256 с.

Шокур Єва Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИМИ ОРГАНІЗМАМИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена необхідністю ефективного регулювання цього питання в умовах швидкого розвитку біотехнологій. Генетично модифіковані організми (далі – ГМО) стають важливим інструментом у сільському господарстві, медицині та харчовій промисловості, але їх використання супроводжується низкою правових, етичних та екологічних ризиків. В Україні відсутня чітка та уніфікована правова база, що створює перепони для безпечного і контрольованого впровадження ГМО. Недостатньо врегульовані питання екологічної безпеки, маркування продуктів, що містять ГМО, а також інформування споживачів. Крім того, українське законодавство потребує оновлення відповідно до міжнародних стандартів та практик. Правове врегулювання цієї сфери є важливим для забезпечення балансу між інноваціями і захистом здоров'я населення та довкілля. Проблемам екологічно безпечного харчування присвятили свої наукові праці такі дослідники, як: О. О. Криницька, Д. С. Піддубна, А. М. Статівка, Т. І. Ткачук та інші. Певні аспекти використання ГМО під час виробництва продуктів харчування досліджувалися такими науковцями: С. І. Бугера, І. В. Власенко, А. А. Дубініна, О. В. Кірейцева, О. І. Менів, О. І. Фурдичко та ін.

В Україні правове регулювання використання ГМО в сільському господарстві є складовою частиною системи біобезпеки та ґрунтується на низці законодавчих актів, серед

яких важливим є Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [1]. Він визначає основні вимоги до безпеки ГМО, зокрема біологічної та генетичної безпеки, що має бути забезпечена на всіх етапах використання ГМО, включаючи їх створення, випробування та транспортування. Закон також передбачає, що генетично модифіковані організми, які використовуються у відкритій системі, мають відповідати чітким вимогам технології використання для забезпечення безпеки довкілля та здоров'я людини. Особлива увага приділяється забезпеченню екологічної безпеки, що передбачає заборону вивільнення ГМО в навколишнє природне середовище без їх попередньої державної реєстрації. Це обмеження спрямоване на запобігання можливим негативним наслідкам для екосистеми до того, як буде проведено повне дослідження та оцінка впливу ГМО. Крім того, Конституція України гарантує громадянам право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також право на доступ до інформації про стан довкілля та безпеку продуктів харчування, що є основою для забезпечення прозорості та відповідальності в питаннях, що стосуються використання генетично модифікованих організмів [2].

У низці європейських країн для захисту органічного виробництва введено заборони на вирощування генетично модифікованих сортів сільськогосподарських рослин на землях, призначених для органічної продукції або на територіях, що використовуються для виробництва сировини для дитячого та дієтичного харчування. Це зумовлено побоюваннями щодо потенційного перехрестного забруднення органічних культур ГМО, що може негативно вплинути на здоров'я споживачів та навколишнє середовище. Для забезпечення сумісного існування традиційних, органічних і ГМО-культур важливо розробити спеціальні правила співіснування, що дозволять уникнути небажаних наслідків. Це питання є актуальним і для України, де необхідно визначити перелік безпечних для здоров'я ГМО та вжити заходів для підтримки наукових досліджень у галузі генетичної безпеки [3].

В Україні вже існують норми, що стимулюють цивільно-правове регулювання у сфері використання ГМО, але, зважаючи на зростаючий обсяг продуктів з ГМО на ринку, необхідно вдосконалити законодавство. Зокрема, важливо прийняти спеціальні закони або внести зміни в існуючі нормативні акти щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності постачальників ГМО-продукції за шкоду, заподіяну внаслідок вживання таких продуктів. Такі заходи мають включати визначення правових, економічних та організаційних основ страхування, а також чітке врегулювання порядку відшкодування шкоди, спричиненої споживанням продуктів, що містять ГМО.

Особливої уваги потребує розвиток інституту юридичної відповідальності за порушення правил щодо ГМО, оскільки в Україні, як і в багатьох інших країнах, це питання залишається недостатньо врегульованим. Відповідальність за порушення вимог Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» може бути як цивільною, так і адміністративною, дисциплінарною або кримінальною (ст. 18 Закону) [1]. Проте законодавчі норми, що стосуються конкретно ГМО, потребують уточнення та розширення, оскільки на практиці існують правопорушення, які не завжди підпадають під існуючі категорії. Наприклад, хоча в Кодексі України про адміністративні правопорушення є норми, що стосуються екологічної безпеки при використанні біотехнологій, конкретне порушення правил щодо ГМО не має чіткої юридичної прив'язки. У цьому контексті варто звернути увагу на міжнародний досвід, зокрема на законодавство Китаю, де активно обговорюється необхідність створення спеціального закону про поводження з ГМО, який чітко встановлював би відповідальність за порушення у цій сфері. Це включає не тільки незаконне дослідження та експериментування з ГМО, але й питання незаконної комерціалізації, випуску та імпорту ГМО-продукції, а також

транскордонного переміщення таких продуктів. Встановлення чітких правил та санкцій у цій сфері є важливим кроком до забезпечення належного контролю за обігом ГМО в Україні та забезпечення правової визначеності у питаннях безпеки для здоров'я та навколишнього середовища [4, с. 1–25].

Правові проблеми поводження з ГМО в Україні пов'язані з недостатнім регулюванням деяких аспектів використання таких організмів у різних галузях, зокрема в сільському господарстві та харчовій промисловості. Відсутність чітко визначених стандартів для обігу ГМО, їх випуску на ринок, транспортування та безпеки для здоров'я людини та навколишнього середовища створює ризики як для споживачів, так і для екологічної ситуації в країні. Законодавчі норми, хоча й передбачають контроль за використанням ГМО, все ж не охоплюють усі аспекти цієї складної теми, що може призвести до юридичних прогалин та можливих правопорушень. Для вирішення цих проблем необхідно удосконалити нормативно-правову базу, зокрема прийняти спеціальні закони або внести зміни до існуючих, що регулюють порядок використання ГМО. Важливо запровадити чіткі правила для вирощування ГМО-сортів на землях, призначених для органічного виробництва, а також створити механізм моніторингу та сертифікації ГМО-продукції. Одним з ключових кроків має бути введення системи юридичної відповідальності за порушення норм, пов'язаних з обігом ГМО, а також впровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності постачальників таких продуктів. Вдосконалення цих аспектів дозволить забезпечити належний рівень безпеки та відповідальності за використання ГМО в Україні [5, с. 13–19].

Отже, підсумовуючи, правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в Україні потребує значного вдосконалення. Наявна законодавча база неповною мірою охоплює всі аспекти використання ГМО, що створює правові прогалини та загрози для здоров'я людини і навколишнього середовища. Для вирішення цих проблем необхідно прийняття спеціальних законів або змін до існуючих нормативно-правових актів, які чітко визначають порядок вирощування, обігу та сертифікації ГМО, а також механізм контролю за їх безпекою. Крім того, важливим кроком є розвиток інституту юридичної відповідальності за порушення правил щодо ГМО, впровадження системи обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності постачальників таких продуктів та встановлення чітких санкцій за правопорушення у цій сфері. Враховуючи міжнародний досвід, зокрема досвід Китаю, можна запровадити ефективні заходи контролю за використанням ГМО, що дозволить забезпечити правову визначеність і високий рівень безпеки для суспільства та навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31 травня 2007 р. № 1103-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text>
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Уряд пропонує посилити державний контроль у сфері поводження з ГМО. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-proponuye-posiliti-derzhavnij-kontrol-u-sferi-povodzhennya-z-gmo>
4. Хмара М.П. Роль генно-модифікованих продуктів в сучасному світі. *Міжнародні відносини*. 2017. № 9. С. 1–25.
5. Криницька О.О., Ткачук Т.І. Оцінка впливу використання генетично модифікованої продукції на стан продовольчої безпеки. *Економіка харчової промисловості*. 2019. № 2. С. 13–19.

СЕКЦІЯ 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Альбертович Юлія Вадимівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВИДИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Питання відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві України актуалізується в контексті зростання рівня економічних, корупційних та транснаціональних кримінальних правопорушень. Згідно з чинним Кримінальним кодексом України (КК України), юридичні особи не є суб'єктами кримінальних правопорушень, однак до них можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальним покаранням у класичному розумінні, але мають репресивний і превентивний характер [1, ст. 96-3].

Відповідно до ст. 96-3 КК України, заходи застосовуються в разі вчинення кримінального правопорушення уповноваженою особою юридичної особи – у її інтересах або від її імені. Йдеться лише про визначений законом перелік складів кримінальних правопорушень (наприклад, ст.ст. 209, 258, 368, 369 КК України) [1, ст. 96-1].

Згідно з ч. 1 ст. 96-6 КК України, існують чотири основні види заходів:

1. Штраф – фінансова санкція, яка встановлюється залежно від складу кримінального правопорушення, майнового стану та ролі юридичної особи. Це найпоширеніший захід у практиці [1, с. 96-6; 2, с. 205].

2. Конфіскація майна – передбачає примусове вилучення активів юридичної особи або як самостійний захід [2, с. 204; 3, с. 11].

3. Ліквідація – найсуворіший захід, що застосовується ув чітко визначених кримінальним законом випадках, переважно у сферах тероризму, фінансування злочинів або використання фіктивних підприємств [1, с. 96-6; 3, с. 13].

4. Додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру – можуть застосовуватись окремо або в поєднанні з іншими санкціями, такими як: штрафи, конфіскація майна чи ліквідація юридичної особи [1, с. 96-6, ч.2].

Кримінальне провадження щодо юридичної особи здійснюється лише в межах провадження стосовно фізичної особи, яка діяла від її імені (ст. 64-1 КПК України). Рішення ухвалюється винятково судом – на підставі обвинувального вироку [4, с. 324].

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є ключовим інструментом протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері господарювання, зокрема у фінансовій сфері діяльності. Вони забезпечують:

- відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- недопущення повторного використання організацій у протиправній діяльності;
- підвищення рівня дотримання законності у сфері бізнесу.

Законодавча модель України у цій сфері орієнтована на європейські стандарти, однак потребує подальшого вдосконалення – насамперед у частині доказування зв'язку між кримінальним правопорушенням і вигодою для юридичної особи [4, с. 306].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
2. Ющик О. І. Штраф як вид заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Юридичний вісник*. 2023. № 4(69). С. 203–206.
3. Мірошніченко С. С. Відповідальність юридичних осіб у контексті реформування національного кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2021. С. 8–13.
4. Черниченко І. В. Кримінальне провадження щодо юридичної особи: загальна характеристика. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. 2020. Вип. 62. С. 321–324.

Андрієвська Ольга Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми належить до кримінальних правопорушень, передбачених розділом третім кримінального кодексу України – Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи. Також злочин порушує основоположні права людини. Ця проблема набула глобального характеру, а боротьба з ним – не тільки національного, але й міжнародного характеру. Важливе місце щодо протидії цього явища займає законодавство, яке передбачає відповідальність за злочин та заходи щодо запобігання і підтримки постраждалих осіб.

Під поняттям «торгівля людьми» слід розуміти певні незаконні дії щодо вербування, транспортування, передачі, переховування чи утримування осіб за допомогою сили, шахрайства чи примусу, що має на меті експлуатацію. Вказана експлуатація може бути в таких формах, як: примусова праця, сексуальне рабство тощо. Торгівлю людьми вважають сучасною формою рабства та порушує права людини з корисливою метою. За статистикою, більшість українців, які постраждали від вказаного злочину, перебували у трудовій експлуатації або були примусово залучені до вчинення кримінальних правопорушень. Потерпілими від торгівлі людьми може стати будь-хто, незалежно від їхнього віку, статі, рівня освіти чи соціального становища. Особи, котрі займаються торгівлею людьми, отримали спеціальну назву – «трафікери», та отримують за цей вид кримінальної діяльності понад 150 млрд доларів США щороку [1].

Торгівля людьми є третьою за масштабами кримінальною діяльністю у світі після торгівлі наркотиками та зброєю, а також належить до найбільш зростаючої діяльності у світі серед злочинних організацій. Офіс з питань моніторингу торгівлі людьми Держдепартаменту США (UNODC) щороку публікує доповіді щодо торгівлі людьми по всьому світі, що має на меті підвищити глобальне розуміння проблеми та спонукати країни до ефективних дій проти торгівлі людей. У своїй доповіді щодо України за 2024 рік UNODC вказує, що, попри військові дії та повітряні атаки росії, Уряд України виконав безліч основних функцій щодо запобігання торгівлі людьми. Однак Україна не дотрималася декількох ключових мінімальних стандартів у ключових сферах. Зокрема, судді продовжували виносити вироки, що не передбачали тюремного ув'язнення за торгівлю людьми, не було виявлено жодної жертви серед іноземців. У 2023 році правоохоронні органи розслідували 142 нові справи про торгівлю людьми, найбільша кількість яких – 87 стосувалися трудової, 44 – сексуальної експлуатації та 11 – щодо

невизначеної форми торгівлі. У цьому році було притягнуто до відповідальності 127 злочинців [2].

В Україні основним законодавчим актом, що передбачає відповідальність за торгівлю людьми, є Кримінальний кодекс України (далі – КК України). У статті 149 передбачено відповідальність за торгівлю людьми, що включає такі дії, як: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини. Окрім КК України, це питання регулюється ще Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 року, де вказані основні поняття, форми та методи запобігання торгівлі людьми та визначає основні повноваження державних органів та громадських організацій у цій сфері. Також цей Закон визначає правові та організаційні засади протидії торгівлі людьми, захисту постраждалих та притягнення до відповідальності винуватих осіб. Варто зазначити, що законодавець передбачив розділ, присвячений міжнародному співробітництву, де вказано, що Україна бере участь у міжнародному співробітництві на всіх рівнях (державному, регіональному та місцевому).

Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) своїм розпорядженням від 02.06.2023 року затвердив Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Програма має на меті вдосконалити механізм запобігання торгівлі людьми, підвищити ефективність виявлення трафікерів та забезпечити захист прав осіб, які постраждали та надати їм допомогу. Також тут передбачено способи та шляхи подолання торгівлі людьми. Згідно з цією програмою, передбачено два шляхи розв’язання зазначених проблем. Перший варіант є неефективним, оскільки передбачає різні шляхи до розв’язання проблем органами місцевого самоврядування та органами державної влади. Другий – оптимальний варіант – передбачає застосування однакових підходів як органами місцевого самоврядування, так і державними органами та ґрунтується на принципах єдності, співпраці, дотримання основоположних прав та свобод [3].

Також в Україні діють підзаконні акти щодо протидії людям, наприклад: постанови КМУ від 23.05.2012 № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»; від 25.07.2012 № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми»; від 22.08.2012 № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми»; наказ Міністерства соціальної політики України № 169/28299 від 02.02.2016 «Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми» та інші [4].

Окрім національних актів, Україна бере участь у міжнародних договорах, які сприяють боротьбі з торгівлею людьми як на регіональному, так і на світовому рівні. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (інша назва – Палермський протокол 2000 року), який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності був ратифікований Верховною Радою України (далі – ВРУ) 04.02.2004 та набрав чинності для України з 21.05.2004 року. Цілі Протоколу вказані у статті 2 та передбачають запобігання торгівлі людьми та боротьбі з нею, захист та допомогу особам, котрі постраждали від неї, та заохочення держав-співробітників досягти їх. При цьому особливу увагу надають жінкам та дітям. У статті 3 вказується поняття торгівлі людьми, однак КК України містить аналогічне тлумачення [5].

Наступним регіональним нормативно-правовим актом, який регулює питання запобігання торгівлі людьми на території Європи, є Конвенція Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми. Вона була ратифікована Україною 21.09.2010 року та набрала чинності 01.03.2011 року. Конвенція передбачає комплексні заходи щодо захисту прав постраждалих та посилення відповідальності за злочин. Відповідно до Конвенції створено незалежний орган – ГРЕТА, який здійснює контроль за дотриманням Конвенції державами-учасниками. До цього

органу входять щонайменше 10 та максимум 15 осіб, які є незалежними та неупередженими експертами та працювали в галузях, які входять до повноважень Конвенції. Термін повноважень дорівнює 4 роки з правом одного повторного обрання [6].

Отже, аналіз законодавства щодо торгівлі людьми вказує на те, що Україна має розвинену нормативно-правову базу, яка відповідає міжнародним стандартам. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання стримування та запобігання торгівлі людьми в Україні, є КК України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми», також велика кількість підзаконних актів та міжнародні договори, ратифіковані ВРУ та набрали чинності на території держави. Законодавство передбачає всі юридичні аспекти боротьби з торгівлею людьми (попередження злочину, кримінальну відповідальність, захист та допомогу потерпілим). Попри це, існують певні проблеми щодо його реалізації, наприклад, недостатня ефективність розслідування правоохоронними органами. Крім того, повномасштабне вторгнення росії ще більше ускладнило ситуацію, оскільки на тимчасово окупованих територіях України правоохоронні органи позбавлені можливості здійснювати розслідування відповідних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Що таке торгівля людьми. *Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей*. URL : <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-torgivlv-lyudmy/shho-take-torgivlya-lyudmy/> (дата звернення: 27.03.2025).

2. Україна – Витяг з доповіді про торгівлю людьми 2024 рік. URL : https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2024-TIPR_Narrative_UKR.pdf (дата звернення: 27.03.2025)

3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text> (дата звернення: 27.03.2025)

4. Нормативно-законодавчі акти України у питанні протидії торгівлі людьми. *Сайт Івано-Франківська обласна державна адміністрація*. URL : <https://www.if.gov.ua/socialnij-zahist/protidiya-torgivli-lyudmi/normativno-zakonodavchi-akti-ukrayini-u-pitanni-protidiyi-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 27.03.2025).

5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол Організації Об'єднаних Націй від 15.11.2000 р. : станом на 04 лютого 2004 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 27.03.2025).

6. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Міжнародний документ від 16.05.2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 27.03.2025).

Анікієнко Яна Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

При розгляді статті 117 Кримінального кодексу України (далі – КК України) (Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) слід зазначити, що наведене кримінальне правопорушення пом'якшує відповідальність особи, яка його вчинила [1]. Але це буде розповсюджуватись лише на випадки вбивства під час пологів або одразу після них. «Основною причиною визнання кримінального правопорушення, що розглядається, вбивством при пом'якшуючих обставинах є особливий психічний і фізичний стан жінки в період пологів або відразу після них, який послаблює її спроможність керувати своїми діями» [2, с. 47].

Виходячи із вищенаведеного впливає питання: чому ж після пологів у жінки виникає особливий психічний стан? Наукові дослідження підтверджують, що пологи є настільки потужним стресором, що жінка може відчувати сильні емоційні коливання та втрачати здатність адекватно оцінювати ситуацію.

Якщо говорити про форму вини, то однозначно це буде умисел, оскільки це прописано у диспозиції самої статті. У свою чергу він може бути як прямим, так і непрямым. Але науковці стверджують, що у більшості випадків буде саме прямий умисел (82 %), оскільки в результаті особливого психоемоційного стану, жінка бажає настання смерті своєї дитини та робить усе можливе для того, щоб позбавити її життя. Лише у меншості випадків (18 %) вдається довести наявність непрямого умислу. При цьому слід зазначити, що існує значна судова практика щодо оскарження висновків про наявність непрямого умислу (близько 4 %).

Умисел при вчиненні вбивства новонародженої дитини характеризується наявністю інтелектуального і вольового моментів. Інтелектуальний момент полягає в усвідомленні жінкою небезпечності своїх дій для життя дитини, вольовий – у бажанні або свідомому допущенні настання смерті.

Законодавство передбачає особливу відповідальність за вбивство новонародженої дитини лише у випадку, якщо воно скоєно в період, безпосередньо пов'язаний з пологами (тобто під час або одразу після них). Якщо ж між пологами та вбивством минув певний час, протягом якого жінка мала змогу прийти до тями і усвідомити свої дії, то її дії кваліфікуватимуться вже за статтею 115 КК України, а саме за п.2 ч.2 цієї статті [1]. Але слід зазначити, що законодавець чітко не визначає межі цього особливого стану жінки. Тому тривалість психофізичного стану залежатиме від особливостей психіки самої жінки.

«Можна констатувати, що психічне ставлення особи при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 117 КК, характеризують такі особливості: 1) його вчинення обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (зокрема сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами); 2) тимчасовий психічний розлад послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними, у зв'язку з чим вона є обмежено осудною» [3, с. 51].

Отже, виходячи з усього вищенаведеного, можна зробити висновок, що особливий психоемоційний стан є обов'язковою суб'єктивною ознакою цього кримінального правопорушення. Також для застосування пом'якшувальних обставин при вчиненні вбивства новонародженої дитини необхідно ще довести раптовий характер умислу, тобто те, що умисне вбивство було вчинено саме під час або одразу після пологів. Також незважаючи на те, що

психофізіологічний стан жінки в період пологів є ключовим фактором, який впливає на її поведінку, законодавство прямо не вказує на нього як на одну з ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n91>
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те видання. Право. 2013. 1039 с.
3. *Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання : зб. тез доп. І Всеукр. курсант.-студент. наук.-практ.конф.* 16 черв. 2017 р. Харків. 2017. 179 с.

Арутюнян Арменак Седракович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальна відповідальність являє собою специфічний юридичний статус особи, котра здійснила протиправне діяння, що характеризується державним осудом забороненої поведінки та перспективою застосування правових санкцій. Звільнення від кримінальної відповідальності передбачає формальну відмову держави від реалізації юридичних наслідків щодо порушника за наявності визначених законодавством обставин та дотримання встановленого порядку.

Українське законодавство запроваджує багаторівневий підхід до звільнення від кримінальної відповідальності через впровадження загальних та спеціальних різновидів такого звільнення. Загальні види закріплені у Загальній частині Кримінального кодексу та охоплюють: звільнення через дійове каяття; звільнення внаслідок примирення з потерпілою стороною; звільнення у зв'язку з переданням на поруки; звільнення через трансформацію обставин; звільнення через завершення термінів давності [1].

Процедура дійового каяття передбачає можливість звільнення особи, яка вперше скоїла кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, окрім корупційних діянь, за умов щирого розкаяння, активної співпраці у розкритті правопорушення та цілковитого відшкодування завданої шкоди [2, с. 186].

Механізм примирення з потерпілим як підґрунтя для звільнення від кримінальної відповідальності застосовується щодо особи, котра вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, за винятком корупційних діянь, досягла згоди з постраждалою стороною та компенсувала спричинені збитки [3, с. 448].

Алгоритм передачі на поруки трудовому колективу підприємства, установи чи організації згідно з їхнім клопотанням застосовується до особи, яка вперше здійснила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних правопорушень, та виявила справжнє каяття. Передача на поруки визначається на період від дванадцяти до тридцяти шести місяців, впродовж яких особа повинна виправдати довіру колективу своєю поведінкою.

Звільнення через зміну обстановки можливе, коли під час слідства або розгляду в суді виявлено, що через об'єктивні трансформації обставин скоєне діяння втратило суспільну небезпечність або сам правопорушник перестав становити загрозу суспільству.

Інститут давності як основа для звільнення від кримінальної відповідальності передбачає, що особа звільняється від відповідальності за умови проходження певного

часового проміжку з моменту вчинення правопорушення до винесення остаточного судового рішення: два роки – для кримінального проступку; три роки – для нетяжкого злочину; п'ять років – для тяжкого злочину; десять років – для особливо тяжкого злочину; п'ятнадцять років – для особливо тяжкого злочину, що карається довічним позбавленням волі [4].

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності розміщені у різних статтях Особливої частини Кримінального кодексу. Прикладом слугує положення про звільнення від відповідальності за підкуп особи, що надає публічні послуги, якщо правопорушник після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди добровільно повідомив про це до оголошення підозри та сприяв розкриттю злочину [3, с. 448].

Окремої уваги заслуговує процедура звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із впровадженням примусових виховних заходів. Неповнолітня особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може уникнути кримінальної відповідальності за умови можливості її виправлення без застосування покарання. Звільнення від кримінальної відповідальності на основі амністії визначається окремим законодавчим актом стосовно конкретної категорії осіб. За законом про амністію правопорушники можуть бути повністю або частково звільнені від кримінальної відповідальності. Амністія демонструє гуманістичну спрямованість державної політики і переважно охоплює осіб, які здійснили нетяжкі злочини, неповнолітніх, вагітних жінок, людей похилого віку [5]. Процес звільнення від кримінальної відповідальності реалізується виключно судовою гілкою влади. Відповідно до процесуального законодавства, за наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності уповноважений представник обвинувачення готує відповідне клопотання і направляє його до суду без проведення вичерпного досудового розслідування [4].

Отже, інститут звільнення від кримінальної відповідальності демонструє гуманістичну орієнтацію кримінально-правової системи України. Він забезпечує можливість особам, які здійснили кримінальні проступки або нетяжкі злочини, за визначених умов уникнути кримінального покарання та його негативних наслідків. Цей механізм спрямований на досягнення цілей кримінального покарання іншими, менш репресивними методами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 28.04.2025 р.).
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 185–207.
3. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: монографія. Харків : Харків юридичний. 2009. 448 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 28.04.2025 р.).
5. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовтня 1996 р. № 392/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.04.2025 р.).

Бас Вероніка Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ЖУРНАЛІСТА

В Україні, як і в більшості демократичних країн, свобода думки, слова та право вільного вираження власних поглядів гарантуються на законодавчому рівні. Ці права становлять основу розвитку громадянського суспільства та забезпечення відкритості інформаційного простору. Важливим елементом правового регулювання у цій сфері є чітка законодавча заборона на будь-які форми обмеження професійної діяльності, а особливо заборонено вчинювати правопорушення, вчинені у зв'язку з виконанням журналістом своїх професійних обов'язків. Так, у частині 1 статті 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» зазначено, що кримінальні правопорушення, що вчинені у зв'язку з виконанням журналістом своїх професійних обов'язків, прирівнюються до аналогічних дій, спрямованих проти працівників правоохоронних органів. Такий підхід свідчить про особливий правовий статус журналістів у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави [3]. Особливу увагу заслуговує стаття 348-1 Кримінального кодексу України, яка встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя журналіста або його близьких родичів, якщо це здійснюється у зв'язку з професійною діяльністю потерпілого. Це правопорушення належить до категорії особливо тяжких, оскільки безпосередньо посягає на одне з фундаментальних прав людини – право на життя.

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішня характеристика протиправного діяння, яка включає спосіб, засоби, місце, час та обстановку його вчинення, а також наслідки, які настали або могли настати. У контексті статті 348-1 Кримінального кодексу України об'єктивна сторона може набувати як матеріального, так і формального складу. У випадку завершеного вбивства має місце матеріальний склад, який передбачає обов'язкове настання суспільно небезпечного наслідку – смерті потерпілого. Якщо ж ідеться про замах на умисне вбивство, то має місце формальний склад, коли діяння створює реальну загрозу життю, однак сам наслідок не настав.

Способи вчинення посягання, як і конкретні засоби (зброя, отрута, інші предмети), не мають самостійного значення для кваліфікації за цією статтею, так само як і обставини місця чи часу вчинення діяння. Ключовим є саме мотив злочину – тобто наявність зв'язку між посяганням та журналістською діяльністю потерпілого або найближчого родича потерпілого. Цей зв'язок може бути як прямий (наприклад, розслідування корупційних схем), так і опосередкований (наприклад, спроба тиску або залякування). Для кваліфікації немає значення, чи виконував журналіст свої обов'язки безпосередньо на момент злочину – достатньо, аби мотивом злочину була саме його професійна діяльність [8, с. 252]. Особливої уваги заслуговує визначення потерпілого в межах цієї норми. Закон охоплює не лише самих журналістів, а й їхніх близьких родичів. Такий підхід підсилює превентивну функцію кримінального права і спрямований на унеможливлення тиску або залякування журналістів через загрозу їхнім рідним.

Мотив злочину є ключовою умовою для правильної юридичної кваліфікації. Обов'язковим є наявність зв'язку між посяганням і професійною діяльністю потерпілого або його родича. Цей зв'язок може бути як прямий (наприклад, журналіст опублікував викривальний матеріал), так і опосередкований (наприклад, злочин вчинено для залякування або припинення розслідування). Важливо, що момент виконання професійних обов'язків не є визначальним: достатньо, аби мотив був пов'язаний із журналістською діяльністю. Також доцільно наголосити, що в українському кримінальному праві дії, передбачені цією статтею,

розглядаються як ті, що становлять загрозу не лише конкретній особі, а й суспільному інституту свободи слова загалом. Це підсилює функцію спеціального кримінально-правового захисту. Це підсилює функцію спеціального кримінально-правового захисту журналістів як представників публічної професії, що виконує надзвичайну важливу роль у демократичному суспільстві.

Упродовж понад трьох десятиліть незалежності України було зафіксовано численні посягання на життя журналістів. Серед найбільш резонансних – вбивства Георгія Гонгадзе, Ігоря Александрова та Павла Шеремета. Водночас аналіз судової практики демонструє рідкісне застосування кримінально-правових норм у справах, пов'язаних із професійною діяльністю журналістів [6]. У справі вбивства Георгія Гонгадзе, засновника «Української правди», який зник у вересні 2000 року, ключовими доказами стали записи, оприлюднені народним депутатом Олександром Морозом, де зафіксовані розмови посадовців, зокрема осіб із голосами, схожими на Президента Л. Кучму, керівників Адміністрації Президента України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Це викликало гучний скандал і підозри у причетності високопосадовців. У 2008 році були засуджені троє колишніх працівників МВС, а у 2013 році генералу Олексію Пукачу було призначено довічне позбавлення волі. Він визнав виконання наказу міністра Кравченка, але ймовірні замовники досі не понесли відповідальності [5]. Ігор Александров, керівник телеканалу «ТОР» у Слов'янську, загинув у липні 2001 року після жорстокого побиття. Журналіст працював над розслідуванням щодо зв'язків влади Донеччини з криміналітетом. Первинне розслідування виявилось сфальсифікованим, що призвело до засудження декількох працівників міліції у 2020 році. Завдяки громадському тиску було відкрито нове провадження, за результатами якого було засуджено безпосередніх виконавців та організаторів злочину. Водночас особи замовників залишаються не встановленими [6]. Павло Шеремет загинув у Києві 20 липня 2016 року внаслідок підриву автомобіля. Через три роки було оголошено про підозру Андрію Антоненку, Юлії Кузьменко та Яні Дугар. Обвинувачення базувалось на відеозаписах і експертних висновках щодо схожості осіб. Згодом суд визнав частину доказів неналежними, а версію обвинувачення було змінено: Антоненка пере kwalіфікували з організатора на виконавця, організаторів визначили як «невстановлених осіб». Згодом усім фігурантам справи пом'якшили запобіжні заходи. Суспільство висловлювало критику щодо прозорості розслідування та ймовірного політичного підтексту справи [4]. Наведені приклади є лише окремими епізодами із низки резонансних злочинів проти представників медіасфери. Серед інших жертв, щодо яких існують підозри у вчиненні злочинів через професійну діяльність, – Вадим Бойко, Олесь Бузина, Василь Климентьєв, Вадим Комаров, Микола Ракшанов, Віктор Романенко, Володимир Смирнов, Сергій Шепелєв та інші [6].

Отже, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 348-1 Кримінального кодексу України, охоплює не лише дії, спрямовані на позбавлення життя журналіста, а й контекст їх вчинення, зокрема зв'язок із професійною діяльністю потерпілого. Законодавець, запроваджуючи цю норму, прагне не лише захистити представників ЗМІ, але й гарантувати реалізацію права на свободу слова як конституційної цінності демократичного суспільства. Водночас аналіз судової практики демонструє, що фактичне застосування цієї статті є вкрай обмеженим. У більшості резонансних справ замовники злочинів залишаються непокараними, а кваліфікація діянь не завжди враховує професійний мотив. Це свідчить про необхідність вдосконалення механізмів розслідування та посилення гарантій захисту журналістів у контексті кримінального судочинства [3].

Список використаних джерел:

1. Поняття та ознаки об'єктивної сторони складу злочину. URL : http://lib-net.com/content/10738_Ponyattya_ta_oznaki_obektivnoi_storoni_sklady_zlochiny.html
2. Правовий статус журналіста та відповідальність за порушення його прав. *LegalAid Wiki*. URL : https://legalaid.wiki/index.php/Правовий_статус_журналіста
3. Правові засади діяльності журналістів в Україні : роз'яснення Міністерства юстиції України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11#Text>
4. Пукачу залишили довічне ув'язнення – Апеляційний суд. *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pukach-dovichne-uvyaznennya/31337954.html>
5. 20 років з викрадення Георгія Гонгадзе: хроніка. *Суспільне Новини*. URL : <https://suspilne.media/63149-20-rokiv-z-vikradenna-georgia-gongadze-hronika/>
6. Вбиті за професію: згадуємо загиблих журналістів України та розслідування їхніх справ. *ZMINA*. URL : <https://zmina.info/articles/vbyti-za-profesiyu-zgaduyemo-zagyblyh-zhurnalistiv-ukrayiny-ta-rozsliduvannya-yihnih-sprav/>
7. За що вбили Павла Шеремета: основні версії. *DW*. URL : <https://www.dw.com/uk/za-shcho-vbyly-pavla-sheremeta-osnovni-versii/a-56159721>
8. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький юридичний інститут Нац. ун-ту «Одеська юридична академія», 2022. 364 с.

Біла Ольга Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Транспортні засоби є невід'ємною частиною повсякденного життя суспільства. Щодня мільйони людей користуються ними для зручного пересування, перевезення вантажу або здійснення ділових чи особистих поїздок. Водночас активне використання транспортних засобів супроводжується низкою викликів, серед яких вагоме місце займає незаконне заволодіння. Особа, що незаконно заволодіває транспортом, не тільки позбавляє його власника можливості користуватися ним, а й створює загрозу для безпеки дорожнього руху, адже керування таким транспортом нерідко здійснюється з перевищенням швидкості, проїздом на заборонені знаки та сигнали світлофора тощо. Саме тому важливо дослідити особливості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння транспортним засобом, так як це допоможе краще розкрити правову сутність цього кримінального правопорушення.

У Кримінальному кодексі України незаконне заволодіння транспортним засобом регламентується статтею 289, яка встановлює диференційовану відповідальність залежно від наявності кваліфікуючих ознак. Згідно з частиною першою цієї статті, у разі відсутності таких ознак незаконне заволодіння транспортним засобом карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на аналогічний строк [1].

Як правильно зазначають у своїй науковій праці А. О. Данилевський та Ю. О. Данилевська, законодавець, починаючи від 2001 року, вносив зміни до цієї статті чотири рази, постійно корегуючи відповідальність за це кримінальне правопорушення, а також доповнюючи його новими кваліфікуючими ознаками [2, с. 17–18]. Зокрема, остання редакція статті 289 КК України була прийнята у 2020 році на основі Закону України «Про внесення змін

до статті 289 Кримінального кодексу України щодо протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» № 875-IX від 03 вересня 2020 року. Зазначений Закон виключив із санкції частини першої цієї статті покарання положення про можливість застосування штрафу в межах від однієї тисячі до однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що фактично обумовило посилення кримінально-правової репресії [3].

На думку О. О. Дудорова, наявність штрафу в попередній редакції статті дозволяла призначити адекватне покарання для неповнолітніх осіб. Натомість оновлена санкція частини першої статті 289 КК України не враховує потреб правозастосовної практики щодо визначення міри відповідальності за некваліфіковане заволодіння транспортним засобом [4, с. 284–285].

Щодо кваліфікованого складу кримінального правопорушення, то частина друга статті 289 КК України визначає перелік обставин, що обумовлюють підвищений рівень суспільної небезпечності. До таких обставин належать повторне вчинення діяння, скоєння правопорушення групою осіб за попередньою змовою, незаконне проникнення у приміщення чи інше сховище, застосування насильства, що не загрожує життю або здоров'ю потерпілого, чи погроза таким насильством, а також використання електронних пристроїв з метою втручання у функціонування системи охорони. Окремо підвищеною небезпечністю характеризується незаконне заволодіння транспортним засобом, вартість якого сягає від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За наявності будь-якої з цих ознак діяння кваліфікується за ч. 2 ст. 289 КК України, що тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої. Частина 3 цієї ж статті передбачає більш суворе покарання у випадку наявності особливо обтяжуючих ознак, які суттєво підвищують суспільну небезпечність діяння. До таких ознак належить скоєння злочину організованою групою, застосування насильства, що несе загрозу життю або здоров'ю потерпілого, чи погроза таким насильством. Крім того, особливо кваліфікованою ознакою виступає заволодіння транспортним засобом, вартість якого перевищує двісті п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Встановлення хоча б однієї з цих обставин передбачає призначення покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з можливістю конфіскації майна.

Особливу увагу слід приділити питанню про звільнення від кримінальної відповідальності, що регулюється частиною четвертою статті 289 КК України. Вказана норма передбачає таку можливість для винної особи за умови дотримання таких вимог: вона вперше вчинила діяння, передбачене частиною першою цієї статті, тобто без кваліфікуючих ознак; добровільно повідомила правоохоронні органи про скоєне; повернула транспорт законному власнику та повністю відшкодувала заподіяні збитки.

Згідно з твердженнями В. В. Ємельяненка, законодавець пов'язує можливість звільнення від кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння транспортним засобом із конструктивною посткримінальною поведінкою винного. Частина 4 статті 289 КК України має стимулювальний характер, спрямований на заохочення до законослухняної поведінки, зокрема повернення транспортного засобу та компенсацію завданих збитків, у результаті чого нейтралізується суспільна небезпечність як самого діяння, так і особи, яка його вчинила [5].

Отже, інститут кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом посідає важливе місце в системі кримінально-правового захисту відносин власності та безпеки дорожнього руху. Стаття 289 КК України передбачає специфічний підхід до покарання, враховуючи ступінь суспільної небезпечності діяння. До того ж, наявність механізму звільнення від кримінальної відповідальності дає змогу зосередитися не лише на каральній функції покарання, а й на превентивній.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: від 05 квітня 2001 р № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Данилевський А. О., Данилевська Ю. О. Незаконне заволодіння транспортним засобом в умовах воєнного стану. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 2. С. 16–23.
3. Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо протидії незаконному заволодінню транспортним засобом: Закон України від 03 вересня 2020 року № 875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 51, ст. 483.
4. Дудоров О. О., Ємельяненко В. В., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 277–286.
5. Ємельяненко В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2016. 212 с.

Білоус Софія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ

Вивчення об'єктивних ознак приховування має важливе значення для реалізації заходів, спрямованих на протидію кримінальним правопорушенням. До того ж, для повного розуміння механізму вчинення суспільно небезпечного діяння необхідно враховувати як мету особи, яка його вчинила, так і наявність причинно-наслідкового зв'язку між самим діянням та заподіяними наслідками. Цілком обґрунтованою є думка П. С. Матишевського, який вказує, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є сукупністю характеристик, які відображають зовнішній прояв злочинної поведінки [1, с. 78].

Значення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в тому, що вона містить найбільше відомостей, необхідних для правильної правової кваліфікації діяння, порівняно з іншими елементами складу. Саме об'єктивна сторона найчастіше відображена в описових диспозиціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України. Її характеристики часто слугують основою для розмежування подібних складів правопорушень. Детальний аналіз цієї складової дозволяє більш точно визначити юридичну оцінку суспільно небезпечних вчинків, що сприяє дотриманню законності в процесі боротьби зі злочинністю [2, с. 133].

У науково-юридичних джерелах переважає думка, що заздалегідь не обіцяне приховування основного кримінального правопорушення передбачає саме активну поведінку (вчинення дій) з боку винної особи. Сам такий погляд ми можемо знайти на практиці.

Так, у справі № 208/8108/15-к об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 396 Кримінального кодексу України, полягає у вчиненні дій, спрямованих на приховування тяжкого злочину. З матеріалів справи вбачається, що ОСОБА_1, достовірно знаючи про вчинене ОСОБА_2 умисне вбивство, не повідомила про це органи правопорядку, чим фактично сприяла ухиленню злочинця від кримінальної відповідальності. Окрім того, вона не лише зберігала мовчання, а й навмисно створювала перешкоди для розслідування, надаючи неправдиві пояснення та приховуючи знаряддя злочину. Ці дії мали на меті ускладнити викриття особи, яка вчинила вбивство, а також знищити або сховати

докази, що мають суттєве значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [3].

Отже, об'єктивна сторона злочину полягає у формі активної поведінки – в наданні фактичної допомоги особі у приховуванні тяжкого злочину, яка не була обіцяна заздалегідь, що повністю відповідає диспозиції статті 396 КК України. Також у справі Петрівського районного суду Кіровоградської області № 398/5970/21 об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 396 Кримінального кодексу України, полягає в діях особи, які спрямовані на приховування злочину, скоєного іншою особою, з метою уникнення кримінальної відповідальності за ці дії. У цьому випадку ОСОБА_4 виконував роль особи, яка без попередніх обіцянок активно сприяла приховуванню особливо тяжкого злочину. ОСОБА_4 дізнався від свого знайомого, ОСОБА_5, про скоєння останнім вбивства ОСОБА_6, коли той вийшов із будинку з явними ознаками скоєння злочину, зокрема з металевим прут у руках та плямами крові на одязі. У розмові з ОСОБА_4, ОСОБА_5 зізнався у вбивстві, після чого вони вирушили до місця проживання ОСОБА_4. ОСОБА_5, бажаючи уникнути покарання за скоєний злочин, запропонував ОСОБА_4 приховати зброя вбивства, знищивши сліди злочину. ОСОБА_4 погодився на ці дії, забрав металевий прут і викинув його до водойми, що знаходилася неподалік його місця проживання. Окрім цього, ОСОБА_4 не повідомив правоохоронні органи про вчинений злочин і активно приховував місце знаходження зброя вбивства аж до моменту викриття його дій [4].

Таким чином, об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає в тому, що ОСОБА_4 виконував дії, які сприяли приховуванню особливо тяжкого злочину (вбивства), шляхом знищення зброя вчинення злочину і приховування інформації про факт вбивства до моменту, коли його дії були розкриті в результаті слідчого експерименту. Ці дії є прямим порушенням закону і підпадають під санкції, передбачені частиною 1 статті 396 КК України.

Відповідальність за бездіяльність настає у випадках, коли особа зобов'язана вжити заходів для недопущення настання протиправних наслідків. Такий обов'язок може бути закріплений у законодавстві, підзаконних нормативних актах або посадових інструкціях. У подібних ситуаціях ідеться про специфічну форму співучасті – сприяння вчиненню кримінального правопорушення шляхом бездіяльності. О.М. Лемешко виокремлює два підходи до розуміння цього явища: в широкому сенсі – як невтручання будь-якої особи, що фактично сприяє вчиненню злочину, створюючи умови для його реалізації; та у вузькому сенсі – як невиконання службовою чи іншою зобов'язаною особою покладених на неї обов'язків із запобігання кримінальному діянню. Саме останнє тлумачення вважається кримінально караним [5, с. 10].

У вирощі Казанківського районного суду Миколаївської області № 478/900/23 обвинувачена ОСОБА_4 здійснила низку активних дій, спрямованих на приховування злочину, який був скоєний іншою особою. Вона була свідком того, як особа, що є підозрюваним у кримінальному провадженні, спричинила тяжкі тілесні ушкодження потерпілому ОСОБА_6, що в результаті призвело до його смерті. Після цього ОСОБА_4 взяла участь у діях, що мали на меті приховати сліди злочину: вона вжила заходів, щоб приховати кров'яні плями на постелі та подушці, що могли свідчити про вчинення злочину, вона перемістила тіло померлого і накрила його сіном, спробувавши приховати смерть потерпілого. Також обвинувачена повідомила родичам потерпілого про його безвісне зникнення, що є частиною дій, спрямованих на приховування злочину.

Дії ОСОБА_4 включають не тільки усвідомлену й активну участь у вчиненні дій, що мали на меті приховати злочин, але й умисел на приховування факту злочину – смертельного побиття потерпілого, що відповідно до Кримінального кодексу є тяжким злочином.

Проведений аналіз об'єктивної сторони складу приховування злочину дозволяє зробити низку висновків, що об'єктивна сторона складу приховування злочину, передбаченого статтею 396 КК України, полягає у вчиненні умисних активних дій, спрямованих на сприяння приховуванню тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які не були заздалегідь обіцяні. Правильне визначення об'єктивних ознак цього кримінального правопорушення має важливе значення для ефективної боротьби зі злочинністю та дотримання принципу законності у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фактів. К. : А.С.К., 2001. 147 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. К. : Юрінком Інтер, 2000. 506 с.
3. Вирок суду по справі № 208/8108/15-к, від 05 квітня 2021 року, Заводський районний суд м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96422348/>. (дата звернення: 02.04.2025).
4. Вирок суду по справі № 398/5970/21, від 12 січня 2022 року, Петрівський районний суд Кіровоградської області. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102553227>. (дата звернення: 04.04.2025).
5. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка легалізації наркодоходів. Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2004. 246 с.
6. Вирок суду по справі № 478/900/23, від 09 серпня 2023 року, Казанківський районний суд Миколаївської області. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112711925>. (дата звернення: 05.04.2025).

Борозенна Анастасія Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЗМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ВІД НЕОБЕРЕЖНОГО ЗАПОДІЯННЯ СМЕРТІ

Проблематика кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганням на життя особи, є однією з найскладніших у кримінальному праві. Життя людини – найвища соціальна цінність, охорона якої покладається на державу, зокрема через норми Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. У зв'язку з цим, надзвичайно важливо чітко відмежовувати схожі за наслідками, але різні за змістом склади злочинів. Це стосується, зокрема, вбивства через необережність та випадків, коли смерть особи є необережним наслідком іншого правопорушення. На практиці ці два види необережного позбавлення життя можуть бути зовні схожими, однак різняться за певними ознаками. Неправильне розмежування таких діянь призводить до помилок у кваліфікації, а отже – до несправедливого призначення покарання.

Законодавче визначення вбивства через необережність міститься у ст. 119 КК України. Необережне заподіяння смерті міститься в низці диспозицій статей як кваліфікуюча ознака, зокрема в ч.2 ст. 121, ч.ч.3 і 5 ст. 134, ч.3 ст. 134, ч.3 ст. 136, ч.2 ст. 137, ч. 2 ст. 139, ч.3 ст. 204, ч.ч. 2 і 3 ст. 286, ч.3 ст. 314, ч.3 ст. 321-1, ч.3 ст. 321-2, ч.2 ст. 381, ч.2 ст. 414 КК України та інших. Також заподіяння смерті може бути обов'язковим суспільно небезпечним наслідком

для кваліфікації певних діянь, зокрема у ст. 141 та 287 Кримінального кодексу України. Відслідковується тенденція, коли законодавець завуальовує поняття необережного заподіяння смерті під «іншими тяжкими наслідками», зокрема в ч. 1 ст. 140, ст. 247, ст. 380, ч. 1 ст. 403, ст. 416, ч. 1 ст. 420, ч. 1 ст. 421 та інших статтях КК України. Вони різняться між собою лише за сукупністю ознак, що визначають зовнішню сторону злочину та характеризують суспільно небезпечне діяння (як у формі дії, так і бездіяльності), однак у підсумку призводять до однакового наслідку – смерті особи.

Найбільш промовисто відслідковується різниця при описі об'єктивних та суб'єктивних ознак. Щодо кримінально-правової характеристики статті 119 КК України, то об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення полягає в посяганні на життя іншої особи, що призводить до смерті, за умови наявності причинного зв'язку між діянням і наслідком. Злочин вважається завершеним із моменту настання смерті потерпілого. Із суб'єктивного боку, вбивство, вчинене через необережність, може бути результатом як злочинної самовпевненості, так і злочинної недбалості. Хоча форма необережної вини не впливає безпосередньо на кваліфікацію, її визначення є важливим для оцінки рівня суспільної небезпеки діяння та для правильного розмежування з умисним вбивством і випадковим спричиненням смерті.

Основні риси об'єктивної сторони наведених складів полягають у наявності самого діяння, наслідків у вигляді смерті людини та причинного зв'язку між діянням і цим наслідком. Відмінності ж спостерігаються лише у факультативних ознаках об'єктивної сторони, таких як: спосіб, місце, час, обстановка, а також використані знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення. Щодо суб'єкта злочину: у статтях 196, 247, 264, 291 КК України, як і у ст. 119 КК України, ним є загальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності; натомість у статтях 140, 141, 236, 237, 287, 288, 380, частині першій статті 403, а також частині першій статей 415, 416, 417, 420, 421, суб'єкт є спеціальним. Суб'єктивна сторона наведених складів злочинів виражається у формі необережної вини. Так, у статтях 119, 140, 196, 264, 287, 288, 291, 380, а також частині першій статті 403 КК України, вина виявляється у вигляді злочинної самовпевненості або недбалості. У статтях 141, 236, 237 та 247 йдеться про поєднання умисного ставлення до самого діяння з необережністю щодо його наслідків, тобто про змішану форму вини. А в частині першій статті 415 та статтях 416, 417, 420, 421 КК України вина може мати як необережний, так і змішаний характер.

Надзвичайно вичерпним при розгляді цього питання постає постанова ККС ВС у справі № 750/3256/17 [3]. Засуджений, обвинувачений за ч. 2 ст. 121 КК України, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, вимагаючи перекваліфікації його дій на ч. 1 ст. 119 КК України. Він наполягав, що не мав наміру заподіяти тяжку шкоду, а смерть настала внаслідок падіння потерпілого після одного удару. Верховний Суд погодився, що обставини свідчать не про умисел, а про необережність: наслідки не були прямим результатом удару, а сталися через падіння. Попередньо, встановивши фактичні обставини загибелі потерпілого, місцевий суд неправильно кваліфікував дії обвинуваченого, а апеляційний суд не виправив цю помилку. З урахуванням цього, діяння перекваліфіковано на ч. 1 ст. 119 КК України – вбивство через необережність.

Отже, розмежування вбивства через необережність та необережного заподіяння смерті ґрунтується передусім на характері діяння та його суспільній небезпечності. Якщо особа своїми діями створює підвищений ризик для життя іншого, усвідомлюючи можливі наслідки, але легковажно сподівається на їх уникнення або не передбачає їх, хоча повинна була й могла, – мова йде про вбивство через необережність (ст. 119 КК України). Натомість, коли смерть настає внаслідок недбалого виконання спеціальних обов'язків або порушення правил, встановлених для певної сфери діяльності, і діяння не спрямоване безпосередньо на посягання

на життя, – це розцінюється як необережне заподіяння смерті (наприклад, ст. 140, 264, 291 КК України). Ключовими критеріями є форма вини, зміст обов’язків особи, а також зв’язок між її діями і наслідками.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 25-26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Луцький Ю. В. Аналіз статей особливої частини Кримінального кодексу України, в яких заподіяння смерті особі через необережність є ознакою основного складу злочину, а також проблеми їх диференціації. *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 281–293.
3. Постанова Верховного Суду колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 15.08.2019 у справі № 750/3256/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83775424>.

Велічко Денис Миколайович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА ГЕНОЦИДУ

В умовах війни тема геноциду набуває особливої гостроти та актуальності, оскільки збройні конфлікти нерідко супроводжуються жахливими злочинами, спрямованими на знищення цілих національних, етнічних, расових або релігійних груп. Дослідження та розуміння феномену геноциду в контексті воєнних дій є надзвичайно важливим для запобігання таким злочинам у майбутньому. Розгляд об’єктивної сторони геноциду в умовах сьогодення є складним завданням через специфіку воєнних дій, де насильство та руйнування є поширеними явищами. Однак саме ретельне дослідження конкретних дій, їх масштабу, систематичності та спрямованості на знищення ідентифікованої групи дозволяє відмежувати воєнні злочини від злочину геноциду.

З погляду кримінального права, геноцид визначається як особливо тяжкий міжнародний злочин, що посягає на мир та безпеку людства. Ключовим елементом складу злочину є спеціальний намір знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. Кримінальна відповідальність передбачена національним законодавством, а саме 442 стаття Кримінального кодексу України (далі – КК України), де встановлюється визначення геноциду. (ст. 442 КК України). Міжнародними конвенціями, зокрема Конвенцією про запобігання злочину та покарання за нього 1948 року [3]. Кримінальне провадження може здійснюватися як національними судами, так і міжнародними кримінальними трибуналами та Міжнародним кримінальним судом. Кримінально-правова кваліфікація дій як геноциду вимагає всебічного дослідження контексту, систематичності та масовості вчинених злочинів, а також наявності доказів цілеспрямованої політики знищення групи.

З об’єктивного боку, протиправне діяння виражається в суспільно небезпечних актах або бездіяльності, які можуть проявлятися в таких формах:

- позбавлення життя осіб, які належать до певної національної, етнічної, расової чи релігійної спільноти;
- завдання серйозних фізичних травм представникам зазначених груп;

– створення для конкретної національної, етнічної, расової чи релігійної спільноти таких умов існування, які мають на меті їх повне або часткове фізичне винищення; сюди належать, наприклад, економічна ізоляція спільноти та позбавлення її можливості забезпечувати себе необхідним харчуванням і медичною допомогою, заборона проживання представників групи поза межами обмеженої території, такої як: резервації чи гетто, відчуження земельних володінь, що належать спільноті або її членам, примусове переміщення населення з їхніх історичних місць проживання, насильницьке переселення (депортація) до регіонів з несприятливими умовами для життя, штучне поширення захворювань тощо;

– примусове переміщення дітей з однієї національної, етнічної, расової чи релігійної спільноти до іншої. Метою такого переміщення зазвичай є стирання з пам'яті дитини інформації про її належність до певної групи для подальшого розчинення її нащадків серед представників іншої спільноти;

– публічні агітації, виготовлення та розповсюдження матеріалів, що містять заклики до вчинення перелічених вище дій; під публічними закликами розуміються звернення, адресовані великій кількості осіб у їхній присутності або з використанням засобів масової комунікації (наприклад, радіо- чи телевізійні виступи). Під матеріалами слід розуміти будь-які носії інформації: друковані та рукописні видання, аудіо- та відеозаписи, цифрові носії тощо. Поняття «виготовлення» включає первинне створення матеріалів, внесення до них змін, а також їхнє копіювання для подальшого поширення. Поширення матеріалів охоплює будь-яку передачу їх іншим особам або розміщення у вільному доступі для ознайомлення (наприклад, розклеювання інформаційних листів і плакатів, розміщення в мережі «Інтернет»);

– насильницьке переміщення осіб, тобто примусове та без законних підстав, передбачених міжнародними нормами, виселення певної групи осіб з території їхнього законного проживання до іншої держави;

– утиск будь-якої чітко визначеної групи людей або об'єднання, що виявляється в обмеженні їхніх основних прав за мотивами політичних поглядів, расової належності, національного походження, етнічної ідентичності, культурних особливостей, релігійних переконань, статевої приналежності або інших ознак, які міжнародним правом визнаються неприпустимими підставами для дискримінації [2].

Отже, здійснене дослідження феномену геноциду, спираючись на положення чинного кримінального законодавства України (ст. 442 КК України) та міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Геноцид є одним з найтяжчих міжнародних злочинів, спрямованим на підірив мирного співіснування та людської цивілізації [4]. Його сутність полягає в навмисному винищенні національних, етнічних, расових чи релігійних груп як таких, що чітко відображено як у міжнародному, так і в національному правовому полі. Об'єктивна сторона цього злочину охоплює широкий спектр діянь, включаючи позбавлення життя, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, створення нестерпних життєвих умов, перешкоджання дітородінню та насильницьких депортації дітей.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : НАНУ, 2013. 994 с.

3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : прийнята резолюцією 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 9 груд. 1948 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 44. Ст. 2. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 20.04.2025).

4. Яворська В. Перспективи вдосконалення кримінальної відповідальності за злочин геноцид. АПІЕ. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/4526-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-5215-1-10-20241224.pdf> (дата звернення : 20.04.2025).

Гончар Ілля Ростиславович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ПОБОЇВ І МОРДУВАННЯ

Стаття 126 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за вчинення побоїв і мордування, яке розглядається як умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень [1]. Важливим є те, що під ударом слід розуміти одноразовий різкий вплив на тіло людини за допомогою певних предметів або частини тіла (руки, ноги, голови), що завдає фізичного болю. Інші насильницькі дії виявляються в інших, крім удару та побоїв, насильницьких діях, які можуть полягати, зокрема, у щипанні, викручуванні кінцівок, защемленні тієї чи тієї частини тіла за допомогою будь-яких пристроїв, здушуванні шиї, вириванні волосся, дії на тіло термічними факторами тощо [2, с. 108].

Побої виявляються, насамперед, у тому, що ними можуть бути або одномоментне завдання потерпілому численних ударів, або багаторазове (два й більше) завдання ударів по тілу потерпілого, але за умови, що не спричинило тілесних ушкоджень [3, с. 314]. Побоями, по суті, є нанесення ударів (найчастіше численних) або інше заподіяння фізичного болю, після яких не залишається видимих ушкоджень у вигляді порушень функцій органів людського організму або тілесних ушкоджень (синців, саден) тощо. Ззовні побої можуть виглядатимати вигляд різноманітних активних дій. Але побої слід розуміти і як багаторазове (два чи більше разів) завдання ударів по тілу потерпілого, що спричинило фізичний біль та/або легку шкоду для здоров’я, що є важливим у процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації.

Заподіяння ударів, побоїв та інших насильницьких дій не становлять будь-якого із різновидів тілесних ушкоджень, що також є умовою їх кваліфікації за ст. 126 КК України. Якщо ж після них на тілі потерпілого залишились ушкодження, зафіксовані в установленому законом порядку, їх слід оцінювати за ступенем тяжкості, виходячи із звичайних ознак, і залежно від ступеня тяжкості кваліфікувати відповідно за ст. ст. 121, 122, 125 КК України. Під фізичним болем необхідно розуміти такий психічний стан особи, який характеризується стражданнями, спричиненими фізичним впливом на його тіло [4]. Інші насильницькі дії у ст. 126 КК України визначено як фізичний вплив, який не є ударами чи побоями, що викликає фізичний біль, але не спричиняє тілесних ушкоджень. Тому можна зробити висновок, що до ознак об’єктивної сторони складу побоїв і мордування належить, насамперед, вчинення суспільно небезпечного діяння, яким є саме насильницькі дії, що спричинили страждання під фізичним впливом на тіло потерпілого, тобто внаслідок чого було завдано фізичного болю, але не викликало тілесних ушкоджень. Аналізуючи диспозицію ст. 126 КК України «Побої і мордування», можна визначити, що об’єктивна сторона цього складу кримінального правопорушення виражена діянням у формі дії.

Оскільки, крім здоров’я особи, побої і мордування посягають на її честь і гідність, завжди викликають душевні переживання, інколи стають причиною певних розладів психічної діяльності, то варто погодитися із позицією окремих науковців у галузі кримінального права

стосовно того, що на сьогодні існує нагальна потреба поділу на ступені тяжкості спричиненого психічного захворювання або психічного відхилення, яке є нетривалим і повністю виліковним, або покращення стану до втрати суспільної безпеки під час вчинення кримінального правопорушення. Більш того, заподіяння шкоди психічному здоров'ю особи, що не пов'язане із настанням психічної травми, не є кримінально караним діянням [5, с. 134], а тому слід детально визначитись із кримінально-правовим значенням наслідків побоїв і мордування, пов'язаних із певними психічними розладами або психічними відхиленнями, але не пов'язаними із психічною травмою. Тому в процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації важливо, що кожен факт вчинення побоїв чи мордування викликає в потерпілого психічні страждання, а тому його вплив на організм як цілісну біосистему потребує належної професійної оцінки, яку зможе надати тільки або психолог, або психіатр, або їх консилиум. Тому, на нашу думку, тільки висновок судово-психологічної, а в разі необхідності – комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи зможе дати відповідь про наявність або відсутність невидимих змін в організмі потерпілого, що стали наслідком або побоїв, або мордування. Побої та інші насильницькі дії можуть бути вчинені особою не тільки внаслідок безпосереднього механічного впливу, але також з використанням особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності внаслідок неосудності або у зв'язку з недосягненням певного віку, собаки чи інших тварин, коли їх нацьковують або іншим чином стимулюють для нападу на потерпілого, шляхом кидання в людину різних предметів, знарядь праці тощо.

Отже, побої і мордування є кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, об'єктивна сторона якого характеризується трьома обов'язковими ознаками (суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між таким діянням та наслідками). Закінченим відповідно таке правопорушення є з моменту настання зазначених вище суспільно небезпечних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Катеринчук К. В. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1116 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка. 2012. 1316 с.
4. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : наказ Міністерства Охорони Здоров'я від 17.01.1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text>
5. Лень В. В., Шаблистий В. В. Психічна травма як обставина, що свідчить про реальність погрози вбивством. *Центрально-український правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць*. Кіровоград : КіпЮІ ХНУВС. 2011. № 1. С. 131–135.

Гуменюк Юлія Григорівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАННЯХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні Україна перебуває у вкрай складному становищі, спричиненому війною, яка розпочалася внаслідок збройної агресії з боку російської федерації. У таких обставинах українське законодавство передбачає можливість запровадження воєнного стану по всій території країни. Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022, воєнний стан був оголошений на всій території України.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, який може бути введений в Україні або в окремих її регіонах у випадку збройної агресії, або загрози нападу, коли існує небезпека для державної незалежності України та територіальної цілісності [1].

З метою захисту інтересів Української держави, територіальної цілісності, реалізації прав і свобод громадян, створено багато воєнізованих та збройних формувань. Вони діють у межах юрисдикції України, забезпечуючи оборону країни, підтримання порядку на територіях, захист цивільного населення. Серед них – Збройні сили України, Сили територіальної оборони, Національна гвардія України тощо. Але також можуть створюватись не передбачені законом такі формування, які спрямовують свою діяльність на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, зміну меж території або державного кордону України, порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування воєнного конфлікту [2, с. 41–48; 3, с. 629–630]. Наприклад, «Народна міліція» у так званих «ЛНР» і «ДНР», «російські добровольчі загони».

Згідно зі ст. 260 Кримінального кодексу України, створення не передбачених законом України збройних формувань, участь у них, керівництво, здійснення діяння, що призводить до загибелі людей, суворо карається кримінальним законом [4]. Покарання може включати тривалі терміни позбавлення волі, що служить стримуючим фактором для потенційних порушників. Залежно від дій суб'єкта, який вчиняє таке кримінальне правопорушення, визначається тяжкість цього кримінального правопорушення і міра покарання за нього.

Склад цього кримінального правопорушення можна охарактеризувати таким чином. Об'єктом є суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки, громадського порядку та законності функціонування військових формувань. Такі формування становлять загрозу суспільному порядку, життю і здоров'ю людей. У низці випадків може також мати місце факультативний об'єкт – життя, здоров'я, власність громадян, якщо дії такого формування спрямовані на напад чи завдання шкоди. Суб'єктом цього кримінального правопорушення є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Об'єктивна сторона характеризується діями, що спрямовані на створення, керівництво, участь у не передбаченому законом збройному формуванні. Важливою ознакою об'єктивної сторони також є час вчинення даного кримінального правопорушення. Коли такі формування створюються і діють в умовах воєнного стану, то це є обставиною, що обтяжує покарання. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом учасників не передбаченого законом збройного формування. Суб'єкти усвідомлюють, що створюють, керують або беруть участь у ньому, розуміють його протиправний характер і бажають цього.

Суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення полягає в тому, що створення та існування неконтрольованих суспільством і державою воєнізованих та збройних формувань є небезпечними для суспільства, створює можливість їх використання для вчинення кримінальних правопорушень, переростання в банди, протистояння з органами влади [5]. Відмінність такого формування від банди полягає у тому, що початковою метою створення не передбачених законом збройних формувань є повалення конституційного ладу, загострення збройного конфлікту, а банди створюються з метою нападу на підприємства, установи та окремих осіб. Крім цього, не передбачені законом збройні формування зазвичай мають ознаки воєнізованої структури, включаючи ієрархію, дисципліну, чітко визначені ролі учасників та обов'язкове використання зброї, з метою досягнення своїх цілей. Вони включають велику кількість учасників, які можуть діяти також на територіях, які виходять за межі юрисдикції держави, в межах якої вони створені. У свою чергу, банда, як правило, є стійкою групою, що об'єднана кримінально протиправною метою, але діє локально, без широких політичних та військових амбіцій. Її основна мета – це напади, пограбування, які забезпечують кримінально протиправну вигоду для її учасників.

Кримінальна відповідальність за участь у збройних формуваннях незаконного характеру в умовах воєнного стану є правовим заходом, спрямованим на захист державного суверенітету, територіальної цілісності та громадського порядку. В умовах воєнного стану, коли країна протистоїть зовнішній агресії або внутрішнім загрозам, необхідність контролю над нелегальними збройними групами стає критично важливою. Держава надає особливого значення покаранню осіб, які входять до складу незаконних збройних формувань, оскільки їхня діяльність створює загрозу для безпеки населення, порушує правопорядок і підриває довіру до державних інститутів.

Заходи кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 260 КК України є важливим інструментом забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану. Слід також зазначити, що не лише покарання, а сам механізм запобігання вчиненню цього кримінального правопорушення, що слугує стримуючим фактором для потенційних правопорушників, є дуже важливим. Важливо також паралельно із кримінальними заходами використовувати правові, інформаційні та соціальні інструменти задля попередження створення збройних формувань незаконного характеру в умовах воєнного стану та підвищення рівня громадської безпеки і свідомості громадян.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення : 15.04.2025)
2. Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 298. С. 40–49.
3. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення : 17.04.2025)
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

Гулько Валерія Андріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Корупція є однією з найнебезпечніших соціально-правових проблем, яка завдає серйозної шкоди функціонуванню держави, правопорядку, економіці, суспільній довірі та міжнародному іміджу країни. У сучасних умовах глобалізації та демократизації суспільних процесів саме ефективна боротьба з корупцією є ключовим фактором стабільного розвитку будь-якої держави.

В Україні проблема корупції стоїть особливо гостро, оскільки її вияви були системними і масштабними протягом тривалого часу. Саме тому запровадження дієвих механізмів кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення стало однією з головних складових правової реформи.

Кримінальна відповідальність – це найбільш суворий вид юридичної відповідальності, який застосовується до осіб, які вчинили злочин, передбачений нормами Кримінального кодексу України. Законодавче забезпечення боротьби з корупцією в Україні передбачає наявність як загального кримінального закону – Кримінального кодексу України, так і спеціального антикорупційного законодавства, що регулює питання запобігання, виявлення та розслідування корупційних правопорушень [1].

Серед норм Кримінального кодексу, що безпосередньо стосуються корупційних правопорушень, варто виділити кілька ключових. Так, стаття 368 передбачає кримінальну відповідальність за одержання неправомірної вигоди службовою особою. Йдеться про будь-які матеріальні чи нематеріальні блага, що надаються службовцю за виконання або невиконання певних дій в інтересах того, хто надає вигоду.

Стаття 369, своєю чергою, охоплює протилежну ситуацію – пропозицію, обіцянку або безпосереднє надання такої вигоди. Стаття 369-2 передбачає відповідальність за зловживання впливом, коли особа обіцяє вплинути на прийняття рішення іншою службовою особою з використанням своїх знайомств або зв'язків.

Окрім положень Кримінального кодексу, діє низка спеціальних законів. Закон України «Про запобігання корупції» встановлює чіткі рамки поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зокрема, йдеться про обов'язкове декларування доходів і витрат, уникнення конфлікту інтересів, етичні стандарти поведінки, а також про захист викривачів корупції – осіб, які добровільно повідомляють про корупційні вияви [2]. Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» визначає повноваження цього органу, який уповноважений здійснювати оперативно-розшукову діяльність, проводити досудове слідство та передавати справи до суду [3].

Особливістю кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення є те, що такі правопорушення можуть бути вчинені лише певним колом осіб – спеціальними суб'єктами. До таких суб'єктів належать державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, працівники правоохоронних органів, судді, а також керівники державних підприємств і установ. Це зумовлено тим, що саме ці особи мають владні повноваження та доступ до державних ресурсів, якими можуть зловживати [5].

Щодо видів покарань, які передбачає кримінальне законодавство за корупційні діяння, то найчастіше застосовується позбавлення волі. Це найсуворіша міра, яка використовується у випадках особливо тяжких злочинів, таких як: отримання великої або особливо великої

неправомірної вигоди чи вчинення корупційних дій за попередньою змовою групою осіб. Водночас передбачено можливість накладення штрафів, позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю. Такі додаткові санкції запобігають повторенню злочину. У випадках, коли особа отримала незаконну вигоду у формі грошей чи майна, можлива конфіскація цих активів на користь держави. Закон також забороняє звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності на підставі малозначності діяння, що свідчить про принцип невідворотності покарання [4].

Цікавою та важливою новелою у сфері антикорупційного права є запровадження відповідальності за неповідомлення про корупційні правопорушення. Особа, яка має достовірну інформацію про підготовку або вчинення корупційного правопорушення, зобов'язана повідомити про це компетентні органи. У разі ігнорування цього обов'язку така особа може бути притягнута до відповідальності, особливо якщо мала службовий обов'язок таке повідомлення зробити.

На практиці боротьба з корупцією вимагає участі не лише законодавчих механізмів, але й ефективних органів правозастосування. В Україні до розслідування корупційних правопорушень залучені декілька спеціалізованих інституцій. Основним органом досудового розслідування є Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), яке має незалежний статус і широкий спектр повноважень. Його діяльність координується Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (далі – САП), яка здійснює процесуальне керівництво і підтримує обвинувачення в суді. Важливу роль також відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції, яке відповідає за моніторинг декларацій, виявлення конфлікту інтересів та проведення перевірок.

Незважаючи на формування ефективної законодавчої та інституційної бази, існує низка проблем у сфері кримінального переслідування корупції. Серед них – політичний тиск на органи правопорядку, недостатній захист викривачів, проблеми з доказуванням, затягування судових процесів та іноді – зловживання повноваженнями з боку самих антикорупційних органів. Подолання цих перешкод можливе лише за умов реального верховенства права, судової незалежності та підтримки з боку громадськості.

Отже, кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення є важливою складовою загальнодержавної системи протидії корупції. Вона виконує як каральну, так і профілактичну функцію, спрямовану на формування в суспільстві нульової толерантності до корупції. Поступове вдосконалення законодавства, посилення прозорості у владі та підтримка громадянського суспільства дозволяють сподіватися на підвищення ефективності боротьби з цим негативним явищем у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
4. Олійник О. Ю. Протидія корупційним правопорушенням в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–30.
5. Шевчук Д. О. Специфіка кримінальної відповідальності за корупційні злочини: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 112 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ТА ГРАБЕЖУ

Розмежування крадіжки та грабежу є одним з найбільш важливих і водночас складних питань у теорії кримінального права та правозастосовній практиці. Незважаючи на певну зовнішню схожість, ці склади кримінальних правопорушень мають низку принципових відмінностей, які відіграють вирішальну роль при їх кваліфікації та призначенні покарання винним особам.

Головна відмінність між крадіжкою і грабежем полягає в об'єктивній стороні – у способі вчинення злочинного посягання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 185 Кримінального кодексу України (далі – КК України), під крадіжкою розуміється таємне викрадення чужого майна [1]. Своєю чергою, грабіж, згідно з ч. 1 ст. 186 КК України, – це відкрите викрадення чужого майна [1]. Тобто при вчиненні крадіжки винна особа діє потайки, намагаючись уникнути будь-якого контакту з потерпілим, тоді як при грабежі – відкрито, ігноруючи присутність власника майна чи сторонніх осіб і усвідомлюючи, що характер її дій є очевидним для присутніх. Суб'єктивна сторона обох складів злочинів характеризується прямим умислом і корисливим мотивом. Проте момент їх юридичного закінчення є різним: для крадіжки ним виступає факт таємного заволодіння чужим майном, тоді як грабіж вважається закінченим вже з моменту нападу з метою заволодіння майном, незалежно від того, чи вдалося винному фактично його вилучити [2, с. 438]. На практиці досить часто виникають проблеми при розмежуванні крадіжки і грабежу, особливо у випадках переростання одного злочину в інший. У зв'язку з цим, Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові №10 від 06.11.2009 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» надав роз'яснення, що в разі, якщо винна особа розпочала викрадення чужого майна таємно, але в процесі його вилучення була викрита потерпілим чи іншими особами і, незважаючи на це, продовжила свої злочинні дії, відкрито вилучаючи майно, – її дії необхідно кваліфікувати як грабіж [3].

Аналіз матеріалів судової практики свідчить, що найбільш типові помилки при кваліфікації крадіжок і грабежів пов'язані саме з неправильним встановленням способу викрадення майна. Так, у справі № 127/8763/20 (провадження № 1-кп/127/321/20) Вінницький міський суд розглянув випадок, коли обвинувачена, отримавши доступ до банківської картки потерпілого шляхом встановлення свого абонентського номеру телефону як фінансового номеру до цієї картки, таємно від власника зняла з неї грошові кошти. Суд, кваліфікуючи такі дії як крадіжку, зазначив, що таємним є викрадення, здійснюючи яке, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілого чи інших осіб. Тобто суд врахував суб'єктивне сприйняття обвинуваченою своїх дій як таємних, а також відсутність з боку потерпілого та сторонніх осіб усвідомлення факту вчинення злочину на момент його здійснення [4].

Окрім того, розмежовуючи крадіжку і грабіж, необхідно обов'язково враховувати наявність кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, передбачених відповідними частинами статей 185 і 186 КК України. Зокрема, це вчинення злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб, у великих чи особливо великих розмірах, поєднане з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище тощо. Встановлення зазначених обставин має значення не лише для правильності кваліфікації, а й для суворості призначеного покарання з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого діяння [5, с. 12–13].

Принципове значення для відмежування крадіжки і грабежу від суміжних складів злочинів має спосіб злочинного посягання. Так, на відміну від грабежу, розбій

характеризується нападом з метою заволодіння чужим майном, поєднаним із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства. Своєю чергою, для вимагання, окрім погроз, характерним є пред'явлення майнових вимог і бажання винного отримати майно чи право на майно саме від потерпілого [2, с. 440–441]. Правильне розмежування крадіжки та грабежу має вирішальне значення для забезпечення точної кваліфікації вчинених кримінальних правопорушень і призначення справедливого покарання з урахуванням особливостей конкретного злочинного діяння, адже помилки у кваліфікації здатні потягнути за собою порушення фундаментального принципу законності, а також необґрунтоване посилення, чи навпаки, пом'якшення кримінальної відповідальності винних осіб. Саме тому правоохоронні органи і суди повинні максимально ретельно досліджувати всі обставини кримінального провадження, правильно встановлювати спосіб викрадення майна та наявність кваліфікуючих ознак для чіткого й однозначного розмежування крадіжки і грабежу. Слід також звернути увагу на те, що в деяких випадках розмежування крадіжки і грабежу може ускладнюватися через недосконалість законодавчих конструкцій. Так, у ч. 2 ст. 186 КК України передбачено відповідальність за грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства [1]. Однак, виходячи зі змісту ч. 1 цієї ж статті, для грабежу як такого застосування насильства чи погроза його застосування не є обов'язковими ознаками. У зв'язку з цим, на практиці можуть виникати труднощі при розмежуванні насильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України) та розбою (ст. 187 КК України). На нашу думку, вирішення цієї проблеми лежить у площині вдосконалення відповідних кримінально-правових норм шляхом чіткого розмежування ознак зазначених складів злочинів.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що, попри певну зовнішню подібність, крадіжка та грабіж є самостійними складами кримінальних правопорушень, які мають низку суттєвих відмінностей. Ключовим критерієм їх розмежування є спосіб вчинення злочинного посягання – таємний чи відкритий характер викрадення чужого майна. Правильне розуміння юридичної природи та ознак цих злочинів, а також врахування роз'яснень вищих судових інстанцій і сформованої правозастосовної практики є необхідними передумовами для забезпечення точної кваліфікації та призначення справедливого покарання винним особам. Водночас не можна оминути увагою і певні законодавчі недоліки, які ускладнюють процес кримінально-правової оцінки діянь і вимагають відповідного реагування з боку законодавця. Лише комплексний підхід, який включає як теоретичне осмислення відповідних кримінально-правових норм, так і вдосконалення механізмів їх практичного застосування, дозволить забезпечити максимальну ефективність протидії корисливим посяганням на власність.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.04.2025).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : Дакор. 2018. 1368 с.
3. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29 травня 2020 року у справі № 127/8763/20 (провадження № 1-кп/127/321/20). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89703433> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 18 с.

Дудкіна Юлія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ЗА УМИСНІ ВБИВСТВА, ВЧИНЕНІ НА ЗАМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Відповідно до пункту 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», умисне вбивство, вчинене на замовлення, визначається як умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене виконавцем за дорученням замовника [2]. Згідно з роз'ясненнями, наведеними у вищезгаданій постанові, таке доручення може набувати форми наказу, розпорядження або угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити життя потерпілого, а замовник – здійснити на користь виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або утриматися від їх вчинення.

Якщо умисне вбивство було замовлене у формі угоди, відповідальність за пунктом 11 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України) настає незалежно від того, коли саме були виконані обіцяні виконавцеві дії – до чи після вчинення злочину, а також незалежно від того, чи виконав замовник свою обіцянку, чи мав намір це зробити [1]. Матеріальні дії можуть виражатися в наданні виконавцеві грошової винагороди, передачі або збереженні прав на майно, анулюванні фінансових зобов'язань тощо. Нематеріальні дії охоплюють будь-які вчинки або бездіяльність, які не мають прямого відношення до матеріальної вигоди виконавця кримінального правопорушення [4, с. 225].

Запровадження в КК України відповідальності за умисне вбивство, вчинене на замовлення, спричинило дискусії щодо правової кваліфікації дій осіб, причетних до такого кримінального правопорушення. Залежно від конкретних обставин справи, особа, яка замовила умисне вбивство, може розглядатися як підбурювач або як організатор злочину. Варто зазначити, що в кожному окремому випадку він фактично здійснює підбурювальні дії, оскільки спонукає виконавця до вчинення вбивства [5, с. 43]. Лише за умови наявності в його діях ознак організації злочину вони підлягають кваліфікації відповідно до частини 3 статті 27 та пункту 11 частини 2 статті 115 КК України. У разі, якщо замовник одночасно виступає і співвиконавцем злочину, його дії, згідно з положеннями зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України, кваліфікуються відповідно до пунктів 11 і 12 частини 2 статті 115 КК України як умисне вбивство, скоєне на замовлення за попередньою змовою групою осіб. Дії замовника, який одночасно виступив співвиконавцем, можуть бути кваліфіковані за пунктами 11 і 12 частини 2 статті 115 КК України лише за умови, що спочатку в нього виник умисел на замовлення вбивства, а вже згодом він безпосередньо долучився до його виконання як співвиконавець. Якщо ж особа спочатку мала намір самостійно вчинити вбивство, а згодом залучила іншого співвиконавця для спільного вчинення кримінального правопорушення, то в такому випадку не можна розглядати це як умисне вбивство на замовлення. Попри наявність елементів підбурювання в її діях, фактичного замовлення кримінального правопорушення в класичному розумінні не відбулося.

Варто звернути увагу на практичне застосування судами цих приписів Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи». Вироком суду по справі № 522/19952/15-к від 19.07.2016 року обвинувачений ОСОБА_7 був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 14 КК України (готування до злочину), частини 4 ст. 27 КК України (підбурювання) та п.п. 11, 12 частини 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство на замовлення,

вчинене за попередньою змовою групою осіб) [3]. Суд встановив, що ОСОБА_7 вирішив організувати вбивство ОСОБА_11, звернувшись до особи, яку вважав кримінальним елементом, проте ця особа була співробітником правоохоронних органів. ОСОБА_7 надав особисті дані потерпілого, обговорив деталі вбивства та передав аванс у розмірі 1 500 доларів США із загальної винагороди 10 000 доларів США. Однак злочин не було доведено до кінця з незалежних від його волі причин, оскільки «виконавець» не мав наміру виконувати замовлення. Суд визнав достатніми докази його провини в підбурюванні до вбивства та готуванні злочину.

Згідно з абзацом 6 пункту 15 вищезгаданої постанови, якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими мотивами, а виконавець мав інші мотиви, його дії підлягають кваліфікації за відповідною частиною статті 27, а також за пунктами 6 і 11 частини 2 статті 115 КК України. Однак така рекомендація є досить суперечливою. Замовник несе відповідальність за той злочин, який він ініціював, незалежно від мотивів виконавця. Мотиви та цілі замовника (підбурювача) є факультативними суб'єктивними ознаками і можуть враховуватися лише у випадках, коли вони є обов'язковими (кваліфікуючими) ознаками складу злочину, вчиненого виконавцем. В інших ситуаціях вони можуть розглядатися лише як обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, або як такі, що характеризують особу винного [4, с. 226]. Такий підхід пояснюється тим, що мотив та мета замовника є його суб'єктивними характеристиками і відображають не сам злочин, вчинений групою осіб, а його злочинну роль. Крім того, ця рекомендація Пленуму Верховного Суду суперечить нормам Загальної частини КК України, оскільки відповідно до частини 2 статті 29 КК України організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 та тією статтею (або її частиною) Особливої частини КК України, яка передбачає кримінальне правопорушення, скоєне виконавцем.

Кримінальна відповідальність за пунктом 11 частини 2 статті 115 КК України настає винятково у випадках, коли замовлення стосується саме умисного вбивства, а не будь-якого іншого насильницького злочину щодо потерпілого. Якщо ж замовник доручив заподіяння тілесних ушкоджень, а виконавець умисно позбавив потерпілого життя, тоді замовник відповідає за співучасть у тому правопорушенні, до вчинення якого він схилив або яке організував, а виконавець – за безпосередньо вчинене ним діяння. У ситуації, коли виконавець погодився здійснити вбивство, але не довів свій умисел до кінця з незалежних від нього причин, дії замовника, залежно від обставин справи, можуть бути кваліфіковані як співучасть у підготовці або замаху на умисне вбивство на замовлення [4, с. 227].

Таким чином, по-перше, замовлення умисного вбивства є окремим різновидом підбурювання до злочину. Якщо ж особа не лише підбурювала виконавця, а й брала активну участь в організації злочину, вона визнається не просто замовником, а й організатором. Відповідно при кваліфікації таких дій необхідно чітко визначити роль замовника, посилаючись на відповідну частину статті 27 КК України. По-друге, замовник умисного вбивства виступає ініціатором злочину, тому його намір повинен бути спрямований саме на схиляння іншої особи до його вчинення. Тобто замовлення має полягати в дорученні виконати злочин, а не в пропозиції спільного його скоєння. Відповідно проста згода особи на вчинення вбивства не може розцінюватися як замовлення. По-третє, мотиви та цілі замовника можуть бути враховані як складові його вини лише у випадку, якщо вони є обов'язковими або кваліфікуючими ознаками злочину, вчиненого виконавцем. В інших випадках вони беруться до уваги лише при визначенні покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2314-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 12.03.2025 р.).
3. Вирок від 27 квітня 2016 року у справі № 522/19952/15-к, провадження №1-кп/522/245/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57452210> (дата звернення: 12.03.2025 р.).
4. Ус О. В. Деякі питання відповідальності за умисне вбивство, вчинене на замовлення. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 07–08 квітня 2006 р. Львів, 2006. Ч. 2. С. 224–227.
5. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 113 с.

Засоренко Ілля Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГІПНОЗ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дуже часто виникають дискусії у сфері кримінального права щодо значення гіпнозу для кваліфікації кримінальних правопорушень. Більшість науковців прирівнюють гіпнотичний вплив на людину до психічного примусу – як за способом, так і за наслідками. Найчастіше в науці кримінального права психічний примус розглядається у формі погрози застосування до особи фізичного насильства чи заподіяння матеріальної або моральної шкоди. Прикладом цього може бути погроза вбити особу, знищити або пошкодити майно, поширити відомості, що ганьблять особу, тощо. Такі дії, як правило, вчиняються з метою спонукати особу вчинити кримінальне правопорушення [1, с. 230]. Водночас психічний примус, який часто обмежує можливості особи керувати своїми діями, але ніколи не паралізує цілком її волю, внаслідок чого ця особа все ж таки має можливість обрати той чи той варіант поведінки, як і при переборному фізичному примусі. У таких випадках особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяну шкоду на загальних підставах, хоча вчинення кримінального правопорушення під впливом психічного примусу обов'язково має враховуватися при призначенні покарання як обставина, що пом'якшує покарання [2].

Кримінальне правопорушення, поєднане із застосуванням гіпнозу до особи, може вчинятись у двох формах. Перша форма полягає в тому, що правопорушник використовує свої можливості, безпосередньо заподіюючи шкоду здоров'ю, майну потерпілої особи, в результаті чого і його відповідальність настає за відповідною статтею Кримінального кодексу України (далі – КК України). Наприклад, протиправне заволодіння чужим майном з використанням гіпнозу. Друга форма вчинення кримінального правопорушення із застосуванням гіпнозу полягає в тому, що суб'єкт може впливати на іншу особу біоенергетичним шляхом, а потім використовує таку особу, як «засіб» вчинення кримінального правопорушення: позбавити життя потерпілого, виконати певні дії майнового характеру в інтересах правопорушника [3].

У зазначених вище випадках може виникнути питання про те, чи можлива кримінально-правова кваліфікація діяння як кримінального правопорушення щодо діяння особи, яка

вчинила кримінальне правопорушення, перебуваючи у стані гіпнозу, та настає, у зв'язку з цим, сам факт кримінальної відповідальності за вчинене. При цьому важливо зробити припущення, що особа, яка вчинила таке кримінальне правопорушення під впливом зовнішнього навіювання, не має можливості усвідомити свої дії та їх контролювати. Аналізуючи статтю 19 КК України, можна дійти висновку, що для того, щоб визнати особу неосудною, потрібна наявність медичного та юридичного критеріїв.

При здійсненні кримінально-правової кваліфікації діяння як кримінального правопорушення, вчиненого під впливом гіпнотичного втручання, з одного боку, можна вказувати на юридичний критерій для визнання фізичної особи неосудною в цьому випадку. Але поряд із цим важливим є питання про те, чи обов'язково необхідно встановлювати змішану формулу неосудності – наявність одного з медичних та одного з юридичних критеріїв.

У чинному КК України чітко регламентовано, які саме психічні хвороби передбачають можливість існування стану неосудності. А стан гіпнозу, за своїм визначенням, є не хворобою, а станом свідомості, який штучно викликаний іншою особою за допомогою різних методик. Саме через відсутність медичного критерію діяння особи не можна кваліфікувати як дії, вчинені у стані неосудності. Для того, щоб встановити в кожному конкретному випадку, яким є гіпнотичний вплив, слід проводити комплексну психолого-психіатричну експертизу, яка надає відповідь, у якому стані особа перебувала на момент вчинення кримінального правопорушення.

На практиці, на жаль, простежується тенденція, що більшість кримінальних проваджень, які тим чи тим чином стосуються застосування гіпнозу з незаконною метою, не проводиться всіх необхідних експертиз, працівники правоохоронних органів, власне, не готові сприймати факт реальності вчинення таких кримінальних правопорушень. Простіше кваліфікувати такі кримінальні правопорушення, як: шахрайство; завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення тощо [4].

Отже, зважаючи на вищесказане, можна підсумувати, що на сьогодні феномен гіпнозу продовжує бути малодослідженим питанням як у медичній, так і кримінально-правовій сфері. Будь-який вплив на психічний стан особи за допомогою гіпнозу або інших подібних засобів є психічним примусом. Вчинення кримінального правопорушення під впливом психологічного насильства, зокрема й гіпнозу, визнається обставиною, що пом'якшує покарання, або взагалі може виключати відповідальність особи.

Список використаних джерел:

1. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. Х. : ФІНН. 2008. 296 с.
2. Щодо проблеми кваліфікації гіпнозу як способу вчинення злочину. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 303–307. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23722/74-Kulchiy.pdf>.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Храмцов О. М. Щодо гіпнозу як способу вчинення злочину (кримінально-правовий та кримінологічний аспект). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 54–62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2009_3_9.

Єрмоленко Олександра Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФОРМИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ ТА ІНШИХ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ПЛАТЕЖІВ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З АНАЛОГІЧНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ШВЕЦІЇ

У реаліях сьогодення ухилення від сплати податків становить одну із основних проблем податкової системи України. З розвитком тіньової економіки, цифрових платіжних систем та електронної комерції та транснаціональних фінансових механізмів це явище набуло системного характеру, що призводить до істотних втрат надходжень до державного бюджету. Це, у свою чергу, унеможливорює повноцінне фінансування ключових державних функцій, що вкрай критично в умовах воєнного стану та спричиняє загальну економічну дестабілізацію. Конституція України у статті 67 прямо закріплює обов'язок кожного громадянина сплачувати податки та збори в порядку та розмірах, визначених законом [1]. Попри те, що стаття 212 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків, рівень фактичного притягнення до відповідальності залишається низьким, а реалізація цієї норми – проблемною [2]. Як свідчить аналітика, підготовлена на основі судової практики та огляду кримінальних проваджень за цією статтею здебільшого кримінальні провадження за цією статтею закриваються ще на етапі досудового розслідування [3]. Причиною є труднощі з доведенням умислу, проблеми з належною кваліфікацією дій або відсутність достатньої доказової бази. Як наслідок, навіть системні й добре організовані схеми ухилення не завжди отримують належну кримінально-правову оцінку, а податкові порушення часто сприймають не як злочини, а як звичайні порушення режиму звітності [3]. Окрему увагу слід приділити й фінансово-правовому аспекту регулювання, який зосереджений у положеннях Податкового кодексу України, який визначає поняття податку, порядок його нарахування та сплати, обов'язки платників, строки звітності й санкції за порушення податкової дисципліни [4]. Незважаючи на деталізовану структуру податкового контролю, практика показує, що лише наявність правових норм не гарантує їх ефективної реалізації. І кримінальні, і фінансові важелі виявляються недостатніми для стримування поширених форм ухилення. Найбільш типовими способи уникнення сплати податків в Україні є приховування доходів, подання неправдивої звітності, зниження податкових зобов'язань, оформлення фіктивних операцій з контрагентами та використання «транзитних» або підставних компаній [2; 4]. Широко практикується створення фіктивного податкового кредиту через «скрутки» з ПДВ, коли ланцюг постачання формально оформлюється між компаніями, які не ведуть реальної господарської діяльності, а метою є лише мінімізація податкових зобов'язань [3]. Такі схеми часто супроводжуються службовими підробленнями первинних документів або зловживанням електронною звітністю, що ускладнює виявлення правопорушення на первинних стадіях. Ще одним поширеним способом є зловживання спрощеними режимами оподаткування. Частина суб'єктів малого бізнесу, користуючись перевагами єдиного податку, приховує фактичні обсяги доходів або здійснює діяльність через низку пов'язаних ФОПів, аби формально залишатися в межах дозволеного ліміту. У низці випадків ухилення від оподаткування здійснюється через переведення діяльності в «тіньовий сектор», до прикладу, сегмент онлайн-продажів, де значна частина доходів не декларується взагалі. Фіскальні органи також фіксують випадки виведення прибутку в офшорні юрисдикції через механізми трансферного ціноутворення або посередницькі структури без економічного змісту. У таких випадках прибуток залишається

фактично в розпорядженні пов'язаних осіб, але не оподатковується в Україні, що створює нерівні умови конкуренції та знижує загальний рівень податкової дисципліни [2].

Беручи до уваги таку багатоваріантність форм ухилення та їх постійне вдосконалення з боку бізнесу, досвід країн, яким вдалось сформувати ефективну систему податкової дисципліни та контролю, набуває особливої ваги. Ми розглянемо приклад Швеції – держави з високим рівнем прозорості, довіри до фіскальних органів та реальним забезпеченням обов'язку сплати податків. Основними формами ухилення у шведській практиці залишаються незадекларовані доходи від самозайнятості, фіктивні витрати та використання рахунків за кордоном для мінімізації податкового навантаження [5]. Ці вияви схожі на українські, зокрема у сфері дрібного бізнесу, онлайн-торгівлі та зловживання спрощеною системою оподаткування. Але державна політика Швеції зосереджена не лише на покаранні, а й на випередженні ухилення через превентивні механізми. Наприклад, система обов'язкової електронної звітності та повна цифровізація операцій зводить до мінімуму застосування «скруток» або фіктивних витрат, які в Україні залишаються поширеними [6]. Крім того, Skatteverket (податковий орган Швеції) здійснює проактивний ризик-менеджмент, автоматично виявляючи атипові транзакції через алгоритми зіставлення звітності, банківських даних і поведінкових моделей платника. Такі дії дозволяють виявляти схеми ще до фактичного подання декларацій. Також відмінністю є невідворотність покарання, тобто навіть за подання неповної або помилкової декларації особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності згідно з Tax Offenses Act, а її ім'я буде внесене до публічного реєстру порушників [7], на відміну від української практики, в якій справи не доходять до суду.

Проблема ухилення від сплати податків в Україні має системний характер, і доцільніше акцентувати увагу саме на попередженні цих правопорушень. Порівняння зі Швецією показало, що ключову роль у протидії відіграють цифровізація звітності, аналітичний контроль транзакцій і невідворотність відповідальності. Зважаючи на це, першочерговими кроками для вдосконалення української податкової системи мають стати розширення електронного обміну між банками, податковими та реєстраційними органами; впровадження алгоритмічного виявлення ризикових транзакцій; обмеження формалізованих відмов у відкритті проваджень; а також публічне висвітлення фактів умисного ухилення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/_254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Ухилення від сплати податків: актуальна судова практика у кримінальних справах. LIGA:ZAKON. URL : https://biz.ligazakon.net/analitics/222542_ukhilennya-vd-splati-podatkv-aktualna-sudova-praktika-u-krimnalnikh-spravakh (дата звернення : 06.04.2025).
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Tax evasion and the shadow economy in Sweden. OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/tax-evasion-shadow-economy-sweden.pdf> (дата звернення : 06.04.2025).
6. Sweden's tax system: overview and compliance strategies Swedish Tax Agency (Skatteverket). URL : <https://www.skatteverket.se> (дата звернення : 06.04.2025).
7. Tax Offenses Act of Sweden: Lag (1971:69) om skattebrott. Government Offices of Sweden. URL : <https://www.government.se/legal-documents/> (дата звернення : 06.04.2024).

Зімін Владислав Олександрович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ УМИСНИХ ВБИВСТВ ПРИ ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ

Усім відомим та логічним є факт, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, за Конституцією України, визнаються найвищою соціальною цінністю. Відповідно за посягання на життя людини встановлена кримінальна відповідальність та найбільш сувора міра покарання. У статті 27 Конституції України закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя [1].

Вбивством згідно з чинним кримінальним законодавством України визнається умисне, протиправне заподіяння смерті іншій людині [2]. Таке визначення передбачено ч.1 ст.115 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Але, у статті 119 КК України передбачено відповідальність за вбивство через необережність. Тому поняття вбивства є одним із найбільш дискусійних питань у науці кримінального права, а, на нашу думку, більш доцільним є визначення поняття вбивства як умисного або необережного заподіяння смерті іншій людині.

Що стосується ознак вбивства як кримінально-протиправної категорії, то В. О. Навроцький називає такі ознаки вбивства:

1) протиправність (за даною ознакою вбивство можна розмежувати із випадками правомірного позбавлення життя іншої людини, наприклад, у стані необхідної оборони, при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, в ході бойових дій при захисті батьківщини та ін.);

2) винність (оскільки вбивством є винне, тобто умисне або необережне, позбавлення життя іншої людини. За цією ознакою вбивство можна розмежовувати із невинним заподіянням смерті через казус (випадок);

3) спрямованість діяння проти життя іншої людини (саме завдяки такій ознаці є можливість розмежувати вбивство та посягання на власне життя (самогубство);

4) застосування насильства фізичного або психічного впливу на чужий організм з метою позбавлення життя (така ознака дає змогу розмежувати вбивство та окремі суміжні кримінальні правопорушення, наслідком яких також є заподіяння смерті іншій особі: доведення до самогубства, залишення в небезпеці тощо) [3, с. 45].

У ч.2 статті 115 чинного КК України закріплено вичерпний перелік обтяжуючих покарання обставин при вчиненні умисного вбивства [2]. Для кваліфікації діяння за ч.2 статті 115 КК України достатньо наявності хоча б однієї обставини, що обтяжує таку відповідальність. У тих випадках, коли в діяннях особи при вчиненні умисного вбивства встановлено кілька обставин, які обтяжують відповідальність, їх необхідно кваліфікувати як одне вбивство.

Наявність кількох обставин, які обтяжують відповідальність, не є підставою для визнання кримінального правопорушення повторним, але сукупність цих обставин може впливати на рівень суспільної небезпечності як самого кримінального правопорушення, так і особи, яка його вчинила та обов'язково враховується при призначенні покарання [4, с. 42].

Кримінально-правова кваліфікація діянь винної особи, яка вчинила умисне вбивство, здійснюється за кількома пунктами ч. 2 статті 115 КК України одночасно, якщо буде встановлено, що мотиви чи мета, які нею передбачалися, рівною мірою викликали рішучість на вчинення умисного вбивства.

На думку окремих науковців у галузі кримінального права, не можна здійснити кримінально-правову кваліфікацію діянь особи як умисне вбивство однієї особи одночасно за пунктами 6 і 7 ч. 2 статті 115 КК України. Зазвичай умисне вбивство однієї особи не повинно також одночасно кваліфікуватися за пунктами 6, 8, 9 ч. 2 статті 115 КК України. Вони вважають, що в окремих випадках (наприклад, при вчиненні умисного вбивства на замовлення) така кваліфікація (а також додатково і за п. 11 ч. 2 статті 115 КК) можлива [5].

Тому п.1 ч.2 ст.115 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство двох або більше осіб. Для кваліфікації за цим пунктом у особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, умисел має бути спрямований на вбивство двох або більше осіб, навіть якщо вбивства були вчинені через деякий час або в іншому місці. Має значення також мотив вчинення такого кримінального правопорушення. Тому якщо буде доведено єдиний умисел вчиненого, тоді недоцільною є кваліфікація діяння за ч.1 ст.115 КК України, оскільки вчинене буде охоплюватися п.1 ч.2 статті 115 КК України.

Відповідно до пункту 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» (далі – Постанова) [6], під убивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 статті 115 КК розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Така кваліфікуюча ознака буде мати місце тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати. Умисне вбивство жінки, яка перебувала у стані вагітності, за п. 2 ч. 2 статті 115 КК, кваліфікується за умови, що винний завідомо знав про такий стан потерпілої. Наприклад, у випадках спільного проживання, коли були очевидні зовнішні ознаки, зізнання самої потерпілої та ін. Кваліфікація кримінального правопорушення не залежить від строку вагітності та життєздатності плоду.

Умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 статті 115 КК) кваліфікується у випадках, коли потерпілий був заручником (тобто особою, яка була захоплена чи утримувалася з метою змусити її родичів, державну чи іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від учинення будь-якої дії як умови звільнення) і винний це усвідомлював. Кваліфікація дій винного як умисне вбивство заручника здійснюється незалежно від того, чи був винний причетним до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 147 КК України. Відповідальність за умисне вбивство викраденої людини повинна наставати незалежно від того, чи був винний причетним до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 КК України [5].

Важливо, на нашу думку, розглянути й особливості умисного вбивства вчиненого з особливою жорстокістю (п.4 ч.2 статті 115 КК). Постанова Пленуму [6], дає роз'яснення щодо визначення умисного вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю як таке, що має місце у випадках, коли винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, факт заподіяння йому особливих фізичних (через заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, зокрема і з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (шляхом зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння тяжких душевних переживань, глумління тощо) страждань, а також у випадках, якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом або вчинялося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань.

До обставин, що свідчать про особливу жорстокість, судова практика також відносить випадки вбивства людини у присутності її дітей або дітей у присутності їх батьків та ін. Після вбивства особливу жорстокість можуть характеризувати лише такі дії, які безпосередньо пов'язані із вбивством та характеризуються як його продовження і в той жводночас є

свідченням особливої жорстокості злочинця як стосовно потерпілого, так і його близьких (наприклад, глумління над трупом, його спалення, нанесення поранень після смерті та ін.) [4, с. 44].

КК України визначає й інші вбивства як вчинені при обтяжуючих обставинах, але варто відзначити, що всі ці обставини вчинення умисного вбивства є виявом низького рівня культури людей, неповаги до честі, гідності, життя та здоров'я інших людей. На нашу думку, вбачається необхідним надалі проводити ефективну превентивну діяльність, особливо серед молоді, з метою саме попередження вчинення такого страшного злочину, як умисне вбивство з обтяжуючими обставинами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 772 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник за ред. проф. В. Я.Тация, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл, і допов, Харків : Право. 2015. 680 с.
5. Савченко А. В., Вартилицька І. А., Кісілюк Е. М. та ін. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Кваліфікація окремих видів злочинів». Національна академія внутрішніх справ 2016. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_1.html.
6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 року № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

Івасик Ульяна Борисівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ДІЯНЬ, ЩО НЕ Є КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Окрім кримінальних правопорушень, кримінально-правовій кваліфікації підлягають також певні діяння, які, за своєю суттю, не є кримінальними правопорушеннями, а також поведінка особи після вчинення кримінально-протиправного діяння. До категорії діянь, що не кваліфікуються як кримінальні правопорушення, належать, зокрема, малозначні діяння, вчинки, скоєні за наявності юридично значущих обставин, що виключають їхню протиправність, а також дії, вчинені особами, які за законом не можуть бути визнані суб'єктами кримінального правопорушення.

Діяння вчинене особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення – це діяння яке скоєне особою, що не відповідає критеріям, яким повинен відповідати суб'єкт кримінального правопорушення. Суб'єктом правопорушення не може бути особа, яка не досягла відповідного віку кримінальної відповідальності. Загальним віком кримінальної відповідальності визначається шістнадцять років, також є знижений за певні групи

правопорушень – чотирнадцять. Окрім цього, в певних видах кримінальних правопорушень присутній підвищений вік, але, як правило, це мова йде про спеціальний суб'єкт правопорушення. Також, суб'єктом кримінального правопорушення не може бути неосудна особа. Неосудність визначається за двома критеріями – юридичним та медичним. Медичний критерій характеризує всі психічних захворювань, що впливають на волю та свідомість особи. А юридичний критерій характеризує можливість особи усвідомлювати та керувати своїми діями. Така особа не може бути суб'єктом кримінального правопорушення, саме існування його факту виключається. Також особа, яка не є фізичною, не може визнаватися суб'єктом кримінального правопорушення. Так як кримінальна відповідальність несе особистий характер, то не може застосовуватися до юридичних осіб [1, с. 281].

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК України) не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [2]. Для того, щоб кваліфікувати вчинене як малозначне діяння, необхідно встановити дві ключові обставини: по-перше, діяння повинно мати формальні ознаки складу конкретного кримінального правопорушення, тобто його фактичні характеристики повинні зовнішньо відповідати юридичному опису злочину в кримінальному законі. По-друге, і це є вирішальним, діяння не повинно мати ознак суспільної небезпеки, що виявляється у відсутності істотної шкоди або реальної загрози її заподіяння. Малозначні діяння можна умовно поділити на два види: ті, що мають формальні ознаки кримінального правопорушення, але взагалі не несуть суспільної небезпеки, та ті, що мають вкрай низький ступінь суспільної небезпеки, який не перевищує рівня, характерного для адміністративних чи інших правопорушень. Важливим елементом при оцінці малозначності є встановлення умислу особи. Для малозначного діяння типовою є відсутність умислу на заподіяння істотної шкоди. Однак, якщо особа усвідомлювала незначну суспільну шкідливість своїх дій і свідомо їх вчинила, тобто мала прямий конкретизований умисел на вчинення саме такого діяння, воно може бути кваліфіковане як малозначне. Натомість, якщо особа, вчиняючи діяння, усвідомлювала можливість настання істотних шкідливих наслідків, але фактично такі наслідки не настали, кваліфікація як малозначного діяння є неприпустимою. Слід також підкреслити, що малозначність діяння визначається об'єктивно, незалежно від характеристики особи, яка його вчинила, тобто її попередня чи подальша поведінка не впливає на кваліфікацію самого діяння як малозначного.

Діяння, вчинені за наявності обставин, що виключають протиправну діяльність. Ці обставини зовні схожі на кримінальні правопорушення суспільно корисні, допустимі та правомірні вчинки, які усувають підставу для кримінальної відповідальності за заподіяну шкоду. До таких обставин належать заподіяння шкоди за необхідної оборони, в умовах уявної оборони, при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у стані крайньої необхідності, внаслідок фізичного або психічного примусу, при виконанні законного наказу або розпорядження, при вчиненні діяння, пов'язаного з виправданим ризиком, тощо. Для кваліфікації кожного з цих вчинків існують специфічні критерії, проте головним є доведення реальної необхідності вчинення такого діяння для захисту правоохоронюваних інтересів або наявності незаконного впливу на особу, що зумовив вчинення нею певних дій.

Посткримінальна поведінка – це поведінка особи, активна чи пасивна, після вчинення кримінального правопорушення, набуття обвинувального вироку законної сили, відбування покарання та до припинення кримінально-правових відносин. Посткримінальна поведінка може бути позитивна, негативна і нейтральна. Кваліфікація посткримінальної поведінки особи має два етапи. Спочатку необхідно визначити всі фактичні ознаки посткримінальної поведінки,

потім слід встановити кримінально-правову норму, яка найбільше описує таку поведінку як підставу для застосування відповідних кримінально-правових норм. Позитивна посткримінальна поведінка може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, визнаватися обставиною, що пом'якшує покарання (з'явлення з зізнанням, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину), бути підставою для звільнення від призначення або відбування покарання, а також для погашення або зняття судимості. Негативна посткримінальна поведінка може бути підставою для скасування застосування певних заохочувальних кримінально-правових норм або інститутів, а також може утворювати склад нового кримінального правопорушення [3, с. 118].

Кваліфікація діянь, що не є кримінальними правопорушеннями, а також посткримінальної поведінки є важливим аспектом кримінально-правової науки та практики, що вимагає глибокого розуміння кримінального законодавства, встановлення фактичних обставин справи та їхньої юридичної оцінки. Малозначне діяння відіграє ключову роль у відмежуванні кримінально караних діянь від інших правопорушень або правомірної поведінки. Наявність належного суб'єкта є необхідною умовою для притягнення до кримінальної відповідальності. Посткримінальна поведінка може мати значний вплив на правове становище особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, залежно від її характеру та відповідної кримінально-правової оцінки.

Список використаних джерел:

1. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с. URL : https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13956/1/Lekcii_2018.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 28.04.2025).
3. Житний О. О., Терещук С. С. Дискусійні питання кваліфікації посткримінальної поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Вип. 28. 2019. URL : <https://surl.li/edbqzo> (дата звернення : 28.04.2025).

Івахова Олександра Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Захист прав дітей є пріоритетним завданням держави, закріпленим у Конституції України. Держава зобов'язана створювати умови для всебічного розвитку та виховання неповнолітніх, особливу увагу приділяючи дітям, які перебувають у конфлікті із законом або складних життєвих обставинах. В Україні функціонує система спеціалізованих органів, служб і установ, які застосовують правові, педагогічні, психологічні та соціальні методи для забезпечення прав дітей. Проте брак чітко визначених повноважень, недостатня взаємодія між цими інституціями та організаційні проблеми знижують ефективність їхньої роботи. У цьому контексті важливим є формування системи ювенальної юстиції, що відповідає міжнародним зобов'язанням України перед Радою Європи та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», де судова реформа визначена як першочергова [1, с. 3].

Питання ювенальної юстиції, її органів і захисту прав дітей досліджувалися у працях українських і зарубіжних учених, зокрема: Ю. Г. Барабаша, М. М. Бурбики, Н. М. Крестовської, Р. М. Опацького та інших. Історично перший суд у справах неповнолітніх з'явився в Австралії (1890 р.), потім у Канаді (1894 р.) і США (1899 р., Чикаго). Останній став відправною точкою розвитку ювенальної юстиції у світі.

Наприкінці XIX століття у Сполучених Штатах Америки, зокрема в Чикаго (1899 р.), створено перший спеціалізований суд для неповнолітніх, що започаткувало формування системи ювенальної юстиції. Протягом наступних 25 років вона поширилася на більшість штатів. Ювенальна юстиція розглядається у вузькому (спеціалізована судова система) та широкому (сукупність правових механізмів захисту прав дітей) розуміннях. Н. М. Крестовська визначає її як систему державних, муніципальних і громадських органів, що забезпечують правосуддя, профілактику правопорушень і ресоціалізацію дітей у складних життєвих обставинах. Р. М. Опацький наголошує, що це судова структура, яка працює з неповнолітніми за особливим порядком, поєднуючи державні та недержавні установи для профілактики дитячої злочинності й захисту прав дитини.

Термін «ювенальна юстиція» походить від латинських слів «juvenalis» (юнацький) і «justitia» (правосуддя), що означає «юнацьке правосуддя» або «справедливість у дії» для дітей. У широкому розумінні це комплексна система судових, правоохоронних, державних і громадських органів, спрямованих на захист прав дітей, профілактику правопорушень і ресоціалізацію. У вузькому – це спеціалізовані судді, прокурори, слідчі та адвокати, які захищають права дітей у межах закону.

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», правосуддя в Україні здійснюють лише суди. У місцевих і апеляційних судах діють судді, спеціалізовані на кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Вони обираються зборами суддів на строк до трьох років, повинні мати щонайменше 10 років суддівського стажу, досвід у кримінальних справах і високі професійні якості. Такі судді не звільняються від інших обов'язків, але їхня спеціалізація має пріоритет. Кримінальні провадження щодо неповнолітніх розглядаються лише уповноваженими суддями.

Ювенальний суддя – це громадянин України, призначений суддею, який займає штатну посаду та уповноважений на кримінальні провадження щодо неповнолітніх. Ювенальний суд – державний орган, що здійснює правосуддя щодо неповнолітніх. Обмеження повноважень ювенальних суддів лише кримінальними справами потребує розширення на всі види судочинства для ефективного захисту прав дітей [2].

Поняття «ювенальний прокурор» і «ювенальна прокуратура» законодавчо не визначені, хоча прокурори виконують функції у сфері захисту прав дітей. Згідно з наказом Генпрокурора від 14.02.2020 року № 90, ювенальні прокурори здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, нагляд за слідчими діями у справах про кримінальні правопорушення стосовно неповнолітніх і в сфері охорони дитинства. Ювенальна прокуратура – це структура в системі прокуратури, яка виконує наглядові, обвинувальні та представницькі функції для захисту прав дітей. Ювенальний прокурор – спеціальний суб'єкт, діяльність якого спрямована на захист прав неповнолітніх, враховуючи їхні особливі потреби.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає ювенального слідчого як особу, уповноважену керівником органу досудового розслідування на розслідування справ щодо неповнолітніх. Він проводить слідчі дії, складає процесуальні документи, звертається до суду з клопотаннями. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України покладають на ювенальних слідчих захист прав учасників провадження, швидке й неупереджене розслідування, виявлення причин кримінальних правопорушень. Ювенальний

слідчий – службова особа, спеціально уповноважена на досудові розслідування щодо неповнолітніх.

Поняття «ювенальний адвокат» законодавчо не визначене, але Конституція України гарантує обов'язкову участь адвоката у кримінальних справах неповнолітніх. Адвокатура – недержавний інститут, що забезпечує захист і представництво. Ювенальний адвокат – це адвокат, який захищає права неповнолітніх у кримінальному судочинстві, надаючи правову допомогу, консультації, представляючи інтереси в судах. Він діє незалежно, на відміну від державних ювенальних суддів, прокурорів і слідчих [3, с. 234].

Ювенальна юстиція в Україні розвивається, але має проблеми: обмеження повноважень ювенальних суддів кримінальними справами, відсутність законодавчого визначення ювенальних прокурорів і адвокатів, недостатня регламентація досвіду та стажу для всіх суб'єктів. Ювенальні судді та слідчі часто розглядають не лише справи неповнолітніх, що знижує ефективність. Потребує перегляду нормативне регулювання повноважень слідчих з урахуванням розширених функцій прокурорів. Відсутність визначення статусу ювенального адвоката ускладнює кваліфікований захист дітей. Для вдосконалення системи необхідно законодавчо закріпити повноваження, функції та вимоги до всіх суб'єктів ювенальної юстиції, розширити повноваження суддів на всі види судочинства й урегулювати кваліфікаційні вимоги, створити окремий закон про правосуддя, дружнє до дитини, який регулював би діяльність всіх суб'єктів ювенальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.
2. Гурсьва Ю. Ювенальна юстиція. Перспективи введення в Україні. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. URL : <http://naub.oa.edu.ua/2012/yuvenalna-yustitsiya-perespektyvy-vvedennya-v-ukrajini/> (дата звернення: 24.04.2025).
3. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 468 с.

Захарчук Ілона Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОЗНАКИ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ

Ознаки покарання за кримінальним правом становлять комплекс характеристик, які визначають правову природу, функціональне призначення та механізми реалізації цього інституту в системі кримінального права України. Розгляд цих ознак дає змогу зрозуміти не лише юридичний статус покарання, але й його соціальне та кримінально-правове значення, а також визначити основи ефективного застосування санкцій до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень.

Покарання в українському кримінальному праві є формою кримінальної відповідальності, яка застосовується винятково судом від імені держави, за вироком, винесеним на підставі встановленої вини особи [1]. Воно є юридичним інструментом, що спрямований на забезпечення державного примусу та втілення соціального осуду до вчиненого

злочину. Ця характеристика визначає основні юридичні ознаки покарання – його державний характер, законність, виключну судову природу та обов'язковість.

Водночас примусова природа покарання свідчить про відсутність можливості альтернативи: особа, визнана винною, зобов'язана підкоритися вироку, а держава має монополію на реалізацію каральної функції (тобто каральний потенціал індивіду не делегується). Примус реалізується у формі обмежень, таких як: позбавлення волі, обмеження права на зайняття певною діяльністю, застосування штрафів тощо. Примусовий зміст покарання, як підкреслюється в літературі, «визначається його каральною природою, що втілюється у заподіянні винній особі негативних наслідків правового та соціального характеру» [2, с. 337].

Також слід відзначити, що суттєвою ознакою покарання є його нормативна визначеність: воно має ґрунтуватися на чинному кримінальному законі, який чітко визначає види злочинів та відповідні санкції. Таким чином, реалізується принцип «*nullum crimen, nulla poena sine lege*», що гарантує правову визначеність і захист особи від свавільного засудження [3, с. 236]. Крім того, як підкреслюється в наукових дослідженнях, покарання є засобом реалізації кримінальної політики держави, спрямованим на досягнення соціально значущих результатів: «Воно забезпечує не тільки індивідуальну відповідальність, а й виконує функцію захисту суспільства та запобігання злочинам» [3, с. 246].

Соціальні ознаки покарання мають особливу вагу, оскільки покликані реалізувати цілі не лише відплати, але й виправлення правопорушника, а також відновлення соціальної справедливості. Покарання виконує превентивну функцію, яка має дві складові – спеціальну (запобігання повторному вчиненню кримінального правопорушення самим правопорушником) та загальну (стримування потенційних правопорушників у суспільстві). Такий ефект досягається за рахунок демонстрації неминучості покарання, що, як зазначають дослідники, є важливішим чинником впливу на поведінку, ніж суворість санкції: «не суворість покарання, а його невідворотність впливає на людей» [3, с. 237].

Покарання має виховне значення. Через вплив правових санкцій держава формує в особи соціально прийнятну модель поведінки. Йдеться про моральне усвідомлення провини, зміну ціннісних орієнтирів та внутрішнє прийняття норм права. Це дозволяє досягти не лише формального підпорядкування, а й внутрішнього виправлення особи. Реабілітаційний потенціал покарання реалізується через відповідні механізми пенітенціарної системи – програми ресоціалізації, професійного навчання та психологічної підтримки [4, с. 65].

Особливе місце серед ознак покарання посідає його роль у відновленні соціальної справедливості. Вона виявляється у визнанні факту правопорушення, відновленні порушених прав потерпілого, демонстрації суспільству, що кримінально протиправне діяння не залишилось безкарним. Як зазначено в дослідженні, «відновлення соціальної справедливості – це не лише символічне засудження злочину, а й фактична реакція держави, яка спрямована на відновлення нормального функціонування суспільства» [5, с. 160–161].

Кримінально-правові ознаки покарання включають індивідуалізацію, диференціацію та співмірність. Індивідуалізація забезпечує персоніфікований підхід до особи правопорушника, з урахуванням обставин вчиненого кримінального правопорушення, характеристик особи, її поведінки після вчинення правопорушення, щирого каяття та інших факторів. Це дозволяє обрати адекватний вид покарання, спрямований не лише на кару, а й на виправлення. Такий підхід реалізує принцип справедливості, який є наріжним у системі кримінального права [6].

Диференціація покарань виявляється в тому, що законодавство передбачає різні види покарань залежно від категорії кримінального правопорушення. Це дає змогу уникнути однакового підходу до різних правопорушень і забезпечує гнучкість у виборі санкцій. «Вона

відображає потребу суспільства в реагуванні на злочинність залежно від її соціальної небезпеки та ступеня порушення норм» [7, с. 61].

Принцип співмірності вимагає, аби суворість покарання відповідала тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Важливе значення має не лише шкода, заподіяна діянням, а й міра вини особи. Цей принцип покликаний запобігти як надмірній жорстокості, так і м'якості вироку, що могло б підірвати довіру до судової системи. У справі № 725/5556/15-к Верховний Суд, керуючись принципом співмірності, підтримав збільшення строку покарання, обґрунтовуючи це тяжкістю злочину та поведінкою обвинуваченого [6].

Усі ці ознаки – юридичні, соціальні та кримінально-правові – формують цілісну систему, що забезпечує баланс між справедливістю, законністю, гуманізмом і ефективністю. Саме поєднання цих характеристик дозволяє розглядати покарання не лише як інструмент відплати, а як комплексний механізм правового, морального й соціального впливу. Такий підхід є основою побудови ефективної та сучасної системи кримінального правосуддя, яка враховує інтереси як держави, так і особи, яка підлягає кримінальній відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Верхоланцев А. В. Поняття та основні ознаки покарання. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. № 12. 2015. С. 335–340.
3. Slotvinska N. The concept of punishment. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2022. №4 (36). С. 231–237.
4. Юзікова Н. С. Місце і значення покарання у системі засобів запобігання злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. №1. С. 62–67.
5. Златнік М. Я. Загальна характеристика принципу справедливості при призначенні покарання. *Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 27 грудня 2016 року). НУ«ОЮА», каф. крим. прав., Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Одеса. 2016. С. 159–162.
6. Постанова Верховного Суду від 04.12.2019 року по справі №725/5556/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241452>
7. Сухонос В. В., Сухонос В. В., Бондаренко О. С. Кримінальне правопорушення як вид правопорушення: проблематика диференціації покарання. *Наше право*. 2022. № 4. С. 58–64.

Капцевич Владислав Анатолійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДОКУМЕНТ ЯК ПРЕДМЕТ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 158, 158¹ КК УКРАЇНИ

Під час вирішення питання про кримінальну відповідальність за незаконні дії з документами необхідно з'ясувати питання про нормативно-правове забезпечення цього питання. Тому варто звернути увагу на те, що у структурі правового впливу на протиправну поведінку суб'єктів, що виражається у вчиненні незаконних дій з документами, вирішальну роль законодавець відводить закону України про кримінальну відповідальність, тобто Кримінальному кодексу України [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» документ – це матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві [2]. Відповідно до статті 1 Закону України «Про інформацію» [3] документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Отже, можна констатувати, що документ є матеріальним об'єктом, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у зведеному порядку і має, відповідно до чинного законодавства, юридичну силу.

Аналізуючи норми чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), у яких законодавець виокремив поняття документ як ознаку складів, можна констатувати, що документ найчастіше виступає в них як предмет. До таких норм належать і статей 158 та 158¹ КК України.

Так, у статті 158 КК України [1], де передбачено відповідальність за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або за фальсифікацію виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців, документ виступає предметом цього кримінального правопорушення у перших чотирьох його формах, тобто виборчі документи, до яких зокрема належать протоколи (рішення) з'їзду (конференції, загальних зборів) партії, виборчого блоку партій або зборів (конференцій) місцевих осередків партій чи блоку партій про висунення претендентом на кандидата у Президенти України, кандидатами в народні депутати України, кандидатами в депутати місцевих рад, їхніх голів; списки виборців: довідка про реєстрацію кандидатом; виборчі бюлетені; протоколи засідань виборчих комісій про реєстрацію особи кандидатом, про підсумки голосування; посвідчення кандидатів, їхніх довірених осіб, членів виборчих комісій та офіційних спостерігачів.

Якщо розглянути статті 158¹ КК України [1], яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз, предметом злочину є виборча документація та документи референдуму, які знаходяться на зберіганні в державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму. Документи, передані для зберігання до архіву, визнаються архівними документами.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [4] архівним документом визнається документ, незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця і часу створення та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню, з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника.

Важливо в ході кримінально-правової кваліфікації брати до уваги той факт, що поняття виборчої документації є більш ширшим ніж поняття виборчих документів, про які згадується у статті 158 КК України. Так, С. В. Горяний зауважив, що до виборчої документації поряд з виборчими документами варто відносити будь-які інші матеріальні форми одержання, зберігання, використання і поширення інформації, яка використовується під час організації підготовки проведення виборів [5, с. 15]. Тобто така інформація фіксується на папері, магнітному диску, оптичному диску або іншому носіїві.

Підсумовуючи вищесказане, можемо констатувати, що документ є доволі важливою ознакою складу кримінального правопорушення у кримінальному праві. Також варто наголосити на тому, що норми, в яких сформульовані ознаки складів злочинів, предметом яких визнаються документи, мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, що зумовлюється

наявністю додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта, яким виступають суспільні відносини у сфері регламентованого нормативно-правовими актами порядку поведінки із офіційними документами. Отже, надання кримінально-правової охорони документів є важливим чинником у встановленні меж між дозволеною і забороненою поведінкою із такими предметами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Про інформацію: Закон України від 2.10.1992 р. №2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Про національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. 3814-XII, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
5. Горяний С. В. Вибірча документація як предмет злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 24. Ужгород : 2014. С. 13–15.

Карабанова Діана Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Злочини проти основ національної безпеки України становлять одну з найбільш небезпечних загроз для держави, особливо в умовах воєнного стану. Вони спрямовані на підірив суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності та функціонування державних інституцій. Від початку повномасштабної військової агресії росії Україна зіткнулася з численними випадками державної зради, колабораційної діяльності, диверсій та інших кримінальних правопорушень, що безпосередньо впливають на безпеку країни.

Незважаючи на посилення кримінальної відповідальності за вказані злочини, залишається низка правових та практичних проблем, які потребують наукового осмислення. Зокрема, існує потреба в аналізі ефективності чинних законодавчих норм, визначенні особливостей кваліфікації таких злочинів, врахуванні воєнного стану як обставини, що впливає на міру відповідальності, а також виробленні рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства в умовах збройного конфлікту.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю глибокого аналізу особливостей кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки в період воєнного стану, вдосконалення правозастосовної практики та розробки рекомендацій для підвищення ефективності боротьби з подібними кримінальними проявами.

Злочини проти основ національної безпеки України – це передбачені кримінальним законом умисні суспільно небезпечні дії, що посягають на конституційний лад, суверенітет, територіальну недоторканість і обороноздатність України, які вчиняються з метою підіриву національної безпеки України [1].

Доречно відмітили у праці А. Пухир та І. Шульган про те, що поняття «національна безпека» визначається спроможністю держави вчасно виявляти, запобігати та нейтралізувати реальні та потенційні загрози національним інтересам. Як соціальна система, національна безпека є складною та багатовимірною. Процес її формування має відбуватися відповідно до об'єктивної закономірності розвитку людини, а також є результатом взаємодії та взаємовпливу численних факторів, що спричиняє їхню мінливість. Стан національної безпеки залежить від двох головних чинників, один – національні інтереси України, а другий – загрози національній безпеці, а саме стабільному розвитку [2, с. 347].

Якщо ж казати про відповідальність, то однією з форм охорони національної безпеки є встановлення кримінальної відповідальності за навмисні суспільно небезпечні діяння, що посягають на конституційний устрій, територіальну цілісність та суверенітет [3, с. 142]. Зараз ми можемо бачити реформування Кримінального кодексу України, а саме – в Особливій частині вчинення суспільно небезпечного діяння «в умовах воєнного стану» виступає ознакою як основного, так і кваліфікованого складу низки кримінальних правопорушень, зокрема і тих, що стосуються основ національної безпеки України [4, с. 307].

Так, пропонуємо розглянути детальніше зміни та доповнення окремих статей, а саме: 111, 111-2, 113, 114-2 Кримінального кодексу України, – які були внесені під час нового етапу збройного конфлікту в Україні у 2022 році.

Отже, згідно з частиною 1 статті 111 Кримінального кодексу України, державна зрада, тобто діяння, навмисне вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, пояснюється як перехід на бік ворога під час збройного конфлікту; шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та карається позбавленням волі на термін від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без неї; в доповненій другій частині ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, караються позбавленням волі на термін 15 років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна [5].

Законом № 2198-IX від 14.04.2022, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-2 з назвою «Пособництво державі-агресору», де зазначено, що це навмисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні через втілення чи підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільне збирання, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора – караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без неї [5].

Також зазначимо, що статтю 113 Кримінального кодексу України, яка має назву – «диверсія» і описується як вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, доповнено другою частиною, в якій вказано, що ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, – караються позбавленням волі строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [5].

І якщо говорити про останню, зазначену нами статтю (114-2 Кримінального кодексу України), в якій караються такі дії, як: несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну – позбавленням волі на строк від 3 до 5 років; рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, – позбавленням волі на строк від 5 до 8 років; дії, передбачені частиною 1 або 2 цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, – позбавленням волі на строк від 8 до 12 років [5].

Окремої уваги в контексті доповнення КК України відповідними складами кримінальних правопорушень заслуговує питання щодо зворотної дії закону в часі. Наслідком запроваджених змін до КК України стало те, що одне й те саме діяння може бути кваліфіковано за кількома нормами кримінального закону. Наявні суперечності зазначених правових норм потребують як удосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність і суміжні злочини, так і формування практики з цих питань.

Аналіз змін у кримінальному законодавстві України показує посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки під час воєнного стану. Вдосконалення норм Кримінального кодексу, зокрема, додавання статті 111-2 щодо пособництва державі-агресору, розширення кваліфікуючих ознак у статтях 111, 113, 114-2 є логічним кроком у відповідь на збройну агресію.

Введення додаткових санкцій за злочини, вчинені в період воєнного стану, наголошує на їхній особливій суспільній небезпеці та необхідності суворішого покарання для осіб, які сприяють агресору, займаються шпигунством, диверсіями чи розголошують інформацію, що загрожує обороноздатності держави.

Водночас ефективність таких норм залежить не тільки від їх наявності, але й від дієвості механізмів їх реалізації. Це потребує вдосконалення правоохоронної діяльності, підвищення кваліфікації суддів та слідчих, а також належного забезпечення верховенства права та прав людини у кримінальному провадженні.

Отже, подальші дослідження та правові ініціативи мають бути спрямовані на оптимізацію кримінально-правової політики у сфері національної безпеки, а також на забезпечення балансу між суворістю покарання та дотриманням стандартів справедливого правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк В. І. Кримінальне право України. Загальна характеристика розділів. Особливої частини кримінального права України. Частина перша. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. В. І. Цимбалюк, В. О. Самороков, А. А. Благодир, С. М. Благодир. Львів : ФОП Піча С. В., «Новий Світ 2000». 2019. 220 с.

2. Незалежність України: права людини та національна безпека : збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 травня 2022 року). Національний університет «Львівська політехніка»; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів : Галицька видавнича спілка, 2022. 384 с.

3. Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу присвяченого до Дня юриста, 06 жовтня 2022 року, уклад.: О. О. Коваленко, Т. Г. Головань, М. Д. Ждан; за ред. О. О. Коваленко. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 158 с.

4. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали Круглого столу, 23 вересня 2022 року, упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лашук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 332 с.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.02.2025).

Карпенко Вікторія Олегівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адвокатська таємниця є ключовою засадою адвокатської діяльності та гарантією прав на захист. Вона забезпечує довіру між клієнтом і адвокатом та охорону конфіденційної інформації. В умовах цифровізації актуалізується проблема в глибшому вивченні її змісту, меж і правових гарантій.

Частина 1 статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає поняття адвокатської таємниці як конфіденційну інформацію, отриману адвокатом або пов'язаними з ним особами в межах здійснення адвокатської діяльності. До такої інформації належать дані про клієнта, питання його звернення, зміст юридичних консультацій, документи, електронні носії та інші відомості, що стали відомими під час надання правничої допомоги [1]. Частина 2 статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначає, що адвокату забороняється розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб [1].

Стаття 23 Закону визначає гарантії адвокатської діяльності. Однією із них є право адвоката на конфіденційне побачення з підозрюваним до його першого допиту, а також заборона на огляд, вилучення чи розголошення документів, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків адвоката без його згоди (частини 5, 6 статті 46 Кримінального процесуального кодексу України) [1; 2]. Окрім цього, положення щодо захисту адвокатської таємниці містяться й у частині 3 статті 47 та статті 65 КПК України. Заборона допитувати адвоката як свідка закріплена нормами Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України. Також правила адвокатської етики передбачають обов'язковість дотримання принципу конфіденційності, що має безстроковий характер.

За порушення адвокатської таємниці настає кримінальна відповідальність. Відповідно до статті 397 Кримінального кодексу України регулюється проблема втручання в діяльність захисника чи представника особи. Частина 1 статті 397 ККУ передбачає відповідальність за перешкоджання правомірній діяльності захисника або представника особи, зокрема, за порушення встановлених законом гарантій їхньої професійної діяльності та адвокатської таємниці. Частина 2 статті 397 ККУ встановлює підвищену відповідальність службових осіб, що порушили адвокатську таємницю з використанням службового становища [3].

Необхідність конфіденційності спілкування особи з адвокатом базується на таких причинах:

1) переважно клієнт звертається до адвоката тоді, коли його права порушуються, не визнаються або обмежуються. Тому розголошення відомостей звернення може відобразитися на репутації клієнта або нашкодити йому іншим чином;

2) конфіденційність спілкування адвоката з клієнтом сприяє утвердженню довіри та взаєморозуміння між ними. Професійна правова допомога адвоката втрачає свою ефективність у разі відсутності взаєморозуміння та довіри між ним та клієнтом. Водночас клієнт повинен мати впевненість у тому, що, відкрито поділившись усіма аспектами своєї проблеми, він отримає компетентну та дієву юридичну допомогу, яка сприятиме її вирішенню;

3) конфіденційність як самого факту, так і змісту спілкування між адвокатом і клієнтом гарантує захист від втручання третіх осіб, зокрема тих, які мають особисту зацікавленість. Подібне втручання може мати корисливий характер і негативно впливати на якість правничої допомоги, що надає адвокат [4].

Винятками обставин, які не є порушенням адвокатської таємниці є:

1) інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених законом підстав);

2) у разі пред'явленням клієнтом вимог до адвоката, у зв'язку з адвокатською діяльністю, адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів;

3) не є порушенням адвокатської таємниці подання інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує політику у сфері запобігання протидії легалізації, одержаних злочинним шляхом, фінансового тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення [5].

Якщо клієнт з певних причин вирішує розкрити інформацію, яка становить адвокатську таємницю, то це не означає, що адвокат автоматично звільняється від обов'язку зберігати її конфіденційність. Повідомлення, озвучене адвокатом, може мати більший вплив та сприйматися як більш авторитетне. Це здатне зашкодити інтересам сторонніх осіб, не залучених до справи. Тому після розголошення інформації клієнтом адвокат зберігає моральний обов'язок не поширювати відомі йому факти, особливо за межами судового процесу [6].

Попри нормативне закріплення адвокатської таємниці в українському законодавстві, на практиці виникають труднощі з визначенням її обсягу, меж застосування та гарантій захисту. Особливу складність становить забезпечення конфіденційності в умовах цифровізації та підвищеної загрози стороннього втручання. Водночас існує необхідність збалансування між збереженням професійної таємниці й дотримання вимог законодавства у суміжних сферах, що актуалізує потребу в подальшому науковому аналізі цього інституту.

Отже, адвокатська таємниця є основою правової допомоги, оскільки гарантує конфіденційність і довіру у відносинах між адвокатом і клієнтом. У контексті цифровізації постає потреба в удосконаленні механізмів її захисту. Практичні труднощі застосування норм свідчать про необхідність подальшого наукового аналізу цього правового інституту.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Бондар І. В., Басюк Ю. М. Адвокатська таємниця як гарантія конфіденційного спілкування адвоката з клієнтом. *Правова держава* № 49. 2023. С. 11–19.

5. Шам В. В. Адвокатська таємниця (проблемні питання). *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22–23 травня 2020 року. С. 136–139.

6. Власова Г. П. Адвокатська таємниця: теорія і практика. *Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 24 квітня 2021 року). С. 104–107.

Карун Злата Станіславівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЗМЕЖУВАЛЬНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

У сучасному суспільстві питання захисту статевої свободи та статевої недоторканності особи набувають особливої актуальності, адже кількість кримінальних правопорушень сексуального характеру залишається високою, а їхні наслідки – надзвичайно травматичними як у фізичному, так і в психологічному здоров'ї особи. Кримінальне законодавство України, відповідаючи на виклики часу, розрізняє декілька видів таких кримінальних правопорушень, зокрема згвалтування та сексуальне насильство. Попри спільний об'єкт посягання, ці склади кримінальних правопорушень мають суттєві відмінності, які потребують чіткого визначення. Для того, щоб розмежувати ознаки складу згвалтування та сексуального насильства, пропонуємо розглянути спільні ознаки їхніх складів.

Основним безпосереднім об'єктом посягання в згвалтуванні (ст.152 Кримінального кодексу України (далі – КК) та сексуального насильства (ст.153 КК) виступає статевая свобода та статевая недоторканість особи. А. В. Савченко та інші у своїй монографії зазначали, що статевая свобода – «це сукупність суб'єктивних прав і законних інтересів особи, заснованих на загально визнаних статевих стосунках у суспільстві, що передбачають волю добровільного вступу в сексуальні контакти за умови незалежності обох осіб». Ми цілком погоджуємося з цим визначенням, оскільки кожна особа має право вільно вибирати партнера для статевих зносин [1, с.89].

Щодо статевої недоторканності, то А. В. Савченко та інші вважають, що вона є похідної від статевої свободи. Однак ми так не вважаємо, оскільки статевая недоторканність у нашому розумінні – це абсолютна заборона вступати в статеві відносини, вести спілкування сексуального характеру з особами, які не є носіями статевої свободи, тобто перебувають у безпорадному стані, є малолітніми або не досягли «віку сексуальної згоди» [1, с.89].

В об'єктивній стороні цих кримінальних правопорушень наявні ознаки, що розмежовують згвалтування та сексуальне насильство. Об'єктивна сторона за статтями 152 та 153 Кримінального кодексу України характеризується формальним складом. Відповідно до статті 152 КК України згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Саме зазначені дії характеризують об'єктивну сторону згвалтування [2].

Що ж стосується об'єктивної сторони складу сексуального насильства, то у своїй науковій роботі А. І. Джаман зазначала, що об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 153 Кримінального кодексу України, утворює

вчинення насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілого [3, с. 297].

Суб'єктом у зґвалтуванні та сексуальному насильстві може бути фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку, незалежно від статі. Однак особа, яка вчиняє дані кримінальні правопорушення, повинна бути протилежної статі до потерпілої.

Суб'єктивна сторона зґвалтування та сексуального насильства характеризується прямим умислом. Оскільки правопорушник усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, але вчиняє їх незалежно від мети чи мотивів.

Отже, характеризуючи об'єктивну сторону зґвалтування та сексуального насильства, ми помітили, що способи вчинення кримінальних правопорушень відрізняють. Зґвалтування вчиняється вагінальним, анальним або ж оральним проникненням. У свою чергу, об'єктивна сторона сексуального насильства характеризується вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, без проникнення в тіло іншої особи. На нашу думку, саме ці ознаки є розмежувальними для правильної кваліфікації кримінального правопорушення за статтею 152 або 153 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Москаль Д. П., Сийпловіч М. В. Кримінальна відповідальність за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом : монографія. Ужгород, 2012. С. 82–102.

2. Кримінальний кодекс України: від 05 квітня 2001 р. № 25-26, ст. 152–153. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Джаман А. І. Особливості кримінально-правової кваліфікації сексуального насильства (ст.153 КК). *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Київ, 2023. С. 296–298.

Ковальчук Аня Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

WHITE COLLAR CRIME В УКРАЇНІ: ЧОМУ «ЕЛІТАРНІ» ПРАВОПОРУШЕННЯ ЧАСТО ЗАЛИШАЮТЬСЯ БЕЗКАРНИМИ

Білокомірцева злочинність (White Collar Crime) становить особливий вид кримінальних правопорушень, що характеризується систематичним вчиненням правопорушень особами з високим соціальним статусом, які зазвичай обіймають керівні посади в державних чи приватних структурах. Основними інструментами таких правопорушень є використання владних повноважень, професійних знань, службових зв'язків політичного та майнового впливу з метою власного збагачення або забезпечення вигоди для пов'язаної групи осіб [1, с. 44].

White Collar Crime є важкоз'ясованим явищем: на відміну від традиційної кримінальної протиправності, ці правопорушення рідко мають відкрито насильницький характер, часто маскуються під легальну діяльність, є латентними та виявляються лише з плином часу [1, с. 44]. Їхня небезпека полягає у довготривалому підриві довіри до державних інституцій, девальвації принципу верховенства права, дестабілізації політичного режиму та нанесенні суттєвої шкоди національній економіці та безпеці у цілому. Особливо небезпечними

такі правопорушення є в сучасних умовах перехідних суспільств, де рівень прозорості та підзвітності влади ще не досяг належного рівня [2, с. 61].

У контексті України білокомірцева злочинність має свою специфіку. Її витoki сягають ще радянського минулого, коли партійна номенклатура отримувала преференційний доступ до ресурсів і влади, коли інші жили в умовах дефіциту ресурсів, що в подальшому дозволило цим особам трансформуватися в економічну та політичну еліту вже незалежної держави. Нерідко серед фігурантів гучних справ про White Collar Crime можна побачити колишніх функціонерів компартії, комсомольських лідерів або посадовців із глибокими зв'язками в колишній радянській адміністрації [2, с. 61–62].

Незважаючи на значні збитки, яких завдають елітарні правопорушення, рівень притягнення винних до відповідальності в Україні залишається критично низьким. Це зумовлено поєднанням чинників: високим рівнем корупції в правоохоронних органах, політичною залежністю судів, недосконалістю антикорупційного законодавства, а також відсутністю реальної політичної волі боротися зі «своїми». У такий спосіб White Collar Crime часто перебуває поза зоною ефективного кримінального переслідування, адже вона є тісно інтегрованою у владні структури.

Однією з ключових причин безкарності елітарних правопорушень в Україні є порушення прав людини в діяльності самих правоохоронних органів. Особливо небезпечними є випадки, коли правопорушення допускаються саме тими структурами, які повинні забезпечувати дотримання закону. Це не лише підриває віру громадян у державу, а й формує атмосферу всюдозволеності, що сприяє зростанню безкарності серед вищих ешелонів влади [3, с. 176].

Наприклад, правопорушення з боку правоохоронців – зловживання владою, перевищення повноважень, насильство – нерідко закінчуються лише внутрішніми службовими розслідуваннями, а кримінальні провадження відкриваються вкрай рідко. Особливо тривожними є випадки катувань, незаконного затримання, тиску чи погроз під час досудового слідства. Такі практики дискредитують саму ідею правопорядку та завдають шкоди іміджу України як держави, що проголосила європейські цінності та дотримання прав людини [3, с. 176].

Причини такої ситуації криються в законодавчих прогалинах, відсутності належної професійної етики, низькому соціальному забезпеченні працівників, психологічній нестійкості та надмірному навантаженні. Усе це сприяє формуванню закритих «корпоративних» механізмів, у яких незаконні дії фактично виправдовуються заради досягнення певного результату [3, с. 176].

До цього додається і морально-професійна слабкість окремих працівників: відсутність належної кваліфікації, самообмежень, усвідомлення відповідальності. Безкарність еліт часто є не лише результатом змови «згори», а й симптомом глибокої системної кризи в механізмах контролю та забезпечення правопорядку [3, с. 177].

Парадокс полягає в тому, що широкі повноваження, якими наділені люди, в умовах відсутності контролю й суспільної довіри обертаються засобом для зловживань. Так охоронці закону самі стають його порушниками, а правопорядок перетворюється на формальність, що існує лише на папері, втрачаючи свою реальну цінність для суспільства [3, с. 179].

У цьому контексті цілком логічною є необхідність наприклад, посилення кримінальних санкцій за розкрадання чи інші незаконні форми збагачення в особливо великих розмірах. Виправданим кроком є встановлення довічного позбавлення волі за здійснення найбільш тяжких господарських злочинів і злочинів проти власності, зокрема передбачених Кримінальним кодексом України [4], а також за найтяжчі корупційні правопорушення. Такий

підхід не лише матиме превентивний ефект, але й засвідчить принципову позицію держави щодо нетерпимості до «елітарної» злочинності [2, с. 63].

Підсумовуючи, можна дійти до висновку, що White Collar Crime в Україні не просто виживає – вона дедалі більше інституціоналізується, трансформується та підлаштовується під сьогодення як частина політичної культури. Для подолання цієї тенденції потрібні глибокі системні зміни: забезпечення незалежності судової влади, ефективного парламентського контролю, вдосконалення кримінального законодавства, створення реальних механізмів захисту викривачів корупції та принципового реформування правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко М. В. Білокомірцева злочинність в Україні. *Кримінологічна теорія і практика : досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу (м. Київ, 2019 р.) / за загальною редакцією В. В. Чернея, С. Д. Гусарева, С. С. Чернявського. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. С. 43–48. URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/668a55aa-e4b3-4208-86a3-d4606fe72209/content?page=44> (дата звернення : 23.04.2025).
2. Сліпенко П. А. Головні аспекти української білокомірцевої злочинності. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 11 грудня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 61–63. URL : https://www.lex-line.com.ua/data/download/file_1608495067.pdf?page=61 (дата звернення : 24.04.2025).
3. Гладчук Д. Чинники порушення прав людини працівниками Міністерства внутрішніх справ України. *Теорія держави і права*. 2020. № 12. С. 175–179. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/31.pdf> (дата звернення : 25.04.2025).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення : 25.04.2025)

Коваль Ярослав Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ УРБАНІЗАЦІЇ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ

На сьогодні урбанізація є однією із тих тенденцій, що впливає як на показники демографічного, так соціально-економічного розвитку. Переміщення сільського населення до міст здійснює кардинальні зміни в способі життя населення та налагодження нових суспільних зв'язків. Через зростання кількості міського населення збільшується навантаження на соціальні служби, правоохоронні органи тощо [3, с. 152–153]. Відповідно всі ці чинники створюють передумови для зростання рівня злочинності, особливо якщо до цього додаються такі негативні явища: безробіття, економічна криза, явне соціальне та матеріальне розшарування в соціумі.

У другій половині минулого століття набрала популярності концепція про криміногенність науково-технічного прогресу. До прихильників такої концепції ми можемо віднести А. Ф. Зелінського, О. Шляпочнікова, О. Герцензона та інших [2, с. 100–101]. Вони вважають, що науково-технічна революція спричиняє безробіття, міграцію, урбанізацію та інші соціальні зміни, через що і відбувається ослаблення спроможності правоохоронних органів превентивно виявляти можливі кримінальні правопорушення [4, с. 357]. Як уже було

зазначено, сьогодні зростання кількості міського населення стрімко росте, що, у свою чергу, призводить до збільшення кількості виявів деяких кримінальних правопорушень, наприклад, кіберзлочинності. Також варто не забувати, що у великих містах рівень анонімності злочинця є надзвичайно високим, що може бути однією з умов вчинення кримінальних правопорушень та відповідно призводить до підвищення рівня злочинності [3, с. 154].

Також ще одним підтвердженням того, що урбанізація негативно впливає на рівень злочинності, є звіт про кримінальні правопорушення за 2024 рік. Як ми можемо побачити, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених у селищах міського типу та самих містах, досягає майже трьохсот тридцяти трьох тисяч. Беручи до уваги сільську місцевість, то загальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень становить приблизно сто сорок одну тисячу. Таким чином, ми можемо дійти висновку, що різниця є колосальною – приблизно на сто дев'яносто дві тисячі зареєстрованих кримінальних правопорушень [1]. Пояснити такий великий розрив можна тим, що у великих містах фіксуються такі протиправні дії, котрих майже не існує в сільських місцевостях. До прикладу, та ж сама кіберзлочинність, адже вона потребує хорошого обладнання та постійного й якісного під'єднання до мереж «Інтернету» та серверів, що в згаданих місцевостях є рідкістю. Ще одним прикладом може бути терористичний акт, оскільки в містах існують об'єкти великого скупчення людей (аеропорти, станції метро, площі тощо), що значно спрощують вчинення терактів чи інших кримінальних правопорушень з масовими жертвами [3, с. 154].

Для більш наглядного прикладу можна проаналізувати вплив на рівень злочинності через збільшення міського населення в Нью-Йорку. Так, у кінці XIX століття Нью-Йорк був звичайним містом з обмеженою інфраструктурою та невеликою кількістю населення. Рівень злочинності в ньому був відносно стабільним, а переважна більшість кримінальних правопорушень була зосереджена в найбільш густонаселених кварталах. Проте з розвитком науково-технічного прогресу почалася масова міграція до Нью-Йорка, і вже в середині XX століття різко зросли конкуренція за робочі місця, рівень бідності та рівень злочинності. В основному більшість кримінальних правопорушень мали майновий характер. Піком рівня злочинності стали 1990 роки, саме через стрімке навантаження правоохоронні органи не могли повністю забезпечити своєчасне реагування на звернення громадян, належний контроль громадського порядку, а також ефективно розслідування злочинів. Так могло продовжуватися і надалі, проте в 1994 році органи влади розробили систему, що дозволяла ефективно впорядковувати та аналізувати дані, відслідковувати місця злочинів тощо. Завдяки цьому навантаження на правоохоронні органи суттєво зменшилося, що дозволило зменшити рівень всієї злочинності в місті приблизно на 50 % [5, с. 10–11]. Отож можна зауважити, що переважно стрімке зростання кількості міського населення призводить до (інколи значного) рівня злочинності. У свою чергу, ефективні механізми боротьби із злочинністю можуть призупинити зростання рівня злочинності.

Підсумовуючи все викладене вище, варто зазначити, що урбанізація є одним із чинників зростання рівня злочинності, а саме через зростання міського населення, соціальну нерівність, а також й інші фактори. У свою чергу, все це стає передумовою для послаблення механізмів контролю за громадським порядком, що породжує сприятливі умови для зростання злочинної активності.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення січень – грудень 2024 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення : 03.05.2025).

2. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_prav_o/Kryminolohiya.pdf (дата звернення : 04.05.2025).

3. Пивоваров В. В., Фроляк М. П. Особливості детермінації злочинності у великому місті *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №1. С. 152–156. URL : http://lsej.org.ua/1_2017/39.pdf (дата звернення : 03.05.2025).

4. Шпиталенко Г. А., Мельничук Д. П., Богоявленська Ю. В. Соціальна природа злочинності: історичні та гносеологічні аспекти *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 356–361. URL : http://lsej.org.ua/3_2020/87.pdf (дата звернення : 03.05.2025).

5. Matthew Iannone The Impacts of Green Spaces on Crime in New York City Environmental. Studies and Urban Studies Senior Thesis, Spring 5-14-2018 Fordham University URL : https://research.library.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1062&context=environ_2015&utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 03.05.2025).

Коваленко Марина Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ СПІВУЧАСНИКІВ У ВИПАДКАХ ЕКСЦЕСУ ВИКОНАВЦЯ

Кримінальне право передбачає, що відповідальність за правопорушення може нести не лише безпосередній виконавець, а й інші особи, які сприяли його вчиненню – організатори, підбурювачі та пособники. У таких випадках йдеться про співучасть, яка ґрунтується на умисній спільній участі декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення (стаття 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2]. На практиці трапляються випадки, коли виконавець перевищує межі попередньо узгодженого плану, вчиняючи дії, не передбачені іншими співучасниками. Таке явище називається ексцесом виконавця. Для правильної кваліфікації таких ситуацій необхідно з'ясувати, чи були дії виконавця охоплені умислом співучасників, чи вони стали результатом його самостійного рішення. Ключову роль при цьому відіграють мотив і намір особи, яка безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення.

Мотивом є безпосередній імпульс, який схиляє особу до вчинення правопорушення [3, с. 216], а намір – це внутрішнє переконання, що ці дії повинні призвести до досягнення певного результату. У разі ексцесу виконавця, коли особа виходить за межі спільно визначеної мети, мотив і намір відіграють вирішальну роль у розмежуванні протиправних дій від тих, що мають ознаки перевищення. Наприклад, якщо під час спільної крадіжки один із співучасників, замість того, щоб лише непомітно викрасти майно, застосовує до охоронця тяжке насильство, необхідно з'ясувати, чи мав він умисел завдати серйозної шкоди, чи це було спонтанним рішенням, не узгодженим з іншими. Якщо дії виконавця були мотивовані бажанням усунути перешкоду або отримати додаткову вигоду, це вказує на ексцес, оскільки вони перевищують рамки спільного плану та наміру. У таких ситуаціях суд має ретельно досліджувати всі обставини справи, щоб точно визначити ступінь вини кожного учасника. Це забезпечує справедливу кваліфікацію кримінального правопорушення та запобігає притягненню співучасників до відповідальності за дії, які вони не могли передбачити.

Мотиви виконавця можуть бути різноманітними та часто слугують ключовими показниками того, чи мали його дії характер ексцесу. Важливо аналізувати внутрішній стан особи, зокрема чи мала вона умисел досягти результату, який значно перевищує межі спільно узгодженого плану. При цьому необхідно враховувати, чи були дії виконавця зумовлені особистими мотивами, такими як помста, жага наживи чи імпульсивне рішення, що не збігаються з намірами інших співучасників. Мотив як внутрішні спонукання визначає О. С. Коробка, саме такими спонуканнями керується суб'єкт при вчиненні кримінального правопорушення; мотив завжди передусь здійсненню кримінального правопорушення і, оскільки є його підставою, служить виправданням його здійснення в очах самого суб'єкта [1, с. 55]. Судова практика показує, що мотиви, такі як: особиста помста або безпідставна агресія, – можуть свідчити про ексцес, навіть якщо первинна мета правопорушення не передбачала насильства.

У випадку ексцесу виконавця особливу увагу приділяють кваліфікації дій інших співучасників, оскільки їхня відповідальність залежить від того, чи могли вони передбачити дії виконавця або сприяли їм. Якщо один із учасників виходить за межі попередньо узгодженого плану, це суттєво впливає на правову оцінку дій усіх співучасників. Наприклад, якщо під час пограбування один із учасників вчиняє умисне тяжке тілесне ушкодження, що призводить до смерті потерпілого, суд має встановити, чи було це лише ініціативою виконавця, чи інші співучасники сприяли такому результату, наприклад, забезпечуючи відволікання уваги або допомагаючи приховати сліди злочину. Відповідно до норм Кримінального кодексу, співучасники можуть бути притягнуті до відповідальності за більш тяжкий злочин, навіть якщо вони не брали безпосередньої участі в його вчиненні, за умови, що їхні дії сприяли або підтримували ексцес виконавця. Для цього суд аналізує ступінь узгодженості дій, рівень поінформованості співучасників про можливі наслідки та їхню роль у злочинному процесі.

Дії співучасників можуть бути кваліфіковані як сприяння скоєнню тяжкого правопорушення, якщо вони не намагалися зупинити виконавця або не попереджали про перевищення меж. Якщо ж співучасники діяли добросовісно, не знаючи про намір виконавця перевищити межі, вони можуть бути звільнені від відповідальності за таке правопорушення. Однак, навіть у таких випадках, важливо ретельно дослідити, чи діяли вони безпосередньо або піддавалися впливу виконавця, що може змінити правову кваліфікацію їхніх дій.

Таким чином, ексцес виконавця вимагає детального вивчення мотивів, намірів і дій усіх співучасників для правильної кваліфікації кримінального правопорушення. Встановлення меж умислу та автономності дій виконавця дає змогу суду справедливо визначити межі відповідальності, запобігаючи покаранню за наслідки, які не передбачалися іншими учасниками.

Список використаних джерел:

1. Коробка О. С. Кримінальне право України (теоретична частина) : навч. посіб. Суми : Унів. кн. 2016. 225 с.
2. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство із змінами та допов. на 02 вересня 2024 року: Офіц. текст. Київ: Алерта. 2024. 248 с.
3. Науковий вісник публічного та приватного права : збірник наукових праць. Вип. 3–2. К. : Науково-дослідний інститут публічного права. 2020. 288 с.

Когут Дарина Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗНАЧЕННЯ УСТАНОВЛЕННЯ ФОРМИ ВИНИ В ПРАКТИЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Коли говорять про значення визначення форми вини на практиці, перше, що спадає на думку, – його роль у розрізненні кримінального правопорушення від правомірного діяння. Окрім того, що загалом за відсутності вини в кримінальному правопорушенні буде відсутній склад, а тому воно таким не є, також деякі статті передбачають настання кримінальної відповідальності за наявність конкретно умислу, а схоже за об'єктивними ознаками діяння, вчинене з необережності, не вважається кримінальним правопорушенням, і тому особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності [6, с.131].

Наприклад, у справі №212/6007/20 як Жовтневий районний суд, так і Дніпровський апеляційний суд визнали Особу 6 невинуватим та виправдати його за відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення, оскільки загроза для Особи 6 була реальною і він не мав умислу вбити Особу 14. За відсутності в діяннях Особи 6 умислу вбити нападника, його не можна притягнути до відповідальності за ст. 118, а оскільки в нас немає статті про необережне вбивство або вбивство в стані афекту при перевищенні меж необхідної оборони, то Особа 6 вважається таким, що не вчиняв кримінального правопорушення [3].

З цього також випливає, що визначення форми вини відіграє роль і при відокремленні кримінального правопорушення від казусу. Згідно зі словниками, поняття «казус» (випадок) тлумачиться як подія, яка не залежить від волі особи і тому не може бути передбачена за таких умов. Ще можна сказати, що казус – це обставина, яка виключає окремий елемент складу кримінального правопорушення – вини. Про нього йдеться, коли особа не передбачала, не повинна була й не могла передбачити настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Оскільки в кримінальному праві є принцип вини (особа відповідає не за результат дії, а за вини), людина не буде притягнута до кримінальної відповідальності за вчинене, якщо не буде встановлено наявності умислу або необережності [1, с.131–132]. Як приклад, можна навести вирок Дарницького районного суду м. Києва, де пасажир через погане самопочуття схопив водія за праву руку та зірвала її з керма, унаслідок чого водій рефлексивно лівою рукою повернув кермо ліворуч та врізався в інший автомобіль, після чого повернув вже праворуч та врізався у припарковане авто. Експертизою було визнано, що водій об'єктивно не мав можливості відреагувати та не мав технічної можливості запобігти дорожньо-транспортній пригоді, тобто в його діях відсутня вина, тому водія було визнано невинним і виправдано [2].

Наступним, що свідчить про важливість розрізнення форм вини, є роль вини у кваліфікації кримінального правопорушення. Ми вже з'ясували, що це конкретне діяння у нашому випадку є кримінальним правопорушенням, тому наступний етап – визначити, якій статті Кримінального кодексу воно відповідає. З першого погляду однакове діяння, залежно від форми вини, буде підпадати під різні статті, і відповідно за нього передбачатиметься різна міра покарання. Як приклад розгляньмо дві справи про нанесення тяжких тілесних ушкоджень за подібних обставин. Так, у Справі № 675/820/24 (надалі перша справа), як і у справі Справа № 296/3684/22 (друга справа), в осіб під час розпивання спиртних напоїв раптово виник словесний конфлікт, який переріс у фізичне насильство. У першій справі Особа_7 умисно наніс Особі 4 тяжкі тілесні ушкодження за допомогою дерев'яної бити, яку попередньо взяв із собою, та ногами, і навіть намагався також побити Особу 8 [4]. У другій же справі Особа 6, проявивши недбалість, наніс удар стиснутим кулаком у нижню частину щелепи Особи_4, через що

останній не втримався та впав, вдарившись потилицею, й отримав черепно-мозкову травму [5]. В обох справах нанесенні ушкодження були визначенні як тяжкі, проте через різницю у формі вини (в першій – умисел, а в другій – необережність), винним кваліфікували різні статті Кримінального кодексу України – 121 і 128 відповідно – та призначили різну міру покарання: Особі 7 призначили позбавлення волі строком шість років, а Особі 6 – два роки обмеження волі.

Навіть якщо ми розглядатимемо статті кримінального закону без прив'язки до судової практики, легко можна помітити закономірність, що верхня міра покарання за кримінальні правопорушення із необережною формою вини нижча, ніж в однорідним їм, вчинених умисно. Візьмімо ті ж статті 121 і 128 Кримінального кодексу. Найсуворішим, що можна отримати за необережні тяжкі або середньої тяжкості ушкодження – два роки позбавлення волі, а також у санкції вказані виправні роботи та обмеження волі, як менш суворі міри покарання. Водночас за умисні тяжкі тілесні, згідно зі санкцією статті, можна отримати тільки позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.

Також варто зауважити, що форма вини ще відіграє роль при звільненні особи від кримінальної відповідальності. Так, наприклад, статті 45–48 Кримінального кодексу України передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності, тільки якщо вперше вчинене діяння було кримінальним проступком, або, що важливіше для нас, необережним нетяжким злочином. Якщо нетяжкий злочин буде вчинений з виною у формі умислу, то особу не можна буде звільнити від відповідальності, а хіба що можливо буде пом'якшити покарання.

Отже, значення установлення форми вини в практиці можна узагальнити до кількох ключових моментів: 1) форма вини може визначати наявності складу кримінального правопорушення у конкретному діянні; 2) відділяє кримінальне правопорушення від казусу; 3) дозволяє правильно кваліфікувати діяння за статтею Кримінального кодексу України, від чого також залежить, яка міра покарання буде призначена, оскільки кримінальні правопорушення, вчинені умисно, зазвичай караються суворіше, ніж необережні; 4) враховується при звільненні особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, правильне визначення форми вини є необхідною умовою забезпечення законності, справедливості та обґрунтованості судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Вереша Р. В. Казус у кримінальному праві: основні ознаки та необхідність законодавчої регламентації. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 4. 2016. С.130–142.
2. Дарницький районний суд м. Києва, 21 квітня 2011 р. Справа № 1-33/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15768342> (дата звернення : 25.04.2025).
3. Дніпровський апеляційний суд, 02 березня 2023 р. Справа №212/6007/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105991376> (дата звернення : 25.04.2025).
4. Ізяславський районний суд Хмельницької області, 28 лютого 2025 р. Справа № 675/820/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125421150> (дата звернення : 25.04.2025).
5. Корольовський районний суд м. Житомира, 26 лютого 2025 р. Справа № 296/3684/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125486366> (дата звернення : 25.04.2025).
6. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Університетська книга. 2016. 375 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДИМОСТІ

Судимість є правовим наслідком, що виникає після того, як особу визнають винною у вчиненні кримінального правопорушення і вона отримує вирок суду, що передбачає призначення кримінального покарання. За своєю суттю, судимість виступає як характерний для засудженої особи негативний правовий статус, що покладається на особу і пов'язаний з обмеженнями, не лише в кримінально-правовому характері а й цивільно-правовому. Такий правовий статус призводить до того, що людина з судимістю, навіть після відбуття покарання, часто стикається з різноманітними перешкодами на шляху до соціальної реабілітації.

Згідно з Кримінальним кодексом України, судимість – це юридичний наслідок засудження особи за вчинення кримінального правопорушення, що полягає в обмеженні її прав та свобод, передбачених законом, на певний період або до зняття судимості. Згідно з ч.1 ст. 88 Кримінального кодексу України (далі – КК України) особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості [1].

Судимість є важливим інструментом кримінальної юстиції, що служить не лише як покарання, але й як метод попередження злочинності [2, с. 96]. Вона покликана, визначити специфічні рамки кримінальної відповідальності і встановити обмеження для осіб, які скоїли кримінальне правопорушення. Правова система визначає відповідальність за скоєні кримінальні правопорушення, а також допомагає визначити обмеження для осіб, які скоїли ці правопорушення.

З цього можна зробити висновок, що судимість є специфічним правовим станом особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та була засуджена до покарання. Наявність в особи непогашеної судимості або не знятої судимості призводить до певних юридичних обмежень, що є негативними для засудженого. Такими обмеженнями можуть бути, наприклад: право на володіння вогнепальною зброєю або обрання виду діяльності (робота в прокуратурі, органах поліції тощо). Так, згідно з ч. 3 ст. 76 КК України, особа, яка має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, не може бути обрана до Верховної Ради України, якщо ця судимість не була погашена або знята в установленому законом порядку. Крім того, судимість впливає і на кримінально-правові наслідки в разі вчинення нового кримінального правопорушення оскільки наявність судимості може виступати як обтяжуюча обставина або прямо впливати на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Водночас судимість має і соціальні наслідки, оскільки вона часто викликає соціальну стигматизацію. Людина з судимістю може стати об'єктом упередженого ставлення з боку оточення, що ускладнює її адаптацію до нормального життя після звільнення з місця відбуття покарання. Це може підштовхнути таку особу до вчинення нових кримінальних правопорушень через виникнення в такої особи озлобленості щодо суспільства та відсутність бачення інтеграції, через соціальну ізоляцію та відсутність можливостей для розвитку.

Спеціалісти в галузі кримінального права та кримінології констатують численні проблеми пов'язані з соціальною адаптацією осіб, які мають судимість. Після відбуття покарання багато людей стикаються з труднощами у відновленні своїх прав, зокрема влаштуванні на роботу, отриманні освіти та інтеграції в суспільство. Це призводить до соціальної ізоляції та збільшує ризик рецидиву, оскільки особи з судимістю часто не мають можливості знайти роботу або ж відчувають на собі вияви дискримінації з боку оточення.

Рішенням цієї проблеми могло б стати впровадження більш ефективних програм реабілітації, які б не лише передбачали виконання покарання, а й надавали можливості для соціального реінтеграційного процесу. Зокрема, важливо створити умови для підтримки людей, які відбули покарання, через доступ до працевлаштування, навчання та психологічної допомоги.

Незважаючи на це, законодавство передбачає механізми для погашення або зняття судимості, що дають можливість особам, які відбули покарання і продемонстрували своє прагнення до виправлення, повернути свої права після певного часу, а також відновити соціальні зв'язки та повернутись до повноцінного соціально орієнтованого життя.

Отже, судимість є важливим правовим інститутом, який визначає статус особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, та накладає на неї певні обмеження. Ці обмеження можуть стосуватися різних аспектів життя, таких як: право на обрання, обіймання певних посад або ведення певної діяльності. Судимість також має значний вплив на майбутні кримінально-правові наслідки, особливо в разі вчинення нового правопорушення до погашення попередньої судимості. Важливою частиною правової системи є можливість для особи позбавитись судимості після відбуття покарання. Тим не менше, судимість залишається значним бар'єром для нормальної інтеграції в суспільство, тому система правосуддя має враховувати не лише покарання, а й перспективи виправлення та відновлення прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 01.05.2025).
2. Голіна В. В. *Судимість*. Харків : Харків юрид., 2006. 384 с. (дата звернення: 01.05.2025).

Коломієць Олександра Едуардівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ОДИНИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одиничне кримінальне правопорушення є невід'ємним елементом кожного виду множинності кримінальних правопорушень. У чинному законодавстві відсутнє визначення терміна «одиничне кримінальне правопорушення», через що його поняття має лише наукове визначення.

Так В. К. Грищук пропонує таке розуміння: «Одиничне кримінальне правопорушення – це суспільно небезпечне, кримінально-протиправне, винне та каране діяння, вчинене суб'єктом (суб'єктами) кримінального правопорушення, що утворює одне кримінальне правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України (далі – КК України)» [1, с. 382].

Як складовий елемент множинності, одиничні кримінальні правопорушення поділяються на два основні види: прості та ускладнені.

Прості одиничні кримінальні правопорушення – це кримінальні правопорушення, що включають одну дію (бездіяльність) та один наслідок або одну дію з кількома наслідками, або декілька дій чи альтернативних дій.

Прості одиничні кримінальні правопорушення можуть бути:

1) кримінальне правопорушення з одним наслідком – коли дія чи бездіяльність спричиняє лише один результат. Наприклад, умисне вбивство: суспільно небезпечне діяння призводить до смерті потерпілого;

2) кримінальне правопорушення з формальним складом – коли кримінальне правопорушення вважається завершеним із моменту вчинення дії, незалежно від фактичних наслідків. Наприклад, погроза вбивством є закінченим кримінальним правопорушенням уже із моменту висловлення погрози;

3) кримінальне правопорушення з множинними наслідками – коли одне суспільно небезпечне діяння тягне за собою декілька наслідків. Наприклад, за ч. 2 ст. 273 КК України порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах карається, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки;

4) кримінальне правопорушення з альтернативними діями – коли закон передбачає кілька варіантів вчинення кримінального правопорушення, і будь-який з них є достатнім для настання кримінальної відповідальності. Наприклад, за ч. 1 ст. 114 КК України достатньо або передати, або зібрати з метою передачі відомості, що становлять державну таємницю, аби діяння вважалось кримінальним правопорушенням [2, с. 202].

Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення – це кримінальні правопорушення, що відрізняються від простих наявністю ускладнених додаткових об'єктивних або суб'єктивних ознак, які надають їм подібності до множинності кримінальних правопорушень.

У межах кримінального права розрізняють чотири види одиничних ускладнених кримінальних правопорушень – триваючі, продовжувані, складені та з похідними наслідками.

Триваюче кримінальне правопорушення – це таке одиничне кримінальне правопорушення, яке розпочинається дією чи бездіяльністю і триває безперервно протягом певного тривалого часу.

До цього типу належать усі кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від виконання встановлених законом обов'язків. Зокрема, це може бути ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України) або несплата коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України) [3, с. 245].

Триваюче кримінальне правопорушення починається з моменту вчинення особою відповідної дії (наприклад, прийняття на зберігання заборонених предметів) або бездіяльності (наприклад, несплата податків). Закінчення такого правопорушення відбувається, коли припиняється кримінально протиправний стан. Це може статися з об'єктивних причин (наприклад, затримання особи) або суб'єктивних причин (добровільне виконання обов'язку).

Продовжуване кримінальне правопорушення – це вчинення декількох тотожних дій, які мають спільний намір та єдину мету. Прикладом може бути неодноразова крадіжка протягом певного часу із заводу різних деталей з метою зібрання мотоцикла.

Складене кримінальне правопорушення – це кримінальне правопорушення, що складається з декількох кримінально протиправних діянь, які окремо могли б складати самостійне кримінальне правопорушення, але разом утворюють одне одиничне кримінальне правопорушення. Наприклад, розбій (ст. 187 КК України) включає як насильство над особою (фізичне чи психічне), так і заволодіння майном [2, с. 204].

Кримінальне правопорушення з похідними наслідками – це одиничне кримінальне правопорушення, де одне діяння спричиняє два послідовні наслідки, коли перший наслідок зумовлює настання другого [3, с. 246]. Наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. У такому випадку особа має умисел лише на перший наслідок, а другий наслідок настає з необережності.

Отже, одиничне кримінальне правопорушення є основним невід'ємним елементом кримінально-правової системи, що відіграє ключову роль у кваліфікації кримінальних

правопорушень. Його класифікація на прості та ускладнені види дозволяє глибше зрозуміти правові особливості конкретних кримінально протиправних діянь. Відсутність законодавчого визначення терміна ускладнює його застосування на практиці, що підкреслює необхідність подальших наукових досліджень та законодавчого уточнення поняття одиничного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Хмельницький, 2019. 666 с.
2. Васильєв А. А., Гладкова Є. О., Житний О. О. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / ред. О. Литвинова. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2020. 428 с.
3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / ред.: В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид. Харків : Право, 2010. 456 с.

Конончук Богдана Ростиславівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ВИЯВІВ ГЕНОЦИДУ В УКРАЇНІ

Геноцид є одним із найтяжчих злочинів проти людяності, що становить виняткову суспільну небезпеку через спрямованість на знищення національних, етнічних, расових чи релігійних груп, підриваючи основи суспільства та загрожуючи глобальній безпеці. Його наслідки виходять за межі окремої держави, створюючи прецеденти для порушення миру на міжнародному рівні. В Україні у контексті російської агресії вияви геноциду набули особливого значення, що потребує аналізу з позицій кримінального права. Цей злочин кваліфікується за статтею 442 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), яка передбачає покарання від 10 до 15 років позбавлення волі або навіть довічне ув'язнення за діяння, вчинені з наміром повного чи часткового знищення певних груп населення [1]. Відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, прийнятої 09 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікованої Україною в 1954 році з набранням чинності в 1955 році (далі – Конвенція), геноцид включає вбивства, заподіяння тяжких ушкоджень, створення умов для фізичного знищення, запобігання дітонародженню та насильницьку передачу дітей [2]. Суспільна небезпека геноциду виявляється в катастрофічних демографічних і культурних втратах, систематичності злочинів, психологічних травмах та порушенні міжнародного правопорядку.

Одним із ключових аспектів суспільної небезпеки геноциду в Україні є його вплив на національну безпеку, оскільки дії, спрямовані на знищення українців як етнічної групи, послаблюють державу в цілому. Росія використовує геноцид як інструмент для деморалізації суспільства, знищуючи не лише фізичне населення, але й його історичну пам'ять. Наприклад, цілеспрямоване руйнування культурних об'єктів, таких як: музеї та церкви, а також заборона української мови в освіті та медіа на окупованих територіях є спробою стерти українську ідентичність, що відповідає міжнародному визначенню геноциду [2]. Це створює довгострокові виклики для відновлення нації, адже культурні надбання, традиції, мова є основою національної культури та самосвідомості.

Ще одним виявом геноциду є економічна дестабілізація, спричинена знищенням інфраструктури та примусовим переміщенням населення. У справі «Україна та Нідерланди проти росії» зафіксовано, що обстріли цивільних об'єктів, таких як: лікарні, школи та електростанції, – створюють умови, несумісні з виживанням українців на окупованих територіях [3]. Такі дії спрямовані на витіснення населення, економічне виснаження країни та знищення засобів для існування, що посилює суспільну небезпеку геноциду та загрожує гуманітарною катастрофою.

Позиція Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах, пов'язаних з російською агресією, підкреслює систематичний характер порушень, які можуть бути складовими геноциду. У справі «Україна проти росії (щодо Криму)» ЄСПЛ констатував, що Росія здійснює політику дискримінації та репресій проти кримських татар і українців, включаючи обмеження їхніх прав на свободу, освіту та культурну діяльність, що створює умови для їхнього етнічного та культурного знищення. Суд наголосив на грубих порушеннях Європейської конвенції з прав людини, що слугує основою для подальшої кваліфікації цих дій як геноциду в міжнародних судах [4].

Геноцид також впливає на міжнародну правову систему, оскільки безкарність за такі злочини підриває довіру до глобальних інституцій. У наведеній справі ЄСПЛ констатував, що росія систематично порушує права людини в Криму, створюючи умови для етнічної та культурної асиміляції населення, що може розглядатися як складова геноциду. Суд підкреслив, що такі дії суперечать Європейській конвенції з прав людини, наголошуючи на необхідності міжнародного реагування для запобігання подальшим порушенням. Відсутність швидкої реакції міжнародної спільноти може стимулювати подібні злочини в інших регіонах, що посилює суспільну небезпеку геноциду [4].

Російська агресія проти України, що розпочалася з анексії Криму в 2014 році та посилилася повномасштабним вторгненням 2022 року, безумовно, містить ознаки геноциду. Генеральний прокурор України Андрій Костін у 2022 році заявив, що воєнні злочини росії спрямовані на знищення українців як національної групи [5]. Міжнародні судові справи підтверджують ці звинувачення. Зокрема, у справі «Україна проти росії (щодо Криму)», що розглядається ЄСПЛ, задокументовано цькування українців і переслідування кримських татар в окупованому Криму. Російська влада вчиняла насильницькі зникнення, як у випадку з Решатом Аметовим у 2014 році, забороняла діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, обмежувала українську мову та культуру, а також примусово змінювала громадянство, створюючи умови для культурного та фізичного знищення цих груп [4]. Усі ці дії відповідають ознакам геноциду за статтею 442 ККУ та Конвенцією 1948 року.

Інша справа, «Україна та Нідерланди проти росії», охоплює злочини на Донбасі, зокрема збиття літака МН17, та воєнні злочини після 2022 року. Масові вбивства цивільних у Бучі, Маріуполі, Ізюмі, примусова депортація українських дітей до росії, підтверджена ордерами Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), та обстріли цивільної інфраструктури свідчать про намір знищити українське населення [3]. Депортація дітей є прямим порушенням Конвенції 1948 року, а систематичність злочинів і заяви російських посадовців про «денацифікацію» вказують на умисел, необхідний для кваліфікації їхніх діянь як геноциду за статтею 442 ККУ [6]. Умисел в діяннях росії підтверджується систематичними злочинами та риторикою, спрямованою на асиміляцію українців, зокрема через депортацію дітей. Ці дії не лише порушують норми міжнародного права, але й завдають непоправної шкоди українському суспільству, що підкреслює виняткову суспільну небезпеку геноциду.

Для ефективного реагування Україна має посилити співпрацю з МКС, вдосконалити законодавство для полегшення кваліфікації геноциду та документувати злочини для міжнародного переслідування. Дії росії в Україні, підтверджені міжнародними справами,

вимагають належної правової оцінки та притягнення винних до відповідальності, щоб запобігти подальшим трагедіям і відновити справедливість.

Отже, геноцид в Україні, спричинений російською агресією, становить багатогранну загрозу, що охоплює національну безпеку, економічну стабільність, культурну ідентичність та міжнародний правопорядок. Його суспільна небезпека полягає у систематичному руйнуванні основ української нації через фізичне знищення, культурну асиміляцію та психологічний терор. Для ефективної протидії Україна повинна посилити внутрішні правові механізми, зокрема вдосконалити законодавство для полегшення кваліфікації геноциду. Міжнародна співпраця, особливо з МКС, є критично важливою для притягнення винних до відповідальності та запобігання безкарності. Документування злочинів, включаючи свідчення жертв і матеріальні докази, має стати пріоритетом для забезпечення справедливості. Геноцид вимагає негайного реагування, адже його наслідки загрожують не лише Україні, але й глобальній безпеці всього світу. Захист української ідентичності, мови та культури є ключовим завданням для збереження нації, адже лише спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти здатні зупинити цю трагедію. Відновлення справедливості є необхідною умовою для мирного майбутнього України. Кожен крок у боротьбі з геноцидом наближає до перемоги над беззаконням.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Міжнародний документ від 09.12.1948 р. URL : <https://surl.li/lpkpwm>
3. Справа «Україна та Нідерланди проти росії» за № 8019/16, № 43800/14, № 28525/20/. *Європейський суд з прав людини*. URL : <https://rusaggression.gov.ua/ua/spravy-ukraina-ta-niderlandy-proty-rosii-za--801916--4380014--2852520--4a3298cb34277241a8c3c853dd1f7531.html>.
4. Справа «Україна проти росії (щодо Криму)» за № 20958/14 та № 38334/18. *Європейський суд з прав людини*. URL : <https://rusaggression.gov.ua/ua/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu-za--2095814-ta--3833418-0cff9808a21c12019f8f5c3357383f40.html>.
5. Заява Генерального прокурора України Андрія Костіна щодо геноциду. *Офіс Генерального прокурора*. 2022. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zayava-generalnogo-prokurora-ukrayini-andriya-kostina>.
6. Статут Міжнародного кримінального суду: прийнятий 17.07.1998 року. ООН. URL : <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>.

Коржинський Роман Вадимович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ВИГОТОВЛЕННЯ, ПОШИРЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ, НАЦИСТСЬКОЇ СИМВОЛІКИ ТА ПРОПАГАНДИ КОМУНІСТИЧНОГО ТА НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОГО (НАЦИСТСЬКОГО) ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ

Кримінальне правопорушення, яке пов'язане з виготовленням, поширенням комуністичної, нацистської символіки та пропагандою тоталітарних режимів, становить серйозну загрозу для національної безпеки України. Це кримінальне правопорушення може сприяти розпалюванню ворожнечі, виправданню злочинів минулого та підриву демократичних основ держави. Законодавство України передбачає відповідальність за подібні правопорушення, оскільки вони становлять не лише ідеологічну небезпеку, а й можуть провокувати суспільні конфлікти. Завдяки аналізу об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення можна чітко визначити його суспільну небезпеку та правові наслідки, краще усвідомити його шкідливість і необхідність правового захисту суспільства від подібних загроз.

Для правильного визначення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 436-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), необхідно, в першу чергу, визначити предмет цього кримінального правопорушення. Відповідно до диспозиції статті 436-1 КК України, предметом цього кримінального правопорушення може виступати символіка комуністичного чи націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, зокрема сувенірна продукція, а також гімни Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР), інших союзних та автономних радянських республік або їхні окремі фрагменти [1].

Відповідно до диспозиції статті та практики щодо застосування статті 436-1 КК України, можемо зазначити, що таке кримінальне правопорушення має формальний склад, тобто це нам говорить про обов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків. Тому це кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених нормою цієї статті [2, с. 303].

Вольтобрісов А. В у своїй науковій роботі зазначає, що об'єктивна сторона виготовлення та поширення комуністичної або нацистської символіки, а також пропаганди тоталітарних режимів цих ідеологій, включає такі дії:

1) виготовлення предмета кримінального правопорушення – діяльність, спрямована на створення матеріального об'єкта, що містить заборонену символіку (відповідно до ч. 1 ст. 436-1 КК України) [3, с. 115];

2) поширення – тобто дії, які спрямовані на розповсюдження комуністичних та нацистських матеріалів серед невизначеного або певного кола осіб [3, с. 115];

3) публічне виконання гімнів СРСР, УРСР й інших союзних чи автономних колишніх радянських республік або їхніх фрагментів на території України, за винятком випадків, котрі передбачені в ч.ч. 2, 3 ст. 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3, с. 115];

4) публічне використання символіки комуністичного чи нацистського тоталітарних режимів, включно із сувенірною продукцією, що передбачає її відкриту демонстрацію [3,

с. 115]. Вищенаведений список кримінально-протиправних діянь не є вичерпним. Мостепанюк Л. О., крім вказаних діянь, також додає публічне заперечення злочинів фашизму проти людяності, котрі були вчинені в роки Другої світової війни, зокрема злочини вчинені «Вафен-СС», їхніми структурами та іншими коаліціями, які боролися проти антигітлерівської коаліції [2, с. 301–302].

Варто зазначити, що діяння обов'язково повинно бути публічним, тобто воно повинно бути таким, що повідомляється багатьом особам. Способи повідомлення такої інформації можуть бути різні, повідомлення може буди як у присутності інших осіб, так і за допомогою засобів масової інформації. Зазвичай найбільш поширеними способами здійснення цього кримінального правопорушення є радіо, телебачення, інтернет-мережа, роздавання листівок (плакатів) або розклеювання різної символіки [2, с. 302–303]. Обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 436-1 КК України є місце його вчинення, а саме територія України, яка охоплює сушу, водні простори, надра та повітряний простір у межах державного кордону. До території України також можуть прирівнюватись військові кораблі, шлюпки під українським прапором, військові повітряні об'єкти за межами повітряного простору України, невійськові кораблі та шлюпки, приписані до українських портів і які ходять під національним прапором у відкритому морі [4, с. 127].

З аналізу судової практики ми можемо зробити висновок, що використання ст. 436-1 КК України є досить таки значним. У період 2015–2021 років на території України фіксувалося близько 100 таких кримінальних правопорушень щороку. З початком російсько-української війни кількість таких правопорушень значно визросла, до прикладу, в 2022 році – 237, 2023 – 367. З цього можна зробити висновок, що ця цифра постійно збільшується і буде збільшуватись в майбутньому. Задля запобігання такої тенденції варто зробити більші санкції за вчинення такого діяння [5, с. 167].

Отже, таке кримінальне правопорушення має формальний склад, об'єктивна сторона передбачає дві обов'язкові ознаки: суспільно небезпечне діяння та місце його вчинення. Загалом виготовлення та поширення комуністичної (нацистської) символіки, а також пропаганда відповідних тоталітарних режимів є серйозним правопорушенням, котре несе загрозу демократичним цінностям та національній безпеці України. Це правопорушення є досить великою проблемою на сьогодні, тому питання запобігання вчинення нових таких правопорушень є дуже важливим і потребує законодавчого вдосконалення та регулювання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 25-26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Стаття 436-1 Кримінального кодексу України: аналіз складу злочину. *Митна справа*. Львів, 2013. № Спец. вип. С. 299–303.
3. Вольтобрісов А. В., Сенько В. В. Кримінальна відповідальність за виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда тоталітарних режимів за ст. 436-1 КК України в умовах війни. *Пріоритетні напрямки та вектори розвитку світової науки* : матеріали III Міжнародної студентської наукової конференції. Черкаси, 2023. С. 114–116.
4. Комарницький В. М., Письменський Є. О. Підстава кримінальної відповідальності за пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (загальна характеристика). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Луганськ, 2015. № 3. С. 122–131.
5. Письменський Є. О. Пропаганда тоталітарних режимів і поширення їх символіки: стан правозастосування та поточні виклики. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної*

Крамар Марина Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОЛІЗІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Питання розмежування конкуренції та колізії кримінально-правових норм залишається одним із найбільш дискусійних у сучасній юридичній науці. Незважаючи на те, що ці явища мають схожу природу, їхні відмінності відіграють важливу роль у правозастосовній практиці, зокрема у процесі правильної кваліфікації кримінальних правопорушень. Деякі науковці розглядають конкуренцію і колізію норм як тотожні явища, тоді як інші стверджують, що вони мають принципові відмінності, які необхідно враховувати під час правозастосування.

Детальний аналіз положень чинного кримінального законодавства дозволяє стверджувати, що в ньому немає чітких визначень чи дефініцій цих інститутів. Водночас у теорії кримінального права та практиці кримінально-правової кваліфікації регулярно виникають труднощі, пов'язані з конкуренцією кримінально-правових норм, колізією між ними та особливостями їх розмежування [1].

Чинний кримінальний закон не містить тлумачення поняття «конкуренція» кримінально-правових норм. У доктрині кримінального права цей термін наразі не має чіткого формулювання. Інколи конкуренцію норм права (законів) помилково ототожнюють із «колізією законів». У теорії права та окремих галузевих науках виокремлюють особливий тип норм, відомих як колізійні, які визначають правила вибору застосовуваного закону. Колізія та конкуренція кримінально-правових норм є взаємопов'язаними, проте відмінними поняттями, тому їх ототожнення є неправомірним. Водночас варто підкреслити, що колізію норм права не можна протиставляти конкуренції, тому що колізія норм права безпредметна поза вирішенням проблеми щодо їх конкуренції [2, с. 145].

Поняття «колізія» кримінально-правової норми, яке не знайшло свого закріплення у Кримінальному кодексі, було предметом аналізу багатьох вітчизняних науковців у різноманітних дослідженнях. Так, зокрема, Д. Письменний, розглядаючи це питання, зазначає, що «колізія містить норми, які суперечать одна одній і відрізняються за змістом». Цікаву позицію висловлює В. О. Навроцький, вказуючи, що колізія виникає у випадках, коли дві чи більше юридичні норми регулюють одне й те ж питання, проте пропонують різні способи його вирішення. Отже, колізію можна визначити як зіставлення між кількома положеннями нормативно-правових актів, які спрямовані на вирішення одного й того самого питання, але трактують його по-різному [1].

Під конкуренцією кримінально-правових норм варто розуміти існування кількох кримінальних законів (статей КК), що рівною мірою передбачають караність діяння, тобто коли суспільно небезпечне діяння підпадає під ознаки декількох норм кримінального закону. Найбільш поширена конкуренція загальної та спеціальної норм. Для розв'язання цього питання встановлено правило: в разі конкуренції загальної та спеціальної норм застосовується норма спеціальна, що найбільшою мірою розкриває специфіку й особливості цього протиправного діяння [3, с. 209].

Аби краще зрозуміти сутність наведених вище понять, можна звернутися до етимології термінів «колізія» та «конкуренція». «Конкуренція» означає суперництво, прагнення до здобуття більших переваг або вигоди, тоді як «колізія» передбачає зіткнення протилежних інтересів, сил чи поглядів. Визначальною характеристикою колізії, яка дозволяє відмежувати її від конкуренції правових норм, є саме наявність протиріччя, що виражає повне розходження між двома порівнюваними явищами. На відміну від цього, конкуренція правових норм такої ознаки не має – вона передбачає співіснування двох або більше норм, які регулюють один і той самий аспект правовідносин, але не вступають у суперечність між собою [4].

З огляду на наведені вище визначення понять «конкуренція» та «колізія», важливо знайти між ними спільні риси та чітко розмежувати їх за певними критеріями. Одним із аспектів, що їх об'єднує, є наявність двох або більше статей кримінального законодавства, які регулюють одну й ту саму ситуацію та містять відповідні правові норми. Ця характеристика є спільною як для колізії, так і для конкуренції. Інакше кажучи, ключова відмінність між цими термінами полягає в тому, що у випадку колізії норм існує суперечність між правовими положеннями, коли одна норма заперечує іншу. У разі конкуренції норм такого конфлікту немає [1].

Ще однією істотною особливістю взаємозв'язку цих концепцій є питання вирішення проблем, що виникають у межах конкуренції кримінальних правопорушень. На практиці колізії усуваються шляхом внесення змін до законодавства або застосування спеціальних колізійних норм. Конкуренція ж розв'язується на основі механізмів її подолання, таких як загальні та спеціальні норми чи правила з різним «обсягом» регулювання [1].

Хоча терміни «конкуренція» та «колізія» кримінально-правових норм іноді використовуються як синоніми, вони мають суттєві відмінності, особливо з погляду юридичної техніки та наслідків для застосування права. Колізія виникає, коли дві або більше кримінально-правові норми одночасно претендують на регулювання різних аспектів суспільних відносин, але їх застосування в конкретній ситуації призводить до взаємного виключення або суперечності. Тобто застосування однієї норми робить неможливим або безглуздим застосування іншої. Конкуренція виникає, коли дві або більше кримінально-правові норми одночасно претендують на регулювання одного й того ж діяння. Тобто одне й те саме діяння формально відповідає ознакам двох або більше статей (частин статей) Кримінального кодексу.

Список використаних джерел:

1. Лукіян Д. Конкуренція та колізія кримінально-правових норм: розмежування понять. Чернівці. 2022. URL : https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3360 (дата звернення: 29.04.2025)
2. Собко Г.М. Конкуренція кримінально-правових норм у кваліфікації корисливих посягань на власність із застосуванням насильства, с.144–148, Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2019. URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journal_s/2019/6_2019/29.pdf (дата звернення : 29.04.2025).
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; Харків. 2020. 428 с.
4. Бойко В. Загальнотеоретичний аналіз співвідношення понять «колізія правових норм» та «конкуренція правових норм». URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39578/07-Boyko.pdf?sequence=1> (дата звернення : 29.04.2025).

Кульчицький Денис Сергійович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ «ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ»

У спеціальній літературі та міжнародних документах термін «терористичний акт» часто вживається як узагальнююча категорія для позначення різних терористичних діянь: захоплення заручників, угон повітряного судна та інших, що суперечить чинному Кримінальному кодексу України [1], оскільки в ньому зазначені протиправні діяння кваліфікуються як самостійні. Тому розуміння складу цього кримінального правопорушення, а особливо об'єктивної сторони має важливе значення для розуміння усієї сутності кримінального правопорушення взагалі та відмежування його від суміжних складів терористичної спрямованості.

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», терористичним актом є протиправне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 КК України. У разі, коли терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених статтями 112, 147, 258–260, 443, 444, а також іншими статтями КК України, відповідальність за їх вчинення настає відповідно до КК України [6].

Перш за все, слід визначити об'єкт терористичного акту, враховуючи те, що об'єкт є невід'ємною ознакою складу злочину і для подальшого розуміння сутності діяння, слід визначити, на які саме суспільні відносини він посягає. При аналізі злочинів терористичної спрямованості дослідники (такі як В. Ф. Антипенко, О. В. Епель, А. В. Форос) зазвичай звертають увагу на те, що це, в першу чергу, складні багатооб'єктні злочини, які посягають одночасно на громадську безпеку, нормальне функціонування органів влади, життя і здоров'я громадян і залежно від того, охороні яких сфер життєдіяльності людей законодавець надає провідне значення, визначаються ознаки основного об'єкта [3, с. 329].

Суттєвою для характеристики терористичних актів є ознака двоїстого характеру об'єкта посягання, що, як вважає цілий ряд дослідників, дозволить чітко диференціювати соціально-політичні і правові оцінки проявів дійсно терористичних та схожих з ними за об'єктивною стороною загальнокримінальних складів кримінальних правопорушень: як безпосередні об'єкти дій терористів (об'єкти безпосереднього, психофізичного впливу) виступають життя, здоров'я осіб, їх свобода, матеріальні об'єкти (будівлі, споруди, приміщення адміністративних, громадських, господарських організацій, особисте майно громадян, предмети, що матеріально втілюють культурно-історичні і духовні цінності народу, суспільно небезпечні чи життєво важливі для суспільства в цілому тощо), як кінцеві (об'єкти підриву і послаблення) – внутрішня безпека (державний лад, правопорядок, конституційний лад та його елементи однієї держави чи групи держав: порядок управління, політичний устрій, громадські інститути, територіальна цілісність, економічна міць держави тощо) і зовнішня безпека (суверенітет, нормальні відносини із зарубіжними державами) [7, с. 46].

Тобто, по суті, з чим ми повністю погоджуємося, йдеться мова про те, що об'єкт терористичного акту має безпосередній поділ на безпосередні та кінцеві об'єкти, хоча, незважаючи на поміщення законодавцем вказаного складу злочину до розділу КК України про посягання проти громадської безпеки, деякі науковці не досить доречно роблять акцент на інших суспільних відносинах, адже громадська безпека включає у себе усі визначені види відносин. Так, наприклад, О. В. Кириченко визначає громадську безпеку як значну цінність, тобто стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від

негативних наслідків явищ соціального, природного або техногенного характеру, а також підтримка достатнього рівня такої захищеності для нормального їх функціонування [5, с. 189].

Щодо об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 258 КК України, то А. В. Форос визначає, що до неї, насамперед, слід віднести вчинення дій чи погрозу їх учинити, які призводять до порушення громадської безпеки, виникнення небезпеки загибелі людей та інших суспільно небезпечних наслідків. Об'єктивна сторона охоплює не всі загальнебезпечні дії, а лише ті, що відбуваються відкрито, демонстративно і пов'язані зі створенням побічного впливу на населення, соціальні групи, державні органи, юридичних осіб тощо [7, с. 178]. Тобто об'єктивна сторона даного складу злочину полягає у вчиненні протиправного діяння у двох формах, що послідовно розкриває сама диспозиція статті 258 КК України, це:

- вчинення загальнебезпечних дій, а саме: вбивство людей, застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;
- погроза вчинення зазначених (загальнебезпечних) дій.

Таке розмежування на два можливих суспільно небезпечних діяння дає змогу відмежувати терористичний акт від інших злочинів терористичної спрямованості, а також від подібних суспільно небезпечних діянь. Так, найбільш схожим із терористичним актом злочином за об'єктивними обставинами є диверсія. Отже, виникає необхідність в їх детальному відмежуванні. Основні відмінності між терористичним актом і диверсією полягають у такому: по-перше, якщо диверсія об'єктивно виражається лише в учиненні вибухів, підпалів та інших загальнебезпечних дій, то терористичний акт подібними діями не вичерпується й може виражатися також у погрозі такими. Щодо інших ознак розмежування, то, по-друге, якщо при вчиненні диверсії дії винних спрямовані саме на заподіяння якоїсь шкоди (руйнування чи пошкодження підприємств, будинків, споруджень, об'єктів життєзабезпечення населення, масові отруєння тощо), то при вчиненні терористичного акту – на залякування населення, створення та підтримання обстановки страху; по-третє, метою диверсійних актів є ослаблення держави, підлив її економічної безпеки й обороноздатності, тоді як мета терористичних актів полягає у впливі на прийняття якихось рішень або відмову від них; по-четверте, диверсанти діють таємно і не афішують свою діяльність, тоді як терористи зазвичай діють відкрито, демонстративно із висуненням своїх вимог [3, с. 235].

Щодо об'єктивної сторони складу даного злочину думки науковців розходяться. Так, А. В. Форос, Є. Л. Стрельцов та В. П. Ємельянов зазначають, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 258 КК України, – формальний, тобто вважається закінченим з моменту вчинення вищевказаних дій. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 258 КК України, залежно від кваліфікуючої ознаки, може бути як формальним, так і матеріальним, а за ч. 3 – склад є матеріальним, тобто настає з моменту настання вказаних наслідків [7, с. 179]. В. М. Вакулич визначає, що склад кримінального правопорушення, передбачений статтею 258 КК України не відповідає поняттю «терористичний акт». На його думку, акт тероризму – може бути вчинений не лише через насильницькі дії, а й через погрозу їх застосування. За таких умов шкода, яка може бути заподіяна (вбивство, отруєння, вибухи тощо), існує потенційно і може не настати. Поняття ж терористичного акту як обов'язкового елементу передбачає настання відповідних наслідків. За таких умов поняття акту тероризму є більш широким, ніж поняття терористичного акту [2].

Проте законодавство не визначає таких особливостей. Окрім цього, на нашу думку, таке надмірне заглиблення в майже тотожні поняття не є доцільним. Законодавець же встановив склад такого кримінального правопорушення як формальний з підстави його великої суспільної небезпечності, де навіть посягання чи загроза посягання на права та свободи людей

є підставою для притягнення відповідальності. За логікою розмежування понять «акт тероризму» та «терористичний акт» й визначення невідповідності назви статті 258 КК України, цю норму слід змінювати на злочин з матеріальним складом, що ми вбачаємо недоцільним з огляду на суспільну небезпечність вказаного діяння.

Поруч з цим В. П. Ємельянов відзначає, що вже при суто зовнішньому сприйнятті складу кримінального правопорушення, що розглядається, звертає на себе увагу його очевидна недосконалість, громіздкість і перевантаженість зайвою інформацією, яка має характер деталізації, що ускладнює як застосування цього складу кримінального правопорушення при кваліфікації терористичних діянь у судовій практиці, так і розмежування складу терористичного акту із суміжними складами кримінальних правопорушень [4, с. 233].

Дійсно, норма є досить громіздкою та недосконалою. Наприклад, незастосування звичної конструкції «вчинення або погроза вчинення», а відділення погрози вчинення цих дій в кінець диспозиції спричиняє деяку заплутаність саме в об'єктивній стороні складу, що має велике значення для розмежування з іншими. Тому, на нашу думку, саме це є причиною неоднозначного трактування вказаних питань, а тому диспозицію ч.1 ст. 258 КК України варто спростити.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Вакулич В. М. Законодавство України і тероризм. *Суспільна політика*. С. 43–50. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-2/doc/2/01.pdf>
3. Епель О. В. Об'єктивні ознаки публічних закликів до вчинення терористичного акту. *Форум права*. 2011. № 1. С. 329–334.
4. Ємельянов В. П. Терористичний акт: загальне поняття, відмежування від суміжних злочинів та шляхи вдосконалення складу злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1(4). С.233–244.
5. Кириченко О. В. Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 185–190.
6. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
7. Форос А. В. Кримінально-правові ознаки терористичного акту. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 177–182.

Курилюк Юлія Любомирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА УЯВНОЇ ОБОРОНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У сучасному кримінальному праві категорія уявної оборони викликає жваві дискусії як серед науковців, так і в юридичній практиці. Це пов'язано з тим, що вона перебуває на межі права особи на самозахист і вірогідності неправомірного застосування насильства. Ситуації, в яких особа діє, помилково сприймаючи дії іншого як небезпечне посягання, часто є складними для правової кваліфікації. При цьому важливо не тільки з'ясувати об'єктивні обставини події, але й врахувати суб'єктивне сприйняття загрози особою, яка діяла. Правильне розуміння

правової природи уявної оборони дозволяє забезпечити баланс між захистом прав потерпілих та виправданням осіб, що діяли без злочинного умислу. Вивчення цього явища має на меті поглибити розуміння меж допустимої поведінки в умовах небезпеки, а також сформулювати обґрунтовані підходи до його правової оцінки.

Деякі науковці розглядають уявну оборону як дії, спрямовані на заподіяння шкоди потерпілому, коли особа, неправильно оцінюючи його дії в обстановці, що склалася, помилково припускала наявність щодо неї суспільно небезпечного посягання [1, с.180]. На думку Д. С. Птащенко, уявна оборона – це особлива кримінально-правова ситуація, зміст якої включає помилку суб'єкта щодо наявності суспільно небезпечного посягання іншої особи, під впливом якої суб'єкт заподіює шкоду, помилково вважаючи, що в обстановці, яка склалася, перебуває в стані необхідної оборони [2, с. 119].

Розглядаючи уявну оборону в законодавчому аспекті, слід звернутися до статті 37 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка визначає її правову суть. Згідно з частиною першою цієї статті, не є кримінальним правопорушенням шкода, заподіяна у стані уявної оборони, якщо обстановка давала підстави особі вважати, що відбувається реальне посягання [3]. Таким чином, законодавець визнає, що особа, яка внаслідок об'єктивно виправданої помилки сприйняла ситуацію як таку, що створює небезпеку, і діяла відповідно до цього сприйняття, може бути звільнена від відповідальності. Інакше кажучи, обстановка події повинна справді викликати у пересічної людини відчуття загрози, при якій така особа потребує негайного захисту.

У частині другій статті 37 КК України встановлено, що якщо обстановка не давала об'єктивних підстав вважати, що має місце посягання, але особа діяла в переконанні про його наявність, то її дії можуть розглядатися як вчинені з необережності або умисно, залежно від конкретних обставин справи. Це положення демонструє спробу законодавця знайти тонкий баланс між правом на захист і необхідністю уникнення безпідставного насильства.

На нашу думку, тема уявної оборони є надзвичайно важливою й актуальною в умовах сучасного розвитку кримінального права, оскільки вона стосується права людини – права на самозахист. Водночас вона ставить перед правозастосувачами складні завдання – відрізнити добросовісну помилку від зловмисних дій, що приховуються під виглядом оборони. Розуміння цього явища сприяє формуванню справедливої судової практики, яка враховує як об'єктивні обставини, так і психологічний стан особи. Це особливо важливо в умовах підвищеного рівня агресії в суспільстві та загального зниження правової культури.

Правова природа уявної оборони характеризується поєднанням елементів об'єктивного та суб'єктивного підходів до оцінки дій особи. З одного боку, реальне посягання як юридична підстава для оборони відсутнє, з іншого – особа щиро вважає, що діє в умовах небезпеки, і захищає себе або інших. У випадках, коли така помилка об'єктивно виправдана, тобто обстановка справді створювала ілюзію загрози, дії визнаються такими, що не є кримінально караними. Якщо ж помилка була необґрунтованою, дії оцінюються за загальними правилами кваліфікації з урахуванням психічного стану особи та обставин події.

Яскравим прикладом застосування інституту уявної оборони є справа №5-26ксл0, у якій Верховний Суд визнав, що обвинувачений, перебуваючи під впливом попереднього розбійного нападу та сприйнявши дії потерпілого як загрозові, діяв у стані уявної оборони. Суд встановив, що обстановка справді могла викликати у пересічної людини відчуття небезпеки, тому дії були перекваліфіковані зі ст.121 на ст.128 КК України як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з необережності [4].

Таким чином, правова природа уявної оборони відображає спробу законодавця та судової практики зберегти баланс між гуманізмом і необхідністю підтримання правопорядку, між суб'єктивною мотивацією і об'єктивною небезпекою дій. Це ще раз підтверджує, що уявна

оборона є не лише юридичною конструкцією, а й інструментом, який дозволяє враховувати індивідуальні обставини конкретної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Орловський Б. М. Уявна оборона: помилка при необхідній обороні чи самотійна обставина, що виключає злочинність діяння. Випуск 4. Том 2. 2014. С. 176–180.
2. Птащенко Д. С. Основні підходи щодо регламентації уявної оборони в кримінальному праві. *Право і громадське суспільство*. № 1. 2013. С. 119–131.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n158> (дата звернення : 30.04.2025).
4. Постанова Верховного Суду України від 21 січня 2010 року у справі № 5-26кц10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8036766m> (дата звернення: 30.04.2025)

Куріцин Андрій Павлович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У ЧАСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Інститут примусових заходів виховного характеру є невід’ємною частиною процесу перевиховання неповнолітніх, інститут своїми обмеженнями, які встановлюються судом, перевиховує неповнолітнього. Але в часи активного технологічного прогресу, коли кожен має змогу знайти бажану інформацію та спілкуватися з іншими людьми на відстані, обмеження минулого не здатні ефективно обмежити дозвілля через інтернет.

Слід зазначити, що законодавство передбачає примусовий захід виховного характеру який теоретично здатний обмежити доступ до інтернету, а саме, обмеження дозвілля. Аналіз практики свідчить, що цей захід у більшості справ застосовується шляхом обмеження перебування поза домом у певний відрізок часу або відвідування певних місць [1, с. 112]. Тобто ми можемо зрозуміти, що основна мета цього заходу обмеження взаємодії неповнолітнім із шкідливим середовищем, але чинне законодавство не враховує, що інтернет на сьогодні, безсумнівно, є надзвичайно насиченим інформаційним середовищем, у якому неповнолітній проводить достатньо багато часу і вплив якого слід враховувати на усіх рівнях.

При розробці норм, які регулювали б користування інтернету, слід звернути увагу на досвід зарубіжних країн. До прикладу, законодавчий орган Франції закріпив порядок, яким провайдер має керуватись при наданні своїх послуг. Також у Франції передбачена можливість громадян отримати допомогу від держави для оплати послуг провайдерів, але лише за умови не платоспроможності громадянина. Або, до прикладу, Китай, який своїм проєктом «Золотий щит» створив систему, яка взаємодією провайдерів з міжнародними мережами блокує шкідливий контент [2, с. 379].

Переходячи безпосередньо до шляхів покращення примусових заходів виховного характеру, слід звернути увагу, що слід пам’ятати не тільки про законодавче регулювання доступу до інтернету, але ще й практична реалізація цього обмеження. Враховуючи вищезазначене, ми можемо запропонувати два шляхи практичного вирішення цього питання.

Перший шлях який ми пропонуємо, полягає у запозичанні досвіду Китаю, а саме: розробка певного механізму співпраці між державними органами та провайдерами, але

особливістю нашого проєкту є те, що цей «щит» буде діяти виключно для неповнолітніх і лише до тих неповнолітніх, яким присудили відповідний примусовий захід виховного характеру. При цьому основні положення «щита» полягатимуть у тому, що провайдери повинні надати можливість моніторингу інтернет-трафіку неповнолітнього органу, який контролює виконання судових рішень, щоб він зміг блокувати шкідливий для неповнолітнього контент та спостерігати за інтернет-трафіком неповнолітнього. Але слід зазначити, що при такому розв'язку проблеми, виникають питання про дотримання права на приватне життя неповнолітнього.

А другий шлях передбачає застосування технологій корпорації «Google», власне технологій «дитячого» контролю, яке в нашому випадку передбачатиме, встановлення програмного забезпечення на усіх пристроях неповнолітнього, яке могло б автоматично блокувати доступ до сайтів, які відповідають критеріям шкідливості контенту. Але як і у попередньому випадку, це рішення має свої недоліки, а саме: що це програмне забезпечення потрібно постійно оновлювати та утримувати, також це програмне забезпечення не здатне охопити увесь інтернет-трафік, що призведе до порушень вимог обмеження інтернету.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що проблема правового регулювання інтернету та обмеження доступу до нього є надзвичайно важливою для нашого часу. А для успішної інтеграції норм розробка проєкту потребує ретельного дослідження, при цьому потрібно досліджувати не тільки з правового погляду, а ще й технологічної, щоб ухвалена норма допомогла інституту примусових заходів виховного характеру ефективно перевиховувати неповнолітніх шляхом обмеження доступу до інтернету.

Список використаних джерел:

1. Нікіфорова Т. І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру : навчальний посібник: 2020. С. 175.
2. Попович Т. П. Право на доступ до інтернету : зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 61. С. 377–380.

Мазур Діана Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕКОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Тема дослідження є досить актуальною, але мало досліджуваною науковцями, оскільки вона є важливою в кримінальному праві, адже поряд з тим, що зловмисники завдають шкоду майну з корисливих мотивів, наприклад, збагатитися чи заволодіння чужим майном, є кримінальні правопорушення, які вчиняються без корисливих мотивів, але також завдають чи малої шкоди власності та її власнику. Некорисливі кримінальні правопорушення проти власності – це такі правопорушення, які завдають шкоду власності, але без корисливих мотивів. До таких може належати необережне знищення або пошкодження майна без корисливих мотивів. Погроза знищення майна, порушення прав, щодо охорони майна. Критеріями кваліфікації некорисливих кримінальних правопорушень є мета і мотив. Тобто тут виступає майнова шкода без мети заволодіння чи збагачення.

Як зазначає І. Б. Газдайка-Василишин, що закономірність поділу корисливих і некорисливих кримінальних правопорушень відображена в таких фактах: кримінальні правопорушення, пов'язані з майном, зазвичай класифікуються як корисливий інтерес, корисливі мотиви чи корисливі цілі. Воно впливає зі змісту тих кримінально-правових норм, які передбачають їхню кримінальну відповідальність [1].

Некорисливість кримінального правопорушення впливає чи можна буде пом'якшити вирок чи ні. На думку Михайліченко Т. О та Рак С. В некорисливість вона пом'якшує покарання і забезпечує менший штраф чи наприклад меншу кількість годин для громадських робіт [2]. Щодо кваліфікації таких некорисливих кримінальних правопорушень можна віднести кримінальне правопорушення, передбачене статтею 196 Кримінального кодексу України. Формою вини тут є необережність, мети чи мотиву як такого не було, просто необережне поводження тобто пошкодження, знищення чи спалення майна. Ще однією такою статтею кримінального кодексу є стаття 197. Ця стаття встановлює відповідальність за порушення обов'язків щодо охорони майна. Відмінність цього кримінального правопорушення полягає в тому, що тут немає мети та мотиву збагачення, на відміну від корисливого мотиву який є у таких кримінальних правопорушеннях, як крадіжка чи шахрайства. Тут виступає необережність, тобто нехтування своїми обов'язками, щодо охорони майна що призвело до тяжких наслідків. Наприклад, охоронець, залишив свій пост і не ввімкнув сигналізацію чи просто залишив речі без нагляду, що призвело до того, що ці речі чи інше майно було пошкоджено або знищено. В охоронця не було корисливого мотиву, він просто не виконав свого обов'язку по охороні майна [3].

Отже, з вищесказаного можна зробити такий висновок, що некорисливі кримінальні правопорушення проти власності вчиняються без корисливих мотивів, але завдають шкоду власності. До таких може відноситися необережне знищення або пошкодження майна без корисливих мотивів. Критеріями кваліфікації є мета і мотив. Некорисливість кримінального правопорушення може вплинути на вирок, пом'якшуючи покарання. Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 196 та 197 Кримінального кодексу України, є прикладами некорисливих кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Гайздака-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності за кримінальним правом України: дис...канд.юрид.наук: 12.00.08. Львів. 2012. 212 с. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/55/1/GAZDAYKA-VASULUSHUN NEKO RUSLUVI ZLO CHUNU.pdf>
2. Михайліченко Т. О., Рак С. В. Кримінальні проступки проти власності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020 № 46. С. 232. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc46/juspradenc46.pdf#page=160>
3. Кримінальне право України. Особлива частина. навч. посіб. / за ред. д.ю.н., проф. В. К. Грищука, д.ю.н., проф. О. М. Омельчука. Хмельницький : ХУУП 2016. 642 с.

Маліновська Марина Олексіївна,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Кримінальна відповідальність неповнолітніх є одним із важливим системи кримінального права України. Вона має особливий характер через необхідність урахування фізіологічних, психологічних та соціальних особливостей осіб, які не досягли повноліття.

Актуальність цієї теми зумовлена прагненням суспільства забезпечити баланс між захистом прав неповнолітніх та інтересами правопорядку. У цьому контексті вивчення особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх має важливе теоретичне і практичне значення для подальшого удосконалення кримінально-правової політики держави.

Основною ознакою кримінальної відповідальності неповнолітніх є визначення вікових меж. Відповідно до статті 22 Кримінального кодексу України (далі – КК України), особа може підлягати кримінальній відповідальності з досягнення 16 років. Однак за вчинення окремих кримінальних правопорушень (наприклад, умисне вбивство, зґвалтування, розбій, терористичний акт та інші) кримінальна відповідальність настає вже з 14 років.

Вагомою проблемою пов'язаних з вчиненням кримінальних правопорушень неповнолітніми є проблема правової обізнаності та правової свідомості серед неповнолітніх. Багато моральних цінностей, що здійснили значний вплив на формування правової свідомості декількох поколінь людей. Сьогодні підлягають переосмисленню та переоцінці. Складна соціально-політична і економічна ситуація кінця ХХ століття породила потужні соціальні і соціально-психологічні чинники дестабілізації правової свідомості, внаслідок чого в зоні ризику криміногенного впливу опинилися підлітки та молодь.

Одним із факторів негативного впливу, що детермінує проблеми є злочинністю неповнолітніх виступають засоби масової інформації [1, с. 100]. Актуальність цього впливу полягає у швидкому процесі розвитку інформаційних технологій та поширенні інформації ЗМІ з елементами насильства і жорстокості, що найбільше впливає на дитячу психіку. Як зазначає О. В. Бугера, кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми часто вирізняється особливою жорстокістю та цинізмом, і в деяких випадках є копіюванням вчинків телегероїв бойовиків або інших персонажів, що поширюються ЗМІ [1, с. 102].

Ще один фактор виступає сім'я, яка відіграє вирішальну роль у формуванні суспільних цінностей дитини, адже саме тут дитина отримує свій перший досвід взаємодії з людьми. Спостерігаючи за близькими, малолітній засвоює норми поведінки і, через відсутність іншого досвіду, вважає сімейні відносини відображенням усього суспільства. Унікальність впливу сім'ї на дитину незаперечна. За висловом австрійського психолога Альфреда Адлера, саме батько є для дітей джерелом знань про світ, працю, техніку, він сприяє формуванню соціально корисних цілей та ідеалів, професійної орієнтації. Мати ж створює неповторну емоційну канву життя маленької людини від самого її народження [2, с. 45]. Саме від якості сімейного виховання залежить те, якою дитина виросте. Часто його недоліки відіграють визначальну роль у формуванні протиправної поведінки.

Також сьогодні особливу увагу держава має приділяти правовому вихованню неповнолітніх у школі [3, с. 29]. Держава має відігравати ключову роль у правовому вихованні неповнолітніх у школах, забезпечуючи систематичне та всебічне навчання основ права, прав людини та відповідальності. Це включає розробку та впровадження спеціалізованих

навчальних програм, підготовку кваліфікованих педагогів, які володіють необхідними знаннями та методиками, а також забезпечення шкіл відповідними навчальними матеріалами та ресурсами. Крім того, держава може підтримувати залучення до освітнього процесу представників правоохоронних органів, юристів та правозахисників для проведення інтерактивних лекцій, семінарів та практичних занять, що сприятиме формуванню у молоді правової свідомості та поваги до закону.

Отже, окремі аспекти детермінації злочинності неповнолітніх в Україні є складним і багатогранним явищем, що зумовлюється переплетенням соціально-економічних, психологічних, педагогічних та правових чинників. Нестабільність економіки, соціальна нерівність, недостатня увага до сімейних проблем та виховання, негативний вплив кримінального середовища, недоліки системи освіти та профілактики правопорушень – усе це створює сприятливе підґрунтя для вчинення кримінальних правопорушень підлітками. Ефективна протидія злочинності неповнолітніх вимагає комплексного підходу, який включає не лише посилення правоохоронних заходів, але й активну соціальну політику, спрямовану на усунення першопричин цього явища, підтримку сімей та дітей, розвиток освітніх і виховних програм, а також налагодження ефективної системи ресоціалізації для тих, хто вже скоїв правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Бугера О. Умови злочинності неповнолітніх: роль засобів масової інформації. *Право Укр : Юридичний журнал*. 2007. № 12. С. 100–104.
2. Присяжнюк В. Чи затишно дітям під крилом закону. *Вісник прокуратури*. 2009. № 1. С. 42–47.
3. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ: АТІКА. 2004. 240 с.

Марценківська Катерина Тарасівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МЕТИ ПОКАРАННЯ

У процесі зародження й еволюції держави і права, розвитку суспільних відносин інститут покарання, що є центральним інститутом кримінального права, формувався поступово, видозмінюючись на кожному історичному етапі розвитку соціуму. З огляду на дуалістичність цього поняття, його вивчення було предметом дослідження в багатьох працях вчених-правників, знаходило свій вияв не лише в юриспруденції, а й інших науках. У зв'язку із цим, з'являлося все більше тлумачень визначення його мети, набували поширення різноманітні теорії, проте серед їх множини доцільно виокремити дві найбільші групи:

- абсолютні теорії покарання;
- відносні теорії покарання.

Представники абсолютних теорій або ж теорій відплати (самомети), як їх ще називають, головною ідеєю покарання вважали відплату за вчинене правопорушення, при цьому вона повинна була бути пропорційною до вчиненого протиправного діяння і не залежати від наслідків, яке воно призведе. Як практичну реалізацію прихильники цих теорій обстоювали

необхідність законодавчого закріплення різних систем пропорційності вчиненого порушення та покарання.

Іманнуїл Кант, що був найвідомішим представником теорії ретрибутивізму або ж теорії матеріальної відплати, в багатьох своїх працях підґрунтям міри покарання визначав принцип рівності, зокрема ув «Метафізиці моралі» прослідковується розуміння покарання як необхідного елементу права у відновлення справедливості, проте це не має мети, і особу карають через вибір нею протиправної неправильної поведінки, а не для захисту суспільства чи невчинення певною особою злочинів у майбутньому [4, с. 36]. Цей погляд за своїм спрямуванням ніби обернений у минуле і є помстою, що з психологічного погляду має на меті лише задоволення від споглядання страждань винного.

Згідно з підходом Г. В. Ф. Гегеля, який був представником теорії діалектичної відплати, покарання є відплатою через необхідність її застосування задля знищення протиріччя між волею особи, яка вчинивши злочин, нібито сприяє виникненню волі, яка суперечить початковій. Тобто сутність покарання вбачається у знищенні вияву нерозумної волі розумною і тріумфі над нею, у запереченні нікчемного злочину, волі, що заперечувала право, а отже, воно постає твердженням права [3, с. 11].

Узагальнюючи абсолютистські теорії, що пояснюють мету покарання, можна дійти висновку, що, на їхню думку, покарання виправдане вчиненим порушенням, а його застосування ґрунтується на внутрішній справедливості.

Новітній погляд на мету покарання запропонували представники класичної школи кримінального права, яка набула поширення у XVIII столітті і провідні ідеї якої були спрямовані проти жорстокості, релігійної нетерпимості, широкого застосування інквізиції, смертної кари і катування. Будучи головними противниками засад феодального кримінального права, класики сформулювали підвалини цивілізованого кримінального права, заснованого на гуманістичних ідеях. Тоді виникає велика кількість відносних теорій покарання, які ще називають теоріями досягнення корисливої мети або утилітарними теоріями. Вони ґрунтуються на вимозі, що покарання має слугувати певній корисній меті, як для суспільства в цілому, так і для караної особи і його завданням є запобігання вчиненню правопорушень як з боку засудженого, так й інших членів суспільства, а також виправлення правопорушника. Так, Ч. Беккарія у своєму трактаті «Про злочини і покарання» писав: «Мета покарання полягає не в катуванні і мученні людини й не в тому, щоб зробити неіснуючим вже вчинений злочин... Мета покарання полягає тільки в тому, щоб перешкодити винному знову завдати шкоди суспільству й утримати інших від учинення того ж самого» [3, с. 1].

Видатний німецький юрист А. Фейербах, основою вчення якого були положення про необхідність психологічного примусу у зв'язку із недостатністю фізичного примусу кримінально-правової політики держави у боротьбі із злочинністю, вважав, що психологічний примус має здійснюватися до порушення права, яке своєю причиною має прагнення особи до задоволення шляхом вчинення злочину. У цьому випадку покарання ґрунтується як засіб подолання такого прагнення завдяки розумінню настання значно більшого зла, ніж те, яке він відчуває у зв'язку з незадоволеністю при невчиненні правопорушення [5, с. 232]. Крім того, мислитель визначає і додаткові цілі покарання – спеціальне попередження вчинення правопорушень з боку покараного і його виправлення, але головною метою вважає загальне попередження.

У зв'язку із усвідомленням схожості поглядів у різних теоріях, вчені-юристи поступово почали схилитися до змішаних теорій мети покарання (які ще називають інтегративними), що з'явилися в середині XIX ст. і загальною ознакою яких є об'єднання елементів і абсолютних, і відносних теорій покарання. Прихильники цих теорій метою покарання визнають залякування, відплату, відшкодування заподіяної злочином моральної шкоди, виправлення, загальне та

спеціальне запобігання у поєднанні найрізноманітніших варіацій і міри вияву того чи того елементу – в одних із них превалює мета попередження або виправлення, в інших – мета залякування, відплати.

Стосовно чіткого визначення меж і міри того чи того елементу покарання і його доцільності виникають запитання й досі. Так, наприклад, більшість дослідників визнають обов'язковими лише загальне і спеціальне запобігання, тоді як щодо виправлення і кари точиться найбільше дискусій.

У чинному українському кримінальному законі (ч. 2 статті 50 Кримінального кодексу України) мета покарання визначення через поєднання кари, виправлення та превенції [1]. Отже, логічним є висновок, що закон стоїть на інтегративній позиції і його основою є саме змішані теорії. Усі елементи мети покарання є багатограними, перебувають у нерозривній єдності між собою і досягнення кожної з них сприяє досягненню інших.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 25–26, ст. 131 (дата звернення: 28.04. 2025 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/how/2341-14#Text>
2. Александров Ю. В., Клименко В. А.. Кримінальне право України: загальна частина : підручник для студ. вищих навч. закл. Київ. 2004. 327 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / пер. з нім. Київ. Юніверс. 2000. 336 с.
4. Кант І. Твори. В 8-ми т. Т 6: Метафізика моралі. Чоро. 1994. 613 с.
5. Ющик О. І. Основні концепції покарання Чезаре Беккарія. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія. Юрид. літ-ра. Одеса. 2014. 380 с.

Мельник Аліна Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОПАТІЇ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ У ВПЛИВІ НА ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Важливість значення психічних захворювань на злочинність не можна применшувати як факт. Навіть до формування кримінології як науки вчені різних епох висували теорії, що психічне здоров'я людини впливає на її сприйняття реальності та на можливість скоєння цієї особою злочинів. Для того, щоб краще розібратись у цій темі, пропонуємо для початку дати визначення терміна «психопатія». Психопатія – це патологічний тип поведінки, який виник на основі вродженої неповноцінності вищої нервової діяльності, а саме: значного зниження або відсутності проходження нервового імпульсу через мигдалевидне тіло [1]. Тобто з цього ми можемо зрозуміти, що психічні захворювання або відхилення можуть бути спричинені фізичними аномаліями (що зазвичай так і є). Отже, нам потрібно з'ясувати, як саме пов'язані ці фізичні/психічні аномалії з розвитком потенційного злочинця.

Впродовж розвитку науки та теорії про кримінологію, вченим ставало зрозуміло, що розвиток злочинності залежить від багатьох факторів, наприклад що не лише виховання є ключовим із цих факторів. До таких факторів також відносять:

- соціальний статус;
- фінансове забезпечення;
- середовище, в якому зростає особа;
- виховання, яке ми вже згадували;
- фізичні та психічні особливості.

А. П. Закалюк зазначає, що психофізіологічні особливості, стан фізичного та психічного здоров'я, зокрема і психічні аномалії в межах осудності, а також індивідуальні психологічні риси характеру, вольової та емоційної сфери, відіграють у процесі детермінації роль умов, які прямо, або опосередковано, або іншим чином створюють сприятливу атмосферу для реалізації причин злочинних виявів і загалом причин злочинності [2, с. 262]. На відміну від А. П. Закалюка, М. В. Яцюк [3] більше схиляється до думки, що саме духовне виховання чи невиховання впливає на розвиток особи. Ми більше схиляємось до думки Закалюка А. П., пояснюючи це тим, що, безумовно, психологія дуже впливає на злочинну діяльність. Вивчаючи кримінологію, ми визначили, що різні особи схильні до різних видів кримінальних правопорушень. До кримінальних правопорушень проти власності (без застосування насильства без необхідності) схильні особи, які не отримують задоволення від жорстокості та не бажають шкодити іншим людям, лише здобути для себе неправомірну вигоду. А до кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я вже схильні особи, яким подобається застосовувати насильство та непотрібну жорстокість. До такої категорії злочинців і належать особи з психічними порушеннями, адже в них часто порушене сприйняття інших людей. Таким особам байдуже на почуття інших людей, тому що вони не можуть відчувати до них жалю, емпатії. Психопатія належить до переліку захворювань, за яких відсутня емпатія, а також присутні такі характеристики: нездатність до каяття, поверхневий шарм та схильність до маніпуляцій, імпульсивність і зневага до норм, висока самооцінка та хибне розуміння моралі. Усе це разом утворює «ідеальний» профіль потенційного злочинця.

Виходячи з цієї характеристики, найкращим вирішенням проблеми, на нашу думку, є превенція, тобто запобігання вчиненню кримінального правопорушення. Це полягає у правильному вихованні особи з психопатією, супроводі психолога/психіатра з раннього віку, долучення такої дитини до благодійності, щоб нав'язати правильні мораль та норми в суспільстві.

Отже, підсумовуючи, психопатія як і низка інших психічних хвороб є результатом біологічної аномалії в тілі людини, що не дозволяє нейронам у мозку доходити до потрібних нейронових закінчень. «Вилікувати» психопатію неможливо, але завдяки правильному підходу можна стримувати її небезпечні вияви. Для кримінології надзвичайно важливо і надалі досліджувати психологію злочинності для кращого її розуміння та, як наслідок – для кращої боротьби з нею.

Список використаних джерел:

1. Психопатія. *Wikipedia*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології. У 3 кн. Кн.1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К. : Ін Юре, 2007. С. 262.
3. Яцюк М. В. Роль сімейних взаємовідносин у розвитку автономності юнака. *Наукові записки. Генеза буття особистості*. Логос, 2006. С. 340–348.

Лучковська Каріна Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ЗІ ЗБРОЄЮ

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає відповідальність за низку правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, зокрема її виготовлення, переробку, ремонт, фальсифікацію, а також незаконне видалення або зміну маркування. Окрім цього, кримінальна відповідальність поширюється і на незаконне виробництво боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв (стаття 263-1 КК України) [1].

Незважаючи на те, що подібні кримінальні правопорушення не є поширеними, в останні роки відзначається тенденція до їх зростання, що обумовлено підвищенням рівня організованості та професіоналізації злочинних груп. Це вимагає удосконалення законодавства та посилення заходів контролю з боку правоохоронних органів.

Чинне законодавство передбачає відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами (стаття 263 КК України), однак не робить різниці між їх зберіганням для особистих потреб та розповсюдженням з метою збуту. Це створює ситуацію, коли особи, які займаються незаконним продажем зброї, несуть таку ж відповідальність, як і ті, хто просто її зберігає без наміру продажу.

Дії, пов'язані з носінням, зберіганням, придбанням, виготовленням, переробкою, ремонтом, фальсифікацією, зміною маркування, передачею вогнепальної зброї, боєприпасів або вибухових речовин (а також із носінням, виготовленням та ремонтом холодної зброї), кваліфікуються без урахування мети їх вчинення. Це означає, що відповідальність настає як за здійснення зазначених дій із наміром подальшого збуту, так і без нього. Водночас збут зброї або здійснення дій, що сприяють її незаконному розповсюдженню, створює умови для використання її іншими особами, зокрема для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

Ситуація, коли особи, які займаються збутом зброї, несуть таку ж відповідальність, як і ті, хто зберігає її без наміру продажу, є неправильною, оскільки продаж зброї має вищий рівень суспільної небезпеки. Для врегулювання цієї проблеми доцільно виокремити в кримінальному законодавстві обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину – наявність або відсутність мети збуту. З цією метою необхідно передбачити окрему норму, яка встановлювала б відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами або вибуховими речовинами з метою збуту чи безпосередньо їх збут. Введення такої статті має передбачати більш суворе покарання для осіб, які займаються розповсюдженням зброї.

У багатьох країнах, зокрема у Швейцарії, Грузії, Польщі, збут зброї передбачений окремою статтею або ж тягне за собою значно суворіше покарання порівняно із незаконним зберіганням. Аналогічний підхід застосовується і в Україні у випадках з незаконним обігом наркотичних речовин (стаття 307, 309 КК України), де наявність мети збуту впливає на рівень відповідальності. Впровадження аналогічної норми щодо зброї сприятиме ефективнішій протидії її незаконному обігу та посиленню громадської безпеки [2].

Ще однією проблемою є відсутність у статті 263-1 КК України норм, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності в разі добровільного здавання незаконно виготовленої або переробленої зброї. Подібна норма міститься у статті 263 КК України, що суперечить принципу системного підходу до кримінального законодавства.

Суд у справі № 704/1402/19 звільнив ОСОБУ_1 від кримінальної відповідальності за ч. 1 статті 263 КК України, оскільки він добровільно здав знайдені 7 патронів і саморобний

револьвер. Відповідно до ч. 3 статті 263 КК України, особа, яка добровільно передає органам влади зброю або боєприпаси, звільняється від відповідальності. Водночас у статті 263-1 КК України такого звільнення не передбачено, що робить її більш суворою [3].

Однак недарма деякі експерти, зокрема О.О. Житній, наголошують на необхідності доповнення статті 263-1 відповідними положеннями, які стимулювали б позитивну посткримінальну поведінку осіб, причетних до незаконного виготовлення чи переробки зброї [4], оскільки запровадження звільнення від кримінальної відповідальності у статті 263-1 КК України мотивуватиме добровільну здачу незаконно виготовленої зброї, зменшить її обіг, сприятиме рівності норм із статтею 263 та підвищить ефективність боротьби з нелегальним озброєнням.

Крім того, стаття 263-1 КК України не передбачає залежності кримінальної відповідальності від кількості предметів злочину, таких як: зброя, бойові припаси чи вибухові речовини. Це, на наш погляд, є недоліком, оскільки рівень суспільної небезпеки злочину може суттєво зростати при значному обсязі незаконного обігу цих предметів.

У справі № 607/13449/19, зареєстрованій у Єдиному державному реєстрі судових рішень, ОСОБА_7 було визнано винним у незаконному зберіганні двох пістолетів та 63 патронів без передбаченого законом дозволу [5].

Ця справа є показовою щодо проблеми відсутності диференціації кримінальної відповідальності залежно від кількості зброї. Відповідно до ч. 1 статті 263 КК України, особа, яка зберігає один пістолет, та особа, у якої цілий арсенал зброї, отримують однакову кримінальну відповідальність.

Тому доцільно запровадити в законодавстві кваліфікуючу ознаку – вчинення злочину у великих розмірах, а також особливо кваліфікуючу ознаку – у випадку незаконного обігу зброї, боєприпасів або вибухових речовин в особливо великих розмірах. Це дозволить підвищити рівень кримінальної відповідальності для осіб, які займаються масштабним незаконним обігом загальнонебезпечних предметів, і водночас створить більш справедливий підхід до визначення покарання залежно від тяжкості вчиненого правопорушення.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що чинна система кримінально-правової відповідальності за незаконні дії зі зброєю потребує вдосконалення. Зокрема, необхідно ліквідувати законодавчі суперечності, уточнити положення щодо відповідальності за незаконні дії з боєприпасами, а також ввести стимули для добровільного припинення злочинної діяльності. Це сприятиме підвищенню ефективності боротьби з незаконним обігом зброї та забезпеченню належного правового регулювання в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 28.03.2025).
2. Мітрухов П. Шляхи вирішення законодавчих проблем кримінальної відповідальності за ст.ст. 263, 263-1 Кримінального кодексу України. *Національний юридичний журнал. Теорія і практика*. 2014. Т. 2. С. 72–82.
3. Маньківський районний суд Черкаської області. Ухвала у справі № 704/1402/19 від 28.07.2021 р. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/98602079/> (дата звернення: 28.03.2025).
4. Житній О. О. Проблеми диференціації кримінально-правових наслідків незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки* : матеріали міжнародного круглого столу (м. Харків, 18 травня 2018 року). Харків : Юрайт, 2018. С. 69–74.
5. Касаційний кримінальний суд. Постанова у справі № 756/15397/19 від

Нігловська Дарина Юріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОНЯТТЯ ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Одним із ключових принципів кримінального права є принцип винної відповідальності особи, сутність якого полягає в тому, що кримінальна відповідальність за вчинене особою суспільно небезпечне діяння, визначене кримінальним правопорушенням, настає лише за наявності вини. У свою чергу, вина передбачає правильне та відносно повне усвідомлення суб'єктом усіх характеристик вчинюваного ним діяння та його наслідків.

Проте в реальності трапляються випадки, коли особа, в силу різних обставин, помиляється у фактичних або юридичних ознаках свого діяння та його можливих наслідків. Саме в таких ситуаціях і виникає питання про помилку та її вплив на вину і відповідно на кримінальну відповідальність.

Потрібно наголосити, що, говорячи про помилку в кримінальному праві, ми маємо на увазі не помилку судді, слідчого або прокурора, допущену під час кваліфікації діяння чи винесення вироку, а саме про помилкове розуміння особою характеристик свого діяння та його наслідків.

У кримінально-правовій літературі поняття «помилки» визначається по-різному:

- 1) як неправильна оцінка особою своєї поведінки;
- 2) як неправильне уявлення особи стосовно фактичних і юридичних ознак вчиненого діяння;
- 3) як неправильне уявлення особою стосовно характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння і його кримінальної протиправності;
- 4) як неправильне (хибне) уявлення особи про юридичне значення та фактичний зміст свого діяння, його наслідків та інших обставин, що передбачені як обов'язкові ознаки у відповідному складі кримінального правопорушення [1, с. 257].

На нашу думку, найбільш повним та точним визначенням, яке розкриває суть поняття «помилки», є останнє. Однак для глибшого розуміння цього явища варто не лише дати визначення, а й виокремити його ключові риси.

Однією з важливих ознак помилки є її суб'єктивний характер. Вона є результатом хибного тлумачення та сприйняття інформації особою, що впливає на викривлене розуміння дійсності, і, як наслідок, призводить до неправильних рішень та дій. На відміну від об'єктивних ознак, що можуть впливати на розвиток кримінального правопорушення, помилка формується виключно на рівні свідомості суб'єкта.

Іншою важливою ознакою є вплив помилки на зміст вини, тобто на суб'єктивну сторону кримінального правопорушення. Помилка може впливати на форму вини, на наявність або відсутність умислу, що має вирішальне значення для кримінально-правової кваліфікації. В окремих випадках помилка взагалі може виключати кримінальну відповідальність.

Ще однією ознакою помилки в кримінальному праві є те, що вона стосується або об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, або юридичної оцінки цих ознак. Ця ознака є важливою, оскільки визначає, на що саме впливає помилка – на сприйняття

особою фактичних характеристик свого діяння та його наслідків чи на їхню правову кваліфікацію [2, с. 243].

Варто зазначити, що у чинному Кримінальному кодексі України немає норми, яка б розкривала сутність поняття помилки та визначала її вплив на кримінальну відповідальність, що, без сумніву, є негативним моментом.

Відсутність такої норми створює правову невизначеність, що ускладнює судову практику та може призводити до різних рішень у схожих справах. Без чітких законодавчих критеріїв суди змушені орієнтуватись на доктринальні підходи, що може спричинити покарання осіб, що діяли без вини. Законодавче врегулювання цього питання забезпечило б узгоджене застосування норм кримінального права та посилило захист прав осіб, адже помилка може суттєво вплинути на визначення кваліфікації вчиненого діяння.

Говорячи про законодавче закріплення норми про помилку, потрібно згадати, що станом на 17.02.2025 р. робочою групою з питань розвитку кримінального права було опубліковано текст проєкту нового Кримінального кодексу України, в якому знайшли своє відображення норми щодо двох основних видів помилки – фактичної та юридичної. У ст. 2.4.6 та 2.4.7 визначено сутність цих понять та їхній вплив на кримінальну відповідальність відповідно [3]. Вважаємо появу норм щодо фактичної та юридичної помилки в тексті проєкту нового Кримінального кодексу, безумовно, позитивним аспектом розвитку кримінального права.

Таким чином, помилка у кримінальному праві є складним правовим явищем, яке може суттєво вплинути на кваліфікацію діяння та кримінальну відповідальність особи. Ключові характеристики помилки, зокрема її суб'єктивний характер, вплив на зміст вини та зв'язок із правовою кваліфікацією, свідчать про необхідність чіткого нормативного регулювання цього питання. Відсутність відповідної норми в чинному Кримінальному кодексі України є негативним моментом. Водночас проєкт нового Кримінального кодексу України, який містить положення щодо фактичної та юридичної помилки, є важливим кроком у напрямку розвитку кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Вереша Р. В. Курс кримінального право України. Загальна частина: підручник. Київ : Алерта. 2021. Том 1. Вчення про кримінальне правопорушення. 434 с.
2. Нікітін А. О. Сутність та види помилок в кримінальному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* 2014. С. 242–245.
3. Кримінальний кодекс України (контрольний текст проєкту станом на 17.02.2025). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (дата звернення : 27.03.2025).

Норчук Софія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ГРУБОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Грубе порушення трудового законодавства, як-от: незаконне звільнення чи недотримання умов праці – тягнуть за собою серйозні наслідки для працівників і роботодавців. Визначення об'єктивної сторони такого правопорушення є важливим для коректної правової

оцінки дій та встановлення відповідальності. У цьому контексті важливим є аналіз критеріїв, за якими порушення трудових прав кваліфікуються як грубі, зокрема: тривалість, систематичність та тяжкість наслідків. Розгляд судової практики дає змогу зрозуміти, як на практиці застосовуються норми трудового законодавства щодо захисту прав працівників. Дослідження цих аспектів необхідне для посилення правового захисту працівників і вдосконалення трудового законодавства.

Об'єктивна сторона злочину, визначеного статтею 172 Кримінального кодексу України (далі – КК України), включає діяння, здійснені як активними діями, так і бездіяльністю, що виражаються в серйозному порушенні норм трудового законодавства. До таких діянь належать, наприклад: незаконне звільнення з посади, безпідставна відмова у працевлаштуванні, змушування до роботи понаднормово, несвоєчасна виплата заробітної плати, ненадання заслуженої відпустки, незаконне переведення на іншу посаду чи роботу, а також затримка в наданні трудової книжки [1]. Відміною кваліфікуючою ознакою є те, що потерпілими можуть вважатися не лише працівники, які офіційно працевлаштовані, а й особи, які фактично виконували роботу, але без відповідного оформлення, або яким було необґрунтовано відмовлено у працевлаштуванні. При цьому кожен із зазначених виявів має кваліфікуватися з урахуванням конкретних обставин справи, наприклад, як тривалість порушення, чи мало воно системний характер, і які наслідки для працівника це мало. Особливо варто підкреслити кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, котрі регламентує частина 2 статті 172 КК України, зокрема йдеться про вчинення протиправного діяння щодо працівника, який зараховується до соціально вразливих верств населення (неповнолітні особи, вагітні жінки, особи з дітьми невеликого віку та інші). Присутність таких ознак збільшує суспільну небезпечність діяння та обґрунтовує підвищену кримінальну відповідальність винного [2, с. 508]. Водночас у науковій літературі порушується питання про доцільність удосконалення законодавства шляхом переходу від формального до матеріального складу цього злочину. Такий напрям передбачає врахування реальних збитків, яких зазнав працівник, та дає змогу більш точно відмежовувати кримінально карані діяння від адміністративних і дисциплінарних проступків [2, с. 509–510].

Для встановлення об'єктивної сторони грубого порушення законодавства про працю важливо враховувати низку обставин, які відображають зовнішні прояви діяння. Зокрема, до таких ознак належить тривалість і систематичність порушень, обсяг заподіяної шкоди працівникам, негативні наслідки, що стали результатом дій роботодавця, а також характер обставин, за яких ці дії мали місце. Значущим фактором є також матеріальне становище потерпілого працівника, оскільки це впливає на оцінку кримінального правопорушення [3, с. 91]. Проведений аналіз судових рішень дає змогу зрозуміти, як саме кваліфікуються дії, що порушують трудові права працівників. Наприклад, у справі № 205/3696/19 (вирок Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 13.09.2019 року) було встановлено, що головний інженер подав неправдиві дані стосовно тривалості робочого часу чотирьох працівників, внаслідок чого було грубо порушено їхнє право на відпочинок та оплату праці. Подібно, у справі № 643/267/20 (вирок Московського районного суду м. Харкова від 05.02.2020 року) було встановлено факт неофіційного працевлаштування 18 осіб, що позбавило їх соціального захисту. Особливу увагу судові органи зосереджують на випадках, що стосуються неповнолітніх осіб. Зокрема, у справі № 626/3407/23 (вирок Красноградського районного суду Харківської області від 13.11.2023 року) йшлося про грубе порушення прав дев'яти неповнолітніх працівників. Водночас справа № 688/881/24 (вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 21.03.2024) засвідчила, що неповнолітній отримав травму середнього ступеня середньої тяжкості через роботу в небезпечних умовах без дотримання трудового законодавства [3, с. 92].

Оцінюючи об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення за статтею 172 КК України, важливо розмежовувати ситуації, що мають кваліфікуючі ознаки грубого порушення трудового законодавства, від тих дій, що хоч і створюють труднощі у трудових відносинах, але здійснюються в межах правового поля. Наприклад, якщо керівник державної установи, керуючись об'єктивною нестачу фінансування з державного бюджету, видає наказ про переведення співробітників на 0,25 посадового окладу для уникнення боргу із заробітної плати, то така дія не містить складу кримінального правопорушення. За умови, що працівники, зокрема, потерпіла особа, були належним чином проінформовані про зміни істотних умов праці та не використали своє право відмовитися від продовження трудових відносин [4, с. 25]. Такий приклад наочно демонструє юридичну різницю між трудовим конфліктом, який можливо врегулювати в рамках адміністративного або цивільного процесу, та діянням, що містить ознаки кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона тут не прослідковується, оскільки наказ не містив протиправного умислу, а працівника було повідомлено відповідно до законодавчих вимог. Власне зменшення заробітної плати, зумовлене форс-мажорними бюджетними умовами та проведене з дотриманням визначеної законом порядку, не становить підстав для притягнення до кримінальної відповідальності.

Отже, для правомірної кваліфікації за ст. 172 КК України необхідне не лише формальне порушення трудового права, а й наявність протиправного діяння, що спричинило істотну шкоду чи порушення прав працівника внаслідок умисних або необґрунтовано недбалих дій з боку роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за ред.: М. І. Мельника, В. О. Навроцького. Київ : Ваіте, 2014. 944 с. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyy-posibnyk-2014.pdf>.
3. Карась Б. О. Стандарт встановлення грубого порушення законодавства про працю (стаття 172 Кримінального кодексу України) в судовій практиці. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Т. 58. Вип. 5. С. 90–93. URL : http://pjuv.nuoua.od.ua/v5_2024/18.pdf
4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2022 рік. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 01.01.2022 по 31.12.2022 рр. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KK_S_2022.pdf

Панчик Вікторія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Контрабанда є явищем, що підпадає під кримінально-правове регулювання не лише в Україні, а й у багатьох країнах світу, де її правова регламентація може бути схожою або суттєво різнитися. Кожна держава встановлює власний підхід до визначення кримінальної відповідальності за контрабанду залежно від національних особливостей. Дослідження

контрабанди із точки зору зарубіжного досвіду культурних цінностей та зброї, передбаченої ст. 201 КК України, є надзвичайно актуальним через загострення цього явища в умовах постійних війн України та світу [1].

Загалом вивчення регулювання кримінальної відповідальності за вчинення контрабанди дозволяє виділити певну класифікацію країн законодавство, яких регулює притягнення до кримінальної відповідальності за контрабанду на:

- країни, у яких прямо передбачено кримінальним законом, наприклад, Нідерланди, Франція, Швейцарія, Іран, Китай, Туреччина та інші;
- країни, в яких не прямо передбачено в кримінальному законодавстві, а в інших нормативно-правових актах. Це такі країни, як Великобританія, Сполучені Штати Америки, Німеччина, Ірак, Індія тощо;
- ті, які взагалі не передбачають кримінальну відповідальність за вчинення контрабанди ні в кримінальному законодавстві, ні в будь-яких інших нормативно-правових актах [2, с. 344].

У ході написання наукової роботи мною було зауважено, що існує тенденція: країни, які географічно близькі одна до одної та мають спільне історичне минуле, часто демонструють схожість у нормативно-правовому регулюванні певних питань.

Так, у країнах пострадянського простору простежується тенденція до врегулювання не лише контрабанди, а й суміжних із нею кримінальних правопорушень. Наприклад, у Киргизії криміналізується неповернення матеріальних цінностей із-за кордону, у Грузії – неповернення об'єктів, що мають статус пам'яток культури, а в Таджикистані – ухилення від сплати митних платежів [3, с. 4–5].

У свою чергу країни романо-германської правової традиції характерна відсутність чіткої регламентації контрабанди як окремого кримінального правопорушення. Так, у державах, таких як Австрія, Данія, Німеччина, Швеція, Швейцарія тощо, поняття контрабанди не виділяється в кримінальному законодавстві як самостійне протиправне діяння.

Англо-американська правова системи регулювання контрабанди має чітку кримінально-правову регламентацію. Наприклад, у США вона визнається серйозним федеральним злочином, який загрожує економічній безпеці, національним інтересам і завдає шкоди різноманітним об'єктам правового захисту [3, с. 6–7].

Підходи до кримінально-правового регулювання контрабанди значною мірою залежать від правових традицій та географічно-історичної близькості країн: держави пострадянського простору, такі як Україна, Латвія, Литва чи Казахстан, визначають контрабанду як економічне правопорушення з детальною регламентацією, включаючи суміжні злочини, як-от неповернення цінностей (Киргизія) чи ухилення від митних платежів (Таджикистан). У країнах англо-американської системи, наприклад у США, контрабанда чітко класифікується як серйозний злочин федерального рівня, що загрожує економіці та національним інтересам. Натомість країни романо-германської традиції (Австрія, Німеччина, Швеція) уникають криміналізації контрабанди, віддаючи перевагу адміністративним чи економічним санкціям, хоча в Іспанії це явище згадується в узагальненій формі. У мусульманських правових системах контрабанда рідко виділяється як окремий злочин, але може регулюватися спеціальними актами.

Таким чином, світова практика демонструє різноманітність підходів, зумовлених як історичними, так і правовими особливостями кожної країни, адже розвиток та історичні умови становлення державності на кожній території є різними.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Налуцишин В. В. Контрабанда: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №6. С. 343–347. URL : http://lsej.org.ua/6_2022/76.pdf
3. Ніколаєнко Т., Хоменко Д. Особливості унормування відповідальності за контрабанду у країнах різних правових систем. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. № 4. С. 1–12.

Парова Альона Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ АБО ТКАНИНИ ЛЮДИНИ

За останні десятиліття такий вид лікування, як пересадка органів і тканин людини, відомий ще як трансплантація, зазнав значного поширення та визнання, що цілком зрозуміло, адже трансплантація органів та тканин може врятувати життя людини або ж значно поліпшити його якість. На жаль, незважаючи на ту користь, яку приносить цей вид лікування, відомі випадки, коли при пересадці органів чи тканин здійснюється порушення встановленого законом порядку трансплантації, що саме по собі несе суспільну небезпеку для життя, здоров'я та тілесної недоторканності людини.

Саме об'єктивна сторона допомагає визначити: у чому полягає злочин, як саме він здійснюється та до яких саме наслідків може призвести, а також у конкретних випадках визначає за яких умов він відбувається та за використанням яких засобів та знарядь [1, с. 71]. Об'єктивна сторона є обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення, а тому, якщо вона відсутня, притягнути особу до кримінальної відповідальності неможливо.

Розпочати аналіз об'єктивної сторони порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини потрібно з частини 1 статті 143 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого [2].

Ця частина передбачає матеріальний склад кримінального правопорушення, а тому до обов'язкових ознак об'єктивної сторони входять суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між ними.

Суспільно небезпечне діяння полягає в порушенні правових норм, що регламентують порядок трансплантації анатомічних матеріалів людини. Це охоплює як вчинення заборонених під час трансплантації дій, так і недотримання визначених вимог, обов'язкових для проведення такої процедури [3].

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, пов'язаного із порушенням законодавчо визначених норм трансплантації анатомічних матеріалів людини, охоплює декілька груп діянь: 1) порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчинені відносно живого донора, наприклад, у цього донора вже раніше вилучали орган або його частину для трансплантації; 2) порушення порядку трансплантації органів або тканин відносно реципієнта, тобто тієї людини, якій пересаджують орган або його частину. До таких діянь, наприклад, можна віднести проведення трансплантації, коли відсутня на неї згода

реципієнта; 3) порушення порядку трансплантації щодо мертвого донора, наприклад, вилучення органів, при тому, що відсутня згода на таке вилучення від родичів чи інших законних представників; 4) порушення правил перевезення анатомічних матеріалів людини, це випадки, коли перевезенням займається особа, яка не уповноважена на це тощо.

Суспільно небезпечні наслідки за частиною 1 статті 143 КК України, виражені у заподіянні істотної шкоди здоров'ю потерпілого. Така істотна шкода може виражатися в поширенні різних інфекційних захворювань, ускладненні хвороби потерпілого або виникнення нової тощо.

На відмінну від частини 1 статті 143 КК України, яка має матеріальний склад кримінального правопорушення, частини 2, 4, 5 статті 143 КК України мають формальний склад, а тому до обов'язкових ознак їх об'єктивної сторони належить суспільно небезпечне діяння.

За частиною 2 статті 143 КК України настає кримінальна відповідальність за вилучення анатомічних матеріалів людини шляхом примушування або ж обману з метою їх трансплантації [2]. Суспільно небезпечне діяння за цією частиною полягає саме у вилученні у людини органів або тканин.

Термін вилучення в цій частині означає сам процес хірургічного або якогось іншого оперативного втручання в організм людини, внаслідок якого з нього вилучається орган або тканини [3].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цієї частини також є спосіб вчинення кримінального правопорушення, у даному випадку – це примушування або обман.

Під примушуванням розуміється застосування до особи, яка може стати донором фізичного насилля, наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень, або психічного насилля, наприклад, погроза позбавлення життя потенційного донора або членів його сім'ї.

Обман – це спосіб, використовуючи який, особі, у якій вилучаються анатомічні матеріали, повідомляють неправдиві відомості, щоб їх вилучити, наприклад, особі не повідомляють про те, що вилучення органу чи його частини може нашкодити її здоров'ю.

Об'єктивна сторона незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини, яка передбачена частиною 4 статті 143 КК України, виявляється в укладенні угод, які передбачають купівлю-продаж органів або тканин людини.

За такими угодами, одна сторона зобов'язується передати орган або тканину іншій у власність, а друга приймає або зобов'язується їх прийняти і сплатити за нього або неї домовлену грошову суму.

У частині 5 статті 143 КК України передбачена відповідальність за вилучення шляхом обману або примушування органів або тканин людини з метою їх трансплантації, вчинення таких дій щодо особи, яка перебуває в безпорадному стані або в якійсь залежності від винного, або незаконну торгівлю органами або тканинами людини вчинені за попередньою змовою групою осіб або ж участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю [2]. Ця частина вважається не кваліфікуючою ознакою, а самостійним складом кримінального правопорушення, тому об'єктивна сторона цього злочину виявляється в участі в транснаціональних організаціях, незалежно від того, чи особа вилучала органи або тканини шляхом обману чи продавала їх, сама участь у такій організації є кримінально караною.

Отже, провівши аналіз об'єктивної сторони порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, можна сказати, що вона включає велику кількість різних діянь, адже стаття 143 КК України має чотири самостійних склади злочину. Саме об'єктивна сторона дає нам можливість у повній мірі зрозуміти у чому саме полягав злочин, як саме він здійснювався та до яких можливих наслідків може призвести.

Список використаних джерел:

1. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ : Національна академія внутрішніх справ, «Освіта України». 2016. 236 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 25-26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

Пещанюк Уляна Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ШТРАФ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

Покарання є важливим засобом державного впливу на осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Воно виконує як каральну, так і виховну функцію, сприяючи відновленню справедливості та запобіганню новим кримінальним правопорушенням. Покарання є ефективним засобом усунення конфлікту між державою та правопорушником, відновлення правопорядку, а також впливає на зміну його поглядів, поведінки та особистості. Покарання – це примусовий захід, який держава застосовує за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбачаючи обмеження її прав і свобод відповідно до закону. Його метою є не лише покарання винного, але й його виправлення, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як самим засудженим, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [1].

Штраф є одним із найпоширеніших видів покарання, передбачених кримінальним законодавством. Його сутність полягає у стягненні з правопорушника визначеної грошової суми на користь держави. Залежно від характеру та тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, штраф може призначатися як основне або додаткове покарання [2, с. 215]. Як основне покарання штраф призначається у випадках і в межах, визначених Особливою частиною Кримінального кодексу України. У разі застосування його як додаткового покарання це можливе лише за умови, що відповідна санкція статті Особливої частини КК прямо передбачає таку можливість. Відповідно до статті 53 Кримінального кодексу України, розмір штрафу визначається з урахуванням ступеня тяжкості кримінального правопорушення, матеріального становища засудженого та інших обставин.

Однак постає важливе питання: чи завжди штраф є ефективною та справедливою формою покарання? На практиці виникають ситуації, коли розмір штрафу не відповідає фінансовим можливостям правопорушника, що унеможливорює його сплату. У таких випадках суд змушений замінювати штраф іншими видами покарання – громадськими або виправними роботами, а у випадку коли строків громадських чи виправних робіт не достатньо для такої заміни – позбавленням волі. Це породжує сумніви щодо справедливості та індивідуалізації покарання: особа, яка не може сплатити штраф з економічних причин, фактично несе суворіше покарання, ніж особа з високим доходом за аналогічне правопорушення. Таким чином, хоча штраф і вважається гуманною альтернативою, його застосування потребує гнучкого та зваженого підходу. Штраф може застосовуватися як самостійний вид покарання, а в деяких випадках – слугувати альтернативою позбавленню волі [3, с. 868]. Якщо штраф не сплачено в розмірі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і немає підстав для

розтермінування, суд замінює його на громадські роботи (одна година за один неоподатковуваний мінімум) або виправні роботи (один місяць за двадцять неоподатковуваних мінімумів), але не більше, ніж на два роки. Якщо штраф перевищує три тисячі неоподатковуваних мінімумів і призначений як основне покарання, суд замінює його на позбавлення волі: від одного до п'яти років – за нетяжкий злочин, від п'яти до десяти років – за тяжкий злочин, від десяти до дванадцяти років – за особливо тяжкий злочин. Якщо строк позбавлення волі перевищує ці межі, суд призначає максимальний термін позбавлення волі, передбачений для кримінального правопорушення відповідної тяжкості [1].

Таким чином, штраф дійсно може бути ефективним і справедливим заходом кримінально-правового впливу, але лише за умови належного врахування матеріального становища правопорушника та застосування диференційованого підходу. Його використання повинно бути зваженим, щоб уникнути ситуацій, коли неможливість сплати штрафу призводить до більш суворого покарання лише через соціально-економічні обставини. Штраф є важливим і часто застосовуваним видом покарання в кримінальному праві. Його основною метою є не лише покарання винного, а й забезпечення ефективного впливу на правопорушника без надмірної жорстокості. Однією з головних переваг штрафу є його фінансова вигода для держави. Стягнуті кошти наповнюють державний бюджет, що зменшує навантаження на інші державні ресурси. Крім того, штраф не порушує основні права і гідність особи, не викликає соціальної ізоляції, дозволяє правопорушнику залишатися в суспільстві, працювати, підтримувати родину, що сприяє його реабілітації та поверненню до нормального життя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 01.05.2025).
2. Михайличенко Т. Види покарань за ст. 197 КК України та деякі питання щодо їх призначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 26. С. 214–219.
3. Загороднюк С. О. Ефективність виконання покарання у виді арешту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 867–870.

Підгорний Віталій Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Самовільне зайняття земельних ділянок є серйозним порушенням земельного законодавства України, що тягне за собою як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. Згідно з частиною 1 статті 197-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), самовільне зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику, карається штрафом або арештом на строк до шести місяців [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», самовільне зайняття земельної ділянки визначається як будь-які дії, що свідчать про фактичне використання земельної ділянки без відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду), або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної

ділянки [7]. Науковець О. В. Долбня зазначає, що самовільне захоплення земель та неавторизоване будівництво не лише порушує право на власність, але й загрожує стабільності та передбачуваності правозастосування, створюючи ризики для правової визначеності та справедливого правосуддя [5, с. 43].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 КК України, полягає у вчиненні дій, що свідчать про фактичне використання земельної ділянки без належних правових підстав [2]. Такі дії можуть включати:

- незаконне огороження території;
- встановлення межових знаків;
- обробіток землі;
- висаджування рослин;
- проведення меліоративних робіт;
- розміщення будівельних матеріалів.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного заволодіння земельною ділянкою або початку її протиправного використання, що завдає значної шкоди власнику або законному володільцю. Аналізуючи об'єктивну сторону цього злочину, А. М. Шульга підкреслює необхідність чіткого розмежування між кримінально караним самовільним зайняттям та адміністративними правопорушеннями у сфері земельних відносин [6].

Важливо розрізнити самовільне зайняття земельної ділянки та використання землі без правовстановлювальних документів. У першому випадку відсутні будь-які рішення компетентних органів щодо передачі ділянки у власність чи користування, тоді як у другому – такі рішення можуть бути прийняті, але документи ще не оформлені належним чином. Використання земельної ділянки без належних документів може тягнути адміністративну відповідальність, але не кваліфікується як самовільне зайняття. В. М. Захарчук у своїй дисертації наголошує на важливості правильного розмежування цих понять для забезпечення ефективного правозастосування [3, с. 56].

Частина 2 ст. 197-1 КК України передбачає кваліфікуючі ознаки самовільного зайняття земельної ділянки, зокрема:

- вчинення діяння особою, раніше судимою за цей злочин;
- вчинення діяння групою осіб;
- вчинення діяння щодо земельних ділянок особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, санітарної зонах, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель.

У таких випадках покарання може бути суворішим, включаючи обмеження або позбавлення волі. О. В. Долбня зазначає, що складнощі інтерпретації та застосування ст. 197-1 КК України створюють неоднозначність її кореляції з іншими нормами права, зокрема зі ст. 79 Земельного кодексу України [5, с. 45].

Частина 3 ст. 197-1 КК України встановлює відповідальність за самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці [4]. Це є окремим складом злочину, незалежним від самого факту самовільного зайняття. Судова практика підтверджує, що для кваліфікації таких дій не обов'язково встановлювати значну шкоду, оскільки сам факт самовільного будівництва на незаконно зайнятій ділянці є достатнім для притягнення до кримінальної відповідальності [8].

Самовільне зайняття земельної ділянки є серйозним правопорушенням, що порушує права власників та користувачів земельних ресурсів. Об'єктивна сторона цього злочину охоплює різноманітні дії, спрямовані на незаконне використання землі без належних правових підстав. Важливим є розмежування між самовільним зайняттям та використанням земельної ділянки без правовстановлюючих документів, оскільки ці діяння мають різні юридичні

наслідки та передбачають різні види відповідальності [9]. Кваліфікуючі ознаки, такі як: повторність правопорушення або вчинення його групою осіб – обтяжують відповідальність та вимагають більш суворих санкцій. Самовільне будівництво на незаконно зайнятій земельній ділянці є окремим складом злочину, що підкреслює необхідність детального аналізу кожного випадку для правильної кваліфікації діянь та забезпечення справедливого правосуддя [4, с. 67].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2314-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Бортник О. Самовільне зайняття земельної ділянки як об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 Кримінального кодексу України. URL : <https://naub.oa.edu.ua/samovilne-zajnyattya-zemelnoji-dilyanky-yak-objektyvna-storona-zlochynu-peredbachenoho-ch-1-st-197-1-kryminalnoho-kodeksu-ukrajiny/>
3. Захарчук В. М. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України : монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2015. URL : <https://surl.li/ihspcn>
4. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. URL : <https://surl.lu/kfoweh>
5. Долбня О. В. Проблеми кваліфікації самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва на практиці. *Вісник юридичного факультету УжНУ*. 2024. № 1(11). URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/11-1.pdf>
6. Самовільне зайняття земельної ділянки: юридична консультація. URL : <https://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/1794-samovilne-zainiattia-zemelnoi-dilianky-iurydychna-konsultatsiia.html>
7. Відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки. *Wiki Legal Aid*. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_самовільне_зайняття_земельної_ділянки
8. ВС роз'яснив, у чому полягає самовільне зайняття земельної ділянки. *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/186940-vs-rozjasniv-u-chomu-polyagaye-samovilne-zaynyattya-zemelnoyi-dilyanky-83856f>
9. Кримінально-правова характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. URL : <https://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentar-i/kriminalno-pravova-kharakteristika-samovilnogo-zajnyattya-zemelnoji-dilyanky-ta-samovilnogo-budivnitstva>

Підлипна Зоряна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ПРАВОПОРУШЕННЯ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх є важливою складовою частиною загальної злочинності, що потребує особливої уваги з боку суспільства та держави. Вона має свої характерні риси, зумовлені віковими, психологічними та соціальними особливостями підлітків. Цей вид злочинності відрізняється високою динамікою та здатністю до самовідтворення. Часто неповнолітні вчиняють правопорушення під впливом негативного середовища або через

відсутність належного виховання. Проблема посилюється й тим, що в багатьох випадках вони не усвідомлюють повною мірою наслідків своїх дій. Тому профілактика та ресоціалізація неповнолітніх правопорушників є ключовими завданнями в боротьбі з цим явищем. Вона має відносно масовий характер і виявляється на конкретній території протягом певного періоду часу. Ефективна протидія цьому явищу вимагає комплексного підходу, зокрема профілактики, соціального контролю та ресоціалізації правопорушників [1, с. 50–58].

У 2020 році дітьми було скоєно майже 4 400 кримінальних правопорушень, причому майже половина з них – тяжкі та особливо тяжкі. За іншими даними, у 2021 році кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, становила понад 3,5 тисячі. На профілактичному обліку перебувало 1800 дітей, що свідчить про високий рівень схильності до правопорушень серед цієї категорії населення. Крім того, понад 100 неповнолітніх у 2021 році утримувалися під вартою та чекали на вирок суду. Помітним є зниження рівня дитячої злочинності у 2022 році – менше 2 000 кримінальних проваджень за 10 місяців, що майже вдвічі менше, ніж у попередні роки. На це суттєво вплинули масовий виїзд дітей за кордон, зниження активності ювенальної поліції через війну, а також зосередженість її діяльності на військових злочинах [5].

Серед адміністративних і кримінальних правопорушень, які найчастіше вчиняються неповнолітніми, переважають незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. Також поширеними є дрібне хуліганство, куріння тютюнових виробів у заборонених місцях, розпивання пива, алкогольних і слабоалкогольних напоїв, а також поява у громадських місцях у стані алкогольного сп'яніння. Ці порушення часто фіксуються в підлітковому віці як результат недостатнього контролю з боку дорослих, впливу асоціального середовища чи груп однолітків [6]. Найбільш поширеними заходами впливу на неповнолітніх у період з 2018 по 2022 роки були попередження і штраф, а також майже рівною мірою – догана або суворогана. Додатково застосовувалися такі заходи, як: передача неповнолітнього під нагляд батьків чи опікунів або зобов'язання особисто вибачитися перед потерпілими. Водночас, у зв'язку із завершенням дії Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, постає потреба в розробленні нової стратегії до 2035 року, яка передбачала б ефективні механізми профілактики, реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників [6].

Аналізуючи соціально-демографічні характеристики, слід відзначити, що за статистичними даними Генеральної прокуратури України за 2022–2024 роки спостерігається тенденція до зниження кількості виявлених неповнолітніх, які скоїли кримінальні правопорушення. Зокрема, у 2022 році таких осіб було зафіксовано 1291, у 2023–1638, а у 2024 році (станом на 01 грудня) – 1363. Вік правопорушників зазвичай поділяється на дві категорії: 14–15 років та 16–17 років, причому більшість злочинів вчиняється саме у старшій віковій групі. Так, у 2022 році на осіб віком 16–17 років припадало 69,9 % злочинів, у 2023 році – 67 %, а у 2024 – 69,3 %. Варто також зазначити, що частка неповнолітніх серед усіх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в зазначений період, залишалася відносно стабільною: 1,5 % у 2022 та 2023 роках і 1,3 % у 2024 році [4]. Враховуючи вищезазначену статистику, можна зробити висновок, що важливу роль у вчиненні як кримінальних, так і адміністративних правопорушень неповнолітніми відіграє саме сімейне середовище. Більшість підлітків, які потрапляють у поле зору правоохоронних органів, походять із неблагополучних або асоціальних родин, де мають місце відсутність належного виховання, емоційного контакту з батьками, контролю за поведінкою дітей, а також випадки насильства, зловживання алкоголем чи байдужого ставлення до дитини. Крім того, не можна ігнорувати той факт, що стиль

виховання в сім'ї безпосередньо впливає на розвиток у дитини здатності до самоконтролю, відповідальності та моральної свідомості [3, с. 134–142].

Особливо небезпечним є середовище, в якому самі дорослі демонструють антисоціальну поведінку або нехтують законом – у таких випадках дитина схильна наслідувати побачене та повторювати аналогічні дії. Таким чином, саме сімейне середовище – базис для формування або, навпаки, деформації правової свідомості дитини. Для ефективної протидії злочинності серед неповнолітніх важливо зосередитися на зміцненні інституту сім'ї. Особливу увагу слід приділяти сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, надаючи їм соціальну, психологічну та правову допомогу. Раннє виявлення проблем у родинах дозволить своєчасно втрутитися та запобігти формуванню девіантної поведінки в дітей. Важливим є впровадження програм сімейного консультування, які допоможуть покращити комунікацію між батьками та дітьми [2, с. 226–230].

Отже, як висновок, вплив сім'ї на правопорушення серед неповнолітніх у сучасній Україні є критично важливим фактором, який визначає подальшу поведінку підлітків. Негативні сімейні обставини, такі як: зловживання алкоголем або наркотиками, насильство або емоційне нехтування, – значно підвищують ймовірність розвитку девіантної поведінки в дітей. Водночас здорове і стабільне сімейне середовище, яке підтримує розвиток моральних цінностей, емоційної стабільності та відповідальності, може стати надійною основою для формування правосвідомості та запобігання правопорушенням. Враховуючи це, необхідно активно впроваджувати програми соціальної підтримки, раннього втручання та консультування для сімей, які потрапили у складні життєві ситуації.

Список використаних джерел:

1. Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, в Україні: звіт за результатами дослідження. Т. Бугаєць, Д. Кобзін, Б. Неткова, Н. Пашко, А. Черноусов, С. Щербань за заг. ред. О. Калашник. Київ, 2023. 107 с.
2. Антонюк А. Б. Профілактичні заходи щодо злочинності серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 85: ч. 3. С. 226–230.
3. Барщук В. Неповнолітні як спеціальний суб'єкт адміністративної відповідальності: удосконалення законодавчого регулювання в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2023. Вип. 76. С. 134–142.
4. Генеральна прокуратура України. URL : <https://www.gp.gov.ua/>
5. Підліткова злочинність: протягом року неповнолітні скоїли понад 3,5 тисячі правопорушень. URL : <https://hromadske.ua/posts/pidlitkova-zlochinnist-protyagom-roku-nepovnolitni-skoyili-ponad-35-tisyachi-pravoporushen>
6. Соловійова О. М. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: чи потрібні зміни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2022. С. 316–322.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ВБИВСТВА ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я вважаються одними з найсерйозніших, оскільки є посягання на те, що найчастіше неможливо компенсувати матеріально [1].

Вбивство з необережності – це спричинення смерті іншій людині через недбалість або легковажність, без наміру вбивства. Хоча наслідки такого діяння такі ж серйозні, як і в умисному вбивстві, рівень суспільної небезпечності при необережному кримінальному правопорушенні є нижчим. Це пояснюється тим, що дії без умислу на позбавлення життя свідчать про меншу загрозу для суспільства порівняно з умисним вчиненням такого ж кримінального правопорушення.

Об'єктивна сторона вбивства через необережність включає три обов'язкові елементи:

- 1) діяння – активна дія або бездіяльність;
- 2) наслідок – смерть людини;
- 3) причинний зв'язок між діянням і смертю.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим із моменту настання смерті потерпілого. У цьому плані склад вбивства через необережність є матеріальним.

Діяння може бути як активною дією (наприклад, порушення правил безпеки при поводженні зі зброєю), так і бездіяльністю (наприклад, лікар не вжив необхідних заходів для порятунку життя пацієнта). Практика засвідчує, що нерідко необережне вбивство виникає внаслідок недбалого виконання професійних обов'язків (водіями, будівельниками, лікарями). Наявність причинного зв'язку встановлюється шляхом аналізу того, чи було діяння винного головною (детермінуючою) умовою настання смерті. Важливо виключити альтернативні причини.

Науковці звертають увагу, що для вбивства через необережність характерне «опосередковане» причинне спричинення: винний не завжди безпосередньо «торкається» результату, але його дія чи бездіяльність об'єктивно веде до смерті.

Стаття 119 охоплює дві форми необережності:

- легковажність – особа передбачала можливість настання смерті, але самовпевнено розраховувала її уникнути;
- недбалість – особа не передбачала настання смерті, хоча повинна і могла її передбачити.

У судовій практиці нерідко виникають труднощі в межовому розмежуванні легковажності і недбалості, що має принципове значення для кваліфікації [2].

Додаткові ознаки об'єктивної сторони, такі як: місце, час, спосіб, засоби та обставини вчинення діяння, – не є обов'язковими ознаками складу вбивства через необережність, однак можуть мати значення для індивідуалізації відповідальності або призначення покарання (наприклад, порушення правил безпеки у громадських місцях).

При вивченні об'єктивної сторони вбивства з необережності слід зауважити, що її характеристики цілком збігаються з об'єктивною стороною «простого» вбивства, не маючи істотних відмінностей у складових. Для цього виду кримінального правопорушення властиві такі елементи: суспільно небезпечне діяння (як активні дії, так і бездіяльність), суспільно небезпечний наслідок, а також причинний зв'язок між дією та наслідком. Водночас вбивство, здійснене з необережності, вважається менш небезпечним для суспільства, ніж умисне вбивство.

Необережне спричинення смерті, так само як і умисне вбивство, може відбуватися як у формі активної дії, так і у формі бездіяльності. У питаннях кваліфікації цього кримінального правопорушення окремі автори визначають основні та найбільш характерні варіанти вияву, які дають змогу класифікувати діяння у випадках вбивства з необережності. Дії винної особи, які спричинили смерть потерпілого, мають свідомий, цілеспрямований характер, однак самі по собі не є умисним кримінальним правопорушенням або не визнаються таким; ці дії мають спрямований, свідомий характер і містять ознаки складу іншого умисного кримінального правопорушення, але цей склад не передбачає смерть потерпілого як обов'язкову або факультативну ознаку об'єктивної сторони, що стали причиною смерті потерпілого, має свідомий, цілеспрямований характер, передбачене юридичним складом іншого умисного кримінального правопорушення, і альтернативною ознакою його об'єктивної сторони є необережне заподіяння потерпілому смерті [3. с. 121–122].

Судова практика за ст.119 Кримінального кодексу України вказує на такі типові ситуації: необережне вбивство внаслідок дорожньо-транспортних пригод, необережне вбивство внаслідок професійної недбалості (особливо медичної), вбивство в побуті через неправильне поводження із небезпечними предметами. Наприклад, у постановках Верховного Суду наголошується на необхідності чіткого встановлення реальної можливості особи передбачити наслідки своїх дій, що є критерієм для диференціації необережної вини.

У висновку, вбивство через необережність є кримінальним правопорушенням, за який відповідальність настає в разі спричинення смерті потерпілому внаслідок легковажності чи недбалості без умислу на позбавлення життя. Важливість цієї теми полягає в розумінні, що відповідальність за вбивство з необережності базується на факті необачної поведінки, яка стала причиною смерті, підкреслюючи необхідність більшої обережності та дотримання норм безпеки в суспільстві. Таким чином, цей вид кримінального правопорушення підкреслює необхідність запобігання необережній поведінці, яка може мати фатальні наслідки, і важливість дотримання норм безпеки у повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Адвокат за ст.119 Вбивство з необережності. *вСуді*. URL : <https://vsude.com.ua/advokat-po-statje-119-ubijstvo-po-neostorozhnosti/>
2. Стаття 119. Вбивство через необережність. Науково-методичний коментар ККУ Кримінального кодексу України. *Мега інфо – юридичний портал*. URL : <http://mego.info/матеріал/стаття-119-вбивство-через-необережність>
3. Гришук В. К. Вбивство через необережність за Кримінальним кодексом України 2001 року. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1. С. 118–128.

Рудюк Катерина Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ЗА КОНТРАБАНДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЗБРОЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Контрабанда, відповідно до статті 201 Кримінального кодексу України (далі – ККУ України), є серйозним кримінальним правопорушенням, яке полягає в переміщенні через

митний кордон культурних цінностей та зброї [4]. Це правопорушення не лише порушує законодавство, а й становить загрозу для суспільства, економіки та безпеки держави.

Перш за все, варто розглянути основні санкції, які передбачені статтею 201. За контрабанду особа може бути покарана позбавленням волі на строк від трьох до семи років [2]. Таке покарання застосовується у випадку, якщо особа вчинила правопорушення без обтяжуючих обставин. Це означає, що, якщо особа діяла самостійно та не має попередньої судимості за подібне правопорушення, вона може бути засуджена до покарання в нижньому діапазоні, тобто від трьох до чотирьох років ув'язнення. Однак, якщо контрабанда вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, яка вже була засуджена за контрабанду, покарання стає значно суворішим. У таких випадках термін ув'язнення може становити від п'яти до дванадцяти років. Крім того, особа може бути позбавлена права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а також конфісковане її майно, що підкреслює серйозність кримінального правопорушення і свідчить про прагнення законодавця до жорсткого покарання за дії, пов'язані з контрабандою.

Важливим аспектом, що потребує уваги, є роль правоохоронних органів у запобіганні контрабанді, які повинні активно працювати на митницях і кордонах, здійснюючи контроль за переміщенням товарів [1], що включає не лише перевірку документів та вантажів, а й проведення розслідувань у разі підозри на правопорушення. Профілактика контрабанди має включати не лише посилення контролю, але й інформаційну роботу серед населення про наслідки цього правопорушення. Наприклад, роз'яснювальна робота може допомогти знизити популярність контрабанди серед громадян і підвищити рівень правосвідомості. Крім того, варто відзначити, що контрабанда має негативний вплив не лише на економіку країни, а й на її безпеку. Наприклад, переміщення зброї може загрожувати життю і здоров'ю людей, що також підриває довіру до державних інститутів, оскільки свідчить про наявність корупції та недобросовісності серед службовців. В умовах сучасних викликів контрабанда може також сприяти тероризму та організованій злочинності.

Таким чином, боротьба з контрабандою є необхідністю, яка вимагає зусиль з боку держави, митних органів та суспільства. Підвищення ефективності боротьби з цим кримінальним правопорушенням можливе через зміцнення міжнародного співробітництва, оскільки контрабанда часто має транснаціональний характер. Обмін інформацією між країнами та спільні оперативні заходи можуть суттєво знизити рівень цього злочину. Боротьба з контрабандою є комплексним завданням, яке вимагає не лише законодавчих зусиль, а й активної участі всіх громадян [3]. Громадське суспільство повинно бути поінформоване про наслідки контрабанди, щоб люди усвідомлювали серйозність цього правопорушення. Освіта та просвітницька діяльність можуть включати програми у школах, кампанії в медіа та спільні заходи з митними органами, що дозволить формувати в суспільстві негативне ставлення до контрабанди, а також знизити її соціальну прийнятність. Ще одним важливим аспектом є удосконалення технологічних засобів контролю на митницях. Сучасні технології, такі як: сканери для перевірки вантажів, системи відеоспостереження та автоматизовані митні декларації, – можуть значно підвищити ефективність виявлення контрабанди. Інвестиції в такі технології є важливими для забезпечення більш ефективного контролю та швидшого виявлення правопорушників. Крім того, необхідно постійно проводити навчання співробітників митниці для підвищення їхньої кваліфікації в розпізнаванні та запобіганні контрабанді. Прикладом відповідальності за контрабанду культурних цінностей може бути справа, описана у вироку Октябрського районного суду м. Полтави від 09 квітня 2021 року. Обвинувачений ОСОБА_1 був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 статті 15, ч.1 статті 201 КК України, за контрабанду культурних цінностей, а саме 53 скіфських наконечників для стріл, що становили археологічну цінність. Встановлено,

що обвинувачений незаконно придбав ці предмети старовини з метою їх продажу за кордон і, будучи обізнаним про їхню культурну цінність, умисно переслав їх через митний кордон України до російської федерації.

Згідно з вироком, ОСОБА_1 отримав покарання у вигляді позбавлення волі на 3 роки. Суд також прийняв до уваги обставини, які свідчили про можливість виправлення обвинуваченого без позбавлення волі, і обрав запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання до набрання вироком законної сили [5]. Ця справа є яскравим прикладом того, як правопорушники можуть бути покарані за контрабанду культурних цінностей, що є серйозним правопорушенням, який завдає шкоди культурній спадщині та порушує законодавство про вивезення культурних цінностей. Важливою є роль міжнародного співробітництва у боротьбі з контрабандою. Багато країн стикаються з аналогічними проблемами, тому обмін досвідом, інформацією та найкращими практиками може суттєво підвищити ефективність боротьби з цим кримінальним правопорушенням. Спільні міжнародні операції та програми можуть допомогти виявити та зупинити контрабанду на ранніх етапах, а також затримувати злочинців, які намагаються ухилитися від відповідальності. Тільки спільними зусиллями можна створити ефективну систему, здатну протистояти цій серйозній загрозі для суспільства і держави.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні є жорсткою та багатогранною. Законодавство передбачає різні санкції залежно від обставин вчинення правопорушення. Важливо продовжувати працювати над зменшенням контрабанди через ефективні профілактичні заходи та контроль. Це допоможе забезпечити безпеку суспільства і підвищити рівень правопорядку в країні.

Список використаних джерел:

1. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посібник. Чернівці, 2022. 319 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кукшинова О. О., Носенко Д. С. Перспективи боротьби та запобігання контрабандної злочинності в межах українського законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2021. № 3. С. 241–245.
4. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03 червня 2005 р. № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05#Text>
5. Вирок Октябрського районного суд м. Полтави у справі № 554/5955/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96157122> (дата звернення: 05.12.2024 р.).

Свинобой Дарія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ПРОБЛЕМА

Колабораційна діяльність – одна з найбільш гострих кримінально-правових проблем, з якими стикнулася сучасна Україна в умовах зовнішньої агресії російської федерації. Після початку військових дій на сході країни та тимчасової окупації Криму, питання співпраці

окремих громадян з окупаційними режимами на тимчасово окупованих територіях набуло особливої актуальності.

Колабораційна діяльність має складний та багатоаспектний характер, охоплюючи різні форми співпраці з ворожими силами, які підривають державний суверенітет, національну безпеку та суспільну стабільність країни. В умовах, коли Україна продовжує боротися за свою територіальну цілісність, виникла необхідність не лише вдосконалити правове регулювання цієї проблеми, але й усвідомлення суспільством її масштабу та наслідків. Введення нових правових механізмів, спрямованих на протидію колабораційній діяльності, та розробка чітких критеріїв для виявлення подібних правопорушень стало важливим етапом у зміцненні правопорядку та захисті національних інтересів. Саме тому в березні 2022 року до Кримінального кодексу України (далі – КК України) були внесені зміни та додана стаття 111-1 «Колабораційна діяльність».

Під поняттям «колабораційна діяльність» розуміють дії, з прямим чи непрямым умислом, які підривають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність держави, її обороноздатність, а також національну, економічну та інформаційну безпеку [1]. До таких дій належать, зокрема, організаційно-розпорядчі чи виконавчі рішення з боку державних органів, створених незаконно на території України та не підконтрольних державній владі. Загалом, виходячи із статті 111-1 КК України, можна виділити такі види колабораційної діяльності, як: заперечення збройної агресії проти України, співпраця з державою-агресором, заклики до підтримки держави-агресора, економічна співпраця з державою-агресором, добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій у незаконних органах влади на тимчасово окупованих територіях, організація та проведення заходів політичного характеру на підтримку держави-агресора тощо.

Слід зазначити, що, на думку Д. А. Асанова і О. С. Бісюк, одним з важливих факторів вчинення такого кримінального правопорушення, як колабораційна діяльність, є тиск на особу, який може виявлятися як у психологічному, так і у фізичному чи емоційному вияві [2]. Такі фактори використовуються окупантами, здійснюючи безпосередній тиск на жителів, які залишились на тимчасово окупованих територіях, задля того, щоб збільшити кількість осіб, лояльних до російської федерації. У такому випадку особливу роль також відіграють методи, які були використані задля створення умов, які примусили змінити думку осіб та змусити їх до співпраці з окупаційною владою. Це може включати погрози життю та здоров'ю, позбавлення можливості працювати, а також ізоляцію від джерел об'єктивної інформації. Такі дії спрямовані на підлив морального стану місцевого населення, змушуючи його підкорятися окупаційній владі та сприяти її цілям.

Не менш важливою є думка С. В. Сьоміна та В. В. Комашко, які стверджують, що новостворені норми законодавства щодо колабораційної діяльності є неточними, а правозастосовна практика – недосконалою. Тому існує ризик, що широке тлумачення поняття колабораційної діяльності може призвести до масового притягнення до відповідальності майже всіх осіб, що залишились на тимчасово окупованій території [3, с. 196]. Тому, задля запобігання такої ситуації, важливим є встановлення того факту, який впливав на особу в момент здійснення такого кримінального правопорушення. З огляду на це, виникає необхідність в удосконаленні правозастосовної практики та внесенні уточнень у законодавство, що регулює питання колабораційної діяльності. Зокрема, важливо розробити чіткі критерії для розмежування примусових дій громадян від свідомої співпраці з окупаційними режимами. Такий підхід сприятиме більш об'єктивному аналізу мотивів та обставин, що супроводжували дії особи, а також дозволить уникнути неправомірного переслідування осіб, які діяли під тиском або в умовах загрози життю та здоров'ю.

Зараз в Україні фіксується велика кількість випадків співпраці з державою-агресором, що особливо підриває обороноздатність нашої держави. Точні причини, що спонукають людей до такої співпраці, залишаються невідомими. Для когось мотивацією є матеріальна вигода, навіть якщо ціною є людське життя, а в деяких – також можуть виявлятися приховані психічні розлади. У будь-якому випадку, колабораційна діяльність – це негативне явище, з яким потрібно боротися не лише на законодавчому рівні, але й локально.

Отже, проблема колабораційної діяльності в Україні є багатогранною та критичною для забезпечення національної безпеки і суверенітету. В умовах тривалої російської агресії питання співпраці громадян з окупаційними режимами набуло особливого значення. Прийняття нових правових норм, зокрема статті 111-1 КК України, є важливим кроком у вдосконаленні правового регулювання та протидії колабораційній діяльності. Однак для ефективного правозастосування необхідне чітке визначення критеріїв та меж відповідальності, що допоможе уникнути ризиків неправомірного переслідування осіб, на яких здійснювався зовнішній тиск. Такі заходи сприятимуть справедливості та збереженню довіри до системи правосуддя, захищаючи при цьому національні інтереси й громадську безпеку в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Асанов Д. А., Бісюк О. С. Колабораційна діяльність в умовах повномасштабного вторгнення рф – кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Київ : Юридичні науки, 2024. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6101/5969>.
3. Сьомін С. В., Комашко В. В. Сучасна парадигма колабораціонізму в умовах російського вторгнення в Україну: історико-правовий аналіз. Київ : Право та державне управління, 2023. С. 195–201. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/28.pdf.

Сінкевич Анна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ В УКРАЇНІ

В умовах сучасних безпекових викликів, що постали перед Україною, проблема тероризму набуває особливої гостроти. Військова агресія проти нашої держави породжує нові форми терористичних загроз, що потребують детального аналізу наявної нормативно-правової бази та механізмів протидії цьому небезпечному явищу.

У чинному законодавстві України тероризм має чітке і обґрунтоване визначення. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», терористична діяльність трактується як суспільно небезпечна, що полягає у свідомому та навмисному застосуванні насильства. До таких дій належать захоплення заручників, підпали, вбивства, тортури та інші насильницькі акти. Визначальним моментом є те, що подібні дії мають на меті залякування громадян, тиск на державну владу або заподіяння шкоди невинним людям задля досягнення протиправних цілей [1].

Як зазначає у своїй праці В. П. Ємельянов, тероризм відрізняється від інших насильницьких кримінальних правопорушень саме «створенням стану терору як основної мети злочинних дій» [2, с. 26].

Нормативно-правову основу для боротьби з тероризмом в Україні складають Конституція, Кримінальний кодекс та спеціальні закони, а також численні міжнародні угоди. Варто відзначити, що Україна ратифікувала ключові міжнародні конвенції в цій сфері, зокрема щодо протидії бомбовому тероризму (1997 р.), фінансування тероризму (1999 р.) та актам ядерного тероризму (2005 р), що сприяє подальшій інтеграції нашої держави до глобальної системи антитерористичної безпеки.

Центральне місце в системі кримінально-правових норм щодо тероризму має стаття 258 Кримінального кодексу України. Проаналізувавши її зміст, можна виділити ключові елементи об'єктивної сторони терористичного акту: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, що створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. Суб'єктивна сторона характеризується наявністю спеціальної мети – порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародне ускладнення або вплив на ухвалення рішення чи вчинення або невчинення дій органами державної влади [3].

Аналіз судової практики щодо відповідальності за терористичні акти в Україні демонструє, що з 2014 року суттєво зросла кількість кримінальних проваджень за статтями 258-258-5 КК України. Згідно з даними, доступними в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за період збройної агресії проти України спостерігається тенденція до збільшення кількості розглянутих подібних справ.

Показовим для розуміння особливостей кримінальної відповідальності за участь у терористичних організаціях є вирок Соснівського районного суду м. Черкаси у справі №712/2997/21 від 2 листопада 2021 року. Обвинувачений, громадянин України, добровільно приєднався до незаконного збройного формування так званої «ДНР» і протягом кількох років перебував у складі військового підрозділу на посаді командира взводу.

Суд встановив, що особа брала активну участь у діяльності терористичної організації: керувала підрозділом, несла службу та сприяла реалізації її злочинних цілей. Винуватість була підтверджена свідченнями, аудіозаписами телефонних розмов, матеріалами з соціальних мереж та результатами експертиз.

Дії обвинуваченого були кваліфіковані за ч. 1 ст. 258-3 КК України як участь у терористичній організації. Суд зазначив, що обвинувачений діяв умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій. У результаті суд призначив покарання – 9 років позбавлення волі. Цей вирок демонструє послідовність підходів українських судів у притягненні до відповідальності осіб, які беруть участь у діяльності терористичних організацій на тимчасово окупованих територіях, навіть за відсутності таких осіб у судовому засіданні [4].

На нашу думку, ефективними методами протидії тероризму можуть бути: заходи-програми реабілітації, психологічної допомоги, соціальної адаптації, що сприятиме зменшенню кількості осіб, залучених до терористичної діяльності, та запобіганню рецидивам осіб, що вже вчиняли дане кримінальне правопорушення; заходи в інформаційному просторі, що будуть спрямовані на розвінчування міфів та ідеологічних основ тероризму; підтримка проектів, які пропагують ненасильницькі методи вирішення конфліктів та ще багато інших схожих до поданих ідей.

Реалізація цих заходів у їх взаємозв'язку дозволить створити ефективну систему протидії тероризму, яка базуватиметься не тільки на силових методах, але й на превентивних стратегіях, що допоможуть сформувати стійкість до терористичних загроз.

Щодо превентивного компоненту антитерористичної системи, то згідно зі статтею 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» він базується на тісній взаємодії всіх суб'єктів, визначених законодавством. Кожен суб'єкт має свою специфічну функцію: СБУ зосереджується на ранньому виявленні загроз, МВС і Нацполіція забезпечують безпеку громадських місць, Держприкордонслужба контролює переміщення потенційно небезпечних осіб, Міноборони охороняє стратегічні об'єкти, а органи цивільного захисту відповідають за готовність до надзвичайних ситуацій. Важливими елементами превентивної діяльності є також міжнародна співпраця, протидія фінансуванню тероризму та залучення громадськості до процесів раннього виявлення та запобігання будь-яких схильностей до тероризму.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що українське законодавство, спрямоване на реалізацію антитерористичних заходів, характеризується відповідністю міжнародним стандартам та суворістю санкцій. Водночас перспективними напрямками його вдосконалення залишаються: посилення превентивної складової, забезпечення невідворотності покарання, розвиток міжнародної співпраці та адаптація до новітніх форм терористичних загроз, зокрема в інформаційній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV : станом на 9 січ. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості. Харків : Рубікон. 1997. 160 с.
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2025).
- 4.Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100765353> (дата звернення: 30.04.2025).

Стефанишин Захар Сергійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРИНЦИП ТЕРИТОРІАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Одним із фундаментальних принципів дії закону про кримінальну відповідальність у просторі є принцип територіальності. Він закріплений у статті 6 Кримінального кодексу України та є ключовим у вирішенні питання про кримінальну відповідальність осіб за кримінальні правопорушення, вчинені в межах державних кордонів України [1].

Під територією України розуміється сукупність:

- Сухопутної території (материкова частина, острови, води внутрішніх водойм — річок, озер).
- Територіальних вод (морська зона завширшки 12 морських миль від узбережжя, відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року).
- Повітряного простору над суходолом та територіальними водами.
- Підводного простору під територіальними водами.

Крім того, до території України прирівнюються певні об'єкти, що перебувають під її суверенітетом [2, с. 77].

Кримінальне правопорушення вважається вчиненим на території України, якщо його початок, продовження, завершення або припинення відбулося в межах її державних кордонів, незалежно від місця притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Це

положення охоплює як ситуації, коли всі елементи кримінального правопорушення реалізовані виключно на території України, так і випадки, коли окремі його стадії здійснені поза її межами. Кримінальне правопорушення також підпадає під юрисдикцію України, якщо його підготовчі дії відбулися за кордоном, але хоча б частина діяння, що становить його об'єктивну сторону, була реалізована на території України. В аналогічному порядку діяння визнається таким, що вчинене в Україні, якщо його початок або певні складові відбулися за межами держави, однак завершення або настання суспільно небезпечних наслідків мало місце в межах її території.

Кримінальне правопорушення вважається вчиненим на території України, якщо сам виконавець або хоча б один зі співучасників діяв у межах території держави. Кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене в Україні, навіть якщо організація, підбурювання чи пособництво мали місце за кордоном, але сам виконавець діяв в Україні. Аналогічно, якщо виконавець перебував за межами України, а співучасник здійснював свої дії в Україні, кримінальне правопорушення також підпадає під юрисдикцію України.

Принцип територіальності має певні винятки, які обумовлені міжнародними договорами та нормами дипломатичного права. Особливу увагу слід приділити особам, які користуються міжнародним імунітетом, зокрема дипломатичним. До них належать представники дипломатичних установ, глави іноземних держав та інші високопосадовці інших країн. Вони можуть бути недоторканими для кримінальної юрисдикції України навіть у разі вчинення кримінального правопорушення на її території, що передбачено міжнародними договорами, зокрема Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року. У таких випадках питання про їхню кримінальну відповідальність може бути вирішено шляхом оголошення їх персонами нон грата або зверненням до держави, яку вони представляють, із запитом про їх притягнення до відповідальності [3].

Яскравий приклад дії територіального принципу у практиці можна віднайти у справі № 757/38626/17-к. У кримінальному провадженні розглядалася справа щодо громадянина Республіки Молдова, який надав неправомірну вигоду військовому прокурору в розмірі 75 000 доларів США з метою зняття арешту з судна та вантажу, що належали компанії, співвласником якої він був [5].

Громадянин Республіки Молдова, співвласник компанії міжнародних морських перевезень, став фігурантом кримінального провадження в Україні через арешт судна і вантажу за підозрою в порушенні митного законодавства. Щоб зняти арешт і уникнути вилучення майна, він запропонував військовому прокурору хабар у розмірі 75 000 доларів США, який передав під контролем правоохоронців. Одразу після передачі неправомірної вигоди його затримали.

За ч. 3 ст. 369 Кримінального кодексу України дії кваліфікували як надання неправомірної вигоди службовій особі. Суд першої інстанції визнав його винним і призначив п'ять років позбавлення волі з конфіскацією коштів у дохід держави.

Отже, принцип територіальності у кримінальному праві означає, що кримінальний закон держави поширюється на всі кримінальні правопорушення, вчинені на її території, незалежно від громадянства правопорушника. Він забезпечує державний суверенітет у сфері кримінальної юстиції та гарантує застосування єдиних норм відповідальності за кримінальні правопорушення, скоєні в межах національної території. Водночас міжнародне право встановлює певні винятки для осіб, які користуються імунітетом. Принцип територіальності є основою ефективної протидії злочинності та охорони правопорядку в державі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 28.04.2025).
2. Кедик В. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 76–84.
3. Принципи чинності закону України про кримінальну відповідальність. *Studies*. URL : <https://studies.in.ua/kriminalne-pravo-zagalna-chastina/4578-principi-chinnost-zakonu-ukrayini-pro-kriminalnu-vdpovdalnst.html> (дата звернення: 28.04.2025).
4. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС (від 3.12.2024 у справі № 757/38626/17-к (провадження № 51-5342км19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85269327> (дата звернення: 28.04.2025)

Філіпчук Максим Володимирович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПРИДБАННЯ, ОТРИМАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ЗБУТУ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИМ ШЛЯХОМ

У сучасному кримінальному праві України значна увага приділяється протидії обігу майна, одержаного внаслідок кримінально протиправної діяльності, що є важливим елементом боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Одним із ключових інструментів такої протидії є норма, передбачена ст. 198 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка встановлює відповідальність за заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом, за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів [1]. У контексті кримінально-правового аналізу особливого значення набуває дослідження об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, оскільки саме вона дозволяє визначити зовнішні прояви протиправної поведінки та відмежувати цей склад від суміжних правопорушень.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є однією з основних категорій кримінального права, що відображає зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння. У контексті ст. 198 КК України об'єктивна сторона характеризується активними діями, які виражаються в одній із чотирьох альтернативних форм поведінки: придбанні або отриманні, зберіганні чи збуті майна, одержаного кримінально протиправним шляхом [1]. Кожна з цих форм має свої особливості, що потребують детального аналізу для правильного правозастосування.

Першою формою поведінки є придбання, яке слід розглядати як перехід майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, у власність винної особи на оплатній основі. Наприклад, це може бути купівля такого майна або його обмін на інші цінності. Важливо відзначити, що законодавець чітко відмежовує придбання від виготовлення заборонених предметів, таких як вогнепальна зброя чи вибухові речовини, що виключає кваліфікацію таких дій за ст. 198 КК України [2, с. 630].

Другою формою є отримання, яке охоплює всі інші способи здобуття майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, крім придбання. Це може бути, наприклад, прийняття майна в дарунок, запозичення або отримання в якості погашення боргу. Отримання,

на відміну від придбання, не передбачає обов'язкової оплатності, що розширює сферу застосування норми.

Третьою формою поведінки є зберігання, яке полягає в тимчасовому перебуванні майна у володінні винної особи або у спеціально визначеному місці (сховищі) з метою його подальшої реалізації чи повернення особі, яка передала майно на зберігання. Зберігання може бути як оплатним, так і безоплатним, що не впливає на кваліфікацію діяння. Важливим аспектом є те, що зберігання передбачає активну поведінку, спрямовану на забезпечення збереження майна, а не просто його пасивне перебування у володінні особи.

Четвертою формою є збут, який охоплює будь-які дії, спрямовані на відчуження майна, одержаного кримінально протиправним шляхом. Збут може бути як оплатним (наприклад, продаж, обмін), так і безоплатним (наприклад, дарування, передача як погашення боргу). Крім того, збут включає прийняття на себе зобов'язань щодо реалізації такого майна, що може мати місце, наприклад, у діяльності посередників, які продають чуже майно за винагороду.

Однією з ключових ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України, є вимога, що дії винної особи мають бути заздалегідь не обіцяними. Це означає, що особа не брала на себе зобов'язань сприяти у придбанні, зберіганні чи збуті майна до або під час вчинення основного кримінального правопорушення, внаслідок якого це майно було здобуте. У разі наявності такої обіцянки діяння кваліфікується як співучасть у кримінальному правопорушенні (наприклад, пособництво у крадіжці, передбаченій ст. 185 КК України, або грабежі, передбаченому ст. 186 КК України). Така законодавча конструкція дозволяє відмежувати ст. 198 КК України від інституту співучасті, що є важливим для забезпечення принципу справедливості у кримінальному праві.

Ще однією важливою ознакою об'єктивної сторони є відсутність ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних кримінально протиправним шляхом. Якщо дії винної особи спрямовані на надання майну, одержаному кримінально протиправним шляхом, вигляду законного походження, діяння кваліфікується за ст. 209 КК України. Таким чином, ст. 198 КК України охоплює лише ті випадки, коли дії особи не мають на меті легалізацію доходів, а спрямовані виключно на обіг майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 198 КК України, належить до кримінальних правопорушень із формальним складом, тобто вважається закінченим з моменту вчинення однієї з дій, що становлять об'єктивну сторону: фактичного придбання або отримання, збуту або прийняття майна на зберігання. Це означає, що для настання кримінальної відповідальності не вимагається настання суспільно небезпечних наслідків, що спрощує процес доказування у кримінальному провадженні.

Особливу увагу слід приділити предмету кримінального правопорушення, який є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Предметом кримінального правопорушення за ст. 198 КК України є майно, завідомо одержане кримінально протиправним шляхом. Це означає, що винна особа повинна достовірно знати про кримінально протиправне походження майна, хоча точні обставини вчинення основного кримінального правопорушення (час, місце, спосіб тощо) знати не обов'язково. Така конструкція предмета кримінального правопорушення підкреслює важливість суб'єктивного ставлення винної особи до діяння, що є додатковим критерієм для відмежування цього кримінального правопорушення від необережних діянь.

На практиці кваліфікація діяння за ст. 198 КК України може ускладнюватися у випадках систематичного придбання чи зберігання майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, без заздалегідь даної обіцянки. Такі дії можуть свідчити про пособництво у кримінальному правопорушенні, якщо особа, яка вчиняє основне кримінальне правопорушення, має підстави розраховувати на подальше придбання чи зберігання майна винною особою. Наприклад, діяльність так званих «скупників» майна, одержаного

кримінально протиправним шляхом, які систематично придбавають таке майно, може бути кваліфікована як співучасть у кримінальному правопорушенні, якщо встановлено причинний зв'язок між їх діями та основним кримінальним правопорушенням [3, с. 357].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України, є складною правовою категорією, що включає вчинення однієї з альтернативних дій (придбання або отримання, зберігання чи збут), спрямованих на майно, завідомо одержане кримінально протиправним шляхом, за умови, що ці дії не були заздалегідь обіцяні та не містять ознак легалізації доходів. Аналіз об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення дозволяє не лише правильно кваліфікувати діяння, але й відмежувати його від суміжних складів кримінальних правопорушень, таких як співучасть у кримінальному правопорушенні чи легалізація (відмивання) доходів, передбачена ст. 209 КК України. Подальше вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері потребує розробки чітких критеріїв кваліфікації та посилення механізмів доказування, що сприятиме підвищенню ефективності боротьби з обігом майна, одержаного кримінально протиправним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : Дакор. 2018. 1368 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / А. М. Бойко. та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 7-ме вид., перероб. і допов. Харків : Право. 2022. 808 с.

Харьковська Євеліна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ

Актуальність дослідження особливостей кваліфікації тілесних ушкоджень середньої тяжкості зумовлена зростанням кількості таких кримінальних правопорушень, складністю їхньої кваліфікації та постійною динамікою законодавства. Неоднозначність у визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень часто призводить до суперечливих судових рішень та незадовільного вирішення спорів між потерпілими та обвинуваченими. Тому актуальним є всебічний аналіз критеріїв кваліфікації. Глибоке розуміння особливостей кваліфікації тілесних ушкоджень середньої тяжкості сприятиме підвищенню ефективності правосуддя та забезпеченню справедливості для всіх учасників кримінального процесу.

Тілесне ушкодження середньої тяжкості – це пошкодження, яке не загрожує життю та не має ознак тяжкого ушкодження, але призводить до тривалого погіршення здоров'я або стійкої втрати працездатності менше, ніж на третину [1]. Тілесне ушкодження середньої тяжкості, відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) від 05 квітня 2001 року, поділяється на умисне (стаття 122 КК України) та необережне (стаття 128 КК України) [1].

Кваліфікація умисного тілесного ушкодження середньої тяжкості має такі ключові ознаки:

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення включає:

1) дію або бездіяльність: вчинення активних дій або свідоме невтручання, що призвело до ушкодження;

2) наслідок: спричинення тілесного ушкодження середньої тяжкості, яке:

- не створює загрози для життя потерпілого;
- не має наслідків, характерних для тяжких ушкоджень;
- викликає тривале порушення функцій органів або інший тривалий розлад здоров'я;

3) причинний зв'язок: має бути встановлено зв'язок між діянням і наслідками.

Тілесне ушкодження середньої тяжкості може включати як тимчасову втрату функцій органу, так і погіршення здоров'я без порушення роботи органів, що призводить до часткової втрати працездатності (наприклад, унаслідок інфекційних захворювань). Тривалим вважається розлад, який триває понад 21 день. Часткова втрата працездатності визначається в межах 10–33 %.

Судово-медична експертиза. Висновок експерта має базуватися на об'єктивних даних. Медична документація, така як листок непрацездатності, не є достатньою підставою для визначення ступеня тяжкості ушкодження, якщо вона не підтверджена медичними фактами [2].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення: кримінальне правопорушення може бути скоєне як із прямим, так і з непрямым умислом. Відповідальність також настає, якщо винний мав намір завдати невизначену шкоду, але фактично спричинив ушкодження середньої тяжкості. Відсутність умислу виключає застосування ст. 122 КК України.

Наприклад, якщо під час сварки особа вдарила потерпілого, що призвело до падіння і отримання травми, але не передбачала таких наслідків, її дії можуть бути кваліфіковані як необережне заподіяння тілесного ушкодження середньої тяжкості. Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 14 років.

Відповідно до ч. 2 ст. 122 КК України, обтяжуючими обставинами є:

- мотив залякування або примусу.
- дії з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Необережне тілесне ушкодження тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, коли завдано тяжких або середньої тяжкості ушкоджень. Заподіяння легких ушкоджень з необережності за кримінальним законодавством України не карається [3, с.75]. З об'єктивного боку кримінальне правопорушення характеризується:

1. Дією або бездіяльністю, що посягає на здоров'я іншої особи.
2. Наслідками у вигляді середньої тяжкості тілесних ушкоджень.
3. Причинним зв'язком між вчиненими діями (бездіяльністю) та наслідками.

З суб'єктивного боку необережне тілесне ушкодження середньої тяжкості може бути скоєне:

– через кримінальну протиправну самовпевненість: особа передбачає можливість настання шкоди, але легковажно сподівається її уникнути. Приклад: особа огородила яму тонкою мотузкою, але дитина впала в неї і отримала травми;

– через кримінальну протиправну недбалість: особа не передбачає можливості шкоди, хоча повинна була і могла її передбачити за обставинами. Приклад: водій трактора, знаючи, що на полі можуть бути люди, не виявив належної обачності й наїхав на жінок, завдавши ушкоджень.

Необережність відрізняється від непрямого умислу, коли особа усвідомлює можливість шкоди, не бажає її, але свідомо допускає. Випадки, коли особа не могла і не повинна була

передбачити шкоду, класифікуються як випадковість (казус), що виключає кримінальну відповідальність [4, с. 98].

Прикладом необережного тілесного ушкодження середньої тяжкості може бути: під час сварки особа завдала удару, внаслідок чого потерпілий впав і отримав тілесне ушкодження середньої тяжкості. Оскільки винний міг і повинен був передбачити такі наслідки, дії кваліфікуються як необережне заподіяння тілесного ушкодження середньої тяжкості. Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 16 років. К. Катеринчук та О. Беспаль зазначають, що заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості під час перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання кримінального правопорушника, не є кримінально караним діянням [5].

Проведене дослідження особливостей кваліфікації тілесних ушкоджень середньої тяжкості дозволило зробити низку важливих висновків. По-перше, актуальність цієї теми обумовлена зростанням кількості таких кримінальних правопорушень та складністю їх кваліфікації. По-друге, було встановлено, що для правильної кваліфікації необхідно враховувати як об'єктивні (характер ушкоджень, тривалість розладу здоров'я), так і суб'єктивні (умисел, необережність) ознаки кримінального правопорушення. Значну роль у цьому процесі відіграє судово-медична експертиза. Крім того, дослідження підтвердило важливість аналізу обтяжуючих обставин та врахування особливостей випадків, пов'язаних з необхідною обороною або затриманням кримінального правопорушника.

Результати дослідження свідчать про необхідність подальшого вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації фахівців, які займаються розслідуванням і розглядом таких справ, а також стандартизації підходів до проведення судово-медичних експертиз. Це дозволить забезпечити більш об'єктивну кваліфікацію тілесних ушкоджень середньої тяжкості та сприятиме підвищенню ефективності правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. К., Атіка, Академія, Ельга-Н, 2017. 656 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина / за редакцією М. І. Бажанова та ін. Харків. Юрінком Інтер – Право, 2021. 615 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. О. Володіна, С. В. Гринчак; зв заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Х. : Право, 2021. 768 с.
5. Катеринчук К., Беспаль О. Особливості кваліфікації окремих злочинів проти здоров'я особи. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17228/1/2_021030_1_305.pdf

Ціцьвіра Вікторія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів вважається одним із основних джерел наповнення «чорного ринку» наркотиками. Незаконний обіг цих речовин на регіональному, національному і міжнародному рівнях натеper

досяг великих масштабів, а пов'язана з ним транснаціональна злочинна діяльність становить загрозу безпеці та суверенітету держав, сприяє поширенню наркоманії й пов'язаній з нею злочинністю [8, с. 23–29]. Саме тому актуальність даної теми можна охарактеризувати тим, що в нашій країні, у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації, здійснено вплив на виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом наркотичних засобів, зокрема контрабандою.

Протидія контрабанді наркотичних засобів – це багаторівневий комплекс заходів, що потребує злагодженої координації дій правоохоронних і контролюючих органів, уряду, громадських організацій та суспільства в цілому. Насамперед, ефективність боротьби залежить від гармонізації чинного законодавства з міжнародними стандартами та реаліями життя: чіткість визначень, єдність термінології й передбачуваність відповідальності створюють основу для своєчасного й адекватного реагування на кримінальні виклики. Поняття контрабанди, яке містить Кримінальний кодекс України, є обширним, адже воно охоплює всі способи переміщення під заборону, включаючи ввезення чи вивезення через митний кордон з приховуванням або без проходження митного контролю. Оскільки наркотичні засоби є предметами суворого державного контролю, а їх немедичне вживання завдає серйозної шкоди здоров'ю, злочин за ст. 305 Кримінального кодексу України кваліфікується як тяжкий, а за кваліфіковані ознаки – як особливо тяжкий, що засвідчує високий ступінь суспільної небезпечності цих діянь [2, с. 305; 5, с. 110–112].

Національне законодавство, хоч і враховує положення ключових конвенцій ООН та ЄС, часто містить суперечливі норми: різна тяжкість відповідальності за зберігання й перевезення, неоднакове тлумачення понять «контрабанда» та «незаконний обіг» створюють правові лазівки, якими користуються правопорушники [3, с. 1–3; 4, с. 2–5]. Оперативна співпраця з іноземними правоохоронними органами сповільнюється через громіздкі процедури екстрадиції, обміну розшуковими даними й бюрократичні вимоги щодо захисту джерел інформації.

Соціально-економічні й культурні чинники також підживлюють контрабанду: високі прибутки від незаконного обігу, низький рівень доходів населення в прикордонних регіонах, корупція на митницях і в поліції формують сприятливе середовище для наркобізнесу. Негативне ставлення до наркозалежних, обмежена мережа превентивних соціальних програм і нестача реабілітаційних центрів змушують людей звертатися до «чорного ринку», а поширення домашніх лабораторій ускладнює заходи контролю та профілактики [6, с. 85–90]. Контрабандисти дедалі активніше впроваджують складні схеми маскування, використовують безпілотники, підпільні тягачі й інші технічні рішення. Протидія цьому вимагає модернізації оснащення правоохоронних органів: достатня кількість сканерів, портативних хімічних аналізаторів, навчання кіберекспертів для відстеження цифрових слідів дозволять швидше виявляти та перехоплювати партії заборонених речовин [8, с. 45–47].

Нерідко саме відсутність єдиної централізованої системи координації між митними, прикордонними, правоохоронними та контролюючими структурами призводить до дублювання функцій або «порожніх зон», де жоден орган не несе відповідальності за розслідування чи профілактику. Недостатній обмін інформацією між оперативно-аналітичними підрозділами й низький рівень впровадження автоматизованих систем ризик-аналізу дають змогу контрабандистам залишатися на крок попереду. Зловживання наркотиками веде до руйнації духовно-етичних цінностей: деградація особистості, втрачений репродуктивний потенціал держави, спадкова передача залежності через пошкодження генофонду [8, с. 74]. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів належить до ключових завдань Національної поліції України. Оперативно-розшукова діяльність включає накопичення, систематизацію та

використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення, викриття та припинення наркозлочинів.

Отже, контрабанда наркотичних засобів є багатовимірною загрозою, що вимагає комплексного підходу – від удосконалення законодавства та модернізації технічного оснащення до поглиблення міжнародної співпраці та соціально-профілактичних заходів. Лише системна реалізація цих заходів у поєднанні зі стійким політичним курсом на нульову терпимість до наркотрафіку здатна суттєво знизити масштаби контрабанди та мінімізувати її руйнівний вплив на українське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 19.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 20.04.2025).
3. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.12.1988 р. № 995_096. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення : 28.04.2025).
4. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з доповненнями) : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 30.03.1961 р. № 1137. URL : https://ips.ligazakon.net/document/MU61K02U?ed=1961_03_30 (дата звернення : 26.04.2025).
5. Горбаченко П. Система загальносоціального запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин та їхніх аналогів чи прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Т. 3. Вип. 2. С. 71–74.
6. Забродська Т. Заходи індивідуального запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів чи прекурсорів. *Науковий вісник Херсонського держ. університету*. 2014. Т. 4. С. 85–90.
7. Шалай А. М. Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів чи прекурсорів митними органами України: дис. ... канд. / «Науково-дослідний інститут публічного права», Приватна установа «Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерство внутрішніх справ України». Київ. 2021. 230 с. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/20/1/d.pdf>.

Чіцова Анна Юріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ

У процесі кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, особливої складності набуває встановлення меж відповідальності виконавця, який виходить за рамки узгодженого з іншими співучасниками умислу. Йдеться про феномен ексцесу виконавця – правове явище, що не має окремого законодавчого закріплення в чинному Кримінальному

кодексі України (далі – КК України), однак вже усталено визнане в науці кримінального права та судовій практиці.

Суть ексцесу полягає у тому, що виконавець кримінального правопорушення під час його реалізації вчиняє дії, які виходять за межі попередньої змови, не були узгоджені з іншими учасниками і не охоплювались їхнім умислом. Це можуть бути як якісні зміни діяння (наприклад, перехід від крадіжки до розбою), так і кількісні (вчинення виконавцем поруч з крадіжкою вбивства), або кількісно-якісні, які об'єднують обидва елементи.

Ексцес виконавця є винятком із загального правила про солідарну відповідальність співучасників. Він тісно пов'язаний з принципами особистої відповідальності та індивідуалізації покарання. У судовій практиці він використовується для розмежування відповідальності виконавця та інших учасників. Верховний Суд України у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що «особа не може нести відповідальності за дії, на які вона не давала згоди і які не охоплювались її умислом» [2].

Наприклад, якщо учасники кримінального правопорушення домовились про крадіжку, а один із них без відома інших застосував насильство, відповідальність за грабіж (або розбій) нестиме лише той, хто перевищив межі узгодженого плану. Інші можуть бути притягнуті лише за крадіжку, якщо буде доведено, що вони не знали про намір застосувати силу.

В Україні відсутність нормативного визначення ексцесу виконавця призводить до різночитання у правозастосуванні. Деякі суди інтерпретують «мовчазну присутність» як згоду на ексцес, інші вимагають чітких доказів обізнаності співучасника. Наприклад, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12.03.2021 р. у справі № 554/361/19 наголошено: відповідальність інших співучасників можлива лише за умови наявності в них умислу на нове діяння [2]. Це створює проблему у кваліфікації дій осіб у кримінальних провадженнях, особливо коли кримінальні правопорушення вчиняються у складі груп або організованих угруповань, де план дій може бути розмитим або змінюватись у процесі вчинення.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що інститут ексцесу визнається у провідних правових системах:

- у Німеччині діє доктрина «überschießende Innentendenz», яка передбачає відповідальність лише виконавця за дії, що виходять за межі погодженого [4];

- у Великій Британії система «jointenterprise» була обмежена рішенням Верховного суду у справі Jogee (2016), де вказано, що лише обізнаність про можливість ексцесу не є підставою для кримінальної відповідальності;

- у США застосовується концепція «natural and probable consequences», однак вона діє не у всіх штатах і зазвичай обмежується випадками, де наслідки були об'єктивно передбачуваними.

Враховуючи практичні проблеми, виявлені в українській судовій практиці, а також досвід провідних зарубіжних правових систем, існує нагальна потреба у вдосконаленні національного підходу до регулювання феномену ексцесу виконавця. Це дозволить не лише підвищити якість правосуддя, а й зміцнити принципи верховенства права та справедливості в кримінальному провадженні.

По-перше, доцільно визначити поняття ексцесу виконавця на законодавчому рівні. Відсутність чіткого законодавчого закріплення створює прогалини у правозастосуванні, що призводить до неоднозначної інтерпретації судами. Формалізація цього поняття в Загальній частині КК України (наприклад, у статті 26 або шляхом введення окремої статті-примітки) забезпечить нормативну визначеність і стабільність тлумачення.

По-друге, необхідно ввести офіційну класифікацію видів ексцесів:

- якісний ексцес (зміна характеру діяння – наприклад, перехід від крадіжки до вбивства);
- кількісний ексцес (перевищення меж домовленості, наприклад, замість одного епізоду вчинено декілька);

- кількісно-якісний ексцес, коли має місце зміна як змісту, так і обсягу дій.

Така класифікація дозволить чіткіше розмежовувати ступінь відповідальності учасників злочину, а також підвищить якість судових рішень, зменшивши кількість апеляцій та касацій.

По-третє, варто інтегрувати тему ексцесу виконавця до професійних програм підготовки та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів. Зважаючи на складність доказування суб'єктивного боку, доцільно використовувати кейс-методи, аналіз рішень Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, моделювання судових ситуацій.

По-четверте, для забезпечення єдності правозастосування необхідно:

- здійснити узагальнення судової практики у кримінальних провадженнях із ознаками ексцесу виконавця (на рівні Верховного Суду, Касаційного кримінального суду);
- оновити методичні рекомендації Національної школи суддів України щодо кваліфікації дій співучасників злочину;
- розробити тематичні аналітичні бюлетені для судів першої та апеляційної інстанцій.

В умовах постійного оновлення кримінального законодавства України, зокрема в рамках роботи над проектом КК України, інтеграція чітких положень про ексцес виконавця – не просто бажане, а необхідне рішення. Це стане суттєвим кроком у напрямку побудови гуманної, ефективної та прогностично стабільної системи кримінального правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М. І. Теорія кваліфікації злочинів. Харків : Право. 2005. 320 с.
2. Постанова ККС ВС від 12.03.2021 у справі № 554/361/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
3. Comparative Criminal Law in Europe / Ed. B. vanKlink. Springer. 2018.
4. Sari T. Criminal legal characterization of the excesses of the perpetrator. *Vector European*. 2024. № 1. DOI:10.52507/2345-1106.2024-1.11.

Шевчук Аліна Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА КОРУПЦІЙНУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Корупція є одним із найгостріших викликів сучасного суспільства, оскільки підриває довіру до влади, спотворює економічні процеси та унеможливорює справедливе функціонування правової системи. Водночас засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні ставлення громадян до корупційних виявів. ЗМІ можуть як сприяти розкриттю злочинів, так і впливати на суспільну думку в інтересах певних політичних сил або бізнес-груп. Таким чином, їхній вплив на корупційну злочинність є неоднозначним і потребує глибокого аналізу.

Передусім варто окреслити правове визначення засобів масової інформації. Відповідно до частини другої статті 22 Закону України «Про інформацію», під засобами масової інформації розуміються канали поширення друкованої, аудіо- та візуальної інформації для широкої аудиторії [1]. Друкована інформація охоплює, зокрема, газети, журнали та інші

періодичні або одноразові видання, а аудіо- та візуальна – телебачення, радіомовлення, кінематограф, відеозаписи тощо.

Інформаційна сфера становить невід’ємну складову суспільного життя. Про її значущість свідчить і той факт, що загрози в цій сфері віднесено до переліку актуальних загроз національній безпеці України. Серед таких загроз можна виокремити комп’ютерний тероризм, пропаганду насильства через ЗМІ, розголошення державної таємниці або іншої конфіденційної інформації [2, с. 545].

Одним із ключових позитивних аспектів діяльності ЗМІ є викриття корупційних злочинів через журналістські розслідування. Саме завдяки незалежним журналістам громадськість часто дізнається про зловживання у вищих ешелонах влади. У контексті України прикладом ефективної антикорупційної журналістики є програми «Схеми: корупція в деталях» або «Наші гроші». Вони неодноразово ставали каталізатором суспільного обурення, а подекуди – й кримінальних проваджень. У цьому аспекті ЗМІ відіграють роль так званого «четвертого стовпа демократії», виконуючи функцію громадського нагляду.

Проте вплив медіа на корупційну злочинність не завжди є конструктивним. Часто спостерігається тенденція до сенсаційності та перебільшення масштабів корупції. Регулярне інформування про нові й нові випадки хабарництва формує у суспільстві відчуття тотальної зневіри в державних інституціях. Люди починають вважати корупцію нормою, а не винятком, що, у свою чергу, може сприяти її поширенню через зниження рівня правосвідомості.

Водночас у сучасному світі, зокрема й в українських реаліях, роль засобів масової інформації в протидії корупції є неоднозначною. З одного боку, медіа можуть виконувати контрольну функцію: публічне висвітлення фактів корупції здатне ініціювати відкриття кримінальних проваджень та слугувати поштовхом для дій правоохоронних органів. З іншого боку, деякі представники бізнесу, державного апарату та політичних кіл фінансують засоби масової інформації з метою формування сприятливого для себе інформаційного поля. У таких випадках діяльність ЗМІ зводиться до лобіювання інтересів окремих осіб або груп, що нерідко супроводжується інформаційною атакою на їхніх конкурентів чи опонентів. Це суттєво знижує рівень об’єктивності та підриває довіру до медіа як до незалежного джерела інформації [3, с. 74].

Оскільки засоби масової інформації часто перебувають під контролем фінансово-промислових груп та олігархів, між власниками медіа і журналістами нерідко виникають корупційні взаємини. У результаті цього представники ЗМІ, замість виконання своєї основної функції – розслідування та викриття корупційних зловживань високопосадовців, самі стають учасниками таких схем. Це стосується як працівників приватних, переважно телевізійних, медіаресурсів, так і представників державних ЗМІ, які підпадають під вплив посадовців через владні повноваження. За таких умов засоби масової інформації, замість того щоб виконувати роль інструменту громадянського контролю, перетворюються на елемент комерційних інтересів і тіньових механізмів [4, с. 3].

Ще одним небезпечним виявом є використання ЗМІ як інструменту політичної боротьби. В умовах політичної нестабільності деякі телеканали чи інтернет-ресурси свідомо поширюють викривлену інформацію, спрямовану на дискредитацію опонентів під виглядом антикорупційної риторики. У таких випадках суспільство отримує не об’єктивну інформацію, а спотворену картину, що служить інтересам окремих еліт. Це ставить під сумнів справжню мотивацію боротьби з корупцією та шкодить довірі до журналістики загалом [5, с. 105].

У підсумку вплив засобів масової інформації на корупційну злочинність є багатовимірним. З одного боку, вони можуть бути потужним інструментом протидії правопорушенням, сприяти викриттю корупціонерів та формуванню нетерпимості до таких дій. З іншого – існує ризик маніпуляцій, сенсаційності та втрати об’єктивності. Тому критично

важливо підвищувати якість журналістики, забезпечувати незалежність медіа та формувати у громадян навички критичного мислення, щоб ЗМІ дійсно сприяли зменшенню корупційної злочинності, а не ставали її тіньовими співучасниками.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення : 30.04.2025).
2. Хлус М. Г., Янішевська К. Д. Вплив засобів масової інформації на злочинність *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–20 травня 2022 р.; редкол. : А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стебляк та ін. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 544–548.
3. Однолько І. В. Роль ЗМІ у виявленні та запобіганні корупції. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2020. № 39. С. 73–78.
4. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 3. 2020. С. 1–6.
5. Кікалішвілі М. В. Роль мас-медіа у профілактиці корупційних злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. Том 2. 2019. С. 102–106.

Шевчук Анастасія Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАКОРДОННИХ ДЕРЖАВ

Кримінальна відповідальність за незаконні дії під час виборчого процесу є однією з ключових складових правового регулювання демократичних держав, спрямованою на забезпечення чесності, прозорості та легітимності виборів. Незаконні дії можуть включати підкуп виборців, фальсифікацію результатів, залякування, незаконну агітацію та інші порушення, що підривають довіру до виборчого процесу. Кожна держава визначає особливий правовий механізм для запобігання таким діям та забезпечення відповідальності порушників, враховуючи власний історичний досвід, політичну систему та правові традиції. Для порівняння розглянемо законодавство України та кількох держав, таких як США, Німеччина, Франція, Канада, щоб краще зрозуміти їх підходи до забезпечення виборчої доброчесності.

В Україні кримінальна відповідальність за порушення виборчого законодавства регулюється, зокрема, Кримінальним кодексом України, який містить низку статей, що передбачають покарання за такі правопорушення, як підкуп виборців (ст. 160), перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157), фальсифікація виборчих документів (ст. 158), незаконне використання бюлетенів (ст. 158-1) та інші дії. Покарання за подібні злочини може включати як штрафи, так і позбавлення волі – залежно від тяжкості правопорушення. Проблемою залишається належна реалізація цих норм, оскільки на практиці доведення вини та застосування реальних санкцій часто є ускладненими. Водночас виборча реформа та оновлення законодавчої бази в Україні свідчать про прагнення держави до посилення контролю та запобігання виборчим фальсифікаціям [2, с. 87].

Українське законодавство щодо виборчого процесу передбачає відповідальність за різноманітні правопорушення, хоча система ще перебуває на стадії вдосконалення. Відповідальність за виборчі злочини регулюється Кримінальним кодексом України, що передбачає покарання за підкуп виборців, перешкоджання здійсненню виборчих прав, фальсифікацію результатів голосування тощо. Проблеми із застосуванням законодавства залишаються актуальними, оскільки низький рівень довіри до правоохоронних органів може стримувати ефективність виконання норм. Водночас проведення реформ у виборчому законодавстві є одним із ключових напрямів демократичного розвитку України [5, с. 45].

У США законодавство щодо відповідальності за виборчі правопорушення є жорстким та комплексним, охоплюючи як федеральні, так і штатні закони. Федеральні закони передбачають покарання за підкуп виборців, шахрайство, залякування та інші незаконні дії, які можуть впливати на вибори. Особливо суворо караються дії, пов'язані з втручанням у процес голосування або перешкоджання виборцям реалізувати своє право голосу. Такі порушення можуть призвести до значних штрафів і навіть ув'язнення. Наприклад, за втручання у виборчий процес або підкуп виборців може бути передбачено до десяти років позбавлення волі [4, с. 16].

Кримінальний кодекс Німеччини також передбачає серйозні санкції за порушення виборчого законодавства, хоча акцент робиться на запобігання впливу на волевиявлення громадян. Німецьке законодавство встановлює кримінальну відповідальність за підкуп виборців, фальсифікацію бюлетенів, а також за тиск на виборців з метою вплинути на їхній вибір. Німецькі виборчі органи суворо стежать за дотриманням правил та контролюють можливі порушення під час виборчого процесу. Як і в США, покарання за виборчі злочини можуть включати великі штрафи і тюремне ув'язнення, хоча реальне застосування таких заходів залежить від тяжкості порушення [7, с. 112].

У кримінальному кодексі Франції також закріплено суворі санкції за незаконні дії у виборчому процесі, включаючи кримінальну відповідальність. Французьке виборче законодавство чітко визначає перелік дій, що вважаються порушенням виборчих правил, таких як підкуп, погрози або примус виборців. Особлива увага приділяється прозорості виборчого процесу та забезпеченню вільного волевиявлення. Законодавство Франції також передбачає покарання для посадовців, які зловживають службовим становищем для впливу на вибори. Такі правопорушення можуть каратися значними штрафами або тюремним ув'язненням на строк до кількох років [6, с. 133].

Канада має розвинену систему виборчого законодавства, яка також містить чіткі норми щодо відповідальності за незаконні дії під час виборів. Кримінальне законодавство Канади зосереджене на забезпеченні рівного доступу до виборчих процесів та захисту виборчого права громадян. Незаконні дії, такі як підкуп виборців, фальсифікація результатів, залякування або порушення таємниці голосування, караються як кримінальними санкціями, так і адміністративними штрафами. Закон про вибори Канади передбачає суворі заходи для забезпечення належного дотримання виборчих процедур, а виборчі комісії контролюють процес голосування на всіх етапах [1, с. 5].

Порівнюючи особливості кримінальної відповідальності за виборчі правопорушення за такими критеріями, як: характер порушень, передбачені санкції та рівень законодавчого регулювання, можна побачити спільні риси, зокрема суворість покарань за підкуп, тиск на виборців та інші форми порушень, що ставлять під загрозу чесність виборів. Усі розглянуті країни акцентують на необхідності збереження рівних прав усіх учасників виборчого процесу та забезпеченні захисту від неправомірного впливу на волевиявлення. Проте виборче законодавство кожної з держав має свої особливості у підходах до відповідальності за порушення виборчого процесу, що пояснюється національними традиціями та правовими особливостями. Наприклад, США і Канада більше покладаються на федеральне регулювання,

тоді як в Німеччині й Франції більша увага приділяється законодавчому регулюванню на рівні держави.

Іншим важливим аспектом є механізми контролю за дотриманням виборчого законодавства, які різняться між державами. У США існує система незалежних виборчих комісій, які контролюють процеси голосування та розслідують виборчі злочини. У Канаді функціонують виборчі офіси, які виконують аналогічні функції, забезпечуючи прозорість виборів та контролюючи дотримання законодавства. Німеччина і Франція також мають ефективні системи контролю за виборчим процесом, зокрема незалежні органи, які слідкують за дотриманням норм і реагують на порушення. Такий контроль є запорукою надійності виборчого процесу в демократичних країнах.

Питання оскарження результатів виборів у названих державах також вирішується по-різному. Наприклад, у США кандидати або партії можуть подавати позови до судів у випадку сумнівів щодо результатів виборів, і в останні роки ці процедури набули значної популярності. У Франції існує спеціальний адміністративний суд, який розглядає такі скарги і може переглянути результати виборів у разі виявлення серйозних порушень. У Німеччині діє аналогічна система, де виборчі спори розглядаються в судовому порядку, що дозволяє швидко і об'єктивно вирішувати конфлікти [3, с. 184].

Україна також передбачає механізми оскарження результатів виборів, однак через обмеженість ресурсів та правову нестабільність ці процедури не завжди працюють ефективно. Реформа виборчого законодавства в Україні передбачає вдосконалення системи судового оскарження виборчих результатів, що має підвищити довіру до виборчих процесів. Запровадження належної судової процедури для вирішення виборчих спорів є одним із кроків до зміцнення демократичних засад.

Таким чином, порівняльний аналіз відповідальності за незаконні дії під час виборчого процесу в різних країнах дозволяє виявити найефективніші практики і методи захисту виборчих прав. Зважаючи на особливості правових систем, кожна країна намагається забезпечити чесність виборів відповідно до власних демократичних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Горяний С. В. Зарубіжний досвід щодо кримінально-правової охорони виборчих прав. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 7–11.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 30.04.2025).
3. Пилипенко Є. В. Відповідальність за перешкоджання законній діяльності за законодавством зарубіжних країн. *Право і суспільство*. 2016. № 3(2). С. 183–188. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3\(2\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3(2)_33) (дата звернення : 17.04.2025).
4. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 36 с.
5. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. 2012. № 10–11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 17.04.2025)
6. Code électoral. Légifrance. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070239/ (дата звернення: 17.04.2025).
7. Strafgesetzbuch (StGB) – German Criminal Code. *Bundesministerium der Justiz*. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 17.04.2025).

Шевчук Олександр Сергійович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЗБРОЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Контрабанда є одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Відповідальність за її вчинення передбачена статтею 201 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Об'єктивна сторона цього правопорушення має низку специфічних рис, які потребують докладного аналізу.

Контрабанда – це переміщення через митний кордон України без проходження митного контролю або із застосуванням методів приховування таких предметів, як культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя чи боєприпаси (за винятком гладкоствольної мисливської зброї та відповідних боєприпасів), частини нарізної вогнепальної зброї, а також спеціальні технічні засоби для негласного збору інформації [1].

Дії, які становлять об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, є активними та спрямованими на незаконне переміщення зазначених предметів через державний кордон України.

Основні способи вчинення контрабанди включають:

- переміщення предметів поза митним контролем – тобто в обхід офіційно визначених місць перетину кордону або в неробочий для митниці час;
- переміщення із приховуванням від митного контролю – коли використовуються спеціальні сховища (тайники) чи інші методи маскування предметів або надання їм вигляду інших речей [3].

До предметів контрабанди належать культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (за винятком гладкоствольної мисливської зброї або відповідних боєприпасів), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [5, с. 243].

Кримінальне правопорушення у формі контрабанди вважається завершеним з моменту фактичного переміщення відповідних предметів через митний кордон України з обходом митного контролю або шляхом їх приховування [2, с. 1368].

Об'єктивна сторона цього правопорушення виражена у вчиненні дій, спрямованих на нелегальне перевезення заборонених предметів через кордон України. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідні удосконалення нормативно-правової бази та посилення контролю з боку митних органів [4].

Визначити момент закінчення кримінального правопорушення у справах про контрабанду – непросте завдання. Попри те, що закон чітко встановлює завершення контрабанди з моменту фактичного перетину кордону, на практиці встановити цей момент часто складно. Це зумовлено труднощами у фіксації факту незаконного переміщення та необхідністю документального підтвердження відповідних дій з боку особи. Ще однією важливою проблемою є визначення розміру предметів контрабанди. Відповідно до чинного законодавства, кримінальна відповідальність настає лише у випадку, якщо вартість предметів у 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Однак на практиці оцінка вартості контрабандного товару може бути складною та викликати суперечки між сторонами процесу, особливо якщо відсутні чіткі документи або ринкові аналоги. Не менш значущою є й проблема доведення умислу особи на вчинення контрабанди. Для правильної кваліфікації дій як контрабанди необхідно встановити наявність прямого умислу та мети збуту.

Проте в реальних кримінальних провадженнях часто бракує достатніх доказів, які переконливо підтверджували б саме умисну форму вини, а не, скажімо, помилку або недбалість.

Також важливим є питання розмежування контрабанди із суміжними митними правопорушеннями, зокрема з адміністративними порушеннями митних правил. У багатьох випадках це спричиняє труднощі в правильному визначенні характеру правопорушення та, відповідно, у його правовій кваліфікації [6].

Згідно зі статистикою наведеною Генеральним Прокурором, в Україні, за січень-березень 2025 р. обліковано 31 кримінальне правопорушення за статтею 201 КК України, за січень 2024 року – 17 кримінальних правопорушень, січень 2023 року – 15 [7].

Отже, можемо підсумувати, що контрабанда культурних цінностей та зброї, за вчинення якої передбачено відповідальність у ст. 201 КК України, є серйозним кримінальним правопорушенням, яке становить загрозу економічній безпеці держави та порушує встановлений правопорядок у сфері митного контролю. Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення відіграє ключову роль у визначенні його складу, оскільки саме вона відображає спосіб, засоби та обставини незаконного переміщення предметів через митний кордон. Для ефективної протидії контрабанді необхідно не лише вдосконалювати законодавчу базу та підвищувати рівень професійної підготовки працівників митних і правоохоронних органів, а й активно впроваджувати сучасні технічні засоби контролю, розвивати міжнародну співпрацю та забезпечувати належний рівень виявлення, фіксації й документування таких правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. К. : ВД «Дакор», 2018. 1368 с. URL : https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4292&download_id=1343&srsId=AfmBOopr4kWVIGwo_UP8g1LdBPR64hpxUKKqDjB5jMrL7RV_HC8-8l2tV
3. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
4. Об'єктивна сторона контрабанди. *Юридичний портал «Радник»*. URL : <http://radnuk.info/component/content/article/24948-----c.html>
5. Литвинова О. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 2020. 243 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kryminalne-pravo-Ukrainy_Zahalna-chastyna_pidruchnyk_KhNUVS_2020.pdf
6. Шимоня І. В. Контрабанда культурних цінностей в Україні: поняття, проблемні аспекти та шляхи вирішення. 2018. URL : <https://ndekc-zakarpattya.org/science/754/>
7. Офіс Генерального прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистика прокуратури за 2023р – 2025 рр. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Шкаврон Вікторія Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є тяжким та особливо тяжким кримінальним правопорушенням, що висвітлюється у статті 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Це кримінальне діяння правопорушення порушує основні, закріплені в Конституції, права людини, а саме право на свободу, гідність, честь та недоторканність. Злочинці, які займаються торгівлею людьми, нехтують цими права в ім'я власної вигоди, незважаючи на моральні, етичні чи правові норми. Тому так важливо не лише дослідити його об'єктивні ознаки, а й заглибитися в суб'єктивну сторону цього правопорушення, яка визначає психологію злочинця та мотивацію його дій.

Загалом, суб'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення виступає психічним ставленням особи до скоєного у вигляді мотиву, умислу та мети. Це означає, як саме особа ставиться до своїх дій, чи усвідомлює вона усю суспільну небезпечність наслідків та чи прагне їх настання. У контексті торгівлі людьми суб'єктивна сторона визначає, як злочинець планує та здійснює свої дії, а також що мотивує його до скоєння такого жорстокого діяння [2, с. 12]. Детальніше розглянемо ознаки суб'єктивної сторони. Першою обов'язковою ознакою виступає умисел, а саме прямий умисел, при якому особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає і бажає настання суспільно небезпечних наслідків. Вчиняючи кримінальне правопорушення у вигляді продажу або іншої платної передачі людини, винна особа усвідомлює зміст укладеної угоди, в рамках якої планується або вже відбувається передача людини, і має намір здійснити ці дії з метою отримання фінансової вигоди [4, с. 73].

Стаття 149 КК України розкриває відповідальність за корисливий мотив. Однак на практиці можливі й інші мотиви, такі як: бажання підкорити іншого, зламати його волю, отримати контроль над особою. Іноді мотиви можуть бути спрямовані на сексуальну експлуатацію, трудове рабство або використання жертв у нелегальних діяльностях. Також проблемним питанням є те, що в деяких випадках жертви можуть бути примушені до участі в торгівлі людьми через певні маніпуляції, тиск, економічну залежність, фізичне насильство, погрози та обман, що ускладнює визначення суб'єктивної сторони злочину [3, с. 85]. Вчинення діяння у формах переміщення, переховування, передача або одержання людини передбачає наявність спеціальної мети – це експлуатація особи. Експлуатацію людини слід розуміти як всі види сексуальної експлуатації, використання в порнографічному бізнесі, примусову працю чи надання послуг, рабство або практики, схожі на рабство, підневільний стан, залучення до боргової кабали, вилучення органів, проведення експериментів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою отримання прибутку, примусову вагітність чи переривання вагітності, примусове одруження, примусове залучення до жебрацтва, втягнення у злочинну діяльність, використання в збройних конфліктах тощо [1, с. 149]. Важливою особливістю складу цього кримінального правопорушення є те, що злочинці можуть використовувати обман, примус чи інші методи маніпулювання свідомістю жертв. Це означає, що суб'єктивна сторона може включати не тільки умисел на експлуатацію, але й використання нечесних методів для досягнення своєї мети, таких як введення в оману або створення умов, що змушують жертву до підкорення.

Існують випадки, за яких при вчиненні торгівлі людьми була умисно спричинена смерть особі, середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, вилучення органів тощо, тоді разом з

передбаченим кримінальним правопорушенням має бути встановлена відповідна кримінальна норма, що кваліфікуватиме всю сукупність вчинених суспільно небезпечних діянь та наслідків [4, с. 73]. Згідно зі статистикою, наведеною Генеральним Прокурором, в Україні, за січень–березень 2025 року обліковано 37 кримінальних правопорушень за статтею 149 КК України, за період 2024 року – 104 кримінальних правопорушення, 2023 року – 144 [5].

Отже, торгівля людьми є глобальною проблемою, яка посягає на найважливіше – людину та її права. Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення є важливою складовою для розуміння мотивації злочинця та психічного ставлення до вчиненого діяння. У боротьбі з торгівлею людьми важливим аспектом є не тільки посилення заходів профілактики, збільшення кваліфікації правоохоронних органів та посилення покарання злочинців, але й підтримка постраждалих осіб, їх реабілітація та надання допомоги для повернення до нормального життя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=рпупа#Text>
2. Підгоринський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України. *Одеська національна юридична академія*. 2005 р. С. 12. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/50594352.pdf>
3. Котова В. В. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Ukrainian Polyceistics: theory, legislation, practice*. 2024. № 1. С. 85. URL : <https://policevistika.dnuvs.ukr.education/index.php/policevistyka/article/view/180/160>
4. Горожанкіна Ю. С. Торгівля людьми: кримінально-правовий аспект. *«ЛогоМ»: Підсумки розвитку наукової думки*. 2018. Том 3. С. 73.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистика прокуратури за 2023–2025 рр. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Шматлай Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОРИСЛИВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Багаторічні дослідження вкотре підтверджують, що неповнолітні найчастіше вчиняють корисливі кримінальні правопорушення [1, с. 320]. Корислива злочинність неповнолітніх становить значну суспільну небезпеку, тому що спричиняє не тільки шкоду потерпілому та суспільним відносинам щодо власності, а й розпочинає у цієї категорії правопорушників деструктивний процес формування особистості. Ґрунтовне розуміння причинно-наслідкових зв'язків та всієї сукупності факторів, що зумовлюють бажання вчиняти подібні протиправні дії, є передумовою для вдосконалення ефективності засобів запобігання й протидії злочинності осіб до досягнення 18-річного віку та в подальшому.

Процес породження корисливої злочинності є складним соціально-психологічним явищем, який став об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема Д. П. Смоленський, В. В. Козаченко, М. В. Пашковська, Л. М. Кулик, М. М. Рудик та інші.

У порівнянні із загальною детермінацією, процес породження злочинності серед неповнолітніх кримінальних правопорушників характеризується додатково деякими віковими особливостями.

Підлітковий період є динамічним етапом соціалізації, під час якого особи неповнолітнього віку відчують підвищену вразливість до різноманітних негативних впливів з боку суспільства. Для вказаного вікового періоду властиві схильність до імпульсивної поведінки, інтенсивне прагнення до ідентифікації та самоствердження, нейрофізіологічна незрілість, конформістське ставлення до групової думки однолітків, а також інші соціально-економічні та психологічні фактори, що здатні створити сприятливі умови для прояву корисливої протиправної поведінки. Так, наприклад, науковець М. М. Рудик зазначає, що однією з передумов корисливої злочинності неповнолітніх є ворожа деструктивність: розлюченість, бажання помсти, підвищена збудливість, виявлення несправедливості, де її насправді немає [2, с. 234]. Така ілюзія «ворожого суспільства» слугує для неповнолітніх умовним виправданням їхніх неправомірних корисливих дій, тобто вони не відчують власної провини за скоєне і вважають, що роблять усе правильно. Крім цього, до специфічних спонукань до злочинності неповнолітніх відносять бажання самоствердитись та групову солідарність [3, с. 347]. За своєю природою, це не кримінальні потреби, однак через негативну деформацію особистості вказані потреби задовольняються протиправними способами і мотиви набувають криміногенного характеру. Виходячи із вказаного можна зробити висновок, що незважаючи на вчинення неповнолітніми здебільш умисних кримінальних правопорушень, вони вирізняються відносно низьким ступенем усвідомлення об'єктивних і суб'єктивних (мотиву та мети власної поведінки) ознак кримінальних правопорушень внаслідок імпульсивності виникнення умислу вчинити кримінальне правопорушення під впливом криміногенної ситуації (так званих «ситуативних» мотивів).

До негативних моментів у напрямку погіршення криміногенної ситуації серед неповнолітніх правопорушників варто віднести й високий рівень латентності корисливих кримінальних правопорушень, вчинених підлітками: дорослі сприймають їх як дитячі витівки, зумовлені соціальною незрілістю або ж дорослі не бажають розголошувати факти неправомірної поведінки задля створення «ідеальної картини» (наприклад, школи намагаються одразу без конфліктів вирішити ситуації щодо крадіжок, щоб учні чи батьки не зверталися у правоохоронні органи і не псували репутацію закладу).

Здебільше вищенаведені детермінанти є саме причинами породження корисливої злочинності або ж фоновими явищами, що сприяють їй, проте жодне з них не спрацювало б без ключової умови – недоліків виховання.

Саме неналежне сімейне, дошкільне та шкільне виховання або повна його відсутність загострює перебіг підліткового кризового періоду чим і збільшує озлобленість на суспільство, підвищує ризик вступу неповнолітнього у сумнівні компанії та призводить до інших негативних явищ, що сприяють злочинності.

Таким чином, можна дійти висновку, що особливості детермінації корисливої злочинності неповнолітніх полягають у більшому різноманітті детермінант. На формування особистості корисливого неповнолітнього злочинця впливають не лише соціальні та психологічні фактори, а й вікові та біологічні. Специфічною рисою досліджуваного процесу визнається значний вплив соціального оточення, адже здебільшого вчинення правопорушень неповнолітніми було зумовлене бажанням «нашкодити» суспільству або ж самоствердитись в очах однолітків.

Окрім зазначених, до особливих детермінант корисливої злочинності варто віднести емоційні сплески внаслідок перехідного віку, недосконалість сімейного виховання, латентність,

згубні впливи на неповнолітніх окремими суспільними групами і засобами масової інформації, а також інші, оскільки їхній перелік не є вичерпним.

Викладений аналіз специфічних ознак детермінації корисливої злочинності серед неповнолітніх дозволить ідентифікувати відмінні фактори ризику, що відрізняють цю категорію правопорушників від дорослого контингенту, та розробити індивідуальні профілактичні заходи з урахуванням вікових та психологічних особливостей означеної групи.

Список використаних джерел:

1. Бундз Р. О. Поняття та ознаки злочинності неповнолітніх. *Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2019. № 4. С. 449.

2. Рудик М. М. Психологічні особливості формування особистості та поведінки неповнолітнього корисливого злочинця. *Юридична психологія*. 2015. № 2 (17). С. 231–241.

3. Продан Т. В., Дякур М. Д. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 4(86). С. 402.

Щерба Вікторія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень, що порушує основоположні права людини та підриває засади правопорядку. Вона охоплює широкий спектр протиправних дій, спрямованих на експлуатацію особи. Стаття про відповідальність за торгівлю людьми в кримінальному законодавстві України була впроваджена шляхом імплементації міжнародного права. У контексті міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [1] та Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2].

Якщо проаналізувати диспозицію ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України), то нормотворець дозволяє виокремити такі форми цього кримінального протиправного діяння: торгівля людиною; вербування; переміщення; переховування; передача або одержання людини вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію [3].

Торгівля людьми є незаконним та суспільно небезпечним діянням, що полягає в безповоротній передачі однією особою (продавцем) хоча б однієї людини іншій особі (покупцеві) з метою її експлуатації. Ця передача може здійснюватися як за грошову винагороду, так і шляхом обміну на цінності, дорогоцінні метали або інше майно, що має економічну вартість, без безпосереднього використання грошового еквівалента. Кримінальне правопорушення в цій формі вважається завершеним з моменту фактичного одержання покупцем особи, яка стала об’єктом торгівлі, або ж з моменту встановлення над потерпілим контролю чи фактичного володіння з боку третьої особи, якій він був переданий. При цьому юридична оцінка таких дій повинна враховувати не лише факт передачі особи, а й намір сторін

щодо подальшого використання потерпілого метою експлуатації, що є визначальною ознакою складу цього кримінального правопорушення.

За судовим рішенням № 640/345/19 від 05 березня 2019 року, що стосується кримінальної справи щодо обвинувачення особи в торгівлі людьми, передбаченої статтею 149 КК України, обвинувачений, діючи умисно та корисливо, вербував потерпілу для подальшої сексуальної експлуатації за кордоном. Він обіцяв їй легальне працевлаштування, вводячи в оману щодо справжніх намірів. Потерпіла погодилася на пропозицію, не підозрюючи про злочинні плани обвинуваченого. Дії обвинуваченого включали вербування та переміщення потерпілої з метою її подальшої сексуальної експлуатації. Він використовував обман як спосіб впливу на потерпілу, обіцяючи легальну роботу за кордоном [4].

Вербування особи – це цілеспрямовані дії, спрямовані на схилення людини до виконання певної роботи або надання послуг на визначених умовах, зазвичай із мотивом отримання матеріальної вигоди. До таких дій належать різні форми психологічного впливу, зокрема запрошення, умовляння чи переконання, що сприяють залученню потерпілого до трудової або іншої експлуатації. У практичному аспекті це може виявлятися у пропозиціях щодо працевлаштування, зокрема танцівницями, офіціантами, покоївками тощо. Завершеним цей процес вважається з моменту вчинення дій, пов'язаних із набором особи для роботи чи надання послуг.

Переміщення людини в контексті складу об'єктивної сторони кримінального правопорушення передбачає здійснення суб'єктом кримінального правопорушення будь-яких дій, спрямованих на зміну місця перебування потерпілої особи у просторі. Як правило, переміщення відбувається шляхом її перевезення, що передбачає використання транспортних засобів. Зокрема, це може мати місце в ситуаціях, коли винний перевозить потерпілого на автомобілі від «продавця» до «покупця». Однак переміщення може здійснюватися і шляхом пішого супроводу потерпілої особи до іншого місця. Це кримінальне правопорушення вважається завершеним з моменту фактичного переміщення людини суб'єктом злочину, незалежно від подальшого розвитку злочинного наміру.

Питання кримінальної відповідальності за вербування осіб з метою експлуатації розглядалося в судовому рішенні у справі № 944/29/20, ухваленому Яворівським районним судом Львівської області 14 травня 2021 року. За матеріалами справи, обвинувачений, діючи з корисливих мотивів, здійснив вербування потерпілої для подальшої сексуальної експлуатації. Для цього він використовував психологічний вплив, зокрема переконував її погодитися на працевлаштування за кордоном, обіцяючи високу матеріальну винагороду та безпечні умови перебування. Особливо важливим є те, що злочинець скористався уразливим станом потерпілої, яка перебувала у скрутних життєвих обставинах. Унаслідок вербування потерпіла дала згоду на виїзд за кордон для здійснення запропонованої діяльності. Суд визнав дії обвинуваченого такими, що підпадають під кваліфікацію кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 статтею 149 КК України та встановив, що вербування є завершеним з моменту вчинення дій, спрямованих на залучення потерпілої до експлуатації [5].

Переховування людини як спосіб вчинення торгівлі людьми передбачає вчинення суб'єктом злочину будь-яких дій, спрямованих на приховування місцезнаходження потерпілої особи з метою ускладнення або унеможливлення її виявлення. Зокрема, такі дії можуть включати утримання особи в закритих приміщеннях, тайниках або інших місцях, що обмежують її фізичний або інформаційний зв'язок із зовнішнім світом. Переховування може також здійснюватися через використання документів, що маскують особу потерпілого або шляхом його переправлення до місць, де пошук є ускладненим. Таке кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту фактичного переховування потерпілої особи, незалежно від тривалості її утримання у такому стані.

Викликає інтерес справа № 401/3025/23 Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 08 листопада 2023 року. В аналізованому судовому рішенні встановлено, що обвинувачений, діючи з прямим умислом, використав уразливий стан потерпілого, який через воєнні дії втратив житло та мав проблеми зі здоров'ям, і ввів його в оману щодо умов перебування в реабілітаційному центрі. Ключовим елементом об'єктивної сторони є факт вилучення документів потерпілого та примусове залучення його до трудової діяльності без відповідної оплати. З матеріалів справи випливає, що обвинувачений отримував грошову винагороду за виконану потерпілим роботу, однак не виплачував йому належних коштів, що свідчить про наявність корисливого мотиву. Таким чином, встановлюється факт отримання незаконного прибутку шляхом примусової експлуатації особи. Особливо важливим аспектом аналізу є факт примусового утримання потерпілого в центрі без можливості вільного пересування. Це підтверджує наявність непрямого примусу, який суттєво обмежував свободу вибору особи щодо умов її праці та проживання. Такі дії повністю відповідають диспозиції статті 149 КК України, оскільки вони містять ознаки торгівлі людьми у формі вербування з використанням обману та уразливого стану потерпілого з метою його трудової експлуатації [6].

Аналіз об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 149 КК України, свідчить про його складність та багатогранність. Це правопорушення охоплює широкий спектр діянь. Юридична кваліфікація торгівлі людьми вимагає встановлення сукупності об'єктивних ознак, що характеризують це кримінальне правопорушення. Зокрема, ключовим аспектом є не лише сам факт передачі чи переміщення особи, а й наявність наміру її експлуатації, що виступає визначальною ознакою складу правопорушення. Аналіз судової практики засвідчує, що важливим елементом є спосіб здійснення кримінального правопорушення, включаючи методи вербування та засоби впливу на потерпілого, що ускладнює правову кваліфікацію таких дій. Таким чином, особливості правозастосування у справах про торгівлю людьми вимагають ретельного дослідження кожного випадку з урахуванням специфіки правопорушення, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правових підходів до визначення та тлумачення складу цього кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
2. Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
3. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n942>
4. Вирок Київського районного суду м. Харкова № 640/345/19 від 05.03.2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80273336>
5. Яворівський районний суд Львівської області. Вирок у справі № 944/29/20 від 14 травня 2021 р. URL : https://former.zakononline.com.ua/court-decisions/show/96912985?utm_source
6. Світловодський міськрайонний суд Кіровоградської області. Вирок у справі № 401/3025/23 від 08 листопада 2023 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114745865>

Явдошук Інна Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ РОЗБОЮ

Для коректної оцінки та класифікації такого кримінального правопорушення, як розбій, необхідно здійснити поглиблений аналіз його об'єктивної сторони. Це дозволить врахувати всі складові та специфічні риси цього діяння. Такий аналіз є необхідним для того, щоб передбачене Кримінальним законодавством правопорушення, а саме розбій як суспільно небезпечне діяння, був точно відображений у процесуальних документах, належним чином кваліфікований, а винна особа отримала справедливе покарання.

Для початку вважаємо за доцільне представити дефініцію об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Отже, об'єктивна сторона – це зовнішній аспект (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечними діями (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинно-наслідковим зв'язком між діями і суспільно небезпечними наслідками.

Окремі науковці трактують об'єктивну сторону злочину як динамічний процес суспільно небезпечного та незаконного посягання на інтереси, що перебувають під правовим захистом, який аналізується з позиції його зовнішнього вияву, крізь призму поступового розгортання подій і обставин, що починаються з протиправного вчинку (або бездіяльності) суб'єкта та завершуються досягненням злочинного наслідку [3, с. 30].

Під час визначення об'єктивної сторони розбою доцільно акцентувати увагу на розгляді цього кримінального діяння як феномену об'єктивної реальності, як індивідуального прояву свідомої волевиявленої діяльності особи, за якого всі зазначені елементи об'єктивної сторони набувають статусу необхідних.

Із позиції об'єктивної сторони, розбій визначається як активне протиправне діяння, зокрема – напад із наміром привласнення чужого майна, що супроводжується насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, чи загрозою його застосування. Додатковою обов'язковою характеристикою цього кримінального правопорушення є вчинення фізичного насильства або загроза його реалізації. Таке формулювання розбійних правопорушень формує уявлення, що одночасне використання в законодавстві понять «напад» і «насильство» обумовлене їх змістовими відмінностями. У зв'язку з цим, у юридичній літературі, яка присвячена вивченню складу розбою, зазвичай подається окреме тлумачення кожного з цих термінів.

Під поняттям «напад» у структурі розбою варто розуміти несподіване, нетривале за часом, агресивне насильницьке втручання, яке є непередбачуваним для потерпілого та має на меті незаконне заволодіння чужим майном. Такий напад може набувати двох форм вияву – явної та прихованої (наприклад, нанесення удару зненацька з-за спини). Напад невід'ємно поєднаний із фізичним або психічним тиском, який у межах складу розбою має так званий інструментальний зміст – виступає засобом захоплення чи утримання майна [5, с. 56].

Варто підкреслити, що «напад» становить початкову фазу розбою та проявляється у стрімких, рішучих і діях, спрямованих проти потерпілого, тоді як застосування фізичного або психологічного насильства є наступним етапом, в ході якого напад логічно переплітається з насильством, зберігаючи при цьому свою окрему правову сутність. Значна кількість дослідників вважає, що термін «напад» доцільно тлумачити не як саме посягання, а як спосіб його реалізації [4, с. 90].

Відповідно до п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р: напад – дії, спрямовані на досягнення злочинного результату шляхом застосування насильства до потерпілого чи створення загрози його застосування

Під насильницькими діями, які становлять загрозу для життя або фізичного стану особи, яка зазнала нападу, слід розуміти спричинення їй легких тілесних ушкоджень, що викликали тимчасове погіршення здоров'я або часткову втрату працездатності, а також нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості чи тяжких.

До форм насильства, що використовуються під час вчинення розбою, належить також таке, що є небезпечним саме в процесі заволодіння чужим майном. Його особливість полягає в наявності загрози для життя жертви лише в момент його застосування, без фактичного настання летальних наслідків.

Насильство під час розбійного посягання може виявлятися й у формі погрози вчинити дії, небезпечні для життя або здоров'я потерпілого, в разі його відмови передати майно чи дати згоду на його вилучення. Такі погрози є інструментом психологічного тиску на жертву та мають на меті змусити її підкоритися протиправним вимогам злочинця. Обов'язковою рисою психічного насильства в цьому контексті є наявність у потерпілого реального усвідомлення того, що загроза може бути негайно реалізована [1, с. 190].

Погроза застосування насильства може виражатися як в усній або письмовій формі, так і шляхом демонстративної поведінки. Вона може полягати у вербальному повідомленні про намір негайного вчинення фізичного впливу або у виконанні будь-яких жестів, що мають залякувальний характер (наприклад, демонстрація зброї чи предметів, здатних бути використаними як зброя), а також у поєднанні зазначених форм впливу [2, с. 144].

Отже, об'єктивна сторона розбою як кримінального правопорушення проти власності має складну структуру, яка включає низку обов'язкових та факультативних ознак, що мають бути враховані при його кваліфікації. Ґрунтовне розуміння сутності нападу як активної агресивної дії, поєднаної з насильством або погрозою його застосування, є ключовим для відмежування розбою від інших схожих злочинів. Напад виступає не лише способом посягання, а й основною ознакою, що визначає підвищену суспільну небезпечність цього злочину. Насильство ж, як фізичне, так і психічне, в розбії відіграє інструментальну роль – засіб досягнення злочинного результату, тобто заволодіння майном. Правильна юридична кваліфікація таких діянь можлива лише за умови врахування всіх зазначених елементів та глибокого аналізу об'єктивної сторони злочину.

Список використаних джерел:

1. Веремчук В. В. Кримінальна відповідальність за розбій. *Актуальні питання реформування правової системи України*: зб. наук. статей за матеріалами XI Міжнар. наук.-практичної конференції (Луцьк, 13–14 червня 2014 р.) Луцьк, 2014. 189–192 с.
2. Горішний О. О. Кваліфікуючі ознаки складу розбою. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ, 2010. № 1. 142–147 с.
3. Даниленко О. М. Кримінальна відповідальність за розбій. Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю «Правознавство». Полтавський університет економіки і торгівлі. Полтава, 2020.
4. Іваненко П. Л. Теоретичні аспекти об'єктивної сторони розбою в кримінальному праві України. *Право і безпека*. Київ, 2017. № 2. С. 88–93.
5. Кушнір М. М. Кримінально-правова характеристика розбою за КК України. Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю «Правознавство». Національно-авіаційний університет. Київ, 2020.

Яремчук Каріна Анатоліївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ДЕЗЕРТИРСТВА

Проблема дезертирства як злочину у військовій сфері є складною і багатогранною, особливо в контексті її об'єктивної сторони, яка є категорією, що охоплює не лише сам факт залишення служби, а й намір ухилення від обов'язків. У кримінально-правовій практиці це вимагає детального аналізу та чіткого розмежування між об'єктивними і суб'єктивними ознаками для встановлення факту наявності в діях військовослужбовця факту кримінального правопорушення.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що дезертирство є серйозним порушенням військової дисципліни, що впливає на боєздатність армії, особливо під час воєнних конфліктів або мобілізації. У таких умовах ефективне запобігання та покарання дезертирства стає важливим елементом забезпечення національної безпеки та стабільності держави, а сучасні виклики, такі як зміни у формі військових конфліктів, зростання асиметричних загроз та необхідність адаптації військових законів до міжнародних стандартів, вимагають перегляду законодавчих підходів до тлумачення об'єктивної сторони дезертирства.

Відповідно до законодавства України, воєнний стан тягне за собою низку заборон, обмежень та посилення юридичної відповідальності за певні категорії правопорушень. Це стосується не лише цивільних громадян, а й військовослужбовців, на яких покладено обов'язок оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. До кримінальних правопорушень, вчинюваних військовослужбовцями від час воєнного стану слід віднести, зокрема, самовільне залишення військової частини та дезертирство, відповідальність за які передбачена ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України) та ст. 408 КК України відповідно [1].

Дезертирство відноситься до одного із найбільш небезпечних військових злочинів, скоєння яких призводить до деморалізації духу армії та падіння військової дисципліни. Відповідно до чинного українського законодавства дезертирство – тяжкий злочин, особливо, якщо він скоєний в умовах воєнного стану або у бойовій обстановці.

Поняття дезертирства як злочину безпосередньо закріплено в статті 408 ККУ[1]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 408 КК України дезертирство – це самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу [1].

В теорії кримінального права досить рідко зустрічається конкретно встановлене визначення поняття «дезертирство». Здебільшого, науковці та теоретики цитують норми КК України та досліджують проблематику теми на основі чітко вказаних законодавцем положень. Так, Дмитренко Н.А. в одній із своїх робіт зазначає, що дезертирство є одним із найтяжчих і одним із найбільш небезпечних військових злочинів, який, окрім порушення кримінально-правової заборони, порушує конституційний обов'язок громадянина України захищати Вітчизну та наводить ту ж норму статті 408 КК України [2].

Варто зазначити, що деякі випадки дезертирства можуть бути обґрунтованими особистими чи моральними переконаннями. Проте, це не звільняє військовослужбовця від відповідальності перед військовим законодавством своєї країни [3, с. 8].

Дезертирство під час військових конфліктів може бути спричинене різними факторами. Однією з них є ідеологічна невідповідність між військовослужбовцем і особовим складом, де

він перебуває. Якщо у військовослужбовця виникають сумніви чи незгоди з ідеологією або цілями військової організації, він може вирішити дезертувати, щоб уникнути подальшої участі в цих діях [4, с. 9].

Таким чином, об'єктом дезертирства є встановлений у Збройних Силах України порядок проходження військової служби, відповідно до якого кожний військовослужбовець зобов'язаний нести військову службу упродовж встановленого законом строку, завжди бути готовим до захисту держави і виконувати свій військовий обов'язок (статті 298, 312, 340 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України від 24 березня 1999 р. [5]; статті 49, 54, 60 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України від 24 березня 1999 р. [6]) [7, с. 934].

З об'єктивної сторони злочин полягає у самовільному залишенні військової частини або місця служби з метою повністю ухилитися від проходження військової служби або у нез'явленні з тією ж метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Військовослужбовець, який вчиняє дезертирство, протизаконно припиняє виконувати свій конституційний обов'язок (статті 17, 65 Конституції України) щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Дезертирство є тривалим злочином і починається з моменту самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу [7, с. 935].

Тобто з об'єктивної сторони дезертирство може бути вчинено як шляхом самовільного залишення військової частини або місця служби, так і шляхом нез'явлення до частини або на службу при переведенні, призначенні, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу з метою ухилення від військової служби. Якщо звільнений з військової частини не повернувся до частини з метою ухилення від військової служби, то його дії також утворюють склад дезертирства у вигляді нез'явлення на службу [8].

Страх перед пораненням або смертю також може впливати на рішення військовослужбовця дезертувати. В ситуаціях інтенсивних бойових дій, коли ризик поранення або смерті є великим, деякі військовослужбовці можуть вирішити залишити свою позицію, щоб зберегти своє життя [4, с. 13].

У певних випадках, дезертирство може бути пов'язане з обіцяними, але неотриманими неформальними виплатами, особливо в контексті незаконних угруповань або бойовиків. Якщо військовослужбовці не отримують обіцяну компенсацію за свою участь в таких групах, вони можуть вирішити дезертувати, шукаючи кращі умови або фінансову вигоду в іншому місці [3, с. 15].

Окрему увагу варто також звернути на статистичні дані щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування і доцільним в даному контексті буде аналіз таких даних саме за 2024 рік. На сайті Офісу Генерального прокурора наявні загальні звіти щодо такої статистики, в тому числі окремо по кожному місяцю включно з жовтнем 2024 року, так і загальний звіт за період з січня 2024 по жовтень 2024 року. З наведених у загальному звіті даних вбачається, що окремої статистики щодо вчинення дезертирства та самовільного залишення військової частини – немає. Є лише загальна цифра, якою визначено кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) і обліковано таких правопорушень станом на кінець жовтня 2024 – 1453 [9].

З вказаної кількості кримінальних правопорушень є 73 кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280, 615 Кримінального процесуального кодексу України (в тому числі 1 – у зв'язку з захворюванням підозрюваного, 72 - коли місце-знаходження підозрюваного невідомо). Кількість кримінальних

правопорушень, за якими провадження направлені до суду (п.п. 2,3 ст. 283 Кримінального процесуального кодексу України) становить 201 (в тому числі 162 – з обвинувальним актом та 39 – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності [9]).

Дезертирство, як серйозне порушення військового обов'язку, несе значну суспільну небезпеку, оскільки підриває боєздатність армії та ставить під загрозу національну безпеку. В умовах збройної агресії проти України та зростання вимог до військової дисципліни судова практика щодо дезертирства набуває особливої актуальності. Отож, один із прикладів про притягнення особи до кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 408 КК України викладено у Постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 27.08.2024 у справі № 172/149/23[10].

Колегія суддів залишила без змін рішення судів попередніх інстанцій, які визнали винуватим і засудили молодшого сержанта за ч. 4 ст. 408 КК України. Зрештою, врахувала наступні обставини справи: «...Натомість до моменту затримання засуджений уникнув виконання ним військових обов'язків та проживав цивільним життям, усвідомлюючи, що на території всієї держави введено правовий режим воєнного стану, а місце його військового підрозділу чи інших військових підрозділів ним не з'ясовано і будь-яких заходів для такого з'ясування навіть попри наявність військових структур у місті, де він перебував, здійснено не було. Окрім цього, молодший сержант працював на посаді вантажника, що вказує на його тривале ухилення від військової служби та небажання виконання ним військових обов'язків. Такі дії засудженого свідчать про те, що він не мав наміру повертатися на військову службу. Також колегія суддів ККС врахувала те, що сержант проходив військову службу не за призовом під час мобілізації на особливий період, а на підставі контракту...».

В аналізованому прикладі судового рішення розкрито специфіку притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство (ч. 4 ст. 408 КК України) в умовах воєнного стану. Рішення суду ґрунтується на встановлених обставинах, які свідчать про свідоме і тривале ухилення засудженого від виконання військових обов'язків. Цей випадок підкреслює важливість суб'єктивної сторони дезертирства – прямого умислу і свідомого небажання виконувати обов'язки, а також врахування об'єктивних чинників, як-от працевлаштування на цивільну роботу під час відсутності на службі. Вказана постанова демонструє послідовний підхід судів до розгляду справ за ст. 408 КК України, де основною ознакою дезертирства є не просто залишення військової частини, але й тривале ухилення від виконання обов'язків за контрактом.

Також, варто звернути увагу на те, що для наявності складу дезертирства немає значення, у який момент в особи виник намір ухилитися від служби. Відповідна правова позиція міститься в постанові ККС ВС від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22 (провадження № 51-4750км23) [11].

Вироком місцевого суду військовослужбовця засуджено за ч. 4 ст. 408 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 6 років. Ухвалою апеляційного суду вказаний вирок змінено в частині призначеного покарання із застосуванням положень ст. 69 КК України та призначено військовослужбовцеві покарання за ч. 4 ст. 408 КК України у виді позбавлення волі на строк 4 роки. З таким рішенням погодився ККС ВС.

ККС ВС вказав, що для наявності складу дезертирства немає значення, в який момент в особи виник намір ухилитися від служби – безпосередньо в момент самовільного залишення частини чи вже в період незаконного перебування за її межами. Коли військовослужбовець після самовільного залишення частини приймає рішення ухилитися від військової служби, його дії слід кваліфікувати як дезертирство, оскільки будь-яке за способом самовільне залишення частини може виступати і способом дезертирства, а отже, поглинається останнім і не утворює множинності злочинів. Також колегія суддів ККС ВС констатувала, що суд першої

інстанції у результаті досліджених письмових доказів правильно встановив, що на день вчинення злочину засуджений був військовослужбовцем, а отже він є суб'єктом злочину, передбаченого ч. 4 ст. 408 КК України. Тобто, вказане рішення також акцентує на важливості розуміння складу дезертирства як єдиного злочину, що охоплює і акт самовільного залишення частини, і подальше ухилення від служби. Таким чином, дезертирство, на відміну від самовільного залишення частини, передбачає саме тривале ухилення від обов'язків без наміру повернення, що було продемонстровано в цьому випадку спробою засудженого покинути територію країни.

Судова практика також вказує на важливість дотримання об'єктивних критеріїв у кваліфікації дій військовослужбовців. Наявність статусу військовослужбовця на момент вчинення злочину та усвідомлене рішення не повертатися на службу є ключовими для визначення складу дезертирства. Це підкреслює важливість дослідження суб'єктивної сторони та встановлення факту ухилення з наміром уникнути військової служби на постійній основі. Цей випадок слугує прецедентом у застосуванні положень щодо дезертирства, допомагаючи уникнути правових лазівок і встановлюючи чіткий підхід до кваліфікації злочинів, пов'язаних з ухиленням від військових обов'язків у критичних умовах для держави.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що дезертирство є порушенням встановленого законодавством України порядку проходження військової служби. Об'єктивна сторона дезертирства полягає в самовільному залишенні військової частини або місця служби, а також в нез'явленні на службу в разі призначення, переведення, відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Важливо зазначити, що під час дезертирства особа залишається військовослужбовцем. Об'єктивна сторона дезертирства охоплює широкий спектр дій, які виражаються у самовільному залишенні місця служби з метою ухилення від виконання військових обов'язків. Це поняття є важливим для правильного тлумачення злочину і виявлення його складових елементів, що дозволяє судовим органам чітко і справедливо встановлювати факт правопорушення. Аналіз законодавчих актів та наукових підходів показав, що визначення об'єктивної сторони вимагає врахування як фізичних, так і соціальних аспектів поведінки військовослужбовця.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.10.2024).
2. Дмитренко Н. А. Дезертирство: кримінально-правовий аналіз і проблеми кваліфікації. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/33.pdf>
3. Зозуля І. В., Довгань О. І. Війна та дезертирство: засади правового регулювання в Україні. 2022 р. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0a5dac8-31bf-4554-8f58-2b8f567b8a3c/content> (дата звернення 27.10.2024).
4. Павловська А. А. Питання кваліфікації самовільного залишення військової частини та дезертирства в умовах воєнного стану. 2022 р. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45275/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0,%20%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0%202021.pdf#page=329> (дата звернення 27.10.2024).
5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст.194. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення 27.10.2024).

6. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 22-23, ст.196 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення 27.10.2024).

7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_Vasyl/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf (дата звернення 27.10.2024).

8. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2011. С. 5–10. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZl ochini_2011.pdf (дата звернення 27.10.2024).

9. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистичні дані за січень 2024 – жовтень 2024. *Офіс Генерального прокурора*. URL : [Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування](#)

10. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.08.2024 у справі № 172/149/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121295743> (дата звернення 27.10.2024).

11. Постанова ККС ВС від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705060> (дата звернення 27.10.2024).

Ястремська Владислава Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ШАХРАЙСТВА

Серед кримінальних правопорушень проти власності важливе місце посідає шахрайство. Це протиправне діяння бере свої початки ще зі стародавніх часів, зокрема своє перше законодавче визначення «заволодіння чужим майном шляхом обману» знаходить у праві Стародавнього Риму. Як зазначає Головей Н. В., уявлення про це діяння на теренах сучасної України з’являється в середині XVI століття [1, с. 152]. Через призму століть у сучасному українському праві норми про кримінальне правопорушення «шахрайство» визначається у статті 190 Кримінального Кодексу України 2001 року [2].

Опираючись на цю норму, під шахрайством слід розуміти заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Кришевич О. В. відзначає, що основним принципом шахрайства є введення потерпілого в оману, завдяки встановленню приязних стосунків та використання довіри для спонукання добровільної передачі його майна або права на це майно шахраю [4, с. 105]. Саме ця ознака визначає це кримінальне правопорушення надзвичайно важким у доведенні, так як потерпілі особи досить часто за рахунок свого незнання або з почуття сорому через свою легковажність не звертаються до правоохоронних органів, зокрема за відсутності належних доказів для встановлення факту обману.

Детальне підтвердження цього положення знаходимо в судовій практиці. Так, у вироку Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 11 березня 2019 року у справі № 183/2313/15 [5] встановлено, що обвинувачена, не маючи наміру передавати право

власності на нежитлове приміщення, ввела потерпілого в оману, пообіцявши продати йому це приміщення. У результаті потерпілий передав їй грошові кошти, які обвинувачена використала з власною метою. Суд кваліфікував дії як шахрайство, оскільки в них були наявні всі елементи об'єктивної сторони: дія у вигляді обману, наслідок у вигляді заволодіння грошовими коштами, а також причинний зв'язок між обманом і передачею майна. Таким чином, ця справа підтверджує, що шахрайство є злочином з матеріальним складом, для якого характерна не лише дія, але й настання конкретного майнового наслідку.

Обов'язковою ознакою є спосіб вчинення – обман або ж зловживання довірою. Перш за все, заслуговує на увагу питання форми обману. Обман може набувати різних форм: словесних (усні або письмові твердження), поведінкових (наприклад, використання фальшивого статусу або уявного повноваження), а також дій, що створюють оманливе уявлення про певні обставини (наприклад, пред'явлення фальшивих документів). Важливо зазначити, що мовчання також може вважатися формою обману, якщо особа зобов'язана була повідомити істотні обставини, однак свідомо цього не зробила. Щодо зловживання довірою, то під цим поняттям слід розуміти несумлінне використання довіри потерпілої особи. Особливістю шахрайства є добровільність передання майна винній особі або ж права на це майно, під впливом введення в оману. Таким чином, такі альтернативні діяння передують передачі майнового права та створюють у потерпілого враження законності такої передачі. Якщо ж обман або зловживання були лише способом до можливості користування майном, а вилучення безпосередньо сталося таємно або відкрито, склад шахрайства не вважається наявним. Шахрайство вважається завершеним з моменту, коли винний заволодів майном або отримав право на нього. Якщо обман не призвів до заволодіння майном, це вважається незавершеним шахрайством. Слід враховувати те, що, якщо у зв'язку з віком, фізичними або психічними вадами чи з інших причин особа могла неправильно сприймати або оцінювати зміст, характер і наслідки своїх дій, а також бути нездатною ними керувати, передача права на майно не вважатиметься добровільною.

Однією з ключових рис, що вирізняє шахрайство з-поміж інших кримінальних правопорушень проти власності, є особливий характер об'єктивної сторони – наявність добровільної передачі майна потерпілим. На відміну від грабежу чи розбою, де майно вилучається шляхом відкритого або насильницького посягання, при шахрайстві передача здійснюється нібито на підставі вільного волевиявлення особи. Однак така «добровільність» є лише зовнішньою ознакою, яка не відображає реального стану внутрішньої волі потерпілого.

Здебільшого волевиявлення жертви ґрунтується на викривленому сприйнятті ситуації, що виникає внаслідок застосування обману або зловживання довірою. Таким чином, у механізмі вчинення шахрайства вирішальну роль відіграє психологічний вплив на особу, а не фізичне насильство чи примус. Це дозволяє розглядати шахрайство як інтелектуально-психологічну форму посягання на власність, де результат – передача майна – досягається шляхом введення потерпілого в оману, а не шляхом насильства чи загрози його застосування.

Важливо зазначити, що у 2024 році в Україні було відкрито 64 978 кримінальних проваджень за статтею 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство». Це на 21 % менше, ніж у 2023 році, коли було зафіксовано рекордні 82 609 таких справ. Проте, навіть із цим зниженням, кількість проваджень про шахрайство залишається в 2,7 раза вищою, ніж до початку повномасштабного вторгнення.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що шахрайство є надзвичайно поширеним кримінальним правопорушенням, саме тому надзвичайно важливо розуміти всі аспекти цього суспільно небезпечного явища для того, щоб не дозволити ввести себе та інших осіб в оману.

Список використаних джерел:

1. Головей Н. В. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика шахрайства. *Закарпатські правові читання* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. В. І. Смоланки, Я. В. Лазура, О. Я. Рогача. Ужгород : УжНУ «Говерла». 2015. Т.2. С. 151–155.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Право. 2010. 608 с.
4. Кришевич О. В. Кримінально-правова характеристика потерпілого від шахрайства. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу. Київ. 2020. С.102–105.
5. Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області. Вирок від 11 березня 2019 року у справі № 183/2313/15. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80349220>
6. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Верховного суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

СЕКЦІЯ 5

ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Антонова Анастасія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Попри значну кількість наукових праць, присвячених різним аспектам кодифікації аграрного законодавства в системі права, а також високий рівень цих досліджень, варто зауважити, що в останні роки, особливо після ухвалення чинного Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року [1], спостерігається помітне зменшення наукової уваги до питань систематизації аграрного законодавства.

На мою думку, аграрне законодавство відіграє ключову роль у регулюванні відносин у сфері сільського господарства. Його кодифікація є необхідною для забезпечення системності та узгодженості правових норм, що регулюють аграрну діяльність. На сьогодні в Україні існує значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють аграрні правовідносини, однак відсутній єдиний кодифікований акт, що створює низку проблем у правозастосуванні. Серед представників науки аграрного права в різні роки висловлювались пропозиції щодо прийняття Аграрного кодексу (В. З. Янчук, В. І. Семчик, В. В. Носік, В. Ю. Уркевич, В. М. Єрмоленко, А. М. Статівка та ін.) та Основ аграрного законодавства (Н. І. Титова, Н. О. Багай, М. Я. Ващишин та ін.).

Кодифікація – це процес систематизації нормативно-правових актів, що передбачає їх об'єднання в єдиний нормативний акт. Основними принципами кодифікації є комплексність, стабільність, гнучкість та відповідність міжнародним стандартам.

Принцип комплексності виражається в охопленні всіх аспектів аграрних правовідносин; Стабільність демонструється в забезпеченні довготривалої дії правових норм. В свою чергу, гнучкість – можливість адаптації до змін у суспільних та економічних умовах. Також відповідність міжнародним стандартам є узгодженням норм аграрного права з європейськими та світовими тенденціями, що є досить важливим в сучасних умовах принципом.

До основних причин, які спонукають законодавця до активної нормотворчої діяльності у сфері аграрних відносин, можна віднести активний розвиток аграрних відносин і триваючий процес адаптації аграрного законодавства до законодавства ЄС та права СОТ [2, с. 81–85].

Щодо основних проблем кодифікації аграрного законодавства, можна зазначити, що однією з головних проблем є фрагментарність законодавчого регулювання аграрних відносин. Велика кількість законів та підзаконних актів призводить до їх неузгодженості. Колізії та суперечності між нормами аграрного, земельного, екологічного та господарського права ускладнюють правозастосування. Ще однією проблемою є швидка зміна законодавства. Динамічний розвиток аграрного сектору, вплив глобальних економічних та екологічних змін вимагає постійного оновлення правових норм, що ускладнює створення єдиного стабільного кодифікованого акту.

На сьогодні в Україні відсутній єдиний Аграрний кодекс, що призводить до дискусій щодо доцільності його створення. Крім того, недостатнє врахування міжнародного досвіду при

розробці нормативно-правових актів ускладнює процес адаптації аграрного законодавства до норм ЄС. Також слід звернути увагу на те, що недостатня кодифікація ускладнює роботу не лише правозастосувачів, а й самих суб'єктів аграрної діяльності, особливо малих і середніх фермерських господарств. Їм складно орієнтуватися в численних, подекуди суперечливих нормативно-правових актах, що створює ризики порушення закону через необізнаність або неправильне тлумачення норм.

Якщо стверджувати про шляхи вдосконалення кодифікації аграрного законодавства, то для розв'язання зазначених проблем, на мою думку, необхідно розробити та ухвалити Аграрний кодекс України. Предметом правового регулювання запропонованого кодексу мають стати аграрні відносини, що становлять комплекс взаємопов'язаних майнових, підприємницьких, земельних, трудових, членських, учасницьких, управлінсько-контрольних суспільних зв'язків, які складаються у сфері виробничих, підприємницьких, споживчих відносин за участю суб'єктів аграрної підприємницької діяльності всіх форм власності, організаційно-правових форм і методів господарювання, відносин, спрямованих на насичення продовольчого ринку продуктами харчування, продовольством та сировиною рослинного і тваринного (в тому числі водного і мисливського) походження [3, с. 59]. Також варто здійснити уніфікацію правових норм у суміжних галузях права (земельне, екологічне, господарське право).

Важливим аспектом удосконалення аграрного законодавства є також необхідність більш чіткого визначення правового статусу окремих суб'єктів аграрної сфери — зокрема, кооперативів, сімейних фермерських господарств, аграрних холдингів тощо. Кодифікований акт міг би встановити єдині засади їх функціонування, регулювання взаємодії з державою, особливо в контексті дотацій, податкових пільг, земельних відносин. Неабияку роль відіграло б підвищення якості нормотворчої діяльності, запровадити сучасні методи правової систематизації. Додатково, хочу зазначити, що при створенні національних нормативних актів необхідно враховувати міжнародний досвід. Окрему увагу варто приділити регулюванню аграрних правовідносин в умовах воєнного стану та відбудови післявоєнної України. Аграрний кодекс має передбачати спеціальні механізми підтримки та правового захисту аграріїв у кризових умовах, включно з питаннями відновлення сільськогосподарських угідь, розмінування, компенсацій за зруйновану інфраструктуру тощо.

Отже, кодифікація аграрного законодавства є важливим етапом його вдосконалення. Вирішення зазначених проблем сприятиме стабільності правового регулювання аграрних відносин та ефективному розвитку сільського господарства в Україні. Для досягнення цієї мети необхідна активна співпраця між законодавчими органами, науковцями та представниками аграрного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21 липня 2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>.
2. Пашенко О. М. Проблеми кодифікації аграрного законодавства: на прикладі законодавства про сільськогосподарську кооперацію. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 81–85.
3. Янчук В. З., Андрійцев В. І., Василюк С. Ф. та ін. Аграрне право України : підручник / за ред. В. З. Янчука. 2-е вид., перероб. та допов. К. : Юрінком Інтер. 2000. 720 с.

Бевзюк Ірина Андріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зумовлена значним зростанням ризиків для аграрного сектору України, який є критично важливим для економіки країни та забезпечення продовольчої безпеки. Воєнні дії призводять до знищення посівів, техніки, інфраструктури та втрати врожаїв, що суттєво підвищує потребу в ефективних механізмах захисту аграріїв. Водночас чинна законодавча база щодо страхування сільськогосподарських ризиків виявляється недостатньо адаптованою до умов форсмажору, що актуалізує необхідність її вдосконалення з урахуванням реалій воєнного часу, забезпечення фінансової підтримки та стабільності агровиробників.

Після 24 лютого 2022 року страховий ринок України зазнав суттєвих змін, спричинених широкомасштабним вторгненням. Частина страхових компаній припинила свою діяльність через неможливість виконання зобов'язань або фізичне знищення офісів та документації. Інші компанії були змушені скоротити обсяги страхових послуг та тимчасово зупинити певні напрямки роботи. Водночас деякі страховики змогли оперативно адаптуватися до нових умов і продовжили надавати послуги, зосередившись переважно в центральних і західних регіонах країни. Лише близько 5 % компаній змогли зберегти стабільну діяльність у повному обсязі. Більше половини учасників ринку стикнулися з труднощами, а близько 27 % поступово частково відновили свою роботу [1]. Такі зміни суттєво вплинули на доступність страхових послуг, зокрема в аграрній сфері, яка є однією з найбільш вразливих в умовах воєнного конфлікту. Сільськогосподарські виробники опинилися перед підвищеним ризиком втрати майна та врожаїв без належного страхового захисту. Це, у свою чергу, підкреслює необхідність удосконалення правового регулювання страхування аграрних ризиків в умовах надзвичайних ситуацій.

Правові питання страхування сільськогосподарських ризиків в умовах воєнного стану в Україні мають надзвичайно важливе значення, оскільки аграрний сектор залишається ключовим для національної економіки, забезпечення продовольчої безпеки та валютних надходжень. В умовах війни ризики для сільськогосподарських виробників зростають у рази – йдеться не лише про традиційні погодні ризики (посуха, град, повені), а й про специфічні, пов'язані з бойовими діями: знищення посівів, підлив техніки, замінування полів, пошкодження або знищення інфраструктури. У чинному законодавстві страхування подій, пов'язаних з воєнними діями, зазвичай кваліфікується як «виключення з покриття», що позбавляє аграріїв можливості отримати компенсацію за найбільш руйнівні втрати.

У контексті страхування сільськогосподарських ризиків воєнний стан створює унікальні виклики, які суттєво впливають на функціонування ринку. Підвищений ризик збитків є одним із ключових чинників: знищення посівів, заміновані поля, пошкоджене або вкрадене сільськогосподарське обладнання – усе це значно ускладнює можливість отримання страхового покриття, а іноді й повністю унеможливорює його. Оскільки війна традиційно вважається винятком із страхових подій, аграрії часто залишаються без належного відшкодування втрат. Економічна нестабільність ускладнює розрахунок страхових тарифів і створює труднощі з виплатами, адже коливання валютного курсу й інфляція знижують купівельну спроможність і викликають недовіру до довгострокових договорів [2, с. 102–103].

На практиці в Україні існує низка проблем, що ускладнюють ефективне страхування сільськогосподарських ризиків в умовах воєнного стану. Передусім, більшість страхових компаній виключають із покриття ризику, пов'язані з бойовими діями, оскільки війна традиційно класифікується як форс-мажор. У результаті аграрії не можуть отримати компенсацію саме тоді, коли її потребують найбільше. Додатково, значна частина сільгоспвиробників не довіряє страховим компаніям через затримки у виплатах, складну процедуру врегулювання та часті відмови у відшкодуванні. Це створює негативний імідж страхування як інструменту управління ризиками. Таким чином, в умовах воєнного стану аграрний сектор фактично залишається без належного фінансового захисту.

Складність оцінки збитків у зоні бойових дій є однією з найбільших проблем при страхуванні сільськогосподарських ризиків в умовах війни. Через постійні бойові дії, зруйновану інфраструктуру та обмежений доступ до постраждалих об'єктів, неможливо здійснити об'єктивну і точну експертизу втрат. Це значно ускладнює процедуру врегулювання страхових випадків, роблячи виплати вкрай складними або навіть неможливими [3, с. 44–51]. Додатково, відсутність національної системи ризик-менеджменту тільки посилює ситуацію. В Україні не має єдиного підходу до управління сільськогосподарськими ризиками в умовах війни, що ускладнює планування та моніторинг потенційних загроз. Крім того, бракує централізованих баз даних, страхових реєстрів і системи прогнозування ризиків, що знижує ефективність усіх заходів для захисту аграрного сектору.

У Верховній Раді України наразі розглядається важливий Законопроект № 8025, який спрямований на посилення державної підтримки аграрного сектору в умовах воєнного стану. Цей документ передбачає низку новацій, які мають на меті не лише стабілізувати ситуацію в агропромисловому комплексі, а й підвищити його стійкість до ризиків, зокрема через впровадження елементів страхового захисту. Однією з ключових ініціатив є запровадження механізму державної підтримки для капітального будівництва експортної інфраструктури, що передбачає часткову компенсацію плати та відсотків за кредитами, залученими на ці цілі [4, с. 8–21]. Також Законопроект передбачає оновлення технічного парку: закупівлю зерновозів, контейнерів та спеціального обладнання для навантаження і розвантаження, що є критично важливим для збереження безперервності логістичних ланцюгів в умовах війни. Особливої уваги заслуговує положення про можливість страхування об'єктів зберігання та переробки сільськогосподарської продукції від ризиків, пов'язаних із бойовими діями. Це стане проривним кроком у розвитку агрострахування в Україні, адже до цього часу страхові компанії переважно виключали з договорів збитки, спричинені війною. У разі ухвалення цей Законопроект створить основу для формування нової, адаптованої до воєнних умов, моделі правового регулювання страхування аграрних ризиків [5, с. 251–258].

Отже, підсумовуючи все зазначене вище щодо правових питань страхування сільськогосподарських ризиків в умовах воєнного стану, можна відзначити, що поточна ситуація є вкрай складною для аграріїв та страхових компаній. Основні проблеми полягають у виключенні ризиків, пов'язаних з бойовими діями, з покриття страхових полісів, що залишає сільгоспвиробників без належного фінансового захисту в критичний період. Додатково, низький рівень довіри до страхових компаній через затримки у виплатах та складнощі з врегулюванням страхових випадків ускладнює ефективне функціонування ринку страхування. Враховуючи ці фактори, необхідно вдосконалити законодавство, створити єдину систему управління ризиками та забезпечити підтримку для сільськогосподарських підприємств в умовах війни. Україна вживає заходи для покращення ситуації, зокрема, зареєстровано Законопроект № 8025, який передбачає державну підтримку сільського господарства, включаючи оновлення інфраструктури та запровадження страхування від бойових ризиків.

Крім того, уряд працює над удосконаленням регулювання страхування та створенням механізмів для мінімізації ризиків для аграріїв у період воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Антонів Р. Страхування під час війни. Що змінюється у страхуванні з введенням воєнного стану. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
2. Гладкіна А. І. Страховий ринок України в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді : матеріали IV Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених (28 жовтня 2022 року). Харків : ДБТУ, 2022. С. 102–103.
3. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 5(05). С. 44–51.
4. Марценюк О. В., Руда О. Л. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1. С. 8–21.
5. Чуницька І. І., Богріновцева Л. М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 71. С. 251–258.

Берлінська Євеліна Юрївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НА УМОВАХ РЕНТИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнні дії на території України створили низку викликів, зокрема в сфері правового регулювання використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення. У зв'язку з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки держави, виникла потреба в оперативному використанні сільськогосподарських угідь, що обумовило прийняття спеціального законодавства, яке встановлює спрощений порядок оренди земель на умовах ренти під час воєнного стану.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну значна частина державних електронних реєстрів, зокрема Державний земельний кадастр і Державний реєстр речових прав, були тимчасово недоступні [1]. Це унеможливило набуття прав на землю традиційним способом і спричинило необхідність законодавчих змін.

Реагуючи на цю ситуацію, Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 року № 2145-IX [2]. Цей Закон дозволив автоматичне поновлення договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, строк дії яких спливає після 24 лютого 2022 року, без волевиявлення сторін та без державної реєстрації поновлення. Таке поновлення здійснювалось на один рік (Земельний кодекс України, розділ X, п. 27 Перехідних положень) [3]. Це положення поширювалось на всі форми власності землі – державну, комунальну, приватну, а також на нерозподілені чи невитребовані ділянки. Таке спрощення дозволяло агровиробникам безперешкодно продовжити діяльність, однак створює низку правових колізій. Наприклад, відсутність

державної реєстрації поновлення договору може призводити до ускладнень у випадку спорів або правонаступництва.

Оренда земель сільськогосподарського призначення є формою реалізації ренти, тобто доходу, що отримується від надання земельної ділянки в користування. У звичайних умовах така передача регулюється Законом України «Про оренду землі» [4], проте в умовах воєнного стану деякі його норми не застосовуються. Зокрема, було дозволено укладати договори оренди на строк до одного року без проведення земельних торгів (ч. 3 статті 134 Земельного кодексу України, із змінами) [3]. Крім того, спрощено порядок передачі земель державної та комунальної власності в оренду постійними землекористувачами, емфітевтами, орендарями та суборендарями. Договори укладаються з використанням кваліфікованих електронних підписів, що дозволяє забезпечити швидкий документообіг навіть в умовах обмеженого доступу до органів влади [4]. Водночас існували ризики для прав орендодавців, зокрема відсутність механізму заперечення проти автоматичного поновлення, а також ймовірність зловживань з боку користувачів, які можуть посилалися на положення Закону, навіть після завершення встановленого року поновлення [5, с. 200].

13 липня 2022 року набув чинності Закон України «Про особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» № 2698-IX. Цим Законом було скасовано автоматичне поновлення договорів оренди, суборенди, емфітевзису та суперфіцію, строк дії яких сплив після 24 лютого 2022 року, на один рік.

Однак водночас цим Законом було передбачено низку важливих позитивних новацій. Зокрема, було спрощено порядок укладення нових договорів на період дії воєнного стану: договори щодо використання сільськогосподарських земель державної та комунальної власності можна укладати без проведення земельних торгів та без внесення відомостей до Державного земельного кадастру, а також без державної реєстрації права користування. Це дозволяє аграріям оперативно залучати земельні ділянки для посівної кампанії та забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах війни [6]. Наразі в перспективі потребують доопрацювання норми, які регламентували б особливий порядок припинення чи зміни договорів, укладених в умовах воєнного стану, а також деталізували б їхній правовий режим після закінчення дії особливого правового режиму.

Отже, в умовах воєнного стану Україна було впроваджено гнучкий і спрощений механізм використання земель сільськогосподарського призначення, що дозволило забезпечити продовольчу безпеку та безперервність аграрного виробництва. Водночас такі новації потребують правового удосконалення та створення перехідних норм на поствоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Лавренюк А. Особливості оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення під час воєнного стану. *Жашківське бюро правової допомоги*. URL : https://minagro.gov.ua/timeline?&type=posts&category_id=7
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

5. Коваленко Т. О. Проблеми та перспективи законодавчого регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права*. 2023. Вип. 15(27). Т. 1. С. 198–204.

6. Про особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 19.07.2022 р. № 2698-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>

Бондар Вікторія Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Рівність жінки та чоловіка є фундаментальним принципом демократичного суспільства, суть якого полягає у відсутності обмежень або привілеїв за ознакою статі в реалізації людьми їхніх прав і свобод [1].

Цей принцип реалізується цілою низкою нормативних актів, серед яких основними є Конституція України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 2005 року, імплементовані у національне законодавство міжнародного права. У трудових відносинах принцип рівності трудових прав жінок і чоловіків закріплено в Кодексі законів про працю України від 10 грудня 1971 року та забезпечується наданням рівних можливостей у праці та отриманої за неї винагороди, а також створенням державою умов для повного здійснення жінками та чоловіками їхнього права на працю та гарантуванням рівних можливостей у виборі професій [2]. Проте, незважаючи на закріплення гендерної рівності у трудовій сфері, певні обмеження для жінок у праці тривалий час зберігалися, зокрема, аж до 2017 року був чинним Перелік важких робіт та робіт із шкідливими умовами праці, на яких заборонялося працевлаштування жінок. Цей нормативний акт, який діяв від 1993 року, фактично обмежував право жінок на вільний вибір професії, незважаючи на їхню кваліфікацію, спеціалізацію та побажання.

Втрата чинності Переліку стала важливим етапом у подоланні стереотипних уявлень щодо «жіночих» та «чоловічих» професій, сприяла розширенню можливостей на ринку праці та стала важливим кроком у реалізації принципу недискримінації за ознакою статі.

Результатом дій з реалізації принципу рівності є можливість ефективного використання трудових ресурсів, що підвищує рівень конкуренції за висококваліфіковану робочу силу, сприяє встановленню рівних та неупереджених можливостей професійного розвитку, навчання та кар'єрного зростання [2]. Водночас варто наголосити на тому, що формальне закріплення принципу гендерної рівності не завжди гарантує його фактичну реалізацію.

Гендерна нерівність у сфері праці є складним соціально-правовим явищем, яке виявляється у різних аспектах, серед яких – обмежений доступ жінок до керівних посад, наявність стереотипів щодо «жіночих» і «чоловічих» професій, розрив в оплаті праці за однакову роботу, який станом на 2023 рік становить 18,6 % [3].

Суть гендерної нерівності полягає у незабезпеченні рівних умов для реалізації трудових прав жінок, що створює підґрунтя для дискримінаційних практик з боку роботодавців. Установлення нижчої оплати за однакову працю, знецінення кваліфікації жінок або відмова в просуванні по службі без об'єктивних причин усе це свідчить про наявність системних

порушень, які впливають на можливість реалізації інших прав жінок, забезпечення їх індивідуальних потреб, зрештою на якість життя жінок загалом [4].

З огляду на це, можемо зробити висновок, що законодавче закріплення принципу гендерної рівності у трудових відносинах сприяло формуванню позитивних тенденцій у сфері праці, від формального закріплення у законодавчих актах до практичних спроб реалізації через усунення дискримінаційних норм та положень, підтверджуючи намір держави забезпечити рівні умови праці для всіх без дискримінації за ознакою «жінка» та «чоловік».

Однак залишаються серйозні виклики, передусім пов'язані з практикою недотримання законодавчих норм, недостатньою обізнаністю працівників та роботодавців щодо своїх прав і обов'язків, а також збереженням гендерних стереотипів та досягнення гендерної рівності у сфері праці потребує глибоких змін у суспільній свідомості та практичній реалізації рівності «жінок» та «чоловіків».

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення : 27.04.2025 року).
2. Гендерна рівність у трудовому законодавстві URL : <https://smu.dsp.gov.ua/news/genderna-rivnist-u-trudovomu-zakonodavstvi/>
3. Що таке гендерний розрив в оплаті праці? URL : <https://jurfem.com.ua/hendernyy-rosryv/>
4. Гендерна нерівність у трудових правовідносинах: поняття та причини виникнення. URL : <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-09-07-2022-2/>

Воробйова Наталія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ДО АГРАРНИХ РИНКІВ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми зумовлена зростаючим значенням аграрного сектору в економіці України та необхідністю забезпечення ефективного правового регулювання доступу виробників до ринків збуту. У сучасних умовах відкриття ринку землі, інтеграції до європейського правового простору та розвитку сільського господарства як однієї з ключових галузей важливою стає гарантія рівних прав і можливостей для всіх учасників аграрного виробництва. Забезпечення прозорих правил доступу до аграрних ринків, боротьба з монополізацією та розвиток кооперації сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських виробників, їхній соціальній захищеності та сталому розвитку сільських територій. Це питання досліджували Благута Р. І., Долинська М. С., Киян В. Я., Кулинич П. Ф., Моїсеєнко Д. М., Носік В. В., Туркот О. А., Шульга М. В. та інші.

Право сільськогосподарських товаровиробників на доступ до аграрних ринків є важливою складовою аграрного права, що визначає економічну свободу виробників та забезпечує рівноправну участь у процесах купівлі-продажу сільськогосподарської продукції. Це право передбачає можливість реалізації вирощеної продукції за справедливими умовами, вільний вибір контрагентів, участь у біржовій торгівлі, доступ до інфраструктури аграрних

ринків (оптових, регіональних, електронних), а також захист від недобросовісної конкуренції та дискримінаційних умов [1, с. 177–178].

У сучасній Україні право сільськогосподарських товаровиробників на доступ до аграрних ринків стикається з низкою системних проблем, які ускладнюють реалізацію продукції та знижують ефективність аграрного виробництва, особливо для дрібних та середніх фермерів. Однією з головних проблем є нерівність умов доступу до ринкової інфраструктури. Великі агрохолдинги мають стабільні канали збуту, власні логістичні можливості та переваги у переговорах з трейдерами та переробниками, тоді як дрібні виробники часто змушені продавати продукцію за заниженими цінами перекупникам або не мають змоги вийти на ринок взагалі через відсутність транспорту, складів чи холодильного обладнання [2, с. 116–120].

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність прозорих правил функціонування аграрних ринків та недостатній розвиток електронної торгівлі. Багато виробників не мають інформації про реальні ринкові ціни, умови збуту, попит та пропозицію, що призводить до втрат і не вигідних угод. Крім того, аграрні біржі та платформи, які могли б стати зручним інструментом продажу, часто функціонують формально або недоступні для широкого кола фермерів через бюрократичні бар'єри, складність користування або високі комісійні збори. Також варто відзначити недостатній рівень правової грамотності серед частини агровиробників, що ускладнює захист їхніх інтересів у договірних відносинах. Випадки шахрайства, затримки розрахунків, нав'язування не вигідних контрактів залишаються поширеним явищем. Усі ці фактори потребують комплексного вирішення через реформування аграрної політики, вдосконалення законодавства та посилення інституційної підтримки товаровиробників [3, с. 179–182].

Ще однією актуальною проблемою є недостатня державна підтримка малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, яка могла б посприяти їхньому рівноправному доступу до ринків. Наявні програми фінансування або занадто ускладнені в оформленні, або ж не охоплюють усіх потреб аграріїв. Через це дрібні фермери залишаються без необхідних інвестицій у модернізацію виробництва, транспортування та зберігання продукції. У підсумку – втрачається якість товару, зменшуються обсяги реалізації, а отже – і прибутки. В умовах військової агресії росії ситуація лише ускладнилася: пошкодження логістичних шляхів, тимчасова окупація територій та мінна небезпека ускладнюють доступ виробників до ринків і в межах країни, і за її межами.

Крім того, законодавство у сфері аграрних ринків залишається фрагментарним та часто не узгодженим із практичними потребами сільськогосподарських товаровиробників. Наприклад, питання укладання біржових контрактів, участі в електронних аукціонах або оподаткування діяльності дрібних фермерів не завжди мають чітке правове врегулювання. Це породжує правову невизначеність, ускладнює планування господарської діяльності та знижує інвестиційну привабливість аграрного бізнесу. Також потребує уваги проблема нерівного податкового навантаження, яке часто є більш обтяжливим саме для дрібних гравців ринку [5, с. 123–132].

Рішення проблем доступу сільськогосподарських товаровиробників до аграрних ринків значною мірою можливе завдяки активному розвитку аграрної кооперації. Об'єднання фермерів у кооперативи дозволяє зменшити витрати на логістику, зберігання, маркетинг продукції та полегшує вихід на внутрішні й зовнішні ринки. Кооперативи мають більше можливостей для залучення інвестицій, участі в державних програмах підтримки та захисту інтересів своїх учасників. Крім того, вони виступають як посередники між дрібними виробниками та споживачами, формуючи великі товарні партії, що підвищує привабливість продукції на ринку.

Не менш важливим є вдосконалення правового регулювання у сфері аграрної торгівлі, зокрема – спрощення процедур укладення біржових контрактів, запровадження чітких правил участі у торгах, посилення відповідальності за порушення умов договорів. Запровадження цифрових інструментів – електронних платформ для продажу сільгосппродукції, онлайн-аукціонів, систем відстеження цін і логістичних маршрутів – сприятиме прозорості, конкуренції та ефективності аграрних ринків [4, с. 123–132].

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що право сільськогосподарських товаровиробників на доступ до аграрних ринків є важливим чинником розвитку аграрної галузі. У сучасних умовах реалізація цього права ускладнюється низкою проблем, серед яких – нерівність ринкових можливостей, слабка інфраструктура, правова невизначеність і недостатня державна підтримка. Особливо це стосується малих і середніх фермерів, які залишаються найменш захищеними учасниками ринку. Вирішення цих проблем можливе через розвиток аграрної кооперації, вдосконалення законодавства та запровадження цифрових інструментів для торгівлі. Комплексна державна підтримка сприятиме реалізації прав товаровиробників та зміцненню продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел:

1. Аграрне право : підручник / [Т. В. Курман (керівниця авт. кол.), Ю. Ю. Бакай, В. І. Гордєєв та ін.] ; за ред. Т. В. Курман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. 2024. 472 с.
2. Аграрне право : підручник / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін. ; за ред. А. М. Статівки. Вид. 2-ге, змін. Харків : Право, 2021. 416 с.
3. Долинська М. С. До питання розширення видів принципів аграрного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 179–182.
4. Ковальчук І. В., Курчин О. Г. Зарубіжний досвід правового регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 112–114.
5. Марченко С. І. Правові проблеми державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва. Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: правові засади ведення : монографія. Харків : Юрайт, 2020. С. 123–132.

Гудима Тетяна Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Правове регулювання використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України є ключовою ланкою в забезпеченні охорони довкілля, біорізноманіття, а також збереження природних ресурсів. У межах зазначеного регулювання здійснюється впровадження комплексу правових і адміністративних механізмів, які спрямовані на забезпечення раціонального використання, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу держави [1, с. 71].

Основною метою цього дослідження є вивчення особливостей правового регулювання використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду України, здійснення аналізу

чинного законодавства, виявлення ключових проблем у сфері охорони заповідних зон, а також формування пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання в цій галузі. Відповідно до статті 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», до складу природно-заповідного фонду входять території та об'єкти, що характеризуються підвищеною природоохоронною, науковою, естетичною й рекреаційною цінністю, зокрема природні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи та інші категорії охоронюваних територій [2, с. 2].

Розподіл об'єктів природно-заповідного фонду України за категоріями дозволяє впроваджувати специфічні режими охорони, що враховують їхню екологічну цінність, що, у свою чергу, сприяє забезпеченню необхідного рівня захисту та збереження екологічної рівноваги. Водночас у межах чинної нормативно-правової бази спостерігаються істотні труднощі, зумовлені невідповідністю та суперечливістю положень окремих правових актів. Зокрема, під час регулювання господарської діяльності на землях природоохоронного призначення нерідко виникають нормативні колізії між нормами екологічного та земельного законодавства, що ускладнює їхнє практичне застосування та створює передумови для правових конфліктів [3, с. 75].

Наявність правових колізій між екологічним та іншим галузевим законодавством знаходить своє підтвердження у судовій практиці, зокрема в рішеннях Верховного Суду України. У одному з таких рішень суд дійшов висновку, що законодавство, яке регулює діяльність установ природно-заповідного фонду (зокрема Закон України «Про природно-заповідний фонд України» та положення про національний природний парк) не містить положень, які надавали б таким паркам повноваження забезпечувати або організовувати господарську діяльність, пов'язану з промисловим виловом водних біоресурсів сторонніми суб'єктами. Враховуючи це, дії Департаменту захисту довкілля, який надав дозвіл на здійснення такої діяльності, були визнані протиправними, що ще раз акцентує увагу на нормативній невизначеності та необхідності узгодження відповідних норм. Цей приклад демонструє, що навіть на рівні судової практики виникають питання щодо чіткості та однозначності правового регулювання використання природно-заповідних територій. Також особливої уваги потребує проблема ефективного контролю за дотриманням заповідного режиму [4, с. 9]. Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» Державний контроль за додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, посадовими особами служби державної охорони природно-заповідного фонду України та іншими уповноваженими законом державними органами. До ключових функцій відповідних служб належать систематичний екологічний моніторинг, запобігання браконьєрству, протидія незаконному використанню природних ресурсів та іншим правопорушенням. Проте на практиці ефективність контролю часто є обмеженою через недостатнє фінансування, недосконалість моніторингових механізмів і слабе матеріально-технічне забезпечення. Впровадження сучасних технологій та оновлення системи нагляду здатні суттєво посилити рівень охорони об'єктів природно-заповідного фонду [5, с. 39].

Ще однією важливою проблемою є залучення місцевих громад до управління та охорони об'єктів природно-заповідного фонду. Незважаючи на те, що децентралізація сприяла передачі частини повноважень на місцевий рівень, у багатьох випадках громади не мають достатніх ресурсів і повноважень для ефективного управління природоохоронними територіями. Це зумовлює ризик виникнення конфліктів між екологічними пріоритетами та

економічними інтересами, особливо в регіонах, де об'єкти природно-заповідного фонду мають значний рекреаційний або господарський потенціал.

З метою зменшення напруги між сторонами, доцільним є удосконалення механізмів взаємодії між органами державної влади, місцевими громадами та інститутами громадянського суспільства шляхом їх активного залучення до формування та впровадження природоохоронних заходів [6, с. 54].

Окрему увагу варто зосередити на наслідках воєнних дій для територій природно-заповідного фонду. У цілому їхній характер майже не відрізняється від тих, що спостерігаються в межах аналогічних природних екосистем без охоронного статусу. Виняток становлять об'єкти, що мають власні адміністрації, повноцінна робота яких стає неможливою в умовах бойових дій або окупації. Це ускладнює реалізацію ефективних заходів щодо охорони та збереження природних ресурсів як у період воєнного стану, так і в процесі післявоєнного відновлення. Проведений нормативно-правовий аналіз дозволяє зробити висновок про нагальну потребу в системному реформуванні законодавства у сфері охорони природно-заповідного фонду. Зокрема, актуальним є усунення правових колізій, конкретизація правового статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, а також удосконалення механізмів державного нагляду й контролю за їх використанням відповідно до принципів екологічної безпеки та сталого розвитку. Нагальною є потреба впровадження сучасних підходів до моніторингу природних ресурсів, зокрема із застосуванням геоінформаційних систем, супутникових технологій та інших інноваційних засобів збору й аналізу даних. Це забезпечить більш точне та своєчасне отримання інформації щодо стану природоохоронних територій. Одночасно необхідно посилити юридичну відповідальність за порушення заповідного режиму шляхом підвищення розмірів штрафних санкцій та впровадження дієвих механізмів притягнення правопорушників до відповідальності. Такий підхід сприятиме формуванню культури дотримання вимог екологічного законодавства [7, с. 79].

Зокрема, необхідно враховувати практику Верховного Суду, який у своїх рішеннях наголошує на необхідності чіткого розмежування повноважень органів державної влади у сфері охорони природно-заповідного фонду та недопущення видачі дозволів на діяльність, що не відповідає цільовому призначенню цих територій.

Вагоме теоретичне підґрунтя для вдосконалення правового регулювання у сфері функціонування природно-заповідного фонду становлять наукові напрацювання провідних українських правознавців, зокрема: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Л. О. Бондар, А. П. Гетьмана, Ю. С. Шемшученка та інших дослідників. Їхні наукові напрацювання становлять значну цінність для сучасного осмислення правових механізмів регулювання природоохоронної сфери та побудови ефективної системи охорони природних територій. Узагальнення їхніх підходів свідчить про необхідність впровадження цілісного підходу до вирішення проблем у цій галузі, який об'єднував би правові, екологічні й соціально-економічні чинники. Такий підхід здатен не лише посилити охорону довкілля, а й забезпечити сталість розвитку тих регіонів, де зосереджені заповідні об'єкти [8, с. 11].

В умовах інтенсифікації екологічних викликів та глобальних трансформацій ефективне нормативно-правове регулювання діяльності в межах природно-заповідного фонду набуває особливої ваги як системоутворювальний елемент екологічної безпеки та інструмент реалізації принципів сталого розвитку. Забезпечення цілісності, внутрішньої узгодженості та адаптивності правового регулювання в цій сфері має розглядатися як ключовий напрям екологічної політики держави, особливо в контексті імплементації норм міжнародного права навколишнього середовища та гармонізації з правом Європейського Союзу. Сьогоднішні екологічні виклики, зокрема зростання антропогенного навантаження, кліматичні зміни та деградація екосистем, потребують комплексного підходу, який поєднував би наукові

дослідження, правові механізми й ефективні інструменти практичного управління. Адаптація законодавства до нових реалій має передбачати не лише усунення правових прогалин, а й запровадження інноваційних форм управління природоохоронними територіями. Лише на основі міждисциплінарної взаємодії можливо гарантувати довготривалу охорону унікальних природних ландшафтів та забезпечити екологічно орієнтований розвиток територій, які мають високу природоохоронну цінність.

Отже, належне правове забезпечення охорони та раціонального використання природно-заповідного фонду повинно стати одним із ключових пріоритетів державної політики, що сприятиме збереженню природної спадщини, підвищенню екологічної безпеки та сталому розвитку українського суспільства. Подальші дослідження доцільно спрямовувати на розробку конкретних моделей правового регулювання з урахуванням європейського досвіду та потреб поствоєнного відновлення екосистем.

Список використаних джерел:

1. Про природно-заповідний фонд України» діяльності : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
2. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
3. Корнійчук О. М. Недоліки законодавства України щодо збереження природних ресурсів на заповідних територіях. Магістерська кваліфікаційна робота. Одеський державний екологічний університет, Міністерство освіти і науки України. 2020. 101 с.
4. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
5. Декларація Ріо-де-Жанейро (1992 року). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU92340>
6. Андрієнко Т. Л. Мережа міждержавних природно-заповідних територій як показник сталого розвитку держави. *Проблеми сталого розвитку України*. К. : БМТ, 1998. С. 248–253.
7. Шемшученко Ю. С. Закон охороняє природу. К. : Вид-во політ. літ-ри України, 1975. 62 с.

Гуменюк Юлія Григорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Трудові спори є невід’ємною частиною трудових правовідносин. В умовах реформ у правовій системі України актуальним є розвиток альтернативних способів вирішення конфліктів. Таким способом може бути медіація, яка у сфері трудових відносин дозволяє забезпечити швидке та взаємовигідне врегулювання спорів без звернення до суду

Відповідно до п.4 ч.1 ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторона за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Згідно із положенням а. 1 ч.1 ст. 3 цього Закону, предметом медіації можуть бути спори у різноманітних сферах, і в тому числі і трудових.

Кодексом законів про працю України, зокрема ст. 221, передбачено, що трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах або місцевими загальними судами [2]. Медіація

ж надає альтернативу цим формам врегулювання трудових спорів. Переваги такого способу врегулювання наступні: доволі нетривалі строки вирішення спору, результативне виконання домовленості, досягнутої за допомогою медіатора [3].

Водночас варто зазначити, що у трудовому законодавстві нещодавно з'явилась норма, що регулює питання медіації. Це знайшло відображення у внесенні спеціально статті до Кодексу законів про працю України, зокрема у ст. 222⁻¹ КЗпП України [2]. Ця норма передбачає можливість врегулювання трудового конфлікту між працівником і роботодавцем шляхом медіації. Важливим є те, що така можливість передбачається незалежно від виду укладеного трудового договору та форми власності підприємства. Передбачається укладення письмового договору про проведення медіації, а також оформлення угоди за її результатами, що забезпечує юридичну визначеність та підзвітність сторін. З огляду на характер трудових правовідносин, важливо, що невиконання досягнутих домовленостей не позбавляє учасників конфлікту права звернутися до класичних органів розгляду трудових спорів, передбачених у КЗпП. Окремої уваги заслуговує положення, яке прирівнює участь у процедурі медіації до поважної причини у контексті дотримання строків звернення до відповідних інстанцій. Це підвищує гнучкість правозастосування та сприяє поширенню практики добровільного врегулювання трудових спорів, не перешкоджаючи реалізації права на судовий захист.

Медіація є добровільною процедурою, яка ініціюється за згодою сторін. Примус до участі у медіації заборонено, а сам процес може бути припинений у будь-який момент. Варто також зауважити, що дана процедура є конфіденційною і будь-яка інформація не підлягає розголошенню без згоди сторін. Також потрібно зазначити, що медіатор є нейтральним, незалежним і неупередженим. Він не представляє інтереси жодної зі сторін і не має попередніх зв'язків із учасниками спору.

Хоча медіація і передбачена в нормативних актах для врегулювання конфліктів, але, на жаль, в Україні вона застосовується не дуже часто. Переважна більшість трудових спорів усе ще вирішується через суд або в адміністративному порядку. Основною причиною цього є недостатня обізнаність працівників та роботодавців про можливість медіації. Українське суспільство традиційно орієнтоване на судове вирішення спорів, навіть якщо воно є тривалим і затратним. Участь у медіації часто сприймається як неофіційна або несерйозна альтернатива, яка не гарантує результату. Попри наявність нормативного регулювання цього методу, на практиці відсутні стандартизовані вимоги або контроль за кваліфікаційним рівнем медіаторів, а також відсутня ефективна система координації їх діяльності.

Незважаючи на те, що медіація ще досить новий механізм, її використання можливе і потрібне, але потрібно його розвивати. Однією із ключових перспектив медіації у сфері трудових спорів є її потенціал у розвантаженні судової системи. Судовий розгляд, як правило, довготривалий, що шкодить обом сторонам трудового спору. Натомість, медіація дозволить швидко та неформально дійти до компромісного рішення, зберігши при цьому взаємну повагу. Також заохочення до участі в медіації дозволить зменшити навантаження на судову систему.

Не менш важливим є інституційний розвиток системи трудової медіації. Створення державного реєстру медіаторів, запровадження програм сертифікації дозволить підвищити професійний рівень осіб, які залучаються до цього процесу. Участь професійних медіаторів, які володіють не тільки технікою ведення переговорів, а й мають фахові знання трудового законодавства, забезпечить ефективність та легітимність таких процедур. Важливо також підвищувати рівень обізнаності громадян у цій темі, а також роз'яснення щодо переваг цього способу вирішення конфліктів.

Важливо також поступово запроваджувати європейські стандарти у сфері захисту трудових прав. До прикладу, Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» може стати важливим

орієнтиром для майбутнього вдосконалення українського законодавства у сфері медіації [4]. Важливим також є створення ефективного механізму контролю за виконанням медіаційних угод, включаючи добровільне і примусове виконання їх умов.

Підсумовуючи варто зазначити, що медіація у трудових спорах – це новий та перспективний механізм, який дозволяє швидко та ефективно вирішити трудовий спір, а також зберегти ділові стосунки між працівником і роботодавцем. Але для реалізації даного механізму і його використання потрібно здійснити ряд змін, які забезпечать дієвий результат шляхом підготовки кваліфікованих медіаторів у сфері трудових відносин, підвищення обізнаність сторін про переваги медіації, а також створення інституційних умов для її широкого впровадження в практику.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення : 29.04.2025).
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 01 січ. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення : 29.04.2025).
3. Шинкар Т. І. Сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів (спорів). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 876. С. 219–226.
4. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : Директива Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008 № 2008/52/ЄС. URL : <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf> (дата звернення : 29.04.2025).

Дем'янова Олександра Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАГРОЗОЮ ЗНИКНЕННЯ

Варто зазначити, що в Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення виокремлені декілька додатків з переліками видів. В Додатку I занесені всі види, що знаходяться під загрозою зникнення, торгівля якими спричинює чи може спричинити на їхнє існування негативний вплив. Додаток II включає в себе:

а) всі види, які на даний час не обов'язково перебувають під загрозою зникнення, але можуть опинитися під такою загрозою, якщо торгівля зразками таких видів не буде строго регулюватися з метою уникнення такого використання, що несумісне з їхнім виживанням; та
(б) інші види, які мають підлягати регулюванню для того, щоб за торгівлею зразками деяких видів, згаданих в підпункті (а) даного пункту, міг бути встановлений ефективний контроль.

Додаток III включає всі види, які за визначенням будь-якої Сторони підлягають регулюванню в межах її юрисдикції з метою попередження чи обмеження експлуатації та щодо яких існує необхідність співробітництва інших сторін з контролю за торгівлею. [3]

Характеризуючи міжнародно-правову охорону навколишнього середовища, то вона являє собою певну сукупність дій суб'єктів міжнародного права, що спрямовані на охорону

природного середовища та забезпечення його раціонального використання. Метою є збереження сприятливої для життєдіяльності людства, флори та фауни планетарної екологічної системи. Міжнародне співробітництво щодо охорони навколишнього середовища здійснюється на глобальних рівнях та окреслюють в собі основні напрямки та групи, а саме:

- об'єкти природного (тобто живого) середовища – флора і фауна;
- об'єкти неживого середовища – морські і прісноводні басейни (гідросфера), повітряний басейн (атмосфера), ґрунт (літосфера), та космічний простір;
- об'єкти штучного середовища, утворені внаслідок діяльності людини.

Щодо України, то вона стала учасницею Конвенції з 29 березня 2000 року. Дика фауна і флора в їх визначених формах є незамінною частиною природних систем нашої планети. Міжнародна співпраця є необхідною для захисту деяких видів дикої фауни і флори від надмірної експлуатації, тому різноманітні угоди невід'ємною ланкою міжнародного співтовариства в галузі управління якістю навколишнього середовища. Україна є Стороною Конвенції відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» від 14 травня 1999 р. № 662-XIV.

Основні напрямки співпраці:

- обмін інформацією та досвідом про шляхів та напрямків співробітництва щодо контролю міжнародної торгівлі видами дикої фауни і флори;
- координація діяльності адміністративних та наукових органів України з питань виконання CITES з відповідними органами інших держав, а також Секретаріатом CITES;
- участь у міжнародних заходах (конференції, тренінги, семінари, що проводяться в рамках Конвенції [2].

Ефективне управління довкіллям на рівні організацій передбачає розуміння впливу діяльності на природу через використання ресурсів, забруднення, утворення відходів або незаконну торгівлю флорою і фауною.

Перераховані фактори спонукають держави активно розвивати міжнародне співробітництво та укласти відповідні міждержавні угоди. На мою думку, це виправданий крок, адже через такі домовленості можна значно покращити ефективність управління станом довкілля. Водночас слід звернути увагу, що за даними CITES, сьогодні до Конвенції включено понад 14 000 видів флори та фауни. Її положення встановлюють єдиний механізм експорту та імпорту як самих рослин і тварин, так і їхніх частин (наприклад, насіння, плоди, шкури, роги, кістки, м'ясо, залози) та виробів з них (ювелірних прикрас, декоративних предметів, а також харчових, медичних і технічних препаратів).

Конвенція передбачає суворий контроль або повну заборону міжнародної торгівлі найбільш вразливими видами, перелік яких міститься в її додатках. Перевезення таких об'єктів через кордони допускається лише за наявності спеціального дозволу, виданого уповноваженим органом країни-учасниці CITES, і документального підтвердження законного походження зразків. За відсутності належних документів, митні служби мають право затримати або конфіскувати відповідні об'єкти.

За інформацією Секретаріату CITES, незаконний обіг рідкісних видів тварин залишається надзвичайно прибутковим видом злочинної діяльності. За офіційними даними, щорічний обсяг нелегальної торгівлі такими видами перевищує 6 мільярдів доларів США. За рівнем доходів кримінальна торгівля тваринами поступається лише незаконній торгівлі наркотиками та зброєю, а кількість випадків нелегального обігу рідкісних видів з кожним роком зростає.

Основні регіони-постачальники нелегальної продукції:

- Африка і Південна Америка (екзотичні тварини, птахи (папути) і мавпи;

- Південно-Східна Азія (плазуни, земноводні (черепahi, змії, ящірки та інші);
- Європа (ентомологічні колекції).

У 1989 році Секретаріат СІТЕС ухвалив рішення про заборону вбивати слонів і торгувати слоновою кісткою, яка є однією з найприбутковіших сфер чорного ринку в багатьох африканських і азійських державах [1, с. 1].

Щодо національного механізму правового захисту, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2000 року №1822 «Про заходи щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у зв'язку з приєднанням до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення», в нашій державі були визначені два адміністративних та чотири наукових органи, уповноважені забезпечувати реалізацію положень Конвенції.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що торгівля рідкісними видами дикої природи є сьогодні складною юридичною проблемою, яка вимагає ефективного регулювання як на міжнародній арені, так і на національному рівні. Незважаючи на чинні міжнародні угоди та внутрішні правові механізми, проблема нелегального обігу рідкісних видів досі залишається актуальною і несе суттєву загрозу для довкілля. На мою думку, серед головних труднощів правового регулювання варто виокремити недостатню ефективність роботи контролюючих органів, а також складність боротьби з нелегальними схемами торгівлі видами, що перебувають на межі зникнення. Як можливий шлях вирішення цієї проблеми я бачу вдосконалення законодавства у відповідній сфері, що дозволить суттєво посилити правовий захист. Крім того, важливо активно впроваджувати сучасні технології моніторингу та розширювати міжнародну співпрацю, що може істотно підвищити ефективність боротьби з незаконною торгівлею. На мою думку, саме комплексний підхід, який об'єднає організаційні, правові та технічні заходи, забезпечить реальні результати у збереженні рідкісних видів дикої флори і фауни, що опинилися під загрозою зникнення.

Список використаних джерел :

1. Булейко А. А., Петросян. А.М. Міжнародне співробітництво та конвенція СІТЕС в Україні». URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/11122/1/10.pdf;jsessionid=31E1D9DF94C5B9E8319F55E279537101>
2. Комітет з питань екологічної політики та природокористування. Аналітичні матеріали. URL : <https://komekolog.rada.gov.ua/>
3. Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення : Конвенція від 14.05.1999, підстава – 662-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129#Text

Жеребний Владислав Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ

Трудове право як галузь права регулює суспільні відносини, що виникають у процесі застосування праці. Центральне місце в цій системі займають суб'єкти трудового права, зокрема працівник та роботодавець, чия взаємодія визначає ефективність використання

трудового потенціалу та, як наслідок, продуктивність праці. Ефективність трудового потенціалу обумовлена трансформаційними процесами в економіці, зміною характеру трудових відносин та новими викликами на ринку праці. Водночас трудовий потенціал роботодавця характеризується його здатністю створювати умови для ефективного використання праці найманих працівників.

Трудовий потенціал працівника включає сукупність фізичних, інтелектуальних та професійних здібностей, які можуть бути використані в процесі трудової діяльності. Гармонійне поєднання потенціалів обох суб'єктів трудових правовідносин є запорукою високої продуктивності праці та конкурентоспроможності підприємства.

В умовах сучасних економічних перетворень та глобалізаційних процесів особливої ваги набуває проблема гнучкості трудових відносин та адаптивності трудового потенціалу до швидкоплинних змін [3, с. 120–124]. Ефективність використання трудового потенціалу залежить від чинників, серед яких правова регламентація трудових відносин, соціальні гарантії, система мотивації праці та організаційна культура підприємства. У свою чергу, недостатня увага до розвитку трудового потенціалу може призвести до зниження конкурентоспроможності як окремого підприємства, так і національної економіки в цілому.

Як правова категорія трудовий потенціал є багатогранним поняттям, що охоплює комплекс кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів. Трудове законодавство, зокрема Кодекс законів про працю України, встановлює низку гарантій та прав працівників, спрямованих на забезпечення належних умов праці та можливостей для розвитку їхнього трудового потенціалу [1]. Це включає положення про тривалість робочого часу, відпочинок, охорону праці, професійне навчання та підвищення кваліфікації.

Структура трудового потенціалу працівника включає психофізіологічні, кваліфікаційні та особистісні якості, з одного боку, а з іншого – ефективність трудового потенціалу роботодавця полягає у його здатності створювати оптимальні умови для реалізації трудового потенціалу працівників та ефективно організовувати трудовий процес для досягнення мети підприємства [2, с. 154].

Окрім цього, слід зазначити захисту прав працівників, який визначає обов'язки роботодавця щодо забезпечення належних умов праці та організації трудового процесу. Стаття 141 КЗпП закріплює обов'язок роботодавця правильно організовувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю [1].

Взаємодія між ефективним трудовим потенціалом працівника та роботодавця є важливою складовою ефективності трудового потенціалу для розвитку працівників та їхньої продуктивності задля сприяння досягнення цілей підприємства. І навпаки, висока кваліфікація та мотивація працівників є запорукою успіху роботодавця на ринку праці.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що трудове право як галузь, що регулює суспільні відносини у сфері застосування праці, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного використання трудового потенціалу як працівників, так і роботодавців. Для досягнення високої ефективності використання трудового потенціалу необхідний комплексний підхід, що включає не лише правове регулювання, але й усвідомлення обома суб'єктами трудових відносин взаємної залежності та зацікавленості у створенні оптимальних умов для реалізації трудових здібностей кожного.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України (Редакція від 01.01.2025), URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Розвиток трудового потенціалу як складова соціальної безпеки України : монографія / С. В. Вишновецька, М. І. Іншин, В. Л. Костюк, І. С. Сахарук та ін. / за ред. М. І. Іншина, І. С. Сахарук. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 544 с.

3. Савельєва М. О. Співвідношення індивідуальних і колективних трудових правовідносин за умов реформування трудового права : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 162 с.

Івахова Олександра Михайлівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Навколишнє середовище значною мірою впливає на самопочуття людини, формуючи її настрій та емоційний стан. Клімат є важливим чинником у житті кожного, проте не всі усвідомлюють екологічні загрози, які можуть призвести до катастрофічних наслідків у майбутньому. Тому необхідно розглянути правові аспекти охорони клімату в Україні, визначити основні проблеми та можливі шляхи їхнього розв'язання, спираючись на міжнародний досвід. Фактори, що впливають на зміну клімату, можна поділити на три групи: тектонічні, астрономічні та антропогенні [1, с. 43]. Останні пов'язані з діяльністю людини, яка, хоча й не здатна повністю контролювати кліматичні процеси, все ж може мати значний вплив на них. Від дій суспільства залежить, чи цей вплив буде позитивним, чи навпаки – сприятиме загостренню екологічних проблем.

За даними ООН, за останні десятиліття рівень світового океану зріс на 20 см, а середня температура підвищилася на 1,06°C. Такі показники вказують на серйозний антропогенний вплив на природу, що призводить до збільшення кількості природних катаклізмів, зокрема повеней, землетрусів, посух і лісових пожеж. Україна також зазнає наслідків цих змін: вирубка лісів у Карпатах та інших регіонах спричиняє погіршення екологічного стану, зниження якості повітря та загострення наслідків стихійних лих [1, с. 43].

У 2020 році в Україні було внесено зміни до Лісового кодексу, що передбачають проведення національної інвентаризації лісів. Цей процес дозволяє оцінити стан лісового фонду країни, обсяг доступних ресурсів та розробити заходи з їхнього відновлення. Визначення чіткої стратегії збереження лісів є важливим кроком на шляху до захисту довкілля.

Для скорочення викидів парникових газів та зменшення негативного впливу промисловості на довкілля Україна ухвалила Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року. Основна мета цієї ініціативи – зменшення використання викопного палива та перехід на альтернативні джерела енергії, що сприятиме уповільненню змін клімату.

Охорона водних ресурсів є ключовим напрямом у боротьбі зі змінами клімату. Це питання регулюється Конвенцією ООН з морського права 1982 року, яка визначає необхідність міжнародної співпраці для збереження морських екосистем. Поєднання міжнародних стандартів з національним законодавством дозволить ефективно запобігати забрудненню та захищати природне середовище від руйнівних наслідків людської діяльності [2, с. 111].

Конвенція ООН про зміну клімату, яку Україна ратифікувала у 1997 році, визначає проблему зміни клімату як глобальну. Саме тому активне залучення якомога більшої кількості країн до її вирішення є необхідним для ефективної боротьби з екологічними викликами. При цьому важливо враховувати економічні можливості кожної держави, щоб стандарти охорони

клімату були доступними для впровадження і підтримували розвиток міжнародної кліматичної політики на високому рівні.

Розв'язання екологічних проблем вимагає системного підходу та ефективної кліматичної політики [2, с. 112]. Вона охоплює такі сфери, як: енергетика, комунальне та сільське господарство, охорона довкілля, будівництво, інфраструктура, водні та лісові ресурси, транспорт. Майже всі ці галузі відчувають на собі наслідки зміни клімату, тому їхня адаптація до нових умов є надзвичайно важливою.

Вивчаючи досвід європейських країн, варто зазначити, що Європейський Союз затвердив Кліматичну та енергетичну політику до 2030 року, яка спрямована на підвищення енергоефективності та покращення кліматичної ситуації. Крім того, Європейська комісія визначила стратегічну мету – досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Це означає, що країни ЄС прагнуть повністю компенсувати викиди парникових газів шляхом впровадження екологічно чистих технологій і збільшення використання відновлюваних джерел енергії. Україна, як країна, що рухається в напрямку європейської інтеграції, також має враховувати ці тенденції та впроваджувати відповідні заходи для покращення екологічної ситуації [3, с. 110].

В Україні існує значна ймовірність збільшення частоти та інтенсивності кліматичних аномалій і стихійних лих, а також виникнення посух, що пов'язано з особливостями клімату країни. Крім того, спостерігається поява нових видів хвороб сільськогосподарських культур, зниження родючості ґрунтів та проблема водозабезпеченості південно-східних регіонів. Ці виклики свідчать про недостатню активність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також про низьку ініціативність України на міжнародній арені, що виявляється у неповному виконанні міжнародних зобов'язань у сфері кліматичної політики.

Основним підходом до вирішення проблеми кліматичних змін є пом'якшення їхніх наслідків, що включає запобігання надмірним викидам парникових газів, сприяння їх поглинанню та адаптацію до нових кліматичних умов. Оскільки сучасні антропогенні зміни відбуваються надто швидко, природні екосистеми не встигають до них пристосовуватися, що вимагає активних заходів з адаптації. Це, у свою чергу, потребує належного фінансування та розвитку відповідної інфраструктури.

Ефективна адаптація може бути реалізована шляхом впровадження економічних механізмів, зокрема податкових і ліцензійних регуляцій, надання екологічних субсидій, встановлення екологічних стандартів та посилення вимог до критичної інфраструктури. Також необхідно фінансувати науково-технічні дослідження та підвищувати рівень обізнаності населення щодо проблем зміни клімату [3, с. 110].

Ми несемо відповідальність за збереження планети для майбутніх поколінь, тому важливо формувати ефективну кліматичну політику та стратегії екологічного розвитку. Важливим завданням є закріплення законодавчих норм щодо охорони клімату з урахуванням міжнародного досвіду, а також здійснення контролю за їх дотриманням. Виконання міжнародних зобов'язань та впровадження дієвих екологічних заходів сприятиме покращенню кліматичної ситуації як в Україні, так і у світі.

Список використаних джерел:

1. Орлов О. Л. Міжнародно-правове регулювання питань зміни клімату Землі: проблеми та перспективи. Суми, 2020. 43 с.
2. Lozo O., Onishchenko O. The Potential Role of the Artificial Intelligence in Combating Climate Change and Natural Resources Management: Political, Legal and Ethical Challenges. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 4(3). 2021. pp. 111–131. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3951302 (дата звернення 03.04.2025).

3. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації : аналіт. доповідь / С. П. Іванюта, О. О. Коломієць, О. А. Малиновська, Л. М. Якушенко; за ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.

Катревич Іванна Юріївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СОТ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми пов'язана з необхідністю адаптації аграрного сектору України до міжнародних торговельних стандартів, зокрема вимог Світової організації торгівлі (далі – СОТ), в умовах воєнного стану. Воєнні дії на території України суттєво ускладнили логістику, експорт та сертифікацію сільськогосподарської продукції, що вимагає нових підходів до реалізації. Дотримання міжнародних зобов'язань є важливим фактором збереження зовнішньоекономічних зв'язків та підтримки економіки країни. У зв'язку з цим, дослідження особливостей реалізації продукції в умовах воєнного стану є вкрай важливим для формування ефективної державної політики в аграрній сфері.

У період дії воєнного стану реалізація сільськогосподарської продукції в Україні стикається з низкою викликів, які ускладнюють дотримання стандартів СОТ. Попри військові дії, Україна продовжує бути активним учасником міжнародної торгівлі, тому необхідно зберігати відповідність експортної продукції фітосанітарним, ветеринарним та технічним вимогам СОТ. Це забезпечує конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку та підтримує економічну стабільність держави. Проте обмеження в логістиці, зруйнована інфраструктура та загроза для працівників аграрного сектору суттєво ускладнюють виконання цих зобов'язань. В умовах війни українська влада та міжнародні партнери вживають заходів для спрощення процедур експорту, зокрема через впровадження тимчасових режимів митного оформлення та електронних сертифікатів. Водночас аграрні виробники змушені оперативно адаптуватися до змін в умовах транспортування, зберігання та перевірки продукції. Велике значення має також міжнародна технічна допомога, яка дозволяє підтримувати контроль якості продукції відповідно до вимог СОТ [2, с. 233–239]. Таким чином, попри складні обставини, Україна продовжує реалізацію аграрної продукції з урахуванням міжнародних стандартів, що сприяє збереженню торговельної репутації та економічного потенціалу країни.

Крім того, важливу роль у реалізації сільськогосподарської продукції під час воєнного стану відіграє державна підтримка, спрямована на забезпечення відповідності вимогам СОТ. Йдеться про фінансування програм сертифікації, лабораторних досліджень, страхування ризиків для експортерів та створення сприятливих умов для доступу до міжнародних ринків. Особливу увагу приділяють малим та середнім агровиробникам, які найбільше постраждали від бойових дій, але мають значний експортний потенціал. Така підтримка дозволяє їм продовжувати виробництво та реалізацію продукції, дотримуючись міжнародних стандартів безпеки та якості [1, с. 105–109].

У перспективі, дотримання вимог СОТ стане ключовим фактором у відновленні й розвитку аграрного експорту України. Після завершення війни країна матиме нагоду активізувати участь у глобальних ринках, зокрема через зміцнення співпраці з країнами ЄС, Близького Сходу та Африки. Для цього важливо вже сьогодні формувати ефективну систему

контролю якості, гармонізовану з міжнародними стандартами. Реалізація сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ під час воєнного стану – це не лише виклик, а й можливість для аграрного сектору довести свою гнучкість, стійкість та здатність розвиватися навіть в умовах кризи.

У практичній площині реалізація сільськогосподарської продукції під час воєнного стану супроводжується численними труднощами. Насамперед, це порушення логістичних ланцюгів через знищення інфраструктури, блокування портів та ускладнення транспортування. Крім того, виникають проблеми з доступом до сертифікаційних центрів та лабораторій, що унеможливує вчасне оформлення документів відповідно до вимог СОТ. Значна частина продукції може бути втрачена або пошкоджена внаслідок бойових дій, що негативно впливає на її якість і безпеку. Додатковим ускладненням є фінансові труднощі аграріїв, які через війну втрачають можливість інвестувати у виробництво та дотримання міжнародних стандартів [3, с. 75–76].

Для подолання цих викликів застосовуються як внутрішні, так і міжнародні механізми. Зокрема, розвиваються альтернативні логістичні маршрути через сусідні країни, впроваджуються електронні сертифікати та спрощені процедури оформлення документів. Держава надає підтримку у вигляді субсидій, пільгового кредитування та грантів, особливо для малих та середніх виробників. Також активно залучається технічна і фінансова допомога від міжнародних партнерів, що дозволяє підтримувати відповідність продукції вимогам СОТ навіть в умовах воєнного стану [4, с. 301–302].

Отже, підсумовуючи все зазначене вище, можна зробити висновок, що реалізація сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ під час дії воєнного стану є надзвичайно складним, але важливим процесом для збереження економічної стабільності України та її міжнародного іміджу. Попри численні труднощі, такі як порушення логістики, проблеми з сертифікацією та фінансові втрати аграріїв, країна продовжує адаптуватися до нових реалій, активно впроваджуючи сучасні рішення та отримуючи підтримку з боку міжнародних партнерів. Це свідчить про високу гнучкість і стійкість українського аграрного сектору, який, навіть в умовах війни, спроможний забезпечувати експорт якісної продукції відповідно до світових стандартів. У перспективі це створює підґрунтя для відновлення та подальшого розвитку аграрного експорту, що стане одним із ключових факторів у повоєнному економічному відновленні країни.

Список використаних джерел:

1. Аграрне право України: навч. посібн. / авторський колектив: Антоненко О. А., Гоштинар С. Л., Григорецька І. І., Дришлюк В. І., Журавель А.В., Кострицький І. Л., Пащенко О. М.; за ред. Пащенко О. М. Одеса : ОДУВС, 2022. 206 с.
2. Аграрне право : підручник / В.М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін.; за ред. А. М. Статівки. Вид. 2-ге, змін. Харків : Право, 2021. 416 с.
3. Аграрне право: конспект лекцій: навч. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / кол. авт.: Ю. Ю. Бакай, Д. Ю. Кондратенко, Г. С. Корнієнко та ін.; за заг. ред. Т. В. Курман, А. М. Статівки. Харків : Юрайт, 2022. 172 с.
4. Аграрне право : підручник / Т. В. Курман (керівниця авт. кол.), Ю. Ю. Бакай, В. І. Гордєєв та ін.; за ред. Т. В. Курман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 472 с.

Курилюк Юлія Любомирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПІРНІ ПИТАННЯ СУМІСНИЦТВА

У трудовому праві укладання трудового договору є волею особи, яка закріплюється в Конституції України. Зокрема, відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Аналогічне положення міститься у статті 2-1 Кодексу законів про працю України, яка визначає, що громадяни України реалізують своє право на працю шляхом укладення трудового договору відповідно до законодавства [2]. Це право передбачає свободу особи у виборі роботодавця, умов праці, місця роботи та інших елементів трудових відносин. Воля працівника укласти трудовий договір виявляється у взаємній згоді сторін, що є основоположним принципом трудового права. Саме ця свобода забезпечує гнучкість трудових правовідносин і дозволяє особі реалізовувати своє право на працю в межах закону.

Однією з форм реалізації права на працю є укладення кількох трудових договорів, тобто робота за сумісництвом. Відповідно до статті 102-1 КЗпП, працівники можуть працювати за сумісництвом у вільний від основної роботи час за умовами, що не суперечать законодавству, зокрема щодо тривалості робочого часу та відпочинку [2]. Це положення забезпечує працівникам можливість працювати на кількох роботах, підвищуючи мобільність на ринку праці та сприяючи додатковому заробітку.

Проте на практиці інститут сумісництва залишається суперечливим. Попри те, що законодавство формально регулює це питання, воно є неповним, частково застарілим та не відповідає сучасним реаліям. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів України № 245 від 03 квітня 1993 року, яка тривалий час визначала обмеження для працівників державних підприємств, установ і організацій щодо сумісництва, втратила чинність у 2020 році. Це призвело до прогалини в нормативному регулюванні, яка досі не була усунена шляхом ухвалення актуального правового документа, що спричиняє правову невизначеність.

Особливу увагу варто приділити обмеженням щодо сумісництва для окремих категорій працівників. Зокрема, відповідно до статті 25 Закону України «Про запобігання корупції», особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, заборонено займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової, творчої або медичної [3]. Такі обмеження запроваджуються з метою запобігання конфлікту інтересів та збереження неупередженості в діяльності публічних службовців.

Під конфліктом інтересів у контексті сумісництва розуміється ситуація, коли працівник обіймає кілька посад одночасно, інтереси яких можуть суперечити одна одній або впливати на об'єктивність його рішень. Наприклад, державний службовець, який одночасно працює в приватній структурі, що взаємодіє з органами влади, потенційно може ухвалювати рішення не на користь суспільства, а в інтересах свого іншого роботодавця. Саме тому обмеження на сумісництво у публічній службі слугують механізмом запобігання таким ризикам.

Водночас на практиці ці обмеження не завжди діють ефективно. Як зазначає науковець Б. М. Гамалюк, нормативна база з питань сумісництва досі значною мірою ґрунтується на положеннях, що походять з радянського періоду, і не враховує трансформацій, що відбулися в суспільстві й економіці України. Крім того, механізми моніторингу за дотриманням обмежень щодо сумісництва є слабкими: факти порушень виявляються рідко, а конфлікти інтересів часто залишаються незафіксованими або неурегульованими належним чином.

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що інститут сумісництва в трудовому праві України потребує оновлення та вдосконалення. Сучасна практика засвідчує потребу в більш чіткому та гармонізованому підході до правового регулювання сумісництва, особливо в контексті державної служби та етичних стандартів професійної поведінки. Необхідне запровадження дієвих механізмів контролю, оновлення законодавчої бази з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій, а також уніфікація підходів до запобігання конфлікту інтересів. Це дозволить досягти балансу між правом особи на працю і суспільною необхідністю забезпечення прозорості та доброчесності у сфері трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.05.2025)
2. Кодекс законів про працю України : Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення : 02.05.2025).
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n335> (дата звернення : 02.05.2025).

Ластовська Сніжана Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ

Україна прагне позиціонувати себе в міжнародному суспільстві, як перспективна аграрна держава, яка ефективно впроваджує заплановані реформи та всупереч труднощам, намагається відповідати нинішнім вимогам, умовам інтеграції та ринкових перетворень, зокрема й в аграрному секторі економіки. Членство України у Світовій організації торгівлі та підписання Угоди про Асоціацію між Україною та країнами Європейського Союзу ставлять перед державою потужні виклики, що пов'язані перш за все з пристосуванням національного законодавства до міжнародних стандартів, та створення умов, за яких могли розвиватися б усі структури в сільському господарстві, тим самим забезпечуючи й розвиток сільських територій [1].

Соціальна сфера сільської поселенської мережі в Україні – це складна система, в якій на регіональному, міжрегіональному та національному рівнях певні державні та адміністративні структури держави та місцевого самоврядування організовують надання широкого спектру матеріальних, побутових та соціокультурних послуг. Матеріальні та побутові послуги включають харчування, житло, одяг та багато іншого. Соціокультурні аспекти включають охорону здоров'я, освіту та науку.

Проблема правового регулювання соціального розвитку сільської поселенської мережі в Україні є актуальною в сучасних умовах, оскільки від цього залежить подальший розвиток села і всього сільськогосподарського виробництва в цілому, підвищується престиж праці в сільському господарстві і на цій основі підвищується матеріальний добробут сільського населення. Основні проблеми соціального розвитку сільських районів пов'язані з підвищенням рівня життя сільського населення, раціоналізацією соціальної політики, забезпеченням сприятливих умов праці, фінансуванням програм соціального розвитку сільських районів,

активізація соціальної політики повинна сприяти підвищенню загального рівня добробуту за рахунок скорочення масштабів злиднів і її причин.

Реформі та розвитку сільськогосподарського виробництва, створенню умов для фінансової стабілізації сільськогосподарських виробників, а також поліпшенню умов життя і засобів до існування сільськогосподарських робітників серйозно перешкоджають проблеми соціального розвитку сільських районів. Слід зазначити, що в певний період розвитку суспільства не існувало стійких і конкретних положень про шляхи розвитку правового регулювання соціального розвитку в сільській місцевості.

Аграрне право вказує на розуміння соціального розвитку в широкому і вузькому сенсі цього слова. У широкому сенсі соціальний розвиток інтерпретується як історичний процес, що охоплює всю сукупність соціальних відносин, тобто. відносини між людьми в різних сферах життя. Соціальний розвиток в строгому сенсі цього слова є частиною соціальних відносин, спрямованих на створення належних умов праці та життя.

Правове регулювання соціального розвитку сільських районів як правового інституту повинно підпорядковуватися певним принципам. Під принципами правового регулювання відносин соціального розвитку сільських районів розуміються нормативні та керівні ідеї, виражені в правових нормах відносин щодо забезпечення сприятливих умов праці, гідних умов життя і вільного людського розвитку, а також положення, що визначають зміст цих соціальних відносин. До основних принципів правового регулювання соціального розвитку сільських районів належать:

- принцип створення гідних умов життя сільського населення;
- принцип соціальної рівності;
- принцип соціальної справедливості;
- принцип соціальної відповідальності;
- принцип державної підтримки соціального розвитку сільських районів;
- принцип сталого соціального розвитку сільських територій та сільського населення;
- принцип адресної підтримки надання соціальних послуг,
- соціальної допомоги та соціальних послуг.

Отже, соціальний розвиток сільських районів слід розглядати як соціальні відносини, опосередковані соціально-трудовим і соціально-культурним розвитком сільського населення, що підвищує рівень його соціального забезпечення і соціальних послуг з метою досягнення сталого розвитку сільських районів і поліпшення якості життя сільського населення. Основним моментом комплексного правового регулювання соціального розвитку сільської поселенської мережі в Україні є широка можливість врахування специфіки сільського господарства. Ще одним фактором має бути турбота держави про соціальний розвиток сіл.

Гроші від держави надходять до місцевих бюджетів у вигляді субвенцій, які йдуть виключно на освіту та медицину в громадах, зокрема на зарплати вчителям та лікарям, та дотацій з різноманітних державних фондів, зокрема, з Фонду регіонального розвитку [2].

Отже, правове регулювання соціального розвитку сільської поселенської мережі в Україні повинно здійснюється як законами, що визначають соціальну діяльність суспільства і держави, так і законами, що визначають особливості соціального розвитку сільських районів. Особливості правового регулювання соціального розвитку сільських районів визначаються особливостями сільського способу життя, праці та побуту. Ці особливості виявляються:

- по-перше, в особливостях організаційно-правових форм ведення сільського господарства, що впливають на умови праці, заробітну плату, соціально-культурні послуги;
- по-друге, в територіальній організації соціального життя сільського населення, системах сільських поселень;

- по-третє, робота в сільській місцевості, як правило, пов'язана з сезонністю праці або пов'язані з безперервністю сільськогосподарського виробництва;
- по-четверте, сільський спосіб життя пов'язаний з веденням особистого підсобного господарства в сільській місцевості, що впливає на повсякденне життя і матеріальне благополуччя, забезпечення сільського населення та інші особливості сільського способу життя.

Список використаних джерел:

1. Децентралізація в Україні: процес йде важко, але йде: стаття Deutsche Welle. URL : <https://decentralization.ua/news/3354> (дата звернення : 03.04.2025).
2. Петрова Н. О. Проблеми розвитку сільських територій в сучасних умовах. URL : <https://surl.li/hetbpn> (дата звернення : 03.04.2025).

Лаврієнко Мар'яна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИМОГ ЩОДО ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану питання експорту сільськогосподарської продукції та дотримання екологічних вимог набувають особливого значення. Сільське господарство залишається важливою складовою економіки України, а експорт — джерелом валютних надходжень. Воєнний стан суттєво змінив умови виробництва й міжнародні вимоги до безпечності та екологічності продукції. Від аграріїв нині вимагається не лише збереження обсягів експорту, а й суворе дотримання міжнародних стандартів. Експорт ускладнюється через руйнування портів, блокаду морських шляхів, обмеження на західних кордонах і втрати аграрної інфраструктури. У відповідь Україна впроваджує комплекс заходів, спрямованих на підтримку продовольчої безпеки, розширення доступу до ринків ЄС та інших країн, спрощення процедур експорту й підтримку аграріїв у надзвичайних умовах. Аналізуючи сучасний стан експорту аграрної продукції з України, можна окреслити кілька важливих тенденцій [1]:

- у 2021 році обсяги аграрного експорту сягнули рекордних показників за останні роки, проте вже у 2022 році через початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію незалежної України вони зазнали значного скорочення, хоча у 2023–2024 роках спостерігається поступове відновлення обсягів поставок;
- частка загального експорту у валовому внутрішньому продукті України у 2022 році зменшилася, водночас питома вага аграрної продукції в структурі експорту зросла, що свідчить про збереження важливості сільськогосподарського сектору для економіки;
- спостерігається високий рівень концентрації експорту на країнах Європейського Союзу, що обумовлено як географічною близькістю, так і політичною підтримкою з боку ЄС;
- значне зниження обсягів експорту у 2022 році стало наслідком руйнування критичної аграрної інфраструктури, окупації частини територій, активних бойових дій, а також блокування традиційних морських і наземних торговельних маршрутів;
- крім того, на динаміку експорту вплинули обмеження у фінансуванні аграрного виробництва, зменшення посівних площ, ускладнення логістики та підвищення витрат на

транспортування, що змусило багатьох виробників переорієнтуватися на внутрішній ринок або зменшити обсяги виробництва.

Додатково слід зазначити, що сьогодні Україна активно шукає альтернативні логістичні шляхи експорту, зокрема через країни-сусіди та залізничні коридори, а також активно працює над удосконаленням якості продукції відповідно до міжнародних екологічних та безпекових стандартів. З метою покращення стану експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану, наша держава впровадила низку комплексних заходів. Одним із ключових напрямів стало ухвалення нових нормативно-правових актів, серед яких [2] – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року. Документ передбачає запровадження нових правових механізмів, основна мета яких полягає у забезпеченні оперативного використання сільськогосподарських земель для виробництва аграрної продукції [3]; План заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, який визначає завдання для міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, обласних військових адміністрацій та акціонерного товариства «Укрзалізниця» щодо організації безперебійного постачання продовольчих товарів та стабілізації аграрного виробництва в період дії воєнного стану.

Одним із важливих напрямів розвитку та підтримки українського експорту стало спрощення процедур перетину кордонів для перевізників аграрної продукції. З цією метою було укладено та продовжено на період дії воєнного стану так званий «транспортний безвіз» із Європейським Союзом, а також із Туреччиною, Молдовою, Норвегією, Північною Македонією та Грузією. Зокрема, між Україною та ЄС була підписана угода про автомобільні вантажні перевезення у місті Ліон (Франція), яка передбачає суттєве зниження обмежень для українських транспортних компаній під час перетину кордонів [4].

Попри те, що екологічні вимоги до експорту аграрної продукції наразі не закріплені на законодавчому рівні в Україні, вітчизняні аграрії повинні обов'язково їх враховувати для виходу на ринки Європейського Союзу. Країни ЄС мають власні екологічні стандарти та вимоги до імпортованої продукції, дотримання яких є обов'язковим для експортерів. Подібні вимоги висувають також інші держави, куди Україна постачає свою продукцію. Більше того, відповідно до норм міжнародної торгівлі в межах СОТ, країни мають право обмежити або заборонити обіг товарів, що не відповідають встановленим екологічним стандартам [5]. Основні екологічні вимоги до експортної аграрної продукції включають відповідність міжнародним екологічним стандартам та нормам окремих країн, зокрема вимогам законодавства ЄС; наявність екологічного маркування, що підтверджує дотримання екологічних стандартів, зокрема за міжнародним стандартом ISO 14024, який діє в Україні; маркування «Екологічно чисто та безпечно», що визнається у 35 країнах світу, включаючи країни ЄС. З урахуванням воєнного стану, до експорту української аграрної продукції висуваються такі основні екологічні вимоги: відповідність вимогам екологічного маркування; дотримання міжнародних стандартів та екологічних норм імпорту країн, зокрема ЄС; впровадження принципів органічного землеробства для підвищення конкурентоспроможності; обмеження використання небезпечних речовин відповідно до регламентів ЄС; забезпечення стабільного екологічного контролю навіть у зонах конфлікту.

У підсумку воєнний стан суттєво ускладнив експорт аграрної продукції України, проте завдяки впровадженню комплексних заходів вдалося частково стабілізувати ситуацію. Сьогодні особливого значення набуває дотримання міжнародних екологічних стандартів, що є необхідною умовою для доступу на ринки ЄС та інших країн. Підвищення екологічної відповідності продукції, розвиток альтернативних логістичних маршрутів і підтримка аграріїв

залишаються ключовими напрямками для забезпечення конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Федулова І. Зовнішня торгівля України продукцією АПК. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 4. С. 86–107.
2. Пустовіт О. Ю. Державна політика у сфері експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 44–47.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України 24.03.2022 № 2145-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення : 27.04.2025).
4. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 16.09.2022 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-22#Text (дата звернення : 27.04.2025).
5. Уряд в умовах воєнного стану встановив нові правила експорту низки сільськогосподарських товарів. Урядовий портал. 2022. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-v-umovah-voyennogo-stanu-vstanoviv-novi-pravila-eksportu-nizkisilskogospodarskih-tovariv> (дата звернення : 27.04.2025).
6. Сохацька О. М., Мигаль О. Ф., Струнгар А. В. Екологічні аспекти міжнародної торгівлі: порівняльний аналіз між країнами. *Академічні візії*. 2024. № 30. С. 1–9.

Мельничук Мар'яна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНОВИЩА ДОВКІЛЛЯ НА ДОНБАСІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми обумовлена катастрофічним погіршенням екологічного стану на території Донбасу внаслідок тривалих воєнних дій, що призвели до значного забруднення повітря, води, деградації ґрунтів, знищення лісів, руйнування промислової інфраструктури. Наслідком цього стало широкомасштабне порушення екологічної рівноваги та загроза здоров'ю населення. Особливу небезпеку становлять затоплені шахти, стихійні сміттєзвалища та пошкоджені об'єкти хімічної промисловості, які не підлягають належному моніторингу.

За інформацією ГО «Екодія» та Державної екологічної інспекції, лише з початку повномасштабного вторгнення зафіксовано понад 2300 екологічних інцидентів. Сума збитків перевищує 1,9 трлн грн, включаючи забруднення атмосферного повітря, вод та ґрунтів. На Донбасі особливо загрозливою є ситуація з шахтою «Юнком», де у 1979 році стався ядерний вибух, а тепер її затопили без дотримання технологічних норм [1, с. 68].

Із понад ста шахт лише близько тридцяти розташовані на території, що перебуває під контролем України, тоді як інші знаходяться на тимчасово окупованих територіях і перебувають у стані часткового або повного затоплення. Основна загроза полягає в тому, що за відсутності регулярного відкачування шахтних вод, насичених шкідливими речовинами, вони можуть потрапляти до підземних водоносних шарів і річки Сіверський Донець –

головного джерела водопостачання для 70 % місцевого населення. У результаті споживання такої води зростає рівень смертності та поширення важких хвороб у регіоні [4].

Донбас як промисловий регіон завжди був забрудненим. Після 2014 року екологічна ситуація різко погіршилася через зупинку систем водовідведення, особливо на шахтах Первомайська, Лисичанська та Мирнограда. Території стали непридатними для сільського господарства. Проби ґрунтових вод у Торецьку показали критичні показники забруднення ще у 2020 році. Зараз моніторинг унеможливлений через бойові дії [2].

Окрім ґрунтових вод, серйозну загрозу становить повітряне забруднення. Пожежі на нафтобазах, знищення складів хімікатів, згорілі текстильні підприємства – все це продукує токсичні речовини, які розповсюджуються повітрям. Оцінки екологів свідчать, що спалення нафти дає викиди, еквівалентні місячним викидам транспорту великого міста. Додатково, регіон має 200 із 465 українських хвостосховищ, які зберігають токсичні залишки промисловості. Їх пошкодження може спричинити витік токсичних речовин, що в умовах бойових дій є надзвичайно імовірним [3].

Станом на 2024–2025 роки ситуація з якістю повітря на Донбасі залишається складною через наслідки війни. За даними Донецького обласного центру контролю та профілактики хвороб, у лютому 2025 року було досліджено 299 проб атмосферного повітря, з яких у 2-х пробах (0,67 %) виявлено перевищення нормативного рівня забруднення хімічними речовинами, зокрема фенолом та діоксидом азоту в місті Краматорськ [5]. У вересні 2024 року ситуація була ще гіршою: з 280 досліджених проб у 14 (5 %) зафіксовано перевищення допустимих рівнів забруднення, особливо у містах Краматорськ, Костянтинівка та на території Добропільської громади.

Основними забруднювачами повітря є формальдегід, діоксид азоту, сажа, озон, пил та оксид вуглецю. Значна частина територій, особливо в районах активних бойових дій, залишається без належного моніторингу через небезпеку для фахівців, що ускладнює оцінку реального стану атмосферного повітря [5].

Правові проблеми полягають у відсутності чітких національних та міжнародних норм щодо захисту довкілля під час війни. Міжнародне право не передбачає ефективного механізму притягнення держав-агресорів до відповідальності за екоцид. Водночас Женевська конвенція визнає злочини проти довкілля військовими злочинами. Тому всі інциденти документуються для подальших позовів у міжнародні суди [2].

Україна потребує розробки спеціальних нормативно-правових актів, які б охоплювали захист природних ресурсів під час війни, визначали порядок моніторингу на деокупованих територіях, забезпечували відшкодування збитків. Не менш важливо – забезпечення роботи ІГС, які відіграють ключову роль у зборі інформації та підвищенні обізнаності [4].

Таким чином, правовий захист екологічного стану Донбасу вимагає інтеграції екологічного моніторингу, міжнародного права, прав людини та інституційної підтримки громадських організацій. Лише завдяки цьому стане можливим не лише подолання наслідків, а й закладення підґрунтя для екологічно безпечного майбутнього регіону.

Список використаних джерел:

1. Роль громадських організацій у вирішенні питань довкілля Донбасу : аналіт. Звіт. Міжнарод. фонд «Відродження». Кропивницький : ЦНТУ, 2021. 72 с.
2. Іщенко В. «Бомба уповільненої дії»: як за рік великої війни погіршилася екологічна ситуація в Україні. *Новини Донбасу*. 2023. URL : <https://novosti.dn.ua/article/8376-bomba-upovilnenoyi-di-yi-yak-za-rik-velykoyi-vijny-pogirshylasya-ekologichna-sytuatsiya-v-ukrayini> (дата звернення: 23.04.2025).

3. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. *Організація з безпеки і співробітництва в Європі*. 2017. URL : https://www.osce.org/files/f/documents/6/3/362581_0.pdf (дата звернення: 23.04.2025).

4. Екологічна ситуація на Донбасі. *Армія FM*. 2023. URL : <https://www.armyfm.com.ua/ekologichna-situaciya-na-donbasi/> (дата звернення: 23.04.2025).

5. Стан забруднення атмосферного повітря у лютому 2025 року на території Донецької області. *Донецький обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України*. 2025. URL : <https://dn.cdc.gov.ua/articles/stan-zabrudnennya-atmosfernogo-povitrya-u-lyutomu-2025-roku-na-terytoriyi-donetskoyi-oblasti/> (дата звернення: 23.04.2025).

Монастирська Марина Леонідівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

В умовах зростаючого антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та частих екологічних катастроф дедалі більшої актуальності набуває проблематика захисту екологічних прав громадян. Право людини на безпечне довкілля є частиною фундаментальних прав, визнаних на міжнародному рівні та в межах національного законодавства України. Зокрема, стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, відшкодування шкоди, яка була завдана через порушення цього права, а також на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища [1]. Проте лише декларативного закріплення цих прав недостатньо, адже основним завданням держави є створення ефективного процесуально-правового механізму для їх дійсного забезпечення та захисту.

Процесуально-правове забезпечення екологічних прав громадян охоплює низку елементів, серед яких – участь громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень, реалізація права на звернення до суду та інших органів влади в разі порушення екологічних прав, нормативне регулювання процедур доступу до екологічної інформації.

Одним із основоположних документів у сфері забезпечення екологічних прав громадян є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ратифікована Україною в липні 1999 року. Орхуська конвенція зобов'язує держави забезпечити три основні принципи – прозорість як доступ до екологічної інформації, участь громадськості в ухваленні рішень і доступ до ефективного правосуддя. Саме на основі цих міжнародних стандартів було внесено низку змін до національного законодавства України, проте значна частина зобов'язань все ще реалізується фрагментарно.

У межах процесуально-правового забезпечення екологічних прав однією із ключових гарантій є доступ до інформації, що стосується довкілля. Законом України «Про охорону навколишнього середовища» у статті 9 закріплено низку екологічних прав громадян, одним із пунктів безпосередньо вказано, що кожен громадянин має право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом [2]. Водночас практика свідчить про часті випадки ігнорування цих вимог державними установами та організаціями, посиляючись на комерційну таємницю або ж

у відмові в наданні інформації без належного правового обґрунтування, що суттєво ускладнює громадянам можливість реалізовувати надані законом екологічні права.

Участь громадськості у процесі прийняття рішень у сфері охорони довкілля передбачає попереднє обговорення планів будівництва, оцінки впливу на довкілля тощо. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» та Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» регулюють відповідні процедури, але реалізація положень цих законів часто зводиться до формальностей. Наприклад, громадські слухання можуть проводитись без належного інформування жителів, із порушенням строків, а їх зауваження чи пропозиції не беруться до уваги під час ухвалення рішень, внаслідок чого участь громадян перетворюється не на дієвий механізм запобігання шкоди довкіллю, а на бюрократичну процедуру.

Окремо варто приділити увагу доступу громадян до судового захисту своїх екологічних прав. Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний кодекс України, а також Кримінальний кодекс України передбачають механізми оскарження незаконних рішень, бездіяльності органів влади, притягнення винних осіб до відповідальності або відшкодування шкоди. Проте в силу певних факторів ефективність таких процедур залишається низькою через такі фактори, як: складність доказування факту шкоди та її джерела, висока вартість експертиз, недостатній рівень обізнаності громадян.

Варто зазначити, що позитивну роль у процесуально-правовому забезпеченні екологічних прав відіграють громадські екологічні об'єднання та організації, які виступають не лише каталізатором громадського контролю, а й повноцінними суб'єктами процесу – подають позови до суду, ініціюють перевірки, проводять незалежні екологічні дослідження. Головними завданнями громадських організацій з екологічних питань є практична природоохоронна робота з розв'язання екологічних проблем, здійснення громадського контролю за додержанням природоохоронного законодавства, поширення екологічної інформації, участь у формуванні та реалізації державної і регіональної політики, здійснення освітньої та виховної роботи з метою формування екологічної свідомості населення [3, с.185].

Таким чином, процесуально-правове забезпечення екологічних прав громадян України перебуває на етапі активного становлення і потребує подальшого удосконалення як на рівні законодавчого регулювання, так і в практичному аспекті. Необхідно реформувати механізми доступу до правосуддя, забезпечити прозорість у прийнятті рішень, підвищити обізнаність громадян у питаннях екології та розширити повноваження інститутів громадського контролю. Ефективне процесуальне забезпечення екологічних прав є не лише вимогою часу, а й запорукою реалізації принципів сталого розвитку, збереження екологічної безпеки та гарантією права кожного на життя у здоровому та безпечному навколишньому середовищі. Саме через забезпечення цих прав реалізується гармонізація відносин між людиною, суспільством та природою на основі верховенства права та поваги до довкілля як загальнолюдської цінності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Стегній О. Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз. К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 185 с.

Нестерович Крістіна Іванівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Станом на сьогодні в умовах збройної агресії з боку росії та припинення імпорту енергоресурсів із білорусі та рф, питання пошуку ефективних шляхів гарантування продовольчої безпеки країни в найближчому майбутньому набуває особливої важливості. Найоперативнішим способом розв'язання цієї проблеми є задіяння наявного аграрного потенціалу шляхом впровадження методів органічного землеробства та часткової утилізації відходів для виробництва альтернативних видів енергії та добрив, що дозволить знизити собівартість сільськогосподарської продукції.

В умовах збройного конфлікту, дестабілізації логістичних маршрутів між виробниками та кінцевими споживачами, тимчасової окупації частини територій та блокування більшості морських портів, гарантування продовольчої безпеки залишається одним із ключових пріоритетів для органів державної влади.

Як підкреслює Ніконенко О. А., однією з ключових умов досягнення продовольчої безпеки є сталість її забезпечення, що включає гарантований доступ населення, зокрема соціальних груп, домогосподарств і окремих осіб, до достатнього обсягу харчових ресурсів у будь-який момент часу, без ризику втрати такого доступу внаслідок шоків попиту чи пропозиції, а також періодичних коливань економічної ситуації [1, с. 91].

За умов зростання вартості добрив і пального, а також низького рівня закупівельних цін на продукцію сільськогосподарського виробництва, актуальним є впровадження альтернативних способів підживлення. Одним із таких рішень може стати застосування дигестату, що дозволить частково стримати підвищення собівартості аграрної продукції.

Загрозу продовольчій безпеці спричинив зрив весняної посівної кампанії 2022 року, де тривають інтенсивні бойові дії чи території перебувають під тимчасовою окупацією. Це, у свою чергу, призвело до зниження врожайності внаслідок порушення агротехнологічних процесів обробітку ґрунтів, скорочення обсягів зібраного зерна та, як наслідок, падіння експорту зернових культур [2, с. 56].

З метою гарантування продовольчої безпеки у воєнний період, Законом України про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану передбачено такі заходи:

- на час дії воєнного стану та протягом 90 днів після його завершення передбачено спрощення процедури державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів;
- розширити перелік агрохімікатів, дозволених до ввезення в Україну, виробництва, торгівлі, застосування та рекламування без їх державної реєстрації;
- надати дозвіл на здійснення відбору зразків фахівцями приватних лабораторій та агрономами-інспекторами; спростити процедуру надання повноважень приватним лабораторіям; полегшити фітосанітарні вимоги під час транспортування продукції рослинного походження та дозволити оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі;
- відкласти на три роки з моменту завершення воєнного стану набрання чинності відповідними вимогами Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства щодо харчових продуктів, кормів, побічної продукції тваринного походження, а також здоров'я і добробуту тварин»;

– полегшити та надати дозвіл на транзитне перевезення живих тварин територією держав, де зафіксовані випадки небезпечних хвороб тварин, за умови, що ці тварини походять з господарств у країнах, вільних від таких захворювань.

Попри воєнний стан, у 2025 році тенденції у сфері зовнішньої торгівлі аграрною продукцією України, ймовірно, розвиватимуться в напрямку поступового відновлення втрачених позицій 2022 року. Очікується зростання експорту агропромислових товарів, поліпшення ситуації з імпортозалежними категоріями продуктів харчування, а також поступове зростання внутрішнього споживчого попиту. Поряд із забезпеченням продовольчої безпеки важливо також вирішити проблему дефіциту енергоресурсів. Це можна досягти, зокрема, шляхом часткової переробки сільськогосподарської продукції та харчових відходів у альтернативні джерела енергії.

З метою гарантування продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану доцільно спрямовувати інвестиції у створення масштабних агропромислових підприємств, орієнтованих на вирощування технічних і зернових культур, які можуть бути використані як паливо та корми для тваринницького сектору. Великі комплекси з утримання худоби та птахів мають підвищений екологічний ризик, тому їх доцільно оновлювати шляхом впровадження допоміжних виробництв, що спеціалізуються на виробництві біогазу для власного споживання. Загальний вектор розвитку аграрного сектору має бути спрямований на стійкі та екологічно безпечні рішення. Це включає впровадження агроекологічних методів: точного землеробства, використання сівозмін, полікультурного підходу з біологічним різноманіттям у рослинництві, а також дрібномасштабне тваринництво з дотриманням високих стандартів добробуту тварин.

Таким чином, реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити населення, особливо мешканців сільських територій, основними продуктами харчування високої якості за доступними цінами.

Проведені дослідження підкреслюють важливість розробки напрямків удосконалення виробництва та переробки агропромислової продукції з метою зміцнення продовольчої безпеки, що дозволить досягти таких результатів:

- зниження собівартості вирощування сільськогосподарських культур завдяки власному виробництву альтернативної енергії;
- підвищення якості агропродукції та адаптація до стандартів Європейського Союзу, зокрема, через розвиток органічного землеробства;
- створення численних малих переробних підприємств агросектору, які спеціалізуватимуться на виготовленні базових продуктів для окремих сільських громад;
- стимулювання розвитку тваринництва, включаючи особисті селянські господарства та малі переробні підприємства агропромислового комплексу;
- забезпечення агровиробників доступними органічними добривами, такими як дигестат.

Список використаних джерел:

1. Ніконенко О. А. Методичне забезпечення формування продовольчої безпеки України. Агросвіт. 2022. №9–10. С. 86–92.
2. Диха М. В. Продовольча безпека під призвою воєнних дій в Україні. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 25 травня 2022 р. ВП НУБіП України. С. 55–57.
3. Фурман І. В. Система фінансового регулювання аграрного сектору України: оцінка сучасного стану та активізація функціонування. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 35–50.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2246-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>

Нечипорук Анастасія Іванівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Органічне землеробство є одним із перспективних напрямів розвитку аграрного сектору України, що поєднує екологічно орієнтовану модель виробництва з високими стандартами якості продукції. В умовах воєнного стану питання правового регулювання органічного виробництва набуває особливої актуальності. Економічна нестабільність, тимчасова окупація частини територій, порушення логістичних ланцюгів та ризики ведення підприємницької діяльності в аграрній сфері вимагають системного переосмислення нормативних засад органічного виробництва.

Правову основу органічного землеробства в Україні становить Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VIII від 10 липня 2018 року. Цей нормативно-правовий акт визначає засади органічного виробництва, встановлює вимоги до обігу органічної продукції, її маркування та контролю [1]. У контексті дії воєнного стану особливого значення набуває питання збереження статусу сертифікованих органічних земель та виконання виробниками зобов'язань щодо відповідності органічним стандартам у надзвичайних умовах.

Воєнні дії зумовили значні втрати для аграрного сектору, включаючи пошкодження або повну втрату сертифікованих ділянок, мінування сільськогосподарських угідь, порушення доступу до засобів виробництва та каналів реалізації продукції. Водночас зберігається потреба в дотриманні чинного законодавства щодо сертифікації, контролю та звітності, навіть за відсутності належних технічних можливостей для цього. У таких умовах актуальним є запровадження гнучких механізмів правового реагування, зокрема щодо можливості тимчасового припинення сертифікації без втрати органічного статусу, застосування форс-мажорних обставин відповідно до цивільного законодавства та забезпечення державної підтримки суб'єктів органічного ринку.

Окрему увагу слід приділити взаємодії між українськими та європейськими сертифікаційними органами, зважаючи на прагнення України до інтеграції в аграрний ринок Європейського Союзу. У цьому контексті необхідно забезпечити взаємне визнання сертифікатів, спрощення митних процедур та створення умов для безперервного експорту органічної продукції з України, що є важливим чинником валютної стабільності та підтримки сільського господарства в цілому [2, с. 23].

Водночас на період дії воєнного стану держава повинна посилити інституційні спроможності органів, відповідальних за нагляд у сфері органічного виробництва, зокрема Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також сприяти впровадженню цифрових інструментів контролю та звітності. Не менш важливим є відновлення програм державної підтримки органічного землеробства, які були скорочені внаслідок воєнного

навантаження на бюджет, та створення правових механізмів компенсації втрат, завданих агровиробникам унаслідок бойових дій.

З огляду на екологічний, соціальний та економічний потенціал органічного землеробства, ця сфера повинна стати одним із пріоритетів відновлення аграрного сектору після завершення війни. Законодавство України має бути адаптоване до нових реалій, включаючи створення механізмів правового захисту агровиробників, збереження земельного ресурсу та стимулювання сталого землекористування на національному рівні.

У довгостроковій перспективі правове забезпечення органічного землеробства має розглядатися не лише як інструмент господарського регулювання, а як складова державної політики екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів та сталого розвитку сільських територій. Органічне виробництво сприяє збереженню родючості ґрунтів, зменшенню забруднення водних ресурсів, підтримці біорізноманіття та захисту здоров'я населення [3]. В умовах війни та післявоєнної відбудови ці аспекти мають стати ключовими при формуванні національної аграрної стратегії.

Таким чином, ефективне правове регулювання органічного землеробства — це не лише питання підтримки окремого сегменту сільського господарства, а й запорука зміцнення продовольчої незалежності України, формування екологічно відповідального ринку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
2. Органічне агровиробництво: освіта і наука : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовтня 2022 р. *Науково-методичний центр ВФПО*. Київ. 2022. 168 с.
3. Гузь М. М., Собченко Т. С. Органічне землеробство: проблеми та орієнтири розвитку в Україні. *Молодий вчений*. № 6 (58). 2018. 196–199 с. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/6/45.pdf>

Новак Антоніна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У РАЗІ ЛІКВІДАЦІЇ АБО БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Процес ліквідації або банкрутства підприємства є складним правовим явищем, що має численні соціально-економічні наслідки, особливо для найманих працівників. Працівники, як найбільш уразлива сторона у трудових правовідносинах, у таких випадках можуть бути позбавлені не лише роботи, але й гарантій соціального захисту. Постає необхідність комплексного підходу юридичних механізмів забезпечення трудових прав працівників.

Ліквідація підприємства є процесом припинення його діяльності з виключенням з Єдиного державного реєстру, під час якого здійснюється розрахунок з кредиторами та працівниками. Банкрутство – це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність. Процедура банкрутства включає кілька етапів, порушення провадження у справі про банкрутство, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, процедура

розпорядження майном, процедура санації, ліквідаційна процедура. Трудові відносини з працівниками можуть бути припинені на різних етапах банкрутства, але найчастіше це відбувається під час ліквідаційної процедури.

Передбачено особливий порядок задоволення вимог кредиторів у разі банкрутства, де вимоги працівників підприємства посідають привілейоване місце. Задовільняються вимоги працівників, які виникли з трудових правовідносин, включаючи заробітну плату, вихідну допомогу та інші компенсації, що підлягають виплаті [1]. Реалізується конституційне право громадян на соціальний захист.

На рівні європейського права проблема захисту прав працівників у разі банкрутства роботодавця знайшла нормативне закріплення після ухвалення Європейської соціальної хартії. Створено спеціальні гарантійні установи, які запроваджують механізми та забезпечують надійне та рівнозначне відшкодування працівникам належних їм за трудовими договорами сум, незалежно від фінансового стану підприємства-боржника [2].

Такий підхід зобов'язує держави забезпечити існування механізму (гарантійного фонду), який здійснює виплати працівникам у разі банкрутства підприємств. Така модель забезпечує реальний, а не лише формально-юридичний захист трудових прав.

Незважаючи на законодавчо закріплені гарантії, на практиці захист прав працівників при ліквідації та банкрутстві нерідко стикається зі значними проблемами. До них належать випадки прихованої ліквідації підприємства без дотримання встановлених процедур звільнення та виплат, зловживання процедурами банкрутства з метою уникнення розрахунків з працівниками, заниження вартості майна боржника під час його реалізації, тривалість процедур банкрутства, що відтерміновує отримання працівниками належних їм коштів, недостатня ефективність державного контролю за дотриманням трудового законодавства у процесах ліквідації та банкрутства.

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, у разі ліквідації або банкрутства підприємства підвищити ефективність захисту прав працівників. На законодавчому рівні вдосконалити норми, що регулюють відповідальність посадових осіб підприємства-банкрута або ліквідованого підприємства за порушення трудових прав, посилення контролю за діяльністю ліквідаційних комісій та арбітражних керуючих. Важливим є підвищення правової обізнаності працівників щодо їхніх прав та механізмів їх захисту у процедурах ліквідації та банкрутства. На законодавчому рівні запровадити в Україні системи гарантування виплати заробітної плати працівникам у разі неплатоспроможності роботодавця, що існує в багатьох європейських країнах і передбачає створення спеціальних фондів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства. Редакція від 01.01.2025 р. №19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення : 01.05.2025 р.).
2. Європейська соціальна хартія. Прийнята Хартією Ради Європи 03.05.1996 р., ратифікована в Україні 14.09.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення : 01.05.2025 р.).

Нянько Валерія Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У межах правовідносин поєднуються як елементи приватного права (наприклад, договірні зобов'язання між виробниками, постачальниками, трейдерами чи покупцями), так і публічні механізми правового впливу, що визначаються державним регулюванням у сфері землекористування, податкового навантаження, санітарного контролю тощо [1, с. 284].

Особливої уваги заслуговує проблема нечіткості в нормативному визначенні меж і змісту аграрних правовідносин, яка ускладнює практику застосування права, особливо в кризових умовах, таких як воєнний стан. Наприклад, законодавство України не завжди однозначно визначає правову природу відносин, що виникають між сільськогосподарським товаровиробником і державними органами в питаннях надання дотацій, квот на експорт або реквізиції майна відповідно до потреб оборони [2, с. 171].

Державна політика залишилася неоднорідною: з одного боку, відбулася лібералізація щодо сертифікації продукції та спрощення доступу до державної допомоги (згідно з Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», зміни до якого були ухвалені 15.03.2022), а з іншого – фермери стикнулися з труднощами в постачанні ресурсів, нестачею кадрів, адміністративним тиском та податковою нестабільністю.

Ще одним сегментом, де воєнний стан показав себе як дестабілізуючий чинник, стали трудові відносини в аграрному секторі. Запроваджені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX механізми спростили припинення трудових договорів, уможливили зміни умов праці та переведення працівників без згоди, що, попри доцільність з погляду гнучкості, поставило під загрозу соціальні гарантії сільськогосподарських працівників [3, с. 255].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 року № 207 «Про затвердження переліку товарів, експорт і імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік», було запроваджено експортні обмеження на зернові та інші стратегічно важливі аграрні товари. Ці заходи, хоча й мали логіку в умовах війни, водночас створили правову невизначеність.

У багатьох випадках аграрні експортери змушені були доводити наявність об'єктивної неможливості виконання зобов'язань відповідно до норм Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року [4, с. 111]. Сьогодні фермери фактично діють поза межами чинного правового поля, спираючись на тимчасові акти, які не мають повноцінної системної інтеграції у законодавство [5, с. 155].

Невизначеність спостерігається також у регулюванні питань, пов'язаних із реквізицією майна аграрних підприємств. Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачається можливість примусового відчуження майна для потреб оборони, але механізм компенсації та порядок оформлення таких дій чітко не деталізовані.

Особливо проблемною є відсутність прозорого механізму розподілу експортних квот, що часто викликає звинувачення в дискреційності рішень уповноважених органів. Варто зазначити неузгодженість між заходами екстреного реагування, запровадженими постановами Кабінету Міністрів України у 2022–2023 роках і положеннями довгострокових програм розвитку аграрного сектору, затверджених ще до початку війни, зокрема «Стратегією розвитку

сільського господарства та сільських територій на 2021–2030 роки». Україна вже має позитивний досвід співпраці з Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (FAO), а також із Європейським банком реконструкції та розвитку, які реалізують програми з відновлення зрошувальних систем, модернізації логістики та кредитної підтримки аграріїв [6, с. 288].

У контексті вирішення розглянутих проблематик теми вбачаємо необхідність розробки спеціального нормативного акта, який враховував би особливості надзвичайного правового режиму й потреби агросектора. Такий акт має передбачати прозору процедуру укладення тимчасових земельних договорів, механізми компенсації збитків агровиробникам, спрощену реєстрацію прав на майно та стандартизовану процедуру визнання форсмажору.

Список використаних джерел:

1. Курман Т. В. Аграрні відносини у сфері фінансової підтримки агробізнесу: новели і проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Земельне право, аграрне право, екологічне право, природоресурсне право*. 2023. № 1. С. 283–287.
2. Статівка А. М. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навчальний посібник. Харків : Юрайт, 2015. 272 с.
3. Курман Т. В. Аграрне право і законодавство України: синергетичні засади і перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колект. моногр. / за ред. д. ю. н., проф. А. П. Гетьмана та д. ю. н., проф. Т. В. Курман. Харків : Юрайт, 2022. 576 с.
4. Кулинич П. Ф. Правові проблеми відновлення земель, порушених внаслідок російської агресії проти України. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції* (Харків, 08 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2022. С. 108–113.
5. Коваленко Т. О. Правове забезпечення виробництва, зберігання та реалізації зерна в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2023. № 1. С. 153–158.
6. Пашенко О. М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 283–291.

Олійник Аліна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ САНІТАРНИХ ТА ФІТОСАНІТАРНИХ ЗАХОДІВ У ДЕРЖАВНІЙ АГРАРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних викликів, обумовлених воєнним станом в Україні, особливої важливості набуває ефективне правове регулювання санітарних та фітосанітарних заходів у сфері державної аграрної політики. Захист безпечності агропродовольчої продукції, охорона здоров'я населення та збереження експортного потенціалу аграрного сектору визначаються пріоритетними завданнями держави в умовах надзвичайної ситуації. Згідно з основними нормативно-правовими актами, що формують концептуальні основи державної аграрної політики України, ця політика базується на національних інтересах із урахуванням

євроінтеграційних прагнень та інтеграції у світовий економічний простір. Ключовими стратегічними орієнтирами виступають забезпечення продовольчої безпеки держави та трансформація аграрного сектору у вискоєфективну, конкурентоспроможну складову національної економіки, спроможну успішно функціонувати як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Незважаючи на збройну агресію, втрату частини врожаю та ускладнення експорту внаслідок блокування портів. Україна продовжує відігравати важливу роль гаранта світової продовольчої безпеки, відповідально виконуючи свої зобов'язання щодо постачання харчових продуктів іншим країнам.

Аналіз розвитку національного законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів, здійснений Н. В. Карпінською, дозволяє виділити три ключові етапи. Перший етап охоплює період формування законодавчої бази з 1991 до 2004 року. Другий етап пов'язаний із підготовкою України до вступу в Світову організацію торгівлі та процесом гармонізації національного законодавства з її вимогами у сфері санітарних та фітосанітарних заходів (2005–2013 роки). Третій етап розпочався у 2014 році й триває донині, характеризуючись адаптацією українського законодавства до стандартів Європейського Союзу [1, с. 115–120]. Повномасштабне вторгнення росії та незаконна окупація українських територій започаткували якісно новий етап у розвитку законодавства, що регулює застосування санітарних і фітосанітарних заходів в умовах воєнного стану, і це питання є надзвичайно важливим для дослідження. Одним із ключових нормативно-правових актів, який визначив основні правові механізми взаємодії держави та аграрного бізнесу у сфері застосування санітарних і фітосанітарних процедур, стала постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 року № 398 «Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану» [3]. Згодом відповідні питання були додатково врегульовані Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2246-IX [4]. Основні зміни, запроваджені цим Законом та відповідними підзаконними актами, охоплюють майже всі напрями регулювання у сфері санітарних і фітосанітарних заходів та умовно поділяються на три основні групи. Перша група включає заходи, спрямовані на забезпечення стабільного функціонування аграрного бізнесу, безперервності виробництва і постачання сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану, спрямована на забезпечення максимально безпечних умов для виконання фітосанітарних процедур та заходів з урахуванням нових ризиків та викликів, спричинених воєнним станом, який триває з 24 лютого 2022 року на території нашої держави. Третя група передбачає регулювання окремих процедур фітосанітарного контролю щодо об'єктів регулювання, які експортуються в межах Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 року № 626 [4]. До таких об'єктів належать товари, класифіковані за УКТЗЕД під кодами 1001 (пшениця), 1003 (ячмінь), 1005 (кукурудза), 1201 (соеві боби) та 1205 (насіння ріпаку). Запроваджені зміни мають стратегічне значення для збереження експортного потенціалу України, стабілізації економіки та підтримання глобальної продовольчої безпеки в умовах збройної агресії. Вони спрямовані на спрощення процедур контролю без ушкодження для їх ефективності, забезпечення неперервності експортних поставок, а також на посилення міжнародної співпраці для гарантування стабільності світового ринку продовольства. Особливу увагу слід приділяти тому, що під час впровадження санітарних та фітосанітарних заходів необхідно обов'язково враховувати актуальні дані про наявність чи відсутність ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами на певній території. У разі виявлення таких ризиків проведення заходів має бути негайно призупинено до повного усунення загроз компетентними органами, із забезпеченням безпеки працівників та збереженням об'єктів

регулювання. Окремо варто зазначити, що було спрощено процедури імпорту сільськогосподарської продукції рослинного походження та дерегульовано порядок переміщення насіння територією України [2]. Крім того, розширено перелік осіб, уповноважених здійснювати огляд та відбір зразків для проведення фітосанітарної експертизи (аналізів) [5]. Ці зміни спрямовані на прискорення контролю, зменшення адміністративного навантаження на аграрний сектор та забезпечення безперебійного постачання продукції в умовах воєнного стану.

Отже, з вищевикладеного стає зрозуміло, що в умовах воєнного стану правове регулювання санітарних та фітосанітарних заходів в аграрній політиці України зазнало суттєвих трансформацій відповідно до викликів безпеки, економічної стабільності та міжнародних зобов'язань. Вжиті нормативно-правові заходи спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки, безперервність аграрного виробництва та гармонізацію із міжнародними стандартами. Спрощення процедур імпорту, дерегуляція переміщення насіння, розширення кола уповноважених осіб для здійснення фітосанітарного контролю та врахування ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, свідчать про адаптивність і оперативність аграрної політики в умовах війни. Таким чином, аграрний сектор України демонструє високу стійкість і здатність до швидкої адаптації, що є важливим чинником у забезпеченні життєво необхідних потреб населення та підтримці економічної стабільності держави. Надалі важливим завданням залишається подальший розвиток нормативної бази з урахуванням сучасних загроз та викликів, а також зміцнення співпраці з міжнародними організаціями для інтеграції найкращих світових практик у національне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Карпінська Н. Правові особливості розвитку законодавства України про санітарні та фітосанітарні заходи на етапі гармонізації із законодавством ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 115–120.
2. Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2022 р. № 398. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення : 28.04.2025).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text> (дата звернення : 28.04.2025).
4. Про делегацію Уряду України для участі у багатосторонніх переговорах з підготовки та узгодження проекту Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 626. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2022-%D1%80#Text> (дата звернення : 28.04.2025).
5. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 року № 3348-XII із наступними змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 167.

Олійник Анастасія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України спричинила не лише гуманітарну катастрофу, але й безпрецедентну екологічну кризу. Станом на сьогодні розмінування та очищення потребує чверть території України. Підлив Каховської ГЕС спричинив екологічну катастрофу – до водних об'єктів потрапило 83 тис. тонн важких металів, що призвело до тривалого токсичного забруднення Дніпра й екосистем Півдня. Орієнтовно 3 мільйони га лісів зазнали пошкоджень, з них 850 тисяч га перебувають під окупацією, а понад 500 тисяч га – забруднені вибухонебезпечними предметами; наразі очищено лише 77 тисяч га. Не менш серйозною є й кліматична шкода: за оцінками науковців, внаслідок бойових дій, пожеж, витоків пального та масового переміщення населення викиди вуглекислого газу сягнули 230 мільйонів тонн [1].

Проблема охорони довкілля в умовах воєнного стану набуває не лише суто екологічного, а й соціально-правового значення. У таких умовах на перший план виходить необхідність ефективного еколого-правового забезпечення, тобто створення стабільної правової бази та інституційного механізму, що дозволяє захищати права громадян на безпечне довкілля, попереджати або мінімізувати шкоду довкіллю, а також здійснювати відновлення після руйнівних впливів війни. Основною правовою основою в цій сфері залишається стаття 50 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої екологічної шкоди, а також на вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища. Ця норма є однією з тих, що не може бути обмеженою, навіть в умовах надзвичайного або воєнного стану, що прямо передбачено статтею 64 Конституції України [2].

Однак механізми реалізації цих прав зазнали суттєвих ускладнень. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» в Україні передбачено створення та функціонування державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, яка, на жаль, досі не адаптована до умов воєнного стану. На територіях, що стали зоною бойових дій або були тимчасово окуповані, відсутній ефективний контроль з боку держави. У багатьох випадках державні природоохоронні інституції втратили можливість здійснювати моніторинг, екологічний контроль, проведення інспекцій. Крім того, обмеження доступу до окремих територій перешкоджає збору доказів воєнних злочинів проти довкілля, таких, як: цілеспрямоване знищення об'єктів критичної інфраструктури, заповідних територій, лісових масивів або ж застосування токсичних речовин [3; 4].

Однією з найбільших проблем воєнного періоду є мінна небезпека. Україна наразі є однією з найбільш замінованих країн світу. Відповідно до Положення про Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності Міністерства оборони України, передбачено участь спеціалізованих підрозділів у виявленні і ліквідації вибухонебезпечних предметів, що є необхідною умовою відновлення нормального функціонування довкілля. Замінування лісів, сільськогосподарських угідь, природних територій не тільки перешкоджає природокористуванню, а й унеможливорює проведення екологічної експертизи, рекультивації земель та повноцінне проживання населення [5].

Законодавство про оцінку впливу на довкілля, а саме Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», хоч і діє в умовах воєнного стану, зазнав тимчасових обмежень. Це стосується, зокрема, можливості швидкого проведення деяких видів господарської діяльності без повноцінної оцінки впливу, з метою забезпечення критичних потреб обороноздатності. Водночас після перемоги й переходу до відбудови має бути розроблено спеціальні процедури ретроспективної екологічної оцінки, що дозволять виявити та усунути небезпечні наслідки рішень, прийнятих у форсованому порядку [6].

Додатковим правовим інструментом у цій сфері є Закон України «Про основи національного спротиву», що передбачає залучення громадськості, територіальних громад, добровольчих формувань до забезпечення охорони об'єктів інфраструктури, зокрема і екологічно небезпечних. Це дає змогу посилити суспільний контроль над потенційно ризикованими діями, а також сприяє підвищенню рівня екологічної обізнаності населення [7].

Не менш важливим чинником правового захисту довкілля в умовах війни є міжнародно-правові зобов'язання України, зокрема положення Протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року (статті 35 та 55), які прямо забороняють використання методів ведення війни, що завдають широкомасштабної, тривалої та серйозної шкоди природному середовищу. До цього переліку варто додати Конвенцію ENMOD, Конвенцію про заборону хімічної зброї та Конвенцію про біологічну зброю. Усі ці документи зобов'язують держави утримуватись від використання природи як інструменту збройного впливу.

Отже, забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану – це не лише питання відновлення середовища після руйнувань, а перш за все – правова гарантія гідного життя, здоров'я та сталого майбутнього громадян. Воно потребує належного нормативного регулювання, модернізації систем моніторингу й контролю, активної участі громадськості та імплементації міжнародних норм.

Список використаних джерел:

1. Уламки війни: як впоратися з горами відходів руйнувань та іншими викликами URL : <https://mepr.gov.ua/ulamky-vijny-yak-vporatysya-z-goramy-vidhodiv-rujnuvan-ta-inshymy-vyklykamy/>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 р. № 391. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF#Text>
5. Положення про Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності : наказ Міністерства оборони України від 28.05.2019 р. № 264. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS32065>
6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
7. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

Підлипна Зоряна Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНОВИЩА ЧОРНОГО ТА АЗОВСЬКОГО МОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена значним погіршенням екологічного стану Чорного та Азовського морів унаслідок воєнних дій на території України. Війна спричинила масштабні руйнування прибережної інфраструктури, забруднення акваторій нафтою, важкими металами та вибухонебезпечними предметами. Відсутність ефективного екологічного моніторингу та контролю ускладнює оцінку реального стану морських екосистем. Важливим є також міжнародно-правовий аспект, оскільки агресія РФ порушує численні екологічні конвенції, зокрема Конвенцію ООН з морського права. Правові проблеми екологічного становища Чорного моря в міжнародному та в національному аспектах були предметом дослідження у працях таких провідних науковців, як: В. Андрейцев, Г. Балюк, А. Гетьман, І. Каракаш, О. Китаєва, Н. Малишева, М. Ребкало, О. Толкаченко та ін.

Проблематика правового захисту Чорного та Азовського морів під час воєнного стану включає низку викликів, пов'язаних із забрудненням акваторій вибухонебезпечними речовинами, нафтою та хімікатами. Відсутність належного екологічного моніторингу ускладнює оцінку масштабу завданої шкоди та розробку заходів для її мінімізації. Українське законодавство та міжнародні правові акти не містять чітких механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини, спричинені війною. Також виникає проблема недостатньої співпраці між державами та міжнародними організаціями щодо подолання наслідків екологічної катастрофи. Дефіцит фінансування та кадрових ресурсів обмежує можливості України у відновленні морських екосистем.

Екологічне становище Чорного та Азовського морів – це сукупність природних, фізико-хімічних та біологічних умов цих акваторій, що визначають рівень їхнього екологічного добробуту або деградації. Воно залежить від рівня забруднення вод, стану морських екосистем, біорізноманіття, антропогенного впливу та кліматичних змін. Під час воєнних дій екологічне становище значно погіршується через потрапляння нафтопродуктів, важких металів, боєприпасів та руйнування берегової інфраструктури. Також це впливає на циркуляцію водних мас, зміну температурного режиму та міграцію морських видів. Погіршення екологічного стану Чорного й Азовського морів загрожує не лише морському середовищу, а й здоров'ю людей, економіці прибережних регіонів та міжнародній екологічній безпеці. Відновлення екосистем цих морів потребує комплексних природоохоронних заходів, посилення правового регулювання та міжнародного співробітництва [3, с. 10–11].

Воєнні дії на території України спричинили серйозне погіршення екологічного стану Чорного та Азовського морів, що супроводжується численними правовими викликами. Однією з ключових проблем є відсутність ефективних механізмів притягнення до відповідальності за екологічні кримінальні правопорушення, пов'язані з воєнними діями. Українське законодавство та міжнародні договори, зокрема Конвенція ООН з морського права та Женевські конвенції, не містять достатньо чітких положень щодо відповідальності держави-агресора за екологічну шкоду у воєнний період [5]. Ще однією проблемою є ускладнений екологічний моніторинг через мінування морських акваторій, знищення інфраструктури та військові ризики. Внаслідок бойових дій відбулося масштабне забруднення морів нафтою, токсичними речовинами, залишками боєприпасів, що порушує міжнародні екологічні норми. Водночас, міжнародні механізми екологічного контролю та компенсації завданої шкоди не

пристосовані до умов війни, що ускладнює захист екосистем та відшкодування збитків [1]. Крім того, воєнні дії призвели до правової невизначеності щодо управління природними ресурсами в тимчасово окупованих регіонах. Україна потребує розробки нових правових механізмів для екологічного захисту морських акваторій під час війни, а також міжнародної підтримки у притягненні Росії до відповідальності за екологічні злочини [2].

Для вирішення цих правових проблем Україні необхідно вдосконалювати внутрішнє законодавство, посилювати співпрацю з міжнародними організаціями та державами, а також розробляти ефективні механізми для оцінки та компенсації екологічних збитків. Це включає створення спеціальних правових норм для визначення відповідальності за екоцид, підтримку міжнародних позовів і залучення фінансування для відновлення морських екосистем [4].

Отже, правові проблеми екологічного становища Чорного та Азовського морів під час воєнного стану в Україні вимагають комплексного підходу до вирішення. Воєнні дії спричинили значні екологічні збитки, зокрема забруднення вод та руйнування морських екосистем, що потребує термінових правових та практичних заходів для їх відновлення. В Україні наразі існують прогалини в законодавстві, які ускладнюють притягнення до відповідальності за екологічні злочини, а міжнародні правові норми не повною мірою враховують специфіку війни як чинника, що підвищує ризики для довкілля. Таким чином, ефективний правовий захист екологічного стану Чорного та Азовського морів під час воєнного стану можливий лише за умови розробки нових правових норм та активного залучення міжнародної спільноти для забезпечення відновлення та охорони цих унікальних екосистем.

Список використаних джерел:

1. Губарева В. Підлив Каховської ГЕС. Якими будуть наслідки для довкілля? *Ukraine War Environmental Consequences Work Group*. 2023. Вип. 14. URL : <https://uwecworkgroup.info/uk/explosion-of-the-kakhovka-hydropower-plant-what-are-the-environmental-consequences/>
2. Демчина А. Екологічні наслідки воєнної агресії для України та її сусідів. *Detectives Бюро журналістських розслідувань*. 2022. URL : <https://detectives.org.ua/publications/ekologichn-nasl-dki-vo-anno-agres-dlia-ukra-ni-ta-sus-d-v/>
3. Екологічні проблеми України: наслідки війни / уклад. О. О. Найдьорова ; Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 19 с.
4. Іщенко В. Бомба уповільненої дії. Як за рік великої війни погіршилася екологічна ситуація в Україні. *Новини Донбасу*. URL : <https://novosti.dn.ua/article/8376-bomba-upovilnenoyi-diyi-yakza-rik-velykoyi-vijny-pogirshylasya-ekologichna-sytuatsiya-vukrayini#> .
5. Малько Л. Воєнна. Екологія: новини 2022 року та оцінка екологічних наслідків агресії Росії проти України. *Research Gate*. URL : https://www.researchgate.net/publication/361285296_Voenna_ekologia_novini_2022_roku_ta_ocinka_ekologicnih_naslidkiv_a_gresii_Rosii_protiv_Ukraini

Сидорук Євгеній Олександрович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТТЯ БДЖІЛЬНИЦТВОМ В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ

Бджільництво в Україні має давні традиції та є важливою складовою аграрної економіки. В умовах ринкової економіки та активізації експорту продуктів бджільництва

актуалізуються питання нормативного врегулювання цієї сфери. Законодавче забезпечення повинно враховувати аграрні, екологічні, ветеринарні, санітарні та господарські аспекти. Бджільництво є одним із ключових напрямів аграрного сектору, якому відводиться особлива роль у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку сільського господарства. Україна володіє широким спектром переваг, що створюють сприятливе підґрунтя для активного розвитку бджільництва. Зокрема, це природні й кліматичні особливості, а також велика кількість медоносних рослин у лісах, степах і на луках, що дозволяє отримувати мед високої якості з різноманітною ботанічною основою, а також інші цінні продукти бджільництва. Додатковою перевагою є географічне розташування країни, яке відкриває широкі можливості не лише для забезпечення внутрішнього ринку, а й для виходу на зовнішні – шляхом експорту продукції [1].

Дослідження правових засад регулювання бджільництва в Україні набуває особливої актуальності через наявність численних недоліків у чинному законодавстві, яке не повністю відповідає сучасним потребам цієї сфери. Зокрема, наявні нормативно-правові акти не забезпечують належного механізму реалізації продукції бджільництва, не гарантують достатній рівень захисту прав учасників господарської діяльності в галузі бджільництва та не передбачають ефективних інструментів державної підтримки, що є необхідною умовою для виходу на міжнародні ринки.

Ключовим законодавством, що регулює діяльність із зайняттям бджільництвом є Конституція України, Закон України «Про бджільництво», Земельний кодекс України, Закон України «Про ветеринарну медицину», Закон України «Про захист рослин», «Про безпечність та якість харчових продуктів», Інструкція щодо попередження та ліквідації хвороб бджіл від 30.01.2001 року № 9.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про бджільництво», бджільництво – галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості [2].

До суб'єктів бджільництва, відповідно до ст. 4 Закону України «Про бджільництво», відносять племінні та товарні пасіки, племінні бджолорозплідники; підприємства з виготовлення обладнання та пасічного інвентаря; підприємства, установи та організації із заготівлі, переробки, реалізації продуктів бджільництва та препаратів 13 них; лабораторії сертифікації продуктів бджільництва; наукові установи, заклади освіти, дослідні господарства, які займаються бджільництвом; спілки, асоціації й інші об'єднання, діяльність яких пов'язана з питаннями бджільництва [3]. Цікавим є те, що в праві на зайняття бджільництвом майже немає будь-яких обмежень, зокрема, ця діяльність доступна як для громадян України, так і для іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб.

Наявність законодавчого регулювання у сфері бджільництва має важливе значення, адже в Україні понад 700 тисяч осіб займаються виробництвом меду, що сприяє нарощуванню обсягів продукції галузі. Водночас близько 95 % усього меду виробляється в приватному секторі. Це, у свою чергу, призвело до того, що кількості тисяч пасік більше нагадують хобі, ніж повноцінний бізнес чи сучасну аграрну індустрію. На сьогодні структура виробництва меду в Україні є такою: колективні сільськогосподарські підприємства становлять близько 10 %, приватні господарства – 33 %, приватні пасіки та фермерські господарства – 44 %, лісові господарства – 5 %, інші – 8 %. Хоча український мед загалом відповідає стандартам Європейського Союзу, надмірна фрагментарність виробництва гальмує розвиток галузі та негативно впливає на стабільність і якість продукції. За альтернативними оцінками, лише 0,002 % сільгосппідприємств займаються виробництвом меду, при цьому їх внесок у загальний

обсяг реалізації становить лише 1 %. Переважну частку – близько 90 % – забезпечують домашні пасіки, продукція яких продається безпосередньо споживачам або оптом перекупникам [4].

Продукція бджільництва включає набагато більше, ніж просто мед. Відповідно до українського законодавства, до неї належать всі речовини, які бджоли здатні добувати, трансформувати та зберігати завдяки своїм природним властивостям. Серед таких продуктів – бджолиний віск, обніжжя (квітковий пилок), перга, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута, трутневий гомогенат, а також самі бджоли, що розглядаються як живі біологічні об'єкти.

Попри те, що Україна стабільно входить до числа провідних світових виробників меду, останнім часом спостерігається суттєве скорочення обсягів експорту продукції бджільництва. Зокрема, в першому півріччі 2018 року показники експорту знизилися на 40 % порівняно з аналогічним періодом 2017 року. Основними чинниками, що негативно впливають на галузь, залишаються масова загибель бджіл, яка може бути спричинена як паразитичними кліщами й захворюваннями, до яких вони чутливі, так і отруєннями. Останнє є особливо актуальною проблемою в контексті правового регулювання бджільництва. Хоча законодавство передбачає обов'язок для фізичних та юридичних осіб, які застосовують засоби захисту рослин, повідомляти не пізніше ніж за три доби до початку оброблення медоносних рослин пасічників, пасіки яких розташовані на відстані до десяти кілометрів від оброблюваних площ, на практиці цей припис часто ігнорується і тому бджільництво зазнає величезних збитків [3].

Для того, щоб українська продукція бджільництва мала більший успіх на міжнародному ринку, доцільно враховувати практики країн Європейського Союзу. Зокрема, в ЄС значною популярністю користується мед, виготовлений на органічних пасіках. Щоб отримати відповідний статус, пасічник повинен дотриматися низки суворих вимог. Однією з ключових умов є наявність природної кормової бази: в радіусі щонайменше трьох кілометрів від пасіки не повинно бути господарств, які використовують хімічні засоби захисту рослин. Ще одна вимога стосується здоров'я бджіл – заборонено застосовувати синтетичні препарати для їх лікування. У разі необхідності дозволяється використання лише фітотерапії або органічних кислот [3].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в Україні вже сформовано певне правове підґрунтя для регулювання галузі бджільництва. Існуючі законодавчі та підзаконні акти свідчать про визнання цієї сфери як окремого напрямку аграрного виробництва. Водночас, попри наявність правового забезпечення, галузь і досі стикається з низкою серйозних викликів. Серед них – надмірна фрагментарність у виробництві, відсутність сучасних механізмів контролю якості продукції, а також фактична безкарність осіб, дії яких призводять до втрат серед пасічників. Окрім того, слід визнати, що Україна має всі шанси стати лідером у сфері органічного бджільництва. Проте реалізація цього потенціалу потребує ґрунтовної модернізації нормативно-правової бази, яка наразі лише починає формуватися.

Список використаних джерел:

1. Федорук Р., Ковальчук І., Ковальська Л. Проблеми, стан та перспективи бджільництва в Україні. *Інститут біології тварин НААН України*. URL : <http://archive.inenbio.l.com.ua:8080/ntb/ntb5/pdf/9/3.pdf>.
2. Про бджільництво : Закон України від 22.02.2000 р. № 1492-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text>
3. Кондрашова А. Особливості правового регулювання бджільництва в Україні. *Перспективні напрямки наукової думки*. 2018. Т. 2. С. 22–25. URL : https://ukrlogos.in.ua/documents/18_04_2018_49.pdf.

4. Туринський В., Адамчук Л. Важливі питання розвитку галузі бджільництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 223. С. 190–195. URL : <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Tekhnologiya/article/viewFile/5867/5775>

Струнь Анастасія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАЮВАННЯ МАЙНА У КОЛЕКТИВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Реформування аграрного сектору в Україні супроводжувалося трансформацією форм власності на землю, що призвело до необхідності вирішення складного комплексу правових питань, пов'язаних із паюванням майна колективних сільськогосподарських підприємств (далі – КСП). Актуальність теми обумовлена тим, що, незважаючи на минулі етапи реформ, низка питань, пов'язаних з визначенням правового статусу майнових паїв, механізмами їх передачі, оформленням прав на них, залишаються неврегульованими або суперечливими.

Правове регулювання паювання майна розпочалося в контексті аграрної реформи початку 1990-х років. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03 грудня 1999 року № 1529/99 закріпив правові основи розподілу майна КСП між його членами шляхом паювання. Цей процес мав на меті створення умов для формування ринкових відносин в аграрній сфері [1].

Водночас недосконалість правового механізму розподілу, відсутність чіткого обліку майна, зловживання з боку керівників підприємств стали причинами численних конфліктів і судових спорів [2].

Майновий пай – це частка в колективній власності КСП, яка належить члену підприємства та підлягає передачі, спадкуванню, обміну тощо. Відповідно до методичних рекомендації про порядок отримання майнового паю при виході із колективного сільськогосподарського підприємства його членів, майновий пай – це грошовий еквівалент трудового внеску кожного працівника в колективне надбання (майно) за період роботи в господарстві (на дату паювання) [6].

Суттєвою проблемою залишається відсутність дієвої процедури юридичного оформлення передачі майнового паю. Методичні рекомендації передбачають можливість видачі паю в натуральній або грошовій формі, проте не деталізують правову природу такої передачі: чи є це звичайним договором міни, купівлі-продажу чи розподілом корпоративного майна. Це породжує спори при реєстрації права власності на виділений пай, особливо якщо йдеться про об'єкти нерухомості чи землю. Законодавство також не встановлює єдиного підходу до оцінки майна, що відкриває простір для маніпуляцій з боку керівництва КСП.

Особливої уваги потребує правове закріплення механізму оформлення права власності на майнові паї. У багатьох випадках фізичні особи не мають відповідних документів, які б підтверджували їхнє право на пай, що ускладнює реалізацію права розпорядження майном [4].

У результаті реформ більшість КСП були реорганізовані в інші форми господарювання (ТОВ, приватні підприємства тощо), що створило новий пласт проблем. Колишні члени КСП втрачають пряме членство в новостворених структурах, а разом з ним – і механізм реалізації своїх прав на пай. Відсутність правонаступництва в контексті зобов'язань щодо майнових паїв

створює ситуацію правового вакууму, який часто доводиться вирішувати виключно лише в судовому порядку [3].

На сьогодні в Україні відсутній спеціальний закон, який унормував би процес виділення майнових паїв, визначив чіткі строки, форми компенсації, способи захисту прав пайовиків та правовий статус паю після виходу з КСП. Це суперечить принципам законності та рівності перед законом, закріпленим у статтях 1, 8, 13 Конституції України.

Отже, чинне правове поле, включаючи згадані Методичні рекомендації, не забезпечує комплексного вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією права на майновий пай. Необхідним кроком є ухвалення спеціального законодавчого акта про майнове паювання, який визначив би єдині підходи до процедури, гарантував правовий захист пайовиків і усунув наявну правову невизначеність.

Після припинення діяльності КСП або їхньої реорганізації постає проблема ідентифікації пайовиків і майна, що їм належить. Часто майно передається новоствореним господарським товариствам без належної компенсації пайовикам, що суперечить принципам справедливості та правової визначеності [5].

Законодавчі спроби врегулювати ці питання не охоплюють специфіки приватних КСП, що унеможливує ефективне захист прав учасників.

Для вирішення вказаних проблем пропонується:

- розробити єдиний Закон «Про майнові паї в сільському господарстві»;
- створити електронний реєстр пайовиків;
- запровадити спрощену процедуру спадкування майнових паїв;
- встановити обов'язковість аудиту під час реорганізації КСП із метою захисту прав пайовиків;
- забезпечити безкоштовне надання юридичної допомоги в процесі оформлення прав на паї.

Паювання майна КСП – це складний правовий процес, що залишається актуальним навіть через десятиліття після старту аграрної реформи. Відсутність чіткого законодавчого регулювання, недосконалість судової практики, проблеми з реалізацією прав пайовиків – усе це потребує комплексного підходу, законодавчого оновлення та впровадження сучасних механізмів обліку й захисту прав.

Список використаних джерел:

1. Аграрна реформа в Україні: правові основи та механізми реалізації. Київ. *Юридична думка*, 2005. 304 с.
2. Бойко М. Д. Проблеми правового забезпечення паювання майна сільськогосподарських підприємств. *Право України*. 2020. № 4. С. 113–118.
3. Гриценко І. Ю. Правовий режим майнового паю в КСП. *Юридичний журнал*. 2021. № 7. С. 27–32.
4. Кабанченко О. В. Пай як об'єкт цивільних прав: актуальні питання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2022. № 3(48). С. 102–108.
5. Левченко С. В. Спадкування майнових паїв: теорія і практика. *Вісник господарського судочинства*. 2023. № 2. С. 75–81.
6. Методичні рекомендації про порядок отримання майнового паю при виході із колективного сільськогосподарського підприємства його членів від 01.01.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002244-96#Text>

Тернопольська Юлія Вадимівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена необхідністю інтеграції України в європейський простір, особливо в контексті захисту навколишнього середовища. Європейський зелений курс передбачає комплексні зміни в політиці, економіці та правовій сфері, спрямовані на зниження викидів парникових газів та сталий розвиток. В Україні ця ініціатива набуває важливості на тлі зростаючих екологічних проблем та зобов'язань перед Європейським Союзом. Важливою є розробка відповідних законодавчих актів та нормативних документів для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку країни. Крім того, Україна повинна адаптувати свої законодавчі та регуляторні механізми до європейських стандартів, що створює правові виклики та можливості. З огляду на ці фактори, вивчення правових аспектів Європейського зеленого курсу є необхідним для ефективної реалізації екологічних ініціатив в Україні.

Дослідженню питань теорії та практики реалізації Європейського зеленого курсу присвячені численні праці таких вчених, як: Іванюта С. П., Орловська Ю. В., Петрашко Л. П., Чала В. С. та інших.

Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) є стратегічною ініціативою Європейської комісії під головуванням Урсули фон дер Ляєн, спрямованою на досягнення кліматичної нейтральності та сталого розвитку Європейського Союзу до 2050 року. Цей курс є невід'ємною частиною реалізації Порядку денного ООН на період до 2030 року та цілей сталого розвитку, що включають покращення екологічного стану планети та забезпечення економічного розвитку без подальшого виснаження природних ресурсів [1]. Головною метою ЄЗК є досягнення відсутності нетто-викидів парникових газів до 2050 року, створення економіки, яка не залежатиме від ресурсів і водночас буде стійкою та конкурентоспроможною.

Європейський зелений курс також ставить завдання забезпечити економічне зростання, не пов'язане з використанням обмежених природних ресурсів, та запобігти соціальному розриву, щоб жодна особа чи територія не залишалася позаду в процесі переходу до зеленої економіки. У рамках цього пакету ініціатив передбачено безліч заходів у різних сферах, таких як: клімат, енергетика, транспорт, промисловість, сільське господарство та сталий фінансовий розвиток. Кожен із цих аспектів взаємопов'язаний та працює на досягнення загальної мети – побудови екологічно стійкого, інклюзивного та технологічно передового Європейського Союзу. Ці ініціативи створюють нові можливості для законодавчого та правового регулювання, що потребує адаптації в національних правових системах, зокрема в Україні, для інтеграції в європейський екологічний та економічний простір [2].

Європейський Союз прагне стати першим кліматично нейтральним континентом, впроваджуючи заходи для зниження викидів парникових газів, розвитку чистих енергетичних технологій, а також захисту біорізноманіття та екосистем. Ключові напрямки діяльності охоплюють перехід до ефективних та безпечних джерел енергії, створення сталих систем харчування, що сприяють здоров'ю людей і планети, а також розвиток екологічно чистого транспорту та промисловості. Ці ініціативи зумовлюють важливі зміни в усіх секторах економіки та потребують активного впровадження нових технологій і стратегій.

Окрім цього, ЄС акцентує увагу на розвитку досліджень та інновацій, що сприятимуть трансформаційним змінам у суспільстві та економіці. Пакет також включає заходи для забезпечення сталих фінансів та інвестицій, необхідних для реалізації цього амбітного плану.

Одним із важливих аспектів є інтеграція ЄЗК в концепцію нового європейського Баугаузу, що поєднує розвиток архітектури, дизайну та інфраструктури для покращення якості життя громадян. Ці ініціативи дозволяють ЄС не тільки досягати екологічних цілей, але й підвищувати соціальну та економічну стабільність своїх членів [3].

Офіційно Україна ще не приєдналася до ЄЗК, однак уже висловила намір активно брати участь у його реалізації, навіть до отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Вона активно співпрацює з партнерами з Європейським Союзом, намагаючись адаптувати свою політику та законодавство до цілей ЄЗК. Це включає синхронізацію екологічних і економічних стандартів, розробку та впровадження зеленої політики, що відповідає європейським вимогам. Такі кроки дозволяють Україні наблизитися до європейських стандартів сталого розвитку, зокрема в питаннях енергетики, транспорту, біорізноманіття та інших важливих напрямках. У лютому 2021 року був розпочатий діалог між Україною та ЄС на високому рівні, що стало основою для подальшої інтеграції країни в реалізацію ЄЗК. Цей діалог зосереджений на розвитку співпраці в питаннях клімату, енергетики та сталого розвитку, що є ключовими аспектами для України, з огляду на її стратегічні прагнення щодо євроінтеграції [4, с. 193–207].

Для українського бізнесу реалізація ЄЗК передбачає встановлення нових стандартів, що визначатимуть напрямки його подальшої трансформації на шляху до сталого майбутнього. Це створює можливості для розробки конкурентоспроможної продукції та послуг, що відповідатимуть вимогам сталого розвитку та екологічних стандартів Європейського Союзу. Реалізація принципів ЄЗК також сприятиме підвищенню рівня корпоративної безпеки та забезпеченню рівноправної конкуренції, що є важливим аспектом для створення справедливих умов на ринку та захисту інтересів усіх зацікавлених сторін.

Однією з основних проблем при реалізації ЄЗК в Україні є недостатня правова база та необхідність гармонізації національного законодавства з вимогами ЄС. Україна повинна привести свої екологічні, енергетичні та промислові стандарти у відповідність до європейських норм, що потребує значних змін у законодавстві та запровадження нових регуляцій. Це включає адаптацію законів щодо кліматичних змін, енергетичних ефективностей, захисту біорізноманіття та сталого розвитку, що є важливими для реалізації цілей ЄЗК. Наявність юридичних бар'єрів може затримувати цей процес, створюючи ризики для бізнесу та інвесторів, які зацікавлені в «зелених» ініціативах [5, с. 177–187]. Щоб подолати ці проблеми, Україні, необхідно активізувати роботу з адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу, забезпечити правову визначеність для підприємств і інвесторів та впроваджувати політики, що стимулюватимуть «зелену» трансформацію економіки. Одним із можливих шляхів є поглиблена співпраця з Європейським Союзом у рамках наявних програм підтримки та адаптації законодавства. Також важливо розвивати національні механізми фінансування сталих проектів та створювати сприятливі умови для бізнесу, щоб він міг ефективно реалізовувати екологічно орієнтовані ініціативи, незважаючи на відсутність повної інтеграції у Європейському Союзі.

Отже, підсумовуючи, доречно зазначити, що правові аспекти цієї інтеграції передбачають не тільки зміни в національному законодавстві, але й встановлення нових стандартів для бізнесу, що допоможе Україні здійснити перехід до сталого майбутнього. Для українського бізнесу це означає необхідність адаптації до екологічних вимог Європейського Союзу, що відкриває нові можливості для розвитку конкурентоспроможної продукції та послуг, формування сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення рівноправної конкуренції. Тому правові зміни, пов'язані з реалізацією ЄЗК, є важливими не лише для екологічної трансформації, але й для зміцнення економіки та забезпечення стійкого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Україна-2023: Перемога і підготовка до відновлення. *European Business Association*. URL : <https://eba.com.ua/ukrayina-2023-peremoga-i-pidgotovka-do-vidnovlennya/>
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *United Nations*. URL : <https://sdgs.un.org/2030agenda>
3. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions The European Green Deal. *EUR-Lex* URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>
4. Кицюк І. В. Бізнес та промисловість. Зелений і безпечний Європейський Союз : монографія / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), І. В. Кицюк, Н. І. Романюк та ін.] ; за ред. А. О. Бояра, В. Й. Лажніка. Луцьк : Вежа-друк. 2023. С. 193–207.
5. Андрусевич Н. Синхронізація політики з Європейським зеленим курсом. *Інтеграція в рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною та ЄС : аналітичний звіт*. Вид. 5-те доп. / за ред. В. Мовчан та І. Коссе. Київ. 2023. С. 177–187. URL : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/Report_Integration_2023_ua.pdf

Туховська Діана Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ТРУДОВІ ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Особи з інвалідністю є однією з найбільш вразливих соціальних груп, які стикаються з численними бар'єрами у доступі до освіти, медицини, інфраструктури, а особливо до праці. Право на працю для цієї категорії громадян є основоположним у процесі соціалізації та інтеграції в суспільство. Законодавство визнає пріоритет і гарантує належні умови для реалізації трудових прав осіб з інвалідністю.

Одним з основних елементів соціального захисту осіб з інвалідністю є їхнє право на працю, що гарантується Конституцією України та спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [1].

Держава впроваджує низку заохочувальних заходів у вигляді різних видів підтримки. До таких стимулів відносять фінансову допомогу, дотації та безвідсоткові позики, спрямовані на створення або адаптацію робочих місць. Окрім цього при працевлаштуванні таких осіб, роботодавець отримує право єдиного соціального внеску за зниженою ціною 8,41% замість стандартних 22%. Дуже важливою є підтримка у сфері адаптації, коли за кошти держави особа з інвалідністю проходить перепідготовку, професійну реабілітацію або стажування осіб з інвалідністю на нових робочих місцях. Також інклюзивність корпоративної культури формує відповідний імідж роботодавця, як соціально відповідального, інноваційного та прогресивного бізнесу. В умовах воєнного стану, коли кількість осіб з інвалідністю, зокрема серед ветеранів, зростає, роль таких рішень лише посилюється [2].

Окремої уваги в сучасних умовах потребують права осіб з інвалідністю, що настала внаслідок війни. Відповідно до статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», таким особам надаються додаткові пільги, зокрема передбачено позачергове працевлаштування відповідно до професійної підготовки та висновків медико-соціальної експертизи, а також переважне право на залишення на роботі при скороченні штату чи чисельності працівників. У разі ліквідації підприємства вони мають переважне право на

повторне працевлаштування. Працюючим особам з інвалідністю внаслідок війни надається 100% оплата тимчасової непрацездатності незалежно від трудового стажу, а також розширено строки виплат допомоги по непрацездатності. Крім того, їм гарантується право на використання щорічної відпустки у зручний для них час і на додаткову оплачувану відпустку тривалістю 14 календарних днів [3].

Попри позитивні тенденції, певні проблеми все ще є актуальними, йдеться про упереджене ставлення роботодавців, які сумніваються у працездатності таких осіб, проблемою є нестача адаптованої інфраструктури, адже не всі підприємства, установи та організації мають можливість оплачувати переобладнання приміщень, встановлення пандусів, спеціалізованих меблів чи обладнання. Крім цього, серед осіб з інвалідністю низький рівень обізнаності щодо таких гарантій та можливостей [4].

Отже, враховуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що забезпечення трудових прав осіб з інвалідністю є важливим елементом формування інклюзивного та соціально справедливого суспільства. Попри наявні законодавчі гарантії та фінансові стимули з боку держави, процес реалізації трудових прав цієї категорії осіб на практиці залишається складним, що пов'язано із упередженим ставленням до таких осіб, інфраструктурними обмеженнями та низькою обізнаністю. Переборення цих бар'єрів потребує системного підходу, співпраці між державою, роботодавцями та громадянським суспільством, а також зміни суспільного сприйняття працівників з інвалідністю не як обмежених у можливостях, а як рівноправних і цінних учасників трудового процесу.

Список використаних джерел:

1. Трудові права людей з інвалідністю. URL : <https://ck.dsp.gov.ua/news/trudovi-prava-liudei-z-invalidnistiu/>
2. Переваги працевлаштування осіб з інвалідністю для роботодавців. URL : <https://www.ispf.gov.ua/news/perevagi-pracevlashtuvannya240425>
3. Трудові права та гарантії працівників-ветеранів війни. Експертка відповідає на актуальні запитання. URL : <https://budni.robota.ua/expert-thoughts/trudovi-prava-ta-garantiyi-pratsivnikiv-veteraniv-viyni-ekspertka-vidpovidaye-na-aktualni-zapitannya>
4. Соціальна адаптація осіб з інвалідністю: Виклики та перспективи. URL : <https://mindscope.biz.ua/soczialna-adaptacziya-osib-z-invalidnistyu-vyklyky-ta-perspektyvy/>

Черничко Іванна Валентинівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ

Концепція Смарагдової мережі є важливим механізмом міжнародного екологічного права, яка спрямована на збереження біорізноманіття та забезпечення екосистемної рівноваги, яка ґрунтується на положеннях Бернської конвенції 1979 року та охоплює країни як Європейського Союзу, так і за його межами, що свідчить про її універсальний характер [1]. Проблема правового регулювання Смарагдової мережі в Україні залишається недостатньо дослідженою в доктрині екологічного права, що ускладнює розробку ефективного законодавства. У 2024 році Єльський центр екологічного права та політики визначив, що Україна отримала індекс екологічної ефективності 8,3, що свідчить про значне погіршення

екологічної ситуації [2]. І хоча в Україні триває довготривала війна з росією, наразі Україна намагається реалізовувати процес створення національної Смарагдової мережі.

Системний аналіз наукового підходу Г. Анісімової в період військового стану свідчить, що «особливої уваги потребують як оцінка екологічної шкоди і пріоритети відновлення довкілля, передусім із точки зору стану екосистем, ґрунтів, поверхневих вод, можливих загроз від промислових підприємств і затоплених шахт, так і їхній вплив на лісові ресурси, природоохоронні території й біорізноманіття» [3, с. 98]. Проте підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало визначальним етапом у формуванні екологічної політики України, зокрема в контексті правового регулювання збереження біорізноманіття та розвитку екологічних мереж. Відповідно до положень п. «f» статті 361 цієї Угоди, Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє природоохоронне законодавство із законодавством ЄС, забезпечуючи комплексний підхід до охорони довкілля, включаючи збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, наприклад: Директиви навколишнього природного середовища, зокрема, Директиви 2009/147/ЄС про захист диких птахів і Директиви 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни [5].

Для врегулювання цього питання протягом останніх років було розроблено кілька законопроектів. Так, останній із них – № 4461, зареєстрований 04 грудня 2020 року. Його мета – «встановити правові та організаційні засади визначення територій Смарагдової мережі та управління ними в Україні для збереження природних оселищ та видів фауни і флори, що підлягають особливій охороні, правових та організаційних засад оцінки впливу на території Смарагдової мережі у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на території Смарагдової мережі, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, екологічної та Смарагдової мереж, збереження біорізноманіття, виконання зобов'язань України за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі – ВРУ)» [4].

Попри тривале обговорення, Законопроект № 4461 досі не ухвалений. Наразі його включено до порядку денного ВРУ 10 лютого 2025 року, що дає сподівання на можливе вирішення цього питання. Відсутність спеціального закону змушує уряд застосовувати альтернативні механізми регулювання. Так, постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 336 від 18 травня 2017 року було фактично закріплено визначення «об'єкта Смарагдової мережі – спеціальна територія для збереження біологічного різноманіття, створена (визначена) відповідно до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції)» [6]. Сьогодні ключовим нормативно-правовим актом, що визначає стратегічні напрями державної екологічної політики, є ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VII [7], який визначає, «перегляд основних стратегічних завдань державної екологічної політики, що базуються, перш за все, на виявлених кореневих причинах екологічних проблем України та фінансовій спроможності країни до їх вирішення» [7].

Натомість, часткове врегулювання державного управління у сфері формування Смарагдової мережі є позитивним кроком, оскільки воно створює основу для подальшої розбудови ефективної системи охорони природи. Постанова КМУ № 614 від 25 червня 2020 року покладає на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України важливу функцію забезпечення актуальності та достовірності геопросторових даних щодо територій Смарагдової мережі. Тобто це означає, що держава визнає необхідність системного підходу до управління природоохоронними територіями та врахування науково обґрунтованих даних для прийняття екологічних рішень.

Важливим правовим актом, який створив передумови для ідентифікації територій Смарагдової мережі та їх інтеграції з іншими природоохоронними територіями (природно-заповідний фонд, водно-болотні угіддя тощо), став Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» від 13 квітня 2020 року № 554-IX. Цей Закон заклав основу для формування єдиної цифрової координатно-просторової системи, що сприяє належному моніторингу, управлінню та охороні екологічно значущих територій. У розвиток його положень Постановою КМУ від 26 травня 2021 року № 532 було затверджено Порядок функціонування національної інфраструктури геопросторових даних. Відповідно до цього документа, інформацію про території Смарагдової мережі передбачено включати до Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду. На нашу думку, це є важливим кроком у виконанні Україною своїх міжнародних правових зобов'язань у межах євроінтеграційного процесу.

Таким чином, відсутність спеціального законодавчого акту унеможливило належне правове функціонування цих територій. Сам же Законопроект № 4461, який зареєстрований у 2020 році, досі не ухвалений, що ставить під загрозу виконання Україною міжнародних екологічних зобов'язань та ускладнює імплементацію європейських стандартів охорони природи. Наразі правове регулювання здійснюється через підзаконні акти, які лише частково врегульовують питання правового статусу та управління об'єктами Смарагдової мережі. З огляду на євроінтеграційні прагнення України, необхідним є прискорення гармонізації законодавства відповідно до Директив 92/43/ЄС та 2009/147/ЄС, що забезпечить ефективну імплементацію європейських підходів до збереження біорізноманіття.

Список використаних джерел:

1. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі : Закон України від 29.10.1996 р. № 436/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Environmental Performance Index. URL : <https://epi.yale.edu/measure/2024/EPI> (дата звернення: 18.03.2024).
3. Анісімова Г. В. Забезпечення безпеки довкілля, життя та здоров'я громадян в умовах воєнного стану: еколого-правові аспекти. *Проблеми законності*. 2022. № 157. С. 93–115.
4. Про території Смарагдової мережі : Проект Закону № 4461 від 04.12.2020 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70592 (дата звернення: 18.03.2024).
5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 19.03.2025).
6. Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2017 р. №336. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2017-%D0%BF>
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. №2697-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Чижик Тетяна Олегівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах масштабної глобалізації, стрімкого розвитку цифрових технологій та викликів з якими зіштовхується суспільство, серед яких пандемія COVID-19, збройні конфлікти, військова агресія в країні, організація праці зазнає суттєвих змін. У зв'язку із цим, виникло питання про необхідність оновлення трудового законодавства та його адаптації до нових соціально-економічних реалій.

Дистанційна робота одна із форм організації праці форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Її впровадження не тільки дало можливість адаптувати трудові відносини до нових реалій, але й стало важливим інструментом забезпечення трудових прав працівників у кризових ситуаціях для країни. В Україні правове регулювання дистанційної роботи здійснюється через низку нормативних актів.

Правове регулювання дистанційної роботи в Україні має низку переваг, це гарантування трудових прав працівника, графіка роботи, оплати праці та відпочинку, а також право на самостійне обрання робочого місця. Дистанційна робота надає працівникам значну свободу у виборі часу виконання завдань, вони розподіляють робочий час на власний розсуд, при цьому час роботи не може перевищувати нормальної, а для певних категорій осіб скороченої тривалості робочого часу [2].

Для роботодавців законодавчо визначено обов'язки щодо забезпечення умов для безпечної та ефективної дистанційної праці, гарантування відповідного рівня соціального захисту таких працівників. Також для роботодавців дистанційна робота означає зменшення витрат на утримання офісних приміщень, можливість залучати кваліфікованих спеціалістів з інших регіонів або навіть країн, а також підвищення ефективності організації праці завдяки впровадженню сучасних технологій для управління трудовими процесами.

Попри очевидні переваги, дистанційна форма зайнятості має і свої недоліки. Зокрема, складність контролю за процесом виконання завдань може призводити до порушення строків або навіть зриву проєктів. Відсутність чітко оформленого трудового договору ускладнює можливість захисту прав працівника чи замовника у судовому порядку. Також виникають ризики, пов'язані з неналежною оплатою праці, невиконанням чи неналежним виконанням працівником обов'язків і недостатнім рівнем відповідальності сторін. Окремо варто наголосити на загрозах для захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці, яка може бути розголошена під час виконання дистанційної роботи [3, с. 70].

Однією з гострих проблем є недостатня законодавча база, де не немає чітких вказівок щодо організації контролю за виконанням трудових обов'язків працівниками, які працюють дистанційно, і не визначають стандартизованих вимог до облаштування робочого місця вдома. У дистанційній роботі відповідальність за безпечні умови покладається на працівника, а державні органи не можуть контролювати домашні робочі місця, що створює ризики для обох сторін.

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що дистанційна робота в Україні стала важливою частиною ринку праці через цифровізацію, пандемію та війну в країні. Правове регулювання не досконале в трудових правах працівника та роботодавця, не надаючи

основні гарантії про оплату праці про облаштування робочого місця в дома, відсутність єдиного контролю за обліком робочого часу. Для покращення ситуації необхідно вдосконалити законодавство, деталізувати обов'язки сторін і розвивати правозастосовну практику.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1571> (дата звернення : 03.05.2025 року).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02.2021 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1213-20> (дата звернення : 03.05.2025 року).
3. Котерлін І. Б., Штих А. Т. Нормативно-правове регулювання нестандартної зайнятості населення в Україні через вплив пандемічного обмеження. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 69–72.

Шокур Єва Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ БАНКРУТОМ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Тема є надзвичайно актуальною, оскільки аграрний сектор займає ключову роль в економіці країни, і банкрутство фермерських господарств може мати серйозні соціально-економічні наслідки. В умовах економічної нестабільності, змін у законодавстві та інфляційних процесів, фермери часто стикаються з труднощами у веденні бізнесу, що робить процедуру банкрутства надзвичайно важливою для відновлення їхньої фінансової стабільності або ефективного припинення діяльності.

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність виконати зобов'язання перед кредиторами протягом шести місяців після завершення відповідного періоду сільськогосподарських робіт. Це включає неспроможність задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями або виконати зобов'язання щодо сплати податків та зборів. Також визнання банкрутства можливе, якщо фермерське господарство не сплатить страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування. Крім того, якщо підприємство не поверне невикористані кошти Пенсійного фонду України, це також може бути підставою для банкрутства. Процес банкрутства надає можливість для законного вирішення фінансових проблем і реструктуризації за допомогою суду [3].

Заява голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство є офіційним документом, що подається до господарського суду з метою ініціювання процедури банкрутства. Для подання такої заяви важливо, щоб вона була підписана головою фермерського господарства, який є офіційним представником цього підприємства. Крім того, необхідною умовою є наявність письмової згоди всіх членів фермерського господарства, що підтверджує їхню підтримку відкриттю провадження у справі про банкрутство. Заява повинна містити інформацію про фінансове становище господарства, підтвердження того, що воно не здатне виконати свої зобов'язання перед кредиторами або органами державного управління (наприклад, щодо податків чи страхових внесків). Після

подачі заяви, господарський суд перевіряє всі надані документи та, якщо всі вимоги виконані, відкриває провадження у справі про банкрутство [1, с. 20–27].

До заяви голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство необхідно додати низку документів, що підтверджують фінансовий стан господарства. Перш за все, це документи, які містять відомості про склад і вартість майна фермерського господарства, що є важливим для оцінки його платоспроможності. Також додаються відомості про майно, яке належить членам фермерського господарства на праві власності, оскільки це може бути використано для задоволення вимог кредиторів у разі банкрутства. Важливим аспектом є надання даних про розмір доходів, які фермерське господарство може отримати після завершення сільськогосподарських робіт, оскільки це дає змогу оцінити потенціал відновлення платоспроможності.

У разі визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, до складу ліквідаційної маси включаються всі активи, що належать фермерському господарству або його членам, набуті на загальні кошти. Це включає нерухоме майно, таке як: насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні споруди, а також продуктивну та робочу худобу, сільськогосподарську техніку, транспортні засоби, інвентар, а також майнові права, які мають грошову оцінку. У ліквідаційну масу також входить право оренди земельної ділянки, якщо таке право належить фермерському господарству. Проте майно, яке належить членам фермерського господарства на праві приватної власності, або набуто на особисті доходи, що не є спільною власністю, не включається до ліквідаційної маси. Всі активи, що належать до ліквідаційної маси, повинні бути продані на аукціоні, з умовою, що цільове призначення сільськогосподарських об'єктів буде збережене. Після відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється, і господарський суд надсилає копію постанови про банкрутство до органу державної реєстрації та органу місцевого самоврядування, що здійснював реєстрацію господарства [2].

Однією з основних практичних проблем визнання банкрутом фермерського господарства в Україні є недостатня прозорість і складність процедури банкрутства, зокрема в частині оцінки активів і розподілу майна серед кредиторів. Це може призвести до затримок у вирішенні справи, а також до конфліктів між членами фермерського господарства або між кредиторами, що ускладнює реалізацію ліквідаційної маси. Часто фермери стикаються з труднощами у визначенні реальної вартості своїх активів, а також з проблемами у зборі необхідних документів для подачі заяви про банкрутство, що створює додаткові труднощі у процесі судового розгляду. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалити механізми оцінки активів фермерських господарств, запроваджуючи більш ефективні та прозорі процедури, а також забезпечити належну правову підтримку для фермерів, щоб вони могли коректно і своєчасно виконати вимоги щодо подачі документів. Важливим кроком є поліпшення законодавчої бази в частині визначення прав на майно, що перебуває в спільній власності, а також спрощення процесу розгляду справ у суді [4].

Отже, підсумовуючи усе зазначене вище, визнання банкрутом фермерського господарства в Україні є складною та багатогранною процедурою, що включає різноманітні правові та практичні аспекти. Однією з основних проблем є недостатня прозорість у процесі оцінки активів та майнових прав, що ускладнює процес ліквідації та вирішення спорів між кредиторами і членами господарства. Для ефективного подолання цих труднощів необхідно вдосконалювати законодавчу базу, запроваджувати прозорі механізми оцінки активів та забезпечити більш чітке визначення прав на майно. Важливо також підтримувати фермерів на всіх етапах процесу через правову допомогу та сприяти використанню альтернативних методів вирішення спорів для мінімізації конфліктів та прискорення процедури банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Біла Т. Комітет кредиторів: обсяг повноважень та проблема невизначеності обов'язків як учасника провадження у справі про банкрутство. Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 20–27.
2. Жуков С. Особливості заявлення та розгляду вимог кредиторів у справі про банкрутство: судова практика. *Асоціація правників України. VIII Форум з конкурсного права*. 2023. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Kreditor_vimogi_bankryststvo.pdf
3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
4. Пригуза П. Як процесуальна діяльність кредиторів у справі про банкрутство стала підприємництвом. *Закон і бізнес*. 2020. № 11–12. Рр. 1465–1466. URL : https://zib.com.ua/ua/141949-yak_proce

Шпраха Андрій Ігорович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДЕРЖАВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК – ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ

З початком відкриття ринку землі постановою питання про ефективне та правильне розпорядження землями сільськогосподарського призначення. Ще до травня місяця минулого року половина всіх сільськогосподарських земель в Україні належала різним установам, таким як Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Національна академія аграрних наук України, Міністерство аграрної політики та продовольства України та праві постійного користування. Здійснювалося неефективне управління державними аграрними землями. За цей час вкорінилися корупція та незаконні схеми передавання сільськогосподарських угідь зацікавленим особам та компаніям.

Тому у зв'язку з таким використанням даних земель постало питання про створення Земельного банку України, який повинен був стати підґрунтям для відкриття ринку оренди державних земель на конкурентних засадах. У 2023 році Фонд держмайна започатковує проєкт «Земельний банк», який стане одним з етапів аграрної реформи в Україні та підвищить ефективність використання земель. Уже на кінець травня 2024 року Фонд державного майна накопичив 386 тис. гектарів сільськогосподарських земель.

І вже 13 червня 2024 року Кабінет Міністрів України затверджує постанову «Про вилучення та передачу земельних ділянок у постійне користування без зміни цільового призначення», у якій зазначено: «Вилучити з постійного користування державних підприємств, установ земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності згідно з додатком та передати їх у постійне користування державному підприємству «Фонд аграрних інвестицій» без зміни їхнього цільового призначення». Фонд аграрних інвестицій став підприємством-«прокладкою», на якому акумулювали право постійного користування вилученими земельними ділянками, а розпорядження цими землями поклали на Фонд держмайна України. Після цього було завершено проєкт Фонду державного майна України «Земельний банк». Він дав початок запуску прозорого та ефективного ринку оренди

державних сільськогосподарських земель через онлайн-аукціони. Наразі він функціонує як платформа, пояснює, яким чином буде відбуватися сам процес торгів.

Пізніше була проведена подальша корпоратизація Фонду аграрних інвестицій, і на його базі було створено державне підприємство ТОВ «Державний земельний банк», тому що Фонд аграрних інвестицій не міг розпоряджатися землями і бути організатором земельних торгів, оскільки таким оператором могло бути тільки обласне управління держгеокадастру, але на той момент їх було аж 25 по всій Україні. Надалі держава в особі управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру підписує договір оренди, де вона передає земельні ділянки в оренду ТОВ «Державний земельний банк», який і є на всі 100 % державним підприємством, але створений у формі приватної юридичної особи. Таким чином, ТОВ «Державний земельний банк» стає першим оператором земель сільськогосподарського призначення, який організовує торги через систему ProZorro та підписує договори суборенди з суборендарями, оскільки сам виступає орендарем земель сільськогосподарського призначення.

Слід зауважити, що, уклавши договір з Головними управліннями Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру ТОВ «Державний земельний банк», сплачує щомісячно орендну ставку у розмірі 12 % від нормативно-грошової оцінки (далі – НГО) земельної ділянки, який потім перераховує на рахунок Державної казначейської служби України, а вже ця орендна ставка є стартовою ціною при суборенді земельної ділянки під час аукціону. Якщо до моменту створення Земельного банку державні підприємства та установи, які зазначені в постанові Кабінету Міністрів України від 13 червня 2024 року, сплачували 1 % від НГО за постійне користування землями сільськогосподарського призначення, то тепер ця ставка на рівні 12 %, як згадувалось вище, і 90 % стартової ціни оренди буде надходити до державного бюджету, а 10 % – до місцевого. Але при цьому суборендарі після підписання договорів оренди додатково сплачуватимуть 20% Податок на додану вартість (далі – ПДВ) від вартості земельної ділянки, також державного бюджету.

У першому пулі Фонд держмайна України передав в оренду близько 82,8 тис. гектарів. Результати перших торгів були вражаючими. У період з 01 по 07 жовтня було проведено аукціони, де передали в суборенду 16 земельних ділянок сільськогосподарського призначення у Вінницькій області. Це в свою чергу 1076 гектарів з середньою НГО у 25 тис. грн. Тому стартова ціна (12 % від НГО) була на рівні 3000 тис. грн за гектар оренди землі сільськогосподарського призначення. Брили участь як невеликі фермерські господарства та ТОВ, так і великі агрохолдинги, такі як: ПАТ «Миронівський хлібопродукт», «Kernel», «НІБУЛОН» та інші. Наприклад, переможна ставка земельної ділянки, кадастровий номер 0523281400:06:001:0004, площею 50 гектарів з стартовою ціною 254 026 тис. грн після результатів аукціону становила 1 300 001 грн з орендною ставкою за гектар в 26 002 тис. грн. Беремо іншу земельну ділянку, кадастровий номер 05224583200:01:001:0070, площею 35 гектарів, початкова ціна – 45 322 тис. грн, переможна ставка 1 735 000 грн з орендною ставкою за гектар у 50 000 тис. грн і додаємо до цієї ціни 20 % ПДВ. При цьому слід зауважити, що середня вартість становила 33 тис. грн за гектар, тоді як станом на травень того року вартість оренди 1 гектара земель сільськогосподарського призначення була майже 3725 грн за гектар.

Отже, через високу конкуренцію та попит на землі сільськогосподарського призначення, ціни суттєво зросли, а сама процедура стала прозорою. Середня вартість суборенди сягає 28,5 тис. грн за гектар (з ПДВ), що свідчить про високу довіру ринку. За півроку роботи система принесла державі майже 600 млн грн, виводячи землі з тіньового обігу та створюючи рівні умови для аграріїв.

Найвищі середні ціни зафіксовані в Івано-Франківській області – 47,5 тис. грн за гектар та на Черкащині – 56 тис. грн/га разом з ПДВ.

У цьому місяці система «Прозоро.Продажі» пропонує 394 земельні ділянки для суборенди із загальною площею близько 12 тис. гектарів. Від початку функціонування проєкту було оголошено 966 аукціонів у 18 областях України на землі загальною площею 42 223 гектарів.

Список використаних джерел:

1.Про вилучення і передачу земельних ділянок у постійне користування без зміни цільового призначення : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.06.2024 р. № 541- р: станом на 25 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2024-p#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

2.Майже 600 млн гривень надходжень – підсумки півріччя торгів «Земельного банку в системі «Прозоро.Продажі». *Електронна торгова система*. URL : <https://prozorro.sale/news/2025/04/03/majzhe-600-mln-griven-nadhodzhen-pidsumki-pivrichc/> (дата звернення: 12.04.2025).

СЕКЦІЯ 6

МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Андрушко Діана Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврську рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управліннята права імені Леоніда Юзькова*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: СТАНДАРТИ ТА КОНТРОЛЬНІ МЕХАНІЗМИ

Сьогодні у сучасних умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій постає питання контролю за обігом товарів подвійного призначення, яке стає вкрай важливим у міжнародному правовому регулюванні. Під товарами подвійного призначення мають на увазі: продукцію, обладнання, матеріали, програмне забезпечення або технології, які можуть бути використані як у цивільних так і у військових цілях. Такий потенціал створює значні ризики, особливо з огляду на можливість застосування цих товарів для створення зброї або засобів доставки зброї масового знищення. Міжнародне суспільство, усвідомлює всю небезпеку, яку становить неконтрольований обіг подібної продукції, сформулювало низку правових інструментів та багатосторонніх угод, які покликані запобігати поширенню такої продукції у небажані руки. Світова практика регулювання торгівлі товарами подвійного призначення базується на міжнародних режимах, які є добровільними об'єднаннями держав. Ці об'єднання встановлюють стандарти, визначають списки контрольованих товарів і принципи ліцензування експорту.

Одним із найважливіших таких режимів, на мою думку, є вассенаарська домовленість – міжурядовий форум, який діє з 1996 року та спрямований на зміцнення регіональної та міжнародної безпеки шляхом підвищення прозорості та відповідального контролю за передачею озброєнь і товарів подвійного призначення. Учасники домовленості погоджують загальні контрольні списки, які регулярно оновлюються. Важливим принципом є недопущення передачі продукції, що може бути використана для дестабілізації регіонів чи збройних конфліктів [1]. Також окрім спеціалізованих режимів, ключову роль у формуванні глобальної політики відіграють механізми Організації Об'єднаних Націй, насамперед резолюції Ради Безпеки, які можуть містити зобов'язання держав щодо запобігання передачі технологій, пов'язаних зі зброєю масового ураження [2]. Значення мають також багатосторонні конвенції, такі як: Конвенція про заборону хімічної зброї [3] та Конвенція про біологічну зброю [4], – які прямо або опосередковано регламентують використання та експорт потенційно небезпечних технологій.

Ефективне функціонування режимів контролю за торгівлею товарами подвійного призначення ґрунтується на спільно розроблених міжнародних стандартах, що регулюють технічні аспекти, так і процедури контролю. Головна мета таких стандартів полягає в запобіганні потраплянню чутливих товарів до суб'єктів, які здатні становити загрозу безпеці, зокрема терористичних організацій, авторитарних режимів або країн, що порушують міжнародні договори. Серед ключових стандартів і принципів можна виділити:

1. Прозорість – держави-учасниці зобов'язані інформувати одна одну про свої експортні політики, надання ліцензій та відмови у їх наданні, що сприяє довірі між сторонами та зменшує ризики експорту.

2. Відповідальність постачальника – країна-експортер несе відповідальність за те, щоб експорт не призвів до дестабілізації регіону або до передачі технологій для військових потреб у заборонені руки.

3. Оцінка кінцевого користувача – ключова процедура, яка дозволяє виявити, хто саме використовуватиме товар, для чого саме та чи є ризик його військового застосування. Зокрема, встановлюється, чи не є покупець підсанкційною особою або суб'єктом, пов'язаним із збройними конфліктами.

4. Контроль реекспорту – експортна ліцензія може містити вимогу, що реекспорт (повторний продаж товару третій стороні) можливий лише після погодження з початковим постачальником.

5. Інтеграція митних органів, спецслужб і міністерств – ефективність контролю залежить від співпраці між внутрішніми державними органами, які повинні забезпечити як правову перевірку, так і технічну оцінку товарів.

На практиці реалізація зазначених принципів відбувається через систему ліцензування. Також суттєвим елементом є ведення реєстрів експортерів та впровадження внутрішньої програми дотримання, яка покладає на компанії-експортери обов'язки із самостійного моніторингу відповідності [1].

Попри існування чітких правових рамок, контроль за торгівлею товарами подвійного призначення потребує дієвих механізмів реалізації на міжнародному рівні, а саме: учасники режимів експортного контролю повинні обмінюватися інформацією щодо підозрілих операцій, списками санкційних осіб і підприємств, а також брати участь у спільних розслідуваннях. Крім того, періодично проводити зустрічі, семінари та навчальні програми для гармонізації практик.

Отже, міжнародне правове регулювання торгівлі товарами подвійного призначення є складною та надзвичайно важливою частиною міжнародного права, що забезпечує баланс між економічним розвитком та глобальною безпекою. Сучасні стандарти регулювання базуються на принципах прозорості, відповідальності, співпраці та оцінки ризиків. Результативність таких механізмів досяжна лише через активну участь держав у міжнародних режимах, впровадженні ефективних внутрішніх процедур та постійному обміні інформацією.

Список використаних джерел:

1. The Wassenaar Arrangement. On Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies. URL : <https://www.wassenaar.org/>.
2. UN Security Council Resolution 1540. 2004. URL : <https://disarmament.unoda.org/wmd/sc1540>.
4. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (CWC). 1993. URL : <https://www.opcw.org/>.
5. Convention on the Prohibition of Biological and Toxin Weapons (BWC). 1972. URL : <https://disarmament.unoda.org/biological-weapons>.

Бура Тетяна Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІД ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В РАМКАХ ЄКПЛ: ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Гендерна дискримінація продовжує бути актуальною проблемою в Європі, попри помітний правовий поступ протягом останніх десятиліть. Європейська конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) є наріжним каменем у подоланні цього явища, надаючи еволюційну рамку для захисних механізмів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно робить вагомий внесок, всебічно аналізуючи еволюцію механізмів захисту від гендерної дискримінації відповідно до ЄКПЛ. Захист від гендерної дискримінації в рамках ЄКПЛ активно розглядався правниками, серед яких: Д. С. Косінова, А. В. Паліюк, В. М. Кутовий, О. О. Скрильник та інші. Особливий акцент робиться на міжсекторальній дискримінації та позитивних обов'язках держав, втім, системний аналіз нових технологічних викликів гендерній рівності в рамках ЄКПЛ залишається недостатньо розвинутим.

Фундаментом захисту гендерної рівності в системі ЄКПЛ є насамперед стаття 14, яка забороняє дискримінацію при реалізації конвенційних прав за різними ознаками, зокрема, за статтею [1]. Однак ця заборона має обмежене застосування, оскільки вона діє лише в поєднанні з іншими фундаментальними правами, викладеними в Конвенції. Такий супутній характер статті 14 спочатку стримував її ефективність як цілісного інструменту боротьби з гендерною дискримінацією. Значний прорив стався з Протоколом № 12 до Конвенції. Цей протокол встановив окреме право на захист від дискримінації, розширивши сферу захисту за межі інших прав, передбачених Конвенцією [4]. Незважаючи на те, що це розширення є вкрай важливим досягненням, його вплив залишається обмеженим через те, що не всі країни-учасниці Ради Європи ратифікували цей протокол. Особливість заборони дискримінації, яка закріплена в ЄКПЛ, полягає у її несамотійному характері [2, с. 101].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) відіграв надзвичайно важливу роль у розвитку судової практики щодо гендерної рівності, спираючись на прецеденти, що їх створив. Знакові рішення, зокрема справи Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства [6] та Опуз проти Туреччини [5], стали каталізатором для розширення тлумачення Конвенції з метою боротьби з різноманітними формами гендерної дискримінації. У справі Опуз Суд визначив домашнє насильство як вияв гендерної дискримінації, підкресливши структурний характер певних видів гендерного насильства. Суд зробив значний внесок і у розв'язання проблеми дискримінації у сфері працевлаштування та соціального забезпечення. Окрім випадків прямої дискримінації, Суд дедалі частіше розглядає й випадки непрямої дискримінації, коли нейтральні, на перший погляд, положення мають непропорційний вплив на певну стать.

Таким чином, ЄСПЛ розглядає скарги від осіб на порушення прав людини, що дозволяє забезпечити правову відповідальність за акти дискримінації та насильства [3, с. 176]. Процесуальні інструменти, передбачені ЄКПЛ, охоплюють індивідуальні звернення до Суду згідно зі статтею 34, що дає змогу жертвам ймовірних порушень напряду вимагати компенсації. Цей механізм продемонстрував важливу роль у еволюції судової практики Суду у сфері гендерної рівності [1]. Окрім того, контроль за виконанням рішень під керівництвом Комітету міністрів забезпечує реалізацію структурних реформ для подолання системних проблем гендерної дискримінації.

Попри ці досягнення, в підходах системи ЄСПЛ до гендерної дискримінації все ще є недоліки. Доктрина свободи розсуду, яка надає державам певний простір для маневру в реалізації конвенційних прав, інколи веде до різних рівнів захисту в різних правових системах. Іноді апелюють до культурних та релігійних аргументів, щоб виправдати відмінності у ставленні, як це спостерігається у справах про релігійний одяг, який зазвичай носять жінки [3, с. 176].

Ще одним обмеженням є переважно реактивний характер системи ЄСПЛ. Суд може розглядати порушення лише після того, як вони сталися, та за умови подання відповідних справ. Такий підхід може виявитися недовгим у випадках прихованих форм дискримінації або коли жертви стикаються з труднощами у доступі до правосуддя. У процесуальному аспекті можливі реформи передбачають посилення участі третіх осіб, що надаватимуть гендерну експертизу у відповідних провадженнях, та розширення фахових знань у Суді з гендерних питань. Заходи, спрямовані на покращення доступу до правосуддя для потерпілих від гендерної дискримінації, зокрема ліквідація фінансових перепон та подолання страху перед повторною віктимізацією, сприятимуть підвищенню результативності механізмів ЄСПЛ.

Отже, попри те, що ЄСПЛ забезпечив вагомий захист від гендерної дискримінації, спираючись на судову практику, що постійно еволюціонує, та розширену нормативну базу, залишаються значні виклики. Ефективність цих захисних механізмів у майбутньому залежатиме від здатності протидіяти новим формам дискримінації, визнавати перетин несприятливих обставин та переходити до більш активних дій задля забезпечення рівності. У контексті постійних змін у європейському суспільстві ЄСПЛ повинна й надалі гарантувати, що гендерна рівність залишається ключовою цінністю.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція від 01.01.1990 р., № 995_004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.04.2025).
2. Косінова Д. С., Паліюк А. В. Заборона дискримінації: поняття, ознаки та обов'язки держави через призму конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 1(16). С. 99–105.
3. Кутовий В. М., Скрильник О. О. Рівні можливості для кожного: правова боротьба з насильством і дискримінацією у світі. *Правове забезпечення прав людини у глобальному вимірі: рівні можливості, інклюзія та протидія насильству* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (27 листопада 2024 року). Київ : КНЕУ, 2024. С. 174–178.
4. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Протокол від 04.11.2000 р., № 994_537. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text (дата звернення: 21.04.2025).
5. Справа «Опуз (Opuz) проти Туреччини» (33401/02). Справа ЄСПЛ від червня 2009 року. URL : <https://jurfem.com.ua/opuz-turkey-oglyad-rishen-yespl/> (дата звернення: 21.04.2025).
6. Справа Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства (15/1983/71/107-109). Справа від 28 травня 1985 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO1181> (дата звернення: 21.04.2025).

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ В ЄС

Політика Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері захисту прав споживачів формувалася десятиліттями та базується на фундаментальних принципах європейського права: прозорості, безпеці, справедливості та рівності. Європейська модель споживчого захисту є унікальною правовою та соціальною системою, яка не лише гарантує економічні права громадян, але й забезпечує їхню безпеку, здоров'я та можливість свідомого вибору на ринку товарів і послуг. Поява нового виду послуг, а саме цифрових, зумовлює нові виклики щодо захисту прав споживачів.

У 2024 році Європейська Комісія опублікувала звіт про оцінку ефективності чинного законодавства ЄС про захист прав споживачів у цифровому просторі (Digital Fairness Fitness Check) [1]. Перевірка охоплювала три основні директиви: Директиву про недобросовісну комерційну практику, Директиву про права споживачів, Директиву про недобросовісні умови договорів [2; 3; 5].

У звіті було встановлено, що чинне законодавство ЄС про захист прав споживачів недостатньо ефективно у протидії ризикам для споживачів у цифровому середовищі. Про це свідчать дослідження Європейської організації споживачів (BEUC), яке виявило значні занепокоєння споживачів, оскільки менше половини (43 %) споживачів повідомили, що відчують контроль над своїм онлайн-вибором [6].

Результати показують, що ці три директиви залишаються актуальними та необхідними для забезпечення високого рівня захисту споживачів та ефективного функціонування єдиного цифрового ринку. Однак, це також показує, що споживачі поведуться по-різному онлайн та офлайн [4].

Президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн доручила розпочати роботу над новим законом ЄС про захист прав споживачів під назвою «Закон про цифрову справедливість» [1].

Основні негативні практики, що створили передумови створення удосконаленого законодавства включають:

1. Темні шаблони в онлайн-інтерфейсах, які можуть несправедливо впливати на їхні рішення.

2. Дизайн цифрових послуг, що викликає залежність, що спонукає споживачів продовжувати користуватися послугою або витратити більше грошей, наприклад, функції, схожі на азартні ігри, у відеоіграх.

3. Персоналізований таргетинг, який використовує вразливості споживачів, наприклад, показ цільової реклами, що експлуатує особисті проблеми, фінансові труднощі або негативні психічні стани.

4. Труднощі з управлінням цифровими підписками, наприклад, коли компанії надмірно ускладнюють відписку.

5. Проблемна комерційна практика лідерів думок у соціальних мережах. Деякі з цих практик можуть вже суперечити чинному законодавству ЄС про захист прав споживачів та іншим законодавчим актам ЄС, наприклад, Закону про цифрові послуги [4; 8].

Частково, ці негативні практики вирішуються Законом про цифрові послуги та Законом про цифрові ринки [8; 7].

Закон про цифрові послуги (DSA) встановлює систему відповідальності для постачальників онлайн-посередницьких послуг, включаючи онлайн-платформи [8]. Однією з цілей є забезпечення безпечного, передбачуваного та надійного онлайн-середовища для споживачів. Наприклад, ст. 25 Дизайн та організація онлайн-інтерфейсу (DSA) забороняє розробляти, організовувати або експлуатувати свої онлайн-інтерфейси таким чином, щоб це вводило в оману або маніпулювало одержувачами їхніх послуг, або таким чином, щоб це іншим чином суттєво спотворювало або погіршувало здатність одержувачів їхніх послуг приймати вільні та обґрунтовані рішення [8]. Хоча ця стаття є важливим першим кроком, вона не повністю вирішує всі маніпулятивні практики.

Тож, Закон про цифрову справедливість має удосконалити уже наявне правове регулювання захисту прав споживачів цифрових послуг, основні положення якого мають включати:

- боротьбу з найбільш шкідливими ризиками для споживачів у цифровому просторі (темні шаблони, персоналізований таргетинг, вплив лідерів думок, замаскована реклама і тд.)
- сприяти більш ефективному правозастосуванню та спрощення чинних правил без шкоди для рівня захисту
- забезпечити більший ступінь гармонізації, що ще більше зменшить відмінності в законодавстві про захист прав споживачів на рівні держав-членів

Хоча нещодавні закони ЄС покращили захист в Інтернеті, все ще існують прогалини у законодавстві ЄС про захист прав споживачів. ЄС є лідером у всьому світі, тож відповідає усім вимогам сучасності, зокрема у сфері захисту прав споживачів. Про це свідчить ініціатива створення Закону про цифрову справедливість, який має на меті вирішити усі наявні проблеми, в системі цифрових послуг. Законодавча пропозиція щодо Закону про цифрову справедливість очікується до середини 2026 року.

Список використаних джерел:

1. Commission staff working document. Fitness check of EU consumer law on digital fairness. URL : <https://surl.li/yugopm> (дата звернення 28.04.2025).
2. Consolidated text: Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення 29.04.2025).
3. Consolidated text: Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02_005L0029-20220528 (дата звернення 29.04.2025).
4. Updates. *Digital Fairness Act (DFA)* | URL: <https://www.digital-fairness-act.com> (дата звернення 29.04.2025).
5. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0083> (дата звернення 29.04.2025).
6. European Commission reveals blind spots in protecting consumers online. URL : <https://www.beuc.eu/news/european-commission-reveals-blind-spots-protecting-consumers-online> (дата звернення 29.04.2025).

7. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj/eng> (дата звернення 29.04.2025).

8. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення 29.04.2025)..

Вальчук Соломія Дмитрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЄДИНИЙ ПАТЕНТ ЄС: ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У середині XX століття процеси економічної інтеграції в Західній Європі зумовили необхідність реформування патентно-правового регулювання промислової власності. Це було обумовлено потребою усунення правових бар'єрів, що перешкоджали ефективному захисту винаходів у різних країнах. Відповіддю на цей виклик стало концептуальне формування європейської патентної системи, яка передбачала запровадження уніфікованої процедури видачі патенту.

Відповідно, в ході такої еволюції було прийнято у 1973 році Конвенцію про видачу європейських патентів (Європейську патентну конвенцію (далі – ЄПК), що стала функціональною основою для діяльності Європейської патентної організації (далі – ЄПО), в складі якої діють її виконавчий орган Європейське патентне відомство (далі – ЄПВ), а також контролюючий орган – Адміністративна рада [1, с. 37].

Варто підкреслити, що ЄПК не є складовою права Європейського Союзу, а ЄПО діє як незалежний, відокремлений орган, який здійснює процедуру отримання, видачі, анулювання та оскарження європейських патентів за загальною процедурою. Проте, починаючи з 01 червня 2023 року до вищевказаного, на ЄПО було покладено процедуру видачі єдиного патенту ЄС (європейського патенту з унітарним ефектом, унітарного патенту).

Перш за все, ще у 2012 році було прийнято так званий «патентний пакет», який включав у себе три основні нормативно-правові акти: 1) Регламент (ЄС) №1257/2012 Європейського парламенту та Ради про поширення співробітництва у сфері створення унітарної системи патентного захисту; 2) Регламент (ЄС) №1260/2012 Європейського парламенту та Ради про посилену співпрацю у сфері створення унітарної системи патентного захисту щодо застосовних заходів із забезпечення перекладу; 3) Угоду про Єдиний патентний суд [2, с. 144].

Також варто додати те, що «патентний пакет» передбачав дві ключові інституційні зміни в діяльності системи єдиного патенту ЄС. Зокрема, перша стосувалась введення можливості звернення до Європейського патентного відомства для отримання єдиного патенту ЄС, який буде функціонувати та застосовуватись у всіх державах-членах ЄС як єдиний охоронний документ згідно з Регламентом ЄС №1257/2012, без потреби його подальшого національного визнання. Цей патент функціонує паралельно з національними патентами та існуючим європейським патентом [3, с. 36].

Друга була передбачена Угодою про Єдиний патентний суд, відповідно, яка регламентує діяльність єдиного судового органу з патентного права в Європейському Союзі – Єдиного патентного суду, який отримав виключну юрисдикцію щодо розгляду спорів, пов'язаних із порушенням патентних прав, а також справ про визнання недійсними (анулювання)

європейських і єдиних патентів ЄС. Наведений нормативно-правовий акт був підписаний у лютому 2019 року країнами-учасниками ЄС, окрім Польщі, Хорватії та Іспанії [3, с. 36]. Станом на 2025 рік Угода про єдиний патентний суд діє лише в межах 18 країн, які її ратифікували. Відповідно тільки ці держави мають право отримувати європейські патенти з унітарним ефектом. Наразі саме положення так званого «патентного пакету» становить правову основу функціонування системи єдиного патенту ЄС.

Якщо ж брати до уваги те, що складає єдиний патент ЄС, то тут варто врахувати думку О. О. Спесивцевої. У своєму дослідженні авторка вказала, що «європейський патент з унітарним ефектом – це європейський патент, який видається Європейським патентним відомством відповідно до правил та процедури ЄПК та який після його видачі за запитом патентовласника наділяється унітарним ефектом, який розповсюджується на територію тих держав-членів, що беруть участь у механізмі посиленої співпраці. Європейський патент з унітарним ефектом надає охорону в державах-членах ЄС, які беруть участь у посиленій співпраці, а обсяг прав, які надаються цим патентом, його обмеження та доступні засоби правового захисту є однаковими для всіх держав-учасниць» [4, с. 96].

Якщо порівнювати європейський та унітарний патенти, то запровадження європейського патенту з унітарним ефектом значно спростило процедуру його отримання. Звичайно, що перша частина процедури, до моменту видачі, валідації та підтримання патенту залишається незмінною: заявник подає єдину заявку до ЄПВ, яка проходить ретельну експертизу на відповідність встановленим вимогам, і у разі її успішного завершення заявнику надається патент ЄПВ, що супроводжується офіційною видачою патентного документа [18]. А вже от, якщо брати до уваги момент після видачі нового унітарного патенту відбуваються значні процедурні зміни. Зокрема, впродовж одного місяця, починаючи з дати видачі патенту Європейським патентним відомством, його власник може подати клопотання про надання європейського патенту унітарної дії. Альтернативно, заявник має можливість застосувати стандартну процедуру валідації в кожній країні окремо [18]. Крім подання відповідного клопотання, для патентів, виданих англійською мовою, необхідно подати повний переклад однією з офіційних мов будь-якої держави-члена ЄС. Для патентів, виданих німецькою або французькою мовами, передбачено обов'язковий переклад англійською. Також підтримання чинності унітарного патенту здійснюватиметься централізовано, що відрізняється від стандартної процедури підтримання чинності окремих національних валідацій [18].

Для країн, які не є членами ЄС, проте входять до ЄПО (Албанія, Ліхтенштейн, Ісландія, Монако, Північна Македонія, Чорногорія, Норвегія, Сан-Марино, Швейцарія, Сербія, Велика Британія та Туреччина) або які ще не завершили процес ратифікації необхідних змін у законодавстві (Чехія, Угорщина, Греція, Ірландія, Словаччина, Румунія), процедура отримання патентної охорони залишається незмінною. Зокрема, для розширення дії європейського патенту на такі юрисдикції застосовується механізм валідації (виняток становлять Велика Британія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Монако та Ірландія, де валідація не вимагається), після чого власник патенту повинен підтримувати його чинність у кожній країні окремо. Аналогічний підхід застосовується до країн, які поки що не приєдналися до унітарної системи, наприклад, Іспанія, Хорватія, Польща [18]. Тут також важливо додати, що всі спори щодо порушення прав на європейські патенти з унітарною дією відтепер розглядатимуться Єдиним патентним судом, що забезпечує централізований підхід до вирішення патентних спорів у межах унітарної юрисдикції [18].

Отже, варто підсумувати те, що запровадження єдиного патенту ЄС (європейського патенту з унітарним ефектом) є суттєвим кроком вперед у сфері гармонізації правової охорони інтелектуальної власності в Європейському Союзі. Ця система дозволяє суттєво спростити адміністративні процедури, зменшити витрати на патентування та забезпечити єдиний

правовий режим для охорони винаходів на території більшості держав-членів ЄС. Запровадження Єдиного патентного суду як спеціалізованого органу юрисдикції також підвищує правову визначеність і забезпечує ефективність вирішення патентних спорів. Водночас існують певні виклики, пов'язані з неповною участю всіх країн-членів ЄС у цій системі, що потребує подальшого вдосконалення і розширення її застосування. Проте вже сьогодні єдиний патент ЄС виступає важливим інструментом для стимулювання інновацій та розвитку внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Еннан Р. Є. Формування Європейської регіональної патентної системи та європейських стандартів охорони винаходів. *Часопис цивілістики*. 2009. С. 34–39.
2. Соломаха А. А. Трансформація патентної системи ЄС: перспективи та наслідки для фармацевтичної галузі. Modern theories and improvement of world methods : Proceedings of the XXII International Scientific and Practical Conference, м. Helsinki, 6 верес. 2023 р. 2023. С. 144–149.
3. Андрощук Г. О. Єдиний патентний суд ЄС: організаційні та економіко-правові засади функціонування. *Наука, технології, інновації*. 2019. № 2. С. 34–43.
4. Спесивцева О. О. Правове регулювання унітарної патентної охорони в Європейському Союзі. Дисертація на здобуття кандидата юридичних наук. Харків, 2023. 263 с.
5. В Євросоюзі запрацював новий єдиний (унітарний) патент і суд. *IPSTYLE Spark it*. URL : <https://ipstyle.ua/v-ievrosoiuzi-zapratsiuvav-novyj-iedynyj-unitarnyj-patent-i-sud/> (дата звернення: 27.03.2025).

Варивода Тарас Юрійович,

*здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Право на справедливий суд є основоположним правом людини, яке забезпечує кожному можливість звернутися до суду для захисту своїх прав і свобод. Це право закріплене в Європейській конвенції з прав людини (стаття 6) і є однією з основних гарантій демократичної правової держави. Конституція України також містить норми щодо національних засобів правового захисту. Під національним засобом юридичного захисту, про який йдеться у Конституції України, в юридичній літературі розуміють правовий засіб, використання якого здатне, принаймні теоретично, призвести до відновлення права, на порушення якого скаржиться заявник у міжнародній судовій інституції [1, с. 121; 2]. Однак, незважаючи на існування міжнародних норм і стандартів, проблеми з реалізацією цього права в Україні залишаються актуальними.

Метою цієї роботи є дослідження практики ЄСПЛ та її впливу на реалізацію права на справедливий суд в Україні. У межах роботи буде проаналізовано конкретні рішення ЄСПЛ щодо порушень цього права в Україні, а також проблеми та шляхи їх вирішення в рамках національного правосуддя.

Актуальність теми обумовлена необхідністю вдосконалення української судової системи, щоб забезпечити ефективний захист прав громадян та узгодити національну практику з міжнародними стандартами.

В українській історії взаємодії з ЄСПЛ є чимало судових справ. В тому числі є справи, які допоможуть краще зрозуміти суть та проблематику даної роботи. Одним із важливих рішень ЄСПЛ стало рішення у справі «Панченко проти України» (2010 р.), де суд встановив порушення права на справедливий суд через надмірні затримки в розгляді справи. ЄСПЛ вказав на необхідність забезпечення розумного строку для розгляду справи, що є важливою вимогою для забезпечення доступу до правосуддя [3].

Справа «Шмалько проти України» (2004 р.). У цій справі ЄСПЛ розглядав питання порушення права на справедливий суд через неналежне виконання національним судом вимог щодо незалежності та неупередженості суддів. Суд прийшов до висновку, що судді, які мали зв'язки з органами державної влади, не забезпечували необхідну об'єктивність при розгляді справи. ЄСПЛ підкреслив важливість гарантій незалежності суддів для забезпечення справедливості [4].

Справа «Ісаєв проти України» (2018 р.). Це рішення стало важливим прикладом для розуміння вимог ЄСПЛ щодо забезпечення прав на доступ до суду. У справі Ісаєв ЄСПЛ констатував порушення права на справедливий суд через обмежений доступ заявника до правосуддя, що виникло через недостатню правову допомогу та відсутність ефективних засобів правового захисту [5].

Справа «Костюков проти України» (2019 р.). У цьому випадку ЄСПЛ розглядав питання порушення права на справедливий суд через затримку в розгляді кримінальної справи. Суд підтвердив, що затримка у розгляді справи, яка тривала понад три роки, є порушенням вимог ст. 6 ЄКПЛ щодо справедливості судового процесу [6].

Практика ЄСПЛ значно вплинула на судову систему України, надаючи роз'яснення щодо застосування принципів справедливого суду. Зокрема, численні рішення ЄСПЛ стали основою для покращення механізмів захисту прав вітчизняними судами, а також для внесення змін до українського законодавства. Наприклад, рішення ЄСПЛ щодо незалежності суддів стало підставою для низки реформ в Україні, зокрема у процесі добору та призначення суддів, а також для посилення ролі Вищої ради правосуддя у контролі за діяльністю суддів. У контексті забезпечення нормального доступу до суду не можливо не згадати економічні перепони, котрі, незважаючи на формально визначену можливість доступу, створюють проблеми в матеріальному плані. У цьому питанні, на мій погляд, можливо, краще було би на законодавчому рівні змінити підхід законодавця до розподілу судових витрат, зокрема в адміністративному судочинстві, оскільки там особа звертається для суду з метою поновлення порушених державою чи органами місцевого самоврядування прав. Але вона банально не може оплатити проведену експертизу. Окрім судового збору, до економічних перепон можна віднести неможливість оплатити юридичні послуги адвоката. Але тут слід мати на увазі не кримінальні справи, оскільки в п. 3 ст. 6 Конвенції прямо зазначено, що у кримінальному судочинстві держава зобов'язана надати безоплатну правову допомогу. Але, окрім кримінальних справ, є ще інші види судочинства, в яких необхідним є захисник, з оплатою якого пересічні громадяни не завжди в змозі впоратися. Так, у нас є інститут безоплатної вторинної правової допомоги, але право на нього відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» мають особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення [7].

Підводячи підсумок всьому вищесказаному можна відзначити, що право на справедливий суд є фундаментальним правом людини, і його реалізація має важливе значення для функціонування демократичної правової системи. Україна, як сторона Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана забезпечувати це право, але на шляху до його повної

реалізації в країні існують значні виклики. Порушення права на справедливий суд в Україні, такі як затягування розгляду справ, недостатня якість правосуддя, політичний вплив на суддів та інші проблеми, залишаються актуальними і потребують подальших зусиль для їх усунення.

Список використаних джерел:

1. Гусаров К. В. Вплив конституційної скарги на остаточність судового рішення та вичерпання національних засобів юридичного захисту у цивільному процесі. *Вісник Національної академії правових наук України*. №1(88). 2017.С. 120–129.
2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 30.04.2025).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2009 року у справі №10911/05. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_709#Text (дата звернення : 30.04.2025).
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2004 року у справі №60750/00. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226#Text (дата звернення : 30.04.2025).
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 04 грудня 2018 року у справі № 35523/06. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d32#Text (дата звернення : 30.04.2025).
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 21 лютого 2019 року у справі №18282/18. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e23#Text (дата звернення : 30.04.2025).
7. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення : 30.04.2025).

Гордійчук Дарія Володимирівна,

*Здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КІБЕРЗЛОЧИННИЙ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: ПІДХОДИ США

У XXI столітті кіберзлочинність стала глобальною проблемою людства. Сполучені Штати Америки, завдяки своєму високому рівню технологічного розвитку та впливу на цифровізацію й глобалізацію в світі, є однією з найбільших цілей кіберзлочинців, хоча й країна займає лідируючі позиції в розробках міжнародних правових інструментів для боротьби з кіберзлочинністю.

США розуміють кіберзлочинність як світову загрозу, що потребує комплексного регулювання, тому вони активно розвивають власне законодавство, яке впливає на практику подолання проблеми на міжнародному рівні.

Конвенція про кіберзлочинність (Convention on Cybercrime), або Будапештська конвенція (Budapest Convention), яка була прийнята 23 листопада 2001 року й набула чинності 01 липня 2004 року, стала одним із фундаментальних міжнародних документів, що є основою для боротьби із зазначеною проблемою на сучасному етапі розвитку технологій у світі. Документ був розроблений Радою Європи спільно з країнами-партнерами, зокрема США, Канадою та Японією. Основними цілями конвенції стали впорядкування кримінального законодавства країн щодо злочинів у сфері ІТ, створення ефективних методів розслідування

кіберзлочинів, міжнародна співпраця й захист прав людини. Також вона охоплює злочини, пов'язані зі зломом комп'ютерів і систем, розповсюдженням шкідливого ПЗ, онлайн-шахрайством, порушенням авторських прав, дитячою порнографією в Інтернеті тощо.

Положення Будапештської конвенції стали фундаментом для подальших американських законів щодо кіберзлочинів, зокрема Закону про шахрайство й зловживання комп'ютерами (Computer Fraud and Abuse Act of 1986, CFAA), який регулює та встановлює відповідальність за розповсюдження шкідливих програм, кібершахрайство й кібертероризм. На мою думку, CFAA є не менш фундаментальним документом ніж Будапештська конвенція, адже він був першим федеральним законом США, який передбачив кримінальну відповідальність за незаконні дії в кіберпросторі й створив юридичну базу для переслідування хакерів. Загалом його положення навіть вплинули на міжнародну практику, особливо в країнах, які тісно співпрацюють із США, зокрема в рамках НАТО.

Другий федеральний закон Сполучених Штатів (Electronic Communications Privacy Act of 1986) захищає електронні комунікації від перехоплення або розголошення. Основна мета – оновити законодавство про приватність, адже на момент прийняття ЕСПА вже активно використовували e-mail і комп'ютерні мережі. Дія закону охоплює не тільки боротьбу з кіберзлочинністю, а й захист прав людини в цифровому середовищі. Хоч його вплив на міжнародне право є менш прямим ніж, наприклад, Будапештської конвенції, проте ЕСПА таки істотно позначився на правовій практиці в глобальному масштабі. Він змусив багато країн створити власні закони, які є сумісними з принципами американського законодавства, що привело до зближення національних законодавств у питаннях кримінального процесу щодо кіберзлочинності.

У контексті міжнародної співпраці в сфері боротьби з кіберзлочинністю важливо враховувати зобов'язання України як сторони Будапештської конвенції про кіберзлочинність (ETS №185), ратифікованої у 2005 році. Це визначає необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами й сприяє ефективній взаємодії з іншими державами в сфері кібербезпеки.

Отже, США є світовим лідером у питаннях формування глобального підходу до боротьби з кіберзлочинами. Їхні національні закони, як-от CFAA та ЕСПА, разом із участю в Будапештській конвенції, стали ключовими для розвитку міжнародної правової бази у сфері кібербезпеки. США не лише створили ефективне законодавство для регулювання кіберзлочинів у середині країни, а й значно вплинули на правові системи інших держав.

Список використаних джерел:

1. Ничипорчук Н., Вознюк Є. Секрет успіху США у сфері інформаційної безпеки. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2018. № 1. С. 66–71. URL : <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/download/28/15> (дата звернення : 25.04.2025).
2. Портал Ради Європи: Будапештська конвенція. URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/the-budapest-convention> (дата звернення: 25.04.2025).
3. Закон про шахрайство та зловживання комп'ютерами. URL : <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/4718> (дата звернення : 25.04.2025).
4. Electronic Communications Privacy Act of 1986. URL : <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/4952/text> (дата звернення : 25.04.2025).

Григорчук Вікторія Євгенівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ ГРОМАДЯНАМИ КРАЇН, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройні конфлікти ускладнюють звичне життя, особливо коли особисті та майнові зв'язки перетинають лінію фронту. Право має захистити звичайних людей, чиє життя залежить від ворожнечі між їхніми країнами. Питання цивільних відносин між громадянами воюючих держав стають особливо гострими. Збройні конфлікти, на жаль, є актуальними, руйнуючи міста, інфраструктуру та людські стосунки, породжуючи правові проблеми. Тому важливо розуміти особливості правового регулювання цих відносин для справедливого та ефективного розв'язання проблем.

До 2022 року правове регулювання цивільних, сімейних та кримінальних відносин між Україною та російською федерацією здійснювалося на підставі Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року [1]. Однак 01 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон № 2783-IX, яким було зупинено дію та здійснено вихід з цієї Конвенції у відносинах з російською федерацією та Республікою Білорусь [2], що, у свою чергу, призвело до відсутності правової бази для врегулювання приватноправових питань між громадянами цих країн.

У сучасних умовах війни між Україною та росією особливого значення набувають правові аспекти розірвання шлюбу між громадянами цих країн. Ключовими стають питання визначення місця проживання спільних дітей, поділу майна та процедури самого розлучення. Законодавство України передбачає можливість припинення шлюбу, навіть якщо один з подружжя перебуває за кордоном. Водночас суди та органи опіки при вирішенні спорів щодо дітей враховують такі фактори, як вік дитини, ставлення батьків до виконання батьківських обов'язків, її прихильність до кожного з них та інші важливі обставини. У питаннях поділу майна застосовується принцип рівності часток, однак суд може відступити від нього за наявності обґрунтованих підстав [3, с. 89].

Особливості розірвання шлюбу з громадянином рф під час воєнного стану: по-перше, єдиний шлях – звернення до суду, переважно за місцем проживання відповідача. Якщо воно невідоме, позов подається за місцем проживання позивача (за наявності дітей або вагомих причин), за домовленістю, за місцем знаходження майна відповідача в Україні або за останнім відомим місцем його проживання. По-друге, для ініціювання розлучення потрібні квитанція про сплату судового збору, копії свідоцтва про шлюб, паспорти та коди сторін, шлюбний договір і позовна заява з додатками. Цей перелік може варіюватися. Відсутність копії паспорта відповідача не є проблемою. По-третє, справу розглядає суд у загальному або спрощеному порядку. Якщо місцезнаходження відповідача невідоме, його викликають через вебсайт судової влади України, і з моменту публікації він вважається повідомленим. Отже, шлюб може бути розірвано навіть без точної інформації про місце перебування відповідача. Насамкінець, визнання українського рішення в рф може бути складним через відсутність співпраці, тому варто планувати подальші юридичні кроки [4].

Оформлення майнових прав у воєнний час є проблематичним, особливо щодо нерухомості осіб, пов'язаних з країною-агресором. Після початку російської агресії українське законодавство оперативно заборонило передачу майна громадянам та компаніям з рф. Цивільний кодекс України, який регулює основні майнові відносини, у статті 202 визначає

поняття правочину, а стаття 203 встановлює загальні вимоги до його чинності [5]. Однак поряд із загальними умовами в особливих випадках діють спеціальні обмеження, затверджені нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України. Зокрема, згідно з Постановою № 187 від 03 березня 2022 року «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації», заборонено вчинення будь-яких правочинів, пов'язаних із відчуженням нерухомості на користь фізичних або юридичних осіб російської федерації [6]. Ці обмеження є чинними та спрямовані на відвернення можливих загроз національній безпеці.

Правочини, що порушують встановлену заборону, є недійсними з моменту їх вчинення, без потреби рішення суду, згідно зі статтею 215 Цивільного кодексу України [5]. Це особливо важливо, коли громадянин рф намагається відчужити майно в Україні, навіть за наявності довіреності. Заборона стосується як нотаріального посвідчення, так і державної реєстрації права власності за такими угодами. Державні реєстратори зобов'язані відмовляти в реєстрації таких правочинів. Отже, набуття права власності на нерухомість від громадянина країни-агресора в умовах збройного конфлікту фактично заблоковано.

Зважаючи на складність оформлення майнових прав у воєнний час, щодо осіб, пов'язаних з країною-агресором, наступним важливим аспектом є питання спадкування в умовах збройного конфлікту. Ми стикаємося з низкою специфічних правових аспектів, особливо коли спадкоємці та спадкодавці є громадянами країн, що перебувають у стані війни. До прикладу воєнний стан в Україні вносить свої корективи у процедуру оформлення спадщини. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» передбачено зупинення незавершених нотаріальних дій за зверненням осіб, пов'язаних з державою-агресором, до яких належать і громадяни російської федерації, за винятком тих, хто законно проживає на території України [7]. Нотаріусам заборонено вчиняти будь-які нотаріальні дії на їхню користь, крім засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства росії.

Що стосується можливості заповісти майно громадянину країни-агресора, то Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164, на жаль, цього не забороняє [7]. Однак, слід враховувати ризики, пов'язані з санкціями, які можуть бути застосовані до таких осіб, що може призвести до конфіскації їхнього майна в Україні. Крім того, існують практичні складнощі, пов'язані зі строками прийняття спадщини, які під час воєнного стану не продовжуються, та можливим упередженням ставленням судової системи до всього, що пов'язано з країною-агресором. Також слід чітко ідентифікувати спадкоємця у заповіті, щоб уникнути проблем при оформленні спадщини.

Збройний конфлікт між Україною та росією спричинив глибоку трансформацію правового регулювання цивільних відносин між їхніми громадянами. Відмова від дії попередніх міжнародних угод оголила низку складних питань у сферах шлюбу, майнових прав та спадкування. В умовах воєнного стану українське законодавство запроваджує захисні механізми, зокрема щодо майнових операцій з особами, пов'язаними з агресором. Проте кожна конкретна ситуація, що виникає в цих умовах, є унікальною та потребує індивідуального правового аналізу для забезпечення справедливості та захисту прав усіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Конвенція від 22.01.1993 р. *Законодавство України. Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення : 01.05.2025).
2. Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу

і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року : Закон України від 01.12.2022 р. № 2783-IX. *Законодавство України. Верховна Рада України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20> (дата звернення : 01.05.2025).

3. Грибачова І. П., Зінченко Г. С. Правові наслідки розірвання шлюбу з іноземцем. *Електронний архів Сумського державного університету.* 2021. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86372> (дата звернення : 01.05.2025).

4. Левченко В. Розірвання шлюбу з громадянином рф, який перебуває за кордоном, під час воєнного стану в Україні. *Юридична практика.* 28.12.2023 р. URL : <https://pravo.ua/rozirvannia-shliubu-z-hromadianynom-rf-iakyi-perebuvaie-za-kordonom-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini/> (дата звернення: 01.05.2025).

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (редакція від 09.04.2025). *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.05.2025).

6. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187 (редакція від 27.03.2023). *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF> (дата звернення : 01.05.2025).

7. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 (редакція від 12.02.2025). *Верховна Рада України. Законодавство України* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF> (дата звернення : 01.05.2025).

Гулько Наталія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВИЙ СТАТУС АПАТРИДІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема відсутності громадянства у сучасному світі залишається надзвичайно актуальною. Попри стрімкий розвиток міжнародного права і захисту прав людини, мільйони людей на планеті досі не мають громадянства жодної держави. Це особи апатриди, які перебувають у надзвичайно вразливому становищі: позбавлені прав, захисту та можливості реалізувати свої основні свободи в повному обсязі.

Апатрид — це особа, яка не визнається громадянином жодної держави відповідно до її законодавства [1]. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) у світі налічується приблизно 4,4 мільйона осіб без громадянства станом на кінець 2023 року [2]. Проте реальна кількість може бути значно вищою через складнощі у зборі статистики.

Особи стають апатридами, як правило, з таких причин:

- апатридом можна стати внаслідок втрати громадянства. Це трапляється, коли особа позбавляється громадянства держави за рішенням влади або виходить із громадянства за власним бажанням, не набувши при цьому громадянства іншої країни. Наприклад, у Великій Британії право на позбавлення громадянства закріплено в розділі 40 Закону про британське громадянство 1981 року (British Nationality Act 1981) [6];

- існування дискримінаційних підстав. У минулому, а іноді й сьогодні, існують законодавчі норми, які можуть призводити до позбавлення громадянства певних груп населення за етнічною, релігійною або політичною ознакою. Одним з найбільш жахливих

прикладів дискримінаційного позбавлення громадянства є політика нацистської Німеччини щодо євреїв та інших меншин. Нюрнберзькі расові закони 1935 року, зокрема Закон про громадянство Рейху, позбавили євреїв німецького громадянства, оголосивши їх «підданими держави» без політичних прав [7];

- одруження жінки з іноземцем, коли відповідно до чинного законодавства її держави вона автоматично втрачає громадянство, а законодавство держави чоловіка не надає їй громадянства чоловіка. Для прикладу, у Швейцарії іноземна жінка не отримує громадянство автоматично після одруження з громадянином Швейцарії. Однак вона може подати заявку на спрощену натуралізацію за певних умов [8];

- у разі народження в батьків, які є апатридами. Якщо дитина народжується у батьків, які не мають громадянства жодної держави, і законодавство країни народження не передбачає автоматичного надання громадянства за місцем народження (принцип «права ґрунту»), дитина також народжується апатридом. Наприклад, дитина народжена в Німеччині, автоматично отримує німецьке громадянство лише в тому випадку, якщо хоча б один з батьків є громадянином Німеччини або якщо один з батьків легально проживав у Німеччині протягом п'яти років і мав право на постійне проживання на момент народження дитини [9];

- припинення існування держави внаслідок територіальних змін тощо. У випадках серйозних геополітичних змін, таких як розпад держави, об'єднання держав або передача територій, особи, які проживали на території зниклої держави, можуть втратити її громадянство. Розпад Радянського Союзу та Югославії: саме ці історичні події призвели до появи значної кількості осіб, які не змогли або не захотіли прийняти громадянство нових незалежних держав і не мали іншого громадянства [3, с. 176].

Існують міжнародно-правові документи, які регулюють статус осіб без громадянства — зокрема, Конвенція про статус апатридів 1954 року та Конвенція про скорочення осіб без громадянства 1961 року. Перша з них спрямована на визначення основних прав апатридів і недопущення їх дискримінації, проте не має на меті усунення самого явища безгромадянства. Натомість Конвенція 1961 року орієнтована саме на подолання цього стану: вона заохочує держави надавати громадянство особам без громадянства, які постійно проживають на їхній території, а також дітям, народженим у таких державах від апатридів. Крім того, вона забороняє позбавляти особу громадянства, якщо це призведе до безгромадянства, і передбачає створення міжнародного органу для захисту прав апатридів, функції якого, відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН, виконує Верховний комісар ООН у справах біженців [3, с. 175–176].

Правовий статус осіб без громадянства часто прирівнюють до статусу іноземців, проте між ними існують принципові відмінності, зокрема у сфері підпорядкування державній юрисдикції.

Особам без громадянства не притаманний дипломатичний захист з боку будь-якої держави, на відміну від іноземців, які користуються захистом країни свого громадянства. Апатриди перебувають виключно під юрисдикцією держави свого фактичного проживання, яка, згідно з вимогами міжнародного права, зобов'язана видавати їм документи, що підтверджують їхній статус. З огляду на небажаність існування великої кількості апатридів у межах однієї держави, країни прагнуть скоротити безгромадянство, стимулюючи інтеграцію та надання громадянства особам, які постійно проживають на їх території [3, с. 175–176].

На території України налічується понад 36 тисяч осіб без громадянства. Значна частина контингенту осіб без громадянства в Україні представлена дітьми, народженими на територіях Автономної Республіки Крим та окремих районах Донецької і Луганської областей, що не контролюються українською владою, особами без визначеного місця проживання, літніми громадянами, які володіють паспортами колишнього Радянського Союзу, а також особами, що

відбувають покарання у місцях позбавлення волі [4]. Безумовно, війна в Україні значно погіршила становище апатридів, обмеживши їхні права, ускладнивши доступ до базових послуг, підвищивши ризики для їхньої безпеки та створивши нові перешкоди у врегулюванні їхнього правового статусу.

Парламентський комітет з прав людини зареєстрував законопроект 2335 для визнання осіб без громадянства. Закон передбачає можливість отримання дозволу на імміграцію та посвідки на постійне проживання після двох років перебування в Україні, гарантує безоплатну вторинну правову допомогу під час проходження процедури визнання статусу, а також звільняє таких осіб від сплати судового збору у разі оскарження рішень Державної міграційної служби. Крім того, збільшується строк дії посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон з трьох до п'яти років, спрощується процедура працевлаштування апатридів і закріплюється їх право на працю та гідний рівень життя. Усі ці зміни є важливим кроком на шляху до гарантування базових прав осіб без громадянства та забезпечення їх соціальної інтеграції [5].

Підсумовуючи, апатриди у сучасному світі є однією з найбільш незахищених категорій населення. Відсутність громадянства позбавляє їх базових можливостей, які вважаються природними для громадян – право на освіту, охорону здоров'я, правовий захист та соціальне забезпечення. Це підкреслює необхідність посилення зусиль держави та міжнародної спільноти щодо захисту прав апатридів та запобігання безгромадянству.

Список використаних джерел

1. Конвенція про статус апатридів: від 28.09.1954: станом на 11.01.2013. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text (дата звернення: 30.04.2025).
2. Global Report 2023 Statelessness. UNHCR- The UN Refugee Agency. URL : https://reporting.unhcr.org/global-report-2023/focus-areas/statelessness?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.05.2025).
3. Войціховський А. В. Міжнародне право. Харків : МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 544 с.
4. Яцкевич М. В ООН назвали кількість осіб без громадянства, які живуть в Україні. *Суспільне-Новини*. 14.11.2020. URL: <https://suspihne.media/79718-v-oon-nazvali-kilkist-osib-bez-gromadanstva-aki-zivut-v-ukraini/> (дата звернення: 01.05.2025).
5. Лубінець Д. Права для апатридів. *LB.ua*. 04.11.2019. URL : https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/441373_prava_apatridiv.html (дата звернення : 01.05.2025).
6. British Nationality Act : від 30.10.1981. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61/section/40> (дата звернення : 02.05.2025).
7. Закон про громадянина Рейху. *istoriya.in.ua*. URL: <https://www.istoriya.in.ua/zakon-pro-gromadyanina-rejhu-v2.html> (дата звернення : 02.05.2025).
8. Письменна М. Як отримати громадянство Швейцарії: ключові аспекти та процедури. *КОНСУЛЬТАНТ Юридичний Маркетплейс*. 28.07.2024. URL : <https://consultant.net.ua/consultant-article/10626> (дата звернення: 03.05.2025).
9. Закон про громадянство (StAG) : від 22.07.1913, : станом на 22.03.2024. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 03.05.2025).

Гучок Богдан Володимирович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврську рівні юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРИНЦИП НАЙБІЛЬШОГО СПРИЯННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ РЕЖИМ У МІЖНАРОДНОМУ ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Міжнародне торговельне право сформувалося як важлива галузь міжнародного економічного права, що регулює міждержавні відносини у сфері торгівлі. Фундаментальними принципами, які забезпечують недискримінаційний характер міжнародної торгівлі, виступають принцип найбільшого сприяння (далі – ПНС) та національний режим (далі – НР). Ці принципи становлять основу правового режиму Світової організації торгівлі (далі – СОТ) та більшості двосторонніх і багатосторонніх торговельних угод [1, с. 156].

Принцип найбільшого сприяння зобов'язує державу-члена СОТ надавати товарам іншої держави-члена режим не менш сприятливий, ніж той, який надається аналогічним товарам будь-якої третьої країни. Закріплений у ст. I ГАТТ 1994 р., цей принцип спрямований на забезпечення рівноправ'я держав у міжнародній торгівлі шляхом поширення торговельних переваг на всіх учасників системи [2, с. 112]. Виникнувши в епоху двосторонніх торговельних договорів, ПНС еволюціонував від умовного (преференції надаються в обмін на зустрічні поступки) до безумовного (автоматичне поширення пільг без додаткових умов), що сприяло формуванню єдиних правил торгівлі на глобальному рівні [3, с. 74–79].

Практичне застосування принципу найбільшого сприяння охоплює тарифні заходи (мита, збори) та нетарифне регулювання (ліцензування, квотування, технічні бар'єри), забезпечуючи, що будь-які переваги, надані одній державі, автоматично поширюються на всіх членів СОТ [4, с. 143]. Однак існує низка винятків з ПНС, зокрема регіональні торговельні угоди (ст. XXIV ГАТТ), преференційні режими для країн, що розвиваються (Загальна система преференцій), заходи захисту національної безпеки та охорони здоров'я (ст. XX, XXI ГАТТ) [5, с. 217–228].

Національний режим, закріплений у ст. III ГАТТ 1994 р., доповнює ПНС, забороняючи дискримінацію між імпортованими та вітчизняними товарами. Відповідно до цього принципу, після проходження митного кордону імпортовані товари повинні отримувати режим не менш сприятливий, ніж аналогічні товари вітчизняного виробництва щодо внутрішнього оподаткування та регулювання [6, с. 342]. НР спрямований на запобігання ситуаціям, коли держави нівелюють тарифні поступки через дискримінаційні внутрішні заходи.

Важливим аспектом реалізації національного режиму є концепція «аналогічних товарів», критерії визначення яких були розроблені у справі Japan – Alcoholic Beverages II (1996 р.) [7]. Відповідно до практики СОТ, при встановленні аналогічності товарів враховуються фізичні характеристики, призначення, уподобання споживачів та тарифна класифікація. Рішення у справі EC – Asbestos (2001 р.) підтвердило, що відмінності, які впливають на конкурентні відносини між товарами, можуть бути підставою для їх різного регулювання [8].

Взаємодія ПНС та НР створює комплексну систему захисту від дискримінації – ПНС забезпечує рівність між іноземними товарами, а НР – між іноземними та вітчизняними [3, с. 103]. Це сприяє передбачуваності торговельної політики, зниженню трансакційних витрат та ефективному розподілу ресурсів. Спільне застосування цих принципів спрямоване на усунення протекціонізму та створення справедливих умов конкуренції на глобальному ринку [2, с. 175–179].

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі висуває нові виклики щодо застосування принципів недискримінації. Цифровізація економіки порушує питання про кваліфікацію електронних товарів та послуг, а також про режим транскордонної передачі даних [6, с. 512–515]. Проліферація регіональних торговельних угод створює загрозу фрагментації глобальної торговельної системи, що потенційно підриває універсальність ПНС [5, с. 318]. Екологічні та соціальні стандарти, які впроваджуються розвиненими країнами, часто сприймаються країнами, що розвиваються, як приховані торговельні бар'єри, що потребує збалансованого підходу до регулювання [1, с. 287].

Практика вирішення спорів у рамках СОТ свідчить про складність застосування принципів найбільшого сприяння та національного режиму. Знакові справи, такі як US – Gasoline (1996) [10], EC – Bananas III (1997) [9], Korea – Various Measures on Beef (2001 р.), допомогли конкретизувати вимоги цих принципів та відмежувати легітимні регуляторні заходи від прихованих обмежень міжнародної торгівлі.

Підсумовуючи, принципи найбільшого сприяння та національний режим залишаються наріжними каменями міжнародного торговельного права, забезпечуючи недискримінаційний характер глобальної торговельної системи [4, с. 198]. Незважаючи на виклики сучасності, ці принципи демонструють гнучкість та адаптивність, що дозволяє їм ефективно функціонувати в умовах швидкозмінного глобального економічного середовища.

Список використаних джерел:

1. Давид Т. Міжнародно-правове регулювання торгівлі: СОТ і міжнародні регіональні організації. Київ : Видавництво «Знання», 2019. 374 с.
2. Осика С., Пятницький В. Світова організація торгівлі. Київ: «К.І.С.», 2018. 516 с.
3. Van den Bossche P., Zdouc W. The Law and Policy of the World Trade Organization. Cambridge University Press, 2022. 1050 p.
4. Mavroidis P. C. The Regulation of International Trade. Volume 1: GATT. MIT Press, 2020. 472 p.
5. Pauwelyn J. Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law. Cambridge University Press, 2021. 554 p.

Дубчак Олександра Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврську рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН У МІЖНАРОДНОМУ ДОГОВОРІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ВІДПОВІДНО ДО ВІДЕНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ 1980 РОКУ

У глобалізованому світі зростає потреба у правовій уніфікації договірних відносин, зокрема в сфері міжнародної торгівлі товарами. Великого значення у цьому контексті набуває Віденська конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (CISG), що стала ключовим міжнародно-правовим актом, який встановлює загальні правила для врегулювання прав і обов'язків продавця та покупця у межах зовнішньоекономічної діяльності. Станом на сьогодні Конвенція ратифікована понад 95 державами світу, включно з провідною економікою країн, таких як США, Китай, Німеччина, Франція, що свідчить про її універсальність та актуальність [1].

Україна є стороною Віденської конвенції з 1 січня 1990 року, і відповідно її положення мають пряму дію у зовнішньоекономічних контрактах. Тобто, це означає, що положення CISG

можуть безпосередньо застосовуватись українськими сторонами при укладанні міжнародних договорів купівлі-продажу товарів без потреби у спеціальному закріпленні в національному законодавстві [1].

Продавець за Віденською конвенцією зобов'язаний поставити товар у строки, погоджені сторонами, у належному місці, у відповідній кількості, якості та з упаковкою, що відповідає умовам договору. Він також зобов'язаний передати всі необхідні документи, які забезпечують право покупця володіти товаром та розпоряджатися ним, наприклад, транспортні накладні, інвойси, сертифікати походження та інші супровідні документи. Варто зазначити, що товар має бути вільним від будь-яких претензій третіх осіб, зокрема щодо прав інтелектуальної власності, якщо сторони не домовилися інакше [2]. У разі порушення своїх обов'язків продавець може бути зобов'язаний усунути недоліки, зменшити ціну, відшкодувати збитки або допустити розірвання договору, якщо порушення буде визнано істотним відповідно до статті 25 Конвенції. Істотним порушенням вважається таке, що позбавляє іншу сторону того, на що вона була вправі обґрунтовано розраховувати при укладенні договору [3]. Покупець, у свою чергу, зобов'язаний своєчасно оплатити товар, прийняти його та забезпечити огляд у розумний строк після доставки. Він також повинен повідомити продавця про виявлені дефекти або невідповідність товару умовам договору, інакше може втратити право посилаючись на такі недоліки у майбутньому спорі. Конвенція встановлює, що право на повідомлення про дефекти зберігається максимум протягом двох років після передачі товару, якщо інше не передбачено договором [4].

Важливо зазначити, що Конвенція передбачає можливість звільнення сторін від відповідальності у разі дії форс-мажорних обставин. Відповідно до статті 79, сторона, яка не виконала зобов'язання, не несе відповідальності, якщо доведе, що порушення стало наслідком обставин, які були поза її контролем і які вона не могла ні передбачити, ні уникнути [5]. Тому такий підхід відповідає загальновизнаним стандартам міжнародного договірної права і узгоджується з Принципами УНІДРУА, які також широко застосовуються у міжнародній торгівлі [6].

Ще однією важливою особливістю Віденської конвенції, на мою думку, є її диспозитивний характер. Сторони мають право виключити або змінити дію її положень у договорі, що дозволяє їм адаптувати нормативне регулювання до власних інтересів і комерційної практики [7]. Тому Конвенція є досить гнучким інструментом, який може бути інтегрований у різноманітні правові системи та використовуватися у найрізноманітніших ситуаціях. У разі виникнення спорів, що впливають з договору, сторони можуть звертатися до арбітражних або державних судів, які застосовують положення Конвенції. Міжнародна практика показує, що арбітражні органи, зокрема Міжнародна торгова палата (ICC), Міжнародний арбітраж при ТПП, активно використовують положення CISG як базовий правовий акт [8].

Таким чином, Віденська конвенція 1980 року створює досить ефективне нормативне середовище для регулювання договорів міжнародної купівлі-продажу товарів. Вона не лише встановлює збалансовані права та обов'язки сторін, а й надає гнучкі інструменти для їх реалізації та захисту інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності. Її застосування є доказом правової відповідальності держав, які прагнуть розвитку міжнародної торгівлі на засадах прозорості та правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. United Nations Commission on International Trade Law. Status: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna, 1980) (CISG). URL : https://uncitral.un.org/en/texts/salegoods/conventions/sale_of_goods/cisg/status

2. CISG-online.org. Art. 35 CISG. URL : <https://ciscg-online.org/ciscg-article-by-article/part-3/art.-35-ciscg>
3. CISG-online.org. Art. 25 CISG. URL : <https://ciscg-online.org/ciscg-article-by-article/part-3/art.-25-ciscg>
4. CISG-online.org. Art. 39 CISG. URL : <https://ciscg-online.org/ciscg-article-by-article/part-3/art.-39-ciscg>
5. CISG-online.org. Art. 79 CISG. URL : <https://ciscg-online.org/ciscg-article-by-article/part-3/art.-79-ciscg>
6. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. UNIDROIT. URL : <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/>
7. Art. 6 CISG. CISG-online.org. URL : <https://ciscg-online.org/ciscg-article-by-article/part-1/art.-6-ciscg>
8. ICC International Court of Arbitration. International Chamber of Commerce. URL : <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/>

Жеребний Владислав Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ ВІЛЬНОГО ПЕРЕСУВАННЯ У ЄС ГРОМАДЯН ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ПІСЛЯ BREXIT

Brexit став безпрецедентною подією в історії європейської інтеграції, що суттєво вплинула на правове регулювання свободи пересування між Великобританією та Європейським Союзом. Вихід Великобританії з ЄС 31 січня 2020 року та завершення перехідного періоду 31 грудня 2020 року кардинально змінили правовий статус британських громадян у контексті вільного пересування територією ЄС. До Brexit громадяни Великобританії, як громадяни держави-члена ЄС, користувалися повним обсягом права на вільне пересування в межах Союзу, закріпленим у статті 45 Договору про функціонування Європейського Союзу та Директиві 2004/38/ЄС [1; 2]. Це включало право на в'їзд, проживання та працевлаштування в будь-якій країні ЄС без необхідності отримання дозволу. Однак після Brexit громадяни Великобританії втратили статус громадян ЄС і відповідно привілеї, пов'язані з вільним пересуванням. Нове правове регулювання свободи пересування між Великобританією та ЄС визначається, насамперед, Угодою про торгівлю та співробітництво між ЄС та Великобританією, підписаною 30 грудня 2020 року, а також національним законодавством країн-членів ЄС [7]. Ця нова правова реальність створила значні виклики як для громадян Великобританії, які проживають в ЄС, так і для тих, хто планує подорожувати, працювати або вести бізнес у країнах Європейського Союзу.

З 01 січня 2021 року між Великою Британією та ЄС припинила діяти свобода пересування осіб, яка була однією з чотирьох основних свобод Європейського Союзу. Це означає, що громадяни Великобританії втратили автоматичне право жити, працювати чи навчатися в країнах ЄС без додаткових дозволів, а громадяни ЄС – у Великій Британії. Угода про торгівлю та співробітництво між ЄС і Великою Британією не передбачає збереження свободи пересування. Вона дозволяє безвізові короткострокові поїздки (до 90 днів протягом 180-денного періоду) для туризму, приватних чи деяких інших цілей [7]. Для тривалішого перебування, працевлаштування, навчання чи ведення бізнесу громадянам Великобританії у ЄС потрібна віза відповідного типу. Велика Британія запровадила нову бальну імміграційну

систему, яка однаково застосовується до громадян ЄС та інших країн. Для отримання права на роботу чи проживання громадяни ЄС і британці повинні відповідати певним критеріям: наявність пропозиції роботи, знання мови, кваліфікація тощо [3].

Винятком є громадяни ЄС і Великобританії, які проживали на території відповідної країни до завершення перехідного періоду. Їх права захищені Угодою про вихід і вони можуть отримати статус осілого у Великій Британії або аналогічний статус у країнах ЄС [7]. Європейська комісія неодноразово висловлювала занепокоєння щодо дотримання Великобританією прав громадян ЄС, які проживали на її території до Brexit. Громадяни Великобританії тепер розглядаються як громадяни третіх країн у правовому полі ЄС. Вони повинні дотримуватися національних імміграційних правил кожної держави-члена ЄС, що ускладнює довгострокове проживання, працевлаштування та навчання.

Імміграційна система Великої Британії для громадян ЄС включає декілька основних видів віз. Skilled Worker Visa для кваліфікованих працівників вимагає підтвердженої пропозиції роботи від ліцензованого роботодавця, зарплати не менше £25,000 на рік та знання англійської мови на рівні B1 [4]. Student Visa потребує підтвердження від акредитованого навчального закладу та фінансового забезпечення [4]. Global Talent Visa призначена для лідерів у науці, мистецтві та цифрових технологіях [4]. Для британців, які бажають працювати в ЄС, застосовується Директива 2011/98/ЄС про єдиний дозвіл, але кожна країна має власні критерії [5]. Висококваліфіковані фахівці можуть претендувати на Блакитну карту ЄС, що вимагає вищої освіти та зарплати в 1,5 рази вищої за середню в країні [5]. Статистика демонструє суттєве зменшення міграції – кількість громадян ЄС, які переїжджають до Великої Британії, зменшилася порівняно з періодом до Brexit. Якщо до Brexit щорічно близько 230–240 тисяч громадян ЄС переїжджали до Великої Британії, то у 2021 році кількість заявок на робочі візи від громадян ЄС склала лише близько 43,000 [6].

Отже, вихід Великої Британії зі складу ЄС фундаментально змінив правовий режим свободи пересування, що існував протягом десятиліть європейської інтеграції. Втрата британськими громадянами статусу громадян ЄС вимагає переосмислення та адаптації до нової правової реальності як з боку самих громадян, так і з боку державних інституцій обох сторін. У цих умовах Великій Британії необхідно здійснити ревізію своєї імміграційної політики та виробити чітку стратегію щодо правового регулювання переміщення осіб між Сполученим Королівством та країнами ЄС.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії договору про Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу (Редакція 30.03.2010). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (Дата звернення: 02.05.2025).
2. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States, URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/38/oj/eng> (дата звернення : 02.05.2025).
3. Павлюк О. ЄС хоче домовитись із Британією про спрощення подорожей для молоді. 18 квітня 2024 р. *Європейська правда*. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/04/18/7184130/> (Дата звернення: 04.05.2025).
4. GOV.UK, URL: <https://www.gov.uk/skilled-worker-visa/if-you-work-in-healthcare-or-education> (дата звернення : 02.05.2025).
5. Directive 2011/98/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on a single application procedure for a single permit for third-country nationals to reside and work in the territory of a Member State and on a common set of rights for third-country workers legally

residing in a Member State, URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/98/oj/eng> (дата звернення : 02.05.2025).

6. Кількість громадян ЄС, які переїжджають до Британії, різко зменшилась після Brexit. 15 серпня 2022 р. *Європейська правда*. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/15/7145012/> (Дата звернення: 04.05.2025).

7. Trade and Cooperation Agreement, URL : https://assets.publishing.service.gov.uk/media/608ae0c0d3bf7f0136332887/TS_8.2021_UK_EU_EAEC_Trade_and_Cooperation_Agreement.pdf (дата звернення : 04.05.2025).

Засць Катерина Юрївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі, де цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, питання захисту прав людини в цифровому просторі набуває критичного значення. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту та великих даних створює не лише нові можливості, але й безпрецедентні виклики для збереження фундаментальних свобод та прав особистості.

Цифрові права – це «нові» права нашої правової системи, що визначають правила та обмеження, які стосуються використання цифрових технологій та обробки цифрової інформації [1]. Їх можна визначити як розширення та застосування універсальних прав людини до потреб інформаційного суспільства. Основні цифрові права охоплюють право на доступ до Інтернету, право на вираження поглядів онлайн, право на приватність і захист персональних даних, право на свободу та особисту безпеку онлайн, право на мирні зібрання, асоціації або використання електронних інструментів демократії, а також право на цифрове самовизначення (або право на забуття) [1].

Концепція цифрових прав людини, фактично, є новою в міжнародному праві, хоча її фундамент представляє собою розширення та актуалізацію класичних прав людини у відповідності до умов цифрової епохи, закріплених у Загальній декларації прав людини 1948 року та інших основоположних документах [1].

Схоже, що зі зростанням ролі Інтернету та цифрових технологій наприкінці XX – початку XXI століття міжнародна спільнота усвідомила потребу в адаптації існуючих правових норм до викликів цифрової епохи. Водночас цифрове середовище створює унікальні умови для реалізації цих прав та породжує специфічні загрози, що вимагає переосмислення традиційних правових механізмів.

Отож сучасна система міжнародно-правового захисту цифрових прав людини спирається на комплекс глобальних та регіональних механізмів. Тому існує кілька ключових інструментів, які заслуговують особливої уваги.

Загальний регламент про захист даних (англ. General Data Protection Regulation, GDPR) Європейського Союзу, що набув чинності у 2018 році, став революційним кроком у сфері захисту цифрових прав. Саме він окликаний надати громадянам та резидентам ЄС контроль за їхніми персональними даними та спростити регуляторне середовище для ведення міжнародного бізнесу, що досягається шляхом уніфікації регулювання в межах ЄС, закріплюючи право на приватність як фундаментальне право людини в цифрову епоху [2]. Регламент запровадив інноваційні концепції. Для прикладу, «право бути забутим», що дозволяє громадянам вимагати видалення своїх даних [2]. Безсумнівно, GDPR має дійсно значний вплив

стосовно обробки даних громадян ЄС, тому що навіть у регламенті за порушення передбачені чітко визначені санкції, які можуть сягати 20 мільйонів євро або 4 % світового обороту компанії [3].

Резолюція Ради ООН з прав людини «Про сприяння, захист і здійснення прав людини в Інтернеті» 2016 року стала знаковим документом, що підтвердив застосування міжнародних стандартів прав людини до цифрового середовища. Саме цей документ встановив важливий нормативний принцип: права, які людина має офлайн, повинні бути захищені онлайн [4].

Саме глобальну систему захисту цифрових прав доповнюють регіональні механізми, такі як Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність 2001 року, Американська конвенція про права людини з відповідними тлумаченнями Міжамериканської комісії з прав людини, а також спеціалізовані органи ООН – Спеціальні доповідачі з питань права на приватність та з питань свободи думки. Технічні аспекти функціонування Інтернету регулюються Міжнародним союзом електрозв'язку та Інтернет-корпорацією з присвоєння імен та номерів.

Незважаючи на наявність цих інструментів, ефективність міжнародно-правового захисту цифрових прав обмежується певними викликами. Для прикладу, справа «Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom» (2018) в Європейському суді з прав людини, яка показала, що існують випадки масового стеження, в даному контексті, зі сторони уряду Великобританії, що порушує право на приватність [5; 6].

Транскордонний характер цифрових відносин часом також може створювати складні юрисдикційні проблеми. Справа «Microsoft Corp. v. United States» (2013) щодо доступу американських правоохоронців до даних за кордоном, а саме на серверах Microsoft в Ірландії, продемонструвала ці проблеми. По суті справи, США ухвалили закон, а саме CLOUD Act (Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act) у 2018 році, який все ж дозволив федеральним правоохоронним органам США отримувати доступ до даних, що зберігаються за кордоном американськими компаніями, за наявності ордеру [7]. Це понесло за собою хвилю критики. Критики стверджують, що Закон ставить під загрозу конфіденційність, надаючи владі США широкий доступ до даних, що зберігаються по всьому світу, не завжди маючи чітку правову основу або достатніх гарантій. Зокрема, існують побоювання, що Закон про хмарні технології підриває права на захист даних осіб, які не є громадянами США, оскільки дозволяє збирати та використовувати їхні дані без їхнього відома чи згоди, та інші питання, які стурбували суспільство [8].

Отож, попри існування важливих нормативних актів, як-от: GDPR чи резолюції ООН, на практиці залишається багато прогалин у реалізації цих прав, зокрема через недосконалість національного законодавства та недостатню правозастосовну практику. Це свідчить про потребу не лише в правовому регулюванні, а й у формуванні цифрової культури, що базується на повазі до прав і свобод людини. Зрештою, ефективний захист цифрових прав становить фундаментальну основу для розбудови справедливого та демократичного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Тверезовська К. Поняття, види та значення цифрових прав людини. 6-те вид. Київ, 2024. С. 472-473. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2024/120.pdf (дата звернення : 30.04.2025).
2. Загальний регламент про захист даних. *GDPR Українською*. URL: <https://www.gdpr.org.ua> (дата звернення: 30.04.2025).
3. Art. 83 GDPR – General conditions for imposing administrative fines - General Data Protection Regulation (GDPR). *General Data Protection Regulation (GDPR)*. URL : <https://gdpr-info.eu/art-83-gdpr/> (date of access: 30.04.2025).

4. Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію про права онлайн. Центр демократії та верховенства права. *Центр демократії та верховенства права*. URL : <https://cedem.org.ua/news/rada-onn-z-prav-lyudyny-uhvalyla-rezolyutsiyu-pro-prava-onlajn/> (дата звернення: 30.04.2025).

5. Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom - 58170/13, 62322/14 and 24960/15. HUDOC – *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-12080%22%7D> (дата звернення : 30.04.2025).

6. Big Brother Watch v. United Kingdom. *Open Society Justice Initiative - Open Society Justice Initiative*. URL : <https://www.justiceinitiative.org/litigation/big-brother-watch-v-united-kingdom> (дата звернення: 30.04.2025).

7. Contributors to Wikimedia projects. Microsoft Corp. v. United States – *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Corp._v._United_States (дата звернення : 30.04.2025).

8. Criticism of the Cloud Act. Cloud Act: What is it?. *Link11 – Always at your side*. URL : <https://www.link11.com/en/glossar/cloud-act/> (дата звернення : 30.04.2025).

Лях Софія Олексіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА ШВЕЙЦАРІЇ: КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ, СТРУКТУРА І ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Одним з основних елементів сучасних демократичних держав, що забезпечує ефективне та суспільно орієнтоване управління, є децентралізація. У різних країнах цей механізм має свої особливості залежно від історичного розвитку, правової культури та політичних умов. Країнами, що демонструють різні шляхи реалізації децентралізації є Швейцарія – федеративна держава з глибокими традиціями місцевого самоврядування, та Україна – унітарна держава з елементами децентралізації. Правовий аналіз конституційних засад, структури й викликів, пов'язаних з процесом децентралізації у цих країнах дозволяє не лише визначити їх спільні та відмінні риси, але й виявити позитивний досвід, що міг би бути запозичений для вдосконалення української системи управління.

Згідно з Конституцією України її територіальний устрій ґрунтується на засадах поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади. Принципи місцевого самоврядування визначені у розділі XI, де закріплено право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, а також гарантовано їхню організаційну, фінансову і правову автономію. Територіальні громади безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності, затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку, затверджують бюджети, встановлюють місцеві податки і збори, забезпечують проведення місцевих референдумів [1], здійснюють повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, транспорту і зв'язку, забезпечують правопорядок, охорону прав, свобод і законних інтересів громадян тощо [2]. Крім того, органам місцевого самоврядування можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади.

У Конституції Швейцарії закріплено федеративний устрій держави, а його особливість полягає в тому, що федерація, по-перше, надає своїм суб'єктам, тобто кантонам, значну політичну та правову автономію; по-друге, передбачає їх вплив на рішення федерації; по-третє,

кантони, а також частково громади, зберегли за собою важливі атрибути державної автономії, а саме – конституційний та податковий суверенітет [4, с. 25]. Так, у ст. 3 Конституції Швейцарії зазначено: «Кантони є суверенними, за винятком тих випадків, коли їхній суверенітет обмежений Федеральною конституцією. Вони користуються всіма правами, які не належать Конфедерації» [3]. У Конституції Швейцарії, на відміну від Конституції України, чітко закріплено взаємні обов'язки Конфедерації та кантонів, принципи їх співробітництва, встановлено федеральні гарантії та розподіл повноважень.

В Україні існує трирівнева система місцевого самоврядування: об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) сіл, селищ і міст; райони, що об'єднують кілька громад, та області, які є найбільшими адміністративно-територіальними одиницями.

Швейцарія загалом має три рівні влади, зокрема Конфедерація, кантони і комуни. Проте тут суб'єкти місцевого самоврядування мають значно ширші повноваження, ніж в Україні: кантони, що подібні до українських областей, мають власні конституції, власний парламент, уряд і судову систему, та навіть можуть брати участь у міжнародних переговорах (у межах повноважень, передбачених федеральним законодавством), якщо це зачіпає їхні інтереси, тобто містять у собі деякі елементи державності [4, с. 20]. Комуни у Швейцарії мають автономію, усталену історично і захищену на конституційному рівні, але рівень централізації може варіюватися залежно від кантонального законодавства.

Ключовим принципом місцевого самоврядування як в Україні, так і у Швейцарії є народовладдя. У Швейцарії воно проявляється, зокрема, у можливості народної ініціативи з вимогою повного або часткового перегляду Федеральної Конституції. В Україні механізми прямої демократії, як-от, місцевий референдум, що є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення [2], передбачені законом, проте на практиці вони застосовуються обмежено через процедурні складнощі або інші перешкоди (наприклад, низьку явку громадян).

Безумовно, децентралізація – це позитивне явище в державі, що допомагає наблизити владу до народу, але в Україні та у Швейцарії ці процеси стикаються з різними викликами, що ускладнюють їхню реалізацію. В Україні це, перш за все:

- недосконалість нормативної бази;
- ризики надмірного впливу держави на місцеве самоврядування;
- політизація процесу. Зокрема, більшість науковців бачать у федералізації «план по розколу» України. На їх думку, федералізація є посяганням на територіальну цілісність України та порушенням ст. 2 Конституції України про те, що Україна є унітарною державою і ця унітарність є основою її цілісності [5, с. 8].

У Швейцарії виклики реалізації децентралізації пов'язані із:

- складністю узгодження інтересів між багатьма громадами, що створює нерівність у правовому становищі населення кантонів (наприклад, відмінності в податковому законодавстві);
- затягуванням процедур через обов'язковість референдумів;
- небезпекою суперечливих рішень держави і кантонів і, як наслідок, – ризиком непослідовної політики. Держава може затвердити одне рішення, а кантони – прямо протилежне; або ж кілька кантонів можуть працювати у межах своєї компетенції один проти одного [4, с. 33].

Таким чином, децентралізаційні процеси в Україні та Швейцарії характеризуються істотними відмінностями у підході до їх реалізації. Швейцарська модель вирізняється високим рівнем самостійності громад та ефективністю прямої демократії; натомість українська модель потребує значного вдосконалення законодавства та більшого залучення громадян до прийняття

рішень. Вивчення досвіду Швейцарії в цьому питанні може стати корисним для покращення системи місцевого самоврядування в Україні, але за умови врахування потенційних викликів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
3. Federal Constitution of the Swiss Confederation : of 18.04.1999 (Status as of 3 March 2024). *Fedlex. The publication platform for federal law*. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.
4. Чернеженко О. М. Конституційно-правова модель місцевого самоврядування в Швейцарії. Харків. 2013. С. 20–25, 33–34. URL : <https://surl.li/rypmwh>.
5. Пінчук І. В. Децентралізація публічної влади як головний фактор для забезпечення сталого розвитку України: пошук спільних векторів. *ВІСНИК НТУУ «КПІ»*. Випуск 1/2 (29/30). 2016. URL : <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c9b6a23a-8e0e-402e-9944-024391add5c7/content>.

Момот Катерина Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОМБУДСМЕН ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОЗАХИСНОГО ДІАЛОГУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Захист прав і свобод людини є одним із ключових принципів демократичного суспільства, а ефективність інституцій, які здійснюють контроль за дотриманням цих прав, є основним фактором у зміцненні правової держави. У цьому контексті особлива роль належить інституту омбудсмена – незалежному органу, покликаному реагувати на порушення прав людини з боку органів державної влади, сприяти формуванню гуманістичної правової культури та забезпеченню прозорості у діяльності публічних інституцій.

У 1970-х роках створення інституту Омбудсмена в ЄС не планувалося, оскільки права громадян захищались на основі принципів, встановлених інституціями Співтовариства. Це пояснювалося баченням Європейських співтовариств як об'єднання держав, а не громадян. Люксембург і Нідерланди суттєво вплинули на формування статусу Європейського Омбудсмена під час підготовки Маастрихтського Договору. За їх ініціативою інститут отримав реальні повноваження, зокрема право розглядати скарги громадян на дії інституцій ЄС, закріплені статтею 195 Договору [1, с. 605].

Спираючись на міжнародний досвід інших держав Верховна Рада України ввела посаду Омбудсмена значно пізніше, основною функцією якого стало здійснення парламентського контролю за дотриманням прав і свобод громадян. Його конституційно-правовий статус було офіційно визначено 23 грудня 1997 року після прийняття Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [2].

Обидві інституції здійснюють свою діяльність у межах різних правових юрисдикцій. Омбудсмен ЄС здійснює нагляд за діяльністю інституцій та органів Європейського Союзу, але не має повноважень щодо національних структур держав-членів ЄС. Уповноважений з прав

людини в Україні, навпаки, контролює дотримання прав людини в межах державних органів, місцевого самоврядування та правоохоронних структур України, що забезпечує ширший вплив на національному рівні.

Для забезпечення ефективного захисту прав громадян у межах ЄС він взаємодіє з національними та регіональними омбудсменами, а також іншими відповідними органами влади. Одним із ключових інструментів є Європейська мережа омбудсменів, заснована у 1996р., що об'єднує понад 99 офісів у 35 країнах, включаючи держави-члени ЄС, країни-кандидати та деякі інші європейські країни [3].

Європейський омбудсмен тісно співпрацює з Європейським агентством з питань співробітництва у сфері правосуддя (Eurojust), куди здійснив офіційний візит у 2012 році, а у 2014 році ініціював власне розслідування щодо діяльності агентств ЄС. Важливим партнером також є Європейське агентство з правоохоронного співробітництва (Europol), де омбудсмен неодноразово аналізував питання доступу до документів. Зокрема, у 2022 році він ухвалив рішення щодо запиту на розкриття інформації про список найбільш розшукуваних злочинців у Європі (справа 160/2022/OAM) [6], а у 2024 році відкрив нове провадження щодо доступу до протоколів засідань Управлінської ради Europol [4].

Важливою сферою діяльності залишається контроль за роботою Європейського агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах (FRONTEX), щодо якого у 2008 році було завершено розслідування у справі 3139/2007/RT [7]. Також омбудсмен неодноразово розглядав скарги, пов'язані з процедурами прийому на роботу та продовженням контрактів у різних установах ЄС, зокрема у Європейському агентстві з відбору персоналу (EPSO) [4].

На відміну від свого європейського аналога, українська інституція Уповноваженого з прав людини активно співпрацює з міжнародними організаціями, спрямовуючи зусилля на посилення правозахисної діяльності в Україні. Омбудсмен є членом Міжнародного інституту омбудсмена (MIO) та Європейського інституту омбудсмена, що сприяє його інтеграції у наукові дослідження та реалізації міжнародних ініціатив.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини співпрацює з міжнародними організаціями для посилення правозахисної діяльності. Він уклав меморандум із Координатором проєктів ОБСЄ в Україні, а також угоди з ЮНІСЕФ та Міжнародною організацією з міграції (MOM). Крім того, налагоджена взаємодія з неурядовими організаціями, такими як Save the Children, Freedom House та Міжнародний центр за свободу та права людини. Окремий напрямок партнерства охоплює економічне співробітництво через меморандуми з Українсько-італійською торговою палатою. Окрім цього, Україна бере участь у Європейській мережі омбудсменів з прав дитини (ENOC), що дозволяє активно працювати над захистом прав дітей відповідно до міжнародних стандартів [5]. Омбудсмен України зміцнює міжнародну співпрацю через угоди та меморандуми з омбудсменами Туреччини, Молдови, Греції, Литви, Польщі, Угорщини та Грузії.

Таким чином, інституційна взаємодія омбудсменів Європейського Союзу та України демонструє схожість у стратегічних цілях, але відмінність у формах реалізації та організаційних підходах. Європейський Омбудсмен акцентує увагу на превентивності та партнерстві в межах наднаціональних структур, тоді як український Уповноважений діє через безпосередню співпрацю з органами державної влади, часто виступаючи ініціатором реформ. Запозичення європейських підходів до зміцнення інституційної спроможності омбудсмена, зокрема в контексті незалежності, прозорості та цифрової модернізації, є важливим чинником подальшого вдосконалення української системи захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Sadowski P. Geneza europejskiego rzecznika Praw Obywatelskich. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2014. № 22. P. 604-629. URL : <https://journals.umcs.pl/sil/article/viewFile/60/57> (date of access : 04.05.2025).
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення : 04.05.2025).
3. The European Network of Ombudsmen. *OMBUDSMAN parliamentary ombudsman Malta*. URL: <https://ombudsman.org.mt/en/international-networks/the-european-network-of-ombudsmen/> (date of access: 04.05.2025).
4. European Ombudsman. European Ombudsman. URL : <https://www.ombudsman.europa.eu/en/areas-of-work> (date of access: 04.05.2025).
5. Міжнародні організації, членом яких є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. *Омбудсман України: вебсайт*. URL : <https://ombudsman.gov.ua/uk/mizhnarodni-organizaciyi-chlenom-yakih-ye-upovnovazhenij-verhovnoyi-radi-ukrayini-z-prav-lyudini> (дата звернення : 04.05.2025).
6. Decision on how the EU Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) handled a request for public access to documents containing information on Europe's most wanted fugitives list (case 160/2022/OAM). *European Ombudsman*. URL : <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/152520> (date of access : 05.05.2025).
7. Decision of the European Ombudsman closing his inquiry into complaint 3139/2007/RT against the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX). *European Ombudsman*. URL : <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/3690> (date of access : 05.05.2025).

Москвяк Дарина Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕБЕСНИХ ТІЛ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗІРКИ

У сучасному світі, де технологічний прогрес наближає людство до активного освоєння космічного простору, все більшої актуальності набувають питання правового статусу небесних тіл. Зірки, планети, астероїди, супутники та інші об'єкти, що перебувають за межами Землі, є не лише об'єктами наукового інтересу, а й потенційно – предметами економічної та юридичної взаємодії. Зокрема, дедалі частіше виникають спроби приватних осіб та компаній заявити про «володіння» зірками або здійснювати їх «реєстрацію» у комерційних реєстрах, які пропонують символічне «право власності».

Попри це, міжнародне право досі не дає однозначного визначення, що ж таке космічний простір, де саме він починається, та яке його правове наповнення. І все ж, загальноприйнятим є уявлення про те, що космос починається за межами земної атмосфери. Відомо, що атмосфера, як газова оболонка Землі, на 99 % зосереджена на висоті до 30-35 км, тоді як за умовними межами в 100 км над рівнем моря (так звана лінія Кармана) починається космічний простір. Саме з цієї висоти Міжнародна авіаційна федерація фіксує польоти як космічні, оскільки звичні

літаки вже не можуть утримуватися в повітрі через брак підйомної сили. Таким чином, приблизно з цього рівня виникають і нові зобов'язання – не перед окремою державою, а перед людством у цілому [1, с. 437–445].

Небесне тіло – це природний об'єкт, що існує у космічному просторі або прибув на Землю з нього. До небесних тіл належать зорі, планети, супутники, астероїди, комети, метеорити та інші об'єкти природного походження, які не створені людиною [2]. Вони можуть значно відрізнятися за розмірами, масою, складом і фізичними властивостями, але об'єднуються тим, що виникли внаслідок космічних процесів і є складовими частинами Всесвіту.

Ключовим нормативним актом у цій сфері є Договір про космос 1967 року, офіційна назва якого – Договір про принципи діяльності держав у дослідженні й використанні космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. Саме цей документ вперше в історії закріпив ідею, що космос, у тому числі Місяць та небесні тіла, є спільною спадщиною людства [1, с. 436]. Використання небесних тіл має здійснюватися на основі рівності, добросовісності та відповідно до норм міжнародного права. Жодна держава не має права проголошувати суверенітет над жодною частиною космосу, включаючи Місяць чи будь-які інші небесні тіла, ані шляхом окупації, ані використанням, ані будь-якими іншими засобами.

Небесні тіла можуть використовуватися лише з мирною метою. Забороняється розміщення на них зброї масового знищення, а також проведення військових маневрів або створення військових баз. Держави зобов'язані співпрацювати у сфері дослідження космосу, обмінюватися інформацією про свою діяльність, зокрема, через повідомлення Генеральному секретарю ООН, а також надавати іншим державам доступ до своїх космічних установок, обладнання і кораблів на основі взаємності [3].

Окремої уваги заслуговують екологічні положення обох документів. Вони містять вимогу уникати забруднення як самих небесних тіл, так і Землі внаслідок космічної діяльності. Таким чином, небесні тіла, попри свою фізичну віддаленість та незвіданість, уже стали частиною юридичного простору Землі. Вони не можуть бути оголошені власністю держав чи приватних компаній, не можуть бути територією для військових амбіцій, і мають використовуватись виключно на благо людства. Але з розвитком технологій, які наближають можливість промислового видобутку ресурсів з астероїдів чи Місяця, питання справедливого розподілу благ стане одним із найгостріших. Адже якщо космос належить усім, то й вигоди від його освоєння повинні бути загальнолюдським надбанням, а не джерелом нерівності чи конфліктів. Найважливіше, що космос змушує нас вчитися - це діяти не заради власної вигоди, а з думкою про глобальне благо.

Існує низка комерційних компаній, таких як Star Registration [4], Online Star Register (OSR) [5] та Star-registration.com [6], які пропонують послугу «купівлі» зірки - зазвичай це супроводжується сертифікатом з іменем покупця або обдарованої особи та координатами зорі. Однак варто розуміти, що з наукової та юридичної точки зору така «купівля» не має жодної офіційної сили. Це чітко зафіксовано в Договорі про космос 1967 року, який є основоположним міжнародно-правовим актом у сфері космічного права. Згідно зі статтею II цього документа: «Космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами» [7]. Таким чином, як держава, так і її громадяни не можуть набути право власності на зірки або інші об'єкти у космосі.

Міжнародний астрономічний союз (IAU) – єдина авторитетна організація, що займається найменуванням астрономічних об'єктів. Її рішення визнаються науковою спільнотою у всьому світі. IAU присвоює імена лише обмеженому колу зірок, як правило –

найяскравішим або найважливішим для досліджень. Ці імена часто історичні, грецькі, латинські або арабські, і процес їх присвоєння не має комерційного характеру [8].

На сьогодні жоден міжнародний чи національний правовий акт не визнає реєстрації права власності на зірки. Купівля сертифіката про «власність» на зірку - це лише символічний або сувенірний акт, а не юридично значима дія. У космічному праві панує принцип спільного користування, а не привласнення.

Отже, правовий аналіз свідчить, що небесні тіла, включаючи зірки, перебувають поза межами юрисдикції будь-якої держави чи приватної особи. Відповідно до положень Договору про космос 1967 року, вони належать усьому людству як спільна спадщина, і не можуть бути об'єктом власності, суверенітету чи комерційного присвоєння. Усі комерційні сервіси, що пропонують «купівлю» зірок, не мають жодної юридичної сили. Їхні сертифікати є лише символічними сувенірами, а не офіційними документами про право власності.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. Т. 2 : Основні галузі / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатівський та ін.; за ред. В. В. Мицика. 2-ге вид., змін. Харків : Право, 2020. 624 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qps5vejEghypJY85uuKNVvIHb0VG2d5D/view> (дата звернення: 04.05.2025).
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Гарбузюк І. В., Хомич О. Л., Андрук Н. В., Василенко К. С. Я досліджую світ : підручник для 3 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавництво «Алатон», 2020. 152 с. URL : <https://www.miyklas.com.ua/p/ya-doslidzhuyu-svit/3-klas/svit-prirodi-393595/doslidzhuyemo-kosmos-393830/re-f5fc18b9-ae14-4201-b20a-b57ba91d1ee0> (дата звернення: 04.05.2025).
3. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18 груд. 1979 р. Дата набуття чинності: 11 липня 1984 р. № 995_482. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_482 (дата звернення: 04.05.2025).
4. Star Registration : веб-сайт. URL : <https://starregistration.net> (дата звернення: 04.05.2025).
5. Online Star Register : веб-сайт. URL : <https://osr.org> (дата звернення: 04.05.2025).
6. Star Registration – Name a Star. URL : <https://www.star-registration.com/en-ww> (дата звернення: 04.05.2025).
7. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла : міжнародна угода від 10 жовтня 1967 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 04.05.2025).
8. Чи законно купувати зірку? *Fialka.cx.ua*. URL : <https://laos.fialka.cx.ua/maysternist/chi-zakonno-kupuvati-zirku.html> (дата звернення: 04.05.2025).
9. Міжнародно-правовий режим космічного простору та небесних тіл. URL : http://megalib.com.ua/content/10562_Mijnarodno_pravovii_rejim_kosmichnogo_pro_story_t_a_nebesnih_til.html (дата звернення: 04.05.2025).
10. Репецький В. М. Міжнародне публічне право : підручник. 2-ге вид. Київ : Знання, 2012. 437 с. URL : https://pidru4niki.com/1105051946746/pravo/mizhnarodno-pravoviy_rezhim_kosmichnogo_prostoru_nebesnih_til (дата звернення: 04.05.2025).
11. Ейсмонт А. С., Кібальник Я. В. Правовий статус космічних об'єктів і космонавтів в Україні. Національний авіаційний університет. 2019. URL : <https://er.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4a90cda7-aab0-4992-b4c1-0da45c40d5c9/content> (дата звернення: 04.05.2025).

Нечай Софія Євгенівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОДороЖЕЙ В АНТАРКТИДУ

Антарктида є унікальною територією з особливим правовим статусом, що становить приблизно 10 % поверхні Землі. Цей континент, вкритий льодом, не належить жодній державі та визнаний міжнародною спільнотою як природний заповідник, призначений для миру та науки. Екстремальні кліматичні умови, унікальна флора та фауна роблять Антарктиду особливо привабливою для туристів, що шукають незвичайних вражень.

На початку XX ст. зросла зацікавленість держав до Антарктиди. Після Другої світової війни в рамках Міжнародного геофізичного року (1957–1958 рр.) вчені з 12 країн провели масштабні дослідження. Це стало передумовою для скликання конференції у Вашингтоні, де 01 грудня 1959 року був підписаний Договір про Антарктику [1].

На даний момент Договір про Антарктику 1959 року є фундаментальним документом, що визначає правовий статус континенту. Основна ідея договору полягає в тому, що вона не належить жодній державі, а також тут забороняється будь-яка військова діяльність. Основна мета – розвиток науки: країни мають право проводити дослідження й обмінюватися їхніми результатами [2, с. 159].

Окрім того, 4 жовтня 1991 року був ухвалений Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику (Мадридський протокол), що суттєво доповнив правовий режим Антарктиди. А в 2004 році був створений Секретаріат Договору про Антарктику, з штаб-квартирою в Буенос-Айресі (Аргентина). Він є адміністративним органом, що забезпечує функціонування системи Договору про Антарктику.

Якщо говорити безпосередньо за сферу туризму, то можна помітити, що за останні десятиліття спостерігається значне зростання туристичного потоку до Антарктиди. Якщо у 1990-х роках цей регіон відвідувало близько 5000 туристів щорічно, то сьогодні ця цифра перевищує 100 000 осіб на рік [3].

Туризм в Антарктиді почався з організації морських круїзів у 1960-х роках, включаючи поїздки на приватних яхтах з кінця 1960-х. Сучасний круїзний туризм започаткував Ларс-Ерік Ліндبلاد у 1969 році на лайнері MV Explorer. Пізніше також почалися авіаперельоти з Чилі, Австралії і Нової Зеландії [4].

Нині основу антарктичного туристичного ринку становлять передусім американські, а також європейські туристичні оператори. Переважна більшість антарктичних туристів – це громадяни США (32,8 %), на другому місці – китайці (11,9 %), на третьому – австралійці (10 %) [5].

Туристичний сезон в Антарктиді триває близько 17 тижнів із листопада до березня. Головними центрами туризму в Антарктиді історично були численні наукові станції, декотрі з них навіть утворили спеціальні туристичні структурні підрозділи. Для туристів проводяться екскурсії, організовуються пізнавальні лекції, розважальні програми. Для любителів активного відпочинку пропонують лижні тури, пірнання під лід шельфових льодовиків, проживання в наметових таборах, сходження на гірські вершини, плавання на океанічних каяках тощо. Останнім часом стрімко набирає популярність антарктичний авіатуризм [6].

Настільки активне відвідування туристами Антарктиди вимагає сталої системи регулювання туристичної діяльності. Цими питаннями займаються:

1) Міжнародна асоціація туроператорів в Антарктиці (International Association of Antarctic Tour Operators, далі – IAATO) – створена у 1991 році недержавна організація, що

об'єднує понад 80 туристичних компаній, які організовують подорожі до Антарктиди. ІААТО відіграє ключову роль у саморегулюванні туристичної діяльності на континенті. Вона займається розробкою стандартів безпеки, встановлює правила поведінки для туристів, координує маршрути для запобігання перевантаженню локацій, веде моніторинг туризму, проводить освітні програми та співпрацює з науковцями для оцінки його впливу [7].

2) Консультативні наради сторін Договору про Антарктику (далі – КНДА) – є головним форумом для прийняття рішень та рекомендацій щодо управління діяльністю в Антарктиді, включаючи туризм. КНДА проводяться щорічно і об'єднують 29 країн з правом голосу та інших країн-учасниць зі статусом спостерігачів [8]. На одній з таких нарад на честь 50-річчя набуття чинності Договору про Антарктику, Консультативні сторони ухвалили Декларацію про міжнародне співробітництво в Антарктиці. Вона поглиблює зобов'язання, які беруть на себе країни, що дотримуються правил Договору [9].

3) Національне законодавство країн-учасниць – є важливим компонентом системи регулювання. Відповідно до Договору про Антарктику та Мадридського протоколу, країни-учасниці зобов'язані прийняти національні закони для регулювання діяльності своїх громадян та юридичних осіб в Антарктиді.

Варто також зазначити, що будь-яка діяльність в Антарктиці, включаючи туризм, підлягає попередньому повідомленню та оцінці. Процедура отримання дозволу зазвичай включає багато етапів, так як необхідно врахувати численні екологічні, логістичні та правові аспекти.

Отже, правове регулювання туристичних подорожей в Антарктиду базується на системі Договору про Антарктику, доповнений Мадридським протоколом, рішеннями КНДА, правилами ІААТО та національним законодавством держав-учасниць. Ця багаторівнева система забезпечує базові механізми для контролю туристичної діяльності. Однак зростання масштабів та диверсифікація форм туризму створюють значні виклики для існуючої системи регулювання, тому не потрібно обмежуватися наявними методами захисту цього унікального регіону, а створювати нові, для запобігання негативним наслідкам в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право. Знання. 2012. 631 с. URL : <https://westudents.com.ua/glavy/64843-129-mjnarodno-pravoviy-rejim-antarktiki.html> (дата звернення : 30.04.2025).
2. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2020. 544 с. URL : http://megalib.com.ua/content/10484_Mijnarodno_pravovii_rejim_Antarktiki.html (дата звернення : 30.04.2025).
3. Антарктида стала одним із найпопулярніших місць для подорожей. *Експедиція XXI*. URL : <https://expedicia.org/antarktida-stala-odnim-iz-naypopulyar/> (дата звернення : 30.04.2025).
4. Соловей І.М. Розвиток туризму в антарктиді: проблеми і перспективи. *Туристичні тренди-2017: інновації, бренди, дестинації*. Харків. 2017. С. 145–147. (дата звернення : 30.04.2025).
5. Миронов Ю. Б. Проблеми та перспективи розвитку антарктичного туризму. *Підприємництво і торгівля*. 2021. Вип. 28. С. 56–60. URL : https://tourlib.net/statti_ukr/myronov50.htm (дата звернення: 30.04.2025).
6. Туризм в Антарктиді. ДУ Національний Антарктичний науковий центр. Міністерство освіти і науки України. URL : <http://uac.gov.ua/vernadsky-station/tourism/> (дата звернення : 30.04.2025).

7. Приватна подорож до Антарктиди. *Самоосвіта – Матеріали для самоосвіти і саморозвитку*. URL : <https://samoosvita.in.ua/pryvatna-podorozh-do-antarktydy> (дата звернення : 30.04.2025).

8. Система Договору про Антарктику. *Stud*. URL : <https://stud.com.ua/59175/pravo/sistema-dogovoru-antarktyky> (дата звернення : 30.04.2025).

9. Система Договору про Антарктику. *ДУ Національний Антарктичний науковий центр. Міністерство освіти і науки України*. URL : <http://uac.gov.ua/international-cooperation/sistema-dogovoru-pro-antarktyky/> (дата звернення : 30.04.2025).

Панчук Марія Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ МЕТОД ПОРІВНЯННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

У ХХІ столітті декларування є одним із найефективніших методів запобігання корупції, виявлення незаконного збагачення чи конфлікту інтересів як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. За даними Світового банку, більше 150 країн світу запровадили процедуру декларування майна. Україна, у 2016 році, у напрямку євроінтеграції також запровадила декларування посадових осіб, але постійно здійснювались спроби послабити систему, у тому числі через Конституційний суд України. Більшість країн роблять декларації публічними та доступними для громади, Україна в цьому аспекті також не відстає і робить електронне декларування у вільному доступі. Активне громадянське суспільство та ЗМІ часто відіграють важливу роль у виявленні корупційних схем, тому доступне для громади декларування істотно посилює антикорупційний ефект декларування.

У Німеччині немає окремого обов'язку подавати декларації саме для чиновників, оскільки це зобов'язанні робити всі платники податків, незалежно від статусу, якщо, окрім заробітної плати, громадянин має інше джерело доходу, якщо ж такого немає, то ні канцлер, ні звичайний вчитель не зобов'язані подавати декларацію. Однак декларації є конфіденційними та не перебувають у публічному доступі. Публічними, але з обмеженими даними, є лише документи про членів Бундестагу. Система покарань за невідповідність даних або неподання є дуже жорсткою для німців. Вони ризикують втратити роботу та всі стимули від держави, до яких відносять високу пенсію, медичне обслуговування та інше, крім того, діють надзвичайно високі штрафи.

У Польщі та Латвії декларувати своє майно зобов'язані більшість державних службовців які виконують функції держави та займають ключові посади як на регіональних, так і на національному рівнях. До них належать такі високопосадовці, як члени уряду, депутати, керівники центральних офісів, керівники місцевих органів влади. Вони зобов'язані декларувати своїх найближчих родичів також, в Україні до повномасштабного вторгнення також діяв такий принцип. У цих країнах декларування є у відкритому доступі, а за їх невідповідність діє адміністративна та кримінальна відповідальність.

Загалом, у країнах Європейського Союзу схожа ситуація, оскільки рішення приймалися на основі Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про кодекси поведінки для публічних службовців, ухваленої в травні 2000 року та рекомендацій GRECO (Групи держав проти корупції), створених у 1999 році для оцінки та моніторингу дотримання державами-членами антикорупційних стандартів. Вони спонукають держави на законодавчому рівні закріпити

зобов'язання посадовців декларувати своє майно та його походження під час призначення на посаду, під час служби та після звільнення з посади.

Що стосується України, то на момент написання, декларації є у публічному доступі у Єдиному Державному Реєстрі Декларацій, де будь-який громадянин може переглянути декларації посадових осіб. На початку повномасштабного вторгнення в Україні під час дії воєнного стану обов'язкове декларування для посадових осіб було призупинено, з умовою, що після завершення воєнного стану протягом трьох місяців мали податись усі декларації. Проте GRECO (Група держав проти корупції) висунуло умови про відновлення декларування, звітування партій та ухвалення закону про лобізм, згодом декларування відновили і воно проводиться у встановленому законом порядку. Кримінальна відповідальність за ст. 366-2 КК України «Декларування недостовірної інформації» настає, якщо розбіжність між внесеними декларантом та достовірними відомостями становить: 1) від 500 до 2 тис. прожиткових мінімумів для працездатних осіб, тобто в цьому випадку загрожує покарання у вигляді штрафу в розмірі від 3 тис. до 4 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51 тис. грн – 68 тис. грн), або громадських робіт від 150 до 240 годин, або обмеження волі до 2 років із заборобою займати певні посади до 3 років. 2) понад 2 тис. прожиткових мінімумів для працездатних осіб – покарання у вигляді штрафу від 4 тис. до 5 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські роботи, обмеження або позбавлення волі до 2 років, а також заборона займати певні посади до 3 років.

Отже, як висновок можна сказати, що в Україні та країнах ЄС є багато спільних рис щодо декларування, як от публічний доступ, хоч і не у всіх країнах, серйозні міри покарання, тощо. До розбіжностей можна додати осіб, зобов'язаних подавати декларації, штрафи, та свідомість населення, щодо подання невідповідної інформації. Загалом, в Україні система декларування, незважаючи на відносну новизну та труднощі, досить гарно розвивалась та розвивається.

Список використаних джерел:

1. Недостовірні відомості в декларації: наслідки. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/nedostovirni-vidomosti-v-deklaratsii-yaki-naslidky/>
2. Декларування. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/deklaruvannya/>
3. Як декларують майно держслужбовців у різних країнах світу. Чи є Україна особливою? *Європейська правда* URL : <https://www.eurointegration.com.ua/article/s/2016/09/26/7054986/>
4. Декларування майна посадовцями: як це працює в інших країнах. *finance.ua* URL : <https://finance.ua/ua/goodtoknow/deklaruvannia-majna-posadovcamy>
5. Майнові декларації: загроза приватності чи антикорупційна зброя? *World Bank Group* URL : <https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2016/09/26/asset-declarations-a-threat-to-privacy-or-a-powerful-anti-corruption-tool>

Подейко Євгенія Миколаївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВА СИСТЕМА МАВРИТАНІЇ ТА ЇЇ СПРОМОЖНІСТЬ ПРОТИДІЯТИ СУЧАСНИМ ФОРМАМ РАБСТВА: АНАЛІЗ У МЕЖАХ ПРАВНИЧИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ

Мавританія – ісламська президентська республіка зі змішаною правовою системою, яка поєднує в собі французьке колоніальне та ісламське право. Згідно з Конституцією Мавританії, іслам є державною релігією, а основним джерелом права – шаріат. Мавританія є однією з країн у світі, де люди все ще народжуються в рабстві та буквально належать іншим людям, стикаючись з жорстоким життям і примусовою працею. Хоча остаточного опитування не проводилося, тисячі людей, за оцінками, перебувають у рабстві за походженням. Вони буквально належать своїм панам. Їм все життя загрожує експлуатація та жорстоке поводження. Жінок зазвичай гвалтують і змушують народжувати дітей своїх панів, які, у свою чергу, стають їхніми рабами. Люди в рабстві походять з етнічної групи харатін, історично поневоленої білими маврами. Хоча рабів у Мавританії не заковують і не б'ють публічно, вони все ж залишаються повністю залежними від своїх господарів.

У Мавританії існують різні форми торгівлі людьми, включаючи спадкове рабство, примусове жебрацтво та примусову сексуальну працю. Традиційні кастові системи сприяють збереженню практики спадкового рабства, де особи змушені працювати без оплати, до прикладу, як пастухи або домашні працівники.

Незважаючи на прийняття законів, які були спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, наприклад такі як Закон 2003 року «Проти торгівлі людьми» та Закон 2007 року, що забороняє рабство, проблема досі залишається актуальною через труднощі в правозастосуванні, а також в обмежені ресурсу для підтримки жертв. У 2024 році уряд Мавританії створив спеціалізований суд для розгляду справ, пов'язаних із рабством, торгівлею людьми та контрабандою мігрантів, що є доволі важливим кроком у зміцненні правосуддя та захисті прав людини. Проте корупція та бездіяльність серед правоохоронних органів є одними з самих ключових факторів, які ускладнюють боротьбу з сучасним рабством в країні. Правоохоронці доволі часто замішані в корупційних схемах, що сприяє збереженню системи рабства. Поліцейські та інші посадовці, які мали б боротися з порушеннями прав людини, іноді можуть отримувати хабарі або навіть бути пов'язаними з людьми, що експлуатують рабів. Більшість випадків рабства не потрапляють навіть до суду, бо правоохоронці часто ігнорують заяви жертв або навіть захищають інтереси тих, хто використовує рабську працю.

Спираючись на звіт про торгівлю людьми в Мавританії за 2024 рік у звітах Державного департаменту Сполучених Штатів Америки, можна побачити що уряд Ісламської Республіки Мавританія не повністю відповідає мінімальним стандартам щодо викорінення торгівлі людьми, проте докладає значних зусиль для цього. Ці зусилля включають встановлення офіційного партнерства з громадським суспільством для управління спеціальним фондом щодо жертв торгівлі людьми та надання послуг жертвам спадкового рабства. Крім того, закон про боротьбу з рабством 2015 року криміналізував спадкове рабство та передбачав досить суворі покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до 20 років і штрафу 250000 до 500000 мавританських угій. Також, можливо, що через непослідовне використання офіційних процедур встановлення особи влада затримала або депортувала деяких неідентифікованих жертв торгівлі за звинуваченнями в імміграції, розпусти та подружній зраді, включаючи жертв домашнього рабства та торгівлі людьми в аморальних цілях.

Мавританія також активно намагається співпрацювати з міжнародними організаціями для посилення боротьби з торгівлею людьми. Міжнародна організація з міграції надає підтримку уряду в розробці та впровадженні національних механізмів перенаправлення постраждалих осіб. Співпраця з міжнародними партнерами допомагає Мавританії покращити законодавчу базу та підвищити ефективність заходів проти торгівлі людьми.

Мусульманські лідери в Мавританії відіграють важливу роль у боротьбі з сучасним рабством, оскільки більшість населення країн є мусульманами, і релігійні авторитети мають значний вплив на соціальні та культурні процеси. Одним з таких лідерів є Бірам Дах Абейд – засновник «Ініціативи відродження аболіціоністського руху в Мавританії». Крім того, він активно використовує ісламські принципи для того, щоб боротися з сучасним рабством. Зазвичай це відбувається у формі публічних протестів, які включають в себе спалення текстів, які, на його думку, певним чином виправдовують рабство. Його цитата: «Скажіть, що я проти релігії. Напишіть це і скажіть це у своїх мечетях. Дайте гроші своїм рабам і розішліть їх говорити це всюди – це вам не допоможе» – може продемонструвати нам критику деяких релігійних та політичних лідерів щодо їхньої бездіяльності у боротьбі з рабством та зловживанням релігійними переконаннями. До того ж, уряд Мавританії публічно заявляє про свою рішучість у боротьбі з рабством, однак реальні дії не завжди відповідають цим заявам. Бездіяльність з боку поліції та судів часто сприяє тому, що зловмисники не притягуються до відповідальності, а жертви зазвичай залишаються без належної допомоги.

Також було б доречно додати інтерв'ю жінки, яка стала жертвою рабства в Мавританії, Фатіматі: «Я була власністю чотирьох господарів з однієї родини. Вони ділили мене між собою, тож кожен з них мав певний період року, коли я була до його послуг. Я пасла їхніх кіз з раннього дитинства, але мені ніколи не дозволяли їх доїти, щоб прогодувати себе або дітей. Іноді ми з дітьми ходили по кілька днів без їжі. Тепер я можу сподіватися на краще майбутнє. Все, чого я хочу – це жити гідним життям і мати можливість годувати та навчати своїх дітей».

Історії подібні до історії Фатіматі доводять, що реальні зміни можливі лише тоді, коли закон почне діяти не лише на папері, а й у житті постраждалих. Поки ж правові механізми залишаються малоефективними, торгівля людьми та рабство в Мавританії не просто існує, а відтворюється з покоління в покоління.

Список використаних джерел:

1. Mauritania: descent-based slavery. URL : <https://www.antislavery.org/what-we-do/mauritania/>
2. U.S. Department of State: 2024 Trafficking in Persons Report: Mauritania. URL : <https://2021-2025.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/mauritania/>
3. Okeowo A. Letter from Mauritania. *Freedom Fighter*. URL : https://www.newyorker.com/magazine/2014/09/08/freedom-fighter?utm_source

Прокопишина Дарина Леонідівна,
*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Обрана тема є досить актуальна та дискусійна, оскільки вона охоплює фундаментальні питання правового захисту людського життя на міжнародному рівні, зокрема в контексті практики Європейського суду з прав людини та імплементації положень Конвенції про захист прав та основоположних свобод у національні правові системи. Особливу увагу слід приділити проблемам ефективного забезпечення цього права, включаючи питання юрисдикції, позитивних зобов'язань держав, а також викликів, пов'язаних із збройними конфліктами та застосуванням сили. Це питання також має значний історичний та порівняльний аспект, адже концепція права на життя еволюціонувала під впливом міжнародних стандартів, таких як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Дослідженню цього питання присвятили свої роботи чимало науковців та юридичних практиків, зокрема, О. Барабаш, А. Білий, Е. Вікс, Дж. Вудруф, О. Дроздов, А. Ю.Замула, О. Іщенко, Л. Касинюк, О. Коваль, О. Ковальчук, А. Културен, Л. Рейд, О. Салагай, М. Сутто, Дж. Чіа-Сін Хсу та деякі інші.

Слід розпочати з того, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) є дієвим інструментом захисту прав людини. Стаття 2 Європейської конвенції з прав людини закріплює право на життя як одне з найфундаментальніших серед інших прав і свобод людини. Відповідно до її положень, кожен має гарантований законом захист цього права, а умисне позбавлення життя допускається виключно у випадку виконання смертного вироку, винесеного судом після доведення вини особи у злочині, що передбачає таке покарання [1]. Окрім цього, випадки застосування сили, які призводять до позбавлення життя, не порушують цю статтю, якщо вони є результатом виключно необхідних дій, таких як захист людей від незаконного насильства, здійснення законного арешту чи запобігання втечі затриманої особи, а також правомірні заходи з придушення заворушень або повстання. Стаття 2 ЄКПЛ зобов'язує державу не тільки утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя (негативні зобов'язання), але й вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією (справа «Центр з питань правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії»). У широкому сенсі це позитивне зобов'язання має два аспекти: обов'язок забезпечити нормативну базу; і зобов'язання вживати превентивних оперативних заходів [2].

Найбільш важливим аспектом змісту статті 2 ЄКПЛ є можливість захисту права на життя особи, навіть якщо вона не померла, але була така загроза як наслідок дій представників держави, що полягало у застосуванні не еквівалентної сили або характер поранень нанесених ними. Одним з найбільш яскравих прикладів застосування надмірної сили з боку державної влади у практиці Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є справа «Макарацис проти Греції». У своєму рішенні 2004 року у даній справі суд постановив, що було порушено статтю 2 ЄКПЛ, оскільки, хоч працівники поліції і не мали наміру вбити заявника, вони завдали йому шкоди, яка могла привести до позбавлення життя [3].

ЄСПЛ був заснований для нагляду за виконанням державами-учасницями Європейської конвенції з прав людини. Хоча процедура звернення до ЄСПЛ є складною та тривалою, значна

кількість людей, особливо з Туреччини та України, подають скарги до Суду, прагнучи захистити свої гарантовані права. Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у розвитку стандартів щодо права на життя. Його практика свідчить про те, що дане право поширюється не лише на заборону свавільного позбавлення життя, а й на обов'язок держави забезпечити його захист у різних сферах. Суд неодноразово підкреслював необхідність ефективного розслідування випадків загибелі людей, особливо якщо причиною стала дія або бездіяльність органів влади. Він також сформував критерії правомірного застосування сили правоохоронними органами, визначаючи їм межі відповідно до принципу необхідності та пропорційності [4].

У сучасних умовах право на життя стикається з низкою проблем, серед яких особливе місце займають питання, пов'язані зі збройними конфліктами, застосуванням смертної кари, евтаназією, умовами утримання осіб у місцях позбавлення волі, а також забезпеченням належного рівня охорони здоров'я [5]. У контексті збройних конфліктів держави повинні дотримуватися міжнародних гуманітарних норм, зокрема тих, що обмежують використання летальної сили та забезпечують захист цивільного населення. Проблема смертної кари залишається дискусійною, адже хоча більшість європейських країн відмовилися від її застосування, в окремих державах вона все ще залишається законодавчо закріпленою, хоча в будь-якому випадку це є порушенням права на життя [6].

Особливу увагу слід звернути на питання евтаназії, яке постає на перетині біоетики та права людини. Чи можна розглядати право на смерть як складову права на життя? Європейський суд з прав людини досить обережно підходить до цієї проблеми, визнаючи право держав самостійно визначати правовий статус евтаназії. Подібна ситуація спостерігається і щодо питань початку життя, зокрема права плода на юридичний захист, що залишається предметом активної правової дискусії [7]. ЄСПЛ має певний підхід та практику щодо визначення початку і завершення права на життя. У справі «Во проти Франції» були розглянуті окремі аспекти часових меж його захисту. Суд встановив, що держави мають право самостійно визначати момент початку життя в межах розумного підходу. Заявниця, пані Во, звернулася до ЄСПЛ зі скаргою на небажане переривання вагітності медиками. Однак Суд не розглядав питання моменту початку життя, а також не застосував статтю 2 ЄКПЛ, оскільки визнав, що держава вжила всіх необхідних заходів для захисту життя заявниці [8].

Отже, можна зробити висновок про те, що право на життя є одним із ключових природних прав людини, визнаних ще на ранніх етапах розвитку суспільства. Захист цього права реалізується через міжнародно-правові механізми, які включають універсальні угоди, такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Регіональні системи захисту прав людини функціонують у різних частинах світу, а найбільш ефективним механізмом вважається Європейський суд з прав людини. Попри загальне визнання цього права, його зміст і межі залишаються дискусійними та варіюються залежно від юридичних доктрин та національних законодавств. Основні питання, що виникають у зв'язку з правом на життя, стосуються визначення моменту його початку та завершення, позитивних і негативних зобов'язань держави щодо його забезпечення, а також правових аспектів смертної кари, екстрадиції, евтаназії, штучного переривання вагітності та підстав обмеження цього права. Таким чином, право на життя, хоч і є одним із найважливіших прав першого покоління, продовжує еволюціонувати під впливом змін у міжнародному та національному праві, а його захист залишається однією з центральних задач правової системи.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. 1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.04.2025).
2. Репецький В. М., Лисик В. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник. Київ : Знання, 2007. 467 с.
3. Рішення Великої палати у справі «Макарацис проти Греції». 2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_408#Text (дата звернення : 21.04.2025).
4. Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник / Ю. С. Разметаєва. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
5. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень 2021 року). Рішення за період із 01.04.2021 по 30.04.2021 рр. / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. 67 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_april_2021_1.pdf
6. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навчальний посібник. URL : https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf
7. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник для ВУЗів. Київ : Видавничий дім «Промінь», 2010. 722 с
8. CASE OF VO v. FRANCE. 2004. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-61887%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-61887%22]}) (дата звернення : 21.04.2025).

Пугач Влада Дем'янівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ СУДІВ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ІЗРАЇЛЮ

Дослідження цієї теми є досить актуальним у сучасних реаліях, адже в правовій системі Ізраїлю досить важливу роль займає релігійне право – діють одразу декілька систем релігійної юрисдикції серед, яких найбільш значущі – іудейська та мусульманська. Релігійне право також співіснує зі світським, через, що виникають певні протистояння, дебати та напруга в судовій практиці. Система судів Ізраїлю це приклад співіснування релігією та державної юрисдикції в межах однієї правової системи.

Правова система Ізраїлю має змішаний характер. У ній перехрещуються риси романо-германського, загального права і релігійних правових систем — іудейського, мусульманського і канонічного права [2, с. 226].

Важливим є розмежування поняття «змішана правова система» у макроправовому сенсі та у межах інституційної юрисдикції судів. У першому випадку йдеться про тип ізраїльської правової системи, який є змішаним, оскільки поєднує риси декількох правових сімей.

У межах інституційної юрисдикції змішаність проявляється інакше – через паралельне функціонування окремих судових систем. В судовій системі Ізраїлю діють водночас світські та релігійні суди (рабинські, шаріатські, християнські). Тому в судовій системі діє паралельна система юрисдикцій, яка контролюється Верховним судом Ізраїлю.

Судова система Ізраїлю – це цілісна структура органів державної влади, що здійснюють правосуддя на території країни відповідно до встановленого порядку судочинства та чинного законодавства. Система загальної юрисдикції включає три основні рівні: Верховний суд, окружні суди та мирові суди. Окрім них, в Ізраїлі діють також численні спеціалізовані судові інстанції, зокрема суди з розгляду трудових спорів, військові та адміністративні трибунали, а

також релігійні суди [4, с. 27]. В Ізраїлі діє практика розгляду спорів релігійними судами, які застосовують норми іудейського права. Це свідчить про наявність розкол у судовій системі: ізраїльські громадяни, зокрема євреї, мають можливість звертатися як до світських, так і до релігійних судів. Водночас Верховний Суд Ізраїлю уповноважений здійснювати контроль за діяльністю релігійних інстанцій. Якщо релігійний суд ухвалює рішення, що суперечить державному законодавству, таке рішення визнається як перевищення повноважень. Найчастіше подібні ситуації виникають у справах щодо усиновлення, гендерної рівності та загалом сімейно-майнових відносин. Тут виникає деяка некомпетентність судів: ізраїльські судді державних судових органів повинні мати достатнє уявлення про приписи Біблії та Талмуду, але вони є зобов'язані володіти глибокими знаннями норм неєврейських релігійних правових систем [1, с. 59].

Рабинський суд в Ізраїлі є спеціалізованою судовою установою, що розглядає справи, пов'язані з особистим статусом євреїв. До його виключної компетенції належать питання, що стосуються укладення шлюбу та розірвання подружніх відносин. Згідно із законом, «шлюби та розлучення серед євреїв в Ізраїлі відбуваються відповідно до законів Тори». У випадку, коли один із подружжя подає заяву на розлучення, рабинський суд має право розглядати й супутні питання, такі як виплата аліментів чи визначення місця проживання дітей, за умови, що ці питання не перебувають на розгляді в іншому суді з паралельною юрисдикцією. У такій ситуації рабинський суд отримує виключне право ухвалювати рішення з відповідних питань. Крім того, за згодою всіх сторін, у цьому суді можуть розглядатися й інші справи, зокрема щодо усиновлення або спадкування. Окрім цього, до компетенції равінатського суду належить проведення гіюру, тобто процедури, що включає навернення неєврея в іудаїзм та пов'язаний з цим обряд. Равінатський (рабинський) суд має дві інстанції: перша включає окружні равінатські суди та спеціальний суд з гіюру, а друга – Великий равінатський апеляційний суд [4, с. 28].

Усередині арабської громади Ізраїлю застосовується мусульманське право, яке є окремою підсистемою. Причому згідно із законом про судову владу від 1984 р. мусульманське право застосовують шаріатські суди, що вирішують питання, пов'язані з особистим статусом (шлюби, аліменти, розлучення, усиновлення та ін.) [3, с. 61].

На прикладі справи, яка була вирішена у 2021 році можна побачити, що одна й та сама справа в різних судах вирішиться по-різному. У 2018 році рабинський суд у Реховоті постановив, що жінка, яка мала позашлюбні відносини, не має права претендувати на рівний поділ майна після розлучення, тому отримала лише 20 % майна. У 2021 Верховний суд Ізраїлю, скасував це рішення, постановивши, що зрада не є підставою для відмови у рівному поділі спільного майна [5].

Рішення релігійних судів можуть суперечити нормам світського законодавства, через що їх виконання підлягає перегляду в державних судах. Це змушує громадян звертатися до обох судових систем, що часто викликає правову невизначеність.

Отже, дослідивши тему релігійних судів, можна зробити висновок, що ці суди є невід'ємною частиною судової системи Ізраїлю. Водночас вони існують паралельно зі світськими судами, які здійснюють контроль за їхньою діяльністю. Оскільки Ізраїль прагне до формування світської правової держави, релігійні суди здебільшого розглядають лише шлюбно-сімейні справи. Таким чином, реформування та трансформація правової системи Ізраїлю є нагальною потребою, спрямованою на гармонізацію взаємодії між релігійною та світською юрисдикціями, що дозволить забезпечити єдність правозастосування та дотримання принципів правової держави.

Список використаних джерел:

1. Pasichnyk I. O., Tahiiiev A. S. Correlation between the legal system of modern israel and jewish law. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 3. С. 57–59.
2. Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Сабадаш І. О. та ін / за заг. Ред. О. В. Петришина. Порівняльне правознавство : Підручник. 59-те вид. Харків : Право, 2012. 272 с. URL : <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Петришин-ред.-Порівняльне-право-знавство.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).
3. Лук'янов Д.В. Джерела іудейського права та сучасне право Ізраїлю. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. Т. 74. № 3. С. 56–63. URL : <https://visnyk.kh.ua/uk/article/read/dzherela-iudeyskogo-prava-ta-suchasne-pravo-izrayilyu> (дата звернення : 20.04.2025).
4. Письменна К. І. Равінатський суд та його місце в судовій системі Ізраїлю. *II Науково-практична конференція*, м. Київ, 25–26 жовт. 2024 р. Одеса, 2024. С. 27–29. URL : https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0,5&q=Релігійні+суди+Ізраїлю+&oq=Рел#d=gs_qabs&t=1745149264093&u=#p=C2smOYYmXCQJ (дата звернення : 20.04.2025).
5. Israeli Supreme Court: Infidelity in marriage should not be a factor in dividing property during divorce. URL : <https://rackmancenter.com/en/israeli-supreme-court-infidelity-in-marriage-should-not-be-a-factor-in-dividing-property-during-divorce/> (дата звернення : 20.04.2025).

Родінчук Яна В'ячеславівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗМІШАНА ПРАВОВА СИСТЕМА ЯК МОДЕЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЕОПОЛІТИКИ

У сучасних реаліях, геополітика як наука, яка дає змогу виявити закономірності розвитку світової правової системи, постає як прогностичний орієнтир для подальшої долі світу. Як говорив відомий німецький юрист Фрідріх Карл фон Савіньї: «Право не вигадується на основі розумових абстракцій; воно живе і розвивається разом із народом, як органічна частина його духу і історії». Саме тому і варто звернутись до витоків розвитку змішаної правової сім'ї як правової основи для багатьох національних держав, як до надбання розвитку багатьох цивілізацій. На нашу думку, змішана правова система постає у світі як унікальний синтез взаємодії різноманітних правових традицій, зокрема континентального, релігійного та канонічного права та є яскравим прикладом того, наскільки ефективно та лаконічно в теперішніх умовах можуть функціонують нормативно-правові норми на тлі свого історичного розвитку та сучасних тенденцій.

У процесі формування ефективної геополітичної концепції важливу роль грає вибір правової моделі держави. Однією з найперспективніших моделей у сучасних умовах є змішана правова система, якій вдається інтегрувати різні правові традиції для забезпечення гнучкості та стійкості державного устрою. Важливим аспектом розвитку та формування правової демократичної держави є історичний досвід розвитку політико-правових ідей, який дозволяє усвідомити закономірності еволюції права та державності, та на основі цього, дає змогу побудувати суверенну, політичну організацію влади, подолати глибинну системну кризу суспільного та державного розвитку, що для багатьох молодих держав зараз є неосяжним пріоритетом.

Тож тяжке становище, в якому може опинитися чимало держав, засвідчує той факт, що впродовж певного часу їх розбудова не завжди здійснювалася з урахуванням надбань політико-правової думки та геніїв буття. Тривалі і тяжкі системні кризи; розвал народного господарства; економічні злидні і зубожіння населення; корупція і клептократія; розквіт злочинності; падіння моралі; духовна та інтелектуальна зубожіння; прагнення соціальних змін шляхом необхідних насильницьких революційних перетворень; параліч системи управління; депопуляція та еміграція; територіальні втрати; війни із зовнішніми та внутрішніми ворогами; розпад єдності нації; жалюгідне існування та руйнування багатьох міст; істотне обмеження прав людини в умовах зростання авторитаризму і тиранії; деградація системи освіти, медицини, культури; втрата орієнтирів виживання суспільства; зневіра у владі та її носіях, ідеології та міфі; суми тривалий період стагнації — усе це окремі прояви кризи, яка потребує глибоких і масштабних перетворень [1, с.33].

Розуміння історичних процесів становлення і занепаду правових систем є надзвичайно важливим для сучасної геополітики. Саме вивчення попереднього досвіду дозволяє вдало функціонувати державам, які відносяться до змішаної правової моделі. Таким державам вдається забезпечити ефективну взаємодію правових традицій, мінімізувати ризики правових криз і сприяти сталому розвитку суспільства в умовах глобальної конкуренції. Історичний розвиток права виступає фундаментальним чинником формування сучасної політико-правової думки і розробки ефективної державної політики.

Х. Моргентау, визначаючи національну силу держави, виокремив дев'ять характеристик, зокрема географічне положення, природні ресурси, промислові можливості, військова підготовленість, чисельність населення, національний характер, національна мораль, якість дипломатії, якість уряду [2, с. 18]. У геополітичній площині всі ці фактори впливають не лише на статус держави на міжнародній арені, а й на характер її правового розвитку, як впливового чинника на законне врегулювання питань починаючи від географії країни, закінчуючи стійкістю та доброчесністю органів влади. Варто зазначати, що в державах, які належать до змішаної правової сім'ї, нормативно-правовий акт виступає як основне джерело права, однак при цьому чинні елементи інших правових традицій, зокрема звичаєвого права (Індонезія) чи прецедентного права (Південно-Африканська Республіка). А це означає, що така синтетична природа правового регулювання здатна забезпечити стійкість усіх сфер суспільних відносин, при цьому ж зберегти гнучкість у правотворчості, що однозначно вплине на позитивну тенденцію розвитку країни.

Зараз, в умовах глобалізації, війн, транснаціональної торгівлі, політико-правові інтеграційні процеси стимулюють правові системи в напрямку їх змішання. Вважається, що у майбутньому кількість правових систем змішаного типу буде тільки зростати, особливо через реформування і регулювання окремих правових відносин у державах мусульманського права та глобалізаційно-інтеграційні процеси сучасності. Трансформацію правових систем під впливом інформаційного суспільства та глобалізаційних процесів можна визначити як основний шлях розвитку правових систем сучасності, який характеризується їх зближенням, істотними змінами у їхній інфраструктурі, що проявляється у виникненні та зміні принципів, норм, галузей та інститутів права і законодавства, ідеологічних складових [3, с. 81].

Отож питання геополітики та права, все частіше виступає як злагоджена конструкція, як цілісний організм, що взаємодіючи може слугувати як важіль для формування сталого та мирного світового порядку, чого так не вистачає у наш час. На мою думку, розширення взаємовідносин між державами, модернізація правових систем, розуміння історичних витоків повинні стати пріоритетом для майбутнього розвитку права. Геополітичні проблеми сучасного світу потребують нового підходу до правотворчості, спроможного забезпечити сталий мир, стабільність та ефективну реалізацію міжнародного порядку.

Список використаних джерел:

1. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. Випуск 81. Частина 1. Ужгород, 2024. С. 33 URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/02/81_part-1-1.
2. Мазуренко І.М. Геополітичні характеристики як форма реалізації геополітики. *Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ, 2019. С. 18 URL : <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/194483>
3. Багрій Ю. М. Правові системи сучасності: теоретико-прикладний аналіз. Тернопіль, 2019. С. 81. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497_37018/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3.%D1%80%D0%BE%D0%B1_%D0%91%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%96%D0%B9%20%D0%AE%D0%9C

Рудковська Валерія Олексіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Права людини проголошуються найважливішою людською цінністю, що визнається у всьому світі. Це положення знайшло своє закріплене у ключових міжнародних документах. «Визнання гідності, яка властива всім членам людської родини, і рівних та невід’ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру...» – з таких слів починається один з фундаментальних, базових документів, що визнаний більшістю держав світу, Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 році [1, с. 101].

Для досягнення балансу між правами кожного індивіда та інтересами суспільства загалом держави все ж змушені обмежувати права людини. Міжнародне право дозволяє державам відступати в деяких випадках від виконання взятих ними на себе міжнародних зобов’язань із захисту прав людини і відповідно призупиняти дію національного законодавства. Наразі конституційне законодавство держав світу, зокрема і України, передбачає можливість обмеження прав і свобод людини на повністю законних підставах [2, с. 141].

Міжнародне право прав людини (далі – МППЛ) і міжнародне гуманітарне право мають спільну мету – забезпечення гідності та гуманного ставлення до людей. Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) традиційно застосовується під час війни, тоді як МППЛ захищає людей у мирний час. Однак ці два напрямки права все більше взаємопроникають. Норми МППЛ все частіше застосовуються під час збройних конфліктів, а правозахисні організації все більше враховують правила ведення бойових дій при оцінці порушень прав людини [3, с. 133].

Незалежно від часу, норми міжнародного права прав людини залишаються чинними, оскільки вони стосуються прав людини. Однак у воєнний час необхідно враховувати особливості ситуації, адже не всі права, наприклад, право на життя, можна забезпечити повністю. У разі порушення прав важливо визначити, які саме норми були порушені. У збройному конфлікті першочергово застосовується міжнародне гуманітарне право, а вже потім – міжнародне право прав людини [3, с. 133].

Перш ніж перейти до аналізу правових механізмів обмеження прав людини, необхідно розмежувати два поняття – «збройний конфлікт» та «війна», які хоч і подібні за змістом, однак мають різні юридичні ознаки й наслідки. У міжнародному гуманітарному праві термін «збройний конфлікт» є ширшим, ніж «війна». Він охоплює як міжнародні, так і неміжнародні збройні зіткнення, незалежно від того, оголошено війну офіційно чи ні.

Згідно з коментарем Міжнародного комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ) до статті 3, спільної до Женевських конвенцій 1949 року, збройний конфлікт – це «всі випадки збройного протистояння, незалежно від інтенсивності, тривалості, чи залучення регулярних військових формувань» [4].

Юридичні критерії збройного конфлікту були встановлені Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії у справі «Tadić» (1995 р.) [5]. Там визначено, що збройний конфлікт має місце, коли «відбувається застосування збройної сили між державами або тривале насильство між урядовими силами та організованими збройними групами».

Однак поняття «війна», хоч і тісно пов'язане з терміном «міжнародний збройний конфлікт», має окремий правовий і політичний зміст. У класичному розумінні війна – це не лише збройне протистояння, а й юридично визнаний стан між державами, який зазвичай супроводжується офіційним оголошенням, мобілізацією, введенням воєнного стану та активним застосуванням повного спектра правових норм, спрямованих на захист держави [6, с. 70].

Збройний конфлікт і війна як правові категорії допускають тимчасове обмеження прав людини, але їх характер, масштаб і юридичні основи суттєво відрізняються, але також існують і спільні підходи. Насамперед, спільною рисою для обох випадків є те, що обмеження прав людини допускається лише у виняткових ситуаціях і має бути суворо обґрунтованим. Так, відповідно до статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року [7], держава-учасниця може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цим Пактом «виключно в тій мірі, яка зумовлена суворими вимогами ситуації, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим зобов'язанням держави за міжнародним правом» [7].

У збройному конфлікті або війні існує чіткий перелік прав людини, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, зокрема право на життя, заборона катувань, рабства, а також свобода совісті та релігії. Це підтверджується практикою Європейського суду з прав людини та Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який у своєму коментарі до статті 3 Женевських конвенцій наголошує на абсолютності цих гарантій, навіть у надзвичайних ситуаціях [4].

У разі війни, коли вводиться режим воєнного стану, обмеження прав стають загальнодержавними. Цей режим передбачає централізоване управління, широкі повноваження військових адміністрацій, мобілізацію ресурсів, обмеження свободи пересування, зборів, доступу до інформації та втручання у соціальні й економічні права. Перелік прав, які можуть бути обмежені, визначений у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8) [8].

В умовах збройного конфлікту, особливо неміжнародного характеру, роль цивільних органів влади залишається провідною, тоді як під час війни значну частину повноважень передають військовому командуванню. Це дозволяє оперативно реагувати на загрози, але також збільшує ризики порушення прав людини. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, навіть у таких випадках держава зобов'язана забезпечити справедливе поводження з особами, які не беруть участі в бойових діях [4].

Отже, хоча обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту та війни мають спільну мету – забезпечення безпеки, вони різняться за масштабом, правовими підставами та впливом на повсякденне життя громадян. Принципи законності, пропорційності та

міжнародного контролю залишаються універсальними, але їх реалізація залежить від конкретного контексту.

Список використаних джерел:

1. Громовенко К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2022. № 17. С. 101–107.
2. Петечел Н. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *International journal «Law & Society»*. С. 141–146.
3. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 132–136.
4. Commentary of 2016 on Article 3 of the Geneva Convention (I) of 1949. ICRC: IHL Database : веб-сайт. URL : <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-3/commentary/2016> (дата звернення: 04.05.2025).
5. The Prosecutor v. Tadić : Case No. IT-94-1-AR72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 Oct. 1995. *Refworld* : вебсайт. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1995/en/61438> (дата звернення : 04.05.2025).
6. Нільс Мельцер. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Координатор Етьєн Кюстер. Довідкове видання. URL : https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/4231_154-.pdf (дата звернення : 04.05.2025 р).
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 04.05.2025).
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 06.04.2000 № 1647-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення : 04.05.2025).
9. Примачков К. Ю., Бідняк С. С. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №2, 2023. С. 417–420.

Русін Ольга Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ СПОРІВ МІЖ ДЕРЖАВАМИ

Міжнародний арбітраж – це один із способів мирного розв’язання міжнародних спорів, що полягає в обранні сторонами спору за взаємною згодою третьої сторони, яка розглядає справу і виносить обов’язкове для сторін рішення [1]. Важливо розрізняти міжнародний інвестиційний арбітраж, що врегульовує спори між іноземними інвесторами та державами на основі інвестиційних договорів, та міждержавний торговельний арбітраж, який розглядає спори між державами-членами СОТ (далі – СОТ) щодо порушень торговельних угод. Серед ключових переваг міжнародного арбітражу варто виокремити насамперед конфіденційність розгляду справи, публічного розголошення деталей своїх відносин та потенційних конфліктів. Крім того, пришвидшений розгляд справи в арбітражі часто дозволяє сторонам значно швидше досягти остаточного рішення порівняно з тривалими судовими процесами. Важливим аспектом є також добровільність підпорядкування спору сторонами арбітражу, що забезпечує їхню більшу залученість та довіру до процесу. Можливість вибору застосовного права надає

сторонам гнучкість у визначенні правових норм, які регулюватимуть їхній спір, враховуючи специфіку транзакції та їхні інтереси [2].

Одним із ключових інститутів у цій галузі є СОТ. Суперечки в рамках СОТ являють собою розбіжності між двома або більше її членами, що виникають у випадку, коли одна держава вважає, що торговельні заходи іншої держави завдають шкоди її економічним інтересам, порушуючи при цьому правила СОТ. Зазвичай, такі спори ініціюються державами-експортерами, які вважають, що країни-імпортери застосовують несправедливі обмеження щодо їхніх товарів або послуг [3].

До прикладу, можна згадати про справу між Сполученими Штатами та Японією, що стосувалася карантинних обмежень Японії на імпорт яблук зі США. На думку США, умови були надмірно обмежувальними та не відповідали правилам СОТ, зокрема статтям Угоди СФС та ГАТТ 1994 р. Після розгляду справи групою експертів та Апеляційним органом СОТ, які підтримали позицію США, Японія не повністю виконала рекомендації Органу з вирішення спорів [4]. Хоча були збережені усі відповідні процедури розгляду спору, який відбувся в рамках стандартної процедури СОТ (панель експертів та Апеляційний орган), арбітраж був задіяний на етапі визначення рівня призупинення поступок. Оскільки Японія не повністю виконала рішення СОТ, тож Сполучені Штати скориставшись своїм правом звернулися з проханням до Органу з вирішення спорів. Японія, в свою ж чергу, оскаржила запропонований рівень і звернулася до арбітражу відповідно до статті 22.6 Угоди про взаєморозуміння щодо правил та процедур, що регулюють вирішення спорів. Таким чином, арбітраж мав вирішити, чи є запропонований Сполученими Штатами рівень призупинення поступок еквівалентним завданій їм шкоді від невиконання Японією рішень СОТ. Хоча саме арбітражне провадження було призупинено через досягнення сторонами взаємоузгодженого рішення, факт звернення до арбітражу став важливим інструментом тиску на Японію для пошуку компромісу та врегулювання спору. Загроза застосування санкцій, підкріплена можливим рішенням арбітражу щодо їхнього розміру, стимулювала сторони до досягнення взаємоприйнятної угоди. Також варто зазначити, що саме регіональні торговельні угоди, які усвідомлюючи потенціал виникнення спорів, передбачають у своїх текстах процедури арбітражу як один із способів їхнього мирного та юридично обов'язкового врегулювання. Ці механізми можуть варіюватися за своєю структурою та деталізацією, але їхня головна мета полягає у наданні державам-членам ефективного інструменту для вирішення конфліктів, що виникають у сфері дії угоди.

У рамках Угоди США, Мексики та Канади, арбітраж, зокрема механізм ISDS (врегулювання суперечок між інвестором і державою), залишається важливим інструментом для врегулювання інвестиційних спорів, хоча й зі значними змінами порівняно з НАФТА. Згода сторін є ключовою для юрисдикції арбітражу. Угода США, Мексики та Канади, запроваджує передумову місцевого судового розгляду перед зверненням до ISDS, обмежуючи прямий доступ до міжнародного арбітражу. Арбітраж залишається доступним у випадках прямої експропріації, порушення національних договорів та положень про режим найбільшого сприяння. Положення про розгалуження спору запобігає паралельним провадженням. Угода надає більшу перевагу державам, але ISDS залишається механізмом захисту іноземних інвестицій. Для інвесторів між США та Мексикою арбітраж є важливим інструментом захисту прав [5]. Таким чином, арбітраж в Угоді хоч і з обмеженнями, але зберігає свою роль у забезпеченні правового захисту інвестицій та врегулюванні спорів у регіоні Північної Америки.

Отже, ми бачимо наскільки важливим є робота міжнародного арбітражу у вирішенні торговельних спорів між державами, що допомагає уникнути конфліктних ситуацій в подальшому розвитку торговельних відносин, при цьому враховуючи інтереси кожної із

держав. Міжнародний арбітраж виступає важливим запобіжником у світі міжнародної торгівлі та інвестицій, пропонуючи альтернативний шлях розв'язання спорів поза межами національних судових систем. Його гнучкість у процедурах та можливість врахування специфіки кожної справи сприяють досягненню справедливих і ефективних результатів. Інституційна підтримка, зокрема з боку СОТ та регіональних торговельних угод, підкреслює його важливість у підтримці стабільності міжнародних економічних відносин. Використання арбітражу дозволяє сторонам не лише оперативно врегулювати розбіжності, але й зберегти ділові відносини, мінімізуючи негативні наслідки конфліктів. У контексті зростаючої глобальної інтеграції, міжнародний арбітраж продовжуватиме відігравати ключову роль у забезпеченні правової визначеності та передбачуваності у міжнародній економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Савчук К. О. Арбітраж міжнародний. Велика українська енциклопедія. URL : [https://vue.gov.ua/Арбітраж міжнародний](https://vue.gov.ua/Арбітраж_міжнародний) (дата звернення: 30.04.2025).
2. Олексієнко А. В. Міжнародний комерційний арбітраж: сутність та переваги. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 511–514.
3. Безрукова Н. В. Світові торговельні війни: особливості та наслідки. Ефективна економіка. 2015. № 6. «Ефективна економіка». URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4153> (дата звернення : 30.04.2025).
4. DS245: Japan – Measures Affecting the Importation of Apples. *World Trade Organization – Home page – Global trade*. URL : https://www.wto.org/english/tratop_e/di_spu_e/cases_e/ds245_e.htm (дата звернення : 30.04.2025).
5. USMCA investor-state dispute settlement provisions: key differences for Mexico. *Global Law Firm. DLA Piper*. URL : <https://www.dlapiper.com/es-pr/insights/publications/2020/09/do-not-use---usmca-investor-state-dispute-settlement-provisions-mexico> (дата звернення : 30.04.2025).

Савіна Анна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є фундаментальною складовою демократичного суспільства та закріплені в багатьох міжнародних документах, зокрема в Європейській конвенції з прав людини. Актуальність цієї теми зростає в умовах сучасних збройних конфліктів, коли держави повинні шукати баланс між захистом національної безпеки та дотриманням прав людини.

Під час війни або іншої суспільної небезпеки Європейська конвенція з прав людини передбачає відступ від її зобов'язань, лише в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [2]. Іншими словами, це можна назвати дерогацією, тобто ситуацією, за якої закон, постанова або рішення скасовується частково. Данна ситуація можлива за умови якщо, в певній країні оголошено воєнний стан або інші суспільні небезпеки, які загрожують життю нації, усі заходи є тимчасовими, законними, пропорційними та належним чином повідомлено Раді Європи [1].

Україна на час війни припинила дотримуватися таких положень Конвенції: недоторканність житла, таємниця листування, телефонних переговорів та іншої кореспонденції, невтручання в особисте й сімейне життя, свобода пересування та вільний вибір

місця проживання, право на свободу думки й слова, вільне вираження поглядів і переконань, право збору, зберігання й поширення інформації; право на проведення зборів, мітингів і страйків; право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном [3].

Також у документі вказано конкретні заходи та дії, які можуть бути запроваджені під час воєнного стану в порушення Конвенції: примусове відчуження приватного або комунального майна для потреб держави, запровадження комендантської години, особливий режим в'їзду та виїзду, обмеження пересування громадян та іноземців, руху транспорту; огляд речей, транспорту, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян; заборона громадянам, які перебувають на воєнному чи спеціальному обліку, змінювати місце проживання чи перебування без належного дозволу. Наведені вище положення не можуть бути підставою для відступу від деяких пунктів Конвенції, а саме: право на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій (стаття 2), заборона катування (стаття 3), нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані (стаття 4 пункт 1) та ніякого покарання без закону (стаття 7) [2]. Європейський суд з прав людини здійснює оцінку обґрунтованості дерогації і може визнати дії держави порушенням Конвенції, якщо вони виходять за межі дозволеного.

Отже, Європейська конвенція з прав людини передбачає відступ та обмеження прав, але встановивши певні рамки. У свою чергу, держава, яка використовує дерогацію, має дотримуватись відповідних умов та принципів, діяти законно, пропорційно. Такі дії підлягають контролю з боку Європейського суду з прав людини. контролю з боку Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини – Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. 2024. С. 6–20. URL : https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Обмеження прав людини на період воєнного стану – законно. Україна тимчасово відступає від Конвенції. URL : <https://proukrainu.blesk.cz/obmezhennia-prav-liudyny-na-period-voiennoho-stanu-zakonno-ukraina-tymchasovo-vidstupaie-vid-konventsii/>

Смислова Каміла Романівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ У ВИРІШЕННІ ТОРГОВЕЛЬНИХ СПОРІВ

Світова організація торгівлі (далі – СОТ) – це глобальна організація, яка спеціально контролює міжнародну торгівлю. Світова організація торгівлі була заснована для реалізації справедливого вирішення спорів та більш упорядкованої, вільної та прозорої світової торгівлі [1].

СОТ переслідує три головні завдання:

1. Так як СОТ послаблює кордони, тим самим зміцнюючи взаємини між державами-учасниками, можуть виникнути певні негативні наслідки. Наприклад, зловживання. Тому

СОТ наглядає за тим, щоб всі учасники знали і дотримувалися положень членства, а самі норми були зрозумілими в тлумаченні, а їх застосування було послідовним.

2. Щоб суперечки проходили справедливо і можна було знайти консенсус, саме СОТ стає третьою особою, яка виконує функції посередника.

3. Врегулювання суперечок на юридичній основі, роблячи кожну сторону рівною: адже вони матимуть однакові права, обов'язки, можливості [2].

Однією з ключових норм Світової організації торгівлі є вимога до держав-членів забезпечувати прозорість у торговому законодавстві та відкритість у взаємовідносинах. Кожна країна повинна надавати іншим членам СОТ та зацікавленим сторонам, зокрема бізнесу, повну інформацію щодо чинних та запланованих торговельних регуляцій.

Наприклад, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ) передбачає обов'язкову попередню публікацію усіх нових нормативно-правових актів, які можуть вплинути на зобов'язання країни в межах угод СОТ. Спори між державами щодо тлумачення положень СОТ трапляються доволі часто. Якщо між двома членами організації виникає розбіжність щодо інтерпретації або застосування угод Уругвайського раунду, спершу вони мають спробувати вирішити конфлікт шляхом двосторонніх переговорів. За потреби сторони можуть залучити Генерального директора СОТ або іншу нейтральну особу для посередництва.

Якщо протягом 60 днів не вдається досягти згоди, сторони мають право звернутися до Органу з вирішення спорів. Цей орган створює третейську групу, зазвичай із трьох осіб (або п'яти, якщо сторони погодяться). Завдання групи – об'єктивно оцінити фактичні обставини справи і визначити відповідність оскаржуваних заходів правилам СОТ. Рішення виносяться письмово впродовж дев'яти місяців з моменту початку розгляду і передається Органу з вирішення спорів. Якщо одна зі сторін не погоджується з рішенням, вона може подати апеляцію. Протягом 90 днів рішення має бути винесено і передано Органу з вирішення спорів. Якщо апеляція не подається, Орган має ухвалити рішення не пізніше, ніж за дев'ять місяців після створення третейської групи. У випадку апеляції цей термін продовжується до дванадцяти місяців. У разі підтвердження порушення, сторона, яка його допустила, повинна негайно привести свою торговельну політику у відповідність до норм СОТ. Якщо це неможливо зробити одразу, допускається відтермінування протягом «розумного періоду часу».

Отже, організація відіграє важливу роль у світовій торгівлі. Її діяльність забезпечує правову визначеність і рівні умови для всіх учасників міжнародної торгівлі, незалежно від їхнього економічного потенціалу. Механізми прозорості, моніторингу та вирішення спорів, передбачені СОТ, не лише запобігають торговельним конфліктам, а й сприяють мирному їх вирішенню на основі міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. The role of the WTO in responding to international trade issues: https://www.researchgate.net/publication/379613040_The_Role_of_The_WTO_In_Responding_To_International_Trade_Issues

2. Роль СОТ у регулюванні процесу міжнародної торгівлі та вирішенні спорів: URL : http://www.lsej.org.ua/3_2020/109.pdf

Смолінський Іван Олександрович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СЬОГОДЕННЯ

У сучасному глобалізованому світі міжнародні організації відіграють ключову роль у забезпеченні миру, стабільності, розвитку та співпраці між країнами. Проте з кожним роком перед ними постають нові виклики, які ускладнюють ефективне виконання поставлених завдань. Серед основних проблем – політична заангажованість, недостатнє фінансування, суперечності між національними інтересами держав-членів та повільність прийняття рішень. Ці чинники ставлять під сумнів здатність міжнародних структур оперативно реагувати на кризи, захищати права людини та підтримувати справедливий світовий порядок.

Міжнародні організації – це добровільні об'єднання держав відповідно до міжнародного права, на основі міжнародних договорів для співпраці, які мають структуру органів управління і загальні цілі [1, с. 254].

Міжнародні організації мають великий вплив на розвиток і спрямованість міжнародних відносин, оскільки на сьогодні майже всі держави входять до таких організацій [3, с. 6].

Належність до міжнародних організацій визначають наступні критерії:

- об'єднання різнонаціональних сторін (держав, юридичних та фізичних осіб);
- погоджені, спільні, постійні цілі;
- наявність міжнародного установчого документа;
- постійні організаційні інституції;
- політико-організаційні норми;
- юридична рівність учасників;
- відповідність цілей створення та діяльності загальновозна-ним принципам і нормам міжнародного права [2].

При цьому всі міжнародні організації є різними, а елементами, що відрізняють одну від одної, є сфера діяльності, цілі, характер компетенції, організаційна структура, членство, процедурні аспекти.

До міжнародних організацій сьогодення варто віднести:

- Організація Об'єднаних Націй (ООН) – головна міжнародна структура, що займається підтримкою миру та безпеки, розвитком міжнародного співробітництва, захистом прав людини та гуманітарною допомогою;
- Світова організація торгівлі (СОТ) – регулює міжнародні торговельні відносини, сприяє зниженню торговельних бар'єрів та вирішенню суперечок між державами;
- Міжнародний валютний фонд (МВФ) – надає фінансову допомогу країнам з економічними труднощами, сприяє стабільності валютного курсу та міжнародній фінансовій співпраці;
- Світовий банк – забезпечує кредити і технічну допомогу країнам, що розвиваються, з метою зменшення бідності та стимулювання економічного зростання;
- НАТО (Організація Північноатлантичного договору) – військово-політичний союз, який забезпечує колективну оборону країн-членів;
- ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я) – координує глобальні зусилля у сфері охорони здоров'я, реагує на пандемії, проводить профілактичні програми;
- Міжнародна організація праці (МОП) – займається питаннями трудових стандартів, прав працівників і соціального захисту.

На нашу думку, аналізуючи ситуації, що виникають сьогодні у світі, де одним із суб'єктом виступає одна із вищезгаданих організацій, то до проблем міжнародних організацій варто віднести такі:

1) політизація діяльності міжнародних організацій, адже більшість міжнародних організацій, зокрема ООН, піддаються тиску з боку великих держав, які намагаються використовувати їх у власних політичних інтересах. Вето постійних членів Ради Безпеки ООН блокує ефективне вирішення збройних конфліктів, як це спостерігається у випадку з Україною;

2) неефективність прийняття рішень, тому що бюрократичні процедури та надмірна формалізація призводять до затягування рішень, особливо в умовах надзвичайних ситуацій (наприклад, гуманітарні кризи або пандемії);

3) фінансова залежність і нестача ресурсів, тому що значна частина бюджету міжнародних організацій формується за рахунок внесків від обмеженої кількості країн-донорів, що створює фінансову залежність;

4) невизначеність мандатів і дублювання функцій, до прикладу, часто завдання кількох організацій перетинаються (наприклад, ВООЗ, ЮНІСЕФ і Міжнародний Червоний Хрест у сфері охорони здоров'я), що призводить до неузгодженості дій.

Отже, міжнародні організації залишаються важливими суб'єктами глобального управління, однак у сучасних умовах вони стикаються з низкою серйозних проблем, серед яких політизація, неефективність процедур, фінансова залежність та дублювання функцій. Ці виклики суттєво обмежують їхню здатність оперативно й ефективно реагувати на глобальні кризи та забезпечувати справедливий міжнародний порядок. Для збереження авторитету й підвищення результативності міжнародним організаціям необхідно здійснити структурні реформи, модернізувати механізми прийняття рішень і забезпечити більшу прозорість та незалежність у своїй діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ходанич Х. Сутність та функції міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2018. № 1 (20). С. 253–263.

2. Поняття «міжнародна міждержавна організація» та його сутність. URL : <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/01.htm> (дата звернення : 29.04.2025).

3. Кравченко С. О., Кравченко В. В. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. 2017. Т. 28(67), № 1. С. 6–11.

Сокальський Андрій Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ У ПРАЦІ «ДЕРЖАВЕЦЬ»

Нікколо Макіавеллі був видатним італійським політичним філософом, політиком та істориком, його твори написані понад п'ять століть тому актуальні й до сьогодні. Він був секретарем у Флорентійській республіці з 1498 по 1512 рік, а в 1513 році написав «Государ» («Державець»), що й до сьогодні є надзвичайно актуальним. У своїй праці флорентієць дає поради політичному діячеві, щодо керування державою. «Державець» справив надзвичайно великий вплив на європейську політику того часу та критикувався церквою. Цей твір буде

надзвичайно корисним політологам, психологам, історикам та філософам. Тому потрібно більш детально дослідити та осмислити твір Макіавеллі «Державець» що є вічно актуальним.

Дослідженням цього питання займалися українські вчені, зокрема: Ю. К. Власенко, Шокер Р. І. [1], Год Б. В. [2], Гайдашук К. В., Дзьобань О. П. [3], Козинець О. Г., Півень Б. О. [4], Пугач В. Г. [5], Саранов С. В. [6] та ін.

«Державець» Макіавеллі був написаний близько 1513 року, а опублікований у 1532 вже після смерті самого автора. Він значно випередив свій час, так ранній Макіавеллі ввів поняття батьківщини, яка у його розумінні мала вигляд вільного від правління государя місто-комуну, яка керується лише самим собою. Проте флорентійський мислитель не міг помітити формування великих держав і розумів, що місто-комуні призначено було зникнути. Тому єдиним вірним рішенням стало би створення великої держави, яка служила би захистом проти іноземного вторгнення. Пізніше ідея батьківщини розширилася у націю, а поняття стало нерозривно пов'язуватися із самостійною незалежною державою. За Макіавеллі батьківщина була вища моралі й законів, заради батьківщини все дозволено, а благо народу на першому місці. Індивід буде поглинений суспільством та пануватиме принцип всесильної держави [3].

У «Державецю» головною є думка, що мета виправдовує засоби. Це лягло в основу філософського поняття маківеаллізму, що протистоїть моралі, а людей які її сповідують називають відповідно маківеаллістами. Як зазначав сам флорентієць: «Мораль – це лише інструмент, яким досвідчений політик повинен уміти спритно і вчасно користуватися». Мудрий правитель повинен використовувати хитрість та лукавство для свого блага та на користь державі [1].

Інколи Маківеаллізм ототожнюють із всім поганим, що пов'язують із неоднозначним сприйняттям книги та її заборонаю в церкві. «Державець» піддається вилученню з боку інквізиції і входить до числа заборонених книг з боку католицької церкви. Наприклад, кардинал Поло в 1555 році, зустрівши критику Ватикану щодо англіканської релігії, використав ім'я Макіавеллі як «останнє прокляття» Генріху VIII [6].

Проте сам Макіавеллі підтримував високу мораль, великодушність, милосердя, побожність та інші чесноти, якщо вони будуть корисні державі. Проте розуміючи, що різниця між тим, як люди живуть та повинні жити настільки велика, що той, хто сповідує лише добро загине серед безлічі людей далеких від добра. З цього міркування випливає, що государ повинен інколи відступатися від добра. Тому мораль виступає лише інструментом досягнення своїх цілей [3].

Деякі ідеї Макіавеллі взяли на озброєння та використали тоталітарні режими. Беніто Муссоліні здійснював ідею підпорядкування особистого інтересу інтересам державі. Також «Державця» читали Троцький, Ленін та Сталін. Інтерпретація в них була така, що якщо дозволено все, що зміцнює державну владу, то виправдання можуть знайти і війна, концтабори, знищення дисидентів тощо [2].

Макіавеллі поділяв теорію договірної походження держави. Він писав, що найнебезпечнішою для суспільства є тиранія. За тиранією, те, що вигідно государю не вигідно суспільству, а те, що вигідне суспільству, не вигідно правителю. На думку флорентійця, народ, коли він організований та має владу буде не менш справедливим ніж правитель, якого вважають мудрим. Тому в інтересах держави дослухатися до свого народу [2].

Головним завданням государя повинно стати збереження влади, а основною причиною втрати влади є її захоплення. Державець за Макіавеллі повинен спрямовувати всі свої зусилля на війну, мистецтво володіння якою, є гарантом тримання влади [2]. Макіавеллі вважав що союзники не є надійними, а наймана армія не лише безкорисна, а й небезпечна. Тому перевага має надаватися власному війську. Фундамент міцності держави це «хороші закони та хороше військо» [4; 5]

Отже, «Державець» італійського політичного філософа Нікколо Макіавеллі є досить суперечливою і до сьогодні. Порушені теми значно випереджали час, а актуальність праці й до сьогодні активно використовується в політології. Деякі вважають її злом і посібником для тиранів, хоча сам автор був проти тиранії та за процвітання батьківщини в будь-який спосіб. Сам Макіавеллі писав так: «Так, я навчив диктаторів захоплювати владу, але я також навчив людей, як їх скидати».

Список використаних джерел:

1. Власенко Ю. К., Шокер Р. І. Феномен макіавеллізму в сучасному науковому дискурсі. *Інтелект, особистість, цивілізація*. Вип. 14. 2017. С. 70–77. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/intelekt_2017_14_12
2. Год Б. В. Держава і суспільство в політичній концепції італійського мислителя Ніколо Макіавеллі. *Історична пам'ять*. № 1. 2009. С. 18–27. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2009_1_4
3. Дзьобань О. П., Гайдашук К. В. Філософсько-правові аспекти творчості Ніколо Макіавеллі. *Право і Безпека*. Т. 5, № 4. 2006. С. 15–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2006_5_4_6
4. Козинець О. Г., Півень Б. О. Політичні та правові погляди Нікколо Макіавеллі в історичному та сучасному аспекті Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Вип. 3. 2019. С. 8-11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2019_3_4
5. Пугач В. Г. Актуальний Макіавеллі: ідеї, що витримали випробування часом. *Політологічний вісник*. Вип. 79. 2015. С. 294–300. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_79_30
6. Саранов С. В. Проблема творчості та наукової спадщини Макіавеллі в рамках історіографічних оцінок Франческо Де Санктіса. *Сумський історико-архівний журнал*. № 40. 2023. С. 49-57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Siaj_2023_40_8

Сохатюк Діана Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО ПРАВА

Економічні санкції (далі «санкції») часто визначають, як «...навмисний, ініційований урядом розрив або загроза розриву звичайних торговельних або фінансових відносин.». Більш конкретно, санкції – це каральні заходи (наприклад, заборона торгівлі, зупинка фінансових операцій або заборона економічної допомоги), накладені однією країною, групою країн або багатостороннім органом (наприклад, Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН) на країну-об'єкт, юридичну особу або групу осіб, які порушують міжнародні норми.

Санкції, як правило, використовуються як інструмент зовнішньої політики для обмеження або припинення економічної діяльності об'єкта санкцій, особливо коли існує внутрішній або міжнародний тиск, що вимагає певних дій, але лише дипломатичні заходи були б занадто м'якими, а військові дії – занадто жорсткими. Намагаючись вплинути на поведінку об'єкта, санкції можуть переслідувати низку цілей зовнішньої політики та/або національної безпеки, таких як покращення прав людини, стримування агресії або запобігання розповсюдженню зброї [1].

Санкції повинні відповідати зобов'язанням членів Світової організації торгівлі (далі – СОТ) із принципу максимальної сприятливості (Most-Favoured-Nation, MFN), який забороняє дискримінацію між торговельними партнерами [2]. А також принципу національного режиму (National Treatment). Національний режим забороняє дискримінацію між вітчизняними та іноземними товарами після митного оформлення [3]. Виключення з цих принципів можливі лише за статтею XXI Генерального договору – «заходи, пов'язані з підтриманням міжнародного миру та безпеки».

Враховуючи досвід США варто зазначити, що часткові імпорتنі санкції, запроваджені США проти відповідних країн, зменшують обсяги світової торгівлі (як експорту, так і імпорту) з ними. Часткові експортні санкції, запроваджені США, негативно вплинули на імпорт третіх країн з країн, що потрапили під санкції, тоді як їхній негативний вплив на загальну торгівлю (між цільовими країнами та третіми країнами) та експорт з третіх країн до цільових країн є несуттєвим.

У висновку дослідження наголошується на постійному негативному впливі торговельних санкцій США на різні аспекти міжнародної торгівлі. Крім того, воно підкреслює складний взаємозв'язок між політичними інститутами та торговельними наслідками таких санкцій, а також те, що сильніші демократичні основи в країнах-об'єктах санкцій слугують пом'якшенню негативних наслідків для торговельних потоків [3].

Для того, щоб отримати уявлення про широкий вплив санкцій на прикладі війни в Україні, зазначено, що існують моніторинг санкцій ЄС, моніторинг США та база даних з можливістю пошуку, яку веде Управління з контролю за іноземними активами США (OFAC). Велика Британія також опублікувала список осіб, на яких накладено санкції відповідно до Закону про боротьбу з відмиванням грошей 2018 року, і регулярно оновлює інформацію про заходи, вжиті для стримування російської агресії (Уряд Великої Британії, 2025) [4].

Вплив західних санкцій як на ВВП Росії, так і на рівень особистого доходу населення був значним [5]. Після трьох років війни ВВП Росії зараз на 10-12% нижчий за показники до вторгнення. Особистий дохід населення на 20-25% нижчий, ніж він був би без конфлікту [4].

Загалом, санкції призводять до неефективного розподілу ресурсів та пов'язаних з цим втрат добробуту в економіці, на яку поширюються санкції, незалежно від коливань обмінного курсу та після врахування впливу третіх країн. Економіка, на яку поширюються санкції, повинна перерозподіляти ресурси в сектори, в яких вона перебуває у не вигідному становищі. Якщо канали торгівлі з третіми країнами важко знайти, санкції мають більш значний вплив на економіку, на яку поширюються санкції, з точки зору економічних показників та добробуту [6].

У висновку до викладеного вище матеріалу зазначаю, що економічні санкції є палицею з двома кінцями в міжнародному праві. З одного боку, вони пропонують державам та міжнародним організаціям невійськовий засіб для забезпечення дотримання норм, стримування агресії та просування прав людини, коли однієї лише дипломатії недостатньо, а сила буде непропорційною. З іншого боку, санкції несуть постійні економічні витрати — не лише для цільової держави, але й для торгових партнерів третьої сторони — і ризикують підірвати передбачуваність і стабільність глобальної торгової системи.

Список використаних джерел:

1. Economic Sanctions: An Overview URL : https://www.usitc.gov/publications/332/executive_briefings/ebot_economic_sanctions_overview.pdf
2. Basic Purpose and Concepts URL : https://www.wto.org/english/tratop/e/serv_e/cbt_course_e/c1s6p1_e.htm?utm_source=chatgpt.com

3. National treatment URL : https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/national_treatment_e.htm
4. The impact of US trade sanctions on the global trade of target countries: Do the political institutions of the targets matter? URL : <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/283493/1/1877283991.pdf>
5. Sanctions effectiveness: what lessons three years into the war on Ukraine? URL : <https://www.economicsobservatory.com/sanctions-effectiveness-what-lessons-three-years-into-the-war-on-ukraine>
6. IMF. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/RUS>
7. International trade and macroeconomic dynamics with sanctions. URL : <https://cepr.org/voxeu/columns/international-trade-and-macroeconomic-dynamics-sanctions>

Хоптинський Артур Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ У ЧАС ВІЙНИ: МЕЖІ НЕДОТОРКАНОСТІ ТА ВИКЛИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ

В умовах сучасних збройних конфліктів і гібридних війн з питанням дипломатичного імунітету стикаються значно більше. З одного боку, імунітети та привілеї є необхідними для повноцінного виконання дипломатичним корпусом своїх обов'язків. Але часто це може призвести до зловживань – використання його для шпигунських операцій або незаконного втручання у внутрішні справи країни чи для уникнення кримінальної відповідальності. Останні події поставили питання перегляду практики та застосування дипломатичного імунітету на новий рівень у часи конфлікту. Це підкреслює важливість проведення наукового аналізу між дипломатичною непорушністю в умовах міжнародних конфліктів та виявлення проблем щодо їх зловживання.

У Стародавній Греції герольди, яких визнавали недоторканими різні міста-держави, мали право на безпечний проїзд перед початком переговорів, однак цей принцип не завжди дотримувався іншими державами посольства мали тимчасовий характер і конкретні цілі, у Китаї, Індії із посиленням цих країн рівень дипломатичного захисту поступово знижувався, однак важливий внесок зробила Римська імперія, які обґрунтовували його природним і релігійним правом — системою норм, що належали всім людям від природи, а не за волею суспільства. Римське право забезпечувало недоторканність послів навіть у часи воєнних конфліктів [1, с. 80–91]. У середньовічній Європі посланці та їхнє оточення мали право на безпечний прохід. Дипломат не ніс відповідальності за злочини, скоєні до початку його місії, проте він був зобов'язаний відповідати за будь-які правопорушення, вчинені під час її виконання. З XVI століття кількість постійних дипломатичних місій зростає, однак цьому заважала недовіра до дипломатів, яких часто підозрювали у шпигунстві, втручанні у внутрішні справи та підтримці опозиції. Через це деякі держави відмовлялися від обміну представництвами, обмежували свободу пересування місій, а недоторканність і імунітети дипломатів забезпечувались здебільшого з політичних міркувань, а не з поваги до їх статусу [2].

Сучасна теорія міжнародного права розрізняє два основні типи імунітету: персональний (*ratione personae*) та функціональний (*ratione materiae*), які поширюються на державних службовців, включаючи осіб із дипломатичним статусом. Попри усталену класифікацію, межі

та зміст кожного з цих видів імунітету досі залишаються об'єктом активних наукових дискусій [7].

У сучасному світі можна виділити декілька документів, які стосуються регулюванню дипломатичних імунітетів: Віденська конвенція про дипломатичні відносини 1961 року, Женевські конвенції 1949 року, та додаткові протоколи до них, Конвенція ООН про привілеї та імунітети 1946 року, інші. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року-один із ключових міжнародних договорів, що визначає правила та принципи взаємодії між суверенними державами у сфері дипломатії. Вона стала основою сучасної системи міжнародних відносин і вважається однією з найуспішніших ініціатив ООН у галузі права [3]. Згідно з її положеннями, зокрема статтею 3, дипломати виконують важливі функції, представляючи свою державу та втілюючи її зовнішньополітичну позицію на міжнародній арені, та жодна інша конвенція не може перешкоджати цьому. Стаття 29 Віденської конвенції про дипломатичні відносини зазначає, що особу дипломатичного представника не можна затримувати чи арештовувати в жодній формі. Приймаюча держава повинна поводитися з ним шанобливо та вживати всіх необхідних заходів для захисту його життя, свободи й честі від будь-яких посягань [4]. Конвенція отримала широке визнання та дотримується у більшості країн світу. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи є міжнародними договорами, які встановлюють правила ведення війни та захисту жертв збройних конфліктів. Вони також містять норми щодо поведінки з дипломатичними представниками під час воєнних дій. Крім цього положення зазначених конвенцій встановлюють, що дипломатичному персоналу повинна бути надана можливість виїхати до своїх країн після початку військових дій. Привілеї та імунітети дипломатів анулюються лише в разі, якщо вони не покидають територію воюючої держави протягом розумного терміну. Вони можуть бути затримані або депортовані, однак їхній імунітет зберігається. Дипломати, які беруть участь у бойових діях проти держави, яка їх приймає, втрачають спеціальний захист, оскільки відмовились скористатись правом мирного виїзду [5]. Отже можна дійти висновку, що дипломатичний імунітет може бути обмежений лише за умови війни, однак цей виняток стосується лише випадків, коли дипломат не дотримується нейтралітету, бере участь у бойових діях або не залишає територію держави перебування у встановлений розумний термін. Водночас навіть у випадку затримання чи депортації, базовий імунітет з боку держави зберігається, якщо дипломат не порушив свого статусу.

Серед неврегульованих викликів у дипломатичному праві є використання дипломатична пошта та службовий дипломатичний зв'язок, переховування осіб діяльність яких не має відношення до інтересу країни в якій вони перебувають. Як зазначає О.В. Руснак, дипломатична пошта є одним із найдавніших засобів, що використовуються для здійснення розвідувальної діяльності, зокрема для передачі інформації, яка становить державну чи службову таємницю. Призначення співробітників спецслужб на дипломатичні посади надає їм імунітет від юрисдикції держави перебування, навіть якщо їхня шпигунська діяльність буде викрита. У такому випадку найбільш суворим наслідком зазвичай є їх вислання з країни [8, с. 54–55]. На нашу думку, наведене твердження О. В. Руснака чітко відображає одну з головних проблем сучасного дипломатичного права – зловживання дипломатичним статусом у цілях, що суперечать його справжньому призначенню. Яскравим прикладом є дипломатична пошта, як інструмент захищеної комунікації, безумовно, вона є важливою складовою міжнародної взаємодії, однак її використання для розвідки фактично підриває довіру між державами. Особливо тривожним виглядає факт, що співробітники спецслужб, прикриті дипломатичним імунітетом, можуть уникнути будь-якої відповідальності, навіть коли їхня незаконна діяльність стає очевидною. Крім цього, на нашу думку, існують не врегульовані питання відносно вчинення кримінальних, або адміністративних правопорушень, коли

дипломати залишаються непокараними, недостатність міжнародно-правового регулювання статусу дипломатів під час збройних конфліктів.

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що дипломатичний імунітет, безумовно, є важливим інструментом для забезпечення стабільної дипломатичної діяльності, особливо в умовах збройних конфліктів. Проте його використання іноді призводить до зловживань, таких як прикриття розвідувальної діяльності чи уникнення кримінальної відповідальності. Ці зловживання підривають довіру між державами та створюють нові виклики для міжнародного права. Важливим є перегляд і удосконалення міжнародно-правових норм, щоб зберегти баланс між захистом дипломатичної діяльності та запобіганням використанню імунітету в протиправних цілях.

Список використаних джерел:

1. Мицик В.В. Міжнародне публічне право. Том 1. Історія міжнародного права. Харків, 2019. С. 82–107. URL : http://megalib.com.ua/book/112_Mijnarodne_pyblichne_pravo_Tom_1.html
2. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. Львів, 2006. URL : <http://radnuk.info/pidrychnuku/mishnarod-pravo/468-repetsku/8079-61-----.html>
3. Marsha L. Frey. Diplomatic immunity. Britannica. 5. URL : <https://www.britannica.com/topic/diplomatic-immunity>
4. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 серпня 1961 р. URL : https://uk.migrapedia.org/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8
5. Женевська Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. (Женевська конвенція I). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
7. Нагорна В.О. Імунітет вищих посадових осіб у міжнародному праві. *Міжнародний науковий електронний журнал АЮГОΣ. ONLINE*, 2020. С. 2. URL : <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.08.15.html>
8. Руснак О.В. Дипломатичний імунітет, як інструмент розвідувальних органів спецслужб. *Стратегічна панорама*. 2019. № 1–2. С. 52–57. URL : <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/download/94/94/>

Чмут Катерина Михайлівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС

Процес гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу є ключовим елементом євроінтеграції та передбачає приведення національних нормативно-правових актів у відповідність до *acquis communautaire*. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від активної участі та контролю з боку громадськості.

Гармонізація законодавства – це процес зближення та узгодження національного законодавства однієї або кількох держав з правовою системою іншої держави або міжнародної організації. У контексті України та ЄС це передбачає приведення українських законів, підзаконних актів та інших нормативно-правових документів у відповідність до *acquis communautaire* – сукупності чинного права Європейського Союзу. Узгодження українського законодавства з правовою системою ЄС є ключовим для євроінтеграції, відкриваючи значні переваги. Це сприяє політичному діалогу, поглибленню економічних зв'язків, спрощенню кооперації, інтенсифікації торгівлі та залученню інвестицій. Адаптація до європейських стандартів підвищує конкурентоздатність економіки, приваблює товарів і послуг, а також забезпечує вищий рівень захисту прав громадян. Імплементация європейських норм у сферах правосуддя, державного адміністрування та боротьби з корупцією зміцнює верховенство права, підвищує відкритість влади та довіру суспільства. Формування стабільного правового поля залучає іноземні інвестиції, а гармонізація екологічного законодавства сприяє сталому розвитку. Цей процес охоплює широкий спектр правових галузей, включаючи економічну, соціальну, сферу юстиції та внутрішніх справ, екологічну та інші важливі сфери [1].

Громадський контроль, за своєю суттю, є безперервним і планованим процесом, що здійснюється різноманітними елементами громадянського суспільства – від формальних інституцій та об'єднань громадян до окремих небайдужих осіб. Його головна спрямованість полягає в пильному спостереженні за функціонуванням органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх службовців, а також інших організацій, що оперують публічними фінансами чи ресурсами. Цей процес включає в себе глибокий аналіз їхньої діяльності, всебічну оцінку її результатів та, що не менш важливо, активний вплив на їхні рішення та дії. Ключова ціль такого контролю полягає у встановленні та підтримці принципів прозорості, відкритості та підзвітності в роботі підконтрольних суб'єктів. Крім того, він має на меті забезпечити належний захист прав та законних інтересів усіх громадян, гарантуючи, що публічна влада та ресурси використовуються відповідально та ефективно [2].

Варто додати те, що платформа громадянського суспільства Україна – ЄС, створена за Угодою про асоціацію, є ключовим інструментом громадського нагляду за євроінтеграційними процесами. Цей консультативно-дорадчий орган об'єднує українські та європейські громадські організації для незалежного моніторингу прогресу гармонізації, залучення громадськості до розробки законодавчих ініціатив, представлення консолідованої думки перед владою та ЄС, організації публічних обговорень, інформаційно-просвітницької діяльності та сприяння співпраці між громадськими організаціями України та ЄС [3].

Громадський контроль та активна участь суспільства у формуванні державної політики забезпечуються різноманітними формами взаємодії влади та громадян, включаючи публічні консультації (відкриті дискусії, круглі столи, конференції, онлайн-платформи), залучення громадських об'єднань та експертів до робочих груп, право на подання письмових зауважень,

громадський моніторинг адаптації законодавства та оцінку впливу прийнятих актів, інформаційно-просвітницьку діяльність, інститут звернень громадян та омбудсмена, а також участь громадських організацій у судових процесах для захисту суспільних інтересів [4, с. 60–84].

Проблематика залучення громадськості до контролю та участі в процесі гармонізації законодавства з європейським правом характеризується низкою взаємопов'язаних перешкод. Однією з ключових є обмеженість доступу до інформації, що проявляється у недостатній відкритості розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів, не завжди своєчасній публікації проектів документів, а також фрагментарності та складності інформації про хід їх обговорення та ухвалення. До цього додається низький рівень обізнаності значної частини суспільства щодо цілей, змісту та потенційних наслідків гармонізації, що суттєво ускладнює можливість їхньої свідомої участі та ефективного контролю. Існуючі процедури публічних консультацій часто мають формальний характер, коли зауваження та пропозиції громадськості не отримують належного врахування, а зворотний зв'язок з органами влади залишається недостатнім. Крім того, інституційні механізми, покликані забезпечувати громадський контроль та участь, такі як громадські ради, нерідко демонструють низьку ефективність через обмежені повноваження, недостатнє ресурсне забезпечення або формальний підхід до їхньої діяльності.

Складність правової термінології, особливо в актах, що стосуються імплементації європейських директив та регламентів, стає ще однією суттєвою перешкодою для розуміння нефахівцями та їхньої повноцінної участі в обговоренні. Не слід також ігнорувати потенційний вплив лобістських груп, чий інтереси можуть не завжди збігатися з суспільними, а недостатня прозорість процесу створює сприятливі умови для такого впливу.

Для подолання цих проблем необхідно забезпечити максимальну відкритість та прозорість шляхом своєчасної та повної публікації проектів законодавчих актів з усіма супровідними матеріалами, організації публічних обговорень у різних форматах, включаючи онлайн-трансляції. Важливим є підвищення рівня обізнаності громадськості через інформаційні кампанії, створення доступних інформаційних матеріалів та залучення ЗМІ, а також інтеграція відповідних питань до навчальних програм. Підвищення ефективності публічних консультацій вимагає реального врахування пропозицій, надання обґрунтованих відповідей та забезпечення зворотного зв'язку, а також впровадження чітких процедур. Посилення інституційних механізмів передбачає розширення повноважень громадських рад, забезпечення їх ресурсами, створення незалежних діалогових платформ та залучення громадськості до міжвідомчих робочих груп. Спрощення правової термінології через використання зрозумілої мови, надання визначень та розробку глосаріїв є критично важливим, так само як і забезпечення прозорості лобіювання шляхом впровадження відповідного законодавства та публічного декларування інтересів [5].

Отже, ефективна гармонізація законодавства України з правом ЄС є запорукою успішної європейської інтеграції. Ключову роль у цьому процесі відіграють громадський контроль та активна участь суспільства. Подолання існуючих проблем шляхом забезпечення відкритості, підвищення обізнаності, вдосконалення механізмів консультацій та контролю, спрощення мови законодавства та забезпечення прозорості лобіювання сприятиме підвищенню якості законодавчих змін, зміцненню довіри між владою та суспільством та забезпеченню сталого розвитку України на європейському шляху.

Список використаних джерел:

1. Гармонізація законодавства України як умова членства в ЄС: прогрес і перспективи. *Юридична Газета*. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html>
2. Громадський контроль. Електронна версія «Великої української енциклопедії». URL : <https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C>
3. Платформа громадянського суспільства. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/authorities/sections/platforma-gromadyanskogo-suspilstva/>
4. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології, монографія. К. О. Трихліб. Х. : Право, 2015. 224 с. URL : https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/792/1-21.pdf?srsId=AfmBOoq5YbaiqEc54Jd4EBznl28958_4ouXzR09ItPpo9ZC4-4K3a7
5. Фокін Я. Ф. Проблеми та перспективи адаптації законодавства України до норм ЄС під час збройної агресії. *Проблеми сучасних трансформацій*. №12. 2024. URL : <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-12-01-09>

Shelest Maksym,

*a student at the bachelor's degree student at the Faculty of Law
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

LEGAL SYSTEM OF ARGENTINA

Argentina, a Latin American country, like other countries in the region, was founded through colonialism, and later went through a difficult path of becoming an independent state, through wars, internal conflicts, and regime changes. Its legal framework was based on the Spanish colonial law, took an example from continental Europe, specifically from the French Civil Code, while at the same time being inspired by the United States of America, making its constitution and building a government system according to their model. Also, Argentina took the most important thing from the States - judicial precedent. Therefore, in my opinion, Argentina, like other countries in Latin America, should be considered as a part of a separate mixed legal family. However, most scholars in the field of comparative law consider Latin American law as a part of a subgroup of the Romano-Germanic legal family [1, p. 32]. This is justified by the fact that the elements of common law, i.e. precedent, play a smaller role compared to the Romano-Germanic part (civil law), i.e. the codes and codification of laws that form the basis of law. Due to the accumulated social problems, Napoleon's invasion of Spain gave its colonies the opportunity to gain independence. The newly created states had to find their national identity, and create a legal system that would correspond to it properly. At this time, the Spanish legal and political system, the colonial state structure, remained.

However, foreign ideas had power, as A. F. Garay claims.: «the ideas of Montesquieu and the French Revolution, Rousseau, the Social Compact and liberal European principles began to influence some Argentine minds more inclined to a centralized government, as had been the rule since colonial times. At the same time, the powerful local Caudillos that in fact ruled the provinces were more inclined to populist, autonomous rule» [2, p. 261].

So, the influence of the USA was precisely in the ideas of federalism and autonomy of regions within the state, and that is the reason why Argentina adopted an incredibly similar constitution. Each province has its own constitution, has its own provincial courts and has a civil procedure code. The

country is also built on the idea of a clear separation of powers into branches. Laws are adopted by two-chamber congress. The executive branch is the President, the judicial branch is the Supreme (National) Court. And the European influence has shown itself in codes that are based on the ideas of humanism and freedom, human rights. So, the dualism of Argentine law lies in the fact that in the sphere of public law (primarily constitutional) the American system is taken as the basis, and in the sphere of private (civil) law – the Romano-Germanic is taken [3, p. 49]. It is worth saying that the customary law of indigenous people has not found a place in the national law of the state. The codes and the constitution were not influenced by the native population, as it is a minority. Basically, practising some traditional regional laws and rules would be illegal. However, the modern constitution of Argentina recognizes international treaties and conventions to which the country is a party as superior to national law. Therefore, in Argentina, the customary law of indigenous tribes is officially recognized through ILO Convention 169 [4]. Tribes can practice their customs, as long as they are compatible with the national legislation. They can even have their own punishments for breaking the rules. Courts have to take them into consideration while dealing with cases related to the tribes.

The main element of common law is judicial precedent. It manifests itself in the Argentine legal system through the Supreme Court. Despite codified law, lower courts are not legally obliged to adhere to *stare decisis*. Therefore, judicial precedent is just practice. Courts must take into account existing decisions of the Supreme Court, otherwise their decisions may be appealed. However, courts can decide cases differently, interpreting the law differently, arguing for their decision. And the Supreme Court can agree with it. So, the new decision of the case is up to the lower court, and not the Supreme Court itself, whose decision is the precedent. This is a unique property of precedent in Argentina. As Professor S. Legarre summarized it: «Whereas in the United States there is an obligation to follow applicable decisions of higher courts of the same jurisdiction, in Argentina there is a soft obligation to do so. "Soft obligation" looks like an oxymoron, but it summarizes the truth of the matter» [5, p. 785].

The legal system of Argentina is a good example of the influence of other legal systems, even from different legal families. Argentina has gone through a complex transition of state formation, accepting foreign ideas, changing and adapting its law. Many changes have been made to the Constitution of this country, in particular in the 1994 reform: the progressive recognition of international law as superior to national, the official adoption of the institution of Amparo, when before that it existed only as a doctrine. And in 2015, the Civil and Commercial Codes were merged into one. Law evolves and responds to the needs of the population.

Literature:

1. René David, John E. C. Brierley. Major Legal Systems in the World Today: An Introduction to the Comparative Study of Law. *Simon and Schuster*, 1978. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=WnKAGKcY6j4C&lpg=PR13&ots=MwSbDjWFS8&dq=rene%20david&lr&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q=rene%20david&f=false>
2. Alberto F. Garay. A Doctrine of Precedent in the Making: The Case of the Argentine Supreme Court's Case Law. 25 Sw. J. Int'l L. 258 (2019) URL : https://www.swlaw.edu/sites/default/files/2019-09/3.%20Garay_258-320_JIL_v25n2.pdf
3. Шилінгов В. С. Теоретико правові аспекти ідентифікації Латиноамериканського права. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 1 (10). URL : <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/download/97/96/335>
4. International Labour Organization, Indigenous and Tribal Peoples Convention (ILO Convention 169), 1989.
5. Legarre S. Precedent in Argentine Law – 57 Loy. L. Rev. 781. 2011. URL : <https://repositorio.uca.edu.ar/bitstream/123456789/10418/1/precedent-argentine-law-legarre.pdf>

СЕКЦІЯ 7

ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ **НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Антуф'єв Тарас Вадимович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ

Управління запасами є одним із ключових напрямів забезпечення ефективної діяльності підприємства. Рационально побудована система управління матеріальними ресурсами дозволяє підтримувати оптимальний рівень запасів для забезпечення безперервності виробничого процесу, своєчасної наявності продукції в потрібному місці та у визначений час. Водночас така система сприяє зменшенню витрат і підвищенню здатності підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

У структурі запасів прийнято виділяти три основні групи: сировину та матеріали, незавершене виробництво і готову продукцію [1]. Ці ресурси використовуються не лише у виробничому процесі, а й у виконанні робіт, наданні послуг, а також у забезпеченні управлінської діяльності підприємства [2]. Запаси виконують ряд критично важливих функцій, серед яких: акумулювання ресурсів, гарантування безперервного виробництва, збалансування попиту та пропозиції, а також зменшення ризиків, пов'язаних з ринковою невизначеністю завдяки створенню страхових запасів. Ефективність організації обігу матеріальних ресурсів значною мірою залежить від наявності чітко структурованої системи документального оформлення операцій [3].

Недостатність запасів може спричинити серйозні негативні наслідки як для окремого підприємства, так і для всієї логістичної мережі. До таких наслідків належать зупинки виробництва, втрати прибутку через незадоволений попит, а також зменшення кількості потенційних споживачів у разі відсутності товару в момент підвищеного попиту [4].

Серед сучасних концепцій управління запасами особливу увагу привертає система «точно в строк» (Just-in-Time, JIT), вперше впроваджена компанією Toyota у середині 1970-х років. Сьогодні JIT успішно використовується у багатьох країнах світу завдяки здатності скорочувати витрати та підвищувати продуктивність. Суть цієї системи полягає в постачанні матеріалів безпосередньо перед їх використанням у виробництві, що дозволяє уникнути надлишкових запасів. В основі JIT лежать концепції економічного розміру замовлення, ABC-аналізу та прогнозування матеріальних потреб.

Реалізація системи JIT вимагає ретельного контролю за логістичними процесами, якістю постачань і термінами доставки. Важливу роль відіграє також оптимізація часу перебування ресурсів на зберіганні та у виробництві, що сприяє зниженню витрат усього виробничого циклу [5].

Компанія Apple є прикладом успішної реалізації принципів JIT у глобальній стратегії управління ланцюгом постачання. Замість класичної моделі, Apple інтегрує своїх постачальників у процес JIT, що дозволяє оперативно реагувати на зміну попиту. Компанія має лише один центральний склад у США і співпрацює з близько 150 ключовими постачальниками по всьому світу. Значна частина продукції зберігається безпосередньо в роздрібних точках

продажу, а також реалізується за допомогою дропшипінгу, що дозволяє мінімізувати логістичні витрати, зменшити кількість відходів і скоротити витрати на зберігання [6].

Ще одним потужним інструментом ефективного управління запасами є автоматизація облікових процесів за допомогою ERP-систем (Enterprise Resource Planning). ERP-система дозволяє об'єднати всі ресурси компанії в єдину інформаційну базу, що забезпечує цілісність обліку, зменшує дублювання операцій, прискорює обробку інформації та автоматизує звітність. Залучення працівників складу до єдиної ERP-системи інтегрує логістичні й фінансові дані, сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень та знижує ризик помилок. Автоматизація дозволяє виконувати значні обсяги облікових операцій із меншими трудовими затратами, що покращує якість та швидкість облікових процесів [7]. Окрім JIT, у практиці управління запасами широко застосовується метод економічного розміру замовлення (EOQ – Economic Order Quantity). Цей підхід дає змогу визначити оптимальний обсяг постачання, що забезпечує мінімальні загальні витрати на зберігання запасів і їхнє замовлення. Метод EOQ є особливо актуальним для компаній з високим рівнем товарообігу, зокрема у сфері роздрібно́ї торгівлі, дистрибуції та виробництва.

Показовим прикладом ефективного використання EOQ є діяльність міжнародної мережі Walmart. Компанія застосовує аналітику продажів, прогнозує попит і враховує витрати на зберігання, що дозволяє визначати оптимальний обсяг кожного замовлення. Завдяки цьому Walmart уникає перевантаження складів, мінімізує витрати та забезпечує високу доступність товарів, що позитивно впливає на рівень задоволеності споживачів.

Таким чином, сучасні підходи до управління запасами ґрунтуються на синергії логістичних стратегій, аналітичних методів і цифрових технологій. Їх комплексне застосування дозволяє підприємствам досягати високої операційної ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності в умовах динамічного ринку.

Список використаних джерел:

1. Воронова Н., Нестеренко М., Чернишова Н. Запаси та їх класифікація. *Податки & бухоблік*. Харків. 2018. №50. URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/june/issue-50/article-37370.html>
2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку Мінфін України : наказ Мінфін України від 20.10.1999 р. № 246. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
3. Вербицький К. В., Скляренко А. Л. Маркетингова концепція управління матеріальними запасами в бізнес структурах. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціальноорієнтованій системі управління підприємством* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 14 – 15 квітня 2022 р.). 2022. С. 732–734.
4. Логістичне управління запасами: навчально-методичний комплекс дисципліни: навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент» / уклад.: І.С. Луценко. Київ : КПІ імені Ігоря Сікорського. 2021. 69 с. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41161/1/Log_Upr_Zapas_Lutsenko.docx.pdf
5. Бурлан С. А., Панченко І. М. Облікове забезпечення управління товарними запасами на підприємствах оптової торгівлі. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7422>.
6. Гамалій В. Ф., Романчук С. А. Вибір базових даних для оптимального керування запасами в економіко-організаційних системах з використанням імітаційного моделювання. URL : <https://core.ac.uk/outputs/81587821/>

7. Shyshkova N. Avtomatyzatsiia obliku zapasiv: innovatsiini tekhnolohii, otsinka efektyvnosti [Automation of stock accounting: innovative technologies, efficiency assessment]. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. С. 569–575. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-4-563-577>

Бачинський Дем'ян Вадимович,

*здобувач вищої освіти на магістерському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПЛАНУВАННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Планування власних доходів місцевих бюджетів є одним із ключових елементів забезпечення фінансової самостійності територіальних громад, особливо в умовах надзвичайної нестабільності, спричиненої повномасштабною війною в Україні з 2022 року. Ефективне формування і планування надходжень до місцевих бюджетів дозволяє громадам не лише забезпечувати базові соціальні послуги, а й оперативно реагувати на нові виклики, пов'язані з переміщенням населення, руйнуванням інфраструктури, зростанням потреб у безпеці та гуманітарній допомозі. З огляду на сучасні виклики, актуальність планування власних доходів набуває особливої ваги, адже воно дозволяє громадам швидко адаптуватися до змін, мінімізувати фінансові ризики та забезпечити стійкість місцевих бюджетів у кризових умовах.

Планування власних доходів місцевих бюджетів є ключовим напрямом у системі управління публічними фінансами, оскільки саме ці надходження формують фінансову основу діяльності громад, забезпечують їхню бюджетну стійкість та зменшують залежність від державних трансфертів. У наукових дослідженнях планування власних доходів розглядали такі автори, як Тарасюк М. [1], Школьник І. [3], Крищенко К. [4], які аналізували механізми формування доходів, роль прогнозування та можливості підвищення ефективності планування в умовах децентралізації. Окрему увагу впливу воєнного стану на місцеві бюджети, їхню дохідну спроможність та адаптаційні інструменти приділяли Кравченко В. [2] та Холінський Ю. [5]. Водночас питання цілеспрямованого планування власних доходів в умовах воєнного часу потребує подальшого дослідження, адже саме від якості цього процесу залежить здатність громад забезпечувати першочергові потреби населення в умовах тривалих криз.

Власні доходи місцевих бюджетів – це грошові надходження, що повністю належать відповідним громадам, у фіксованому розмірі зараховуються до їхніх бюджетів і не передаються до бюджетів вищого рівня. Вони не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, а отже, є основою фінансової автономії місцевого самоврядування. До власних доходів належать місцеві податки і збори, платежі, встановлені органами місцевої влади, доходи від діяльності комунальних підприємств, надходження від використання комунального майна тощо. Водночас у загальній структурі місцевих бюджетів України частка власних доходів залишається відносно низькою [8].

Процес їх планування передбачає прогнозування обсягів надходжень у межах бюджетного процесу з урахуванням податкового потенціалу, економічної ситуації, статистики попередніх періодів і макроекономічних прогнозів. Успішне планування має ґрунтуватися на принципах реалістичності, обґрунтованості, стабільності та фінансової стійкості. Ці принципи

особливо важливі в періоди криз, коли зростає навантаження на місцеві бюджети й ускладнюється прогнозування доходів.

Починаючи з 2022 року, повномасштабна війна в Україні суттєво ускладнила процес планування власних доходів місцевих бюджетів. Економічна невизначеність, переміщення населення, зупинка діяльності частини підприємств, а також нестача повноцінної статистичної інформації знизили ефективність традиційних методів прогнозування. У таких умовах зросла потреба в адаптивних підходах – оперативному коригуванні планів, переоцінці дохідного потенціалу території, застосуванні сценарного моделювання.

На прикладі Хмельницької міської територіальної громади можна простежити, як війна вплинула на виконання показників власних доходів. Попри складні обставини, протягом 2022–2024 років фактичні надходження щорічно перевищували заплановані обсяги. Це свідчить про фінансову стійкість громади та загальну обґрунтованість планових показників. Серед чинників, які сприяли цьому, – розширення бази оподаткування через релокацію бізнесу й населення з прифронтових регіонів, а також підвищення ефективності податкового адміністрування на місцевому рівні. Динаміка виконання планових показників власних доходів бюджету наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Планові та фактичні показники власних доходів бюджету Хмельницької МТГ у 2022–2024 роках, млн грн

Показник	Роки						Відхилення від плану у 2024 році, %
	2022		2023		2024		
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	
Власні доходи Хмельницької МТГ, всього	3 680	3 731,1	4 120	4 169,1	3920	3 977,6	1,5

Примітка. Складено на основі даних з офіційного порталу бюджету Хмельницької МТГ [6]

Згідно з даними табл. 1, упродовж 2022–2024 років спостерігалася стабільна позитивна динаміка виконання планових показників власних доходів бюджету Хмельницької МТГ. У 2022 році фактичні надходження перевищили планові на 51,1 млн грн, що свідчить про консервативне планування в умовах початку повномасштабної війни. У 2023 році приріст становив 49,1 млн грн, а у 2024 – 57,6 млн грн, або 1,5% від запланованого обсягу. Незначне, але стабільне перевиконання вказує на поступове вдосконалення підходів до оцінки власної дохідної бази.

Отримані результати підтверджують здатність громади не лише адаптуватися до воєнних викликів, а й зберігати відносну стійкість у бюджетному прогнозуванні. Основу власних доходів стабільно формують податкові надходження, що частково підтримуються завдяки релокації бізнесу до Хмельницького регіону, а також ефективному адмініструванню з боку місцевих фінансових органів. Водночас на точність планування продовжують впливати такі фактори, як зміни в структурі платників податків, обмеженість доступу до якісної аналітики, а також часті зміни у законодавстві, що регулює оподаткування.

У сучасних умовах планування власних доходів переходить від суто технічної до стратегічної функції. У громадах, таких як Хмельницька МТГ, уже застосовуються окремі елементи сценарного планування, впроваджено цифрові інструменти для аналізу доходів,

налагоджено публічну звітність. Проте існують сфери, які потребують подальшого розвитку або систематизації:

1. Поглиблення сценарного підходу. Наявний досвід розробки альтернативних сценаріїв (базового, песимістичного, оптимістичного) потребує подальшої формалізації – наприклад, через створення внутрішніх методичних рекомендацій або сценарного модуля в бюджетному плані.

2. Формалізація взаємодії з бізнесом. Наразі діалог із підприємцями відбувається фрагментарно. Доцільно запровадити регулярні консультації або створити дорадчу раду при виконкомі, яка б надавала прогностичні оцінки, зокрема щодо єдиного податку.

3. Оцінка ефективності використання комунального майна. У відкритих звітах громади не представлено повної картини щодо ефективності використання комунального майна. Це вказує на потенціал для проведення аудиту та створення нових джерел доходу – наприклад, через цифрові платформи для оренди.

4. Підвищення рівня бюджетної прозорості у Хмельницькій МТГ вже реалізовано базову відкритість бюджету (через сайт і соціальні мережі). Наступним кроком може бути створення візуалізованих бюджетних оглядів за кварталами або впровадження бюджетного чат-бота для мешканців.

Отже, планування власних доходів місцевих бюджетів в умовах війни перетворилося на критичну ланку виживання громад. Це не просто етап бюджетного процесу, а механізм підтримки життєдіяльності в умовах постійних викликів: масової міграції, падіння ділової активності, зміни податкових підходів. Аналіз досвіду Хмельницької міської територіальної громади демонструє, що навіть за несприятливих обставин можливе перевиконання планових показників – за умови гнучкого підходу та оперативного управління.

Разом з тим, наявність позитивної динаміки не знімає актуальності питань. Високий рівень невизначеності, залежність від рішень центральних органів влади, нестабільність податкового законодавства та технічна обмеженість бюджетних відділів на місцях – усе це вимагає не лише коригування тактичних рішень, а й стратегічного переосмислення моделі місцевого фінансування.

У підсумку, ефективне планування власних доходів – це не лише технічна операція, а індикатор стійкості місцевого самоврядування. Воно стає фундаментом як для фінансової незалежності громад сьогодні, так і для відновлення країни в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник*. 2023. № 6. С. 32–34.
2. Кравченко В. Особливості формування місцевих бюджетів в умовах кризових викликів. *Економіка і держава*. 2023. № 10. С. 57–60.
3. Школьник І. А. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 12. С. 40–47.
4. Крищенко К. Є. Бюджетне планування як чинник підвищення ефективності фінансування громад. *Освітня аналітика України*. 2023. № 5(26). С. 21–30.
5. Холінський Ю. О. Планування бюджетів територіальних громад в умовах війни: ризики та практики адаптації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2024. Вип. 3(167). С. 71–80.
6. Портал «Відкритий бюджет» Хмельницької міської територіальної громади URL : <https://openbudget.khm.gov.ua>
7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ГРОМАДИ

У сучасних умовах децентралізації в Україні фінансова спроможність територіальних громад набуває особливого значення. Від здатності громади самостійно формувати й ефективно використовувати фінансові ресурси залежить її реальна незалежність, розвиток інфраструктури, якість соціальних послуг і добробут населення. Одним із ключових джерел наповнення місцевих бюджетів, а отже – і фінансової незалежності громад, є місцеві податки і збори.

Місцеві податки і збори є обов’язковими платежами, які встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України [1]. Їхня особливість у тому, що місцева влада визначає ставки в межах, установлених законом, та розподіляє кошти з урахуванням вимог Податкового й Бюджетного кодексів. До таких платежів належать:

- податок на майно – прямий податок на нерухомість, землю та транспорт, є важливим джерелом місцевих бюджетів;
- єдиний податок – фіксований платіж для суб’єктів спрощеної системи, що підтримує малий бізнес і спрямовується до місцевих бюджетів;
- туристичний збір – сплачується особами, які тимчасово проживають у готелях та інших закладах, і використовується для розвитку туризму;
- збір за паркування – надходження від оплати за паркомісця спрямовуються на транспортну інфраструктуру [1; 2, с. 19–20].

Для оцінки фінансової спроможності громад у процесі децентралізації ключовим є аналіз динаміки місцевих податків і зборів у структурі їхніх бюджетів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка місцевих податків і зборів у загальних доходах
місцевих бюджетів України, млн грн

Рік	Місцеві податки і збори	Загальні доходи місцевих бюджетів	Частка, %
2020	75686	471480	16,05
2021	89897	580699	15,48
2022	84305	555097	15,19
2023	100009	652609	15,32
2024	119814	679531	17,63
Абсолютне відхилення 2024/2020	+44128	+208051	-
Відносне відхилення 2024/2020, %	+58,30	+44,13	-

Примітка. Складено авторкою на основі даних [3].

Аналіз даних за 2020–2024 роки в таблиці 1 показує, що, незважаючи на значне зростання місцевих податків на 58,30 %, їхня частка в доходах місцевих бюджетів у 2024 році 17,63 % ще не забезпечує повноцінного фінансування потреб громад без державних трансфертів. Особливо показовим є різкий спад у 2022 році до 15,19 %, який демонструє вразливість системи до зовнішніх шоків. Це обумовлює необхідність подальшого вдосконалення механізмів фінансової стійкості територіальних громад.

Фінансова незалежність громади передбачає її здатність забезпечувати власні потреби без постійного залучення допомоги з боку держави. Йдеться не лише про наявність коштів, а насамперед про можливість самостійно визначати пріоритети, планувати витрати й відповідати за результат. Місцеві податки надають громадам цей інструмент: на відміну від державних субвенцій, вони забезпечують стабільну основу для довгострокового розвитку.

Однією з головних переваг місцевих податків є їхній прямий зв'язок з економічною активністю на території громади. Зростання кількості підприємців або розвиток туризму веде до збільшення надходжень, що стимулює місцеву владу підтримувати бізнес, покращувати інфраструктуру та благоустрій. Це, у свою чергу, сприяє економічному зростанню.

Ще один важливий аспект – це прозорість і підзвітність. Коли мешканці громади бачать, що сплачені ними податки використовуються ефективно – на ремонти доріг, освітлення вулиць, благоустрій парків, розвиток шкіл та лікарень – зростає рівень довіри до влади [4, с. 16]. За таких умов громадяни охочіше беруть участь у житті громади, обговорюють бюджет, пропонують ініціативи, відчуючи реальний вплив своїх рішень. Це формує культуру взаємної відповідальності між людьми та владою. Водночас не всі громади мають рівні можливості: у сільських чи малозаселених регіонах податковий потенціал нижчий, часто бракує бізнесу чи туризму. У таких умовах фінансова самостійність потребує стратегічного підходу, зовнішньої підтримки й подолання проблем тіньової економіки та низької податкової культури. Однак навіть у складних умовах ефективна податкова політика може стати рушієм розвитку. Підтримка підприємництва, розвиток туристичних напрямків, активна участь громади у плануванні бюджету – усе це сприяє зростанню надходжень і економічній самостійності. Успішні приклади територіальних громад України свідчать, що грамотне управління місцевими податками дозволяє не лише вирішувати поточні потреби, а й будувати стабільне майбутнє.

Отже, місцеві податки та збори – це не просто технічний елемент бюджету, а ключ до реального самоврядування, фінансової незалежності та стратегічного розвитку. Вони формують економічну основу, яка дозволяє громадам бути самостійними, відповідальними і розвиватися відповідно до власних потреб. Тому зміцнення системи місцевих податків має бути пріоритетом як для громад, так і для держави – в контексті подальшої децентралізації та формування сильної місцевої демократії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Лобачева І. Ф. Місцеві податки і збори: їх роль у формуванні місцевих бюджетів. *Подільський вісник*. 2021. № 3(19). С. 18–24.
3. Портал «Бюджет для громадян». *Open Budget*. URL : <https://openbudget.gov.ua/>.
4. Письменний В. Реалізація принципів управління фінансами територіальних громад в умовах російсько-української війни. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2024. Вип. 2 (31). С. 11–20.

Камінна Ольга Вікторівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасному світі, що характеризується високою волатильністю фінансових ринків, геополітичними конфліктами та макроекономічними викликами, диверсифікація інвестиційного портфеля стає ключовим інструментом для збереження та примноження капіталу. Особливо актуально це для українських інвесторів, які стикаються з додатковими ризиками, пов'язаними з війною, інфляцією та нестабільністю національної економіки.

Значну роль у даному процесі відіграють глобальні тенденції та нові виклики. За даними Market Watch, у першому кварталі 2025 року економіка США скоротилася на 0,3 %, що стало першим спадом за останні три роки. Це зумовлено зменшенням державних витрат та зростанням імпорту через очікувані тарифи, що спричинило побоювання щодо стагфляції та підвищеної волатильності на фінансових ринках. У таких умовах інвестори шукають нові стратегії для захисту своїх активів.

Варто звернути увагу на диверсифікацію між традиційними й альтернативними активами. Класична модель портфеля 60/40 (60 % акцій, 40 % облігацій) втрачає ефективність, адже ці інструменти почали рухатися синхронно, знижуючи потенціал хеджування. За прогнозами Goldman Sachs, очікувана річна дохідність S&P 500 на наступне десятиліття – лише 3% [1]. У відповідь на глобальну нестабільність інвестори дедалі частіше звертаються до альтернатив, здатних зберігати капітал у періоди турбулентності. Зокрема, дорогоцінні метали знову довели свою роль «тихої гавані»: у 2025 році золото зросло на 25%, а срібло – на 13 % [2].

Водночас все більше уваги привертають міжнародні акції. Наприклад, фонд iShares Core MSCI EAFE, який охоплює компанії розвинених ринків за межами США та Канади, показав ріст у 13%, перевершивши темпи зростання основних американських фондових індексів. Такий результат демонструє потенціал регіональної диверсифікації, зокрема для інвесторів, що прагнуть знизити залежність від внутрішнього ринку США [2].

Серед ключових чинників, що формують сучасну інвестиційну реальність, особливу увагу займає російсько-українська війна. Вона суттєво впливає не лише на загальний економічний клімат, а й на поведінку інвесторів, їхні очікування та пріоритети щодо розміщення капіталу. В умовах військових дій в Україні інвестори змушені адаптувати свої стратегії до нової, високоризикової реальності, де традиційні підходи втрачають ефективність. За даними In Venture [4], одним із найбільш раціональних кроків стає глибока диверсифікація, яка включає: акції компаній з різних секторів, зокрема охорони здоров'я, споживчого сектору та комунальних послуг – галузей, що демонструють відносну стійкість навіть у кризові періоди; приватний капітал – інвестиції у бізнеси на пізніх стадіях розвитку або перед виходом на IPO, які здатні забезпечити вищу дохідність у середньо- та довгостроковій перспективі; боргові інструменти, зокрема корпоративні облігації з високим рейтингом, короткострокові державні цінні папери США та інструменти приватного боргу, що дозволяють ефективно збалансувати ризики та потенційний дохід [4].

Окремий вектор сучасного інвестування спрямований на підтримку сталого розвитку та інноваційних технологій, що дедалі частіше стають не лише етичним, а й стратегічно вигідним вибором. У країнах з розвинутою економікою значна частка інвестицій зосереджена саме в проєктах, які відповідають принципам ESG (екологічна, соціальна та корпоративна

відповідальність). Станом на останні роки, обсяг активів під управлінням, що відповідають критеріям сталого розвитку, сягнув 35,3 трлн доларів США, що становить приблизно 36% від загального обсягу всіх керованих активів. Це свідчить про глибоку трансформацію інвестиційних підходів, орієнтованих на довготривалі цілі, безпечне середовище та соціально відповідальний бізнес [5].

Паралельно зі зростанням значущості ESG-параметрів, стрімко зростає зацікавлення у сфері технологічних інновацій, зокрема – у штучному інтелекті. Прогнозовані глобальні витрати на його розробку вже досягли позначки в 110 мільярдів доларів США до 2024 року, що демонструє, наскільки інвестори зацікавлені у формуванні технологічно прогресивного портфеля, спроможного створювати додану вартість у майбутньому.

В умовах підвищеної нестабільності ринків особливої актуальності набуває гнучкість в ухваленні інвестиційних рішень. Ефективна стратегія включає глобальну диверсифікацію капіталу з урахуванням регіональних та галузевих особливостей, залучення альтернативних активів – таких як дорогоцінні метали, ETF чи приватний капітал – та пріоритетність вкладень у підприємства, що дотримуються принципів сталого розвитку[4]. Окрім цього, здатність інвестора оперативно реагувати на макроекономічні зміни та коригувати структуру портфеля згідно з новими умовами залишається критичним чинником успішності в довгостроковій перспективі.

Отже, сучасне інвестування дедалі більше нагадує складну систему взаємозалежних факторів, де успіх залежить не лише від вибору активів, а й від гнучкості мислення, стратегічної передбачливості та здатності адаптуватися до динамічних змін. В умовах глобальної турбулентності, структурних трансформацій і зростання геополітичних ризиків ефективна диверсифікація перестає бути лише порадою – вона перетворюється на необхідність. Інвестор XXI століття має мислити категоріями глобального охоплення, технологічного прогресу та соціальної відповідальності, поєднуючи традиційні цінності з інноваційними підходами.

Список використаних джерел:

1. Laila Maidan. The hidden risk factor investors may be missing in stocks, bonds, and options. 2024. URL: <https://www.businessinsider.com/biggest-risk-factor-in-stocks-bonds-options-wharton-study-2024-11>
2. Brett Arends. Opinion: Americans are betting too much of their retirement on the U.S. stock market. They should be doing this instead. 2025. URL : <https://www.marketwatch.com/story/americans-are-betting-too-much-of-their-retirement-on-the-u-s-stock-market-74a937e5>
3. Inventure. Як диверсифікувати інвестиційний портфель в умовах кризи та війни в Україні. 2023. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/yak-diversifikuvati-investicijnij-portfel-v-umovah-krizi-ta-vijni-v-ukrayini>
4. Хозєєв В. М. Міжнародна практика інвестиційної діяльності в період макроекономічної нестабільності. *Наукові записки НаУКМА*. Випуск 1. С. 87–94. 2024. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/9450b721-a1dd-4600-b2e5-c8acd5c37390>

Корноухова Каріна Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВОДІЇВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ 2025 РОКУ

У сучасних умовах динамічного розвитку транспортної сфери та зростання кількості автомобільних засобів питання належного страхового захисту стає особливо актуальним. Обов'язкове страхування цивільної відповідальності водіїв виконує не лише функцію фінансового захисту постраждалих у дорожньо-транспортних пригодах, а й є важливою складовою державної політики безпеки дорожнього руху. Протягом 2025 року в Україні розпочато новий етап реформування цієї системи, спрямований на підвищення прозорості, доступності та ефективності механізмів страхового відшкодування. Запровадження цифрових інструментів, оновлення нормативно-правової бази та вдосконалення контролю за діяльністю страховиків є лише частиною новацій, покликаних адаптувати систему до сучасних викликів. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового аналізу змін, їх правових наслідків та впливу на учасників страхового ринку.

З 01 січня 2025 року в Україні розпочався новий етап реформування системи ОСЦПВ згідно з оновленою редакцією Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 3720-ІХ[1]. Основна мета нововведень – удосконалення механізмів відшкодування, прозорість тарифоутворення, цифровізація та адаптація до європейських стандартів страхування.

Серед ключових змін – суттєве збільшення страхових сум. Зокрема, передбачено покриття шкоди життю та здоров'ю в розмірі до 500 тис. грн на одну особу та до 5 млн грн на один страховий випадок. Водночас за шкоду майну – до 250 тис. грн на одну особу та до 1,25 млн грн на подію незалежно від кількості потерпілих.

Важливим кроком стало скасування ліміту виплат за Європротоколом – відтепер сума відшкодування може дорівнювати повній страховій сумі. Також скасовано франшизу – страхові компанії зобов'язані здійснювати виплати у повному обсязі без участі потерпілого у витратах.

Окремої уваги заслуговує відміна коефіцієнта зносу. Відтепер страховики повинні забезпечити повне відновлення авто до стану до ДТП, причому для транспортних засобів віком до 5 років – із використанням лише нових оригінальних запчастин.

У сфері тарифоутворення запроваджено вільне ціноутворення: страхові компанії можуть самостійно встановлювати вартість полісів ОСЦПВ з урахуванням індивідуальної історії ДТП конкретного водія. Це створює передумови для розвитку чесної конкуренції та персоналізованих страхових продуктів.

Зміни торкнулися і категорій пільговиків, усі пільгові категорії громадян тепер зобов'язані купувати поліс, проте для них передбачена 50% знижка. До таких осіб належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю І–ІІ груп, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, пенсіонери тощо. Знижка діє за умови, що транспортний засіб має об'єм двигуна до 2500 см³ або потужність електродвигуна до 100 кВт.

Для об'єктивної оцінки впливу нововведення на ринок страхових послуг доцільно проаналізувати динаміку основних показників функціонування системи ОСЦПВ у перші місяці після впровадження реформи. Порівняльний аналіз ключових індикаторів за перший квартал 2024 та 2025 років демонструє суттєві зміни в структурі та обсягах страхування (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників функціонування системи ОСЦПВ, грн

Показник	2024 (січень– березень)	2025 (січень– березень)	Зміна
Кількість укладених договорів страхування ОСЦПВ, шт.	1 666 299	1 519 100	- 8,83%
в т.ч. електронних договорів страхування, шт.	1 230 520	1 508 907	+ 22,62%
Сума нарахованих страхових премій за договорами ОСЦПВ, тис. грн	2 104 197,0	4 519 988,8	+ 114,81%
Середній розмір страхової премії, грн	1 262,85	2 975,43	+ 135,61%

Примітка: складено автором за даними [2].

Наведені дані свідчать про значні трансформації на ринку ОСЦПВ: при незначному зниженні загальної кількості укладених договорів (-8,83 %) істотне зростання частки електронних полісів (+22,62 %), що підтверджує успішність цифровізації галузі. Особливо показовим є більш ніж двократне збільшення суми нарахованих страхових премій та середнього розміру страхового внеску, що свідчить про перехід до нової моделі ціноутворення та розширення страхового покриття. Ці тенденції підтверджують ефективність захисту законодавчих новацій та створюють підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів страхового.

Важливо зазначити, що реформування системи ОСЦПВ відбувається в складних економічних умовах та потребує додаткової адаптації учасників ринку. Страхові компанії змушені переглядати свої бізнес-моделі та модернізувати інформаційні системи для забезпечення відповідності новим вимогам. Водночас власники транспортних засобів отримують суттєво вищий рівень страхового захисту, хоча й за вищою ціною.

Таким чином, запроваджені зміни в системі ОСЦПВ вже демонструють значний вплив на ринок страхових послуг України. Удосконалення нормативно-правової бази, посилення захисту прав постраждалих у ДТП та диджиталізація процесів страхування наближають вітчизняну систему до європейських стандартів та забезпечують належний рівень захисту всіх учасників дорожнього руху.

Список використаних джерел:

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 21.05.2024. № 3720-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20#Text>
2. Ринок ОСЦПВ стає цифровим: 99,3 відсотка е-договорів у першому кварталі 2025 року. URL : https://news.infocar.ua/rynok_ostspv_stae_tsyfrovym_993_vidsotka_e-dohovoriv_u_pershomu_kvartali_2025_roku_177495.html

Куцепалова Каріна Юрївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІНВЕСТИЦІ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах стрімких змін та зростаючої конкуренції ключовим чинником інноваційного розвитку підприємств стає людський капітал. Знання, навички та креативність працівників визначають здатність компаній до адаптації й впровадження нових рішень. Проте в Україні рівень інвестицій у персонал залишається низьким, що стримує розвиток і конкурентоспроможність бізнесу. Це актуалізує потребу у переосмисленні ролі людського капіталу як стратегічного ресурсу.

Сучасні підприємства дедалі більше усвідомлюють важливість системного інвестування в людські ресурси як чинника, що безпосередньо впливає на їхню конкурентоспроможність і загальну ефективність діяльності. Постійні зміни ринкового середовища спонукають компанії активно вкладати ресурси у розвиток персоналу шляхом підвищення їхньої професійної компетентності та особистісного потенціалу. Інвестуючи у вдосконалення навичок, знань і здібностей співробітників, підприємства не лише зміцнюють свої кадрові ресурси, а й формують психологічний та професійний капітал, який стає основою для тривалого економічного зростання

Людський капітал охоплює здоров'я, знання, навички та здібності, які людина застосовує у своїй професійній діяльності. На рівні підприємства він проявляється через загальний рівень кваліфікації, фізичні та професійні можливості працівників [1]. Інвестування у розвиток людського капіталу стає важливою умовою інноваційного розвитку підприємства, оскільки саме висококваліфіковані й мотивовані працівники здатні забезпечити конкурентоспроможність, підвищення ефективності та загалом стійке економічне зростання.

Інвестування в людський капітал може бути реалізовано в різних формах залежно від стратегічних цілей підприємства. У своєму дослідженні Маказан Є. В. виокремлює два основних підходи: інвестування в загальний та специфічний людський капітал. Першим напрямом є інвестування в загальний людський капітал, що включає фінансування загальної освіти та професійної підготовки працівників, що надає універсальні знання, придатні для використання в різних компаніях. Це підвищує конкурентоспроможність працівника, але водночас створює ризики відтоку кадрів. Другим напрямом є інвестування в специфічний людський капітал, що зосереджене на розвитку навичок і компетенцій для виконання конкретних функцій у підприємстві. Оскільки ці навички є менш універсальними, це знижує ймовірність переходу працівників до інших компаній, забезпечуючи стабільність і ефективність [4].

Існує велика кількість різних форм та напрямів інвестування в людський капітал, які можуть мати різний характер та вплив на працівників. Однак на нашу думку, поряд із вищезазначеними підходами, не менш важливими є і поділ інвестування в людський капітал залежно від матеріальності та нематеріальності інвестицій, які здійснюються підприємствами для розвитку людського капіталу (рис. 1).

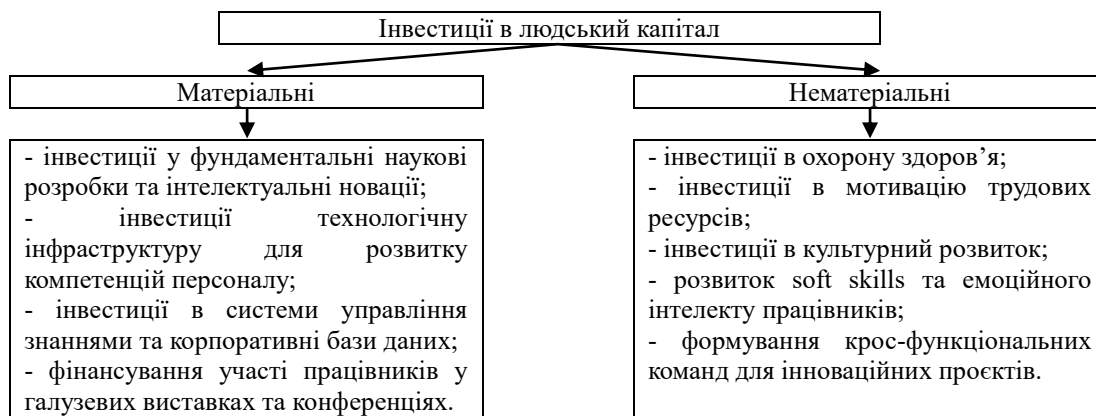

Рис. 1 Напрями здійснення інвестицій у людський капітал
Примітка. Удосконалено автором на основі [3]

Інвестиції в людський капітал – це стратегічний крок, який приносить бізнесу не лише короткострокові результати, а й формує його довгострокову стійкість, імідж та конкурентоспроможність. Завдяки розвитку співробітників підприємства не лише підвищують ефективність роботи, а й будують сильний внутрішній фундамент для подальшого зростання [2]. На нашу думку, основні переваги інвестування у людський капітал включають: 1) інвестування в людський капітал підвищує ефективність роботи працівників, що напряду покращує загальні результати діяльності підприємства; 2) освічені та навчені співробітники швидше адаптуються до змін на ринку та в технологіях, що дозволяє бізнесу залишатися конкурентоспроможним; 3) розуміння цінності працівника як активу сприяє формуванню сильної корпоративної культури, яка об'єднує колектив навколо спільних цілей; 4) високий рівень кваліфікації персоналу дозволяє скоротити витрати на контроль і корекцію їхньої роботи, що робить бізнес-процеси більш ефективними; 5) підприємство, яке вкладає в професійний розвиток персоналу, стає привабливішим для кваліфікованих спеціалістів, що полегшує пошук і утримання талантів.

Варто зазначити, що переваг інвестування в людський капітал існує набагато більше, однак на нашу думку саме наведені аспекти є одними з ключових, оскільки вони безпосередньо визначають стабільність розвитку підприємства, його конкурентні позиції та довгострокову успішність на ринку.

Отже, можемо зробити висновок, що систематичний розвиток знань, навичок та професійних компетенцій працівників формує міцну основу для інноваційного зростання бізнесу, підвищує адаптивність до ринкових змін та створює сприятливе середовище для реалізації інтелектуального потенціалу колективу. В умовах української економіки переосмислення ролі людського капіталу та збільшення інвестицій у персонал стає не лише бажаним, але й необхідним кроком для підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та міжнародному ринках.

Список використаних джерел:

1. Лаврентьєва В. О., Мацука В. М. Людський капітал як ключовий фактор успіху в управління бізнесом. *Майбутнє – аудит* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Кривий Ріг, 15 січня 2024 р. С. 140–106
2. Вонберг Т. В., Дмитрук С. М., Штільгойз О. Л. Інвестування в людський капітал: трансформація та розвиток. *Підприємництво та інновації*. № 30. 2024. С. 7–13.

3. Бикова А. Л., Чабан Л. І., Алексєєв А. П. Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*. № 54. 2023. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2790/2710>

4. Маказан Є. В. Інвестиції в людський капітал як ключовий фактор розвитку підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 27. Ч. 2. 2019. С. 27–29.

Машталяр Ольга Володимирівна,

*здобувач на бакалаврському рівні факультету економіки та управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах глобалізації зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) набуває особливої важливості, виступаючи одним із ключових напрямів розвитку та масштабування підприємства. Експортно-імпортна діяльність надає чималий спектр нових можливостей, зокрема розширення ринків збуту, додаткові канали отримання доходів тощо. Та водночас варто зазначити, що такий вид господарської діяльності характеризується наявністю цілої низки ризиків, одними з яких – валютні. Саме тому постає нагальна потреба у формуванні ефективного підходу до управління такими ризиками шляхом використання відповідних методів для мінімізації їхнього рівня.

У питаннях валютної політики, операціях валютного ринку чи іншого аспекту, що стосується валютної сфери, наскрізним завжди є певний ступінь ризику. Насамперед йдеться про ціну валюти, що є основою цих аспектів, яка, як правило, характеризується певною нестабільністю, що викликана низкою інших різноманітних обставин [1, с. 76, 83]. Як зазначає Гончарова К. В., «під валютним ризиком розуміють можливість грошових втрат в результаті коливань валютних курсів» [3, с. 20]. Для підприємства важливим є отримання якнайбільшої вигоди з угод, тому необхідно вживати заходів щодо уникнення несприятливих наслідків від змін валютного курсу. У зв'язку з цим у межах даного дослідження основну увагу буде приділено питанням захисту підприємства від валютних коливань у процесі експортно-імпоротної діяльності, зокрема – аналізу хеджування як одного з ключових інструментів управління валютними ризиками.

Відповідно до Кембриджського словника, слово «hedge» має одним із визначень «спосіб захисту, контролю або обмеження чогось» [4]. До того ж, в одному із досліджень цього інструменту автори Є.В. Кублій та В.О. Яворська визначають, що «хеджування – один з основних методів управління переважно ціновими ризиками, що часто носять спекулятивний характер» [5, с. 231]. Тобто в загальному можна трактувати хеджування як превентивний захід або спосіб страхування, метою якого є не допущення значного впливу на угоду тих чи інших несприятливих обставин, що можуть виникнути в майбутньому. У рамках управління валютними ризиками для підприємства, що займається ЗЕД, такий інструмент зазвичай особливо актуальний при поставках товарів.

Тепер постає питання, чим саме або за допомогою чого підприємство може захистити свої операції ЗЕД від валютних коливань на ринку. Як правило, це укладання певних контрактних угод. Тут вже йдеться про використання деривативів, або похідних цінних паперів. Саме вони насамперед призначені для хеджування валютних ризиків. Їхньою особливістю виступає те, що вони базуються на інших цінностях: товари, валюта, акції,

облігації тощо. Загалом до деривативів відносять форвардний та ф'ючерсний контракти, опціони та інші [2, с. 94].

У всіх цих фінансових інструментах наявні такі параметри, як базовий актив, його розмір (чи кількість), ціна, дата та тип виконання (чи це фізична поставка, чи просто грошове врегулювання). Отже, деривативи, або ж похідні цінні папери (фінансові інструменти), можна визначити як контракти, які будуть залежати від майбутньої ціни базового активу, показника чи певного явища, стосовно яких і укладається така угода [3, с. 94]. Розгляньмо детальніше кожен з трьох зазначених фінансових інструментів (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика похідних фінансових інструментів

№	Дериватив	Сутність	Характерні особливості
1	Форвард	Контракт на майбутню поставку певного товару.	Нестандартний і низько ліквідний, валюта, сума, обмінний курс й дата платежу фіксуються в момент укладання угоди.
2	Ф'ючерс	Стандартизований форвард, який зобов'язує купити чи продати базовий актив.	Контракт здійснюється тільки на біржах, під їхнім контролем, форма й умови угоди чітко уніфіковані.
3	Опціон	Контракт, що дає право придбати (опціон call) чи продати (опціон put) базовий актив за визначеною ціною у встановлений термін.	Може бути поза- або біржовий, необов'язковий до виконання, необхідна сплата премії.

Примітка: узагальнено автором на основі [1, с. 97–99; 2, с. 98, 103; 3].

Аналізуючи табл. 1, охарактеризувати суть використання цих інструментів можна таким чином. Форвардний контракт матиме місце при необхідності зафіксувати ціну поставки товару, що діє на поточний час, особливо якщо очікується зниження загальних цін. Проте у разі протилежної ситуації експортер зазнає втрат. Тому основним недоліком форварду є те, що він не є гнучким, це жорстка угода, яка обов'язкова до виконання; але перевагою є доволі проста структура укладання.

Ф'ючерсний контракт зазвичай використовується для купівлі/ продажу валюти із фіксованим курсом у майбутньому. Особливістю ф'ючерсів, як зазначено у табл. 1, є котирування на біржі, тому вартість їхня може коливатися. Як і форварди, не мають гнучкості, проте їх можна реалізувати на вторинному ринку [2, с. 103].

Щодо опціонів, вони особливо відрізняються від попередніх тим, що дають лише право, а не обов'язок на виконання угоди. Тому значною перевагою є гнучкість, тобто підприємство такий контракт може використати за відповідної потреби. З недоліків – необхідна сплата ціни контракту (премії) [2, с. 99].

Отже, на сьогодні для підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, питання валютного ризику набуває вагомого значення. Завдяки використанню інструментів управління такими ризиками можна їх усунути чи хоча б мінімізувати. Зокрема одним із дієвих є такий інструмент, як хеджування, проте тут важливий виважений підхід до аналізу ситуації, аби схвалити найбільш вигідний контракт.

Список використаних джерел:

1. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. Н.С. Ситник. Львів : Видавництво «Апріорі», 2019. 460 с.
2. Ринок цінних паперів у питаннях та відповідях: навчальний посібник. Рамський А.Ю., Жукова Ю.М., Обушний С.М. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 228 с.
3. Гончарова, К. В. Методи врахування коливання валютних ризиків при зовнішньоекономічній діяльності підприємства. *Економічний простір*, (93). 2015. С. 18–26.
4. Hedge. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL : <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/hedge>. (дата звернення : 02.05.2025).
5. Yavorska V. A., Kubliy E. V. Hedging in price risk management. *Economy and society*. 2018. № 18. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-31>

Мовчан Владислав Вікторович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ЗМІН У ПОДАТКОВИХ СТАВКАХ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ В УКРАЇНІ

Податкова політика відіграє важливу роль у формуванні бізнес-середовища, впливаючи на фінансові стратегії підприємств, їхню конкурентоспроможність і стабільність. Зміни у податковому законодавстві можуть стати як стимулом для розвитку бізнесу, так і серйозним бар'єром для його функціонування. В Україні набрали чинності нові податкові правила, які передбачають обов'язкову сплату військового збору всіма фізичними особами-підприємцями. Метою нашої роботи є виокремлення потенційного впливу змін у оподаткуванні на економічне становище підприємств.

Згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану», з 1 січня 2025 року в Україні відбулися суттєві зміни у порядку оподаткування фізичних осіб-підприємців. ФОП I, II та IV групи відповідно до нових вимог повинні сплачувати фіксовану суму військового збору у розмірі 800 грн на місяць (10 % мінімальної заробітної плати). При цьому обов'язок сплати виникає незалежно від факту отримання доходу. Для ФОП III групи встановлено ВЗ в розмірі 1 % від суми доходу. Також змінюються правила сплати: підприємці I, II та IV груп повинні будуть сплачувати податок щомісяця до 20-го числа, тоді як III група зможе робити це щоквартально [1].

Таблиця 1.

Основні зміни в оподаткуванні ФОП у 2025 році

Група ФОП	Умови оподаткування
ФОП I, II, IV групи	Фіксований військовий збір 800 грн/місяць
ФОП III групи	Військовий збір 1% від доходу

Примітка. Розроблено автором за даними [1].

Новий формат оподаткування фізичних осіб-підприємців змінює принципи спрощеної системи оподаткування, оскільки тепер податковий тягар для багатьох підприємців не залежить від фінансових результатів діяльності. Особливо вразливою стає категорія ФОП І групи, які працюють у найменш дохідних сегментах економіки.

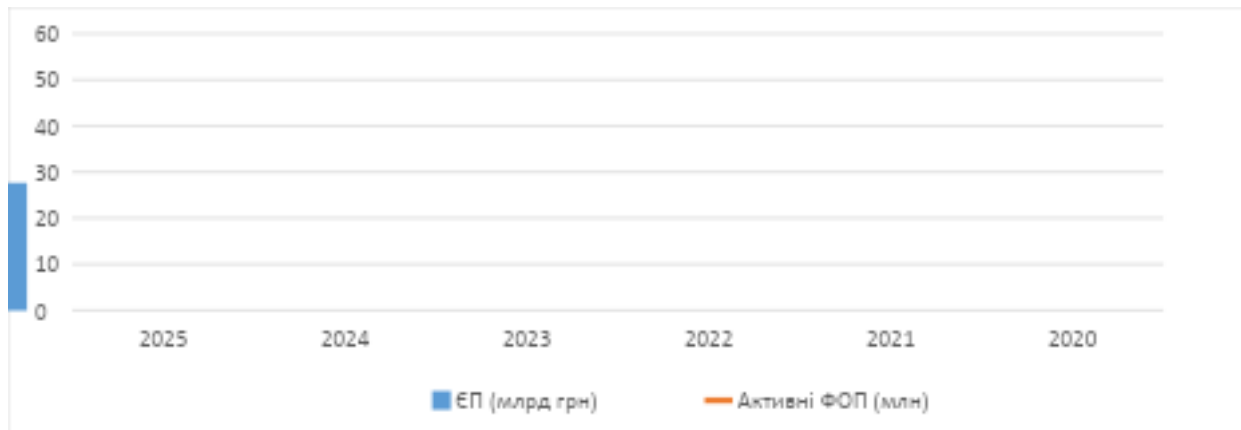

Рисунок 1.1. Динаміка чисельності активних ФОП в Україні та єдиного податку
Примітка. Побудовано автором на основі [4; 5].

Зазначені дані показують, що упродовж 2020–2023 рр. діяльність фізичних осіб-підприємців в Україні зберігала відносну стабільність. Кількість активних ФОП зростала повільними, але впевненими темпами (з 1,89 млн до 2,01 млн), а надходження єдиного податку демонстрували позитивну динаміку – з 27,6 млрд грн у 2020 році до 38 млрд грн у 2023-му. Такі дані свідчили про сталість системи оподаткування та поступове відновлення підприємницької активності навіть в умовах воєнного часу.

Після ухвалення нововведень, у 2025 році спостерігається певне зменшення активності ФОП – з 2,09 млн до 2,06 млн. Очікуване скорочення кількості ФОП є прямим наслідком збільшення податкового навантаження. Зокрема, причиною закриття 62 % ФОП в Україні є податки [4]. Змінилась і динаміка реєстрації та закриття ФОП: на кожного нового підприємця нині припадає два, які припинили свою діяльність. З моменту підписання закону й до 17 грудня кількість закритих ФОП склала 24 497 осіб. Водночас було зареєстровано лише 10 947 підприємств, що в 2,2 раза менше за кількість закритих. Для порівняння, у відповідний період минулого року ситуація була протилежною: на чотири відкриття припадав лише один випадок припинення діяльності [2; 4].

При цьому, поки що невідомо, як це вплине на надходження ЄП. З огляду на те, що у 2024 році надходження від ЄП становили 55,1 млрд. грн., можна припустити, що у 2025 році ця сума залишиться на аналогічному рівні або зазнає певних коливань з урахуванням впливу нових податкових змін.

Очікувані наслідки цих змін є двобічними. З одного боку, збільшення податкових надходжень дозволить державі підтримати Збройні сили та стабілізувати бюджет. З іншого боку, підвищення податкового навантаження призвело до зниження підприємницької активності.

Аналітик KSE Тарас Маршалок вважає, що в умовах економічної нестабільності підвищення податкового навантаження може мати негативні наслідки для підприємництва та платоспроможності населення, суперечачи засадам економічної доцільності. За його оцінкою, такі зміни здатні посилити фінансовий тиск на бізнес, що, у свою чергу, знижує їхні прибутки й конкурентоздатність [2].

Водночас й інші аналітики зазначають, що такі кроки можуть стимулювати релокацію бізнесу в країни з більш сприятливими податковими умовами або перехід підприємців у тіньовий сектор економіки [3].

Таким чином, запровадження військового збору для всіх ФОП є необхідним заходом для наповнення державного бюджету в умовах воєнного стану, однак водночас створює суттєвий фінансовий тягар для представників бізнесу. У перспективі уряду слід розглянути можливість гнучкого підходу до оподаткування фізичних осіб-підприємців, наприклад, через запровадження податкових канікул або зниження ставок у разі економічного спаду. Такі заходи дозволять мінімізувати негативні наслідки для підприємців, зберегти їхню активність на ринку та забезпечити стабільність підприємницького середовища в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX#Text>.
2. ФОП із доходом \$2500 в місяць сплачуватиме з нього понад 6000 грн податків. Що змінює податковий закон для айтівців. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/analysis-of-the-tax-law/>.
3. Рекордне підвищення податків. Що змінилось для бізнесу? URL : <https://forbes.ua/money>.
4. Opendatabot. Кількість активних ФОП в Україні за підсумками 2024 року. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/fops-pool-result>.
5. Opendatabot. ФО Пономіка 2024: основні тенденції серед фізичних осіб-підприємців. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/foconomics-2024>.
- 6.

Присяжна Діана Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Банківські операції в іноземній валюті є невід'ємною складовою міжнародної фінансової системи, що забезпечує функціонування глобальної економіки та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. В умовах активної інтеграції національних економік та лібералізації міжнародних фінансових відносин, ефективне здійснення валютних операцій банками набуває стратегічного значення як для фінансових установ, так і для економіки країни в цілому.

У сфері банківської діяльності операції з іноземною валютою класифікуються на чотири основні категорії, що формують комплексну систему валютного обслуговування клієнтів. Торгівельні операції передбачають безпосередню купівлю-продаж валютних цінностей на валютному ринку за поточним або форвардним курсом, що здійснюється як для потреб клієнтів, так і для формування власної валютної позиції банку. Неторгівельні операції охоплюють широкий спектр послуг, включаючи транскордонні перекази коштів, конвертацію валют, обмін готівкової іноземної валюти та розрахунково-касове обслуговування в іноземних валютах, що забезпечує міжнародний рух капіталу. Кредитні операції в іноземній валюті становлять особливий сегмент банківських послуг, що передбачає надання позикових коштів у валюті, відмінній від національної, з урахуванням специфічних умов кредитування та оцінки валютних ризиків для всіх учасників кредитної угоди. Депозитні операції в іноземній валюті

забезпечують залучення тимчасово вільних коштів клієнтів у різних валютах на визначений строк або до запитання, формуючи таким чином ресурсну базу для проведення активних операцій банківської установи та диверсифікації її валютного портфеля [1, с. 90–91].

Нормативно-правове регулювання валютних операцій базується на міжнародних стандартах, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду, Міжнародним валютним фондом та Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), що встановлюють уніфіковані підходи до здійснення транскордонних операцій. На національному рівні валютне регулювання забезпечується комплексом законодавчих актів, зокрема Законом «Про валюту і валютні операції», що визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ. Центральні банки виконують ключову роль у формуванні та реалізації валютної політики держави через встановлення обов'язкових нормативів, лімітів відкритої валютної позиції, вимог до ліцензування валютних операцій та проведення валютних інтервенцій для стабілізації національної валюти [2].

Механізми здійснення міжнародних платежів функціонують на основі глобальної системи SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications), що забезпечує безпечну передачу фінансових повідомлень між понад 11 000 банківськими установами у більш ніж 200 країнах світу, гарантуючи швидкість, надійність та конфіденційність транскордонних трансакцій. Кореспондентські відносини між банками формують інфраструктурну основу міжнародних розрахунків через систему взаємних рахунків «ностро» та «лоро», що дозволяє здійснювати міжбанківські перекази в різних валютах без необхідності фізичного переміщення коштів. Документарні операції, такі як акредитиви та інкасо, забезпечують додатковий рівень захисту для учасників зовнішньоекономічної діяльності через залучення банків як посередників, що гарантують виконання зобов'язань контрагентами [3].

Валютні ризики, що супроводжують міжнародні фінансові операції, класифікуються на трансакційні (виникають при здійсненні конкретних операцій), трансляційні (пов'язані з переоцінкою активів і зобов'язань) та економічні (впливають на загальну конкурентоспроможність суб'єкта господарювання), вимагаючи комплексного підходу до управління ними. Хеджування валютних ризиків передбачає застосування спеціалізованих фінансових інструментів для створення компенсуючої валютної позиції, що нейтралізує можливі втрати від несприятливих коливань валютних курсів. Форвардні та ф'ючерсні контракти становлять базові інструменти хеджування, що дозволяють зафіксувати майбутній курс обміну валют: форвардні контракти є позабіржовими угодами з індивідуальними умовами, тоді як ф'ючерси – стандартизовані біржові інструменти з високою ліквідністю. Валютні свопи та опціони представляють більш складні деривативні інструменти: свопи передбачають обмін платежами у різних валютах протягом визначеного періоду, а опціони надають право (але не зобов'язання) здійснити валютну операцію за заздалегідь визначеним курсом, розширюючи можливості для гнучкого управління валютними ризиками [1, с. 93].

У контексті технологічного прогресу цифровізація валютних операцій реалізується через впровадження блокчейн-технологій, штучного інтелекту та машинного навчання, що оптимізують валютний обмін, підвищують прозорість трансакцій та знижують операційні витрати. Фінтех-компанії трансформують ринок валютних послуг, створюючи альтернативні механізми транскордонних переказів через P2P обмін, необанкінг та мобільні додатки з нижчими комісіями порівняно з традиційними банками. Криптовалюти інтегруються в міжнародні розрахунки завдяки стейблкоїнам, цифровим валютам центральних банків (CBDC) та регуляторним механізмам, що легалізують віртуальні активи для комерційних операцій, демонструючи трансформацію валютних операцій у напрямку децентралізованих фінансів [1, с. 94–99].

Банківські операції в іноземній валюті відіграють ключову роль у забезпеченні глобальної економічної інтеграції, створюючи ефективні механізми для транскордонного руху капіталу, управління валютними ризиками та реалізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання в умовах інтернаціоналізації фінансових ринків. Для підвищення ефективності валютних операцій банківським установам рекомендується активно впроваджувати сучасні фінтех-рішення, розвивати компетенції у сфері управління валютними ризиками та адаптувати бізнес-моделі до нових реалій цифрової економіки з урахуванням регуляторних вимог та глобальних тенденцій трансформації міжнародних розрахунків.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко Т.Л., Петренко А.В. Трансформація банківських операцій в іноземній валюті під впливом цифровізації. *Фінансовий простір*. 2024, № 2, с. 89–103.
2. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
3. Національний банк просить SWIFT відключити від системи центральний банк рф. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prosit-swift-vidklyuchiti-vid-sistemi-tsentralniy-bank-rf>

Слободян Максим В'ячеславович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

Співпраця України з Міжнародним валютним фондом (далі – МВФ) є одним із ключових елементів зовнішньоекономічної та фінансової політики держави. В умовах затяжної війни та глибокої економічної турбулентності така взаємодія має критичне значення для забезпечення фінансової стабільності, підтримки державного бюджету, реалізації реформ та збереження довіри міжнародних партнерів. У нинішніх умовах співпраця з МВФ є не лише джерелом зовнішнього фінансування, а й механізмом макроекономічного регулювання, який дозволяє адаптувати економіку до надзвичайних викликів.

Україна стала членом МВФ у 1992 році відповідно до закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 р. [1], і відтоді активно використовує фінансову та технічну підтримку фонду задля стабілізації макроекономіки, реформування державних фінансів і підтримки банківського сектору. За цей час було реалізовано 16 програм, загальний обсяг підтримки яких перевищив 53,9 млрд дол.

Співпрацю між Україною та МВФ можна умовно поділити на кілька етапів, кожен з яких характеризується певними особливостями та умовами взаємодії. Основні періоди цієї співпраці наведені у таблиці 1 [2].

Таблиця 1

Етапи співпраці України з МВФ протягом 1994–2021 рр.

Період	Суть співпраці
1994–2002	Перші програми були спрямовані на покриття дефіциту платіжного балансу, зміцнення національної валюти та поповнення резервів НБУ за рахунок програм Stand-by та EFF на суму понад 4 млрд дол.
2002–2008	Акцент було зміщено на безкредитну співпрацю та технічну допомогу, зокрема головна увага приділялась моніторингу економічної політики країни.
2008–2013	Після фінансової кризи 2008 року було реалізовано нову програму Stand-by обсягом 16,4 млрд дол.
2014–2020	Було укладено нову програму Stand-by, а згодом — програму EFF, у межах якої загалом було отримано 8,6 млрд дол., які в основному спрямовувались на резерви НБУ та підтримку держбюджету.
2020–2021	Через пандемію COVID-19, було запущено нову 18-місячну програму Stand-by обсягом 5 млрд дол., що дозволила Україні підтримати макроекономічну стабільність, фінансову дисципліну та антикорупційні заходи.

Примітка: складено автором на основі [2].

Отже, переважна більшість програм, що була реалізована МВФ в Україні є програма «Стенд-бай» (Stand-by), що передбачає короткострокове фінансування. Тривалість її реалізації становила від 12 до 13 місяців, а основна мета – проведення першочергових заходів для стабілізації макроекономічної ситуації в країні [3, с. 197–198].

Слід зауважити, що з початком повномасштабної війни з росією у 2022 році обсяги фінансової допомоги, які надає МВФ значно зросли. Так, фонд надав екстрену допомогу в межах інструменту Rapid Financing Instrument на суму 2,7 млрд дол. Крім того, у 2023 році була затверджена чотирирічна програма EFF на 15,6 млрд дол., яка стала частиною ширшого пакета допомоги обсягом 115 млрд дол. [1].

У грудні 2024 року МВФ завершив шостий перегляд програми EFF, що дозволило Україні отримати ще 1,1 млрд. дол. для підтримки бюджету. Загальна сума отриманих коштів у межах цієї програми вже становить 9,8 млрд дол. МВФ відзначає стійкість української економіки попри виклики війни: усі кількісні критерії та структурні маяки станом на кінець вересня і жовтня 2024 року були виконані [4, с. 1].

Водночас, незважаючи на досягнуті успіхи та фінансову підтримку, яку Україна отримує від МВФ, слід зазначити і негативні вияви такої співпраці, а саме:

1. Надання значних обсягів фінансової допомоги в умовах війни призводить до швидкого накопичення державного боргу. За даними МВФ, рівень державного і гарантованого державою боргу України за підсумками 2024 року становив 92,2 % ВВП, а у 2025 році прогнозується його зростання до 104,3 % ВВП [4, с. 40]. Таке збільшення боргового навантаження посилює ризики для боргової стійкості країни та обмежує можливості уряду щодо самостійного фінансування бюджетного дефіциту.

2. Програми МВФ передбачають виконання низки кількісних критеріїв, структурних маяків та попередніх умов, зокрема ухвалення фінансових реформ, податкових змін і посилення монетарної політики. Згідно зі звітом, виконання програми EFF вимагає від України реалізації заходів жорсткої бюджетної дисципліни, поступового скорочення дефіциту, підвищення податків і контролю за соціальними виплатами [4, с. 14–16]. Такі умови можуть створювати соціальне напруження та гальмувати економічне зростання у короткостроковій перспективі.

3. Співпраця з МВФ передбачає погодження основних напрямів економічної та фінансової політики з вимогами фонду. Зокрема, формування державного бюджету та податкової політики має узгоджуватись із програмними параметрами та графіком переглядів програми EFF. Як зазначено у звіті, ухвалення бюджету на 2025 рік та пакету податкових змін стало попередньою умовою для отримання чергового траншу фінансування [4, с. 13–14]. Це обмежує можливість уряду самостійно визначати пріоритети бюджетної політики, особливо в умовах війни та необхідності фінансування соціальних і оборонних потреб.

Отже, попри наявність негативних наслідків співпраці між Україною та Міжнародним валютним фондом є важливою складовою стратегії економічної стабілізації та розвитку держави протягом усього періоду незалежності. Особливо критичною така співпраця стала в умовах сучасної глибокої кризи, спричиненої повномасштабною війною. Програми МВФ допомагають Україні не лише отримувати фінансування, але й впроваджувати комплексні заходи у сфері податкових реформ, фінансової стабільності, антикорупційної боротьби та підвищення ефективності державного управління.

Список використаних джерел:

1. Міністерство закордонних справ України. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL : <https://mfa.gov.ua/mizhнародni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhнародnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення : 27.04.2025).
2. Міністерство фінансів України. Співпраця з Міжнародним валютним фондом URL : <https://mof.gov.ua/uk/mvf> (дата звернення : 27.04.2025).
3. Зайцева І.Ю. Міжнародні фінанси: навч. посіб. Харків: УкрДАЗТ, 2015. 311 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Zaytseva-Mizhнародni-finansy.pdf
4. Ukraine: Sixth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Modification of a Performance Criterion, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. URL : <https://surli.cc/cjzpsc> (дата звернення : 27.04.2025).

Сокальський Андрій Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Після початку повномасштабної російсько-української війни (24 лютого 2022 року) виникла необхідність збільшення видатків на оборону, що загалом позначилося на Державному бюджеті України як основному джерелі фінансування таких витрат. Очевидно, що їхній обсяг спричинив зростання бюджетного дефіциту, який вплинув і на збільшення державного боргу. Тому важливо встановити тенденції у показниках бюджетного дефіциту та державного боргу, що й актуалізує тему дослідження.

Дослідження означених питань здійснювали Л. П. Ульянова, А. І. Щетинін, Ю. М. Чайка [1], Коляда Т. А., Кробинець Г. В., [2], Синчак В. П., Тишко Д. П. [3] та ін.

Державний бюджет є важливою ланкою фінансової системи та формується за рахунок податкових і неподаткових надходжень й інших, визначених законодавством джерел, що перерозподіляються через бюджетну систему та використовуються державою для виконання її

функцій. Значне зростання витрат спричиняє бюджетний дефіцит, коли доходи є меншими за видатки або, навпаки, бюджетний надлишок якщо доходи перевищують видатки. В Україні після початку повномасштабного вторгнення суттєво зросли видатки, що вплинуло на обсяги бюджетного дефіциту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників державного бюджету у період 2021–2024 років

Роки	Доходи, млн грн	Зміна до минулого року, %	Видатки, млн грн	Зміна до минулого року, %	Сальдо (дефіцит), млн грн	Зміна до минулого року, %
31.12.2021	1296852,9	-	1490258,9	-	197937,4	-
31.12.2022	1787395,6	+37,8	2705423,3	+81,5	914701,7	+362,1
31.12.2023	2671998,0	+49,5	4014418,1	+48,4	1333110,7	+45,7
31.12.2024	3122713,4	+16,9	4486682,7	+11,8	1358500,1	+2,0

Примітка. Розраховано автором на основі [4]

У 2021 році дефіцит бюджету складав 197,9 млрд грн (табл. 1), проте після початку повномасштабної війни витрати зросли на 81,5 % (станом на 31.12.2022), що відповідно збільшило обсяг дефіциту в 4,62 рази. Згодом бізнес почав адаптовуватися до викликів війни і надходження до бюджету, зокрема станом на 31.12.2023, зросли на 49,5 % (проти 48,4 % приросту видатків), що вплинуло на зростання абсолютних показників бюджетного дефіциту. Натомість за 2024 рік бюджетний дефіцит зріс на 2 %.

Як відомо основними джерелами покриття бюджетного дефіциту є зовнішні та внутрішні запозичення, а також емісійний дохід, хоча останній широко не практикується через можливу інфляцію. Недоліком запозичень є зростання боргу та витрат на його обслуговування (табл. 2).

Таблиця 2

Державний та гарантований державою борг у 2021–2024 рр. (млн дол США)

Роки	Загальний борг	Зміна до минулого року, %	Зовнішній борг	Зміна до минулого року, %	Внутрішній борг	Зміна до минулого року, %
2021	97947,4	-	57197,0	-	40750,4	-
2022	111343,7	+13,7	71398,6	+24,2	39945,1	-2,0
2023	145316,9	+30,5	101704,7	+42,4	43612,2	+9,2
2024	166059,3	+14,3	120090,3	+18,1	45969,0	+5,4

Примітка. Розраховано за даними [5].

Так із початком повномасштабного вторгнення суттєво зріс зовнішній борг (+24,2 % у 2022 році і +42,4 % у 2023 році). По суті, за 2022–2023 роки сума зовнішнього боргу майже подвоїлася. Звісно, зовнішній ринок дає більшу можливість для залучення коштів, сприяє притоку іноземної валюти, що позитивно впливає на стабільність національної валюти. Проте держава стає залежною від іноземних кредиторів, а обслуговування боргу спричиняє витік капіталу за кордон.

Водночас значне зростання державного боргу є проблемою в майбутньому, для подолання якої потрібно або збільшувати доходи, або зменшувати витрати, що в умовах війни зробити практично неможливо. Тож із початком повномасштабної війни суттєво змінилася структура видатків (табл. 3).

Таблиця 3

Видатки державного бюджету (функціональна класифікація) в 2024 році

Назва категорії видатків	Код бюджетної класифікації	Сума видатків, млн грн	Видатки до загальної суми, %
Загальнодержавні функції	0100	374306,6	8,34
Оборона	0200	2304475,1	51,36
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	692658,7	15,44
Економічна діяльність	0400	163133,8	3,64
Охорона навколишнього середовища	0500	9515,1	0,21
Житлово-комунальне господарство	0600	7540,5	0,17
Охорона здоров'я	0700	201445,4	4,49
Духовний та фізичний розвиток	0800	16202,7	0,36

Примітка. Розраховано за даними [6].

Як видно з табл. 3, у період війни суттєво зросли видатки на оборону (понад 51 %). Наступними за величиною є видатки на громадський порядок, безпеку, судову владу (15,44 %), а також на інші найбільш пріоритетні напрямки.

Отже, в роки війни суттєво змінилася структура та обсяги державного боргу. Державний борг та дефіцит тяжіють до тенденції постійного збільшення, особливо в роки війни. Зростання боргу може стати майбутньою проблемою держави та становити загрозу її безпеці. Ефективним вирішенням якої може бути зменшення витрат, що в умовах війни зробити практично неможливо.

Список використаних джерел:

1. Щетинін А. І., Ульянова Л. П., Чайка Ю. М. Дефіцит державного бюджету і державний борг України: сучасний стан та підходи до його покращення. *Економічний простір*. 2022. № 179. С. 37–43. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2022_179_8
2. Кробинець Г. В., Коляда Т. А. Управління бюджетним дефіцитом: вітчизняна практика та найкращий зарубіжний досвід. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 18. С. 122–128.
3. Синчак В. П., Тишко Д. П. Бюджетний дефіцит в умовах повномасштабного вторгнення. *Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування, забезпечення* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23–24 травня 2024 року). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 292–294.
4. Державний бюджет України. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення : 22.03.2025).
5. Державний борг України. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення : 22.03.2025).
6. Видатки Держбюджету України. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення : 22.03.2025).

СЕКЦІЯ 8

ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ **СЬОГОДЕННЯ**

Бевзюк Юлія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АСОРТИМЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Асортиментна політика підприємства є ключовим елементом системи управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства, оскільки безпосередньо впливає на його ринкову позицію, здатність до стабільного зростання чи навпаки, ризик потрапляння в кризу через неефективну конкуренцію в динамічному та насиченому ринковому середовищі. По суті, асортиментна політика – це стратегічний орієнтир для прийняття управлінських рішень у процесі взаємодії підприємства з ринковим середовищем. Питання формування оптимального асортименту є особливо важливим на сучасному етапі, оскільки виробничі та торгові підприємства працюють у висококонкурентному середовищі.

Асортиментна політика передбачає розробку оптимального асортименту продукції, що відповідатиме потребам ринку й підвищуватиме економічну ефективність підприємства. Вона формує взаємозв'язок між потребами споживачів та стратегічними можливостями організації. У сучасних умовах основний фокус діяльності підприємств змістився на забезпечення максимального задоволення потреб споживачів, що є ключовим фактором для підвищення ефективності його діяльності. Тому, обґрунтована асортиментна політика відіграє вирішальну роль у досягненні фінансової стабільності та довгострокового успіху.

Розробка ефективної асортиментної політики передбачає досягнення низки взаємопов'язаних цілей, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємства, адаптацію до ринкових змін та зміцнення його конкурентних позицій. Зокрема, основними цілями асортиментної політики є такі [1]:

- нарощування обсягів реалізації продукції шляхом вдосконалення асортиментної структури;
- зміцнення економічної стійкості підприємства через раціональне управління асортиментним портфелем;
- забезпечення довгострокової конкурентної переваги за рахунок створення унікальної товарної пропозиції;
- залучення нових категорій споживачів і освоєння нових сегментів ринку;
- раціоналізація витрат на управління асортиментом;
- прискорення оборотності товарних запасів;
- максимальне використання виробничих потужностей.

У результаті реалізації цих цілей спостерігатиметься підвищення ефективності господарської діяльності підприємства та зміцнення його позицій на ринку, забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Асортиментна політика підприємства ґрунтується на аналізі різних факторів, зокрема, таких як: потреби та очікування клієнтів, технічні можливості підприємства, наявність аналогічних продуктів на ринку й інші фактори. Основними викликами в управлінні асортиментом є наступні [2, с. 335–342]:

- швидка зміна споживчих вподобань, що вимагають постійного оновлення асортименту продукції та модернізації виробничих потужностей;
- відсутність ефективної системи управління асортиментом через складність прогнозування змін попиту;
- нерозвиненість інструментів оптимізації асортименту продукції;
- інтенсивна конкуренція, що не дозволяє підприємству завжди повертати інвестиції у виробництво та маркетингове просування нових продуктів.

Ключовими проблемами при формуванні асортиментної політики підприємства є інновації; забезпечення конкурентоспроможності продукції; оптимізація асортименту; створення ефективної упаковки; управління життєвим циклом продукції та її позиціонування на ринку. Також, дуже важливо враховувати: характеристики товару; термін його експлуатації; функціональне використання; надійність; зручність; гарантійні умови тощо. [2, с. 335–342].

При формуванні асортиментної політики важливим також є: аналіз конкурентів; оцінка їхніх сильних та слабких сторін; визначення зон зростання, де можна отримати перевагу. В умовах висококонкурентного ринку основним завданням підприємства є створення унікальних властивостей продукту, що забезпечують його привабливість для споживачів. Зокрема, цього можна досягти шляхом підвищення якості продукції, розширенням сервісу, конкурентним ціноутворенням та використанням програм лояльності з метою утримання клієнтів.

З метою ефективного управління витратами, підприємству необхідно регулярно аналізувати ринок сировини, матеріалів та обладнання, а також проводити оцінку впливу зовнішніх політичних й економічних чинників. Сучасні споживачі висувають високі вимоги до продукції, включаючи відповідність екологічним стандартам, використання безпечних матеріалів, привабливий дизайн упаковки, відповідність модним тенденціям та конкурентоспроможну ціну. Відповідати цим вимогам досить непросто, проте це допомагає підприємству розвиватися та розширювати асортимент продукції.

Формування асортиментної політики підприємства зумовлюється впливом великої кількості факторів, які безпосередньо впливають на її ефективність та відповідність ринковим вимогам. Зокрема, найважливішими з них є: потреби та вимоги споживачів; вивчення ключових параметрів ринку; стратегія бренду та позиціонування на ринку; конкурентне середовище; фінансова ефективність продуктів; технологічні та виробничі можливості; стратегія дистрибуції; макроекономічні чинники; логістичні можливості; сезонні та кліматичні чинники; політичні та правові аспекти; соціальні й культурні зміни та споживчі тенденції.

Формування оптимального асортименту продукції – це безперервний процес, що вимагає систематичного покращення стратегії управління. Основними умовами ефективної реалізації асортиментної політики підприємства є:

- 1) систематичний моніторинг споживчого попиту, активна комунікація з клієнтами через соціальні мережі та аналіз ринкових тенденцій;
- 2) точне прогнозування змін попиту, з метою уникнення помилок у формуванні асортименту;
- 3) гнучко реагувати на зміни в конкурентному середовищі, щоб швидко адаптувати асортимент продукції до нових умов ринку.

Комплексний підхід до управління асортиментною політикою підприємства, що включає в себе аналіз ринку та бренду, комунікаційну стратегію, організацію продажів,

юридичні аспекти, логістику, закупівлю, продаж та післяпродажне обслуговування. Лише за таких умов підприємство може ефективно конкурувати та розвиватися.

Отже, асортиментна політика – це важливий елемент стратегічного управління підприємством, що визначає конкурентоспроможність підприємства та його здатність досягати стабільного прибутку. Асортиментна політика складається з комплексу заходів, що спрямовані на розробку, модернізацію та оптимізацію продукції відповідно до потреб споживачів та ринкових тенденцій. Використання ефективної асортиментної політики дозволяє підприємству підтримувати високу якість продукції, розширювати асортимент та відповідати вимогам ринку.

Список використаних джерел:

1. Касич А. О. Асортиментна політика підприємства: мета, завдання, моделі. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6387>
2. Сакса І. В. Особливості управління асортиментною політикою підприємства. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ. 2018. Вип. 54. С. 335–342.

Гавриш Аліна Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ

Україна має можливість брати активну участь у Європейській статистичній системі, що сприяє інтеграції до європейського простору аналітичних даних. Основним завданням такого співробітництва є адаптація української статистичної системи до міжнародних стандартів задля підвищення її ефективності, достовірності та використання у процесах розробки державної політики.

Співпраця між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) відбувається відповідно до стандартних правил для третіх країн. Це означає, що Україна має поступово гармонізувати свою систему збору та обробки статистичних даних із методологічними підходами, що використовуються в Європейській статистичній системі (далі – ЄСС). Окрім безпосереднього вдосконалення внутрішньої статистики, таке співробітництво надає можливість доступу до ширших масивів інформації, що може бути використано для аналізу соціально-економічних процесів у країні.

ЄС визначив ключові напрями, які є пріоритетними в рамках співпраці зі статистичними органами України. До них належать [1]:

1. Статистика населення – включає демографічні дослідження та переписи населення, що є базовими для прогнозування соціального розвитку країни.
2. Сільськогосподарська статистика – охоплює аналіз аграрного сектору, включаючи переписи сільськогосподарських підприємств та показники екологічної стійкості.
3. Статистика підприємств – містить дані про реєстрацію юридичних осіб та використання адміністративних джерел у статистичних дослідженнях.
4. Енергетична статистика – стосується аналізу енергетичних балансів, споживання ресурсів та ефективності використання енергетичних потужностей.

5. Національні рахунки – макроекономічні показники країни, які є основою для формування економічної політики.

6. Статистика зовнішньої торгівлі – допомагає оцінити рівень міжнародної інтеграції та торговельного балансу країни.

7. Регіональна статистика – дозволяє проводити аналіз розвитку окремих територій, визначати проблеми та можливості для регіонального економічного зростання.

8. Менеджмент якості статистичних даних – покращення методологічної бази збору, обробки та поширення даних для забезпечення точності та релевантності інформації.

Одним із ключових аспектів співпраці між Україною та ЄС є обмін інформацією та досвідом у галузі реформування статистичних систем. У рамках різних програм допомоги Україна вже здійснює адаптацію своєї статистичної методології до європейських стандартів. Це спрямоване на підвищення точності статистичних показників, удосконалення механізмів збору інформації та розширення можливостей аналітичних досліджень.

Головним завданням реформування є гармонізація законодавства України у сфері статистики із законодавством ЄС. Згідно з національною стратегією розвитку статистичної системи, особливий акцент робиться на підвищення якості даних, спрощення методів збору інформації та зниження навантаження на респондентів. Важливим аспектом є розвиток вибірових обстежень, які дозволяють забезпечити точність показників та водночас мінімізувати бюрократичне навантаження на підприємства та громадян.

Реформування української статистичної системи відповідно до європейських норм має важливий вплив на різні категорії суб'єктів для:

1) бізнесу – гармонізація статистичних стандартів дозволить покращити якість даних, які використовуються для планування бізнес-стратегій. Це сприятиме зниженню невизначеності в діловому середовищі, поліпшенню доступу до ринкової інформації та залученню інвестицій. Підприємства отримають можливість будувати довгострокові прогнози, спираючись на надійні статистичні дані;

2) домогосподарств – стандартизація статистичних методів може позитивно вплинути на бюджетні соціальні програми. Наприклад, актуалізація даних про структуру споживчого кошика сприятиме покращенню соціальних ініціатив та розподілу бюджетних коштів відповідно до реальних потреб населення. Це підвищить рівень соціальної справедливості та адаптацію державних програм до сучасних економічних умов;

3) державного сектору – впровадження європейських підходів до аналізу статистичних даних допоможе оптимізувати державне управління, забезпечити ефективний обмін даними з міжнародними організаціями та покращити довіру населення до урядової статистики. Це створить надійну основу для формування економічної політики та соціальних програм, що спираються на перевірені статистичні моделі [2].

Аналіз міжнародних практик у сфері муніципальної та регіональної статистики дає змогу визначити ключові аспекти організації статистичних систем у різних країнах. На основі досвіду Франції, Великої Британії та Канади можна виокремити спільні риси та особливості реалізації місцевої статистики. Усі розглянуті країни мають спеціальне статистичне законодавство, яке регулює діяльність центральних статистичних органів. Наприклад, у Франції це Закон 1951 року, у Великій Британії – Кодекс практики для статистики, а в Канаді – Закон про статистику Канади. Таке нормативне забезпечення гарантує відкритість статистичних даних та їхню відповідність міжнародним стандартам.

Ключовим спільним елементом є доступність даних – у Франції, Великій Британії та Канаді статистична інформація представлена у форматі відкритих даних, що дозволяє користувачам отримувати необхідну інформацію в зручному вигляді. Це включає публікації, електронні бази даних, інфографіку, інтерактивні карти та API-доступ.

Однією з ключових особливостей міжнародних практик є те, що муніципальна статистика є невід'ємною складовою державної статистики. Усі розглянуті країни мають налагоджену систему збору, обробки та публікації місцевих статистичних даних, що дозволяє територіальним громадам аналізувати соціально-економічну ситуацію.

Статистика на місцевому рівні доступна через спеціалізовані портали або інтегрована в державні статистичні служби. Наприклад, у Канаді інформація про регіони подається у вигляді тематичних досліджень, у Великій Британії – через місцеву службу ONS, а у Франції – у рамках роботи галузевих міністерств.

Особливу роль у координації статистики відіграють спеціалізовані органи управління. Серед них можна відзначити такі:

- Рада сприяння муніципальному аналізу (Швеція), яка займається оцінкою економічних показників місцевих громад;
- Федерація канадських муніципалітетів (Канада), що сприяє збору регіональних статистичних даних;
- місцева служба ONS (Велика Британія), яка забезпечує аналіз локальних показників;
- ініціативи окремих міст (Польща) щодо розвитку муніципальної статистики [2, 3].

Однією з сучасних тенденцій у сфері муніципальної статистики є активне використання цифрових рішень для збору та візуалізації статистичних даних. У розглянутих країнах впроваджуються електронні реєстри, геоінформаційні системи, інтерактивні панелі та автоматизовані методи обробки даних.

Франція, Велика Британія та Канада активно розвивають технології електронного збору даних, що дозволяє зменшити статистичне навантаження на респондентів. Автоматизація процесів та інтеграція реєстрів є важливими кроками для підвищення якості статистики та її доступності.

Значну роль відіграє узгодження адміністративної розбивки територій відповідно до міжнародних стандартів. У ЄС для цього використовується Номенклатура територіальних одиниць статистики (NUTS), а у Великій Британії застосовується система міжнародних територіальних рівнів.

Незважаючи на значний прогрес у розвитку місцевої статистики, ключовими пріоритетами залишаються [3]:

1. Захист статистичних даних – збереження конфіденційності та безпечний доступ до інформації.
2. Підвищення якості та оперативності статистики – вдосконалення методів збору даних та розширення охоплення.
3. Оптимізація регіонального аналізу – створення більш деталізованих статистичних моделей.
4. Впровадження реєстрів – розвиток автоматизованих баз даних на рівні муніципалітетів.

Загальна тенденція розвитку місцевої статистики спрямована на збільшення її доступності та використання у формуванні соціально-економічних рішень завдяки таким напрямкам [1; 2]:

1. Використання міжнародного досвіду для реформування місцевої статистики в Україні. Аналіз міжнародних практик дозволяє сформулювати стратегічні напрями реформування української місцевої статистики. Важливим є адаптація успішних методів збору та обробки даних без їхнього прямого копіювання.

2. Урахування особливостей регіональної статистики. Різні країни застосовують індивідуальні підходи до організації муніципальної статистики, що залежать від економічного

розвитку, територіальних особливостей та рівня цифровізації. Впроваджуючи реформи в Україні, необхідно адаптувати міжнародний досвід відповідно до національних потреб.

3. Розвиток цифрових технологій у сфері місцевої статистики. Україна може запозичити міжнародний досвід у розширенні використання електронних реєстрів, геоінформаційних систем та відкритих даних. Це дозволить значно зменшити навантаження на респондентів та підвищити ефективність збору інформації.

4. Створення Центру статистики місцевого самоврядування. Для розвитку муніципальної статистики доцільно заснувати спеціалізований Центр у структурі Державної служби статистики України. Він може координувати роботу територіальних управлінь та забезпечувати розвиток нових методологій аналізу даних. Орієнтація на досвід координаційних центрів у ЄС та Канаді допоможе ефективно впровадити цей механізм.

Отже, співпраця між Україною та ЄС у сфері статистики є важливим етапом інтеграції у міжнародний аналітичний простір. Гармонізація методології збору даних, впровадження вибірових обстежень та адаптація до європейських стандартів сприятиме підвищенню якості статистичних показників, що є основою для ефективної економічної політики. Це, своєю чергою, створює сприятливі умови для залучення інвестицій, розвитку соціальних програм та підвищення довіри до урядових даних.

Впровадження реформ у сфері місцевої статистики має базуватися на аналізі найкращих міжнародних практик, з урахуванням національних особливостей. Покращення доступності статистичних даних, запровадження цифрових рішень та створення спеціалізованого Центру статистики дозволить розвинути систему муніципальної статистики в Україні, забезпечуючи ефективність управління та прийняття рішень на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Концепція впровадження та розвитку місцевої статистики в Україні: презентовано основні положення. *Центр розвитку інновацій*. URL : <https://decentralization.ua/news/18616>

2. Розпочато проєкт з розробки концепції муніципальної статистики та відповідного законопроєкту. *Центр розвитку інновацій*. URL : <https://cid.center/development-concept-of-municipal-statistics>

3. Про АСМС: Чому ми збираємо муніципальну статистику? URL : https://asms.org.ua/?page_id=6

Загородська Карина Дмитрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МІЖНАРОДНИЙ ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ

У сучасному глобалізованому світі, де все частіше відбуваються міжнародні зустрічі, перемовини та співпраця між представниками різних країн, знання міжнародного ділового етикету стає необхідною умовою успішної комунікації. Незнання або ігнорування національних особливостей спілкування може призвести до непорозумінь, втрати ділових партнерів чи зниження авторитету компанії. Саме тому дослідження норм і принципів ділового етикету в міжнародному контексті є актуальним, особливо для фахівців, які працюють у сфері бізнесу, міжнародних відносин або менеджменту.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: вивчення основних принципів міжнародного ділового етикету, порівняння особливостей ділової поведінки в різних

країнах світу, а також визначення ролі культурних відмінностей у процесі міжкультурної комунікації в бізнес-середовищі.

В епоху глобалізації, завдяки широкому доступності різноманітних товарів та ідей, місцеві культури змінюються, а між ними виникає більша прозорість. Завдяки прогресу у транспорті, розвитку економічних зв'язків та засобів комунікації відбувається інтеграція окремих етнічних культур у глобальну культуру, що називається процесом глобалізації культури. При цьому, культура розуміється як сукупність ціннісних орієнтирів та моделей поведінки, прийнятих у конкретній країні або групі країн і засвоєних більшістю. У міжкультурній комунікації це виражається у розширенні культурних контактів, запозиченні культурних цінностей та міграції людей з однієї культури в іншу. Враховуючи це, Організація Об'єднаних Націй, зокрема, проголосила 2001 рік Роком діалогу між культурами [1].

Кожен народ має свою національну культуру, яка проявляється в унікальності та оригінальності, як в духовній (мова, література, музика, живопис, релігія), так і в матеріальній (особливості економіки, господарювання, виробництва та інше) сферах життя та діяльності. Культурні, психологічні та національні особливості народу обов'язково впливають на його ділову культуру, на культуру спілкування та взаємодії. Відмінності культур можуть бути значними, стосуватися мови, етикету, стереотипів поведінки, використання різних засобів спілкування. Взаємодія з іноземними партнерами – це завжди зіткнення різних національних культур. Саме через нерозуміння цього під час контактів представників різних країн виникають непорозуміння, а іноді й конфлікти. На етапі реалізації контактів виявляються певні національні особливості, притаманні кожному народу. Ці особливості потрібно враховувати, готуючись до будь-яких переговорів з іноземцями, та відповідним чином коригувати свої дії. Так, характерним для поведінки представників різних країн під час переговорів відповідно до їхніх національних та психологічних особливостей є [2]:

- для американців – притаманне бажання розбирати не лише загальні принципи, але й конкретні нюанси впровадження угод. Вони вирізняються оптимізмом, відвертістю, бадьорістю, невимусленим стилем ведення діалогу. Водночас вони самовпевнені та прагнуть лідерства, вважаючи власну думку найкращою. Професійний рівень представників американських делегацій, як правило, високий, і вони досить самостійні при прийнятті рішень. Вони віддають перевагу пакетним рішенням, вміють торгуватися, демонструють наполегливість у досягненні визначених цілей;

- для англійців – характерно прагнення розв'язувати всі питання в процесі переговорів, враховуючи позицію опонентів. Через це вони не приділяють багато часу підготовці до переговорів, гнучко ставляться до обговорення питань, зазвичай позитивно реагують на пропозиції іншої сторони, намагаються уникати конфліктних ситуацій;

- для французів – ключовим є попереднє узгодження та обговорення проблем. Представники їхніх делегацій намагаються зберігати незалежність, але вони менш вільні у прийнятті рішень, оскільки обмежені інструкціями. Часто обирають конфронтаційний стиль взаємодії. Намагаються використовувати французьку мову як офіційну мову переговорів;

- для німців – властиве бажання вести переговори лише тоді, коли є впевненість у позитивному результаті. Вони детально опрацьовують свою позицію, поетапно розглядають питання. Німці надзвичайно пунктуальні, дотримуються суворої регламентації поведінки. Для них важливі статус, титули та звання учасників переговорів.

Отже, міжнародний діловий етикет є важливим чинником успішної комунікації у глобалізованому світі. Знання культурних відмінностей і вміння адаптуватися до особливостей партнерів сприяють налагодженню ефективних ділових контактів та запобігають конфліктам. Для фахівців, які працюють у міжнародному середовищі, це не просто перевага, а необхідність.

Список використаних джерел:

1. Організація Об'єднаних Націй. Рік діалогу між культурами. URL : <https://www.un.org/en/events/pastevents/yearofdialogue.shtml>
2. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування. Київ, 2019. URL : https://icr.org.ua/wpcontent/uploads/2020/06/Book_2019_Grytsenko_Kulturny_prostir_i_nacionalna_cultura.pdf
3. Черниш Н. М. Міжкультурна комунікація в контексті ділового етикету. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 85–89. URL : <http://vestnik-philology.mgu.od.ua>

Кашпер Софія Петрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДІЛОВА СТРАТЕГІЯ ФІРМИ ТА ЇЇ ЕВОЛЮЦІЯ

Актуальність теми полягає в тому що у сучасному динамічному та конкурентному середовищі формування ефективної ділової стратегії стає ключовим чинником успішного розвитку будь-якого підприємства. В умовах глобалізації, економічної нестабільності, цифрової трансформації та зростання потреб споживачів, компанії змушені постійно переглядати та адаптувати свої стратегії до нових викликів. Саме тому дослідження еволюції ділової стратегії є надзвичайно актуальним. Метою дослідження є розкриття сутності ділової стратегії підприємства, вивчення основних її типів, етапів формування та реалізації, а також факторів, які впливають на стратегічне управління в умовах сучасної економіки.

Ділова стратегія – це комплекс довгострокових рішень і дій, спрямованих на досягнення цілей підприємства, ефективне використання ресурсів та отримання конкурентних переваг. Вона визначає напрям руху компанії, шляхи досягнення мети, цільовий ринок, ключові компетенції та способи формування стійких переваг. Серед основних типів стратегій виокремлюють: стратегії зростання (наприклад, диверсифікація або вихід на нові ринки), стратегії стабілізації (утримання існуючих позицій), а також стратегії скорочення (оптимізація витрат, реструктуризація). Крім того, важливими є конкурентні стратегії за М. Портером: лідерство за витратами, диференціація та фокусування [1, с. 126–129]. Іноді стратегія компанії еволюціонує неформально, як результат прийняття оперативних рішень та реакції на непередбачені обставини. Успішні компанії часто знаходять баланс між планованою та виникаючою стратегіями [2, с. 7–9].

Історично стратегічне управління пройшло кілька етапів еволюції. У 1950–60-х роках воно базувалося на довгостроковому плануванні з жорстко фіксованими цілями. У 1970–80-х роках з'являються концепції стратегічного аналізу, SWOT-аналізу, а також підходи на основі конкурентних переваг. У 1990-х починає домінувати ресурсна парадигма, в якій увага зосереджена на унікальних компетенціях фірми. У 2000-х роках стратегічне управління дедалі частіше ґрунтується на гнучкості, цифровій трансформації та інноваціях. У 2010–2020-х роках зростає роль сталого розвитку, корпоративної соціальної відповідальності та ESG-орієнтованих стратегій (екологічність, соціальна відповідальність, корпоративне управління) [3].

У процесі еволюції стратегічного підходу компанії пройшли шлях від жорстких планів до більш гнучких моделей управління, які дозволяють швидко адаптуватися до змін. Зокрема,

сучасні стратегії враховують тенденції цифровізації, сталого розвитку та клієнтоорієнтованості [4, с. 81–83]. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, великі дані та автоматизація, сприяють появі нових бізнес-моделей та вимагають від компаній нових стратегічних рішень. У цьому контексті важливо забезпечити не лише ефективність, але й стійкість компанії до кризових явищ [1, с. 228–232].

На формування стратегії впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів належать ресурсний потенціал підприємства, зокрема фінансові, матеріальні та людські ресурси, рівень кваліфікації персоналу, ефективність організаційної структури, корпоративна культура, інноваційний потенціал, ступінь цифрової трансформації (включаючи впровадження ІТ-рішень, автоматизацію, використання великих даних та штучного інтелекту), а також чіткість формулювання місії, стратегічних цілей і загального бачення компанії. Зовнішні чинники охоплюють загальноекономічну ситуацію (рівень інфляції, доступ до фінансування, динаміку ВВП), рівень конкуренції на ринку, політичну та правову стабільність, вплив державного регулювання, соціально-культурні зміни, зміни в поведінці споживачів, темпи технологічного прогресу, глобалізаційні процеси, а також екологічні вимоги та вплив факторів сталого розвитку (ESG-підходів).

На стратегічне управління можуть істотно впливати непередбачувані обставини, такі як економічні кризи, пандемії, війни чи інші форсмажорні події. Усі ці чинники вимагають від підприємств здатності до швидкої адаптації та застосування гнучких стратегічних моделей, що дозволяє ефективно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі [5, с. 212–222].

Отже, ефективна ділова стратегія забезпечує підприємству стабільний розвиток, конкурентоспроможність та здатність до інновацій. Вона є інструментом довгострокового планування та адаптації до мінливого середовища, що робить її вивчення надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Розуміння еволюції стратегії є критично важливим для прогнозування змін, адаптації, підтримки конкурентоздатності та прийняття обґрунтованих рішень, дозволяючи компаніям залишатися успішними в динамічному бізнес-середовищі. Компанії, які здатні ефективно управляти цим процесом, мають значно вищі шанси на довгостроковий успіх.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Л. С. Конкурентоспроможність бізнесу (підприємства) : навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків : Право, 2022. 312 с. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Shevchenko_Konkur.pdf
2. Кравченко О. І. Стратегічне управління у сфері публічного управління та адміністрування: навч.-метод. посіб./ упоряд. О. І. Кравченко. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2019. С.7–9. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0045085.pdf>
3. Еволюція стратегічного управління. URL : <https://studfile.net/preview/17649561/page:2/>
4. Нижник О., Нижник І. Фактори впливу на формування ефективної стратегії розвитку інноваційно-орієнтованих соціально-економічних систем. *Galician economic journal*, No 2 (87). 2024. С.79–83. URL : <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/87/1284.pdf>
5. Тищенко О. М. Стратегічне управління: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Уклад.: В. О. Могилко, І. А. Дмитрієв, Р. В., Сагайдак-Нікітюк, І. Ю. Шевченко, О. А. Ященко. Харків : ХНАДУ, 2016. С. 212–222. URL : https://vseosvita.ua/lib_rary/embed/01003qnw-c7a5.doc.html

Макартецька Валентина Сергіївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ДВОЧИННИКОВОЇ МНОЖИННОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЗАСОБАМИ MS EXCEL

Графічне зображення парної залежності засобами MS Excel є важливим інструментом для аналізу взаємозв'язку між двома змінними, що дозволяє візуально оцінити характер їхньої взаємодії. Використання діаграм у Excel, таких як: точкові графіки (Scatter Plot) та бульбашкові діаграми, – сприяє кращому розумінню тенденцій, виявленню кореляцій та можливих закономірностей у даних. Завдяки широким можливостям форматування та використанню статистичних функцій Excel забезпечує гнучкий підхід до графічного аналізу, що є особливо актуальним у дослідницькій діяльності, економічному моделюванні та наукових експериментах.

Розглянемо алгоритм візуалізації даних на основі табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для дослідження, тис. грн

№ торговельного підприємства	Чинник		Рівень рентабельності, % у
	продуктивність праці, х	відносний рівень витрат обігу, % z	
1.	19,1	13,1	10,2
2.	21,4	11,8	12,4
3.	24,5	12,1	13,3
4.	19,6	12,4	11,9
5.	10,3	24,3	2,7
6.	13,8	21,5	5,8
7.	17,6	18,8	8,3
8.	32,4	10,9	13,7
9.	27,7	9,1	13,8
10.	15,8	13,2	8,0

Примітка. Складено автором за даними [1]

Найбільшої популярності у візуалізації взаємозв'язків набули точкові графіки парної (одночинникової) залежності (див. рис.1).

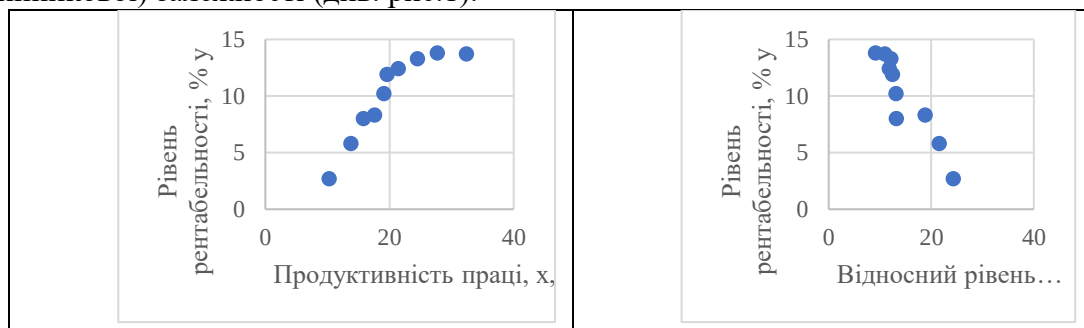

Рис.1. Попарне графічне зображення взаємозв'язку двох досліджуваних чинників з результативною ознакою

Примітка. Побудовано на основі даних табл. 1 та даних [3]

Як ми бачимо з рис.1, у нашому прикладі спостерігається всі два напрями взаємозв'язків, згідно з їхньою класифікацією – прямий та обернений, що ускладнює можливість побудови та подальшої інтерпретації графічного зображення двочинникової множинної залежності. Тому наукову розвідку в цьому напрямі ми здійснимо на основі комп'ютерної програми MS Excel [2].

Для відповідного набору даних (X, Y, Z) створимо тривимірний графік в Excel на прикладі діаграми поверхні (Surface Chart) та 3D точкова діаграма (3D Scatter Plot). Алгоритм побудови 3D точкова діаграми (рис. 2):

- 1) виділяємо діапазон вихідних даних X-чинник і результативна ознака.
- 2) меню «Вставка» → Діаграми → Точкова (Scatter Plot).
- 3) меню «Конструктор діаграм» → Вибір даних. Обираємо вихідні дані для заповнення у відповідні поля діалогового вікна. Ім'я ряду – назва результативної ознаки. Значення X – вихідні кількісні дані за X-чинником. Значення Y – вихідні кількісні дані за результативною ознакою. Розміри бульбашок – вихідні кількісні дані по Z-чиннику.

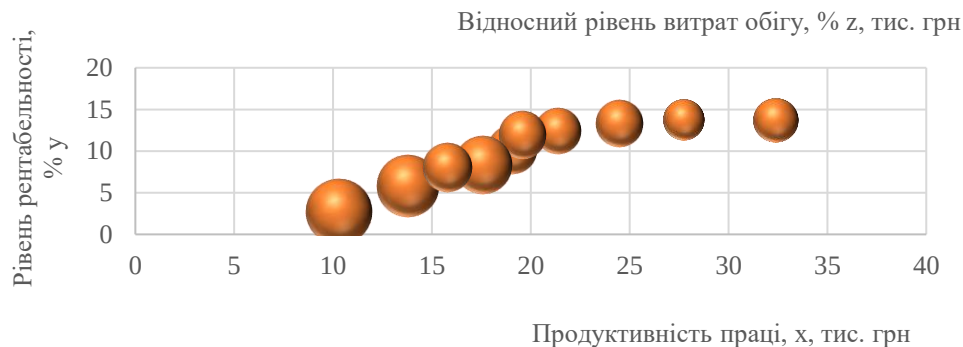

Рис. 2. Графічне зображення залежності результативної ознаки від двох досліджуваних чинників

Примітка. Побудовано на основі даних табл. 1

Алгоритм побудови діаграми поверхні (Surface Chart) (табл. 2 та рис. 3):

1. Формуємо відповідну зведену таблицю. Виділяємо таблицю вихідних даних → Вставка → Зведена таблиця.
2. Будуємо зведену таблицю. Відмічаємо X-чинник у «Колонки», Z-чиннику в «Рядки», результативну ознаку у «Значення». Excel створить потрібну матрицю даних.
3. Будуємо графік множинного двочинникового взаємозв'язку. Виділяємо матрицю даних (X, Y, Z). Вставка → Діаграми → Гістограма. Обираємо «Поверхнева діаграма» → 3D Surface.
4. Доналаштовуємо діаграму шляхом корегування кутів нахилу, кольорової шкали візуалізації.

Графічне зображення парної залежності в MS Excel є потужним способом аналізу та інтерпретації даних, що дозволяє візуально оцінити взаємозв'язок між двома змінними. Використання точкових, бульбашкових діаграм та регресійного аналізу дає можливість не лише спостерігати кореляцію, але й моделювати прогнозовані тенденції. Завдяки широким можливостям форматування та інтеграції аналітичних функцій Excel забезпечує ефективний інструмент дослідження та ухвалення рішень у науковій, економічній та бізнес-аналітиці.

Таблиця 2

Вихідні дані для побудови графіка 3D Surface

Значення Рівень рентабельності, % у	Z- чинник, тис. грн									
X-чинник, тис. грн	9,1	10,9	11,8	12,1	12,4	13,1	13,2	18,8	21,5	24,3
10,3										2,7
13,8									5,8	
15,8							8			
17,6								8,3		
19,1						10,2				
19,6					11,9					
21,4			12,4							
24,5				13,3						
27,7	13,8									
32,4		13,7								

Примітка : побудовано на основі даних табл. 1

Вихідні дані табл. 2 доцільно відобразити графічно (рис. 2).

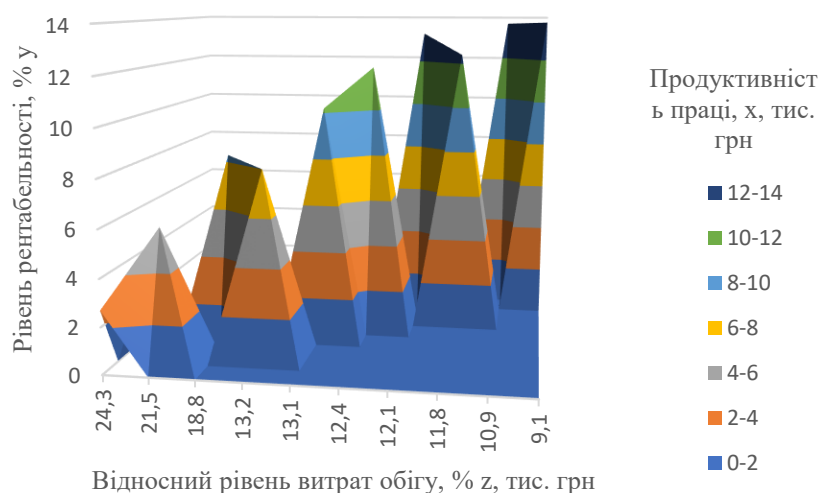

Рис. 3. Графічне зображення залежності результативної ознаки від двох досліджуваних чинників

Примітка. Побудовано на основі даних табл. 2

Для більш глибоких досліджень парних залежностей перспективним напрямком є використання SPSS, яке дозволяє виконувати комплексний статистичний аналіз. Програма має розширені можливості побудови 3D-графіків, включаючи Scatter Plot, Surface Plot та Contour Charts, що сприяє детальному вивченню багатофакторних впливів. Завдяки можливостям моделювання, статистичних тестів та візуалізації у SPSS дослідження парних залежностей можна розширити до регресійного та факторного аналізу, що забезпечує точніші висновки та прогностичні моделі для майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

- 1.Кулинич О. І. Економетрія : навч. посібник. Хмельницький: Поділля, 2003. 215 с.
- 2.Кореляційний аналіз в Excel для аналізу взаємозв'язків : навч. посібник. *Технічний ресурс TutKit*. 2023. URL : <https://www.tutkit.com/uk/tekstovi-uroki/4436-korelaciynij-analiz-v-excel-dla-doslidzenna-vzaemozvazkiv>.
- 3.Наконечний С. І., Терещенко Т. О., Романюк Т. П. Економетрія: методи та застосування. К. : Видавництво економічної літератури, 2021. 356 с.

Свердлюк Діана Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ КОРЕЛЯЦІЙНОЇ МАТРИЦІ ЗАСОБАМИ MS EXCEL

Графічне зображення множинної кореляційної матриці у статистичній науці засобами MS Excel є важливим інструментом для аналізу взаємозв'язків між кількома змінними, що дозволяє швидко оцінити силу та напрямок зв'язку між показниками. Використання кореляційних діаграм, теплових карт (Heatmap) та матричних діаграм розсіювання (Pairwise Scatter Plots) сприяє зручному візуальному представленню залежностей у великомасштабних наборах даних. Це особливо актуально у фінансовій аналітиці, економетричних дослідженнях та прогнозуванні, де ефективна інтерпретація кореляційних залежностей дозволяє підвищити точність аналітичних висновків та оптимізувати ухвалення рішень. Розглянемо алгоритм візуалізації даних кореляції на основі табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для дослідження

№ району	Збір овочів з 1га, ц	Витрати праці, людино-годин на 1 ц	Витрати на 1 га посівів, грн.	Собівартість 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц, грн.	Рівень збитковості, %
1	52,8	47,4	1549	31,84	21,83	31,4
2	72,6	16,1	1694	32,30	19,09	40,9
3	50,4	31,7	1807	32,21	20,26	37,1
4	33,4	29,3	1615	48,95	28,57	45,7
5	31,5	30,9	1426	42,48	17,96	57,7
6	54,6	25,6	1542	35,38	15,32	66,7
7	54,3	19,2	1309	29,11	20,19	13,3
8	36,6	36,3	2093	67,06	24,26	63,8
9	15,6	46,2	1136	65,52	20,47	68,8
10	73,2	7,3	1649	21,26	20,67	2,8
11	65,9	16,8	1601	31,29	18,95	39,4
12	44,6	22,8	1560	33,63	24,81	26,2
13	23,7	16,6	2213	73,35	22,92	68,8
14	64,6	16,4	2228	40,12	26,49	34,0
15	25,6	26,5	1334	43,63	22,83	47,6
16	47,2	26,0	1366	32,20	18,13	43,7
17	38,2	12,4	1324	49,85	28,14	43,6
18	64,1	10,0	2139	39,02	23,47	39,9
19	30,3	41,7	1517	41,70	20,85	50,0
20	28,4	67,9	1470	49,53	28,17	43,1
21	47,8	22,4	1732	38,00	21,20	44,2
22	101,3	30,2	2459	22,14	21,87	1,2
23	61,4	39,6	2239	44,17	20,83	52,8
24	67,6	18,4	2094	31,40	20,00	20,2

Примітка. Складено автором за даними [2, с. 30]

Множинна кореляційна матриця – це квадратна таблиця, що містить коефіцієнти кореляції між кількома змінними, які досліджуються одночасно. Вона дозволяє оцінити ступінь та напрямок зв'язку між кожною парою змінних, що є важливим для багатофакторного аналізу та економетричних досліджень. Елементи матриці варіюються в межах від -1 до +1, де значення, наближене до ± 1 , вказує на сильний зв'язок, а значення, близьке до 0, означає слабку або відсутню кореляцію. Такі матриці широко використовуються у статистиці, економетрії та машинному навчанні для аналізу взаємозв'язку між змінними та побудови прогнозних моделей.

Утворимо графічне зображення кореляційної матриці засобами MS Excel з використанням шкали оцінки тісноти кореляційного зв'язку професора, д.е.н. О. І. Кулинич:

Таблиця 2

Шкала оцінки тісноти кореляційного зв'язку професора, д.е.н. О.І. Кулинич			
Критерій тісноти зв'язку	Значення коефіцієнта кореляції (за модулем)	Правила виділення комірок таблиці значень парних коефіцієнтів кореляції в MS Excel	
		формула	колір (за вибором дослідника з наявної палітри формату комірки)
Слабкий	до 0,4	$(-0,4, 0]$ та $[0, -0,4]$ або $(-0,4, 0] \cup 0, 0,4)$	колір 1
Середній	0,4-0,7	$(-0,7, -0,4] \cup 0,4, 0,7)$	колір 2
Тісний	0,7-0,9	$(-0,9, -0,7] \cup 0,7, 0,9)$	колір 3
Дуже тісний	0,9-1,0	$(-1, -0,9] \cup 0,9, 1)$	колір 4

Примітка. Складено автором за даними [1, с. 35]

Для набору вихідних даних (табл. 1) за правилом виділення (табл. 2) утворимо графічне зображення кореляційної матриці у вигляді теплової карти (Heatmap).

Значення табл. 3 утворено за таким алгоритмом [3]:

1. Меню «Дані» → Аналіз даних → Кореляція.

2. Виділяємо кореляційну таблицю: Головна → Умовне форматування → Колірна шкала.

На цьому етапі можна обрати тривимірну шкалу з стандартних оцій даної комп'ютерної програми, наприклад, червоний (сильний зв'язок), жовтий (середній) та зелений (слабкий). А можна ввести власні правила виділення кольором комірок як це наведено в табл. 2. Додамо тут, що при побудові табл. 3 було використано ще одне правило з кольором 5 для значень пустих комірок (= ' ').

Графічне зображення множинної кореляційної матриці засобами MS Excel є ефективним методом візуального аналізу залежностей між змінними, що дозволяє швидко оцінити силу та напрямок кореляційних зв'язків. Використання теплових карт, кореляційних діаграм і матричних графіків у Excel сприяє глибшому розумінню структур даних та взаємозв'язку змінних у сфері фінансових, економічних і соціальних досліджень. Завдяки цьому дослідники можуть оперативно виявляти значущі кореляції, перевіряти статистичні гіпотези та вдосконалювати прогнозні моделі.

Таблиця 3

Кореляційна матриця у вигляді теплової карти

	Збір овочів з 1 га, ц	Витрати праці, людино-годин на 1 ц	Витрати на 1 га посівів, грн	Собівартість 1 ц, грн	Ціна реалізації 1 ц, грн	Рівень збитковості, %
Збір овочів з 1 га, ц	1					
Витрати праці, людино-годин на 1 ц	-0,41505	1				
Витрати на 1 га посівів, грн	0,548104	-0,20614	1			
Собівартість 1 ц, грн	-0,75032	0,292849	-0,00185	1		
Ціна реалізації 1 ц, грн	-0,25369	0,140008	0,116799	0,374538	1	
Рівень збитковості, %	-0,71221	0,299091	-0,1805	0,785244	-0,06165	1

Примітка. Побудовано на основі даних табл. 1 та 2

Для подальших досліджень у цій темі перспективним є використання SPSS, яке надає розширені можливості статистичного аналізу кореляційних залежностей. У програмі SPSS можна застосовувати багатовимірні методи кореляційного аналізу, включаючи контурні графіки (Contour Plots), тривимірні поверхневі діаграми (3D Surface Plots) та матричні діаграми розсіювання. Це дозволяє виконувати детальний аналіз впливу змінних, виявляти латентні фактори та застосовувати складні економетричні моделі, що розширює горизонти статистичних досліджень і забезпечує більш точні аналітичні висновки.

Список використаних джерел:

1. Кулинич О.І. Економетрія: навч. посіб. Хмельницький: Поділля, 2003. 215 с.
2. Кулинич О. І. Економетрія: практикум : навч. посіб. Хмельницький: Поділля, 1998. 160 с.
3. Кореляційний аналіз в Excel для аналізу взаємозв'язків: навч. пос. Технічний ресурс TutKit. 2023. URL : <https://www.tutkit.com/uk/tekstovi-uroki/4436-korelaciynij-analiz-v-excel-dla-doslidzenna-vzaemozvazkiv>.

Семенчук Діана Романівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАЛІЗОБЕТОННОГО ВИРОБНИЦТВА

Однією з ключових складових ефективного функціонування підприємств залізобетонного виробництва є забезпечення безпечних умов праці. Враховуючи складні та небезпечні умови, у яких здійснюється виробництво залізобетонних конструкцій (робота з важким обладнанням, підйомними механізмами, гарячими сумішами, цементом, хімічними добавками), запровадження сучасних технологій охорони праці стає не лише обов'язком, але й стратегічною необхідністю. Саме технологічне оновлення та цифровізація процесів дозволяють знизити рівень виробничого травматизму, покращити стан здоров'я працівників і водночас підвищити загальну продуктивність праці. В умовах цифровізації промисловості особливого значення набуває впровадження новітніх технологій для підвищення ефективності управління охороною праці.

На сьогодні провідні підприємства галузі активно впроваджують інноваційні підходи до управління безпекою праці. Серед них – використання автоматизованих систем моніторингу, смарт-засобів індивідуального захисту, цифрових платформ управління ризиками, систем штучного інтелекту для прогнозування небезпечних ситуацій та навчальних VR-симуляторів для працівників.

Одним із ключових напрямів модернізації системи охорони праці є впровадження автоматизованих систем моніторингу. Завдяки сучасним IoT-рішенням (Internet of Things), працівники підприємств можуть використовувати «розумні» каски, жилети з вбудованими датчиками температури, серцебиття та GPS-трекерами, які дозволяють не лише відстежувати фізичний стан працівника, а й оперативно реагувати на надзвичайні ситуації. Такі системи вже активно впроваджуються на великих будівельних підприємствах у США, Китаї та Німеччині. Зокрема, компанія «ЗМ» пропонує промислові засоби захисту зі смарткомпонентами, які синхронізуються з центральною системою контролю безпеки.

У залізобетонному виробництві важливу роль відіграє технологія віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), яка використовується для проведення навчань з охорони праці. Традиційні інструктажі замінюються інтерактивними тренінгами, що дозволяють моделювати небезпечні ситуації без реального ризику. Наприклад, за допомогою VR-тренажерів робітники можуть практикувати евакуацію з виробничих приміщень, опановувати безпечні методи роботи на висоті, або ж реагувати на умовні надзвичайні ситуації, що значно підвищує рівень їх готовності.

Ще одним інноваційним рішенням є використання дронів для огляду важкодоступних об'єктів, зокрема в конструкціях великогабаритних бетонних форм або кранових конструкціях. Це мінімізує ризики для працівників при інспекціях, особливо у випадках, коли доступ потребує використання висотного обладнання.

Автоматизація процесів контролю також дає змогу зменшити кількість людських помилок. Системи комп'ютерного бачення на базі ШІ дозволяють виявляти порушення у використанні засобів індивідуального захисту, наприклад, відсутність каски чи жилету на працівнику. Такі системи вже застосовуються на виробничих об'єктах у Європі. Це підвищує не лише рівень дисципліни, а й загальну безпеку.

Водночас, важливою передумовою успішного впровадження новітніх технологій є цифровізація документації з охорони праці. Використання спеціалізованих ПЗ для ведення

журналів інструктажів, обліку нещасних випадків, ризик-менеджменту (наприклад, SafetyCulture або EcoOnline) дозволяє створити цілісну інформаційну екосистему, яка забезпечує своєчасне прийняття рішень на основі аналізу реальних даних.

На підприємствах залізобетонного виробництва також доцільно впроваджувати системи управління охороною праці згідно з міжнародним стандартом ISO 45001:2018. Стандартизація дає змогу встановити чіткі цілі в сфері безпеки, постійно їх переглядати, здійснювати аудит та аналізувати результативність дій. Це особливо важливо в умовах складної технічної інфраструктури та багатоступеневого виробничого процесу, де потенційна помилка одного працівника може мати масштабні наслідки.

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження новітніх технологій пов'язане з низкою викликів: високою вартістю обладнання, потребою в навчанні персоналу, психологічним опором змінам. Проте довгострокова перспектива показує, що інвестиції в безпеку праці мають позитивну економічну віддачу, знижуючи витрати на лікування, компенсації, простої виробництва та підвищуючи загальну продуктивність.

Впровадження сучасних технологій має супроводжуватись розвитком культури безпеки – тобто усвідомленням важливості охорони праці кожним працівником. У цьому контексті ефективними є мобільні додатки для фіксації порушень, зворотного зв'язку, електронного інструктажу та оцінки ризиків. Також цифрові платформи дозволяють створювати єдину базу даних про стан охорони праці, автоматично формувати звіти, плани заходів, проводити аудит відповідності законодавству.

Для підприємств залізобетонного виробництва пріоритетними напрямками залишаються:

- впровадження автоматичних систем попередження аварій;
- удосконалення технологій утилізації пилу та відходів;
- створення цифрових паспортів безпеки для кожного робочого місця;
- посилення контролю за підрядними організаціями на будівельних об'єктах;
- розробка систем мотивації за дотримання правил безпеки;
- використання машинного бачення для аналізу поведінки працівників у реальному часі.

Отже, впровадження сучасних цифрових і автоматизованих рішень для підвищення безпеки праці на підприємствах залізобетонного виробництва є не просто модним трендом, а необхідністю. Такі інновації сприяють створенню безпечного робочого середовища, зниженню ризиків виробничого травматизму, а також формуванню нової культури безпеки праці, орієнтованої на проактивне управління ризиками та відповідальне ставлення до життя і здоров'я працівників.

Список використаних джерел:

1. Тенденції процесу впровадження сучасних технологій вібропресування наджорстких та жорстких бетонних сумішей в індустріальному виробництві України. URL : <https://nidi.org.ua/ua/tendenciyi-procesu-vprovadghennya-suchasnih-tehno-logiy-vibroprisivannya-nadghorstkih-ta-ghorstkih-betonnih-sumishey-v-industrialynomu-virobnictvi-ukrayini>

2. Крюковська О. А., Левчук К. О. Охорона праці в галузі. URL : https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/5/10/2-10-mz_p2.pdf

ЕЛАСТИЧНІСТЬ В АНАЛІЗІ ПРОБЛЕМ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Еластичність є одним із основних інструментів економічного аналізу, який застосовується для оцінки того, як зміни у факторах, таких як ціни або податкові ставки, впливають на попит та пропозицію товарів і послуг. Особливо важливою ця концепція є в контексті оподаткування, оскільки зміни податкових ставок можуть значно вплинути на економічну активність населення. В Україні питання еластичності в аналізі проблем оподаткування є дуже актуальним, оскільки країна перебуває у процесі податкових реформ і боротьби з тіньовою економікою.

Актуальність теми визначається багатьма факторами, зокрема постійною трансформацією податкової системи України, необхідністю підвищення ефективності оподаткування та боротьбою з тіньовою економікою [1]. Підвищення податкових ставок або зміна податкової політики можуть мати різний вплив на економіку. Застосування концепції еластичності допомагає оцінити, як саме зміни в податковій політиці можуть вплинути на зменшення ухилення від податків і збільшення надходжень до державного бюджету.

Метою дослідження є висвітлення ролі еластичності в контексті оподаткування в Україні, її впливу на економічну активність та ефективність податкової політики, зв'язку між податковими змінами, еластичністю ринків товарів і послуг, а також реакцією бізнесу та споживачів на ці зміни.

Сьогодні податкова політика України не відповідає економічним умовам і завданням її розвитку, не враховує тенденцій розвитку податкової системи економічно розвинених країн і світового досвіду в цілому [2]. З огляду на специфіку української економіки, важливим інструментом стає використання концепції еластичності при аналізі проблем оподаткування.

Еластичність в економіці визначається як чутливість зміни однієї економічної змінної до зміни іншої. Вона може бути позитивною або негативною і застосовується до різних аспектів економіки. У контексті оподаткування еластичність зазвичай розглядається щодо попиту та пропозиції на ринку, що може мати суттєвий вплив на ефективність податкової політики. Цінова еластичність попиту показує, як змінюється обсяг попиту на товар чи послугу при зміні ціни. Якщо попит на товар дуже чутливий до змін ціни, він вважається еластичним. Для податків, які накладаються на товари, це може означати, що підвищення податку на еластичний товар призведе до значного зниження попиту. Податкові еластичності описують, як зміна податкових ставок впливає на доходи бюджету [3]. Ефект зміни податку може бути різним залежно від того, наскільки чутливий попит чи пропозиція до змін у ставках. Еластичність за доходом показує, як змінюється попит на товар залежно від зміни доходу споживача. Це важливо для оцінки податків на доходи фізичних осіб, де зміни в ставках можуть призвести до змін у загальному рівні споживання.

Товари першої необхідності, такі як хліб, молоко, ліки, мають низьку еластичність попиту. Зміни в податкових ставках на ці товари можуть не призвести до значного зменшення їх споживання, але можуть вплинути на рівень цін. На відміну від товарів першої необхідності, попит на товари розкоші (автомобілі, електроніка) є більш еластичним. Підвищення податків на ці товари призведе до більш значних змін у споживчому попиті. Високі ставки податків на доходи фізичних осіб можуть призвести до зниження пропозиції праці, економічної активності або до збільшення ухилення від податків. Тому при плануванні податкових реформ, який протягом останніх років було декілька, важливо враховувати еластичність на ринку праці.

Часті зміни в податковій політиці створюють невизначеність для підприємців, що може зменшити економічну активність. Високий рівень еластичності поведінки бізнесу спричиняє невизначеність, оскільки підприємці намагаються адаптуватися до нових умов. Тому основною метою податкової політики має бути орієнтація на створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності, інвестиційної активності суб'єктів господарювання та їх підтримки.

Отже, в розумінні реакцій економічних агентів на зміни в податковій політиці важливу роль виконує еластичність, яка допомагає оцінити ефективність змін у податкових ставках. Врахування еластичності попиту та пропозиції на різних ринках дозволить оцінити результативність податкової політики та її вплив на економіку. З метою уникнення високої еластичності поведінки бізнесу і населення важливо намагатися дотримуватись стабільності податкової політики.

Список використаних джерел:

1. Ревенко О. В. Вплив податкових факторів на результати діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2021. № 8. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/80.pdf
2. Лоїк А., Ткачик Л. Ефективність податкової політики в Україні : регулюючий та фінансовий аспекти. Галицький економічний вісник. № 4 (77). 2022. URL : <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/77/1094.pdf>
3. Оверченко В. І., Мажак З. М., Софій М. І. Мікроекономіка: Навчальний посібник / за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ». 2015. 348 с. URL : http://umo.edu.ua/ima_ges/content/depozitar/navichki_pracevlasht/mikroekonom.pdf

Умерова Катерина Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних умовах глобальної конкуренції, цифрової трансформації та зростаючих вимог до якості продукції, підприємства харчової промисловості змушені кардинально переглядати свої підходи до управління персоналом. Сучасний ринок потребує від підприємств швидкої адаптації до змін, високої ефективності та постійного вдосконалення продуктивності, що в свою чергу неможливе без динамічного управління людськими ресурсами. Класичні методи управління, засновані на стандартних підходах до підбору, навчання та мотивації персоналу, часто не відповідають вимогам ринку, а тому підприємства змушені шукати нові шляхи оптимізації цих процесів.

Одним із головних аспектів є те, що ефективність діяльності підприємства в значній мірі залежить від мотивації, кваліфікації та залученості працівників. Цей фактор важливий саме для харчової промисловості, де безперервно зростають вимоги до якості продукції, безпеки та дотримання стандартів. У цьому контексті працівники повинні не лише мати відповідні навички, але й бути зацікавленими в досягненні високих результатів, що вимагає нових підходів до управління персоналом.

Особливості харчової промисловості, такі як сезонність виробництва, необхідність дотримання строгих санітарних і технологічних вимог, а також високий рівень відповідальності працівників, визначають потребу в нестандартних методах управління

персоналом. В умовах постійних змін і непередбачуваних факторів виробничого процесу, зокрема, мінливості попиту та ресурсних обмежень, традиційні методи управління не завжди здатні забезпечити необхідну гнучкість і ефективність [1].

Для подолання цих викликів багато підприємств харчової промисловості розпочинають впроваджувати інноваційні методи управління персоналом, що поєднують сучасні технології, гнучкі форми організації праці та акцентують увагу на розвитку персоналу як основного ресурсу підприємства. Вони дозволяють підприємствам бути більш адаптивними до змін на ринку, підвищувати продуктивність і якість продукції, а також знижувати витрати на підготовку і утримання кадрів [3]. У таблиці 1.1 подано основні сучасні інноваційні інструменти, що використовуються підприємствами харчової галузі.

Таблиця 1

Інноваційні методи управління персоналом	
Метод	Опис
Цифровізація HR-процесів	Використання сучасних HRM-систем (SAP Success Factors, BambooHR) автоматизує процеси підбору, адаптації, навчання, мотивації та оцінювання персоналу. Забезпечується швидкий доступ до аналітики, покращується якість прийняття управлінських рішень.
Гнучкі форми організації праці	Впровадження змінних графіків, дистанційної роботи, командної ротації дає змогу краще реагувати на виробничі коливання та знижує рівень вигорання працівників.
Модернізація системи мотивації	Орієнтація на індивідуальні потреби працівників. Поєднання фінансової мотивації з нематеріальними стимулами (гейміфікація, участь у прийнятті рішень, визнання заслуг).
Безперервне навчання і розвиток	Створення внутрішніх академій, впровадження онлайн-навчання (Coursera, Prometheus), розвиток softskills. Навчання стає доступним, гнучким та орієнтованим на потреби ринку.
Залучення до інноваційних процесів	Розвиток внутрішнього підприємництва через інкубатори ідей, винагороди за раціоналізаторські пропозиції. Підвищується залученість персоналу та активізується креативний потенціал.

Примітка: складено автором на основі відкритих джерел [2;4;5].

Реалізація інноваційних методів управління персоналом має істотний вплив на ефективність роботи підприємств харчової промисловості, забезпечуючи ряд важливих переваг. Так, впровадження сучасних технологій і гнучких форм організації праці дозволяє значно підвищити продуктивність праці. Реалізується завдяки більш ефективному використанню ресурсів, адаптації до змінних умов виробництва та оптимізації робочих процесів, що дозволяє працівникам працювати швидше та з більшою точністю.

Окрім того, зменшення плинності кадрів стає важливим результатом впровадження інноваційних методів. У випадку, коли для працівників створюються можливості для розвитку та кар'єрного росту працівники, вони відчувають підтримку з боку компанії та залишаються більш лояльними до неї. Відповідно, знижуються витрати на постійне навчання нових співробітників та підвищується стабільність роботи підприємства.

Водночас, важливим аспектом залишається поліпшення якості продукції, яке стає можливим завдяки постійному навчання та мотивації персоналу до досягнення високих результатів. Відповідаючи підвищенню стандартів та вимог ринку, навчання працівників стає не лише важливим, але й необхідним для підтримання конкурентоспроможності продукції, яка

стає більш відповідною вимогам споживачів та стандартам якості, що позитивно позначається на репутації підприємства.

Важливою складовою згаданих процесів постає зростання рівня задоволеності працівників своєю роботою, що має прямий вплив на їх залученість і відданість компанії. Коли працівникам надаються можливості для розвитку, то вони відчують свою цінність та більш активно беруть участь у процесах, що впливають на загальний результат. Такий підхід підвищує не лише ефективність праці, але й створює сприятливу атмосферу в колективі.

Не менш важливим є покращення іміджу роботодавця на ринку праці. Якщо компанія активно впроваджує інновації в управлінні персоналом і створює комфортні умови для роботи та розвитку, то отримує додаткову перевагу при залученні талановитих кандидатів. Потенційні працівники бажають працювати в тих організаціях, які інвестують у свій колектив і забезпечують умови для особистого та професійного зростання кожного його учасника.

Зазначені фактори в сукупності сприяють стабільному розвитку підприємств харчової промисловості, адаптуючи їх до змін на ринку праці; дозволяють швидко реагувати на нові виклики та інтегрувати інновації в свою діяльність, підвищуючи конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Дашко І. М., Бехтер Л. А., Михайліченко Л. В. Формування стратегії управління персоналом як напрям розвитку підприємств промисловості. *Efektivna ekonomika*. 2023. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.13>
2. Дем'яненко Т., Янчак Ю. Інноваційні методи управління персоналом на підприємствах. *Adaptive Management Theory and Practice Economics*. 2024. Т. 19, № 38. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-19\(38\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-10)
3. Новікова Н. В., Ряполова І. О. Проблеми впровадження інновації у харчовій промисловості. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. Т. 1, № 1. С. 117–122.
4. Павлова В., Горбань С., Біленко О. Інноваційні технології управління персоналом в умовах глобальної нестабільності. *Наукові перспективи (Naukovі perspektivi)*. 2023. № 4(34). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4\(34\)-279-290](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4(34)-279-290)
5. Підвальна О. Г., Антипенко Я. Д. Інноваційні технології управління персоналом як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Журнал «Агросвіт»*. 2025. № 8. С. 38–46. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.8.38>

Ціцьвіра Вікторія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ ЦИФРОВИХ ЗАГРОЗ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Сучасний етап розвитку людської цивілізації характеризується глибокою трансформацією всіх сфер суспільного життя під впливом цифрових технологій. Цей процес, який часто називають «цифровою революцією», призвів не лише до появи нових можливостей для розвитку, але й до виникнення принципово нового типу кримінально протиправної поведінки – кіберзлочинності. Цей феномен, що виник на стику технологічного прогресу та

кримінальних інтенцій, перетворив віртуальний простір на арену кримінально протиправної діяльності, створивши серйозні виклики для правоохоронних систем у всьому світі [1, с. 351].

Еволюція кіберзлочинності є яскравим прикладом того, як технологічний прогрес може породжувати нові форми кримінально протиправної активності. Від примітивних комп'ютерних атак кінця ХХ століття, які лише умовно можна було класифікувати як кримінальні правопорушення, до сучасних складних кібератак на критичну інфраструктуру цілих держав – цей шлях було пройдено всього за три десятиліття [1, с. 352]. Особливістю сучасного етапу є глобалізація цифрових загроз, коли одне кримінальне правопорушення може одночасно торкнутися жертв у різних країнах світу, а його наслідки стають важкопрогнозованими та масштабними [2, с. 183].

Специфіка кіберзлочинності як об'єкта кримінологічного аналізу проявляється у цілій низці ключових характеристик. По-перше, це віртуальна природа правопорушень, які вчиняються у цифровому просторі без необхідності фізичного контакту між порушником і жертвою, що значно ускладнює процес їх розкриття [3, с. 401]. По-друге, транснаціональний характер, коли порушника та жертву можуть розділяти тисячі кілометрів, а самі дії можуть здійснюватися через сервери, розташовані в третіх країнах [4, с. 415]. По-третє, надзвичайно висока латентність, що досягає 95 %, пов'язана як зі складністю виявлення таких кримінальних правопорушень, так і з небажанням жертв звертатися до правоохоронних органів через відчуття безперспективності таких звернень [3, с. 402–403].

Важливим аспектом кримінологічного аналізу є питання класифікації кіберзлочинів. В українському законодавстві вони передбачені переважно статтями 361–363 Кримінального кодексу [5], проте кримінологічний підхід вимагає врахування значно ширшого кола аспектів [4, с. 415]. На практиці це призводить до ситуації, коли багато сучасних цифрових загроз не знаходять адекватного відображення в правовому полі, створюючи небезпечні прогалини в регулюванні [3, с. 402]. Особливо це стосується таких новітніх явищ, як кібертероризм, інформаційні війни та маніпуляція масовою свідомістю через соціальні мережі.

Психологічний портрет сучасного кіберзлочинця значно відрізняється від традиційних правопорушників. Найчастіше це молоді люди віком 18–28 років, з технічним складом розуму, які володіють глибокими знаннями в галузі інформаційних технологій [4, с. 416]. Їхня мотивація може варіюватися від банальної фінансової вигоди до складних ідеологічних мотивів або бажання самореалізації через демонстрацію своїх технічних можливостей [1, с. 353]. Соціальна небезпека таких осіб полягає не лише в їхній здатності організовувати складні атаки, але й у можливості створювати цілі спільноти у віртуальному просторі, де відстань і державні кордони не є перешкодою для спільної діяльності [3, с. 403].

Віктимологічний аналіз свідчить, що найбільш уразливими до кіберзлочинів є особи з низьким рівнем цифрової грамотності, зокрема літні люди та підлітки, які часто стають жертвами шахрайських схем через соціальні мережі та месенджери [1, с. 353]. Важливо зауважити, що віртуальні правопорушення часто сприймаються жертвами як менш серйозні порівняно з традиційними кримінальними правопорушеннями, що призводить до рідкісних звернень до правоохоронних органів і, як наслідок, зростанню латентності таких кримінальних правопорушень [3, с. 403–404].

Глобальний характер кіберзлочинності вимагає сучасних методів протидії, оскільки традиційні підходи, засновані на територіальному принципі, виявляються неефективними в цифровому середовищі [2, с. 184]. Найперспективнішим напрямом є комплексний підхід, що поєднує технологічні засоби захисту, правові механізми та активне міжнародне співробітництво, враховуючи транснаціональну природу кіберзлочинності [2, с. 185].

Україна, як і інші країни, стикається з численними викликами в сфері кібербезпеки, зокрема через недостатній рівень технічного забезпечення, нестачу кваліфікованих фахівців та

законодавчі прогалини [4, с. 416]. Прийняття у 2017 році Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [6] стало важливим кроком у боротьбі з цифровою злочинністю, хоча й не усунуло всіх проблем [3, с. 404].

Протидія кіберзлочинності сьогодні здійснюється завдяки комплексному технічному й програмному забезпеченню та високій кваліфікації фахівців із кібербезпеки, які володіють знаннями в області розслідувань і оперативно реагують на нові загрози. Підвищення цифрової грамотності населення знижує вразливість до соціальної інженерії й фішингу, але водночас потребує постійного удосконалення законодавчої бази відповідно до міжнародних стандартів і вдосконаленні правової допомоги у розслідуванні кіберзлочинів. Еволюція цифрових загроз у глобальному контексті вимагає від населення високого рівня технічних знань та умінь, а від держави – інтеграції технічних, соціально-психологічних заходів та міжнародної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Пивоваров В. В., Бабійчук В. С., Бевза Д. О. Кримінологічний аналіз явища кіберзлочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. С. 351–355. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2021/89.pdf (дата звернення : 27.04.2025).
2. Захаренко К. Глобальна природа інформаційної безпеки. *Політологічний вісник*. С. 181–189. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23882> (дата звернення : 28.04.2025)
3. Харитоненко І. О. Феномен кіберзлочинності в сучасній кримінологічній теорії. Кримінальне право та кримінологія. *Часопис Київського університету права*, 2020. С. 401–404. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal> (дата звернення : 28.04.2025).
4. Продан Т. В. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023. С. 415–417. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6939/96.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 27.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Законодавство України. Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 29.04.2025).
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Законодавство України. Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення : 29.04.2025).

Чмут Катерина Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СТАТИСТИЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Незважаючи на зростаючу роль статистичних даних у прийнятті рішень, їх інтерпретація часто містить приховані складнощі, здатні призвести до помилкових висновків. Проблема інтерпретації є багатогранною, включаючи некоректне застосування методів, ігнорування контексту, плутанину між кореляцією та причинністю, а також ризик маніпуляцій. В умовах великих даних критичне осмислення, розуміння методології, контексту та потенційних упереджень є ключовими для уникнення хибних суджень та ефективного використання статистичної інформації.

Статистичні результати є кінцевими висновками, отриманими шляхом застосування різноманітних статистичних методів до зібраних даних, починаючи від простого опису до

складного інференційного моделювання, з метою відповіді на дослідницькі питання або перевірки гіпотез через кількісну оцінку явищ та їхніх взаємозв'язків [1]. Основні складові включають описову статистику, що узагальнює дані через міри центральної тенденції (середнє, медіана, мода), розсіювання (дисперсія, стандартне відхилення, діапазон, міжквартильний діапазон), форму розподілу (асиметрія, ексцес) та візуальне представлення (частотні таблиці, графіки). Інференційна статистика використовує вибірку для оцінки параметрів генеральної сукупності (з інтервалами довіри) та перевірки гіпотез (з р-значенням і рівнем значущості), де статистична значущість ($p < \alpha$) вказує на малоймовірність нульової гіпотези, хоча й не завжди на практичну важливість, яку відображає розмір ефекту. У складніших дослідженнях результати моделювання включають коефіцієнти моделі, їхні стандартні помилки, статистики придатності моделі та р-значення для окремих предикторів [2].

Інтерпретація статистичних результатів передбачає глибокий аналіз отриманих числових даних з метою виявлення закономірностей, тенденцій та значущих відмінностей, що дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо досліджуваного явища або процесу; цей процес включає оцінку статистичної значущості виявлених ефектів, визначення їхньої практичної цінності та формулювання змістовних інтерпретацій у контексті поставленого дослідницького питання, забезпечуючи таким чином розуміння суті отриманих результатів та їхнє застосування для подальших рішень або теоретичних узагальнень [3].

У сучасному світі, де дані генеруються з безпрецедентною швидкістю та в неймовірних обсягах, проблеми інтерпретації статистичних результатів набувають особливої актуальності. Неправильне розуміння або викривлення статистичних висновків може призвести до помилкових рішень у бізнесі, політиці, медицині та наукових дослідженнях. Через складність методологій, наявність систематичних помилок, упереджень дослідників, а також через спокусу маніпулювання даними для підтвердження заздалегідь визначених гіпотез, зростає ризик формування хибних уявлень про реальність. Тому критичне оцінювання статистичних результатів, розуміння їхніх обмежень та контексту стає ключовою компетенцією для фахівців у різних галузях і для суспільства в цілому, щоб забезпечити прийняття обґрунтованих та ефективних рішень [4].

Процес статистичного аналізу та інтерпретації даних нерідко супроводжується різноманітними перешкодами та труднощами, які здатні спотворити розуміння отриманих результатів та призвести до хибних висновків. Серед найпоширеніших пасток слід виокремити хибне трактування ключових статистичних концепцій, таких як: р-значення, яке помилково сприймається як ймовірність істинності нульової гіпотези або випадковості результатів, тоді як воно відображає ймовірність спостережуваних даних за умови вірності нульової гіпотези; плутанину між статистичною значущістю, що вказує на низьку ймовірність випадковості, та практичною значущістю, яка визначає реальну цінність виявленого ефекту; ототожнення кореляції, тобто статистичного зв'язку, з причинно-наслідковим зв'язком, ігноруючи можливість впливу третіх чинників або зворотного зв'язку; невірне розуміння довірчих інтервалів як ймовірності вміщення істинного параметра популяції, а не як частки інтервалів, що містять цей параметр при багаторазовому повторенні дослідження; та некоректне використання середнього значення для опису несиметричних даних з викидами, де доцільніше застосовувати медіану або моду. Крім того, значні проблеми виникають на етапах планування дослідження та збору даних, зокрема через упередження вибірки, що робить висновки нерепрезентативними для всієї популяції; помилки вимірювання, які спотворюють дані через неточні інструменти; ігнорування важливих пропущених змінних, що призводить до хибних уявлень про зв'язки; та мультиколінеарність у регресійному аналізі, яка ускладнює оцінку індивідуального впливу предикторів. На стадії аналізу даних дослідники часто стикаються з ризиком «рибальства за даними» або проблеми множинних порівнянь, що підвищує

ймовірність випадкових знахідок; селективного звітування, коли публікуються переважно значущі результати, створюючи викривлену картину; неправильного застосування статистичних методів, що не відповідають даним або дослідницьким питанням; та надмірної складності моделі, яка погано узагальнюється. Нарешті, інтерпретація та представлення результатів також можуть бути спотворені через надмірне узагальнення висновків за межі досліджуваної вибірки; спрощене подання складної інформації, що втрачає важливі деталі; використання маніпулятивних візуалізацій; та ігнорування теоретичного контексту й практичної значущості отриманих результатів [5].

Для того, щоб максимально зменшити ймовірність виникнення труднощів у процесі інтерпретації статистичних даних, необхідно глибоко дослідити основоположні статистичні концепції, досягнувши чіткого розуміння таких ключових елементів, як рівень статистичної значущості, що відображається через p -значення, діапазони ймовірних значень для досліджуваних параметрів, які називаються довірчими інтервалами, кількісна оцінка лінійного взаємозв'язку між різними змінними, що відома як кореляція, а також принципи встановлення причинно-наслідкових зв'язків між цими змінними. На етапі попереднього планування наукового дослідження вкрай важливо ретельно продумати його структуру та методологію, щоб запобігти виникненню потенційних систематичних помилок, які можуть призвести до упереджень у результатах, а також мінімізувати неточності, пов'язані з процесом вимірювання. Вибір конкретних статистичних методів для аналізу повинен бути обґрунтований характером наявних даних, чітко сформульованим дослідницьким питанням, на яке потрібно отримати відповідь, і обов'язковою відповідністю припущенням, які лежать в основі обраного статистичного методу. Слід постійно пам'ятати про потенційну проблему множинних порівнянь, яка виникає у випадках, коли проводиться велика кількість статистичних тестів, і для запобігання хибнопозитивних висновків необхідно застосовувати спеціальні методи коригування отриманих p -значень. Під час підготовки звіту про результати проведеного дослідження слід надавати вичерпну інформацію, включаючи як ті результати, які виявилися статистично значущими, так і ті, що не показали статистичної значущості, щоб уникнути селективного представлення даних, яке може призвести до упередження публікації. Крім оцінки статистичної значущості отриманих результатів, необхідно також проаналізувати величину виявленого ефекту та його практичну важливість і значущість у контексті реального світу. Особливу обережність слід проявляти при спробах встановлення причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними змінними, оскільки сама по собі наявність статистично значущої кореляції між ними ще не є достатнім доказом існування причинного зв'язку; висновки про причинність повинні бути підкріплені відповідним дизайном дослідження, наприклад, експериментальним. Представлення отриманих результатів повинно бути максимально прозорим, детальним, об'єктивним і враховувати всі важливі нюанси, які можуть вплинути на їхню інтерпретацію; візуальні матеріали, такі як графіки та діаграми, повинні бути інформативними та не вводити читача в оману. Інтерпретація статистичних результатів вимагає застосування критичного мислення, обов'язкового врахування існуючого теоретичного підґрунтя досліджуваної проблеми та практичної значущості отриманих емпіричних даних. У складних або неоднозначних ситуаціях настійно рекомендується звертатися за професійною консультацією до кваліфікованих фахівців у галузі статистики для забезпечення коректності проведеного аналізу та об'єктивної інтерпретації отриманих результатів [6, с. 27–41].

Отже, збагнення та глибоке усвідомлення окреслених проблемних аспектів становить собою фундаментально важливий етап на шляху до здійснення більш виваженої та достовірної інтерпретації статистичних даних. Таке поглиблене розуміння закладає міцний підґрунтя для

проведення якісніших наукових досліджень, а також сприяє прийняттю управлінських рішень, що ґрунтуються на об'єктивних та ретельно проаналізованих даних.

Список використаних джерел:

1. Система статистичних показників. URL : <https://studies.in.ua/pravova-statistika-lekcii/3832-tema-5-sistema-statistichnih-pokaznikv.html>
2. Зведення та групування статистичних даних. URL : <https://studies.in.ua/pravova-statistika-lekcii/3831-tema-4-zvedennya-ta-grupuvannya-statistichnih-danih-statistichn-tablic.html>
3. Розуміння інтерпретації результатів досліджень. URL : <https://surl.li/hqdjkq D/>
4. Боняр С., Пилипенко О., Валявська Н. Проблеми інтерпретації результатів маркетингових досліджень споживчих ринків. URL : <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/173>
5. Ілляшенко К. Проблеми складання статистичної звітності на вітчизняних підприємствах. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/15.pdf
6. Шапочка М., Маценко О. Теорія статистики, навчальний посібник. Суми. Університетська книга, 2014. 312 с. URL : <https://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/03/Shapochka Matsenko Teor statist.pdf>
7. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. 7-е вид. Київ : Знання, 2015. 294 с.

Шароварська Катерина Дмитрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ У КОМП'ЮТЕРНІЙ СИСТЕМІ MS EXCEL

Microsoft Excel – це потужний інструмент для обробки даних, який надає користувачам безліч функцій для аналізу, зберігання та візуалізації інформації. Однією з особливостей цієї програми є її здатність створювати різноманітні зв'язки між елементами даних, що дозволяє забезпечити гнучкість у роботі з великими обсягами інформації [2]. Взаємозв'язки в Excel можуть бути виражені через формули, посилання на клітинки, використання функцій, а також через зображення зв'язків між різними частинами документа, такими як: листи, діаграми та таблиці.

Візуалізація цих зв'язків дає змогу зрозуміти, як різні елементи взаємодіють між собою. Наприклад, клітинки на одному листі можуть бути пов'язані з іншими клітинками на іншому листі за допомогою формул. Це дозволяє швидко змінювати дані в одному місці та автоматично отримувати оновлені результати на інших листах або навіть в інших книгах. Такі взаємозв'язки можуть бути як простими, так і досить складними, якщо для розрахунків використовуються багато етапів або різноманітні функції.

У процесі створення графічних зображень цих взаємозв'язків часто використовують схеми або діаграми, які допомагають наочно продемонструвати, як елементи програми взаємодіють між собою. Програма Excel надає можливість створювати зв'язки не тільки між клітинками та листами, але й між даними та графічними об'єктами, наприклад, діаграмами [3]. Так, користувач може створити динамічні діаграми, що змінюються при зміні вхідних даних. Це особливо корисно для аналізу великих масивів даних, де важливо побачити зміни в реальному часі.

Одним із важливих аспектів, які слід враховувати при створенні графічних зображень взаємозв'язків у Excel, є правильне налаштування посилань і формул. Вони можуть бути як

абсолютними, так і відносними, що визначає тип зв'язку між клітинками. Абсолютні посилання фіксують конкретні клітинки для подальших обчислень, тоді як відносні дозволяють змінювати клітинки в залежності від того, куди вони переносяться або копіюються. Ще одним важливим моментом є можливість створення зв'язків між Excel та іншими програмами, такими як: Microsoft Word або Access. Це дозволяє інтегрувати дані з різних джерел і створювати більш складні системи взаємодії. Наприклад, можна створювати звіти, що автоматично оновлюються при зміні даних в Excel.

Загалом, графічне зображення взаємозв'язків у програмі MS Excel є важливим інструментом для полегшення розуміння складних процесів і підвищення ефективності роботи з даними. Це дає змогу користувачам більш швидко адаптуватися до змін і ефективніше використовувати функціонал програми для вирішення складних завдань [1].

Зв'язки та взаємодія елементів програми Microsoft Excel є основою для організації ефективної роботи з даними. Взаємозв'язки між різними компонентами програми дозволяють користувачам оптимізувати процеси обробки та аналізу даних, зробивши їх динамічними та автоматизованими. Важливою частиною таких зв'язків є формули та функції, які визначають взаємодію між клітинками. Вони можуть включати як прості обчислення, так і складні багатоступеневі обчислення, де зміни в одних елементах автоматично відображаються в інших. Крім того, значну роль у побудові зв'язків відіграє використання посилань, що дозволяють встановити прямі чи відносні зв'язки між клітинками. Відносні посилання корисні в ситуаціях, коли необхідно скопіювати або перемістити формули, а абсолютні посилання забезпечують фіксацію конкретних елементів для подальшої роботи. Це дає змогу створювати гнучкі та адаптивні системи обчислень. Ще одним важливим аспектом є зв'язок Excel з іншими програмами, що дозволяє інтегрувати дані з різних джерел. Наприклад, можна створювати таблиці та графіки в Excel, що автоматично оновлюються на основі даних з інших програм Microsoft, таких як: Access або Word. Це дозволяє створювати більш складні та інтегровані звіти або презентації.

У графічному аспекті зв'язки можна зображати за допомогою схем або діаграм, що демонструють, як різні частини програми взаємодіють між собою. Завдяки цьому користувачі можуть наочно побачити структуру та динаміку роботи програми, що полегшує їхнє розуміння процесів, що відбуваються, а також допомагає здійснювати необхідні коригування в роботі з даними.

Загалом, взаємозв'язки в Microsoft Excel дозволяють значно підвищити ефективність роботи з даними, автоматизувати обчислення та покращити візуалізацію результатів. Використання діаграм, формул та інтеграція з іншими програмами створює потужні інструменти для аналітики та обробки даних, що робить Excel одним із найбільш універсальних і незамінних інструментів для професіоналів в області аналізу та обробки інформації.

Список використаних джерел:

1. Грінберг І. А. Методи та засоби обробки даних у Microsoft Excel. Львів : Видавництво «Наукова думка», 2019. 280 с.
2. Микитенко В. М. Основи роботи з електронними таблицями в Microsoft Excel. Київ : Видавництво «Освіта», 2017. 256 с.
3. Шевчук І. В. Інформаційні технології в управлінні: практичний посібник. Харків : ХНУ, 2020. 320 с.

СЕКЦІЯ 9

МОВОЗНАВСТВО

Авраменко Марія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

УПРАВЛІННЯ РЕПУТАЦІЄЮ ЧЕРЕЗ КОМУНІКАЦІЮ

У сучасному світі, де репутація виступає важливим ресурсом як для приватних осіб, так і для організацій, ефективне управління нею є запорукою успіху та конкурентоспроможності [1]. Репутація не лише сприяє залученню клієнтів і партнерів, але й допомагає зміцнити загальний імідж, що робить її стратегічним активом. Ключову роль у цьому процесі відіграє комунікація, яка є основним інструментом для формування, підтримки та захисту репутації. Без чіткої та ефективної комунікації управління репутацією втрачає свою результативність [2].

Важливо використовувати різноманітні засоби комунікації, такі як: соціальні мережі, пресрелізи, публічні виступи та взаємодія з медіа. Ці інструменти дозволяють адаптуватися до специфіки різних аудиторій та ефективно донести ключові повідомлення [3]. Відкрите і прозоре спілкування сприяє підвищенню довіри, що є критичним фактором для позитивного іміджу. Чесність, оперативність у відповідях та готовність до діалогу допомагають запобігти негативним наслідкам і зберегти репутацію, навіть у кризових ситуаціях.

Ефективна комунікація також сприяє створенню довготривалих відносин із клієнтами та партнерами. Довіра, яка формується через вміння слухати і відповідати на запити аудиторії, є основою стабільності репутації [5]. Інтерактивність та зворотний зв'язок посилюють відчуття співпричетності та підтримують двосторонній зв'язок. Етичні принципи комунікації забезпечують довіру з боку громадськості та допомагають уникати негативних наслідків, дотримуючись високих моральних стандартів [7].

Постійне вдосконалення комунікаційних стратегій є необхідністю в умовах швидких змін технологій та поведінки аудиторії. Актуалізація підходів до комунікації дозволяє залишатися ефективним та адаптуватися до нових викликів, що сприяє успішному управлінню репутацією [2].

Для успішного управління репутацією необхідно враховувати індивідуальні потреби аудиторії та створювати релевантний контент, що відображає цінності бренду або особи. Важливо забезпечувати постійний моніторинг відгуків та реакцій у соціальних мережах, аналізуючи дані для своєчасної корекції стратегії. Уміння працювати з новими медіа та інтегрувати сучасні технології в комунікаційні процеси сприяє покращенню репутаційного управління.

Сучасні тенденції в управлінні репутацією включають активну роботу над власним брендом через підвищення обізнаності, використання відеоконтенту, персоналізацію повідомлень та залучення лідерів думок. Важливо підкреслювати людяність бренду, що створює емоційний зв'язок із аудиторією та підвищує її лояльність [6].

У підсумку, управління репутацією через комунікацію вимагає комплексного підходу, який охоплює планування, активну взаємодію, моніторинг та адаптацію до нових реалій. Це дозволяє створити міцну базу довіри та підтримувати позитивний імідж, навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Антоненко І. М. Комунікативна культура сучасного українського суспільства. Київ : Видавництво «Українська мова», 2019. 235 с.
2. Гончар О. С. Українська мова у публічній комунікації та формуванні іміджу. Львів : Видавництво «Світ», 2020. 182 с.
3. Коваль Н. А. Мовний імідж та репутація: виклики і стратегії. Харків : Видавництво «Фоліо», 2021. 378 с.
4. Мельник П. О. Українська мова в бізнес-комунікації: сучасні тенденції та вплив на репутацію. Дніпро : Видавництво «Акцент», 2018. 184 с.
5. Нестеренко Т. Г. Мовні аспекти управління репутацією у сфері зв'язків із громадськістю. Одеса : Видавництво «Чорноморська зоря», 2019. 204 с.
6. Петрова І. В. Роль української мови у комунікаційних процесах: від іміджу до репутації. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 274 с.
7. Сидоренко В. М. Українська мова і зв'язки з громадськістю: побудова довіри через правильне використання мови. Харків : Видавництво «Основа», 2021. 264 с.

Велісевич Дар'я Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТІВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ РЕГІОНІВ

Німецька мова є надзвичайно багатою на діалектні варіації, що розвивалися століттями на основі історичних, географічних, політичних та культурних чинників. Її діалекти – не просто локальні мовні відхилення, а повноцінні мовні системи зі своєю фонетикою, лексикою та граматиною. Німецька мова є прикладом поліцентричної мови, що охоплює кілька країн і численні регіони, кожен з яких має свої мовні варіації. Поряд із загальноновживаною літературною нормою – *Hochdeutsch* (стандартною німецькою) існують десятки діалектів, які активно функціонують у повсякденному мовленні, що не лише зберігають мовну самобутність, а й виконують важливу соціокультурну функцію, відображаючи історію, ментальність і традиції регіонів.

Розглянемо особливості кожного діалекту зокрема. Баварський діалект (*Bairisch*) сформувався на базі середньо-баварської групи в часи середньовіччя, під впливом старонімецької мови та австро-баварської мовної традиції. Наразі є поширений на федеральних землях Баварії та півдні Німеччини. Його особливості полягають у: зміні *ich* – *i* (я), *nicht* – *ned* (ні), *wir* – *mia* та пом'якшені, округленні голосних, використанні архаїчних форм [1].

Основою швабського діалекту (*Schwäbisch*) є говірка із алеманської гілки діалектів, що існувала за часів франкської імперії. Наразі поширений на Баден-Вюртемберзі, це південний захід Німеччини та вирізняється зменшувальною формою на *-le* (замість *-chen*), що можна спостерігати у словах: *Häusle* (будиночок), *Mädle* (дівчинка), та м'якою вимовою завдяки злиттю складів *Noi* замість *neu* [2].

Саксонський діалект (*Sächsisch*) сформувався на підґрунті східно-середньонімецьких говірок, зазнавши впливу слов'янських мов, а саме лужицької. Даний діалект поширений на територіях Саксонії, Лейпцигу, Дрездену, де спостерігається вимова деяких звуків *sch* замість *s*, наприклад, *Schule* звучить як з подовженим шипінням та втратою чіткої артикуляції [3].

Нижньонімецький діалект (Plattdeutsch або Niederdeutsch) має коріння в старосаксонській мові, яку ще в середньовіччі використовували в Ганзейському союзі та розмовляють ним у північній Німеччині: Гамбурзі, Бремені, Ганновері. Його своєрідність характеризується відсутністю другого пересування приголосних: *t* не перетворюється на *ts*, *p* не переходить у *pf* та близькістю до голландської мови [4].

Швейцарсько-німецький діалект (Schweizerdeutsch) виник із алеманських говірок та впродовж століть розвивався незалежно від Німеччини. Активно вживається на німецькомовних частинах Швейцарії: Цюрісі, Базелі, Берні. У цьому діалекті відмічається відсутність *Präteritum* у щоденній мові, оскільки надається перевага *Perfekt* та різкій зміні *k* на *ch*: *chunnt* замість *kommt* [5].

Франкський діалект (Fränkisch) розвивався в регіоні Франконія та відноситься до східно-франкської гілки середньо-німецьких діалектів. Є поширеним на території північної Баварії: Нюрнберзі та Бамберзі та вирізняється вимовою звуку *r* у словах, як горлового або редукованого [6].

До того ж франкський, баварський, швабський, саксонський, нижньонімецький та швейцарсько-німецький діалекти мають свої специфічні мовні риси. Наприклад, *Plattdeutsch* наближений до західногерманських мов, зокрема до нідерландської, тоді як баварський і швабський діалекти зберігають архаїчні форми та мають характерне фонетичне забарвлення. За своєю граматикою та вимовою швейцарська мова є майже окремою системою, тоді як фонетичні спрощення франкської мови відрізняють її від німецької.

Таким чином, слід відмітити, що діалекти не тільки зберігають мовну самобутність регіонів, але й відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності, підтриманні зв'язків між поколіннями та збереженні національної спадщини. Лише факт їхнього активного функціонування у сучасному суспільстві свідчить про насиченість та гнучкість німецької мови, як поліцентричної мовної системи.

Список використаних джерел:

1. Bairische Dialekte. Historisches Lexikon Bayerns. URL : https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Bairische_Dialekte (дата звернення : 01.05.2025).
2. Schwäbischer Dialekt: Diese Merkmale machen ihn aus. Südwest Presse. URL : <https://www.swp.de/panorama/schwaebisch-dialekt-sprache-sprechen-merkmale-woerter-65841883.html> (дата звернення: 01.05.2025).
3. Sächsisch: Dialekt, Aussprache. StudySmarter. URL : <https://www.studysmarter.de/studium/germanistik/sprachwissenschaft/saechsisch/> (дата звернення : 01.05.2025).
4. Niederdeutsche Sprache. URL : https://de.wikipedia.org/wiki/Niederdeutsche_Sprache (дата звернення: 01.05.2025).
5. Schweizerdeutsch. URL : <https://de.wikipedia.org/wiki/Schweizerdeutsch> (дата звернення : 01.05.2025).
6. Fränkische Dialekte. Historisches Lexikon Bayerns. URL : https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Fr%C3%A4nkische_Dialekte (дата звернення : 01.05.2025).

Гулько Наталія Сергіївна,
*здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУРЖИК ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Довготривала імперська політика русифікації не лише вплинула на розвиток української культури, а й завдала значної шкоди її мові, породивши таке явище, як суржик – змішування мовних елементів, що підриває мовленнєву чистоту. Суржик – це складне соціолінгвістичне явище, що виникає внаслідок контакту двох мов і характеризується змішуванням їхніх лексичних, граматичних та фонетичних особливостей.

Термін «суржик» запозичений з сільськогосподарської лексики – це суміш різного зерна. Мішанина з пшениці, вівса, жита, ячменю тощо. Або борошно з такого ж зерна. Таким чином, суржик – це побутова мова, в якій штучно поєднуються елементи двох мов, без дотримання якихось літературних норм [1].

Ознайомлюючись з історією української мови, не можна не відзначити її багатовекторний розвиток під впливом різних мовних ареалів. Контакти з польською, турецькою та німецькою мовами збагатили лексичний склад української мови, що є звичайним процесом для живих мов. Однак цілеспрямована політика русифікації, яка передбачала масштабну заміну української лексики російською, призвела до суттєвого порушення мовного коду нації.

Російська мова була інструментом царизму, яка пронизувала всі сфери життя в Україні: державне управління, освіту, релігію та армію. Тим часом українська мова перетворювалась на мову селянства. Навіть козацька старшина, що служила російським царям, була змушена переходити на російську мову, аби зробити кар'єру. Ті, хто «осів» у російських столицях, розмовляли російською, а ті, хто перебували на російській службі в Україні – заговорили суржилом. Саме так, як розмовляють сотники та дячки у творах Квітки-Основ'яненка: «Ви по какой надобности прийшли?» [1].

Основними соціальними причинами виникнення суржику серед молоді в Україні є такі:

1) спільна історія з росією: через історичні та політичні події російська культура чинила тиск на Україну. Це призвело до проникнення російських лінгвістичних елементів в українську мову;

2) інтернет та соціальні мережі, де молодь спілкується різними мовами, що впливає на формування мовленнєвого середовища;

3) соціальний статус: деякі молоді люди вважають використання суржику як спосіб підвищення соціального статусу або підкреслення своєї приналежності до певної групи [2].

Воєнні дії на території в Україні виявили, що мова є невід'ємною частиною національної безпеки. Українська мова як фундамент нашої державності стала об'єктом жорстокої атаки з боку агресора. Зберігаючи та розвиваючи мову, ми створюємо нову культурну спадщину та сприяємо поглибленню зв'язків між українцями не тільки у власній державі, а й далеко за її межами [3]. Її збереження та розвиток є не менш важливими для перемоги, ніж обороноздатність армії. Мова – це інструмент збереження культурної спадщини та національної свідомості, який допомагає нам протистояти імперським амбіціям сусідньої держави. Отже, потрібно шукати усі можливі варіанти викоринення суржика з нашої солов'їної мови.

Усунення негативних наслідків суржика потребує комплексного підходу, що охоплює всі сфери суспільного життя. Першочерговими шляхи є такі:

- підтримка мовної чистоти в масмедіа: активна робота над створенням та підтримкою нормативності української мови на телебаченні, радіо та онлайн-медіа, контроль за використанням суржика в інформаційних програмах;
- підтримка культурних заходів, літературних фестивалів та інших подій, які підкреслюють важливість української мови; створення мовних центрів та клубів;
- розробка та підтримка мовних застосунків та ресурсів, що стимулюють користувачів вивчати та використовувати літературну мову [2].

Важливо надавати дітям і підліткам якісні знання української мови, починаючи з дитячих садочків і шкіл. Бажано, щоб викладачі використовували лише літературну українську мову, адже наочний приклад дуже важливий. Боротьба із суржиком – це довготривалий процес, який потребує уваги від суспільства, держави та кожного носія мови. Лише за умов сталого розвитку мовної культури і підвищення рівня володіння українською мовою суржик можна значною мірою викоринити.

Таким чином, суржик як соціолінгвістичне явище є результатом історичних та соціальних процесів, що відбувалися в Україні протягом століть. Для подолання цього явища потрібен системний підхід, що включає освітні, культурні та соціальні ініціативи. Зменшення використання суржика сприятиме підвищенню якості українського мовлення та формуванню стійкої національної ідентичності. Проте суржик також можна розглядати як віддзеркалення культурної взаємодії та еволюції мови, і в цьому аспекті він має певну соціокультурну цінність, особливо в певних регіонах.

Список використаних джерел:

1. Суржик і чистота, або чому це огидно. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3408444-surzik-i-cistota-abo-comu-ce-vidvratitelno.html> (дата звернення: 09.11.2024).
2. Кузєбний А. С. Роль суржика як засобу спілкування у студентському середовищі. URL : <http://www.spilnota.net.ua/us/article/id-4925/> (дата звернення: 09.11.2024).
3. Коваленко О. Важливість та збереження української мови під час війни. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/40129/> (дата звернення: 09.11.2024).

Григорчук Вікторія Євгенівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ З ПРЕДСТАВНИКАМИ АЗІАТСЬКИХ КРАЇН

У сучасному глобалізованому світі успіх міжнародних переговорів значною мірою залежить від розуміння культурних особливостей партнерів. Мова – це не просто засіб спілкування, а дзеркало культури. Вона відображає особливості мислення, цінності та традиції певного народу. Саме тому під час ведення переговорів з представниками азійських країн необхідно враховувати безліч мовних нюансів, які можуть суттєво вплинути на результат переговорів.

Питання мовних особливостей у переговорах з представниками азійських країн неодноразово привертало увагу дослідників, таких як: Г. Х. Хофстеде, М. Р. Коен, Ч. Чжу та

М. Р. Ауслін. Їхні праці зробили значний внесок у розуміння загальних аспектів міжкультурної комунікації. Проте ми маємо на меті поглибити ці знання, зосередившись на конкретних мовних стратегіях, що використовуються під час переговорів.

Для початку розглянемо, що таке переговори і чому вони відіграють важливу роль у дипломатичних відносинах. Переговори – це динамічний процес взаємодії між двома або більше сторонами, спрямований на досягнення компромісу та мирного вирішення конфліктів. У політичній сфері переговори є основним інструментом для урегулювання суперечностей між державами, дозволяючи знайти спільну мову, навіть у ситуаціях, коли інтереси сторін суттєво розходяться [1, с. 1].

У різних культурах люди спілкуються по-різному. У культурах з високим рівнем контексту, таких як: Китай, Японія, Гонконг, Сінгапур і Південна Корея, – спілкування часто є непрямим, при розмові часто використовуються тонкі натяки, а не на прямі висловлювання. Це може збити з пантелику представників західних культур, де прямота високо цінується.

Вважається, що в азійських культурах все більш неоднозначно. Ця непряма мова ґрунтується на переконанні, що вона допомагає зберегти гармонію в спілкуванні. Однак, хоча азійська комунікація може здаватися непрямою, насправді, вона є досить повною. Щоб повністю зрозуміти повідомлення, потрібно враховувати не лише прямі слова, а й невисловлений контекст, вираз обличчя та мову тіла.

Для культур, які надають перевагу прямому спілкуванню, цей непрямий стиль може бути складним для розшифрування [2, с. 5–6].

Як уже вказувалося раніше, мова є ключовою особливістю при веденні переговорів. У процесі проведення переговорів зазвичай використовується мова країни, в якій вони відбуваються, або одна з офіційних мов Організації Об'єднаних Націй. Це можуть бути англійська, французька, іспанська, китайська, арабська. Вибір мови має велике значення для забезпечення зрозумілості та ефективності спілкування між учасниками, оскільки він впливає на можливість досягнення консенсусу та взаєморозуміння.

Беручи до прикладу конкретну країну – Японію, ми можемо стверджувати, що в будь-якому з випадків, а саме: чи переговори ведуться японською, чи англійською, їхній успіх залежить від розуміння культурних нюансів. Якщо ж переговори відбуваються на території України, то і, розмовляючи українською, не можна нехтувати їхніми особливостями спілкування. Японська культура надає великого значення ієрархії, повазі до старших та збереженню гармонії в колективі. Ці особливості відображаються в мові через використання ввічливих форм, обмін візитками та інші протокольні дії. Тому під час переговорів з японськими партнерами необхідно не тільки володіти мовою, але й демонструвати знання японського етикету [3, с. 113–114].

Індія з її багатотисячолітньою історією та різноманітними культурами є однією з найвпливовіших країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Сама індійська культура є доволі мовнорізноманітною. В індійській мові є 18 офіційних мов, а також 1600 діалектів. Для них велике значення має думка експерта, а тому він має висловлювати її чітко і просто.

Це підкреслює важливість адаптації комунікаційних стратегій до специфіки індійського контексту, адже різноманітність мов і діалектів може впливати на сприйняття інформації. Крім того, індійська культура цінує повагу та ієрархію, що також відображається у способах ведення переговорів. Тому важливо враховувати соціальний статус учасників, оскільки це може визначати, які мовні форми та стилі будуть найбільш прийнятними та ефективними у спілкуванні [4, с. 3].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що мова – це не просто засіб спілкування, а дзеркало душі. Вивчаючи мову іншої культури, ми заглиблюємося в її світогляд, цінності та традиції. Міжкультурні переговори – це не просто обмін інформацією, а діалог цивілізацій, який сприяє

взаєморозумінню і зміцненню миру на планеті. А тому міжкультурні переговори є важливим інструментом соціалізації та інтеграції в глобальному світі.

Список використаних джерел:

1. Човпін О. Переговори як засіб конструктивного регулювання конфліктів. *Освіта і наука*. № 1. 2021. URL : <https://e-journals.udu.edu.ua/index.php/on/article/download/894/911> (дата звернення: 23.04.2025).
2. Benoliel M. Negotiating successfully in asia. *Eurasian Journal of Social Sciences*. 2013. URL : https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=4537&context=lkcsb_research (дата звернення: 23.04.2025).
3. Воробйов О. С. Міждисциплінарний підхід у формуванні комунікативних навичок (на матеріалі програм з китайської та японської філології). 2022. 113–115. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44870/1/O_Vorobiov_MKonf_2022_FSM.pdf (дата звернення: 23.04.2025).
4. Kim Cheng Low P. Successfully negotiating in Asia. *Heidelberg: Springer*, 2010. URL : <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-04676-6> (дата звернення: 23.04.2025).

Заєць Катерина Юріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ РЕГІОНІВ

Українські діалекти є невід’ємною частиною національної спадщини, яка охоплює багатий спектр регіональних особливостей, що формувалися протягом століть під впливом історичних, географічних та соціальних чинників. Кожен діалект несе відбиток місцевої культури, традицій, побуту та ментальності, створюючи унікальний мовний «ландшафт», який збагачує українську мову загалом. Від Полісся до Закарпаття, від Поділля до Слобожанщини діалекти стають своєрідними носіями ідентичності, яка об’єднує громади, зберігаючи зв’язок поколінь. Саме завдяки діалектам локальні традиції та знання передаються з уст в уста, забезпечуючи стійкість культурного надбання перед викликами часу.

Актуальність цієї теми полягає у важливості українських діалектів для збереження та передачі унікальної культурної спадщини кожного регіону. Діалекти відіграють ключову роль у формуванні регіональної ідентичності, зберігають місцеву історію, звичаї та менталітет, тим самим зміцнюючи національну єдність та духовний зв’язок між поколіннями.

Діалекти української мови – одна з форм існування української мови, поряд із літературною мовою та соціолектами (арго, жаргон, сленг). Усі діалекти разом утворюють українську діалектну мову. Діалекти демонструють як спільні, так і відмінні риси у своїй структурі, представляючи цілісну мовну систему, що варіюється залежно від регіону. На формування цієї варіативності впливають різні фактори: специфічний розвиток мовних явищ у різних областях, впливи сусідніх мов, адміністративно-територіальні поділи, політичні та релігійні межі, що формувалися в історії українського народу [1].

Мовні явища мають свій ареал поширення, і накладання ареалів різних явищ сприяє формуванню самотності кожної діалектної зони. У межах діалектної мови виокремлюються такі одиниці поділу, як говірка (найменша одиниця, що охоплює мовлення одного або кількох населених пунктів), говір (група схожих говірок) і наріччя (найбільша одиниця, що об’єднує

кілька говорів). Українська діалектна мова складається з трьох основних наріч: північного, південно-західного та південно-східного, а значні діалектні масиви знаходяться за межами України, зокрема в Молдові, Румунії, Польщі та інших країнах, де піддаються впливу місцевих мов [4].

В Україні розрізняють основні групи діалектів української мови такі, як: північні, південно-західні, південно-східні [1]. Північні діалекти поширені на півночі країни і включають східнополіський, середньополіський та західнополіський говір. Ці діалекти мають такі особливості, як: вживання закінчень -є замість -а (життє, весілле, зілле) та -и замість -і в прикметниках у множині (добри, здорови, гарни) [1]. У північно-східному діалекті часто зустрічаються терміни, схожі на білоруські та польські, наприклад, слово «болото» може позначати трясовину чи драгву [2].

Південно-західні діалекти, зокрема волинсько-подільський, галицько-буковинський та карпатський, мають характерні для них зміни у звуках. У галицько-буковинських говорах після м'яких приголосних і шиплячих а перетворюється в е, і, и (наприклад, час – чіс). Також у цих діалектах трапляються зміни ненаголошених голосних, як перехід о в у: гоулубка, кужух [3]. Південно-східні говорами вирізняються наявністю шестифонемного ударного вокалізму та особливостями, що не характерні для літературної мови, зокрема збереження м'яких шиплячих (лоша, ведмежа) та закінчення -ій у прикметниках (прохідний, марний) [1]. Ці говірки також мають вплив русизмів, тюркізмів і запозичень з романських мов.

Також варто зазначити, що в деяких регіонах України поширений суржик – суміш лексики російської та української мов, яка зберігає українську фонетику і граматику. Однак такий говір не можна вважати мовою чи діалектом, оскільки це є результатом порушення мовних норм і правил як російської, так і української мов. Тому важливо усвідомлювати необхідність уникати такого змішування мов у повсякденному спілкуванні [1].

Діалекти відіграють важливу роль у збереженні та розвитку української мови. Вони не лише відображають багатство і різноманіття мовної культури країни, але й є важливим елементом національної ідентичності. Кожен діалект зберігає сліди історичних процесів, контактів з іншими народами та унікальні мовні особливості, що формувалися протягом століть. Діалектне різноманіття свідчить про багатство українського мовного простору, що є результатом географічної, культурної та історичної специфіки окремих регіонів [4].

Важливо, що діалекти, незважаючи на свій місцевий характер, мають вплив на сучасну українську літературну мову. Вони збагачують її лексичний склад, зберігають неповторні мовні елементи, що робить мову живою та динамічною. Більше того, діалекти активно використовуються в літературі, музиці, кіно та театральному мистецтві, що дозволяє зберігати автентичність мови і підкреслювати різноманіття культурних традицій. Вивчення та популяризація діалектів сприяють збереженню багатства української мови, що є частиною загальної культури нації.

Список використаних джерел:

1. Основні діалекти української мови. *Українська грамота*. URL : <https://ukrgramota.kievpereklad.com.ua/dialekt/> (дата звернення: 15.04.2025).
2. Північне наріччя. *Ізборник*. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um161.htm> (дата звернення: 15.04.2025).
3. Проблема діалектного членування української мови та роль у ній південно-західного діалекту. *Цифровий архів Острозької академії*. URL : https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/319/1/20_11_2.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
4. Діалекти української мови. *Енциклопедія Сучасної України*. URL : <https://esu.com.ua/article-24451> (дата звернення: 15.04.2025).

Жулковський Родіон Антонович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗМІЦНЕННЯ МОВИ В СУСПІЛЬСТВІ

В умовах повномасштабної війни з росією українська мова набуває нового значення та сили, стаючи потужним об'єднавчим символом, що відображає національну ідентичність і спротив агресії. Вона не лише посилює культурну ідентичність, а й є способом консолідації суспільства в умовах боротьби за незалежність. Завдяки цьому, українська мова поширюється у всіх сферах суспільного життя, включаючи державні установи, освіту, медіа та бізнес, стаючи важливим елементом національної єдності та символом стійкості народу.

З історичного погляду, українська мова завжди була символом незалежності, що протистояла спробам її пригнічення з боку сусідніх держав. Від часів царської росії і до радянських репресій українську мову намагалися витіснити або асимілювати. Однак сучасні події додали їй нової ваги: зараз українська мова об'єднує громадян у спільному прагненні зберегти суверенітет, відстоювати культуру та відновлювати власну історичну пам'ять. Для багатьох українців перехід на українську мову став усвідомленим жестом, що демонструє їхню приналежність до нації та відокремлює від культурного впливу агресора.

Держава активно сприяє популяризації та закріпленню української мови у всіх офіційних сферах. Законодавство останніх років, зокрема Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», вимагає обов'язкового використання української мови у державних установах, судовій системі, освіті та медіа. Війна лише посилила ці процеси: суспільство висуває запит на те, щоб державні службовці, представники бізнесу та освітніх закладів спілкувалися українською мовою, підкреслюючи єдність та солідарність.

Перехід бізнесу на українську мову є особливо показовим: багато компаній, незалежно від сфери діяльності, переходять на українську в офіційних документах, рекламі та спілкуванні з клієнтами. Такий крок не лише відповідає вимогам законодавства, але й демонструє позицію компаній щодо патріотизму та підтримки національних цінностей. В умовах воєнного стану українська мова стала важливим фактором формування довіри до компаній, оскільки вона підкреслює їхню національну приналежність та солідарність з громадянськими позиціями. Для багатьох українців бізнес, який веде комунікацію українською, автоматично сприймається як такий, що підтримує українську незалежність.

Поширення української мови в освіті та культурі стало не менш важливим фактором національної єдності. У багатьох навчальних закладах активізувались програми з вивчення та популяризації української мови, зокрема через позакласні заходи, культурні ініціативи та мовні курси. В умовах війни такі заходи стали популярними як для дітей, так і для дорослих, оскільки допомагають подолати мовний бар'єр, який історично формувався в багатьох регіонах країни. Крім того, в умовах війни значно зросла роль української мови в засобах масової інформації (далі – ЗМІ). ЗМІ та культурні проекти використовують українську мову для передачі правдивої інформації про події в країні та зміцнення почуття єдності серед громадян.

Зміцнення позицій української мови також має значний вплив на міжнародному рівні. У зв'язку з війною українська культура та мова отримали велику підтримку за кордоном: зростає кількість міжнародних заходів, на яких звучить українська, а також перекладів українських авторів та художніх творів. Мова стає важливим елементом культурної

дипломатії, завдяки якій Україна зміцнює свою позицію на міжнародній арені як незалежна держава зі своєю мовною і культурною ідентичністю.

В умовах воєнного стану українська мова перетворилася з одного із засобів комунікації на справжній символ національної ідентичності, єдності та спротиву. Її зміцнення у всіх сферах життя, від державних інституцій до бізнесу та освіти, демонструє, що українці здатні об'єднуватися навколо спільних цінностей і відстоювати свою незалежність. Українська мова є сьогодні важливим засобом боротьби за національну гідність і суверенітет, який допомагає об'єднувати суспільство в умовах війни та забезпечує культурну незалежність нації.

Список використаних джерел:

1. Ї проти Z: як українська мова стала зброєю, символом спротиву і лінією оборони. URL : https://24tv.ua/education/mizhnarodniy-den-ridnoyi-movi-yak-ukrayinska-mova-stala-simv-olom_n2259609 (дата звернення: 04.11.24).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 04.11.24).
3. Бізнес говорить українською. URL : https://course.emova.language-ua.online/courses/course-v1:UDF+UA101+2023_05/about (дата звернення: 04.11.24).
4. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku> (дата звернення: 04.11.24).

Колодій Анна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Кожна нація має власну культуру, звичаї, традиції, вірування, які набувають різноманітних форм вираження. Однією з найяскравіших є мова певного народу, різновидом якої є фразеологічне мовлення. Фразеологія – це найцінніша культурна спадщина, а фразеологізм як її одиниця – це вислів, у якому завжди присутній менталітет нації, світосприйняття [2]. У фразеологічних виразах знаходять своє відображення побут, історичні події, факти географії, економіки та способу життя. Особливий інтерес викликає фразеологія німецької мови, яка відзначається яскравою образністю, емоційністю та глибоко вкоріненими культурними асоціаціями.

У цьому дослідженні ми прагнемо звернути увагу на фразеологізми як ключ до розуміння німецької культури, побуту та цінностей. Метою дослідження є вивчення фразеологізмів німецької мови, зіставлення німецьких фразеологічних одиниць з українськими аналогами для виявлення мовної та культурної ідентичності.

Німецька фразеологія як галузь лінгвістики почала розвиватися наприкінці 80-х років ХХ ст. Науковці здебільшого аналізували прислів'я та приказки [1]. Німецький дослідник Г. Бургер зауважив, що фразеологічним одиницям характерні певні риси: відтворюваність (Reproduzierbarkeit), ідіоматичність (Idiomatizität) та стабільність (Festigkeit) [4]. У німецькому мовознавстві виокремлюють кілька типів фразеологічних одиниць залежно від ступеня їх ідіоматичності. Зокрема, розрізняють повністю ідіоматичні вирази, зміст яких не можна

вивести із значень окремих слів (наприклад, *ins Gras beißen* – померти), частково ідіоматичні вирази, де одне зі слів вжито у переносному значенні, та фразеологізми з прозорим значенням, що легко піддаються тлумаченню (*Hand in Hand arbeiten* – працювати спільно). Фразеологізми також можна класифікувати за тематичними групами: фразеологізми, пов'язані з людським тілом (*kalte Füße bekommen*), з тваринами (*den Bock zum Gärtner machen*), з кольорами, природними явищами, частинами доби, релігійними або історичними мотивами.

Привертає увагу етимологія фразеологізмів, оскільки важливим для виникнення фразеологічних одиниць є природно-географічне положення Німеччини. Цей фактор відіграє важливу роль, оскільки у лексичному матеріалі міститься цінний краєзнавчий матеріал, що інформує про особливості рослинного та тваринного світу, явища природи, ландшафт. Крім того, чимало фразеологізмів зумовлено саме історичними подіями країни, традиціями, звичаями, легендами, а також назвами грошових одиниць [3].

У процесі перекладу німецьких фразеологізмів українською мовою використовуються різні способи передачі інформації, серед яких найчастішими є:

- підбір фразеологічного відповідника, за якого німецький фразеологізм замінюється на усталений український аналог, що передає те саме значення, хоча і має іншу лексичну форму. Наприклад, вираз *eine weiße Weste haben* у своєму прямому перекладі означає мати білу камізелку, проте в німецькій мові цей вислів вживається у значенні бути безгрішним або мати чисту репутацію. В українській мові відповідником буде бути безгрішним або бути чистим перед законом;

- дослівний переклад або калькування, який застосовується у випадках, коли подібний вираз існує в обох мовах. Наприклад, німецький фразеологізм *durch die rosarote Brille sehen* перекладається як дивитися крізь рожеві окуляри. В українській мові цей образ також використовується у фразеології, тому можна застосувати вираз дивитися на світ крізь рожеві окуляри. Ще один схожий приклад: *grünes Licht geben*, що дослівно перекладається як дати зелене світло. В українській мові існує такий самий фразеологічний вираз – дати зелене світло або дати дозвіл, тому перекладач може використати дослівний переклад або фразеологічний відповідник, залежно від контексту;

- описовий переклад, що використовується у випадках, коли фразеологізм не має відповідника в мові перекладу або його образ незрозумілий для україномовного читача. Наприклад, вислів *schwarz sehen* у німецькій мові означає бути песимістом, бачити все в темному світлі. Дослівний переклад бачити в чорному був би незрозумілим, тому доречнішим в цьому випадку буде використання описового перекладу: бачити все в похмурому світлі або ж бути песимістом.

Таким чином, можна стверджувати на основі представленої інформації, що фразеологізми становлять важливу складову мовної картини світу, відображаючи національні особливості культури, ментальності, історичного розвитку та побуту народу. Найчастіше при перекладі застосовуються такі способи, як використання фразеологічного відповідника, дослівне перекладання (калькування), описовий переклад, які забезпечують адекватну передачу змісту й експресії зрозумілої у мові перекладу, що відповідно сприяє ефективній міжкультурній комунікації.

Список використаних джерел:

1. Антіпова А. Ю. Німецькі фразеологізми з колоративним компонентом: структура, семантика, переклад. Сумський державний університет. 2020. 85 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81830/1/Antipova_mag_rob.pdf

2. Баюн К. Й. Національно-культурні особливості фразеологізмів в німецькій мові. *Вісник Інституту підприємництва та сучасних технологій*. 2007. № 1. С. 105–108. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/42972766.pdf>
3. Гаврилова І. Фразеологізми німецької мови з національно-культурним компонентом. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 32. Т. 1. С. 92–98. URL : https://aphn-journal.in.ua/archive/32_2020/part_1/16.pdf
4. Burger H. *Phraseologie : Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2007. 240 p. URL : <https://archive.org/details/phraseologieeine0000burg>

Крикун Максим Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в умовах глобалізації ділова українська мова стає важливим інструментом у процесі міжнародної комунікації. Її використання сприяє представленню українських компаній на світовому ринку, зміцненню економічних і культурних зв'язків, а також утвердженню національної ідентичності. Однак українська ділова мова стикається з низкою викликів, таких як: мовні бар'єри, стандартизація термінології та необхідність адаптації до культурних особливостей партнерів.

Метою дослідження є визначення ключових викликів і можливостей, пов'язаних із використанням української мови в міжнародному бізнес-середовищі, а також розробка стратегій для покращення комунікаційних процесів. Особлива увага приділяється питанням розвитку термінологічної бази та стандартизації мовних зворотів, що сприятиме легшому розумінню української ділової мови в багатонаціональних компаніях і спільнотах. В основі дослідження лежать теорії міжкультурної комунікації, що акцентують на важливості адаптації до культурного контексту та специфіки мови для ефективної комунікації. Зокрема, аналіз комунікативних моделей допомагає зрозуміти, як українська ділова мова може органічно поєднувати точність з дотриманням етикету, необхідного в багатонаціональному середовищі.

Основні аспекти ділової української мови в міжнародній комунікації включають такі важливі елементи, як: професійний етикет, стандартизація бізнес-термінології та адаптація комунікативних стилів. У переговорах, презентаціях та документації використання чіткої і грамотно оформленої мови сприяє зміцненню довіри до України як до надійного партнера.

Використання української мови у міжнародній комунікації стикається з бар'єрами в перекладі специфічних ділових термінів. Застосування термінологічних словників та зусилля щодо стандартизації уможливають точне відображення українських понять у спілкуванні з міжнародними партнерами, полегшуючи процес взаєморозуміння. Зростання потреби в точності та уніфікації бізнес-термінології зумовлює необхідність впровадження спільних стандартів, які можуть спростити комунікацію в міжнародних переговорах і документації. Водночас розширення словникового запасу відкриває можливості для популяризації української мови у сфері бізнесу. Міжкультурні відмінності в діловій культурі, наприклад, у рівні формальності та стилі переговорів, потребують врахування у міжнародній комунікації. В українській культурі переважає ввічливість і увага до формальностей, що може потребувати адаптації до міжнародних комунікативних стандартів для збереження взаєморозуміння.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що розвиток ділової української мови у міжнародній комунікації є важливим аспектом просування країни на світовому рівні. Використання ефективних комунікаційних стратегій, адаптація термінології та врахування культурних відмінностей допоможуть створити сприятливі умови для партнерства і побудови довірчих відносин з іншими країнами, а також сприятимуть покращенню загального іміджу України на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Гриценко П. Ю. Міжкультурна комунікація та мовний етикет. Київ : Вид-во Київського університету, 2020. URL : <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Стеценко І. М. Роль ділової української мови у міжнародних переговорах: практичний підхід. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2021. URL : <https://econom.lnu.edu.ua/academics/library/e-repository-econ-lnu>
3. Петренко Ю. О. Українська термінологія у контексті міжнародної комунікації. *Науковий вісник Київського національного університету*, № 3. 2019. С. 112–119. URL : <http://www.knu.edu.ua>.

Мартинюк Василь Анатолійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА УКРАЇНСЬКУ МОЛОДЬ ТА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Актуальність теми дослідження впливу соціальних медіа на українську молодь та розвиток сучасної української мови зумовлена стрімким зростанням використання цифрових платформ у повсякденному житті. Соціальні медіа стали основними засобами комунікації для молоді, формуючи нові стилі спілкування, а також впливаючи на мовну практику. В умовах глобалізації та культурного обміну соціальні медіа забезпечують молодь доступом до інформації та контенту, що сприяє не лише розвитку української мови, але й появі нових мовних форм, сленгу та термінології. Оскільки українська молодь активно взаємодіє з різноманітними мовними зразками, важливо дослідити, як цей вплив позначається на їхньому мовному спілкуванні та мовній свідомості.

Метою цього дослідження є аналіз впливу соціальних медіа на мовну практику української молоді, а також виявлення тенденцій і змін у використанні української мови в цифровому середовищі. Це дослідження передбачає розгляд не лише позитивних, але й негативних аспектів, які можуть виникнути внаслідок активного використання соціальних медіа. Визначивши ці аспекти, можна краще зрозуміти, як молодь сприймає і використовує українську мову в сучасному світі.

Проблему впливу соціальних медіа на мовну свідомість та практику досліджувала низка науковців. Зокрема, Остромов О. у своїй роботі «Вплив соціальних медіа на мовну свідомість молоді» зазначає, що нові комунікаційні платформи істотно змінюють мовні звички молоді. Також важливі дослідження, проведені Гнатюком Т. і Ковальчуком С., які аналізують, як соціальні медіа формують мовну ідентичність української молоді. Їхні роботи підкреслюють важливість дослідження цього питання в контексті сучасної мовної політики та культурних трансформацій в Україні.

Вплив соціальних медіа на українську молодь є складним і багатограним феноменом, що охоплює як позитивні, так і негативні аспекти. На сьогодні соціальні медіа стали основними засобами комунікації для молоді, змінюючи традиційні підходи до спілкування та мовного самовираження. Як зазначає Остромов О. [1], соціальні медіа формують нову мовну свідомість, спонукаючи молодь використовувати українську мову в контексті, який раніше не був їй притаманний. Він акцентує увагу на тому, що платформам, таким як: Facebook і Instagram, – вдається активно залучати молодь до спілкування рідною мовою, що підвищує її статус серед молодих людей.

Гнатюк Т. підкреслює, що соціальні медіа не лише сприяють використанню української мови, а й впливають на формування мовної ідентичності молоді [2]. Взаємодія з різними культурними та мовними зразками у цифровому середовищі дозволяє молоді створювати нові мовні форми, вбираючи елементи з інших мов і культур. Це, у свою чергу, може призводити до появи нових слів і виразів, які, хоч і є інноваційними, можуть не відповідати традиційним нормам української мови. Гнатюк зазначає, що важливо слідкувати за цими змінами, щоб розуміти, як молодь сприймає і адаптує українську мову в умовах сучасного цифрового середовища.

Водночас Ковальчук С. зауважує, що, незважаючи на позитивні аспекти використання соціальних медіа, існує ризик зневаги до граматики та мовних норм [3]. Короткі повідомлення, скорочення та аббревіатури, характерні для комунікації в соцмережах, можуть призводити до послаблення мовної культури. Ковальчук вважає, що це може мати негативні наслідки для майбутнього української мови, оскільки молодь може втрачати навички правильного написання та усного мовлення.

Важливу роль у вирішенні цих питань можуть відігравати освітні програми та ініціативи, які мають на меті підвищення мовної обізнаності молоді. У своїй статті Гнатюк Т. наводить приклади успішних кампаній, які заохочують молодь до використання української мови в соціальних медіа, що позитивно впливає на формування мовної свідомості та ідентичності [2]. Такі проєкти можуть включати конкурси на краще мовне оформлення постів або кампанії, що популяризують грамотність у соціальних мережах.

Отже, вплив соціальних медіа на українську молодь та розвиток сучасної української мови є складним і багатограним явищем, що виявляється у зміні мовних практик, формуванні нових мовних норм та ідентичностей. Соціальні медіа активізують використання української мови серед молоді, надаючи їй нові можливості для самовираження і спілкування. Водночас існує ризик зневаги до граматики і традиційних мовних норм, що може негативно позначитися на мовній культурі. З огляду на ці аспекти, важливим є розвиток освітніх ініціатив, які підвищують мовну обізнаність та популяризують грамотність у цифровому середовищі. Подальше дослідження цього питання допоможе зрозуміти, як соціальні медіа можуть слугувати як інструментом розвитку, так і викликом для української мови в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Остромов О. Мовні зміни в Україні: виклики та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. URL : <https://www.univer.kharkov.ua/vnuk/ostromov-movni-zmini-v-ukrayini>
2. Гнатюк Т. Вплив інтернет-культури на сучасну українську мову. *Мовознавство*. 2019. URL : https://www.nbuv.gov.ua/UJRN/movoznavstvo_2019_4_10 (дата звернення: 25.10.2024).
3. Ковальчук С. Мовна ситуація в Україні: соціальні медіа як новий фактор. *Українська мова в цифрову добу*. 2022. URL : <https://ukrainianlanguagejournal.com/kovalchuk-movna-sytuatsiya> (дата звернення: 25.10.2024).

Москвяк Дарина Русланівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ДІЛОВОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ

Професійна термінологія в діловому українському мовленні відіграє ключову роль у забезпеченні точності, однозначності та ефективності комунікації між фахівцями різних галузей. Вона є основою для чіткого викладу спеціалізованих знань, що дозволяє передавати складну інформацію без ризику спотворення змісту. Використання професійних термінів у документах, переговорах, звітах та інших формах ділового спілкування сприяє стандартизації мови, що дозволяє уникнути двозначностей і забезпечити злагоджену роботу в колективі.

У діловому мовленні терміни не лише допомагають точно визначити поняття, а й є інструментом для формулювання норм і процедур, що характерні для певних професійних сфер. Вони також сприяють розвитку мови, адже через введення нових термінів, які відповідають сучасним вимогам, українська мова збагачується, зберігаючи свою функціональність і відповідність глобальним стандартам.

Термін (від лат. *Terminus* – межа) – це слово або словосполучення, що позначає конкретне поняття в певній галузі. Він використовується для точного спілкування між фахівцями і має однозначне значення. Термін зрозумілий через дефініцію, яка описує його сутність [1]. Термінологія є організованою системою понять, тоді як професіоналізми часто мають неофіційний характер і використовуються для позначення специфічних реалій певної професії. Відмінність між термінами та професіоналізмами полягає в тому, що терміни визначають точні наукові або технічні поняття, тоді як професіоналізми можуть мати експресивне забарвлення та використовуються в контексті неформального спілкування [2].

Професійна термінологія забезпечує точність і однозначність у спілкуванні, що є необхідним для виробничих та технічних процесів. Вона допомагає уникати непорозумінь і спрощує комунікацію, особливо в рамках фахової спільноти. Наприклад, в економічному чи юридичному мовленні чітко виражені терміни дозволяють уникати двозначностей і спростовують можливі трактування понять. У свою чергу, використання професіоналізмів у ділових документах зазвичай небажане, оскільки вони можуть вносити елементи невизначеності або неформальності [2].

Професійна термінологія має важливу роль у діловому листуванні, звітах, переговорах та інших формах комунікації, що є частиною повсякденної професійної діяльності. Вона забезпечує належний рівень формальності, точності та зрозумілості в цих документах. У сфері наукової та технічної комунікації терміни використовуються для точного опису концепцій, теорій і процесів, що вимагає високого рівня спеціалізації мови. Особливу увагу термінологія отримує в юридичних та економічних документах, де кожне слово може мати важливе правове чи фінансове значення. Тому важливо, щоб професійна термінологія була стандартизована і узгоджена на національному та міжнародному рівнях, що сприяє розвитку єдиної системи комунікації між країнами та культурами.

Професійна термінологія не лише забезпечує точність у спілкуванні, а й сприяє розвитку мови в цілому. У процесі її використання збагачується лексика, а сама мова адаптується до нових технологічних та соціальних умов. Створення нових термінів дозволяє мові реагувати на нові явища, такі як: інновації у науці та техніці, зміни в економічному середовищі чи соціальних відносинах. Термінологія стає засобом відображення змін у суспільстві, дозволяючи оперативно запроваджувати нові концепти в професійну комунікацію.

Отже, професійна термінологія є невід'ємною частиною ділового українського мовлення, що виконує важливу роль у забезпеченні точності, ефективності та розвитку професійної культури. Вона сприяє ефективному діловому спілкуванню, знижує ризик непорозумінь і підвищує рівень якості документів і переговорів. Розвиток термінології забезпечує адаптацію мови до нових викликів, збагачуючи її лексичний склад і сприяючи зростанню науково-технічного прогресу в країні.

Список використаних джерел:

1. Лекція 5. Професійна термінологія у фаховій діяльності. URL : <https://surl.li/ncfprs> (дата звернення: 06.11.2024).
2. Азарова Л. Є., Химич В. В. Використання професіоналізмів у діловому мовленні. URL : <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36695/122502.pdf?sequence=2> (дата звернення: 06.11.2024).
3. Стилїстика ділового мовлення та редагування службових документів для спеціальності «Діловодство». Терміни і його ознаки. Термінологія як система. URL : <https://sbc.ptngu.com/20L10P5.html> (дата звернення: 06.11.2024).
4. Сорока О. Професійна лексика в діловому мовленні. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1276> (дата звернення: 06.11.2024).

Нечай Софія Євгенівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ У XX СТОЛІТТІ: ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ ТА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Питання української мови хвилює українців ще з давніх-давен, а також періодично порушується на міжнародній арені. Кожна панівна нація, що межувала з Україною, намагалася ділити території, позбавляючи українців права на вільне самовизначення й створення власної суверенної держави. Таким чином, коли терпець українців увірвався, XX століття стало найважчим в історії української мови і культури, охоплюючи різноманітні аспекти: від періодів відродження до масштабної русифікації і навпаки. Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – проаналізувати мовну політику в Україні у XX столітті, а також вплив історичних подій на неї.

Проблема української мови досліджується істориками, мовознавцями, культурологами та іншими дослідниками впродовж багатьох років, але на превеликий жаль, ми маємо обмежений доступ до інформації, яка стосується утисків української мови та репресій здійснених сталінським режимом.

Так як порушене питання охоплює минуле сторіччя, слід розпочати з того, що на зміну царському періоду, на початку XX століття приходить радянський період, проте від зміни назви країни нічого не змінюється, особливо політика: всі народи й мови рівні, але російська – «рівніша» [1]. Питання української мови в XX столітті можна умовно поділити на п'ять етапів:

- 1) політика українізації (1920 роки);
- 2) русифікація і репресії 1930–1940 років;
- 3) післявоєнний період (1950–1980 роки);
- 4) перебудова та здобуття незалежності (1980–1991 роки);
- 5) період незалежності (з 1991 року).

З утворенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік радянська влада вирішила розпочати з «демократичних» заходів, що отримали назву «українізація», яка була спрямована на популяризацію української мови в державному житті, освіті й культурі. Починаючи з 1923 року, державний апарат, медіа та освіта мали послуговуватися українською мовою. Щоб потрапити на службу, потрібно було скласти іспит з української, документація партії перекладалася українською, кількість україномовних газет зросла в сотні разів, а школи й університети запроваджували навчання українською [1]. Проте ця політика була тимчасовим оманливим заходом для того, щоб зміцнити свою владу на українських територіях і викликати довіру населення.

Проте з початком 1930 років більшовики різко згорнули цю політику і знову повернулися до методів «воєнного комунізму», а всіх активних прихильників «українізації» розстріляли або заслали в табори. Ця подія в історії отримала назву «розстріляне відродження», або, як ще його називають, «червоний ренесанс». Жертвами тоталітарного режиму стали українські діячі, письменники, митці – М. Куліш, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Є. Плужник, В. Підмогильний, М. Вороний, режисер Лесь Курбас та дуже багато інших. За приблизними підрахунками, в Українській Радянській Соціалістичній Республіці у 1930 роки ліквідували близько 80 % творчої інтелігенції [2]. У роки «українізації» дуже швидко розвивалася українська культура, мистецтво та впроваджувалася українська мова у всі сфери життя, проте на думку радянської влади це зайшло за рамки їх очікувань і було вимушене негайно зупинитися. Тож 1930–1940 роки характеризуються хвилею репресій, що прокотилася Україною та в черговий раз позбавила її народ можливості спілкуватися й навчатися рідною мовою.

Після Другої світової війни та смерті Сталіна тоталітарний режим частково лібералізувався та отримав назву «відлига». У цей час хоч і не сильно, проте все ж покращилися умови для розвитку української мови і культури. Російська мова продовжувала займати домінантне положення і вважалася передовою, на відміну від української – сільської. Русифікація набула системного характеру [3]. Але тим не менш, в 60-х роках плідно працювало творче покоління «шістдесятників», що намагалося захистити здобутки попередників в українській культурі, науці, мистецтві, кіно тощо й критикувало комуністичну ідеологію і політику.

Політика перебудови, яку впровадив М. Горбачов, послабила вплив російської ідеології на українських територіях. Його так званий «шлях до демократії» відкрив перед Україною можливість відділитися на підставі самостійної і незалежної держави. Приблизно в ці роки діяв дисидентський рух, представники якого відкрито критикували владу та вимагали надати їм ширших громадянських, релігійних, національних прав та свободи у вільному вираженні поглядів. У 1989 році було прийнято Закон «Про мови в Українській РСР», що визнавав українську мову державною, але практичні зміни впроваджувалися поступово. Отже, все йшло до проголошення незалежності України.

Після здобуття незалежності Україна почала проводити активну мовну політику, спрямовану на відновлення статусу української мови. Було введено закони, які забезпечували її функціонування в освіті, медіа, культурі та державних установах. Прийнятий у 2019 році Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» значно посилив позиції української мови в суспільстві, зобов'язуючи використовувати її у різних сферах життя.

У підсумку варто сказати, що питання української мови в XX столітті було надзвичайно складним та багатограним, адже воно перепліталось з процесами національного самоусвідомлення, політичними змінами та боротьбою за права українського народу. Протягом століття мова зазнавала як періодів відродження і розвитку, так і жорсткої

русифікації та репресій, що значно вплинуло на її статус та роль у суспільстві. Питання української мови, на жаль, і досі залишається дискусійним через ті ж самі обставини, які виникли ще в минулому столітті. Багаторічна русифікація та політика мовного пригнічення призвели до того, що українська мова втратила свої позиції в багатьох сферах. Незважаючи на незалежність України, процес відновлення мови як основного інструменту суспільного та культурного життя триває досі й потребує чіткої мовної політики та підтримки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Чуловська О. Мова – маркер національної ідентичності: знайомимось з історією української мови. *Happy Monday*. 2024. URL : <https://happymonday.ua/mova-marker-natsionalnoyi-identychnosti-znajomymosya-z-istoriyeyu-ukrayinskoyi-movy>
2. Розстріляне Відродження: представники. *Dovidka.biz.ua*. URL : <https://dovidka.biz.ua/rozstrilyane-vidrodzhennya-predstavnyky/>
3. Суперечності культурного життя України після II світової. *Освіта.UA*. 2010. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10291/>

Рудковська Валерія Олексіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

УКРАЇНСЬКА МОВА В КІНО, ТЕАТРІ ТА МУЗИЦІ: МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ

Українська мова в кіно, театрі та музиці стала потужним засобом популяризації національної культури і посирила роль мови як символу ідентичності. Сучасні кінорежисери, театральні постановники та музиканти активно використовують українську для створення яскравих творів, які приваблюють глядачів і слухачів не тільки в Україні, а й за її межами. Це явище стало особливо помітним після Революції Гідності та початку російсько-української війни, коли на тлі підйому національної свідомості виникла потужна хвиля попиту на українськомовний контент у всіх сферах мистецтва.

Коли хтось думає про сучасне українське кіно, на думку спадає творчість його засновника Олександра Довженка. Шедеври Довженка, такі як «Арсенал» та «Земля», а також його попередник «Звенигора», стосуються теми української ідентичності. Ідентичність у сучасній інтелектуальній історії України завжди включала національну мову як одну з її ознак. Незалежно від того, як самі українці розуміли свою ідентичність, інші країни, які намагалися завоювати Україну, зокрема росіяни, а потім поляки, піддавали українську мову особливо жорстоким переслідуванням. [1]

Соціолінгвістка Лариса Масенко стверджує, що політика москви була мовним геноцидом. Українське кіно радянського та пострадянського періодів є документальним свідченням того, як екранна мова стала інструментом знищення української ідентичності та русифікації мільйонів кіноглядачів. Механізми цієї політики, запровадженої у 1930-х роках, дещо змінилися, але і продовжується донині [1].

Українська мова пройшла довгий шлях від маргінального явища до потужного елемента сучасної культури. Ще кілька десятиліть тому більшість українських фільмів знімалися російською мовою або дублювалися російською для прокату. Однак ситуація поступово почала змінюватися, особливо після введення квот на українськомовний контент. Згідно з даними Держкіно, у 2018 році в український прокат вийшло понад 30 фільмів українською

мовою, включаючи такі знакові стрічки, як: «Кіборги» режисера Ахтема Сеїтаблаєва, «Дике поле» Ярослава Лодигіна та «Позивний «Бандерас».

Фільми, що висвітлюють важливі історичні події (як-от: оборона Донецького аеропорту («Кіборги»)), користуються великою популярністю не лише в Україні, а й за кордоном, де їх сприймають як важливе свідчення подій на Донбасі.

Особливо знаковою подією став вихід фільму «Захар Беркут» у 2019 році. Це масштабна екранізація класичного твору Івана Франка, яка залучила міжнародних партнерів і вийшла як українською, так і англійською мовами. Стрічка поєднала автентичну українську історію з високоякісною графікою та спецефектами, що дозволило їй стати важливим кроком у популяризації української культури на міжнародній арені. До того ж, цей фільм підтвердив, що українська мова може звучати у високобюджетному кіно і бути цілком конкурентоспроможною.

Експериментальні театри, такі як: «Дикий театр» та «Театр на Подолі», – особливо заслуговують на увагу. Вони ставлять п'єси українською мовою, залучаючи молодь і пропонуючи свіжі погляди на сучасні соціальні проблеми. Ці театри не лише звертаються до класичних сюжетів, але й створюють нові актуальні п'єси, які резонують із сьогоденням.

Крім того, українська музика теж переживає розквіт, про що свідчить кількість нових україномовних виконавців та зростаюча популярність їхньої музики. Багато українських артистів активно випускають хіти українською мовою, доносячи нашу культуру до молодій аудиторії, в якій раніше домінувала англійська та російськомовна музика. Одними з найкращих прикладів є такі гурти та виконавці, як: Океан Ельзи, ДахаБраха, The Hardkiss, Onuka, Monatik, Alyona Alyona та Kalush. Кожен з них має власний стиль та цільову аудиторію, але всі вони демонструють, що українська мова є надзвичайно виразною та придатною для різноманітних музичних жанрів, від народної музики до хіп-хопу. Успіх Kalush Orchestra на Євробаченні 2022 року з пісню «Stefania» став доказом того, що українська мова може конкурувати на міжнародному рівні й водночас доносити унікальну частинку національної культури до світової аудиторії.

Сучасна українська музика є особливо важливою в умовах війни. Військові пісні, патріотичні композиції, як-от: «Ой, у лузі червона калина» у виконанні Андрія Хливнюка та багатьох інших українських артистів, – стали символом опору та єдності. Ці пісні зараз лунають не тільки в Україні, а й за кордоном, сприяючи популяризації української мови й культури. Багато музикантів записують композиції, присвячені українським захисникам, а також темам свободи й боротьби за незалежність.

Українська мова – це мова влади. І кожен громадянин України зобов'язаний володіти українською мовою з тим, щоб мати прямий зв'язок з українською владою. Тим паче в умовах повномасштабного вторгнення українська мова стала і маркером ідентичності, і маркером свободи, і, звичайно, маркером свій-чужий, особливо на фронті [2].

Тому мистецтво в Україні сьогодні – це не просто інструмент популяризації мови, а частина національного спротиву, збереження й розвитку культури. Кіно, театр і музика відіграють важливу роль у формуванні нового покоління, яке бачить українську мову як сучасний і багатогранний інструмент для вираження своїх думок і емоцій. Завдяки цим сферам мистецтва, українська мова дедалі більше укріплюється в інформаційному просторі, знаходячи шлях до сердець не лише українців, але й міжнародної аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Шевчук Ю. Мова в сучасному кінематографі України. ZBRUC. URL : <https://zbruc.eu/node/102930>

2. Патока М. «Україна 2030». Про культуру, мову та як їх захистити. *Свідомі*. URL : <https://svidomi.in.ua/page/ukraina-2030-pro-kulturu-movuta-iak-ikh-zakhystyty>

3. Історія українського кіно: у 5 т. / 1930–1945 / [Голов. Ред. Г. Скрипник] ; НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2016. 448 с.

Хоптинський Артур Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ, ЇХНІЙ ВПЛИВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Актуальність проблеми поширення української мови в умовах війни зумовлена її значенням для збереження національної ідентичності та єдності українського народу. Воєнні дії на території України створили гостру потребу у відмові від російської культурної і мовної домінації, особливо в тих регіонах, де тривалий час переважала російська мова. Поширення української мови стало одним із важливих символів спротиву агресії, а також механізмом захисту культурних кордонів. Водночас питання мови в умовах війни є не лише культурним, але й політичним інструментом, адже підтримка та розвиток української мови сприяє консолідації суспільства та його стійкості перед зовнішніми загрозами. У цьому контексті українська мова виступає не лише засобом комунікації, але й елементом національної безпеки.

Як зазначив В. Винниченко: «Бути українцем – це значить бути постійно у стані доказування свого права на існування». Українці боролися та продовжують боротися за свою незалежність. Після виходу України з Союзом Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) та отримання суверенітету культура та мова продовжувала тісно перетинатися з російською культурою. У багатьох регіонах, зокрема на Сході та Півдні України, тривалий час панувала російська мова, музика, що ускладнювало просування української. Проте після 2014 року та особливо з початком повномасштабної війни у 2022 році спостерігається значне зростання інтересу до української мови серед населення.

Якщо досліджувати Україну по 2022 рік, можна дійти висновку, що, незважаючи на запити ВРУ провести низку реформ і запровадити повноцінне спілкування державною мовою, акцентування уваги шкіл, ВНЗ на українській мові, заборони російських серіалів та музики, культури, все це супроводжувалось обуренням з боку населення, прикладом цього слугує Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1], де всі надавачі послуг, незалежно від форми власності, зобов'язані обслуговувати споживачів і надавати інформацію про товари і послуги державною мовою.

Після початку війни державна політика України набула виразнішого характеру. Було прийнято низку законодавчих актів, які спрямовані на підтримку та захист української мови як єдиної державної. Відповідні закони мали за мету закріпити обов'язкове використання української мови у всіх сферах державного та публічного життя, що включає освіту, медіа, обслуговування, рекламу тощо. Вартують уваги і відповідні законопроекти № 7273-д, № 7459 та № 6287, в яких Верховна Рада України ухвалила рішення заборонити публічне виконання російських пісень, а також їх використання на радіо та телебаченні [2]. Крім того, депутати підтримали заборону на імпорту видавничої продукції з росії та білорусі, а також видання і продаж книг, написаних громадянами рф в Україні. Також передбачено заходи для стимулювання розвитку українського книговидання та поширення книг. Війна підштовхнула населення до переосмислення мовної політики та активнішого переходу на українську.

Крім державної політики, важливу роль у поширенні української мови відіграють громадські ініціативи та волонтерські рухи. Воєнні дії на території України стали каталізатором для активізації численних освітніх проєктів, спрямованих на популяризацію української мови серед дорослих та дітей, зокрема тих, хто жив у російськомовних регіонах. Як зазначає Євгенія Подобна (українська письменниця і журналістка), «за ці 8 років видано понад 900 книжок воєнної тематики – від романів до коміксів, від мемуарів до довідкової літератури, від репортажистики до дитячих книжок про війну та фотоальбомів. Ринок воєнної літератури представлений усіма можливими жанрами на будь-який смак. Автори – від професійних літераторів до волонтерів, журналістів. Головне – на авансцену вийшли військові, котрі пишуть про власний досвід» [3]. Нині військова література є надзвичайно актуальною, саме за допомогою літератури ми можемо передати наші почуття та емоції іншим людям та майбутнім поколінням задля того, щоб люди розуміли, яка ціна прагнення становлення свободи та культури українського народу.

Україна, на нашу думку, є країною з великим потенціалом і майбутнім. Чого вартує тільки презентація мультфільму «Мавка. Лісова пісня», який отримав велику увагу на найбільшому анімаційному форумі Європи Cartoon Movie, де Україна вперше була представлена! Завдяки успішній презентації продюсери здобули багато позитивних відгуків та пропозицій співпраці від європейських професіоналів. Варто зауважити, що в XXI столітті створюється велика кількість мультфільмів, але привертає увагу не кожен. Саме наш український мультфільм зацікавив потенційних європейських партнерів у сфері копродукції, інвесторів, дистриб'юторів та бродкастерів і посів одне із перших місць на анімаційному форумі. Іншим, не менш важливим прикладом може слугувати український документальний фільм «20 днів у Маріуполі», знятий режисером Мстиславом Черновим, який здобув перемогу в номінації «Найкращий повнометражний документальний фільм» на 96-й церемонії вручення премії «Оскар», організованій Американською кіноакадемією [5].

Таким чином, українські фільми та мультфільми відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості та зміцненні єдності країни. Через мистецтво кінематографу передаються історичні події, культурні цінності та актуальні суспільні проблеми, що сприяє вихованню національної ідентичності. Створення якісних українських кінопродуктів дозволяє відтворювати на екрані боротьбу за незалежність, звиягу українців та їхнє прагнення до свободи. Саме наші фільми становлять інтерес не тільки для українців, але і для всього світу. Вищезазначені приклади є прикладом цього. Українські фільми формують у нас відчуття гордості за власну державу, об'єднують суспільство довкола спільних ідеалів і мотивують до підтримки національних інтересів.

Хоча в українському суспільстві є позитивні зрушення у бік відмови від російської культури та мови, проте Україна стикаємося з низкою викликів. Однією з найбільших проблем є російська інформаційна пропаганда, яка продовжує нав'язувати російську мову як «мову міжнаціонального спілкування», зокрема в телеграмканалах чи інших засобах масової інформації (далі – ЗМІ). Ще одним викликом є ситуація на тимчасово окупованих територіях, де українська мова не тільки забороняється, але й переслідується. Це створює труднощі для збереження мовного надбання на цих землях та потребує допомоги наших партнерів у швидкому звільненні окупованих територій та поверненню викрадених та переміщених людей росією.

Проблема поширення української мови в умовах воєнного стану є складною та багатогранною. Воєнні дії на території України стали каталізатором для активізації мовної політики, громадських ініціатив та переосмислення мовного питання в Україні. Українська мова, що раніше мала значні труднощі в окремих регіонах, нині стає потужним інструментом національної консолідації та культурного опору агресії. Водночас залишається багато

викликів, пов'язаних з російською інформаційною війною та ситуацією на окупованих територіях. Однак активна участь держави та суспільства в підтримці української мови дозволяє сподіватися на її подальше поширення та укріплення.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH4DI7LA?an=6>
2. МКІП: Верховна Рада проголосувала за заборону російської музики та книжок. *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-verhovna-rada-progholosuvala-za-zaboronu-rosijskoyi-muziki-ta-knizhok>
3. Література часів війни. URL : <https://pen.org.ua/literaturachasiv-vijni>
4. Патріоти України. URL : http://patrioty.org.ua/blogs/nasha-hordist-ukrainskyi-multfilm-za-tvorom-lesi-ukrainky-vrazyv-ievropu-foto-video-163049.html?fb_comment_id=1092936957473076_1093067430793362
5. Детектор медіа. URL : <https://detector.media/infospace/article/224015/2024-03-11-ukrainskyy-dokumentalnyy-film-20-dniv-u-mariupoli-otrymav-oskar/>

Chorna Marharyta,

a student of higher education at the bachelor's level of the Faculty of Management and Economics of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Nychporuk Yuliia,

a student of higher education at the bachelor's level of the Faculty of Management and Economics of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

THE IMPORTANCE OF ADAPTING SPEAKING STYLE TO DIFFERENT AUDIENCES

In contemporary society, effective communication is regarded as a key component of personal, academic, and professional success. The ability to convey ideas clearly and persuasively requires not only a deep understanding of the subject matter but also a thoughtful consideration of the audience and the context. It is recognized that communication strategies must be flexible and responsive in order to address the diverse needs and expectations of different listeners. Therefore, the skill of adapting speaking style plays a crucial role in facilitating meaningful interactions and achieving intended communication outcomes.

Adapting communication style increases the chances that a message will be understood. Often, failure to adjust to the listener's preferences - whether they prioritize detailed data or value personal connection - leads to misunderstandings. Flexibility in communication signals attentiveness and care, demonstrating an effort to notice and respect individual styles. This approach also sharpens active listening skills, as it requires close attention to how others express themselves. Over time, such behavior encourages others to mirror this thoughtful communication, fostering a more connected and effective team environment. In fact, «adopting contextually appropriate, audience - tailored linguistic styles is critical to ensuring that communication efforts are truly user – centered and successful» [1, p. 6].

Moreover, adapting speaking style is essential for cross-cultural communication. In an increasingly globalized world, communicators must be sensitive to cultural nuances that influence language use, tone, pacing, and nonverbal cues. Misinterpretations can easily arise when speakers fail to consider these cultural factors. «Nonverbal communication, in particular, reveals the cultural

contexts embedded in social interaction, making it a key element in developing intercultural communication competency» [2, p. 10]. Effective adaptation thus fosters inclusivity and promotes mutual respect, making interactions more productive and harmonious.

Additionally, professional contexts often demand distinct modes of speaking. For instance, a persuasive pitch to investors requires a different tone and structure compared to a technical report presented to colleagues. Recognizing these differences ensures that communication is not only heard but also internalized and acted upon appropriately. «Tailoring content and delivery to the audience's expectations notably enhances engagement and comprehension, making communication more impactful in professional presentations and business settings» [3, p. 5].

Adapting communication begins with assessing the audience's background, knowledge, and preferences through observation or direct interaction. Having a clear objective helps in selecting an effective style and content. Choosing the right communication channel – whether a report, email, or meeting – depends on the complexity of the message. It is important to customize language and examples to suit the listeners, using specific terms for technical groups or simplifying for broader audiences. Gathering feedback reveals how well the message was received and highlights areas for improvement. Empathy, seeing the situation from the audience's viewpoint, guides tone and detail level. «Communicative adaptability also plays a critical role in reducing apprehension in intercultural communication, helping speakers to build rapport and mutual understanding more effectively» [4, p. 3]. Flexibility allows adjustment based on real-time reactions. Mastering these aspects ensures that communication is not only understood but also strengthens relationships and drives better results.

Ultimately, mastering the art of adjusting one's speaking style is an ongoing process of learning, self-awareness, and empathy. It empowers individuals to navigate various social and professional landscapes with greater ease and effectiveness, ensuring that their ideas resonate clearly and compellingly across diverse audiences. «Evidence shows that individuals who match their communication style to that of their conversation partners often experience enhanced outcomes, such as increased support and improved influence» [5, p. 8], demonstrating the real-world impact of adaptable communication strategies.

Literature:

1. Moorjani S., Krishnan A., Sundaram H., Maslowska E., Sankar A. Audience-Centric Natural Language Generation via Style Infusion. *University of Illinois at Urbana-Champaign. Computation and Language*. 2023. URL : <https://arxiv.org/abs/2301.10283>.
2. Anderson K. A. Nonverbal communication as a mediator of intercultural communication in English as a second language classrooms. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2023. URL : <https://doi.org/10.1080/01434632.2023.2262422>
3. Usera D. Audience Engagement Techniques in Oral Presentations. *Business and Professional Communication Quarterly*. 2023. URL : <https://doi.org/10.1177/23294906231190575>
4. Sajampun P., Charoensukmongkol P. The Role of Communicative Adaptability in Lowering Intercultural Communication Apprehension of the Thai International College Students. *ASEAN Journal of Education*. 2019. URL : <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJE/article/view/180481>
5. Romero D. M., Swaab R. I., Uzzi B., Galinsky A. D. Mimicry Is Presidential: Linguistic Style Matching in Presidential Debates and Improved Polling Numbers. 2015. URL : <https://arxiv.org/abs/1508.01786>

Kasianiuk Victoria,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Faculty of Management and Economics
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,*

Makartetska Alina,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Faculty of Management and Economics
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

THE INFLUENCE OF CHARISMA ON PUBLIC SPEAKING

In today's world, where information spreads at an incredible speed, effective communication becomes the key to success in many areas – from politics and business to education and culture. However, not every public speech can captivate the listener, evoke emotion, or prompt action. What is the secret of speeches that remain memorable? One of the decisive factors is the speaker's charisma — a combination of personal qualities that form their appeal, influence, and ability to hold the audience's attention.

This paper aims to explore the phenomenon of charisma and its impact on the effectiveness of public speaking. Particular attention is given to how charisma helps build trust, emotional connection, and persuasiveness in communication.

Charisma is a personal quality, evident in the way an individual communicates with others, that makes someone more influential. This power to attract attention and influence people can be embodied in the way someone speaks, what someone says, and how someone looks when communicating [1].

One of the most important aspects of charisma is nonverbal communication. The way a person moves, their posture, gestures, and eye contact all convey powerful messages even before a single word is spoken. An open posture, confident walk, expressive gestures, and the ability to maintain eye contact help to create an impression of assurance and openness. Lively facial expressions that reflect the speaker's emotions further enhance connection with the audience and help sustain their attention [2]. Equally essential is the verbal component – how a person speaks. Charismatic individuals often have a clear, emotionally rich voice that changes naturally with the content. Strong diction, a well-paced rhythm, and the ability to pause effectively add structure, emphasis, and energy to speech, making it more engaging and persuasive. One more component of charisma includes psychological traits such as self-confidence, empathy, and inner energy. A charismatic speaker doesn't simply speak well—they genuinely believe in their message, radiate enthusiasm, and are able to read and respond to the emotions of their audience. Empathy helps them adjust their tone and content to better connect with others, while authenticity and emotional intelligence strengthen trust. Finally, charisma is enhanced by individuality. People who embrace their uniqueness – whether through a sense of humor, original thinking, or a distinctive speaking style – tend to leave a lasting impression. Authenticity, rather than performance, is at the heart of lasting charisma.

Charisma is not only an innate quality but also a skill that can be purposefully developed. Its essence lies in the ability to influence others, attract attention, evoke trust, and admiration. To become a more charismatic person, it is worth working on several key areas. Firstly, it is important to learn to control your emotions and cope with anxiety. Self-confidence begins with inner calm – breathing practices, mental rehearsals of public speeches, and regular interaction with new people help. The more often you practice speaking aloud, the more natural your presence in conversation becomes. Secondly, develop nonverbal communication. Charismatic people can maintain eye contact, have an open posture, confident gait, and use expressive gestures. Practicing in front of a mirror or with video recordings can help improve these skills. Voice also plays a significant role – its tone, intonation, pace. Train clear pronunciation, manage speech dynamics, add pauses – all this gives speech

confidence and depth. Do not be afraid to use emotions in your voice, as they create a lively connection with listeners. Another way to become more charismatic is to talk about what inspires you. When a person speaks with passion, they automatically become interesting. The energy you emit can "ignite" others. And finally – listen. Active, attentive listening forms the impression of an empathetic and sincere personality. Ask clarifying questions, remember details, show your interlocutor that their opinion is important to you [3].

Among Ukrainian public figures, several personalities demonstrate vivid charisma in their speeches. One of the most prominent examples is Volodymyr Zelenskyy – the President of Ukraine, who, especially during the full-scale war, has shown exceptional ability to hold the audience's attention, inspire trust, and motivate. His addresses, particularly to the international community, are characterized by sincerity, clarity, and emotional richness, forming a strong connection with listeners. Another example is Sviatoslav Vakarchuk – a musician and public activist, who skillfully combines personal style, emotionality, and social stance in his speeches. His speeches often motivate youth, promote civic activity, and strengthen national consciousness. Among charismatic intellectual figures, Lina Kostenko – a poetess who, through the power of words, profound content of statements, and moral consistency, has a tremendous impact on listeners, even without seeking publicity. Her rare public speeches always evoke deep resonance and prove that charisma can be calm, internal, yet no less powerful.

In conclusion, charisma emerges as a dynamic blend of verbal and nonverbal communication, emotional intelligence, and genuine authenticity. Far from being a fixed or innate quality, it is a skill that can be cultivated with intention and practice. By honing these elements, individuals can enhance their personal presence, foster meaningful connections, and evolve into more compelling and influential public speakers.

References:

1. Charisma. *Psychology Today*. URL : <https://www.psychologytoday.com/us/basics/charisma>
2. Moran G. The 6 components of charisma. *Fast Company*. URL : <https://www.fastcompany.com/3029735/the-6-components-of-charisma>
3. Lisovska L. *Charisma: What it is, types, and how to develop it. Advice Telegazeta*. URL : <https://advice.telegazeta.com.ua/haryzma-shho-cze-vydy-ta-yak-rozvynuty/>

СЕКЦІЯ 10

ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Підгірна Тетяна Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЧЕСЬКИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ: ПОТЕНЦІАЛ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

У сучасних реаліях туризм відіграє значно ширшу роль, будучи не лише галуззю економіки, але й важливим інструментом міжкультурної комунікації, регіонального розвитку та сталого зростання. У Чеській Республіці формування туристичної галузі за ринковими принципами розпочалося 1 січня 1993 року, після розпаду Чехословаччини та утворення двох самостійних держав – Чехії на заході та Словаччини на сході [1].

Сфера туризму в Чехії є досить стабільною і активно розвивається. Країна приваблює мандрівників з усього світу завдяки культурній спадщині, історичним пам'яткам, мальовничим гірським пейзажам та спа-курортам. Країна активно інвестує в зелений та сталий туризм, усвідомлюючи важливість відповідального підходу. Попри гостинність і різноманіття відпочинкових можливостей, які продовжують бути головними перевагами, влада усвідомлює ризики перенасичення окремих локацій, що впливає на якість життя місцевих мешканців та необхідність більш рівномірного розподілу туристичних потоків по всій території країни. Варто також зазначити, що тривалий час Чеська Республіка відставала у впровадженні принципів сталого туризму, що призводило до втрати потенційних переваг від їх застосування [2]. З метою реагування на виклики у сфері туризму, уряд Чеської Республіки ще з 1999 року почав ухвалювати концепції/стратегії державної туристичної політики. На сьогодні основою туристичної політики виступає Стратегія розвитку туризму Чеської Республіки на 2021–2030 роки (постанова Уряду № 640 від 19.07.2021) [2]. Ключові пріоритети для виконання порядку денного, викладеного в Стратегії, в контексті реформ та змін у сприйнятті туризму включають:

- 1) забезпечення безпечного та сталого туризму;
- 2) використання туризму для стимулювання регіонального розвитку;
- 3) ефективне управління туристичними потоками у популярних напрямках;
- 4) розробка таргетування та інтеграція маркетингових комунікацій;
- 5) покращення доступності та обміну туристичними даними й підтримка повної цифровізації туристичного сектору;
- 6) забезпечення наявності кваліфікованих кадрів у сфері туризму;
- 7) підтримка покращення якості надання туристичних послуг [3].

Для досягнення цілей Стратегії реалізуються короткострокові плани дій, які конкретизують заходи, визначаючи графік, виконавців, результати та джерела фінансування, не змінюючи при цьому цілей та пріоритетів. Перший План дій на 2022–2023 роки був спрямований на відновлення туризму, зокрема через удосконалення управління, розробку інновацій, стимулювання попиту, дослідження та підтримку людських ресурсів. Поточний План дій на 2024–2025 роки зосереджений на підтримці туристичного сектору, реагуванні на наслідки для туризму, пов'язані зі збройною агресією росії проти України та економічні виклики, зосереджуючись на вдосконаленні управління, покращенні аналітики, відновленні кадрового потенціалу, нових туристичних продуктах і маркетингу.

Варто додати, що ключову роль у реалізації Стратегії відіграє Міністерство регіонального розвитку, яке координує взаємодію з регіонами, Національним туристичним агентством Czech Tourism, місцевими громадами, підприємцями. Так, Стратегія Czech Tourism щодо розвитку туристичних напрямків на 2021–2025 роки має на меті відновити туристичний попит до Чехії з Європи та США, а також залучити туристів з Кореї, Індії, Латинської Америки, ОАЕ, використовуючи її культуру, гастрономію, спа-курорти, а також спортивні та мистецькі заходи [3]. Запланована до запуску у 2025 році платформа e-Turista слугуватиме реєстром усіх закладів туристичного житла в країні. Вона спростить адміністрування, покращить доступність туристичних даних і забезпечить збір місцевих туристичних зборів. Реєстр буде обов'язковим для всіх типів закладів, включно з платформами Airbnb, Booking, Expedia Group, TripAdvisor, та виконуватиме функцію єдиної цифрової точки контакту відповідно до нового регламенту ЄС щодо короткострокової оренди житла [3]. Загалом, Стратегія розвитку туризму Чеської Республіки спрямована на те, щоб до 2029 року країна піднялася з 38-го на 30-те місце в Індексі конкурентоспроможності подорожей і туризму WEF. Крім того, у 2025 році заплановано проміжне оцінювання, що дозволить адаптувати й оновити документ відповідно до актуальних потреб. Якщо говорити про Україну, то туристична галузь в країні до 2022 року демонструвала поступове зростання, з акцентом на внутрішній туризм, культурну спадщину та природні об'єкти. У 2017 році було ухвалено Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року [4], проте повномасштабна збройна агресія Росії проти України кардинально змінила ситуацію. На відміну від Чехії з її гнучкою системою короткострокових планів, відсутність оновлених заходів в Україні з 2019 року ускладнює своєчасне реагування на нові виклики в туристичній сфері. Однак, варто додати, що туризм в Україні все ж адаптувався до умов збройної агресії і Україна продовжує працювати в євроінтеграційному напрямку. У цьому контексті, є можливим запозичення таких ключових аспектів чеського підходу, як: поєднання стратегічного планування з міжвідомчою координацією; цифровізація галузі, зокрема через створення єдиної інформаційної платформи, подібної до e-Turista для адміністрування туристичної інфраструктури; використання туризму як інструменту регіонального розвитку й міжнародного іміджу можуть бути ефективно адаптовані до українських реалій.

Підсумовуючи, можна впевнено сказати, що чеський досвід є не лише джерелом окремих практик, а й моделлю цілісного, стратегічно обґрунтованого підходу до туризму як державної політики. Забезпечення балансу між економічним зростанням, збереженням природної й культурної спадщини та задоволенням потреб туристів є ключем до сталого та успішного розвитку туристичної галузі Чеської Республіки. Тому для України, яка стоїть перед викликами повоєнного відновлення та потребою сформувати нову економіку, орієнтовану на безпеку, сталість і інновації, імплементація таких підходів є не лише актуальною, а й необхідною.

Список використаних джерел:

1. Ніколайчук О. А. Досвід розвитку туризму в Польщі та Чехії: реалії використання в Україні. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2019. № 38 С. 40–45. URL : <https://doi.org/10.32843/infrastruct38-7>
2. Strategie rozvoje cestovního ruchu ČR 2021-2030. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR*. URL : <https://data.ois.cz/files/13191-strategie-rozvoje-cestovniho-ruchu-cr-2021-2030.pdf>
3. OECD. Tourism Trends and Policies. OECD Publishing. Paris. 2024. URL : <https://doi.org/10.1787/80885d8b-en>
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text> (дата звернення : 02.05.2025).

СЕКЦІЯ 11

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Варенюк Ангеліна Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ НА ПРИКЛАДІ АВТОПЕРЕГОНІВ «ФОРМУЛА 1»: ЕКОНОМІЧНИЙ, КУЛЬТУРНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ НА МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ

У сучасному глобалізованому світі туризм є важливою складовою соціально-економічного розвитку країн, сприяючи зміцненню національного іміджу, підтримці культурної спадщини та формуванню міжкультурної комунікації. Серед різновидів туристичної діяльності значну увагу привертає подієвий туризм – подорожі, мета яких полягає у відвідуванні певних подій: фестивалів, концертів, культурних свят чи спортивних змагань. Яскравим прикладом цього є чемпіонат світу з автоперегонів Формула 1, що не лише має статус глобального спортивного явища, а й істотно впливає на економіку, культуру та інфраструктуру приймаючих місць.

Подієвий туризм у форматі міжнародних змагань, таких як Формула 1, демонструє значний економічний потенціал. Згідно з дослідженням Applied Analysis, Гран-прі Маямі 2022 та 2023 років загалом забезпечили економічний ефект у 798 мільйонів доларів для місцевої економіки. Лише гонка 2023 року принесла регіону 449 мільйонів доларів, що на 29 % більше порівняно з 2022 роком. За тиждень проведення перегонів у 2023 році витрати відвідувачів сягнули понад 195 мільйонів доларів, а середні витрати на одну особу протягом тижня перегонів становили близько 1940 доларів – майже вдвічі більше, ніж середній туристичний показник у цьому регіоні. Відвідуваність у 2023 році зросла майже на 15 %, коли захід відвідали рекордні 243 тисячі осіб за вихідні. Проте вже у 2024 році цей показник було перевершено – понад 270 тисяч квитків розпродано ще до старту вікенду, що підтверджує статус Маямі як одного з головних центрів світового автоспорту [1]. Аналогічний ефект зафіксовано у Лас-Вегасі, де у 2022 році туристичні витрати сягнули 44,9 мільйона доларів, а загальний економічний ефект перевищив 79 мільярдів [2]. Ці дані засвідчують, що події такого масштабу стимулюють фінансову активність та сприяють розвитку місцевої економіки.

Крім фінансових факторів, суттєве значення має культурний компонент Формули 1. Змагання супроводжуються масштабними культурними заходами: концертами, фестивалями, вуличними шоу та фан-зонами. Наприклад, у Мельбурні у 2023 році зібрав 444 тисячі глядачів, ставши водночас і культурною подією, яка об'єднала місцевих жителів та туристів [3]. Таким чином, культурна інтеграція сприяє зміцненню локальної ідентичності та презентації культурного надбання міста на міжнародній арені.

Ще одним важливим аспектом є вплив Формули 1 на туристичну інфраструктуру. Проведення Гран-прі в Баку стало потужним імпульсом для модернізації міської інфраструктури. Особливу увагу було приділено оновленню дорожнього покриття та вдосконаленню ключових транспортних артерій, що забезпечують доступ до траси. Задля підвищення безпеки та ефективності проведення перегонів, були проведені масштабні роботи з реконструкції конфігурації міського автодрому, встановлення новітніх захисних бар'єрів та

інших інженерних рішень. Також підготовка до змагань у Баку передбачала оновлення готельної бази, розширення пішохідних зон та покращення логістики для гостей міста. Такі трансформації не лише підвищують туристичну привабливість столиці Азербайджану, а й сприяють підвищенню якості життя місцевих мешканців, залишаючи довготривалий позитивний слід після завершення події. Формула 1 має значний вплив на туристичний імідж міст, де проводяться етапи перегонів. Місто, що стає частиною календаря змагань, набуває глобальної впізнаваності через трансляції, новини та активні обговорення в соціальних мережах. Це підвищує його престиж, створюючи образ динамічного та сучасного міста, яке відкрите для світу. Такі враження часто спонукають туристів відвідати його знову, не лише через спортивні події, а й для відпочинку чи знайомства з місцевою культурою. Проте ефективність такого впливу потребує серйозної координації між державними структурами, бізнесом та міжнародними партнерами. Спонсори, логістика, готелі та ресторани повинні працювати як єдиний механізм для успішної організації події. Це стимулює підвищення стандартів обслуговування та впровадження нових інноваційних рішень. Таким чином, Формула 1 не лише приносить вигоду під час проведення змагань, а й сприяє створенню стійкого туристичного продукту, який продовжує приносити користь навіть після завершення головного заходу.

Соціальний вимір Формули 1 також заслуговує на увагу. Організатори активно просувають ініціативи у сфері інклюзії, гендерної рівності, екологічної відповідальності у межах компанії «We Race As One». Змагання створюють нові можливості для працевлаштування місцевого населення, залучаючи його до міжнародних проєктів [4]. Це сприяє формуванню позитивного іміджу не лише самого заходу, а й міста проведення як соціально відповідального та відкритого до змін простору.

Отже, Формула 1 як форма подієвого туризму є багатограним інструментом розвитку міст: від забезпечення економічного зростання та модернізації інфраструктури до культурного розкриття та соціальної інтеграції. Змагання значно підвищують міжнародний авторитет міста, роблячи його центром туристичного тяжіння не лише на період проведення заходу, а й у довгостроковій перспективі. Таким чином, Формула 1 виступає не лише спортивною подією світового масштабу, а й стратегічним ресурсом розвитку міст, де проводяться змагання.

Список використаних джерел:

1. The APT Team. F1 Miami Grand Prix Economic Impact. *The Applied Analysis Team*. URL : <https://theaptteam.com/blog/f1-miami-grand-prix-economic-impact>
2. The Economic Impact Formula 1 Racing in Las Vegas. URL : <https://www.linkedin.com/pulse/turbocharged-economic-impact-formula-1-racing-las-vegas-q3f7c>
3. 2023 Australian Grand Prix. *Wikipedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/2023_Australian_Grand_Prix
4. The Impact of Formula 1 on International Sports Culture. *Pitpass.com*. URL : <https://www.pitpass.com/74900/The-impact-of-Formula-1-on-international-sports-culture>

Куніцька Тетяна Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розбудови демократичної правової держави Україна активно реформує власну правову систему задля забезпечення верховенства права, належного захисту прав і свобод людини та громадянина. У цьому контексті адміністративне судочинство відіграє значущу роль як інституційний механізм реалізації права особи на судовий захист від протиправних діянь або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадовців.

Особливої актуальності проблема набуває в умовах трансформаційних процесів у державному управлінні, впровадження електронного урядування, децентралізації та розширення правових можливостей громадян у взаєминах з державою. Часті порушення з боку органів публічної влади, складність адміністративних процедур та формалізм у державній сфері зумовлюють необхідність в ефективному судовому контролі за законністю таких дій. Саме адміністративне судочинство є тим інструментом, який дозволяє громадянам не лише поновити свої порушені права, а й забезпечує превентивний ефект, спонукаючи публічну адміністрацію до дотримання законності.

У будь-якій демократичній країні захист прав та свобод людини і громадянина є найвищим пріоритетом. Ефективне функціонування адміністративних судів є ключовим фактором у забезпеченні цього принципу. Права людини, закріплені у Конституції України, мають бути забезпечені та захищені згідно з законом. Гарантування захисту прав і свобод першочергово гарантує виконання конституційного принципу відповідальності держави перед своїми громадянами. Адміністративна юстиція є одним з найважливіших підвалин правової держави, оскільки вона забезпечує ефективний захист прав громадян від неправомірних дій державних органів. Це забезпечує стабільність та поступ суспільства, а також зміцнює довіру громадян до влади.

Становлення інституту адміністративної юстиції в Україні відображає демократичний характер держави, оскільки цей механізм забезпечує дієвий контроль за дотриманням прав і свобод громадян. Адміністративні суди стають не тільки інструментом перевірки влади, але й засобом активізації участі населення в демократичних процесах.

Інтеграція України в європейський правничий простір передбачала всебічне реформування правової і судової системи з використанням засад та стандартів, що визначені на європейському рівні. Процес становлення адміністративної юстиції в Україні є важливим етапом у напрямі зміцнення правової держави та забезпечення рівноправності перед законом для всіх громадян. Такий підхід сприяє покращенню якості правосуддя та забезпеченню захисту прав людини на національному рівні, відповідно до міжнародних стандартів [1].

Важливо підкреслити, що адміністративне судочинство також відіграє роль у зміцненні правової культури громадян. Звертаючись до адміністративного суду, громадянин демонструє віру в правові інструменти вирішення конфліктів, що в майбутньому сприяє зменшенню рівня правового нігілізму та підвищує рівень громадянської відповідальності. Отже, адміністративна юстиція сприяє не лише поновленню порушених прав, а й формуванню правосвідомості населення.

Крім того, адміністративне судочинство є платформою для перевірки законності нормативних актів, які приймаються органами публічної влади. Можливість оскарження таких актів у судовому порядку є гарантією дотримання принципів правової визначеності, справедливості та пропорційності, як це передбачено стандартами Ради Європи та практикою Європейського суду з прав людини. Судовий контроль за законністю адміністративних актів забезпечує стабільність правопорядку та захищає особу від надмірного або необґрунтованого втручання з боку держави. Таким чином, роль адміністративного судочинства в Україні не обмежується лише судовим захистом прав – вона охоплює ширший контекст утвердження правової держави, формування активного громадянського суспільства та забезпечення належного функціонування державної влади відповідно до принципів демократизму та верховенства права.

Важливо також звернути увагу й на те, що напад РФ на Україну став причиною окупації майже третини території нашої держави, внаслідок чого 20 % судів не могли вершити правосуддя. Відповідно до статті 64 Конституції в умовах воєнного часу право на судовий захист не обмежується і держава має позитивні зобов'язання щодо забезпечення доступу до адміністративного правосуддя у повному обсязі. Відповідно до позиції Венеційської комісії, при надзвичайних правових режимах судова система має продовжувати гарантувати здійснення права на справедливий суд. Функціонування судової системи не мусить обмежуватися, за винятком ситуацій цілковитої потреби або в тому разі, коли таке функціонування фактично неможливе [2, с. 24].

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ (ч. 1 ст. 2 КАС України) [3].

Аналіз цієї норми дає можливість вважати, що на адміністративне судочинство покладено: 1) визнання відповідно до законодавства прав, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб; 2) встановлення, відповідно до законодавства, обов'язків та їх меж учасників (сторін) адміністративного процесу; 3) поновлення порушеного права, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб; 4) визнання на підставі чинного законодавства рішень, дій чи бездіяльності органів владних повноважень, їх посадових осіб такими, що порушують законні права, свободи та інтереси фізичних чи юридичних осіб [4, с. 59–60].

Захист прав, свобод та інтересів зумовлений тим, що учасники публічно-правових відносин мають, як правило, нерівні можливості. Адже, з одного боку, в зазначених правовідносинах виступає суб'єкт владних повноважень – державний орган чи його посадова/службова особа або інший суб'єкт під час здійснення ним наданих державою владних управлінських функцій. Тобто, як правило, з одного боку, – це фактично держава, а з іншого, – фізична чи юридична особа, права якої порушені або обмежені певним суб'єктом владних повноважень.

Одним з найбільш складних питань є розмежування компетенції між адміністративними та іншими судовими установами (господарськими, цивільними). Як слушно відмічає Н. С. Кузнецова, часом однакові спори розглядають суди адміністративної та господарської юрисдикції. Така негативна практика виникає, зокрема, зі спорами стосовно порушення умов економічної конкуренції та зловживання монопольним становищем. Так, у Законі України «Про захист економічної конкуренції» зазначено, що суперечки в цих взаєминах розглядають господарські суди. Але адміністративні суди вважають, оскільки КАС ухвалений пізніше за

цей Закон, він є спеціальним нормативним актом і повинен застосовуватись до спірних взаємин у цій сфері, адже вони за своєю суттю є публічними [5, с. 3].

Адміністративне судочинство є ключовим інститутом правової держави, що забезпечує реалізацію одного з найважливіших конституційних прав громадян – права на судовий захист. Його вага особливо зростає в умовах демократичної трансформації українського суспільства та реформування державного управління. Адміністративні суди виконують подвійну функцію, адже, з одного боку, гарантують ефективний захист прав і свобод громадян, з іншого – здійснюють контроль за діяльністю органів публічної влади, забезпечуючи принцип відповідальності держави перед особою. Особливе значення адміністративної юстиції виявляється в умовах воєнного стану, коли держава повинна забезпечити безперервний доступ громадян до правосуддя. Незважаючи на військову агресію та часткову недієздатність судів у прифронтових областях, Україна продовжує додержуватися принципів верховенства права. Проблема юрисдикційного розмежування між адміністративними та іншими судами залишається актуальною. Це потребує законодавчого уточнення повноважень, що дозволить усунути дублювання, уникнути правової невизначеності та підвищити результативність судового захисту. У майбутньому подальший розвиток адміністративного судочинства має здійснюватися шляхом посилення процесуальних гарантій, цифровізації судових процесів, запровадження спрощених форм захисту прав, що зробить правосуддя ще більш доступним, прозорим і результативним.

Список використаних джерел:

1. Роль адміністративних судів у розвитку громадянського суспільства та правової культури в сьогоденні. URL: <https://femida.ua/person/rol-administratyvnyh-sudiv-u-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva-ta-pravovoyi-kultury-v-sogodenni/> (дата звернення : 20.04.2025).
2. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. 2-е вид. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2020. С. 291–292. (дата звернення : 20.04.2025).
3. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–36, № 37. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення : 27.04.2025).
4. Ковалів М. В. Адміністративне судочинство : навч. посіб. / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. ЛьвДУВС. Львів. 2014. 596 с.
5. Кузнєцова Н. С. Адміністративна юстиція очима цивіліста. *Правовий тиждень*. 2009. № 33–34. С. 3.

Струнь Анастасія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний розвиток відновлюваної енергетики (далі – ВДЕ) є глобальною тенденцією, пов’язаною із необхідністю протидії кліматичним змінам, енергетичній безпеці та виконанням міжнародних екологічних зобов’язань. Для України, яка з 2022 року перебуває у стані повномасштабної війни, розвиток ВДЕ набуває додаткового значення – як елемент забезпечення енергетичної незалежності, стійкості інфраструктури та відновлення після руйнувань. Водночас ефективне функціонування цього сектору залежить від чіткого, прозорого й стабільного правового

регулювання. Метою цієї роботи є аналіз правових аспектів функціонування відновлюваної енергетики в Україні, виявлення основних викликів та перспектив її розвитку. Сучасне законодавство України щодо ВДЕ формується під впливом зобов'язань перед Європейським Союзом, зокрема в межах Угоди про асоціацію. Ключовими актами є Закон України «Про альтернативні джерела енергії», Закон «Про ринок електричної енергії», Закон «Про енергетичну ефективність», а також низку підзаконних актів, які регламентують «зелений» тариф, аукціони, сертифікацію енергії тощо [1]. Важливим етапом було ухвалення Національного плану дій з відновлюваної енергетики до 2030 року, який передбачає досягнення щонайменше 25 % ВДЕ у валовому кінцевому споживанні енергії до 2030 року [2].

Протягом останніх років в Україні діяла система «зелених» тарифів – гарантованої надбавки до ринкової ціни для виробників енергії з ВДЕ. Така система мала на меті стимулювати інвестиції, однак зазнавала критики через непрозорість, фінансове навантаження на ринок і заборгованість держави перед виробниками [3]. З 2020 року впроваджено механізм аукціонів на розподіл квот виробництва енергії з ВДЕ, що має забезпечити більшу конкуренцію та зниження вартості енергії для споживачів [4]. Також важливу роль відіграють податкові пільги, гранти від міжнародних партнерів та технічна підтримка з боку ЄС та фінансових установ, зокрема ЄБРР і USAID [5]. Російська агресія завдала значних руйнувань енергетичній інфраструктурі України. В умовах загроз централізованим системам особливого значення набули децентралізовані джерела енергії – сонячні станції на дахах будинків, біогазові установки, малі вітрові турбіни [6].

У нових умовах війни з росією розвиток ВДЕ потребує не лише стабільної законодавчої бази, а й стратегічного бачення. Національна економічна стратегія України до 2030 року визначає розвиток відновлюваної енергетики, декарбонізацію та впровадження циркулярної економіки як ключові напрямки сталого економічного зростання. Зокрема, передбачається досягнення 25 % частки ВДЕ у структурі виробництва електроенергії та активне розширення систем накопичення енергії. Концепція «зеленого енергетичного переходу» до 2050 року передбачає ще амбітнішу мету – 70% електроенергії з ВДЕ, з акцентом на сонячну генерацію, особливо в домогосподарствах і приватному бізнесі. В умовах війни уряд актуалізував стратегічне планування, представивши План відновлення України до 2032 року, що орієнтований на масштабну генерацію з відновлюваних джерел, розвиток водневої енергетики, збільшення експорту електроенергії та впровадження новітніх електролізних технологій. Проте наявні стратегії не враховують повною мірою потенціал біоенергетики та вітроенергетики, включаючи офшорну генерацію в Чорному морі, яка, за оцінками Світового банку, має значний технічний ресурс. Перспективи розвитку сонячної енергетики вбачаються передусім у поширенні малої децентралізованої генерації. Загалом, розвиток ВДЕ в Україні потребує єдиного стратегічного бачення, чітко визначеного плану дій на середньострокову перспективу та обов'язкового включення цілей енергетичного переходу до програм діяльності всіх державних і корпоративних учасників ринку. На законодавчому рівні активно просуваються ініціативи щодо розвитку систем накопичення енергії, мікрогрід-систем та проєктів «енергонезалежних громад», проте правові механізми ще не повністю адаптовані до реалій війни та відновлення [7]. Серед ключових проблем можна виділити:

- нестабільність правового середовища – часті зміни правил (наприклад, зниження «зелених» тарифів заднім числом) підривають довіру інвесторів [8];
- бюрократичні бар'єри – тривала процедура отримання дозволів та підключення до мереж;
- відсутність законодавства про енергетичні кооперативи, які могли б стати важливим інструментом участі громад у ВДЕ [9];
- недостатня інтеграція ВДЕ в єдину енергосистему, особливо з огляду на нестабільну генерацію (сонце, вітер) [10].

У перспективі необхідним є:

- удосконалення процедури проведення аукціонів, забезпечення їхньої прозорості;

- впровадження законів про малі генеруючі установки, енергетичні кооперативи та системи накопичення енергії;
- гармонізація українського законодавства з правом ЄС, зокрема Директивами RED II та III;
- створення умов для залучення громадян як споживачів-виробників (prosumerів), що відповідає сучасним концепціям енергетичної демократії [11].

Розвиток відновлюваної енергетики є одним із ключових напрямів формування нової енергетичної архітектури України, орієнтованої на стійкість, незалежність та екологічну безпеку. Правові механізми мають не лише сприяти інвестуванню, але й забезпечувати баланс інтересів держави, бізнесу та громадян. Удосконалення законодавства в цій сфері є передумовою успішної трансформації енергетичного сектору відповідно до сучасних викликів та міжнародних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
2. Національний план дій з відновлюваної енергетики до 2030 року URL : <https://mepr.gov.ua>
3. Беляєв О. Зелений тариф: здобутки та провали реформи. *Енергобізнес*. 2021. № 3. С. 15–19.
4. Вдовиченко І. М. Аукціони для ВДЕ: міжнародний досвід і українські реалії. *Право України*. 2022. № 9. С. 102–108.
5. ЄБРР підтримує українську відновлювану енергетику. URL : <https://www.ebrd.com>
6. Гуменюк Т. Роль відновлюваних джерел енергії під час війни. 2023.
7. Законопроект № 9011 «Про мікрогрід-системи»: аналіз та перспективи. URL: <https://energycommunity.org>
8. Рябцев Д. В. Проблеми юридичної визначеності у сфері ВДЕ. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 44–49.
9. Савчук М. Е. Енергетичні кооперативи: правове регулювання в країнах ЄС та виклики для України. *Вісник економіки та права*. 2022. № 1(19). С. 57–64.
10. Ткаченко А. Інтеграція ВДЕ у мережу: технічні та правові виклики. *Енергетична безпека*. 2021. № 4. С. 30–36.
11. Шевченко В. Prosumer – нова роль споживача в енергетичній системі. *Енергетичне право*. 2023. № 2. С. 12–17.

СЕКЦІЯ 12

ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Александрова Анастасія Панайотівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СТЕРЕОТИПИ ПРО ФЕМІНІЗМ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОМАНТИЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що в сучасному суспільстві, де питання гендерної рівності дедалі частіше опиняються в центрі суспільного дискурсу, важливою залишається проблема стереотипного сприйняття фемінізму, особливо в контексті романтичних стосунків. Попри поступове поширення ідей фемінізму, в масовій свідомості зберігаються упереджені уявлення, що зображують феміністок як загрозу традиційним моделям взаємин. Це породжує низку психологічних, соціальних і комунікативних бар'єрів, які ускладнюють побудову рівноправних партнерських зв'язків. Саме тому вважаємо за доцільне переосмислити наявні уявлення та проаналізувати вплив стереотипів на якість романтичної комунікації.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – охарактеризувати поширені стереотипи про фемінізм у контексті романтичних взаємин, розкрити особливості їхнього впливу на формування моделей поведінки у партнерстві. Дослідження спрямоване на розкриття психосоціальних наслідків стереотипізації фемінізму та обґрунтування необхідності формування нової культури інтимного життя, заснованої на засадах рівноправності, етичної взаємодії та емоційної відкритості.

Стереотипи про фемінізм як соціокультурний феномен значною мірою визначають не лише індивідуальне ставлення до гендерної рівності, але й формують нормативні уявлення про допустимі моделі романтичної взаємодії між індивідами.

У масовій свідомості фемінізм часто редукується до агресивного протистояння чоловікам, що зумовлює появу уявлень про феміністок як жінок, які зневажають інститут сім'ї, уникають гетеросексуальних стосунків або ж прагнуть домінувати над партнерами [3]. Такі уявлення є не лише помилковими, а й глибоко хибними з наукового погляду, оскільки суперечать етичним, ідеологічним і ціннісним засадам феміністичної теорії, яка у своїх численних течіях (ліберальна, радикальна, постмодерна, інтерсекційна тощо) передусім наполягає на необхідності деконструкції патріархальних структур влади й побудові паритетних відносин, зокрема й в інтимній сфері.

У цьому контексті доречно зазначити, що суспільна концепція фемінізму як загрози традиційним нормам романтичної поведінки породжує низку конфліктів як на індивідуальному, так і на колективному рівнях. Зокрема, чоловіки, соціалізовані в умовах патріархальних норм, часто сприймають емансипованих жінок як загрозу власному символічному статусу в межах романтичного партнерства, що провокує комунікативні дисфункції, уникання емоційної відкритості або ж наслідування токсичних моделей маскуліності. Жінки, своєю чергою, що ідентифікують себе з феміністичними ідеями, нерідко зазнають подвійної стигматизації – як у публічному дискурсі, так і в особистих стосунках, де очікування партнерів можуть не збігатися з їхніми уявленнями про рівноправне партнерство.

Стереотипізація фемінізму спричиняє дисбаланс у розподілі емоційної праці в

стосунках, оскільки феміністки, попри прагнення до горизонтального партнерства, нерідко змушені виконувати додаткову когнітивну й емоційну працю – пояснювати свою позицію, деконструювати хибні уявлення, захищатися від обвинувачень у «надмірній самостійності» або «нездатності любити» [1]. Це створює атмосферу втоми, знижує довіру в стосунках і перешкоджає формуванню автентичної емоційної близькості. Необхідно підкреслити вплив медійних образів на репродукцію стереотипів про фемінізм. Попкультурні наративи часто формують карикатурні образи феміністок – злісних, емоційно фригідних, гіперраціональних або ж надмірно активістських фігур, що ігнорують романтичні почуття. Унаслідок цього молода аудиторія, що споживає медіапродукти, формується в середовищі, де фемінізм постає не як стратегія рівності, а як відмова від кохання, взаємодії, ніжності. Такий дискурс є не лише редукціоністським, але й відверто маніпулятивним, адже він спрямований на збереження патріархального порядку через делегітимацію критичного мислення та емансипаційних стратегій.

Психосоціальні наслідки такого підходу є доволі суттєвими. Партнерські стосунки, в яких один або обидва індивіди перебувають під впливом антифеміністичних стереотипів, схильні до дисбалансу влади, нерівного розподілу ресурсів (часу, енергії, уваги) та недостатньої рефлексії щодо особистих меж [2]. У таких випадках романтичне спілкування може втратити свою етичну якість, перетворившись на інструмент відтворення традиційних ієрархій, де один із партнерів бере на себе роль «лідера», а інший «підлеглого», що прямо суперечить ідеалам взаємності, довіри й підтримки.

Підсумовуючи, варто зазначити, що стереотипи про фемінізм як загрозу романтичному життю не лише застарілі, але й шкідливі для розвитку зрілих партнерських взаємин. Вони позбавляють можливості бачити у фемінізмі потужний інструмент гармонізації особистісних зв'язків, розвитку емоційної компетентності та побудови рівноправних, заснованих на взаємоповазі союзів. Наукове осмислення цієї проблематики є необхідним кроком до формування нової культури інтимного життя, де деконструкція гендерних кліше не сприймається як загроза, а визнається запорукою справжньої емоційної свободи та любові.

Список використаних джерел:

1. Павловська О., Шкіль Л. Екзистенціалістський фемінізм Сімони де Бовуар. *Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural*. 2023. Т. 35, № 1. С. 72–76. URL : <https://doi.org/10.18372/2412-2157.35.16542>
2. Федорков О. Радикальний фемінізм як соціально-психологічне та соціокультурне тло важливих суспільних процесів. *InterConf*. 2021. С. 281–288. URL : <https://doi.org/10.51582/interconf.21-22.06.2021.30>
3. Якименко К. О. Жіноче підприємництво, фемінізм і патріархат. *Софія*. 2018. № 3(12). С. 107–108.

Бігун Дар'я Сергіївна,

*здобувачка на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність теми дослідження полягає у наявності того факту що, розвиток комунікативної компетентності в підлітковому віці є надзвичайно важливим, оскільки цей період визначає формування особистості. Саме в цей час активно розвиваються комунікативні

навички, засвоюються соціальні ролі та моделі поведінки. Підлітки переживають період інтенсивного самопізнання через взаємодію з однолітками та навколишнім середовищем. Важливо, щоб підліток умів слухати, висловлювати свої думки та будувати конструктивні діалоги, оскільки ці навички закладають основу для успіхів у майбутньому. Недостатній розвиток комунікативних здібностей може призвести до труднощів у міжособистісних стосунках і соціальної ізоляції в дорослому житті.

З огляду на важливість цієї теми, метою дослідження є аналіз психологічних особливостей комунікації підлітків, визначення важливих аспектів розвитку їхніх соціальних навичок, вивчення труднощів у процесі спілкування та взаємодії з батьками, а також можливі шляхи подолання цих труднощів.

Як зазначено на сайті Psychologist, підлітковий вік – це час важливих змін, коли формується комунікація, соціальні навички та розвивається здатність до емпатії. Підлітки активно інтегруються у соціальне середовище, формуючи вміння взаємодіяти з різними людьми. До основних аспектів розвитку соціальних навичок належать розвиток комунікативних і ефективних взаємодій з іншими людьми, встановлення стосунків з ровесниками та вміння працювати в команді, формування емпатії та здатності розуміти емоції інших, уміння вирішувати конфлікти та взаємодіяти конструктивно, вираження своїх думок і почуттів, адаптація до різних соціальних ситуацій, вміння відстоювати свої переконання в групі [2].

Також не менш важливим аспектом є вплив однолітків на підлітків. Підлітки прагнуть належати до певної групи, що має велике значення для їхнього емоційного і соціального розвитку. Взаємодія з однолітками стає основним джерелом підтримки, а група однолітків часто замінює батьків як основний орієнтир у питаннях поведінки, цінностей і норм. Молодь активно шукає визнання серед своїх ровесників і часто визначає свою самоідентичність через ці соціальні взаємодії.

Прагнення бути частиною групи може мати як позитивний, так і негативний вплив. З одного боку, група однолітків може забезпечити підтримку в розвитку здорових соціальних навичок, таких як уміння співпрацювати, ділитися емоціями, допомагати іншим. Якщо підліток потрапляє до колективу, де підтримуються позитивні цінності, це може стимулювати розвиток його соціальної компетентності та підтримувати здорові соціальні взаємодії. З іншого боку, молодь схильна до наслідування моделей поведінки своїх ровесників, і це може мати негативні наслідки, якщо група пропагує шкідливі звички чи деструктивні форми поведінки.

Таким чином, вплив однолітків на підлітків є двостороннім. Від однолітків підлітки можуть отримати як позитивні соціальні навички та емоційну підтримку, так і негативні моделі поведінки, що можуть позначитися на їхній соціальній інтеграції в майбутньому.

Як зазначає сайт EnableMe, батькам важливо продумати, чим їхня дитина буде зайнята ув вільний час, адже спортивні секції та творчі гуртки не лише допомагають заповнити цей час, але й сприяють фізичному та соціальному розвитку. Важливо, щоб дитина мала свободу вибору, але також розуміла, що не повинно бути місця для бездіяльності. Щодо конфліктів, батьки повинні намагатися вирішувати їх конструктивно, шукати спільні рішення та враховувати думку підлітка. Залишаючи здорову атмосферу взаємоповаги, батьки сприяють емоційному розвитку підлітка [3].

Отже, підлітковий вік є критичним періодом для формування комунікативних навичок, соціальних ролей і моделей поведінки. Успішний розвиток соціальних навичок юнака безпосередньо залежить від підтримки з боку батьків та ефективної взаємодії з ними. Батьки повинні не лише направляти дитину до різних видів активності, але й активно сприяти розвитку здорових взаємостосунків, що забезпечить підлітку успішну соціалізацію в

майбутньому. У разі труднощів важливо звертатися до фахівців для підтримки емоційного стабільного самопочуття підлітка.

Список використаних джерел:

1. Психологічні особливості комунікації підлітків. URL : <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/15.pdf>
2. Психологічні особливості підліткового віку: важливі аспекти розвитку. URL : <https://psychologist.com.ua/psixologichni-osoblivosti-pidlitkovogo-viku-vazhlivi-aspekti-rozvitku>
3. Підлітки та їхні основні психологічні проблеми: як поводитися з підлітками. URL : <https://www.enableme.com.ua/ua/article/pidlitki-ta-ihni-osnovni-psihologichni-problemi-ak-povoditisa-bat-kam-9246>

Бондар Вікторія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

«ЕФЕКТ МАНДЕЛИ» ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Актуальність дослідження існування «ефекту Мандели» зумовлена прагненням пояснити, чому людська пам'ять може створювати та зберігати спогади, які здаються абсолютно реальними, попри їхню невідповідність дійсності. Метою дослідження є характеристика «ефекту Мандели» як психологічного явища.

Спогади, які зберігаються в людській пам'яті, є не точними відео- чи аудіозаписами подій, що відбулися, а радше їхньою інтерпретацією, яка могла зазнати вагомих змін. Ця властивість пам'яті, а саме схильність до реконструкції та доповнення деталей, зазвичай проявляється на індивідуальному рівні.

Однак інколи виникають так звані «хибні» спогади в певній кількості людей, що суперечать об'єктивній реальності, створюючи відчуття спільного, але фактично не реального досвіду. Такий феномен називається «ефектом Мандели».

Цей термін вперше у сферу наукового обігу ввела у 2009 році дослідниця паранормальних явищ Фіона Брум, яка створила вебсайт, щоб детально описати свої спостереження за цим явищем. Вона говорила з іншими людьми про те, що пам'ятає трагедію смерті колишнього президента Південної Африки Нельсона Мандели у в'язниці у 1980-х роках. Однак той помер не трагічною смертю під час ув'язнення, а був звільнений із в'язниці у 1990 році та помер у 2013 році. Після такої розмови дослідниця зрозуміла, що не одна, а інші взагалі пригадали, як бачили новини про смерть, промову його вдови [1]. Щодо інших прикладів, то найбільш популярним є містер Монополія – талісман однойменної гри, якого через «хибні» спогади люди бачать із моноклем на обличчі, хоча його ніколи не було. Також досить поширеним є хибне уявлення людей про позначку долара, яка позначається латинською літерою «S», перекреслену однією вертикальною рисою, хоча багато хто зображує дві риси. Ще можна сказати, що відомого діснеївського персонажа Мікі Мауса, якого часто помилково зображують у підтяжках, хоча насправді на ньому червоні шорти без них.

Вілма Бейнбрідж – доцентка кафедри психології Чиказького університету та провідний експерт з «ефекту Мандели» пояснює наявність такого феномену тим, що усім людям подобається думати, що вони добре розуміють свій розум і добре контролюють свої спогади. Однак «ефект Мандели» є одним із тих випадків, коли наша пам'ять зраджує нас, створюючи дивне, а інколи й моторошне відчуття [2].

Варто зауважити, що достеменно науці невідомі фактичні причини існування та значного поширення «ефекту Мандели», але існує декілька гіпотез, які намагаються пояснити це явище. Так, за словами пані Бейнбрідж, однією з можливих причин спільних помилкових спогадів є те, що люди можуть згадувати те, що вони очікували побачити, а не те, що вони бачили насправді [2]. Підтвердженням цієї гіпотези можна назвати вищезгаданого містера Монополію та його зображення з моноклем, що зумовлене усталеними стереотипами про багатих чоловіків похилого віку, чий старомодний стиль, як багато хто вважає, неодмінно включає такі атрибути, як костюм, тростину, циліндр і, власне, монокль. Саме ці упереджені очікування щодо їхнього зовнішнього вигляду часто призводять до помилкових уявлень про наявність у нього монокля. Однак варто зазначити, що такі узагальнення не можуть стосуватися інших помилкових уявлень. Інша гіпотеза полягає в тому, що вагомий вплив має «сила навіювання», адже коли люди, наприклад, обговорюють приклади «ефекту Мандели» в соціальних мережах, це може викликати у людей нові помилкові спогади.

Прикладом «сили навіювання» можна назвати логотип автомобіля Ford. Незважаючи на те, що фігурна хвиля на кінці літери «F» є давнім елементом логотипу, багато людей у світі помилково вважають її нещодавнім доповненням. Ця плутанина може бути пов'язана з тим, що в повсякденному житті літера «F» найчастіше зустрічається у своїй стандартній формі, що, ймовірно, впливає на процес запам'ятовування візуальних деталей логотипу [3]. Ще існування такого феномену пов'язують із дитячою грою «Зіпсований телефон», де діти передають якусь фразу по колу. Кожен говорить наступному те, що сам почув чи зрозумів. Тому часто початкове повідомлення дуже сильно змінюється.

У житті люди передають інформацію схожим чином. Історія обростає новими фактами та коментарями від людини, яка її розповідає, що зумовлено прагненням оповідача викликати своєю розповіддю більший інтерес у слухачів, спотворюючи таким чином спогади, що може бути однією з причин «ефекту Мандели» [4].

Існує також гіпотеза, яка говорить про існування паралельних світів, які взаємодіють між собою та мають схожі та відмінні риси. Згідно із твердженням у кожному такому світі живе версія кожного з нас, але з певними відмінностями. Коли паралельні всесвіти стикаються, люди з одного світу можуть дізнаватися про події, що відбулися в іншому, та запам'ятовувати їх як реальні. Так, на думку вищезгаданої дослідниці Фіони Брум, і пояснюється «ефект Мандели», а смерть Нельсона Мандели дійсно могла статися в середині 1980-х років, тільки в одному з паралельних всесвітів [4].

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що спогади, які зберігаються у людській пам'яті, є не стільки точними копіями подій, що відбулися, а скільки динамічними реконструкціями, схильними до індивідуальних та колективних спотворень, що називається «ефектом Мандели». Серед факторів, які впливають на хибність спогадів, можна виділити власні очікування та стереотипи, «силу навіювання», спотворення інформації при її передачі тощо. Існування та значне поширення цього феномену підкреслює важливість критичного ставлення до власних спогадів та усвідомлення їхньої потенційної неточності.

Список використаних джерел:

1. The Mandela Effect: How Masses of People Can Have the Same False Memory. URL : <https://www.verywellmind.com/what-is-the-mandela-effect-4589394>
2. 55 Mandela Effect Examples That'll Make You Question Everything. URL : <https://www.goodhousekeeping.com/life/entertainment/g28438966/mandela-effect-examples/>
3. The Mandela effect explained: the definition, causes and examples. URL : <https://www.womanandhome.com/life/the-mandela-effect-explained-the-definition-causes-and-examples/>

4. Що таке ефект Мандели і чому важливо розвивати критичне мислення. URL : <https://mc.today/uk/shho-take-efekt-mandeli-i-chomu-vazhливо-rozvivati-kritichne-mislennya/>

Велісевич Дар'я Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КАРТИ ТАРО ЯК ЧАСТИНА ФІЛОСОФІЇ

Історія карт Таро починається у XV столітті в італійському Мілані. Саме там, при дворі династії Вісconti, митець Боніфацио Бембо створив першу серію з 22 козирних карт-тріумфів, котрі згодом стали основою старших арканів класичної колоди Таро. Гра звалася «Тарокко» і мала попит серед знаті. Проте до XVIII століття Таро залишилися тільки картковою грою. Все змінилося у 1773 році, коли француз Антуан Кур де Жебелен у своїй праці висловив думку, що Таро має єгипетське походження і пов'язане з міфічною «Книгою Тота». Через два роки його учень, Жан-Батіст Альєт (відомий як Етейла), створив першу комерційну колоду для ворожіння. Ці карти були оздоблені езотеричними й масонськими символами, і саме в цей період Етейла започаткував професійне ворожіння на Таро.

У 1855 році окультист Еліфас Леві опублікував фундаментальну працю з магії, у якій пов'язав Таро з кабалістичним деревом життя. З цього моменту Таро починає набувати сакрального значення у містичних школах Європи. Наприкінці XIX століття в Англії формується герметичний орден Золотого Світанку. Його член Артур Едвард Уейт, у співпраці з художницею Памелою Колман Сміт, у 1909 році створює знамениту колоду Таро, яка отримала світову популярність. Особливістю цієї колоди стало те, що ілюстрації отримали не тільки старші, а й усі молодші аркани.

У 1944 році ще один окультист, Алістер Кроулі, випускає власну колоду Таро разом із книгою «Книга Тота». Ця система стала складнішою, глибше зануреною в нумерологію, астрологію й містику. Згодом свій внесок у розвиток Таро зробив Алехандро Ходоровський – режисер і містик, який розробив нові колоди та підходи до трактування карт [1].

Сьогодні, у XXI столітті, Таро – це тисячі колод, безліч інтерпретацій, і ціла культура, яка охоплює як езотерику, так і психологію.

Історія появи Таро, з огляду філософських періодів, припадає на завершення доби Просвітництва та початок романтизму, а пізніше – на окультне відродження XIX–XX століть, що пов'язане з неоезотеризмом, герметизмом та містичним символізмом.

У другій половині XVIII століття, коли Антуан Кур де Жебелен оприлюднює свою гіпотезу про єгипетське походження Таро, Західна Європа ще перебуває в добі раціоналізму та Просвітництва. Проте саме його робота знаменує перехід до нового етапу – філософії символу, міфу та внутрішнього досвіду, притаманного для романтизму. Романтизм – це відповідь на просвітницький культ розуму. Він відроджує зацікавленість до містицизму, окультних знань, інтуїції, індивідуального досвіду, символів – як носіїв вищої істини. Ці ідеї безпосередньо перекликаються з ідеєю Таро як системи візуальних архетипів, через які можна інтерпретувати внутрішній стан людини. Також карти Таро пов'язані з герменевтикою, вони базуються на застосуванні символів. У філософії це відповідає герменевтичній традиції (Гадамер, Рікер), де символ є шляхом до розуміння глибинних смислів буття. Аркани Таро – це архетипи, котрі можна тлумачити як метафори внутрішнього світу. Та у XX столітті Карл Юнг, розвиваючи ідеї про колективне несвідоме, розкрив інструмент – Таро як систему архетипів, яка відображає

структури психіки, що на пряму пов'язано з філософською антропологією та філософією символу [2].

Історія Таро – це не просто історія гри пророкування. Це відображення філософського переходу від раціоналізму до символіки, від зовнішнього пізнання до внутрішнього відчуття. Вона перегукується з етапами розвитку європейської філософії: від ренесансного синкретизму до романтичної містики і сучасного глибинного психологізму. Отже, Таро можна розглядати як філософсько-символічну систему, що відображає пошуки людини у сфері смислів, духовності та самопізнання.

Список використаних джерел:

1. ТАРО у Ватикані, масони та окультизм. Історія карт Таро – документальний фільм, 2024. *Цікаві історії*. URL : <https://youtu.be/12MniGWgz0I?si=Y0zs5XO6QdRQlgBO> (дата звернення: 01.05.2025).
2. Герметизм (вчення). *Вікіпедія*. URL : [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Герметизм_\(вчення\)](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Герметизм_(вчення)) (дата звернення : 01.05.2025).

Велісевич Дар'я Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Приходько Маргарита Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗМІШАНИЙ СТИЛЬ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Публічний виступ – це мистецтво впливу на аудиторію, а не просто передача інформації. Це тип спілкування, який вимагає не лише впевненості, але й здатності транслювати свої думки зрозумілим і переконливим способом. Виступ оратора залежить від його стилю. Стиль публічного виступу має багато «інструментів» мовлення, кожен із яких має власний характер і силу впливу. Ефективність донесення інформації, емоційний вплив на слухача та загальне сприйняття виступу залежать від стилю публічного виступу.

Інформативний стиль. Цей стиль спрямований на передачу інформації, даних і знань. Виступи, які мають на меті інформувати аудиторію, використовують його. Логічна структура, ясність викладу та використання статистики, діаграм і термінів є ознаками такого стилю. Він працює, коли аудиторія прагне знань, а не емоцій. Для роботи з фактами та навчання цей стиль незамінний. Однак він може бути сухим без залучення уваги слухача за допомогою прикладів чи візуалізації. Наукові доповіді, ділові презентації та лекції можна писати таким же інформаційним стилем. Він може бути менш емоційно насиченим, але його перевага – достовірність і раціональність [1, с. 252].

Емоційно-переконливий стиль. Цей стиль був створений для впливу на поведінку аудиторії. Оратор формує свою позицію в слухачів за допомогою логічних аргументів, прикладів і емоцій. Такий стиль добре працює в промовах про моральні, етичні чи гуманітарні питання. Він здатний викликати співчуття, згуртувати групу та спонукати до дії. Політика, соціальні кампанії та реклама часто використовують переконливий стиль. Він працює, коли потрібно змусити людей змінити свою поведінку або діяти.

Дискусійний (дебатний) стиль. Критичне мислення та здатність бачити проблеми з різних ракурсів розвиваються завдяки цьому стилю. Він має вирішальне значення в сучасному

інформаційному середовищі, оскільки допомагає сформувати тверду позицію. Використовується цей тип для збереження або вивчення певного погляду. Спікер використовує логіку, аналітику, контраргументи та аргументи [2, с. 319–320].

Імпровізаційний стиль. Важливий стиль, що використовується у неформальних або кризових ситуаціях, коли потрібно захопити аудиторію харизмою. Імпровізація даного типу є ознакою глибокого знання теми та майстерності спілкування. Він будується спонтанно, часто без належного планування. Саме тут спікер реагує на атмосферу та емоції аудиторії.

Діалогічний (розмовний) стиль. Такий стиль особливо хороший у молодіжній аудиторії або на тренінгах. Він створює довіру, усуває бар'єр між спікером і аудиторією. Цей підхід нагадує живу, неформальну розмову з аудиторією. Реагуючи на реакцію слухачів, оратор часто використовує риторичні запитання, гумор і жести [3, с. 23].

Урочистий (риторичний) стиль. Цей стиль є важливим для збереження національної ідентичності та формування історичної пам'яті, оскільки він використовує пафос, риторичні прийоми та урочисту лексику з метою підкреслити важливість події або явища. Він створює емоційно-піднесену атмосферу, символічно об'єднуючи людей.

Успішний оратор може використовувати кілька стилів публічного виступу і обирати відповідний залежно від ситуації, теми та аудиторії. Змішаний стиль – це поєднання кількох стилів публічного виступу в одній промові, що дозволяє говорити як розумом, так і серцем: інформувати, надихати, переконувати. У цьому стилі є гнучкість і адаптивність, а оратор може почати з сильного емоційного прикладу, а потім завершити впевненим заклик до дії. Такий метод затримує увагу та робить виступ живим, динамічним і глибоким. Змішаний стиль вважається найефективнішим, оскільки він дозволяє говорити мовою, яку аудиторія відчуває, а не просто чує.

Отже, у сучасному цифровому світі, де спілкування дедалі частіше відбувається через екрани, змішаний стиль є ключовим етапом комунікації. Онлайн-платформи вимагають коротших, динамічніших, емоційно виразніших виступів, а увага слухача швидко вичерпується. Диджиталізація стимулює спікера бути емоційно чуйним, інформативним і візуально привабливим. Змішаний стиль добре вписується в цифрову епоху, що видно у відеопрезентаціях, стрімах і TED-виступах, що роблять їх живими та ефективними.

Список використаних джерел:

1. Біла Н. Вебінар як приклад публічного мовлення в онлайн-просторі (м. Мадрид, 20 берез. 2025 р. – 22 берез. 2023 р). 2023. С. 378.
2. Гатеж Т. Digital native. Мовний профі: як поєднати інновації та розвитку мовлення. 2024. С. 316–321.
3. Пивоваров В. М., Савченко Л. Г., Калашник Ю. І. Ділова українська мова: навч. посібник. Харків : Право, 2008. 120 с.

Гула Каріна Сергіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ МОТИВАЦІЇ У СТУДЕНТІВ

Актуальність теми полягає в наявності того факту, що академічна мотивація студентів є одним із ключових чинників їхнього успішного навчання у вищих навчальних закладах. Вона визначає рівень залученості в навчальний процес, цілеспрямованість, наполегливість у подоланні труднощів і бажання досягати високих результатів. Однак у реаліях сучасної освіти однією з серйозних загроз академічній мотивації є підвищений рівень тривожності студентів. Враховуючи актуальність теми нами визначена мета дослідження – проаналізувати особливості прояву тривожності як чинника зниження академічної мотивації в студентів.

Тривожність можна розглядати як стійкий емоційний стан, що характеризується постійним відчуттям внутрішнього напруження, занепокоєння, невизначеності та очікуванням можливих труднощів або невдач. Вона не є ситуативною реакцією на конкретний стресор, а виступає тривалим емоційним фоном, який супроводжує діяльність людини, зокрема й у навчальній сфері. Згідно з результатами психологічних досліджень, високий рівень тривожності має системний негативний вплив на основні когнітивні процеси – увагу, пам'ять, мислення, сприймання [1]. Увага стає менш стійкою та вибірковою, з'являються труднощі з концентрацією, що унеможливлює ефективне сприйняття навчальної інформації. Порушення пам'яті проявляється в зниженні обсягу запам'ятовування, утрудненні процесів відтворення й опрацювання матеріалу.

Тривожність також впливає на процеси мислення: зростає кількість помилок через поспіх або надмірну обережність, знижується швидкість прийняття рішень, ускладнюється аналіз завдань і пошук оптимальних вишляхів їхнього розв'язання. Це вкрай негативно позначається на навчальній діяльності студентів, які в умовах високої тривожності не можуть повною мірою реалізувати свої інтелектуальні можливості, навіть за наявності належного рівня знань [2].

Студенти з підвищеним рівнем тривожності часто мають труднощі у плануванні своєї навчальної діяльності. Їм складно організувати час, розподілити навчальні завдання за пріоритетами, спрогнозувати обсяг роботи та адекватно оцінити власні ресурси для її виконання. Часто це призводить до накопичення завдань, затримок у підготовці до контрольних заходів і виникнення стану хронічного перевантаження.

У процесі виконання контрольних або підсумкових завдань тривожні студенти демонструють виражені ознаки уникнення складних ситуацій. Через страх невдачі вони можуть відкладати виконання важких завдань, обирати легші варіанти або навіть уникати участі у складних видах навчальної діяльності. Страх помилитися або бути негативно оціненим спричиняє суттєве зниження впевненості у власних силах, що ще більше погіршує академічну продуктивність [1].

Уникнення викликів і зниження рівня активності призводить до поступового зниження рівня академічної мотивації. Студенти починають втрачати віру в можливість досягнення успіху через власні зусилля, що формує пасивну навчальну позицію. У довготривалій перспективі це може спричинити відчуження від навчального процесу, розвиток прокрастинації, зниження загального рівня досягнень і навіть відмову від здобуття вищої освіти.

Тривожність також має тісний взаємозв'язок із внутрішніми факторами академічної мотивації, зокрема з такими складовими, як інтерес до навчання, прагнення досягти особистісної майстерності та самостійність у навчальній діяльності. Внутрішня мотивація передбачає залучення до навчального процесу через власну зацікавленість, потребу в самореалізації та прагнення до пізнання нового. Однак наявність підвищеного рівня тривожності негативно впливає на ці аспекти, змінюючи мотиваційну структуру особистості студента.

Дослідження свідчать, що студенти з високим рівнем тривожності частіше орієнтуються на зовнішні мотиви, такі як: уникнення покарання, страх отримати низьку оцінку або прагнення до схвалення з боку викладачів і однолітків [2]. Їхнє навчання стає зосередженим не стільки на набутті знань і розвитку компетентностей, скільки на досягненні зовнішніх атрибутів успіху або уникненні невдачі. Внаслідок цього втрачається емоційна залученість у навчальний процес, оскільки діяльність більше не має для студента особистісної значущості.

Зменшення внутрішньої мотивації призводить до того, що навчання сприймається як обов'язок або необхідність, а не як можливість для саморозвитку та досягнення особистих цілей. Студенти втрачають інтерес до предметів, виявляють менше ініціативи в самостійному здобутті знань, що знижує якість їхньої освітньої діяльності. Брак інтересу і внутрішньої залученості призводить до того, що навчальний процес стає для них формальним, позбавленим емоційної привабливості, що, у свою чергу, ще більше посилює відчуття тривожності й академічної демотивації.

Крім того, підвищена тривожність може обмежувати здатність студентів виявляти самостійність у навчанні. Через страх помилок або невдачі вони уникають складних завдань, воліють діяти за інструкціями викладача або працювати лише у чітко визначених межах. Така поведінка перешкоджає розвитку креативності, критичного мислення і навичок саморегуляції, що є важливими чинниками академічної успішності. Відсутність можливості для самостійного прийняття рішень і самоконтролю над власним навчанням також веде до зниження внутрішньої мотивації та поглиблення тривожних станів [2].

Жорсткі вимоги до результатів навчальної діяльності без належної гнучкості та врахування індивідуальних можливостей студентів також сприяють формуванню тривожності. Коли академічні стандарти висуваються без урахування різних стартових можливостей і життєвих обставин студентів, це породжує відчуття безпорадності, невпевненості у власній компетентності та страх перед можливою невдачею. Особливо гостро ці проблеми виявляються у студентів, які мають недостатній досвід самостійної навчальної діяльності або страждають від заниженої самооцінки.

Неадаптивні методи оцінювання, що зосереджуються виключно на кінцевому результаті без аналізу процесу навчання, також сприяють підвищенню рівня тривожності. Формально-оцінковий підхід, що не враховує зусиль студента, його індивідуального прогресу чи об'єктивних труднощів, сприяє зростанню страху бути негативно оціненим і втрати внутрішньої мотивації до навчання.

Крім того, серйозним негативним чинником є відсутність підтримки з боку викладачів. Коли викладачі не надають студентам емоційної підтримки, не демонструють зацікавленості у їхньому успіху, це посилює відчуття ізоляції, тривоги та невпевненості у собі. Неконструктивна критика, особливо коли вона має особистісний характер або не супроводжується практичними рекомендаціями для подальшого розвитку, чинить деструктивний вплив на самооцінку студентів. У таких випадках студент може сприймати себе як нездатного досягти успіху, що, своєю чергою, демотивує його продовжувати зусилля у навчанні [3].

Недостатня увага до індивідуальних потреб студентів, ігнорування їхніх унікальних освітніх траєкторій та особистісних особливостей також істотно підвищують рівень тривожності. Коли студенти відчують, що їхні потреби і труднощі залишаються поза увагою освітньої системи, в них виникає стійке відчуття незадоволеності та відчуження від навчального процесу. Це, у свою чергу, веде до зниження академічної мотивації та підвищення ризику академічного вигорання.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що тривожність є суттєвим чинником, що знижує академічну мотивацію студентів. Для її подолання важливо створювати в навчальних закладах психологічно безпечне середовище, сприяти розвитку внутрішньої мотивації студентів, використовувати підтримувальні педагогічні стратегії та забезпечувати можливості для успішного подолання навчальних труднощів.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва Г. М. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури. 2018. 424 с.
2. Дьяків О. М. Академічна мотивація студентів у системі вищої освіти: психологічний аспект. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 250 с.
3. Карамушка Л. М. Психологія стресу та здоров'я в організаціях : монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2019. 312 с.

Дров'яніков Максим Русланович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОНЦЕПЦІЇ ПІЗНАННЯ ТА САМОПІЗНАННЯ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

У людині з початку її існування закладено потребу пізнавати світ і саму себе як одну з найбільших загадок Всесвіту. Стимулами до пізнання ставали різні чинники: від необхідності вижити – до бажання досягти духовного й інтелектуального задоволення. Це прагнення стимулювало розвиток особистості та еволюцію людства. Освіта ж забезпечувала відтворення суспільства через трансляцію культури і реалізацію культурних норм. Спочатку стихійно, а згодом – цілеспрямовано через соціальні інститути, які почали забезпечувати відтворення та розвиток соціуму і систем діяльності.

Перші філософські роздуми про освіту належать мислителям античності. У цей період відбулося об'єднання міфологічних уявлень, спостережень, етичних, правових і політичних ідей у філософські системи. Це збіглося з усвідомленням людиною свого місця у світі, свого місця відносно навколишнього, іншими словами, із суб'єкт-об'єктним роздвоєнням світу [5, с. 72]. Одним із перших, хто порушив проблему пізнання, був Геракліт Ефесьський, що вважав пізнання і мислення властивими всім людям [1, с. 27]. Його філософія включала ідею єдності макрокосму і мікркосму. Підтвердження природності пізнання можна знайти й у Платона, що у праці «Держава» писав: «Людина ... перебуває в постійному прагненні до того, що існує» [6, с. 184], та Аристотеля, який почав «Метафізику» словами про природне прагнення людей до знань. Стоїки на чолі із Зеноном вважали розум природною характеристикою, спрямованою до Божественної сутності Космосу. Розумне життя – не лише принцип людської природи, але й природи загалом. Так, в межах раціоналізму, виникли концепції пізнання, спільними для яких були такі ідеї:

1. Пізнання і знання визнавались самоцінними та стали основою ліберальної освіти. Давньогрецькі філософи вважали, що лише постійне здобуття знань робить людину справжньою. Той, хто не прагнув до знань, – прирівнювався до тварин. Людей поділяли на «гідних», які проводять життя доброчесно та «негідних» – грішних. За Г. Огарьовим, така установка виникла через швидке зростання знань, коли головною вимогою до освіченої особистості стало прагнення до інтелектуального розвитку.

2. Другою важливою ідеєю стало прагнення до пізнання універсальних категорій, згідно з якими все множинне є похідним від єдиного і що все множинне порівняно з єдиним є вторинним. Геракліт, Анаксагор і Плотин по-різному формулювали єдність світу, але всі визнавали спільну основу всіх речей [1]. Натурфілософи намагалися раціонально пояснити походження світу, поступово замінюючи міфологічні уявлення поняттям «причини», яке, за Аристотелем, поділяється на чотири види: матеріальну, формальну, діючу та цільову. Цей підхід започаткував раціональне осмислення дійсності, що стало сутністю античної філософії.

3. Третьою ідеєю була віра в незмінність ідеалів. Піфагорійці, спираючись на точність математичних розрахунків, доводили, що думки вищі за відчуття, а розум – основа істини. Вони вважали, що чуттєвий досвід є мінливим і ненадійним, тоді як істина – вічна і стала. Лише розум дозволяє впорядкувати мінливий світ досвіду через закони мислення [4].

На основі вищезазначених принципів почала формуватися ідея самопізнання, що заклала підґрунтя для становлення раціонального погляду на людину. Саме ця ідея, значною мірою завдяки Сократу, спрямувала філософську думку від вивчення природи до осмислення внутрішнього світу особистості. Його заклик «Пізнай самого себе!» став ключовим у цьому переході. Сократ вважав, що знання є основою чеснот, а зло виникає лише через необізнаність. Самопізнання він розглядав як шлях до морального вдосконалення й основи права на освіту. Платон продовжив ці ідеї, стверджуючи, що знання керує вчинками, а розум – джерело моральної свободи. Таким чином утвердився раціональний підхід до пізнання себе і світу.

Відповідно до цього підходу вважалось, що лише життя, організоване за законами розуму, є найдостойнішим, а за Піфагором – дозволяє людині «уподібнюватися Богу в міру сил». Для Аристотеля саме таке життя приносить найвище задоволення, адже людина – це насамперед розум [2, с. 44]. Анаксагор вважав розум найтоншою і найдосконалішою субстанцією, що керує всім живим [1, с. 71]. Такий підхід зумовив розуміння самопізнання як пошуку в собі божественного начала. Цицерон зазначав, що той, хто пізнає себе, відчуває у собі божественну сутність [7, с. 181]. Отже, для більшості античних філософів людина – це втілення розуму. Парменід ще задовго до Декарта ототожнив буття з думкою, наголошуючи на межах людського пізнання. Цю думку підтримували й інші мислителі. Анаксимен зауважував, що справжнє знання веде до усвідомлення безмежного невідомого. Сократ наголошував на глибшому рівні незнання, Платон – на вмінні розрізняти, чи ти знаєш, чи ні («Хармід»), а Аристотель – на тому, що мудрість полягає у знанні загального («Метафізика»).

Отже, раціональний підхід античних філософів до пізнання і самопізнання ґрунтувався на прагненні досягнути універсальне та незмінне – людину і розум як загальні категорії. Досягнувши значних успіхів у розумінні загального, мислителі тієї епохи не зверталися до індивідуальної унікальності кожної особистості та мінливості світу. Тому можна погодитися із Н. А. Бердяєвим, який зазначив, що грецька філософія відкрила розум, зорієнтований на загальне, що стало надбанням усієї європейської думки. Проте сама людина, яка пізнавала, залишилася в тіні, у ній залишилися лише загальні риси та зник унікальний вираз обличчя [3, с. 316].

Список використаних джерел:

1. Античні філософи. Свідощтва, фрагменти, тексти. К. : Видавництво Київського державного університету імені Тараса Шевченка. 1955. 313 с.
2. Арістотель. Нікомахова етика – Пер. з давнього. В. Ставнюк. К. : «Аквілон – Плюс». 2002. 480с.
3. Бердяєв Н. А. Самопізнання (досвід філософської автобіографії). 1991. 448 с.
4. Д'юї Джон. Демократія і освіта. Львів: Літопис. 2003. 294с.
5. Історія філософія: підручник / В. І. Ярошовець, О. В. Александрова, Г. С. Аляєва та ін.; за ред. В. І. Ярошовця. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2010. 927 с.
6. Платон. Держава – Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи. 2000. 355 с.
7. Ціцерон Марк Тулій. Про державу. Про закони. Про природу богів / пер. з латин. Володимир Литвинов. Київ : Основи. 1998. 476 с.

Загородська Карина Дмитрівна,

*здобувачка освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА ПОВЕДІНКУ ЛЮДИНИ

Актуальність теми в сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими соціальними змінами, високим рівнем конкуренції та інформаційним перевантаженням, проблема самооцінки набуває особливої важливості. Самооцінка є ключовим компонентом особистості, що визначає ставлення людини до себе, до інших та до навколишнього світу. Вона впливає на рівень мотивації, соціальну адаптацію, міжособистісну взаємодію, а також на здатність до самореалізації. Низька або, навпаки, завищена самооцінка може призводити до порушення соціальної поведінки, психологічного дискомфорту, тривожності, агресивності або соціальної ізоляції. Тому дослідження впливу самооцінки на поведінку людей є важливим як з теоретичного, так і з практичного погляду – для психологів, педагогів, соціальних працівників і всіх, хто працює з людьми. Зростаючий інтерес до самопізнання, емоційного інтелекту та психологічного благополуччя у сучасному світі також підкреслює потребу у вивченні цього феномену. Аналіз взаємозв'язку між самооцінкою та поведінкою дозволяє краще зрозуміти механізми формування особистості та сприяти розвитку ефективних методів психологічної допомоги й підтримки.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати вплив рівня самооцінки на поведінкові реакції особистості в міжособистісній взаємодії та виявити особливості прояву різних типів самооцінки у повсякденному житті.

Самооцінка – це те, як ми самі себе розцінюємо. Виокремлюють два різновиди самооцінки: загальну й часткову [1]. Під загальною мають на увазі те, як людина сприймає себе в цілому. Під частковою – як вона оцінює певні свої риси чи вияви, наприклад, зовнішній вигляд або успіхи в кар'єрі. Самооцінку також розподіляють за ступенем вираження – низька, висока та адекватна. Людська істота не з'являється на світ із уже сформованою самооцінкою. Вона починає формуватися в ранньому дитинстві та може зазнавати змін упродовж життя. Досвід, отриманий людиною, може істотно впливати на рівень самооцінки. Водночас варто пам'ятати, що кожна людина індивідуальна, тому неможливо однозначно передбачити, як конкретний досвід вплине на неї особисто [5].

Досвід раннього дитинства: взаємини з батьками та близькими родичами здатні суттєво впливати на те, як людина себе оцінює. Нехтування фізичними або емоційними потребами дитини з боку батьків, критика або завищені вимоги чинять негативний вплив. Виховання, коли батьки враховують фізичні та емоційні потреби дитини, сприяє формуванню адекватної самооцінки.

Досвід у шкільні роки: низькі показники успішності в навчанні можуть призвести до невпевненості у власних силах і здібностях. Прийняття або неприйняття однолітками в школі також може позначитися на рівні самооцінки.

Професійний досвід: нездорова атмосфера на роботі чи постійне знецінення з боку керівництва спричиняють сумніви у власних професійних навичках. Водночас робота з реалістичними вимогами та гідною оплатою праці, навпаки, допомагає формувати адекватну самооцінку. Травмувальні події чи низка таких подій, переживання хронічного стресу чи потрапляння в травмувальні обставини здатне призвести до низької самооцінки [2].

Людина з низькою самооцінкою оцінює себе гірше, ніж є насправді. Час від часу кожна людина відчуває нестачу впевненості, але люди з низькою самооцінкою живуть із цим тривалий період. За низькою самооцінкою можуть критися глибокі негативні переконання про себе та навколишній світ, наприклад: «Я–невдаха» або «Нікому не можна довіряти». Оскільки людині з низькою самооцінкою складно оцінити себе неупереджено, вона може повністю покладатися на чужу думку. Наприклад, якщо їй скажуть, що вона не вміє співати, людина буде переконана, що це правда. Особа із завищеною самооцінкою вважає себе кращою за інших. Вона схильна не помічати власних недоліків та неадекватно оцінювати свої можливості й здібності. Завищена самооцінка також здатна негативно впливати на взаємини з людьми, роботу, навчання, щоденні справи та інші сфери життя. Людина з адекватною самооцінкою реалістично та об'єктивно оцінює себе та свої можливості, беручи до уваги контекст. Вона не вважає себе ані кращою, ані гіршою за інших. У неї сформовані позитивні переконання про себе та світ, а також віра у власні сили. Крім того, така людина може формувати адекватні очікування щодо себе та інших [3].

Перший крок до покращення самооцінки – це пізнання себе. Варто щиро розібратись у своїх сильних і слабких рисах, прийняти власні досягнення, навіть якщо вони видаються невеличкими. Запис щоденника, де фіксуються позитивні моменти, успіхи чи приємні події, сприяє формуванню більш реалістичного погляду на себе. Наступним важливим елементом є контроль над внутрішнім голосом. Часто людина стає власним критиком і знецінює власні зусилля. Важливо навчитись замінювати негативні думки на підтримуючі: замість «Я нічого не вартий» варто казати «У мене зараз складнощі, але я намагаюсь і маю право помилятись». Також необхідна підтримка від навколишніх. Спілкування з тими, хто надихає, вірить у людину і не принижує, суттєво впливає на почуття власної гідності. Якщо ж проблеми із самооцінкою серйозні і заважають жити повноцінно, слід звернутись до психолога. Фахівець допоможе побачити причини і запропонує ефективні методики корекції. Поступове досягнення цілей також додає впевненості. Невеликі перемоги дарують відчуття прогресу. Людина має ставити перед собою реальні завдання, що відповідають її здібностям, і відзначати кожен крок. Крім того, важливо піклуватись про фізичне та емоційне здоров'я. Збалансоване харчування, достатній сон, фізична активність, творчість, медитація чи відпочинок на природі – все це позитивно впливає на емоційний стан і відповідно на самооцінку.

Підсумовуючи вищезазначене, звертаємо увагу, що варто уникати постійного порівнювання себе з іншими, особливо в соціальних мережах. Люди зазвичай показують лише найкращі моменти, що створює враження ідеального життя. Краще порівнювати себе з тим, ким ви були вчора, і відмічати власний прогрес.

Список використаних джерел:

1. Криворучко Т. І. Особливості розуміння самооцінки в сучасній психологічній науці. Тернопіль : Тернопільський державний медичний університет, 2014. С. 160.
URL : <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/download/6090/5574>
2. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. Херсон: Херсонський державний університет, 2015. URL : <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/3273/5.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
3. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. К. : Либідь, 2019. URL : <https://www.qeios.com/read/QOGHJC>
4. Тарасенко І. А. Психологічні особливості самооцінки та якості життя особистості. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С.150 с. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26356/1/tarasenko_2024.pdf
5. Яковлева С. В. Психологічні аспекти формування самооцінки особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. С. 135–139. URL : <https://www.appsychology.org.ua/index.php/en/arkhiv-vydannia-3/tom-1/419-vipusk-46-e>

Захарченко Олександра Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЕМОЦІЙ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

У сучасному суспільстві, де соціальні взаємодії відбуваються в умовах постійного стресу, конкуренції та інформаційного перевантаження, особливого значення набуває здатність людини регулювати власні емоції. Емоційна саморегуляція – це не лише навичка, але й складна інтегративна властивість особистості, що виявляється у вмінні регулювати власні емоційні реакції, утримувати внутрішню рівновагу та діяти з урахуванням раціональних міркувань навіть у кризових ситуаціях.

Емоції як фундаментальна складова психіки мають як адаптивну, так і деструктивну силу. Вони сигналізують про важливі зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі, мобілізують ресурси організму, впливають на мотивацію та поведінку. Однак у ситуаціях, коли емоційна реакція є надмірною або невчасною, вона здатна порушити процес прийняття рішень, зруйнувати міжособистісні відносини та спричинити внутрішні конфлікти. Саме тому емоційна саморегуляція виступає не засобом пригнічення почуттів, а механізмом їх усвідомлення, прийняття й керованого вираження [2].

Здатність до емоційної саморегуляції формується поступово і залежить від багатьох чинників: виховання, культурного середовища, соціального досвіду, рівня емоційного інтелекту, а також індивідуально-психологічних характеристик. Дослідження показують, що високий рівень емоційної саморегуляції корелює з успішною соціалізацією, кращими академічними та професійними досягненнями, вищим рівнем задоволення життям, а також меншою схильністю до агресивної чи імпульсивної поведінки [1].

З психологічної точки зору, саморегуляція передбачає наявність внутрішніх регуляторів – таких, як совість, моральні цінності, усвідомлення довготривалих наслідків дій. Його реалізація вимагає мобілізації когнітивних процесів: уваги, мислення, пам'яті. Людина, яка вміє усвідомити власний емоційний стан, дати йому назву, знайти причину його виникнення, отримує можливість керувати своїми реакціями. Цей процес нерозривно пов'язаний з розвитком рефлексивного мислення та емоційної компетентності.

Варто зазначити, що емоційну саморегуляцію не слід ототожнювати з емоційним униканням або емоційним придушенням. Ігнорування або витіснення емоцій призводить до їх накопичення і подальшого вибуху або психосоматичних наслідків. Натомість ефективна саморегуляція означає відкритість до власних переживань, але в поєднанні з раціональним підходом до їх прояву. Здатність зберігати спокій у стресових обставинах, не піддаватися паніці або гніву, є свідченням зрілості особистості [3].

У сфері міжособистісного спілкування емоційна саморегуляція дозволяє уникати конфліктів, сприяє кращому розумінню інших, знижує ризик маніпуляцій. Особливо важливою ця навичка є для професій, пов'язаних із постійною взаємодією з людьми – таких як педагогіка, медицина, психологія, управління, правоохоронна діяльність. У цих сферах вміння емоційної регуляції є передумовою не тільки ефективності, а й етичності професійної поведінки.

Важливу роль у розвитку саморегуляції відіграє емоційний інтелект – здатність розпізнавати, розуміти та регулювати емоції власні й чужі. Цей компонент особистості тісно пов'язаний із емпатією, стресостійкістю, навичками вирішення конфліктів. У сучасному освітньому просторі дедалі частіше наголошується на необхідності розвитку емоційної грамотності як частини загального особистісного становлення [4].

Розвиток емоційної саморегуляції можливий через саморефлексію, психоемоційне тренування, техніки усвідомленості (mindfulness), а також за допомогою психотерапії. Практики медитації, тілесно-орієнтовані методики, когнітивно-поведінкові інструменти дозволяють людині навчитися помічати свої реакції ще до того, як вони перейдуть у дію. Це відкриває простір для вибору: як саме реагувати, що сказати, якою мірою виразити емоцію [5].

Таким чином, емоційна саморегуляція є не лише показником внутрішньої культури та самодисципліни, але й умовою гармонійного життя в соціумі. У світі, де емоційна нестабільність часто стає джерелом як особистих, так і суспільних проблем, розвиток здатності до емоційної регуляції слід розглядати як стратегічне завдання особистісного зростання, освіти та суспільного виховання. Формування цієї якості дозволяє людині бути більш стійкою до викликів, виваженою у прийнятті рішень, відкритою до діалогу, а отже – більш ефективною та щасливою.

Список використаних джерел:

1. Гіппенрейтер Ю.Б. Емоційний інтелект. Чому він може більше, ніж IQ. Київ : Наш Формат, 2019. 560 с.
2. Карнегі Д. Як подолати стрес і почати жити. Київ: Форс Україна, 2018. 352 с.
3. Тейлор С. Психологія стресу. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 324 с.
4. Petrides K.V., Furnham A. Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*. 2001. С. 425–448.
5. Kabat-Zinn J. Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life. New York: Hachette Books. 2005. 304 с.

Кашпер Софія Петрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ У БІЗНЕСІ

Актуальність теми полягає в тому, що сучасний бізнес залежить не лише від економічних чинників, але й від психологічних аспектів взаємодії між керівниками, співробітниками та клієнтами. Використання психологічного впливу дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень, посилити мотивацію персоналу та збільшити лояльність споживачів. В умовах глобалізації та високої конкуренції підприємства змушені шукати нові підходи до залучення та утримання клієнтів, серед яких психологічні методики відіграють ключову роль. Крім того, цифровізація та розвиток соціальних мереж значно змінили способи взаємодії між бізнесом і споживачами, підвищивши значення психологічного аналізу поведінки клієнтів. Такі концепції, як емоційний маркетинг, нейромаркетинг та когнітивні упередження, активно застосовуються у сучасних бізнес-стратегіях. Дослідження психологічного впливу в бізнесі є необхідним для формування ефективних управлінських рішень. Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – проаналізувати основні методи психологічного впливу в бізнесі та визначити особливості їхнього впливу на поведінку споживачів і працівників.

Психологічний вплив у бізнесі є багатогранним явищем, що охоплює мотивацію персоналу, лідерство, маркетинг, продажі, переговори та формування корпоративної культури [1]. Розуміння потреб та мотивацій працівників, створення позитивного робочого середовища та використання методів стимулювання є ключовими для підвищення продуктивності. Ефективне лідерство вимагає розвитку емоційного інтелекту, вміння комунікувати та надихати команду, а також використання технік переконання. У переговорах та вирішенні конфліктів важливим є вміння розуміти позицію опонента, використовувати техніки переконання та компромісу. Побудова корпоративної культури, що базується на цінностях, довірі та взаємопідтримці, сприяє підвищенню рівня залученості працівників. Важливо, щоб використання психологічного впливу в бізнесі здійснювалося з дотриманням етичних норм та принципів чесності та поваги до особистості.

У сфері роботи з клієнтами важливим є ефект першого враження, принцип взаємності, соціальне схвалення та створення дефіциту, які стимулюють покупки. В управлінні персоналом керівники використовують мотивацію через емоції, принципи психології лідерства та теорію очікувань, що підвищують ефективність команди. У переговорах застосовуються техніки «якірного ефекту», прийом «нога в дверях» та методи впливу на підсвідомість для досягнення вигідних умов співпраці. У маркетингу та брендингу ефективно працюють колірна психологія, емоційний маркетинг, ефект повторення та сторітелінг, що допомагають створити довіру та лояльність до бренду. Психологічні методи дозволяють компаніям краще розуміти поведінку споживачів, впливати на їхні рішення та підвищувати прибутковість бізнесу.

Г. Остряков вважає, що запорукою успішного менеджменту є здатність впливати на людей. Психологічні аспекти, такі як: мотивація, довіра та соціальний вплив, – визначають ефективність управлінських рішень [3]. На думку О. Беляєва, надзвичайно важливим є емоційний інтелект, соціальні взаємодії та психологічна комунікація в умовах організаційної діяльності. Він наголошує на тому, що розуміння психоемоційного стану співробітників і клієнтів, їхніх мотиваційних факторів і поведінкових реакцій може значно підвищити ефективність управлінських рішень та бізнес-стратегій. Зокрема, його дослідження включають вивчення ролі психологічного впливу в управлінських рішеннях і комунікаціях, що дозволяє

більш точно прогнозувати реакції на зміни в компанії чи ринку [1]. Психологічний вплив у бізнесі має кілька мінусів. По-перше, він може призводити до маніпулювання людьми, коли використовуються методи, що штучно створюють потребу в продукті або послугі, що веде до втрати довіри клієнтів. По-друге, є етичні питання щодо застосування психологічного впливу для переконання без урахування інтересів людини, що може сприйматися як нечесність. Також є ризик зловживання владою, коли керівники маніпулюють емоціями працівників для досягнення власних цілей, що шкодить моральному клімату в компанії. Психологічний тиск може призводити до вигорання співробітників та зниження їхньої ефективності, а надмірне використання маніпуляцій для досягнення швидких результатів не дає довгострокових переваг. Зрештою, це може створити токсичну корпоративну культуру, де працівники почуваються нецінними, що знижує їхню мотивацію та продуктивність.

Отже, психологічний вплив у бізнесі є потужним інструментом, який може як сприяти успіху компанії, так і викликати етичні питання щодо маніпулювання клієнтами. Використання психологічних методик повинно базуватися на принципах відповідальності та прозорості. Подальші дослідження в цій сфері можуть зосередитися на пошуку оптимального балансу між ефективністю бізнес-стратегій та етичними нормами.

Список використаних джерел:

1. Беляєв О. Психологія бізнесу. К. : Академвидав, 2012. С. 45–67.
2. Вплив психології на бізнес: розвиток успішної компанії в Україні. *Fact-News.com.ua*
URL : <https://fact-news.com.ua/vpliv-psixologii-na-biznes-yak-rozvivati-uspishnu-kompaniyu/>
3. Остряков Г. Психологія управління. Харків : Фоліо, 2015. С. 23–41.
4. Чалдіні Р. Психологія впливу / пер. з англ. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 336 с.

Колодій Анна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

БОГ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ В АНТИЧНОСТІ, СЕРЕДНЬОВІЧЧІ ТА НОВОМУ ЧАСІ

Дослідження питання Бога належить до найважливіших та вічних тем філософії будь-якого періоду та часу. Воно пронизує історію суспільства від античності до сучасності. У філософії Бог виступає не лише як об'єкт віри, а й як концепт, що визначає структуру буття, джерело морального порядку та межі людського пізнання. Ця тема не лише визначає метафізичні уявлення про світ, але й формує основи моральної свідомості, етичного вибору та гносеологічного мислення. Упродовж століть уявлення про Бога змінювалося, відображаючи еволюцію культури, науки та мови. Особливу роль у цьому процесі відіграла християнська філософія, яка не лише спиралася на класичну античну традицію, а й докорінно трансформувала її в межах теологічної парадигми.

У цьому дослідженні ми прагнемо простежити трансформацію поняття Бога як філософської категорії в контексті трьох основних етапів розвитку європейської думки – епохах Античності, Середньовіччя, Нового часу, – а також у сучасній філософії. Це дозволяє виявити, як змінювалось уявлення про Бога залежно від культурного контексту, розвитку науки, логіки та релігійної свідомості.

Тому пропонуємо розглянути концепцію Бога через призму трьох основних періодів філософії, а розпочати з епохи Античності. У філософії епохи Античності Бог виступає переважно як космологічний або онтологічний принцип. До прикладу, пригадаємо відомого філософа античності Платона та його працю «Тімеї». У цій роботі філософ розгортає ідею Бога як творця, адже вічний світ є його творінням. Його світ є вічним, єдиним та незмінним, на відміну від уявлень досократиків про світ: «...те, що покриває всі умоосязні живі істоти, не допускає поруч з собою іншого; в іншому випадку була б потрібна ще одна істота, яка б охоплювала ці два і частинами якої вони здавалась, і вже не їх, а її, правильніше було вважати зразком для космосу...» [1]. Питання Бога також досліджував Аристотель, який у «Метафізиці» вводить концепт першодвигуна – нерухомої, вічної, досконалої субстанції, яка є чистим актом мислення. Бог, за Аристотелем, є джерелом творчої активності. Саме Бог наділяє всі існуючі тіла їхньою специфікою, тобто особливою формою. Але Бог в Аристотеля є ще і метою, до якої прагне все суще [2]. Стоїки ж ототожнювали Бога з логосом – розумним і матеріальним началом Всесвіту, яке втілює долю та необхідність.

В епоху Середньовіччя філософія стає теоцентричною. Центральним питанням стає узгодження віри і розуму. Відомим своїм світоглядом у цей період стає Августин Аврелій, який надавав неабиякого значення християнській філософії. Світогляд філософа був теоцентричним. Августин вважає, що Бог є найважливішим об'єктом пізнання, оскільки пізнання мінливих, релятивних речей безглузде для абсолютного пізнання. Бог виступає в той же час і причиною пізнання, адже він вносить світло в людський дух, в людську думку, допомагає знаходити людям правду. Бог є найвищим благом і причиною будь-якого блага. Так само, як усе існує завдяки Богу, так і кожне благо виходить від Бога. Спрямованість до Бога для людини є природною, і тільки через єднання з ним людина може досягнути щастя [3]. Крім того, Тома Аквінський розробляє п'ять шляхів доведення існування Бога. Тут Бог постає як необхідне буття, причина руху і порядку у світі. Щодо середньовічної схоластики, вона формує логічно обґрунтовану систему філософсько-теологічного знання, в якій Бог є предметом раціонального аналізу.

В епоху Нового часу Бог постає явищем більш раціонального доведення або сумніву. Відомим філософом цього періоду є Рене Декарт, який вважає, що ідея Бога як досконалої істоти не могла піти від недосконалої людини, тому Бог існує і є гарантом сили [4]. На думку ще одного філософа епохи Нового часу Спінози, Бог є не зовнішньою, але внутрішньою, вільною і необхідною причиною всіх речей; всі речі живуть і перебувають в Бога. Спіноза також вказує, що якщо під природою розуміти тілесну матерію, то світ, природа є необхідним наслідком діяльності Божества [5].

У сучасній філософії поняття Бога здобуває нові трактування, часто виходячи за рамки класичних теїстичних уявлень. XX–XXI століття відзначаються плюралізмом підходів до проблеми Бога: від атеїстичних та агностичних до постсекулярних і феноменологічних. Наприклад, у філософії Жана-Люка Маріона Бог постає як «даність понад усяке сприйняття», тобто як феномен, що не зводиться до раціонального мислення. Поль Рікер розглядає Бога як джерело сенсу та етичного виміру людського буття, не вимагаючи при цьому традиційної віри. Натомість, постмодерна філософія, представлена такими мислителями, як Жак Дерріда чи Джон Капуто, розкриває концепт Бога як «Бога майбутнього», Бога як ідеї, що безперестанно відкривається в досвіді, стражданні, відповідальності. Сучасна філософська думка намагається не стільки надати остаточне визначення Бога, скільки осмислити Його як граничний горизонт людського пізнання, сенсу та віри.

Отже, проблема Бога у філософії є глибокою та багатогранною, вона проходить крізь усі історичні етапи розвитку європейської думки – від античних космологічних уявлень, крізь середньовічну теоцентричну парадигму та раціоналізм епохи Нового часу, до сучасних

інтерпретацій, що переосмислюють саму природу божественного. Різні епохи формували власне бачення Бога, що відповідало рівню культурного, наукового та духовного розвитку. Така еволюція концепції Бога вказує не тільки на зміни у філософських системах, а й на постійне прагнення людини до осмислення вищої реальності, морального та метафізичного ладу світу.

Список використаних джерел:

1. Платон. Тімей. Переклад з давньогрецької: В. Н. Міхальчук. Київ : Наукова думка, 1993. 112 с.
2. Філософічно-етичне вчення Аристотеля. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12800/> (дата звернення 24.04.2025).
3. Кремень В. Г. Патристика: вчення Августина Блаженного. URL : <https://studentbooks.com.ua/content/view/1365/53/1/3/> (дата звернення 24.04.2025).
4. Медитації Декарта та епістемологічний аргумент на користь Бога. URL : <https://www.scribd.com/document/755686089>
5. Фішер К. Філософські ідеї Б. Спінози. URL : https://stud.com.ua/141149/filosophy/filosofski_idu_spinozi (дата звернення 24.04.2025).

Кравчук Вікторія Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМОСПРИЙНЯТТЯ ТА САМООЦІНКУ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Актуальність теми дослідження обумовлена наявністю того факту, що соціальні мережі стали одними з найважливіших інструментів у житті сучасної молоді, що впливають на їх самосприйняття та самооцінку. У цифрову епоху платформи, такі як: Instagram, Facebook, TikTok, – пропонують нескінченну кількість контенту, що призводить до постійного порівняння себе з іншими, що має як позитивні, так і негативні наслідки для психологічного стану молодих людей. Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати особливості психологічного впливу соціальних мереж на самосприйняття та самооцінку молоді в умовах цифрової епохи. Узагальнення теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що вплив соціальних мереж на самосприйняття молоді здійснюється через формування ідеалізованого образу, порівняльний аналіз та самопрезентацію.

Формування ідеалізованого образу відтворюється в тому, що соціальні мережі сприяють формуванню в молоді викривленого уявлення про реальність. Користувачі стикаються з ретельно відібраними постами, фотографіями та відео, що демонструють «ідеальні» моменти життя. Це створює враження, що інші люди ведуть бездоганне життя, що може призвести до відчуття неповноцінності порівняно з ними. Згідно з дослідженням, ідеалізовані образи, представлені в соціальних мережах, часто не відповідають реальному життю, що викликає у молоді занижене самосприйняття та фіксацію на ідеалах, недосяжних у реальності [2].

Порівняльний аналіз полягає у тому, що молоді люди схильні порівнювати своє життя з іншими користувачами соціальних мереж, не враховуючи, що контент, який публікується, не є об'єктивним відображенням реальності. Це може призвести до виникнення почуття незадоволеності своїм життям і, як наслідок, до зниження самосприйняття. Дослідження

свідчать, що активне порівняння себе з іншими на онлайн-платформах може погіршити уявлення молоді про своє тіло та зовнішність, а також впливати на настрій [3].

Не менш проблемною є і самопрезентація, адже молодь активно формує свій образ у соціальних мережах, прагнучи відповідати певним соціальним стандартам. Часто це може включати не тільки фізичні характеристики, але й соціальні досягнення, стилі життя або професійні успіхи. Бажання відповідати цим стандартам може серйозно впливати на прийняття рішень та поведінку молодих людей. Д. Бойд зазначає, що такі соціальні мережі дозволяють молодим людям самовиражатися, однак це самовираження не завжди відповідає реальним досягненням або внутрішньому стану, що може викликати почуття стресу та невдоволення собою [1]. Також соціальні мережі впливають на самооцінку особистості. Зниження самооцінки відбувається через постійне порівняння себе з ідеалізованими образами інших користувачів може призвести до відчуття власної неповноцінності та заниженої самооцінки. Молодь, яка часто спостерігає «ідеальні» картинки життя, може почати вважати себе менш успішними, привабливими чи соціально прийнятними. Активне використання соціальних мереж сприяє розвитку депресії та зниження самооцінки серед підлітків, оскільки вони часто не можуть порівнювати свою реальність з відфільтрованими образами інших [4].

Важливим аспектом сучасного використання соціальних мереж є отримання схвалення через лайки, коментарі та перегляди. Для багатьох молодих людей кількість позитивних відгуків є мірилом їх соціального статусу та особистої цінності. Залежність від зовнішніх оцінок може спричиняти емоційні коливання, стрес та навіть психічну залежність від соціальних мереж як основного джерела позитивних емоцій [5]. Соціальні мережі також можуть позитивно впливати на самооцінку молоді. Використання платформ для самовираження, спілкування з однодумцями та отримання підтримки може зміцнити впевненість у собі. Платформи дають можливість молоді висловити свою індивідуальність та знайти аудиторію, що позитивно впливає на розвиток самооцінки та самовизначення [1].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо доцільним запропонувати шляхи мінімізації негативного впливу: соціальних мереж на само сприйняття та самооцінку молоді:

1. Формування критичного мислення щодо контенту в соціальних мережах. Молодь повинна навчитися ставити під сумнів інформацію, що публікується в соціальних мережах, і усвідомлювати, що значна частина контенту є ретельно підібраною і не відображає всієї реальності. Це допоможе знизити рівень стресу та тривожності, викликаних порівнянням з іншими.

2. Обмеження часу, проведеного в цифровому середовищі. Регулювання часу, витраченого на соціальні мережі, є важливим кроком у запобіганні залежності від цифрового середовища. Збалансоване використання таких платформ допоможе зберегти психічне здоров'я молоді.

3. Підвищення усвідомленості щодо власної унікальності. Молоді люди повинні розуміти, що не повинні відповідати зовнішнім стандартам, а можуть формувати свою цінність самостійно. Усвідомлення власної неповторності допоможе зберегти здорову самооцінку і уникнути надмірного впливу соціальних мереж.

Соціальні мережі є потужним інструментом, який може як підтримувати, так і підривати психологічний добробут молоді. Формування критичного ставлення до цифрового контенту, обмеження часу в мережі та розвиток здорової самооцінки на основі реальних досягнень є важливими аспектами, які допоможуть мінімізувати негативний вплив соціальних мереж на психічне здоров'я молодих людей.

Список використаних джерел:

1. Boyd D. Це складно: Соціальне життя підлітків у мережі. Видавництво Єльського університету, 2014.
2. Chou H. T. G., Edge N. «Вони щасливіші і мають кращі життя, ніж я»: Вплив використання Facebook на сприйняття життя інших людей. *Кіберпсихологія, поведінка та соціальні мережі*. 2012. Т. 15, № 2. С. 117–121.
3. Fardouly J., Diedrichs P. C., Vartanian L. R., Halliwell E. Соціальні порівняння в соціальних мережах: Вплив Facebook на занепокоєння молодих жінок щодо власного тіла та їхній настрій. *Образ тіла*. 2015. Т. 13. С. 38–45.
4. Twenge J. M. iGen: Чому сучасні надзвичайно підключені діти стають менш бунтівними, більш толерантними, менш щасливими – і абсолютно не готовими до дорослого життя. Atria Books, 2017.
5. Orben A., Przybylski A. K. Зв'язок між добробутом підлітків і використанням цифрових технологій. *Nature Human Behaviour*. 2019. Т. 3, № 2. С. 173–182.

Мазан Дарина Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Інформаційні технології стали невід'ємною частиною нашого життя, включаючи освіту, комунікацію, економічні процеси, медицину та навіть культуру. Розвиток цифрових технологій сприяв прискоренню обміну інформацією та появі нових форматів взаємодії між людьми й організаціями. Вплив технологій має як переваги, так і недоліки, і важливо усвідомлювати їх, щоб ефективніше пристосовуватися до реалій сучасного світу.

Інформаційні технології тісно пов'язані з комп'ютерами, які разом із системами зв'язку слугують інструментами для збору, передавання, отримання, пошуку, обробки та поширення інформації. Сьогодні практично неможливо знайти сферу діяльності, де б не використовувалися інформаційні технології. Науковці стверджують, що через 30 років, внаслідок падіння популярності друкованих видань, вони можуть повністю зникнути з полиць магазинів. Серед беззаперечних переваг – зменшення шкоди для довкілля, а «... цифрове зберігання даних є набагато зручнішим та ефективнішим способом організації великої кількості інформації» [2].

Комп'ютери – це потужні обчислювальні пристрої, що полегшують виконання повсякденних завдань. Завдяки сучасним процесорам, здатним виконувати мільйони операцій за секунду, вони ефективно вирішують складні задачі з високою швидкістю [5]. Сьогодні розрахунки, аналіз та прогнозування розвитку економічних процесів – як на рівні окремого підприємства, так і в масштабах регіону чи всієї країни – здійснюються за допомогою комп'ютерних систем. Автоматизовані системи гарантують точність отриманих результатів, що значно підвищує ефективність прийняття управлінських рішень.

Інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) значно спрощують доступ до нової інформації. Завдяки інтернету та відповідному програмному забезпеченню, здобувати знання стало набагато простіше – тепер достатньо кількох кліків і пошукових запитів, щоб знайти те, на що раніше витрачали години в бібліотеках чи архівах.

Інформаційно-комунікаційні технології стали основою для формування глобального інформаційного простору, який одночасно виконує функції ринку праці, біржової платформи,

розважального середовища та осередку наукових знань. Їхнє стрімке зростання спричинило появу потужної індустрії, обіг якої оцінюється в мільярди доларів. ІКТ справили масштабний вплив на розвиток світової економіки, кардинально змінивши принципи функціонування бізнесу, освіти, медицини та державного управління. Вони стали ключовим посередником між людиною і високотехнологічними системами – від промислової автоматизації до автономної техніки. Саме завдяки ІКТ людство зробило серйозний прорив у багатьох сферах науки, включаючи робототехніку, космічні дослідження та нанотехнології [5].

З іншого боку, залежність суспільства від технологій зростає. Деякі люди вже не уявляють свого життя без гаджетів і відчувають дискомфорт, якщо, наприклад, забувають мобільний телефон удома. Все більше часу витрачається на соціальні мережі, замінюючи живе спілкування текстовими повідомленнями, а міміку й жести – емодзі. Хоча цифрові технології є безцінним інструментом для тих, хто перебуває далеко один від одного або не має змоги зустрітися особисто, багато хто зловживає цими можливостями. Люди, живучи по сусідству, спілкуються лише через інтернет і перестають бачитися наживо, що поступово віддаляє їх один від одного.

Робота за комп'ютером протягом тривалого часу викликає зміни у функціонуванні організму. Це може бути головний біль, шум у вухах, запаморочення, нудота. Це відбувається через постійне навантаження на мозок та нервову систему [4]. Також тривале споживання медіаконтенту призводить до зниження концентрації уваги, ослаблення пам'яті, гальмування розвитку уяви та критичного мислення. Готові візуальні образи витісняють індивідуальну фантазію, а поверхова подача інформації формує стереотипне мислення. Реклама та сцени насильства викликають емоційне напруження, тривожність і з часом – емоційне притуплення. Крім того, зменшується потреба в живому спілкуванні, що негативно позначається на мовленні та соціальних навичках.

Сучасні інформаційні технології та цифрові ресурси кардинально трансформують суспільні інститути, змінюючи методи управління та взаємодії. Як стверджують О. Соснін та М. Кононець, знання та інформація стали ключовим економічним ресурсом для держав, підвищуючи конкурентоспроможність. Це призводить до формування складної соціотехнічної системи, де роль людини-творця стає визначальною, а суспільно-політичні відносини переосмислюються в чотирьох основних сферах: державній політиці, економіці, праві та інформаційному забезпеченні [3].

Інформаційно-комунікаційні технології суттєво впливають на всі сфери сучасного життя, змінюючи його на зручніші, ефективніші і динамічніші. Вони сприяють розвитку освіти, економіки, медицини, науки та бізнесу, відкривають нові можливості для комунікації, автоматизації та обробки інформації. Водночас активне використання ІКТ породжує й певні виклики, зокрема цифрову залежність, погіршення здоров'я та необхідність захисту персональних даних.

Список використаних джерел

1. Інформаційні технології в нашому житті. IZZI. URL : <https://ua.izzi.digital/DOS/356468/359788.html> (дата звернення: 02.04.2025).
2. Євтушенко Н., Твердохлебова А. Вплив інформаційних технологій на життя людини. м. Харків. С. 193–196. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/162863062.pdf> (дата звернення : 02.04.2025).
3. Сергієнко Т. Роль інформаційних технологій у житті сучасної людини. Дніпро, 2023. С. 344–349. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Serhiienko_2023_344.pdf (дата звернення : 03.04.2025).

4. Негативний вплив сучасного інформаційного простору на психічне та фізичне здоров'я дитини. Кирилівська селищна рада. Кирилівська селищна рада. URL : <https://krlk.gov.ua/2018/05/negativniy-vpliv-suchasnogo-informatsiynogo-prostoru-na-psihichne-ta-fizichne-zdorov-ya-ditini.html> (дата звернення : 04.04.2025).

5. Плюси і мінуси комп'ютера. Моя освіта. URL : <https://moyaosvita.com.ua/fi-nansu/plyusi-i-minusi-kompyutera/> (дата звернення : 25.04.2025).

Марусик Юлія Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ПОЛЕ ДЛЯ КОНФЛІКТІВ: АЛГОРИТМИ, ТРОЛІ ТА ПОЛЯРИЗАЦІЯ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що в сучасному суспільстві соціальні мережі відіграють дедалі більшу роль у формуванні громадської думки, поширенні інформації та організації соціальної взаємодії. Ці платформи стали невід'ємною частиною життя мільйонів людей, змінюючи не лише спосіб комунікації, а й структуру соціального простору. Однак поряд із позитивними аспектами, такими як: зручність обміну інформацією, легкість підтримання соціальних зв'язків та демократизація доступу до публічного дискурсу, соціальні мережі створюють нові виклики у сфері конфліктології. Зокрема, вони дедалі частіше стають простором виникнення, ескалації та трансформації конфліктів різного рівня.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: здійснити аналіз соціальних мереж як поля для конфліктів, з особливим акцентом на роль алгоритмів, тролінгу та інформаційної поляризації. Дослідження має на меті виявити, яким чином цифрові платформи впливають на формування напруги в суспільстві, і які механізми сприяють або стримують розвиток конфліктів у віртуальному середовищі.

Соціальні мережі є не лише платформами для комунікації та обміну інформацією, а й простором, де формується нова якість соціальної взаємодії – швидка, емоційно насичена і водночас уразлива до маніпуляцій. Особливості цифрового середовища сприяють виникненню феноменів, які посилюють напругу між різними групами користувачів, створюючи сприятливі умови для ескалації конфліктів як на особистісному, так і на суспільному рівнях [1].

Сучасні дослідження свідчать про наявність трьох головних чинників, що сприяють конфліктогенності соціальних мереж як алгоритми персоналізації, тролінг та інформаційні атаки, масове поширення фейкових наук. Зупинимось на їх характеристиці детальніше.

Алгоритми персоналізації відіграють ключову роль у формуванні замкненого інформаційного середовища для користувачів. Соціальні мережі, прагнучи утримати увагу людини якнайдовше, підбирають контент відповідно до її попередніх уподобань, інтересів і реакцій. Як наслідок, користувач дедалі частіше стикається лише з тією інформацією, яка підтверджує його вже сформовані погляди. Відсутність альтернативних поглядів не лише звужує світогляд, а й створює ілюзію єдиної «правильності» своєї позиції [2]. Такий процес сприяє формуванню «інформаційних бульбашок», у яких загострюється поляризація думок та зростає рівень недовіри до «інших», тобто тих, хто має протилежні погляди. Це закладає підґрунтя для посилення соціальних конфліктів, оскільки втрачається культура діалогу і здатність до компромісу.

Алгоритми персоналізації, які створюють «інформаційні бульбашки», обмежуючи користувачів у доступі до альтернативних поглядів. Це призводить до формування замкнених

спільнот, де підтверджується лише одна ідеологія, що, у свою чергу, стимулює радикалізацію та конфронтацію [3].

Тролінг та інформаційні атаки стали новими інструментами для маніпулювання громадською думкою і провокування соціальної напруги. Тролі – як індивідуальні користувачі, так і організовані групи – свідомо провокують емоційні суперечки, ображають опонентів і сіють недовіру до достовірних джерел інформації. Особливу небезпеку становлять скоординовані інформаційні кампанії, що спрямовані на розпалювання ворожнечі, поширення дезінформації та підлив довіри до інституцій. У багатьох випадках такі атаки є частиною ширших гібридних стратегій, що мають на меті дестабілізацію суспільств та вплив на політичні процеси [3]. Анонімність, легкість створення фейкових акаунтів та використання бот-мереж дають змогу масштабувати такі кампанії практично безконтрольно, що значно ускладнює боротьбу з ними.

Тролінг та інформаційні атаки стали новими інструментами для маніпулювання громадською думкою і провокування соціальної напруги. Тролі – як індивідуальні користувачі, так і організовані групи – свідомо провокують емоційні суперечки, ображають опонентів і сіють недовіру до достовірних джерел інформації. Особливу небезпеку становлять скоординовані інформаційні кампанії, що спрямовані на розпалювання ворожнечі, поширення дезінформації та підлив довіри до інституцій. У багатьох випадках такі атаки є частиною ширших гібридних стратегій, що мають на меті дестабілізацію суспільств та вплив на політичні процеси. Анонімність, легкість створення фейкових акаунтів та використання бот-мереж дають змогу масштабувати такі кампанії практично безконтрольно, що значно ускладнює боротьбу з ними. Тролінг також часто використовується як спосіб психологічного тиску на окремих користувачів або групи з метою їхнього залякування чи деморалізації. Систематичне переслідування в онлайн-просторі – так званий «кібербулінг» – може мати серйозні наслідки для психічного здоров'я жертв, спричиняючи тривогу, депресію або навіть суїцидальні думки [4]. Крім того, тролінг стає ефективним інструментом для руйнування конструктивних дискусій: замість обміну аргументами учасники втягуються в безплідні сварки, що, врешті-решт, дискредитує саму ідею діалогу та сприяє зростанню розколу у спільнотах.

Масове поширення фейкових новин, яке часто не контролюється та підсилюється самими користувачами через некритичне поширення контенту. Емоційний та сенсаційний характер такого контенту робить його надзвичайно вірусним, особливо під час кризових подій.

Таким чином, соціальні мережі не лише віддзеркалюють соціальні напруження, але й активно формують нові типи конфліктів, які потребують переосмислення традиційних підходів до їхнього вивчення та врегулювання. Цифрові платформи стають самостійними середовищами виникнення напруги, де специфіка комунікації — анонімність, швидкість поширення інформації, алгоритмічне підсилення емоційного контенту – посилює ризики радикалізації, конфронтації та дезінформації. Сучасна конфліктологія має зважати на особливості цифрового простору, враховуючи як технологічні аспекти (роботу алгоритмів, функціонування бот-мереж), так і психологічні чинники поведінки користувачів у віртуальному середовищі. Необхідним є створення нових концептуальних рамок і практичних інструментів для аналізу та подолання конфліктів у соціальних мережах. Особливо важливо розвивати механізми цифрової медіаграмотності, критичного мислення, вміння розпізнавати маніпуляції та протистояти інформаційним атакам.

Список використаних джерел:

1. Бевз Г. М., Петренко І. В. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання : практичний посібник. Київ : ІСПП НАПН України, 2020. 144 с.

2. Воронова Л. І., Мірошніченко, Н. І. Цифрове громадянство та конфлікти в інтернет-просторі : навчальний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 188 с.
3. Зубофф Ш. Епоха наглядного капіталізму / пер. з англ. О. Климчук. Київ : Yakaboo Publishing, 2022. 704 с.
4. Санстейн К. Інтернет і республіка: персоналізація, поляризація та демократія / пер. з англ. О. Крижановської. Київ : Наш Формат, 2021. 320 с.

Масяк Влада Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПЕРЕКОНАННЯ В РЕКЛАМІ ТА МЕДІА

Актуальність теми дослідження обумовлена наявністю того факту, що в сучасному суспільстві засоби масової інформації та реклама відіграють ключову роль у формуванні громадської думки та поведінки споживачів. Зростаючий вплив медіа на свідомість людей обумовлює необхідність дослідження методів маніпуляції та переконання, які використовуються для досягнення комерційних та політичних цілей. Маніпуляції та переконання є невід’ємними складовими сучасної реклами та медіа, які впливають на свідомість споживачів. Розуміння цього є ключовим для розвитку критичного мислення та захисту від небажаного впливу. Метою цієї роботи є аналіз основних методів маніпуляції та переконання в рекламі та медіа, їхнього впливу на споживачів, а також визначення шляхів протидії таким впливам.

Основні методи маніпуляції в рекламі та медіа включають створення відчуття терміновості через використання фраз на кшталт «тільки сьогодні», «обмежена пропозиція» спонукає споживачів до негайних дій без глибокого аналізу. А також психологічний ефект «втрати можливості» змушує споживача діяти швидко, побоюючись, що він може втратити вигоду. Застосовується апеляція до прогресу та новизни, де рекламодавці часто підкреслюють «новий дизайн» або «покращену формулу», стимулюючи інтерес до продукту як до символу сучасності [1]. У цифровій сфері, наприклад, маркетинг смартфонів використовує цей прийом для щорічного оновлення моделей, навіть якщо різниця між версіями мінімальна. Підміна понять відбувається через демонстрацію високоякісних образів, які не відповідають реальному продукту, створюючи хибні асоціації у свідомості споживача. Використання емоційного впливу є поширеним методом, де реклама часто апелює до емоцій, викликаючи почуття радості, страху або співчуття, щоб зміцнити зв’язок зі споживачем. Соціальний доказ та авторитет використовуються шляхом залучення відомих осіб або експертів для просування продукту, підвищує довіру та спонукає до покупки. Наприклад, реклама зубної пасти із лікарями-стоматологами створює ілюзію наукової обґрунтованості.

Інформаційна маніпуляція полягає в підкресленні лише позитивних аспектів продукту з одночасним приховуванням негативних сторін, що вводить споживача в оману [2]. Вплив маніпуляцій на споживача виявляється у формуванні стереотипів та стандартів, де реклама нав’язує певні стандарти краси, успіху або способу життя, що може призвести до зниження самооцінки в тих, хто не відповідає цим ідеалам. Підсвідоме навіювання відбувається через використання підсвідомих сигналів, таких як: кольори або звуки, – впливає на вибір споживача без його усвідомлення цього впливу. Також виникає залежність від соціального схвалення, оскільки реклама, що підкреслює популярність продукту, стимулює бажання споживача відповідати соціальним очікуванням [3].

Шляхи протидії маніпуляціям включають розвиток критичного мислення, що передбачає аналіз інформації та ставлення під сумнів її достовірність та джерела походження. Важлива також медіаграмотність, яка полягає у вивченні основ роботи медіа, розуміння їхніх цілей та методів впливу. Усвідомлене споживання передбачає уникнення імпульсивних покупок, а також обдумування необхідності та корисності продукту. Різноманітність джерел інформації є важливим аспектом для отримання інформації з різних джерел для формування об'єктивного уявлення про продукт чи подію.

Маніпуляції та переконувальні техніки є потужними інструментами, які широко використовуються в сучасній рекламі та медіа для впливу на споживачів. Розуміння основних методів маніпуляції, таких як: створення терміновості, апеляція до новизни, підміна понять, емоційний вплив, використання соціального доказу та інформаційна маніпуляція, – є критично важливим. Ці методи можуть призводити до формування стереотипів, підсвідомого навіювання та залежності від соціального схвалення.

Отже, для протидії негативному впливу маніпуляцій необхідно розвивати критичне мислення, підвищувати медіаграмотність, практикувати усвідомлене споживання та використовувати різноманітні джерела інформації. Лише завдяки такому комплексному підходу споживачі зможуть зберегти незалежність мислення та приймати обґрунтовані рішення в умовах інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О. С. Маніпулятивні впливи в текстах медіа протягом виборчої кампанії. *Обрії друкарства*. 2020. № 1(8). С. 52–58. URL : <https://surl.li/lxrkyz>
2. Гришин М. Маніпулятивні технології у соціальних медіа: основні тактики. *Філологія*. №3 (13). 2024. С. 17–23. URL : <https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/4429>
3. Мойсеєнко І. П. Вербальні засоби маніпуляції в рекламі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. № 35(74). С. 126–130. URL : https://www.philol.vernadskejournals.in.ua/journals/2024/1_2024/part_1/22.pdf

Мельникова Марія Іванівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні питання охорони довкілля набуло надзвичайної важливості. Одним із головних правових механізмів забезпечення екологічної безпеки є оцінка впливу на довкілля (далі – ОВД), яка регулюється Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII [1]. Проте під час дії воєнного стану реалізація процедури ОВД зазнає істотних правових та організаційних труднощів.

Актуальність теми обумовлена тим, що в умовах воєнного стану зросли ризики масштабного забруднення довкілля, зокрема атмосферного повітря, водних ресурсів та ґрунтів. Ураження екологічної безпеки прямо впливає на здоров'я населення, продовольчу безпеку та майбутнє економічне відновлення держави. Забезпечення ефективної оцінки впливу на довкілля навіть в умовах війни є необхідною умовою сталого розвитку України.

Воєнний стан змінює порядок забезпечення екологічної безпеки, що підтверджується Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2022 р. № 423 «Деякі питання здійснення оцінки впливу на довкілля в умовах воєнного стану», яка передбачає спрощення та відтермінування процедур ОВД у випадках, пов'язаних із ліквідацією наслідків збройної агресії та забезпеченням оборони [2].

Однією з ключових проблем є фактичне призупинення громадських обговорень через небезпеку для життя населення, що суперечить принципам залучення громадськості до прийняття екологічно важливих рішень, передбачених Орхуською конвенцією [4].

Особливої уваги потребує питання забруднення атмосферного повітря внаслідок бойових дій. Згідно із звітом Державної екологічної інспекції України за 2023 рік, значне підвищення рівня забруднення повітря зафіксоване в регіонах, де відбувалися активні бойові дії. Основними забруднювачами є оксиди азоту, чадний газ, діоксини, що утворюються при згорянні боєприпасів, палива та під час руйнування інфраструктурних об'єктів [3].

Крім безпосереднього впливу бойових дій, значний негативний екологічний ефект мають заходи з відновлення пошкодженої інфраструктури без належної оцінки їх впливу на довкілля. Відбудова доріг, мостів, промислових підприємств без попереднього екологічного аналізу може призвести до вторинного забруднення атмосфери, водних ресурсів і ґрунтів. За даними Державної екологічної інспекції України, вже зараз фіксуються численні факти погіршення якості води та повітря в зонах активного будівництва, де процедури ОВД не проводилися через надзвичайний стан. Таким чином, проблема недотримання екологічних стандартів у процесі відбудови стає ще одним викликом для системи екологічного права в умовах воєнного стану.

Руйнування системи державного моніторингу якості повітря через пошкодження лабораторій та логістичних об'єктів унеможлиблює оперативне реагування на екологічні загрози. Це створює серйозні перепони для об'єктивної оцінки фактичного стану довкілля в процесі ОВД.

Крім того, виникає юридична колізія між необхідністю оперативного відновлення зруйнованих об'єктів та обов'язковістю проведення повної процедури ОВД перед початком діяльності, що може мати негативні наслідки для екосистем.

Очевидною є необхідність розробки тимчасових механізмів спрощеної оцінки впливу на довкілля під час війни, із запровадженням електронних консультацій громадськості та мобільного екологічного моніторингу у критичних регіонах.

Реалізація правового механізму оцінки впливу на довкілля під час дії воєнного стану супроводжується значними викликами. Основними проблемами є: порушення процедури громадських обговорень, погіршення якості атмосферного повітря без належного моніторингу, правові прогалини у врегулюванні дій в умовах надзвичайної ситуації.

Ефективне реагування на ці виклики потребує комплексних змін у законодавстві, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки навіть в умовах надзвичайного стану.

Таким чином, правовий механізм оцінки впливу на довкілля під час дії воєнного стану потребує адаптації до реалій воєнного часу. Серед основних напрямів удосконалення слід виділити: законодавче врегулювання спрощеної процедури ОВД у надзвичайних умовах, впровадження дистанційних форм участі громадськості, а також розбудову системи мобільного екологічного моніторингу. Забезпечення балансу між оперативним відновленням та охороною довкілля є необхідною умовою сталого розвитку та екологічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
2. Деякі питання здійснення оцінки впливу на довкілля в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2022 р. № 423. *Офіційний вісник України*. 2022. № 36. Ст. 1957. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Державна екологічна інспекція України. Звіт про стан довкілля в Україні під час війни: аналітичний огляд за 2023 рік. Київ. 2023. 76 с.
4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 26.04.2025).

Мовчан Владислав Вікторович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЧОМУ МИ ЖИВЕМО ВІЧНО?

Ще з часів перших філософських думок людство намагається знайти відповідь на найрізноманітніші питання вічності, зокрема і питання вічності людського життя. В основі цього питання – пошук відповіді на те, чи може сутність людини зникнути безслідно у вічності, чи навпаки, зберігається як духовна або інша форма буття. Дослідження цієї проблеми потребує, насамперед, осмислення хоча б найпростіших філософських підходів до визначення світу, існування та сутності людини – ідеалізму та матеріалізму. А відтак метою роботи є з'ясування того, як ці напрямки трактують сутність людини та її буття, на основі цього розглянути гіпотезу про вічне існування у змінних формах, яке перегукується з сучасними фізичними уявленнями про незнищенність матерії та енергії. На основі цього дослідження буде виокремлено суб'єктивну істину щодо питання «Чому ми живемо вічно?»

Ідеалізм – це напрям філософії, що визнає первинність ідеального, свідомості, духу щодо матеріального світу [1, с. 35]. Представники об'єктивного ідеалізму, такі як: Платон та Гегель, – вважали, що існує незалежна від індивідуальної свідомості духовна реальність, яка визначає усе існуюче. Людина, за такою логікою, є не лише матеріальним тілом, але й носієм вищої духовної сутності, яка після смерті може продовжувати існування в іншій формі. У такому контексті ідеалізм надає підґрунтя ідеї вічного життя через безсмертя душі або включення індивіда в об'єктивну духовну реальність. Наприклад, християнський філософ Августин Блаженний вбачав у людській душі частинку вічного Божества, яке не може зникнути. Такий підхід робить можливим тлумачення вічного життя не як фізичного безсмертя, а як безперервного буття свідомості або духу в іншій площині. Простіше кажучи, такий підхід – теологічний.

Матеріалізм, натомість, вважає первинною матерію, а свідомість – її продуктом [1, с. 36]. Матеріалісти заперечують існування незалежної душі, яка може існувати поза тілом. Проте сучасний матеріалізм, зокрема діалектико-матеріалістичний підхід, визнає складність, самоорганізованість матерії, а також її вічність і незнищенність. Важливу роль тут відіграє концепція перетворення форм: матерія не зникає, а лише змінює свій стан. Згідно з фізичними

законами, зокрема законом збереження енергії, енергія не виникає з нічого і не зникає, а тільки переходить з однієї форми в іншу [2]. Якщо застосувати такий підхід до людини, можна стверджувати, що навіть після фізичної смерті наші атоми, молекули та сама енергія залишаються у світі, але переходять в інші форми. Таким чином, хоч особистість у звичному нам розумінні припиняє існування, сама суть нашої присутності у світі триває – у нових виявах.

Кожна людина, як і будь-яке живе створіння, як існувала, так і буде існувати завжди, але в різних формах. До народження ми були частинками матерії, енергії, що перебували у взаємодії з середовищем. Після смерті знову стаємо частиною цієї глобальної системи. Цей підхід дозволяє поєднати філософський матеріалізм із сучасними знаннями фізики, не вдаючись до містичних чи релігійних припущень. Така концепція вічності є глибоко натуралістичною: життя не має початку чи кінця у строгому сенсі, воно є безперервним процесом трансформацій. Людина – це тимчасова конфігурація матерії, що має свідомість, досвід, історію, але після завершення одного етапу стає підґрунтям для нового.

Філософія дає змогу глибоко осмислити питання вічності людського існування. Ідеалізм трактує вічність через духовну реальність і безсмертя душі, тоді як матеріалізм – через вічність матерії та її здатність до змін. Власна позиція, викладена в цій роботі, спирається на матеріалістичне бачення, поєднане з фізичним принципом збереження енергії: життя є вічним як безперервний потік форм енергії, у якому кожна істота – лише один із станів та вмістилищ, у якому ця енергія перебуває. Саме в цьому наша вічність.

Список використаних джерел:

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: підручник. Харків : Право, 2013. 432 с.
2. Закон збереження енергії. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_збереження_енергії

Ничипорук Юлія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ФІЛОСОФІЯ ПОСТПРАВДИ ТА ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ

У XXI столітті світ стикається з феноменом постправди – явищем, коли емоційна переконаність, особисті погляди та інформаційні вподобання відіграють більшу роль, ніж об'єктивні факти. Вперше слово «post-truth» стало популярним у політичному контексті, але з часом його значення поширилося й на інші сфери – від медіа до філософії. В епоху фейкових новин, маніпуляцій і алгоритмічних бульбашок постає питання: чи можлива об'єктивна істина у світі, де кожен має свою правду? Це філософське питання є ключовим для розуміння як сучасної культури, так і пізнання в цілому. За визначенням Оксфордського словника, «постправда – це поняття, яке «стосується умов, за яких об'єктивні факти менш значимі під час формування суспільної думки, ніж звернення до емоцій та особистих поглядів» [1].

Ідея істини завжди займала центральне місце у філософії. Платон вважав, що істина – це вища форма буття, недоступна без розуму. Його «алегорія печери» – метафора того, як люди можуть помилятися, приймаючи тіні за реальність. Аристотель визначав істину як відповідність висловлювання реальному стану речей: якщо ми говоримо, що те, що є, є, то ми говоримо істину. В епоху Нового часу Декарт ставив під сумнів усе, крім мислення: «Я мислю – отже, існую», а Кант окреслив межі розуму і те, як ми сприймаємо реальність крізь «категорії розуму». Ці мислителі вірили в можливість об'єктивного знання, навіть якщо шлях до нього

складний. Феномен постправди кидає виклик традиційному розумінню істини. У цьому контексті істина втрачає свою універсальність і стає функцією віри, емоцій та вподобань. Постмодерністські мислителі стверджують, що істина є результатом мовних і соціокультурних ігор, а не відображенням об'єктивної реальності. «Постмодернізм у філософії з його тезами про те, що об'єктивна істина (правда) не існує, що проголошення істини (правди) – це відображення політичної волі» [2, с. 4]. «Суб'єктивний релятивізм заперечує існування абсолютної, об'єктивної істини й наголошує, що статус істинності залежить від індивідуальних суджень, досвіду та переконань» [3, с. 25]. Це призводить до формування численних «режимів істини» – кожен інтерпретує реальність через свою систему координат. В одному з наукових досліджень зазначено: «З'являються підстави говорити про постправду як сукупність режимів істини у фукіанському розумінні» [4, с. 18]. Ці приклади демонструють, що в умовах постправди замість однієї об'єктивної істини постає множинність поглядів, що підсилюються інформаційними потоками.

Попри виклики постправди, багато філософів та науковців вважають, що об'єктивна істина все ще існує. Наука заснована на дослідженні, перевірці, повторюваності – усе це свідчить про те, що істина може бути спільною і незалежною від особистих думок. Релятивізм – ідея, що кожен погляд має однакову цінність – сам собі суперечить: якщо істина відносна, то й ця теза відносна. Об'єктивна істина, можливо, недосяжна в повному обсязі, але до неї можна прагнути через раціональність, діалог, аналіз і відкритість до критики.

Філософія постправди не заперечує існування істини, але підкреслює складність її досягнення в умовах сучасної інформаційної реальності. Ми живемо в час, коли істина перестає бути беззаперечною, а часто змагається з маніпуляціями та уявленнями. Однак саме філософія дає нам інструменти, щоб шукати істину, відрізняти факти від думок, розуміти джерела інформації та ставити під сумнів очевидне. У цьому полягає її надзвичайна актуальність сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Оксфордський словник назвав «постправду» словом року. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161116_word_of_the_year_sm (дата звернення: 23.04.2025).
2. Бутиріна М. В. Постправда: істинною володіє той, хто контролює наративи. Медіанаративи: колективна монографія. Дніпро. 2022. С. 4–16. URL : https://www.researchgate.net/publication/366237915_POSTPRAVDA_ISTINOVO_VOLODIE_TOJ_HTO_KONTROL_UKRAINIAN_NARATIVI
3. Коркос Я. О. Епоха постправди у сучасному світі: витоки та причини. Слобожанський науковий вісник. 2023. № 1. С. 24–30. URL : <https://scispace.com/pdf/epokha-postpravdi-u-suchasnomu-sviti-vitoki-ta-prichini-2dr3t07j.pdf>
4. Гайналь Т. О., Кучера І. В., Білоус С. І. Епоха постправди: фактори виникнення і виживання. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2022. № 36. С. 15–20. URL : <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1104>

Новак Антоніна Олександрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ НАРЦИСИЧНОГО РОЗЛАДУ ОСОБИСТОСТІ НА ЗЛОЧИННУ ПОВЕДІНКУ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що злочинна поведінка формується під впливом багатьох взаємопов'язаних чинників, які охоплюють як особистісні, так і соціальні аспекти. Однією з поширених причин є наявність психічних або особистісних розладів; досвід насильства, емоційного відчуження, нестача уваги або негативні приклади поведінки в родині; соціальне оточення, зокрема перебування в середовищі, де кримінальні дії сприймаються як норма, чи наявність авторитетів, що демонструють правопорушення як спосіб самоствердження. Звичайно, що причини злочинної поведінки не обмежуються лише цими показниками. Серед багатьох психологічних чинників, що сприяють формуванню злочинної поведінки, особливу увагу привертає нарцисизм як риса особистості, що в патологічному вияві може перерости в розлад із значним впливом на міжособистісну взаємодію та соціальну адаптацію. Метою дослідження є психологічний аналіз нарцисичного розладу особистості на злочинну поведінку.

Термін «нарцисизм» увійшов у науковий обіг завдяки англійському досліднику Х. Еллісу, який у своїй праці «Аутоеротизм: психологічне дослідження» проаналізував та охарактеризував певну модель поведінки, що, на його думку, перегукувалася з давньогрецьким міфом про Нарциса. Відтоді це поняття почало широко використовуватися для позначення надмірної зосередженості на собі, проявів егоцентризму та надмірної самозакоханості [1, с. 59].

Нарцисичний розлад особистості (далі – НРО) є патологічною формою надмірної самооцінки, потреби в захопленні та дефіциту емпатії. Останнім часом зростає інтерес до вивчення його впливу на девіантну та злочинну поведінку через притаманні таким індивідам агресивність, маніпулятивність і прагнення до домінування. У DSM–V нарцисичний розлад визначається через надмірне відчуття власної величчї та неспроможність до співпереживання. Діагноз встановлюється за наявності щонайменше п'яти симптомів, серед яких – перебільшене почуття власної важливості, фантазії про безмежний успіх чи славу, переконаність у своїй винятковості, потреба в постійному захопленні, відчуття особливих прав, маніпулятивність, відсутність емпатії та заздрісність [2, с. 263].

У першу чергу, варто пам'ятати, що люди з ознаками нарцисизму, або НРО, – це люди з дуже хиткою самооцінкою. Їхня самооцінка є нестабільною та надзвичайно залежною від зовнішнього схвалення. За маскою впевненості й демонстративної переваги зазвичай ховається глибоке почуття уразливості та страх бути приниженим. Такі особи часто прагнуть домінувати над іншими, щоб компенсувати власні внутрішні сумніви у власній цінності. Цей фактор становить важливий критерій, чому особа прагне до вчинення кримінального правопорушення. В уяві такої людини існує свідомий страх бути вразливою, пригніченою та підкореною кимось іншим. Тому вона прагне превентивно демонструвати свою домінантність над іншими. Людина з цим розладом не визнає власних помилок або провин, що ускладнює процес правового впливу на неї. Навіть у разі викриття кримінально протиправного діяння така особа буде заперечувати вину, намагатиметься перекладати відповідальність на інших або раціоналізувати власні дії як виправдані. Високий рівень егоцентризму позбавляє її здатності співпереживати жертвам чи усвідомити моральну шкоду, заподіяну іншим. Особливо небезпечною є здатність осіб з НРО маніпулювати слідством, судом, а також іншими людьми, використовуючи свій соціальний інтелект для досягнення бажаного результату.

Поведінка нарцисичних особистостей у кримінальному контексті часто характеризується дефіцитом почуття провини, знеціненням норм та прав інших людей, прагненням до контролю. Ці риси можуть посилюватися в разі наявності коморбідних розладів, наприклад, таких як антисоціальний розлад особистості. У такому випадку нарцисизм набуває «злоякісної» форми, що робить особу потенційно небезпечною для соціуму. Злоякісний нарцисизм, на відміну від класичного, поєднує риси садизму, параноїдальності та схильності до руйнівних форм соціальної взаємодії. Велику роль у формуванні злочинної поведінки відіграє і соціальне оточення таких осіб. Якщо вони перебувають у середовищі, де соціальні норми значно відрізняються від загальноприйнятих, або зіштовхуються з підкріпленням їхніх девіантних поглядів і поведінки, це може посилювати їхні схильності до вчинення кримінальних дій.

Іншим виявом НРО у споєнні кримінальних правопорушень є девіантна поведінка, яка є метою отримати увагу до своєї персони. Поняття «девіантна поведінка» використовується для визначення дій окремої особи або групи осіб, що не відповідають усталеним у певному суспільстві нормам поведінки. Такий тип поведінки є виявом практичного втілення явища, відомого як «девіація» (відхилення від соціальних норм). Від «девіації» походить також термін «девіантність», який означає як внутрішній стан особи, що відхиляється від норми, так і загальне соціальне явище, яке виражається в подібних відхиленнях [3, с. 75]. Бажання уваги та стремління до неї через девіантні засоби поведінки призводять до почуття власної, вищої від інших, значущості та унікальності. Це може переростати в «комплекс Бога», запроваджений англійським психоаналітиком Е. Джонсом, ознаками якого є надмірна впевненість у власній величчі, пихатість та завищене почуття власного «я» [2, с. 263–264]. Особи з подібними рисами часто вважають себе вищими за закон і мораль, що, у свою чергу, створює ґрунт для формування злочинної поведінки як способу досягнення особистих цілей. Вони можуть трактувати кримінальні дії не як порушення, а як закономірне підтвердження своєї переваги чи винятковості. Вони можуть вважати своє право вищим за право інших.

Отже, НРО є однією з поширених причин, що впливає на формування злочинної поведінки. Його ключові риси, такі як: маніпулятивність, дефіцит емпатії, підвищене почуття власної важливості та схильність до соціального домінування, – створюють сприятливий ґрунт для кримінально протиправних дій. Особи з НРО часто діють під впливом внутрішньої нестабільності самооцінки та страху бути приниженими, що змушує їх прагнути до домінування над іншими та показовості через насильство, шахрайство або інші діяння, які засуджуються соціумом та заборонені законом.

Список використаних джерел:

1. Аврамченко С. М. Сучасні психоаналітичні дослідження проблеми нарцисизму. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2012. Випуск № 36. 276 с.
2. Король Л. В. Причини формування нарцисичної особистості. *Молодий вчений*. № 3. Вип. 43. Львів. 2017. 928 с. URL : http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3_43_2_017.pdf
3. Тимошенко В. І., Корольчук В. В. Причини та юридичні наслідки девіантної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 76. Ужгород. 2023. 262 с. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/76_part-1.pdf

Норчук Софія Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-ЦЕНЗУРИ ТА СВОБОДИ СЛОВА ОНЛАЙН

У сучасному світі інтернет став не лише засобом комунікації, а й платформою для реалізації основних прав та свобод людини, зокрема свободи слова. Цей феномен забезпечує негайний доступ до інформації, обмін думками й участь у суспільному житті. Разом із розвитком цифрових технологій виникає потреба у встановленні правових кордонів використання мережі, що зумовлює появу інтернет-цензури як інструменту державного контролю за інформаційним простором.

Інтернет унікальний тим, що поєднує в собі як безмежну свободу висловлювання, так і ризики неконтрольованого розповсюдження небезпечного контенту. Це вимагає від держав правової ясності у визначенні того, де пролягає межа між допустимою інформацією та такою, що потребує обмеження. Важливо не лише реагувати на правопорушення, але й формувати культуру відповідального споживання інформації серед споживачів.

Правове врегулювання інтернет-цензури викликає значну наукову та суспільну зацікавленість, адже воно передбачає пошук балансу між свободою вираження поглядів та потребою обмеження шкідливого, протиправного або небезпечного контенту. У цьому контексті важливо визначити, у яких межах держава має право втручатися в онлайн-простір без порушення конституційних прав громадян. Саме правовий аспект такої взаємодії є центральною темою цього дослідження.

Одним з найважливіших справ у контексті свободи слова в інтернеті є окреслення границь державного регулювання цього права. Згідно з міжнародними нормами, свобода висловлення поглядів повинна забезпечуватися на всіх платформах, включно з інтернетом, рівною мірою, як і у традиційних медіа. Цей принцип зафіксовано у статті 10 Європейської конвенції, яка визнає свободу вираження основоположною для функціонування демократії. Водночас реалізація цієї свободи має співіснувати з іншими правами – такими, як: захист репутації, національна безпека чи громадський лад. Це створює складну задачу для національних урядів: забезпечити рівновагу між відкритістю цифрового простору та його безпечністю [2].

В Україні законодавча заборона цензури є чітко закріпленою нормою на конституційному рівні. Зокрема, відповідно до статті 15 Конституції України, цензура заборонена. Крім того, положення про заборону цензури містяться у низці галузевих законів, таких як «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації», «Про телебачення і радіомовлення» та інших. Проте у практичній площині продовжують виникати ситуації прихованого тиску на ЗМІ та спроби обмеження незалежного висвітлення інформації, що свідчить про наявність викликів у забезпеченні справжньої свободи слова.

Особливої актуальності питання свободи інтернету набуло в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації. Війна створила нові виклики для цифрових прав, враховуючи потребу збереження доступу до інформації в умовах фізичних обмежень – обстрілів, руйнування інфраструктури, вимкнень електроенергії, – а також протидії інформаційним атакам і пропаганді. У відповідь на ці виклики держава вимушена була застосувати обмежувальні заходи щодо певного контенту в інтернеті, зокрема, блокування доступу до окремих ресурсів, що розповсюджували антиукраїнську пропаганду [3].

В умовах війни інформація стає стратегічним ресурсом що впливає на громадську думку, боєздатність армії та моральний стан суспільства є колосальним. Тому обмеження, які можуть здаватися жорсткими в мирний час, у кризовий період здобувають статусу необхідних для виживання держави. Рівень доступу до інтернету в Україні у період з 2012 по 2023 рік загалом залишався стабільно високим, із середнім показником 18 з 25 балів за оцінкою Freedom House. Попри війну, українська інтернет-інфраструктура демонструє високу стійкість, зокрема завдяки децентралізованій системі точок обміну трафіком (IXP) і широкому впровадженню технологій, таких як Starlink, що дають змогу забезпечити доступ навіть в умовах кризових ситуацій. Втім, війна призвела до помітного погіршення показників прав користувачів Інтернету. Зокрема, рівень захисту прав користувачів впав із 28 балів у 2012 році до 19 балів у 2023 році. Особливо складною є ситуація на тимчасово окупованих територіях, де журналісти, активісти та пересічні громадяни потерпають від фізичних переслідувань, залякувань і викрадень [3].

Українське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за поширення сепаратистських, екстремістських та антиукраїнських висловлювань у мережі «Інтернет». Так, відповідно до статей 109, 110 та 161 Кримінального кодексу України, за публічні заклики до повалення конституційного ладу, зміну меж території України або розпалювання національної ворожнечі передбачене покарання у вигляді позбавлення волі. До того ж у зв'язку із вторгненням Росії, було внесено зміни до ККУ, зокрема введено кримінальну відповідальність за колабораціонізм та виправдовування агресії (статті 111-1 і 436-2 ККУ) [1].

Варто наголосити, що в умовах воєнного стану Україна відійшла від частини своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, що дозволяє державі ширше втручатися у свободу вираження думок для захисту національної безпеки. Проте важливо, щоб кожне обмеження мало пропорційний характер і відповідало критеріям необхідності у демократичному суспільстві. Варто звернути увагу на міжнародні рекомендації щодо свободи слова в Інтернеті. Так, згідно із Загальною декларацією прав людини (стаття 19) та Міжнародним пактом про громадянські й політичні права, право на свободу думки та поширення інформації має бути максимально захищене, а будь-які обмеження мають бути винятком, а не правилом. Збереження свободи слова є мірилом демократичності держави, навіть у часи найбільших потрясінь. Лише дотримуючись цих принципів, можна гарантувати, що цифрова епоха не стане епохою цифрової несвободи [4 с. 50–51].

Питання інтернет-цензури та свободи слова в цифровому середовищі являє собою складний багатогранний виклик, що потребує зваженого правового підходу. Забезпечення свободи вираження поглядів в інтернеті мусить здійснюватися з урахуванням конституційних гарантій, міжнародних стандартів і практики Європейського суду з прав людини, яка наголошує на необхідності дотримання принципів законності, легітимної мети та пропорційності втручання. Український контекст, особливо в умовах воєнного стану, демонструє необхідність формування ефективного нормативного механізму, що дозволяє боротися з інформаційними загрозами без надмірного обмеження основоположних прав.

Отже, пріоритетним завданням для державної політики у сфері цифрових прав є досягнення балансу між національною безпекою та збереженням демократичних засад свободи слова. В умовах збройного конфлікту особливо важливо не допустити перетворення тимчасових обмежень на сталі механізми контролю. Тільки за умов належного правового врегулювання, прозорості дій держави та залучення громадянського суспільства можливо забезпечити ефективне функціонування відкритого інформаційного простору, що відповідає як викликам сучасності, так і вимогам правової держави.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 01.02.2025. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Свобода слова в інтернеті: практика ЄСПЛ та регулювання інтернету за законодавством України. Loyer Hunt. 25.06.2018. URL : <https://loyer.com.ua/uk/svoboda-slova-v-interneti-praktika-yespl-ta-regulyuvannya-internetu-za-zakonodavstvom-ukrayini/>.
3. Бурдяк П. Свобода інтернету в Україні: виклики, тенденції, перспективи. *Центр демократії та верховенства права*. 25.03.2024. URL : <https://cedem.org.ua/person/p-burdyak/>
4. Ващенко А. В. Свобода вираження поглядів в інтернеті: PRO ET CONTRA. *Право та інновації*. 2014. Вип. 3 (7) С. 49–54. URL : <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Vashchenko7.pdf>.

Огороднік Дарія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЩАСТЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ ЩАСЛИВОГО БУТТЯ

Щастя є одним з найдавніших і водночас найактуальнішим поняттям у філософії. З моменту виникнення філософської думки люди прагнули зрозуміти, що означає бути щасливим, у чому полягає справжнє щастя і як досягти гармонії у своєму існуванні. Від античних мудреців до сучасних мислителів питання щастя постає не лише як емоційне переживання радості, а як глибоке філософське осмислення сенсу буття.

Філософія щасливого буття пропонує розглядати щастя не як випадкову подію чи сукупність сприятливих обставин, а як свідомий і тривалий стан внутрішньої гармонії людини із собою та світом. У цьому розумінні щастя стає метою життя, але водночас і самим процесом існування.

Евдемонізм – етичний напрям, що розглядає блаженство, щастя, задоволення або користь як мету прагнень людини. Представниками евдемонізму є Аристотель, Вольтер, Гольбах, Дідро, Монтень, Сенека, Спіноза, Фома Аквінський, Епікур, Кант, Ламертрі [1].

Щастя як загальне поняття при вживанні звучується, тобто в кожному конкретному випадку береться певне його значення, і в силу цього утворюються різні варіанти. Термін щастя може трактуватися як у конкретному та і в абстрактному значенні. Говорячи про щастя, ми часто маємо на увазі щастя визначеної людини, конкретне щасливе життя з його мінливістю і переживаннями. Але абстрактне щастя розуміється інакше – як сукупність рис, загальних всім щасливим людям. У першому значенні щастя однієї людини може дуже відрізнятися від щастя іншої, тоді як, згідно з другим, існує єдине щастя, бо слово «щастя» охоплює тільки риси, характерні для всіх щасливих людей. Наявність абстрактного значення у слова «щастя» підтверджується тим фактом, що ми неохоче вживаємо його в множині, а так буває саме з абстрактними термінами. Подібна особливість властива і деяким іншим поняттям, наприклад, поняттям добра чи істини: під істиною може бути на увазі істинне речення, але може і істинність пропозиції. Ця двозначність формальна, однак вона впливає на розуміння щастя, оскільки створює враження, що існує нібито тільки один спосіб досягнення і переживання щастя [1].

В Античній Греції Демокріт, Аристотель та Епікур у своїх філософських теоріях розглядали різні концепції прагнення до щастя, але кожен розумів їх по-своєму. Епікур і Демокріт вважали, що найвищими задоволеннями є духовність, а щасливий той, хто досяг

атараксії. Демокріт був одним з перших, хто помістив поняття щастя в центр своїх міркувань. Він стверджував, що «щасливе життя залежить не тільки від вдалої долі, але й від внутрішнього стану людини. Щасливе життя – це таке життя, яке відчувається позитивно, за якого людина задоволена. Головне в ньому не те, що людина має, а те, що вона відчуває при цьому» [2].

Для Аристотеля щастя – це найвище добро, яке людина може досягнути. Людина завжди прямує до поставлених цілей, які вважає добрими для себе. Аристотель стверджує, що цією метою є щастя. Отже, щастя є тим, чого прагнуть усі люди. Часто щастя пов'язують із комфортом, багатством, розкішшю або навіть із славою й визнанням у суспільстві. Проте такі речі не можна вважати справжньою метою людського існування, адже вони швидкоплинні й не відображають справжньої сутності людини та її внутрішнього світу. Життя, що віддається задоволенням, – це життя, що вводить у залежність та яке більше відповідає життю тварин. Аристотель зауважив, що почесні це щось зовнішнє, люди шукають почесей не для себе самих, але для публічного підтвердження своєї «доброти». Життя, прожите заради багатства, також неможливо назвати щастям, бо це життя абсурдне, бо посвячуємо своє життя тому, що є засобом, а не метою. Щоб зрозуміти Аристотеля, потрібно зберегти значення, яке він надав слову «щастя» і «нещастя». Щастя є досконалою активністю, а нещастя, навпаки, поганою активністю. Щоб жити в щасті й активності, потрібно спочатку зробити однозначний вибір, щоб направити своє життя у правильний напрямок. Ми бачимо, що щастя в Аристотеля – це активність, що користується розумом і здобуває чесноти, які роблять так, що активність стає досконалою в людському розумінні, а з досконалості випливає й моральність [3].

Епікур дотримувався іншого розуміння щастя. Для нього основними цінностями були чуттєві насолоди, радість буття та здатність насолоджуватися життям. Людська душа, за його вченням, не є вічною, вона зникає після смерті, тому щастя потрібно шукати в межах земного існування. Епікур наголошував, що справжнє задоволення можливе лише тоді, коли життя є розсудливим і моральним. У такий спосіб він поєднував етичні норми з прагненням до приємного життя. Також блаженство і щастя – це шлях до свободи, звільнення від страхів, журби, страждань. Епікур виступив проти святого: він прагнув звільнити людину від страхів перед невідомим – волею богів та долею – і відкрити шлях до віри в себе. Саме власна свобода від страхів та заборон робить людину щасливою. А щаслива людина не буде вершити зло. Християнська релігія, навпаки, не заохочувала людину до пошуків щастя в земному житті. Вона фактично забороняла любов до самого себе та земних задовольень. Усі ці вияви вважалися гріховними, такими, що відволікають від головного – спасіння душі [4].

У концепціях щастя важливу роль відіграє емоційно-чуттєвий компонент моральної свідомості, який передає високий рівень внутрішньої задоволеності людини власного життя або окремими її аспектами. Це задоволення постає як результат реалізації особистісного потенціалу, зокрема потреб, здібностей, інтересів, мети, прагнень та ідеалів. Мислителі різних епох прагнули сформулювати універсальне поняття справжнього людського щастя до прикладу Сократ говорив, що «щастя – зовсім не радість, задоволення, воно – в іншому, у внутрішньому стані душі, у володінні чеснотами, головна з яких – справедливість» [5]. Мислитель був переконаний, що щасливою може бути тільки людина прекрасна душею, справедлива, та, чия душа не зачеплена злом або, поступившись, прагне звільнитись від зла. Справжнє, істинне щастя – це турбота про свою душу, орієнтація на розум, істина і доброзичливість, прагнення завжди залишатися людиною, зберігати свою внутрішню гідність. Платон також вважав, що щастя – добродійність, а найвища чеснота – справедливість. Саме вона – справедливість, є ключем до щастя [4].

У філософії поняття «щастя» формувалося через багатовікові роздуми та пошуки. Античні мислителі бачили його в гармонії душі та розвитку чеснот. Християнські філософи пов'язували справжнє щастя із духовною нагородою після земного життя. З часом, у добу

Відродження та Нового часу, мислителі почали більше звертати увагу на те, що щастя має бути досяжним вже в реальному житті, підкреслюючи важливість свободи, гідності та самореалізації людини.

Філософські роздуми вчать, що щастя – це не просто зовнішні обставини чи швидкоплинні радості. Насправді, це глибокий внутрішній стан людини, її здатність прагнути до добра, шукати істину і працювати над собою. Тільки через постійне самовдосконалення та відповідальне ставлення до себе та світу можна досягти справжнього, глибокого відчуття щастя, яке не залежить від змінних обставин.

Список використаних джерел:

1. Бушман І., Соловйов О. М. Щастя – філософія щасливого буття. *SumDU Repository*. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/31213/1/Bushman_evdemonizm%20.pdp.
2. Шипілова О., Гончарова О. Щастя як філософсько-етична категорія: трансформація розуміння від давнини до сучасності. *Eir nuos*. URL : <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0d5dd6e0-f756-4612-b3d9-c08791999fda/content>.
3. Пугачевський А. Про щастя. *OFM*. URL : <https://www.ofm.org.ua/library/pro-shchastia-2.html>.
4. Філософське осмислення проблем щастя. *StudFiles*. URL : <https://studfile.net/preview/2266237/page:26/>.

Очеретна Крістіна Ігорівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ГАДЖЕТІВ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що ми живемо в епоху технологій. Гаджети міцно увійшли в життя і стали незамінними помічниками в навчанні та роботі, і навіть частиною нашого дозвілля. Цифрові пристрої опинилися також і в руках наших дітей, давши їм можливість мати доступ до будь-якої інформації, пробувати безліч мережних розваг та цілодобово спілкуватися один з одним. Про актуальність та важливість свідчать дослідження різнопланового впливу гаджетів на розвиток дітей, що проводили К. Костюкова, Л. Розен, Д. Твендж. Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – проаналізувати особливості впливу гаджетів на розвиток дітей. Ця нова реальність принесла з собою певні зручності та переваги, проте вона здатна витіснити з життя наших дітей те, що необхідно для їх гармонійного розвитку.

З волі батьків гаджети входять у життя дітей дуже часто вже в перші місяці життя і зі зростанням дитини їхній вплив розширюється і стає все більш стійким та потужним. На сьогодні батьки не просто «дозволяють» своїм дітям гаджети, але часто ще й заохочують ці форми пасивної розваги. Планшет, iPad та iPhone – це завжди зручні та доступні няньки. Поки діти зайняті, їхні батьки спокійно можуть виконувати домашні справи, перевіряти рахунки чи свою електронну пошту [3].

Дослідження показують, що на дітей віком до 3 років впливає не тільки те, що саме вони бачать на екрані, але й те, що він загалом включений. Навіть якщо на планшеті просто щось

увімкнене, де грає дитина, то це спричиняє негативні наслідки. «Фонове телебачення» знижує якість та інтенсивність взаємодії у грі як дітей між собою, так і з батьками [2].

Навіть за умови, що електронні програми мають освітню цінність, насправді не допомагають їм вчитися, а в деяких випадках можуть сповільнити їхнє навчання. Чим більше немовлята та діти молодшого віку проводять часу за гаджетами, тим більше ймовірно, що вони будуть неактивні і страждатимуть ожирінням, будуть відчувати труднощі зі сном і виявляти агресію.

Надмірне захоплення гаджетами породжує неуважність, зниження здатності до концентрації уваги та контролю, ослаблення зосередженості в організації реакції у відповідь. Дослідниками відмічено погіршення оперативної пам'яті, зниження її обсягу (який із віком має зростати), фізичне та емоційне виснаження. У дітей може виникнути кіберхвороба та кіберхондрія, коли, незважаючи на надуманість проблем, людина переживає справжні душевні та фізичні муки, аж до страху смерті; може розвинутися синдром фантомного дзвінка, або «ефект Google», коли людина не прагне запам'ятати або знати, оскільки інформацію завжди легко знайти в інтернеті [3].

Інтенсивна інформатизації життєдіяльності в дітей позначається на вищі рівні тривожності (страх не відповідати очікуванням оточуючих та низька опірність стресу) та гіперактивності. Крім того, психофізіологічний стан цих дітей характеризувався зниженням рівня інтелекту за рахунок погіршення уважності, уяви, візуальної відмінності, здатності до лінійної диференціації та побудові висновків [1].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що гаджети, увійшовши в життя дітей, змінюють не тільки свідомість, пізнавальні можливості, але вони торкнулися і фізіології. Змінюються цикли сну, механізми та показники пам'яті, уваги, деформуються показники фізичного розвитку, постава. Як показали результати досліджень, наведених вище, підвищені рівні показників користування гаджетами знижують розумову працездатність, уповільнюють інтелектуальний розвиток, підвищують рівень тривожності та гіперактивності в дітей.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. М. Гаджетоманія: чи варто переживати за молоде покоління : метод. посіб. / О. М. Бондар. Рівне : РУГ, 2019. 46 с.
2. Карпук Ю. Я. Проблема гаджет-залежності у сучасному світі. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (13 трав. 2019 р.) / за заг. ред. Я. О. Гошовського, О. В. Лазорко, А. В. Кульчицької, Т. В. Федотової. С. 42–44.
3. Дені М. Цифрове дитинство. Гаджети і ТБ; пер. з фр. Ганни Кирієнко. Київ : АРТБУКС. 2021. 104 с.
4. Золотова Г. Д. Сутність і зміст ігрової залежності дітей. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 19 (2). С. 204–212.
5. Шугайло Я. В. Інтернет-залежність та проблема її профілактики серед дітей та підлітків. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2. С. 17–24.

Пец Марина Михайлівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА ЯК СВІДОМИЙ КОНФЛІКТ ІЗ СОБОЮ

Актуальність теми дослідження обумовлена бажанням багатьох людей віднайти втрачений сенс існування внаслідок різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників, таких як: політична ситуація в країні, занепад економіки, що призвело до погіршення трудового стану населення, внутрішнє виснаження та втома від доленосності тих чи тих подій, що спричиняють емоційне вигорання більшості українців за лічені дні. Багато людей зіштовхуються із питанням сенсу життя та існування всього живого навколо. Процеси життєдіяльності набувають одноманітності та дедалі більше зростає внутрішній конфлікт, що супроводжується емоційним вигоранням та є вичерпним до виснаження. Ця робота присвячена висвітленню проблеми екзистенційної кризи, що є доволі поширеною не лише серед людей певного віку, а й усього суспільства в цілому.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: охарактеризувати зміст поняття «екзистенційна криза», визначити її симптоми та ознаки, дослідити вплив екзистенційної кризи на процеси життєдіяльності людей, у яких спостерігається її наявність, знайти способи подолання кризи та запобігання її утворенню.

Як наголошує автор статті на сайті Rozmova, екзистенційна криза – це переломний момент у житті людини, коли вона стикається із загостреним внутрішнім конфліктом та пошуками сенсу власного існування [3]. Цей стан є не тільки психологічним викликом, але й філософською рефлексією, що стосується глибинних аспектів існування та значущості життя. Вперше про цей термін заговорив В. Франкл, австрійський психіатр, психолог, філософ, ввів поняття екзистенційного вакууму й обґрунтував його як відсутність розуміння цінності життя в період змін, руйнувань і потрясінь [4]. Якщо в людини немає сенсу життя чи він недосяжний, то виникає екзистенційна фрустрація, що виявляється в неврозах.

З іншої сторони, термін «екзистенційна криза» походить з філософії екзистенціалізму. Для екзистенціалістів такий стан – це необхідний досвід, складне явище самоусвідомлення і захоплююча подорож до самого себе [5]. Не звертаючи уваги на те, що термін «екзистенційна криза» доволі таки давній, вона досі актуальна. Переважно на екзистенційну кризу страждають люди, у яких відбуваються різкі зміни в житті, вони зіштовхуються з великою кількістю проблем на власному шляху, що і сприяє її розвитку.

Виявами екзистенційної кризи є типові характерні ознаки для вигорання, але з більш вираженою емоційною виснаженістю та розгубленістю. Людина втрачає інтерес до рутинних справ, починає здаватись, що в житті більше немає ніякої насолоди, і ті речі, які раніше приносили задоволення, зараз здаються абсолютно беззмістовними та розчаровують своєю наявністю. З'являється відчуття порожнечі – коли виникають думки про те, чи є взагалі сенс існування, заради чого та з якою метою воно продовжується. Втрачається будь-яка мотивація та здатність сприймати речі як раніше, тривожність та невпевненість у собі переважає всі норми, що виснажує організм зсередини. На тлі цього можуть виникати неврози та психосоматичні симптоми, такі як: безсоння, болі в голові, проблеми з шлунково-кишковим трактом та інші. Екзистенційна криза відзначається розгубленістю у виборі життєвого шляху, відсутність мотивації та перспективи на майбутнє сприяє розвитку депресивного стану, що провокує людину, яка страждає від цього, заглиблюватись у власний внутрішній конфлікт.

Внутрішній конфлікт – гостре негативне переживання, яке викликано боротьбою структур внутрішнього світу, що затягнулась та відображає зв'язки із соціальним середовищем, які є антагоністичними [2]. Екзистенційна криза супроводжується важким внутрішнім конфліктом, де на противагу усім своїм досягненням та намірам людина ставить теорію розвитку людства в майбутньому, починає сперечатись сама з собою на тему сенсу життя, намагається панічно знайти відповіді на ті питання, на які мало хто здатен відповісти без підготовки.

Причинами екзистенційної кризи слугують різноманітні травмуючі чинники, наприклад: розрив у стосунках, втрата роботи, фінансова нестабільність, втрата близької людини, відсутність особистого простору. У студентському житті ця криза є досить актуальною, оскільки однією з причин є закінчення школи/вузу, надмірне емоційне або фізичне навантаження, високе відчуття відповідальності за ті чи ті процеси, сепарація тощо.

Як відзначає авторка статті Л. Сердюк, під час такого стану існує три етапи: занурення, усвідомлення проблеми, переломний момент [1]. Зануренню передують емоційний вибух, так звана «точка кипіння». Через це може погіршитись стан здоров'я, людина «йде в себе», що викликає апатію та небажання продовжувати власне існування. Вона припиняє доглядати за собою, нездатна приймати рішення. Коли приходить усвідомлення проблеми, особа ще не розуміє, як із нею боротися. Проте вона починає замислюватися про події та власні вчинки, які призвели до кризи. Ви можете не бачити нічого хорошого в майбутньому, хоч уже з'являється бажання щось змінити і пошукати більш оптимальні рішення. На останньому, переломному, етапі, з'являються думки про те, що все ще можна щось змінити, Ви починаєте шукати вирішення проблем та знаходити варіанти виходу із цього стану.

Екзистенційна криза небезпечна тим, що через перенавантаження не лише в розумовій, а й фізичній сфері, людина починає зосереджуватись на тих проблемах, які її можуть навіть не торкнутись, проте вона настільки буде надавати цьому значення, що існує ризик втратити реальне бачення та сприйняття світу, відмовитись від усіх життєвих благ та залишитись сам на сам зі своїми думками, що призведе до виснаження.

Медикаментозно екзистенційна криза не лікується – варто звертати увагу на свій внутрішній та зовнішній стан. Завдяки різного роду праці, фізичним навантаженням, допомозі іншим та відчуттю своєї потрібності та корисності можна зменшити її вияви. Цікавість до сенсу життя можна перетворити у глибокий багаж знань, спрямувати її на саморозвиток та самоосвіту. Стан кризи – це крик вашої підсвідомості, її попередження, що ви рухаєтесь не в тому напрямку, і заклик змінити пріоритети та орієнтири.

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що бути освіченим у питаннях людської психіки – дорівнює здоровому сприйняттю себе та навколишнього середовища. Якщо мати у власному озброєнні знання, що стосуються кожного з нас, можна запобігти багатьом проблемам та завчасно уникнути тим чи тим конфліктним ситуаціям – як самим із собою, так і з оточуючим світом.

Список використаних джерел:

1. Екзистенційна криза: сутність, ознаки та методи подолання. *New Leaf*. URL : <https://www.newleaf.com.ua/ekzistentsiina-kriza-sutnist-oznaki-ta-metodi-podolannya/>
2. Тимофієва М. Внутрішньоособистісний конфлікт як криза гармонізації особистості. *БДМУ*. URL : <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5755-vnutrishnoosobistisniy-konflikt-yak-kriza-garmonizatsii-osobistosti/>
3. Екзистенційна криза. *Розмова*. URL : https://www.rozмова.me/blog/ekzist_enciyna-kriza
4. Логотерапія. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Логотерапія>

Поліщук Олександра Романівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЮРИДИЧНІЙ СФЕРІ. ЗА ЧИ ПРОТИ

У XXI столітті стрімкий розвиток цифрових технологій змінює не лише технічні, а й гуманітарні галузі, зокрема – право. Однією з найбільш обговорюваних інновацій є штучний інтелект (далі – ШІ), який уже сьогодні активно використовується у правничій практиці: від автоматизації рутинних процесів до прогнозування судових рішень [1].

ШІ – це напрям комп’ютерних наук, який займається розробкою програм і систем, здатних імітувати інтелектуальну діяльність людини. Йдеться про створення таких технологій, які можуть самостійно аналізувати інформацію, приймати рішення, навчатися на основі досвіду та навіть взаємодіяти з людьми. Основна мета штучного інтелекту – виконання завдань, які зазвичай потребують людського мислення, логіки або інтуїції.

До найпоширеніших можливостей ШІ належить обробка природної мови (наприклад, переклад тексту або розпізнавання голосу), розпізнавання образів (як-от виявлення обличчя на фото чи відео), здатність до прийняття рішень (наприклад, автоматичне ухвалення банківських рішень), а також самонавчання – коли система з часом удосконалюється, аналізуючи нові дані. Сучасні технології ШІ використовують складні алгоритми машинного навчання, нейронні мережі та великі обсяги інформації для підвищення точності своїх прогнозів і дій.

Одна з найперспективніших сфер застосування ШІ – це судочинство. Уже зараз в Україні активно розвивається Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі – ЄСІТС), яка включає елементи автоматизації процесів, зокрема електронний суд, доступ до судових рішень, а також можливості фільтрації, пошуку і навіть прогнозування рішень. Завдяки цьому правники можуть аналізувати велику кількість судової практики, виявляти типові підходи судів і використовувати їх у підготовці правових позицій. І хоча поки що в Україні не існує повноцінного «судді-бота», системи правового аналізу на основі ШІ вже застосовуються в приватному секторі. Іншою сферою, де ШІ має велике значення, є юридичний консалтинг та документообіг. Існують програми, здатні автоматично складати типові договори, перевіряти документи на відповідність законодавству, аналізувати юридичні ризики або знаходити правові колізії. Такі сервіси, наприклад, використовують юридичні компанії, які працюють із великими масивами однотипної документації. Також зростає роль ШІ в державному управлінні, зокрема в правовому регулюванні. Наприклад, електронні сервіси Мін’юсту України, реєстри нерухомості чи бізнесу вже частково використовують алгоритми автоматичної перевірки або формування звітності. Це зменшує людський фактор, знижує корупційні ризики і підвищує прозорість процесів.

Попри очевидні переваги, використання штучного інтелекту в праві породжує низку етичних та правових питань. Постає проблема відповідальності за дії системи ШІ, яка може помилитися або ухвалити упереджене рішення. Також актуальним є питання захисту персональних даних, що обробляються такими системами, а також забезпечення рівного доступу до юридичних послуг.

На законодавчому рівні Україна поки що не має спеціального закону про ШІ, але активно рухається в цьому напрямі. У 2021 році Кабінет Міністрів затвердив Концепцію розвитку

штучного інтелекту в Україні, яка передбачає формування нормативно-правової бази для безпечного та ефективного впровадження ШІ, зокрема і в юридичній галузі.

Позитивні сторони використання ШІ у праві:

- Автоматизація рутинних процесів. ШІ здатен автоматично генерувати шаблони договорів, перевіряти документи, здійснювати пошук релевантної судової практики та проводити первинний аналіз справ [2].

- Підвищення доступу до правосуддя. Юридичні чат-боти й онлайн-консультації, створені за допомогою ШІ, розширюють можливості отримання правової допомоги для незахищених верств населення .

- Прогнозування результатів справ. Аналітичні системи на базі машинного навчання дозволяють юристам оцінити ймовірність успіху в суді, спираючись на аналіз подібних прецедентів .

- Антикорупційний потенціал. Завдяки відсутності людського фактора, ШІ виконує завдання об'єктивно, без емоцій чи зацікавленості, що може зменшити корупційні ризики у сфері публічної адміністрації [3].

Негативні сторони та ризики:

- Відсутність юридичної відповідальності ШІ. На сьогодні ШІ не вважається суб'єктом права, тому юридичну відповідальність за його дії несуть користувачі або розробники, що створює прогалини в регулюванні .

- Проблеми етики та дискримінації. Алгоритми можуть виявляти дискримінаційні упередження (bias) щодо певних груп населення – це вже зафіксовано у практиці кримінального правосуддя в США [1].

- Порушення права на приватність. ШІ збирає великі обсяги персональних даних, що вимагає дотримання норм GDPR та національного законодавства про захист персональної інформації [4].

- Заміщення юристів і суддів. Очікується, що певні напрямки юридичної практики (наприклад, підготовка контрактів чи первинний аналіз справ) можуть бути повністю автоматизовані.

Хоча ШІ може значно покращити ефективність роботи юристів, остаточні рішення повинні залишатися за людиною. Для цього потрібно розробити нормативні механізми відповідальності ШІ, а також етичні стандарти застосування – над чим уже працює Європейська комісія. ШІ є потужним інструментом трансформації юридичної професії. Його впровадження має бути не самоціллю, а частиною стратегічного процесу цифрової трансформації права. Лише гармонійне поєднання людського досвіду й обчислювальних можливостей машин дозволить уникнути негативних наслідків і зберегти верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Субрин Б., Мінц Т. Штучний інтелект у юридичній практиці. *Harvard Law Review*. 2022.
2. Ashley K. D. Artificial Intelligence and Legal Analytics: New Tools for Law Practice in the Digital Age. Cambridge University Press. 2017.
3. Гладких В. В. Штучний інтелект у праві: виклики і перспективи. *Юридичний вісник України*. № 3. 2021.
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

Приходько Маргарита Володимирівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТИКИ ЯК МЕТОДУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

У процесі розвитку суспільства регулярно виникає потреба в нових науках, які відокремлюються від вже наявних наук для глибшого дослідження проблем. Що і сталося з психологією. Психологія як наука не практикується у світі так довго як, до прикладу, математика або лінгвістика, проте її база знань між науковцями розширюється, що позитивно впливає на світ у цілому. Є беззаперечним той факт, що започаткування психології не було б можливим без філософії, яка заклала свої початки у психологію ще з XVI століття, коли вперше виникло слово «психологія». Філософія не може бути відокремленою від психології, як і психологія не може бути відокремлена від неї. У сучасний час вони як і поділяють багато спільного, так і мають деякі відмінності. Проте однією з їхніх спільних рис можна назвати використання діалектики як методу дослідження та розвитку.

Діалектика – це метод, який дозволяє виявляти розбіжності у психічних процесах, розглядати їх у динаміці та розвитку, що сприяє глибшому когнітивному аналізу природи людської свідомості та поведінки. Використання діалектики в психологічних дослідженнях дає змогу вивчати процеси інтеграції між людьми з різних підходів і сприяє формуванню комплексного розгляду об'єкта вивчення.

У філософії діалектику використовують за її фундаментальними початками: принципами загального зв'язку, заперечення, суперечності тощо. Закони діалектики допомагають дослідити об'єктивну реальність на фоні конфлікту між об'єктами дослідження, а також визначити причину конфлікту, його цілісність та системність. Для філософії важливою є адекватність оцінювання навколишнього середовища, чого можна досягнути з використанням діалектичних принципів [2, с. 133].

Раніше згадані принципи є визначними і для психології. Оскільки психологія як наука вивчає психічні явища (емоції, мотивацію, волю, почуття тощо) і поведінку людини, знайти баланс у взаємодії між людьми як об'єктами дослідження може бути складно. Люди – це різнобічні особистості, у кожній з яких є свій характер, темперамент, думки та сподівання, які яскраво виражаються під час спілкування. У процесі комунікації люди можуть мати різні погляди на одну і ту саму ситуацію, через що виникатиме конфлікт. На думку психологів, конфлікти мають безліч позитивних сторін: можливість зближення, сигнал до змін, джерело розвитку, можливість розрядки напруження. Проте задля отримання позитивних результатів з міжособистісного конфлікту необхідно використовувати різні психологічні методи: спостереження, психодіагностика та аналіз, які входять до складу діалектичної поведінки.

Діалектична поведінка використовується як інструмент в діалектико-поведінковій терапії (DBT). Ця поведінка проявляється в протилежностях в тенденціях, діях чи емоціях, вони суперечать одна одній, але в процесі досягнення психологічної цілісності знаходять збалансоване рішення. Також важливими навичками цієї поведінки є управління суперечливостями між соціальними та міжособистісними аспектами під час конфліктів, пошук компромісів для продуктивного спілкування та оцінювання ситуації без участі особистого судження.

Незважаючи на те, що діалектико-поведінкову терапію найчастіше використовують для емоційної регуляції людей з розладами особистостей (нарцисичний, межовий, залежний,

обсесивно-компульсивний та інші), вона приносить велику користь усім людям, незалежно від психологічних особливостей. У повсякденному житті діалектична поведінка допомагає людям адекватно сприймати реальність в соціальних контекстах, регулювати емоції під час конфліктних ситуацій, в результаті чого покращувати стосунки з іншими людьми [1].

Зважаючи на усе раніше згадане, можна сказати, що використання діалектики в психології має глибоке теоретичне та практичне значення. Діалектико-поведінкова терапія, яка була заснована на філософських принципах, довела свою ефективність у контролі власних емоцій, подоланні емоційної нестабільності та формуванні адаптивних навичок поведінки. На цьому прикладі застосування філософських знань у психологічних практиках можна зробити висновок, що подібні інтегрування між різними науками відкривають нові можливості та показують високі результати під час вирішення сучасних проблем.

Список використаних джерел:

1. Андрушко Я. С. Теорія та практика діалектико-поведінкової терапії. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. № 8. С. 11–23. URL : https://doi.org/10.32999/26_63-970x/2022-8-2 (дата звернення : 02.05.2025).

2. Бойченко І., Надольний І., Андрущенко В. Філософія : навчальний посібник. Київ : Вікар, 1997. 584 с.

Скоп Наталія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ КЕРІВНИКІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що в сучасних умовах високої конкуренції та динамічних змін на ринку праці, питання підвищення продуктивності праці стало одним з найважливіших завдань для керівників організацій. Продуктивність праці залежить не лише від матеріальних ресурсів і технологій, а й від ефективності управління людьми, що включає застосування психологічних стратегій. Психологія управління є важливою складовою в досягненні високих результатів в організаціях, оскільки вона дозволяє максимізувати потенціал працівників через мотивацію, розвиток емоційного інтелекту та здорову організаційну культуру. Враховуючи актуальність теми, була визначена мета дослідження: проаналізувати психологічні стратегії, які використовуються керівниками для підвищення продуктивності праці в організаціях, а також визначити їхній вплив на мотивацію працівників, емоційний клімат у колективі та ефективність управлінської діяльності в умовах сучасного ринку праці.

Психологічні стратегії керівників можна визначити як набір методів, орієнтованих на управління поведінкою та емоціями працівників для досягнення максимальних результатів [1]. Застосування таких стратегій дозволяє керівнику впливати на мотивацію, сприйняття робочої атмосфери, а також підвищувати ефективність взаємодії в колективі. Різноманіття таких стратегій включає індивідуальний підхід до кожного працівника, застосування стратегій емоційного управління, підтримку позитивного психологічного клімату та стимулювання внутрішньої мотивації [3]. Також емоційний інтелект керівника є основою психологічних стратегій управління. Він включає здатність розпізнавати та управляти власними емоціями, а також ефективно взаємодіяти з емоціями інших.

Керівник з високим емоційним інтелектом здатний створити атмосферу довіри в колективі, що сприяє підвищенню продуктивності праці. Такий керівник вміє справлятися з конфліктами, мотивувати працівників і забезпечувати підтримку у складних ситуаціях, що дозволяє оптимізувати робочі процеси та знижувати стресові чинники [4]. Ключовим стимулом підвищення продуктивності праці є мотивація. Психологічні стратегії керівників у цій сфері включають як матеріальні, так і нематеріальні стимули. Використання позитивного підкріплення, визнання досягнень працівників, надання можливостей для кар'єрного зростання та професійного розвитку сприяють підвищенню мотивації. Водночас важливе значення має внутрішня мотивація, яку можна стимулювати через створення умов для самореалізації та особистісного розвитку співробітників. Звичайно, що керівник має чітко визначати мету і зрозуміло донести її до працівників. Коли працівники розуміють, як їхня діяльність впливає на загальний успіх компанії, вони відчують більшу причетність і бажання працювати ефективно.

Б. Клег наголошував, що «лідерство – це саме те, що надає сенсу професійному життю» [3]. Це твердження підкреслює важливу роль лідерства у створенні цілісності та мотивації в професійному середовищі. Лідерство не лише визначає напрямок, в якому рухається організація чи команда, але й допомагає кожному члену колективу зрозуміти свою роль, знайти внутрішній сенс у своїй роботі та відчути, що вони є частиною більшої мети.

Лідер, який вміє надихати, підтримувати і направляти своїх підлеглих, робить робочий процес більш значущим і результативним, що, у свою чергу, підвищує продуктивність роботи та сприяє професійному розвитку кожного члена команди. Тож лідерство є не лише стратегічним інструментом для досягнення результатів, а й важливим фактором, що надає сенсу та мотивації в професійному житті.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що психологічні стратегії керівників є важливими інструментами підвищення продуктивності праці в організаціях. Їхнє ефективне застосування сприяє розвитку мотивації, поліпшенню комунікації, зниженню стресових факторів та покращенню психологічного клімату в колективі. Керівники, які володіють психологічними інструментами управління, здатні забезпечити стабільний розвиток організації та підвищити ефективність роботи своїх працівників.

Список використаних джерел:

1. Емоційний інтелект. Наукова робота: Моторнюк У. І., Крохмальна Я. О., 2022. С. 1–9. URL : <https://science.lpnu.ua>
 2. Книги про лідерство. URL : <https://riabova.io>
 3. Мотивація праці та її роль. URL : <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream>
- Психологія управління. URL : <https://pidru4niki.com/1074100261310/menedzhment>

Ткаченко Ростислав Сергійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ВОЛІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ АЗІЙСЬКИХ МЕДІАПРОДУКТІВ: ІЛЮЗІЯ ЧИ РЕАЛЬНИЙ ВИБІР?

Питання свободи волі та місце людини в ній є актуальним вже протягом багатьох тисяч років. Воля є невід'ємною складовою людських цінностей та частиною бажаних благ. Вона стосується здатності людини самостійно приймати рішення, вільно обирати між різними

варіантами дій і не бути повністю детермінованою зовнішніми обставинами чи внутрішніми імпульсами. Питання про те, чи володіє людина справжнім контролем над власними вчинками, чи ж усе визначається законами природи, соціальними нормами або психологічними механізмами, не втрачає актуальності й сьогодні. Особливу увагу дослідники приділяють зіставлення свободи волі з поняттями моральної відповідальності, етичного вибору та особистісної автономії.

У сучасній культурі тема свободи вибору активно розробляється через художні образи, наративні моделі та ігрові механіки. Серед усього різноманіття контенту, питання свободи волі дедалі частіше порушується у продуктах азійського – аніме, кінематографії, дорамах і відеоіграх, де герої часто опиняються в ситуаціях складного вибору між особистими бажаннями, боргом перед суспільством та невидимим контролем системи. Такі твори ставлять перед глядачем питання про справжню цінність ілюзорної свободи, коли навіть самотійно обране рішення виявляється частиною заздалегідь визначеного сценарію.

Актуальністю теми є спроби відповісти на одне з вічних питань філософії, у сучасних здобутках культур, відмінних від нашої шляхом дослідження їх, аналізу та порівняння відповідей, вкладені в сучасних медіапродуктах, з тими, що дають нам мислителі минулих століть. Метою є визначення наскільки актуальним є проблеми свободи вибору в азійській сучасній філософії, тенденції постановки та вирішення цієї проблеми в їхніх медіапродуктах. Вивчення такої комплексної проблеми варто почати з визначення поняття «свобода волі». Перш за все, приділити увагу варто універсальному визначенню: «Здатність або можливість особи обирати між різними можливими варіантами дії без зовнішніх чи внутрішніх примусів [3]». Також можна виділити аналітичне визначення: «Свобода волі – це можливість суб'єкта здійснювати вчинки відповідно до власних бажань, переконань і рішень за умови, що він міг би вчинити інакше за тих самих обставин» [2].

Проте, як було сказано раніше, проблема свободи волі є однією з провідних проблем у філософії, тому над її визначенням та особливостями ламали голову не одне покоління філософів, а отже, існує набагато більше, ніж одне визначення цього поняття. Представники любуудрства різних епох давали різні дефініції та характеристики цього поняття. Античність зародила це питання та визначила основи для подальших роздумів. Серед думок античності варто виділити Аристотеля, який стверджував, що людина діє добровільно, коли її дії не спричинені зовнішнім примусом, і вона усвідомлює наслідки своїх вчинків та стоїків: «Свобода волі полягає в узгодженні особистих бажань з розумом і природою». Крім того, саме в період Античності вводиться найдавніше філософське вчення про Всесвіт – детермінізм та різного роду протиставлення йому. Перш за все, детермінізм визначають як думку, що в будь-який момент фізично можливо лише одне майбутнє. Його протилежністю є індетермінізм та клінамен – вчення про відхилення атомів. Ці проблеми і дадуть траєкторію роздумів для подальшого покоління науковців [1].

На думки мислителів доби Середньовіччя, як і на будь-що в ті часи, впливало слово Боже. Тому теорії свободи волі невіддільно пов'язані з теологією. Зокрема, Боетій у своїй праці «Утіха філософією» стверджує, що «Боже передбачення не суперечить людській свободі волі», тобто Бог бачить всі події одночасно, але це не впливає на вільний вибір людини. Більш радикальним був Тома Аквінський, який у своїй праці «Summa Theologiae» писав: «Свобода волі – це здатність розумного створіння самотійно обирати дії», тобто людина вільна, коли її воля спрямована на добро, узгоджене з розумом і божественним законом.

Новий час повертається до вивчення проблеми з гуманістичної сторони, розглядаючи її окремо від Бога. Навіть більше, люди повертаються до ідей доби Античності. Серед таких Девід Юм, який у «Трактаті про людську природу» стверджує, що свобода волі сумісна з детермінізмом, тобто людина вільна, коли її дії випливають з її бажань і намірів, навіть якщо ці

бажання мають причини. Серед інших думок виразною є думка Іммануїла Канта, який у «Критиці практичного розуму» говорить, що свобода волі – це здатність діяти за моральним законом, незалежно від природних схильностей.

Класики сучасної філософії продовжують розширюють думки попередників: Фрідріх Ніцше у «Так казав Заратустра» ділиться своїми роздумами на цю тему: «Свобода волі – це «воля до влади», здатність створювати власні цінності». Він стверджує, що людина вільна, коли вона сама визначає сенс свого існування, відкидаючи нав'язані моральні норми. Іншою є думка Жан-Поля Сартра. Він у своїй книзі «Буття і ніщо» говорить про те, що людина приречена бути вільною; вона завжди має вибір і свобода волі – це тягар відповідальності за власні дії та вибір [2].

У сучасній філософії найвідомішими поглядами на свободу волі залишаються детермінізм, компатибілізм, фаталізм, екзистенціалізм. Кожен з цих підходів яскраво відображається у медіапродуктах східного ринку, а окремі твори можуть відображати відповідь на це питання цілого покоління азіатів. Розгляньмо найвизначніші з них, відповідно до хвиль популяризації культури на весь світ.

Першою хвилею популяризації стали 80-ті та 90-ті – часи повної глобалізації. У цьому часовому проміжку культура є носієм філософії буття азіатів, вона явно забарвлена та добре відчутна. Тут можна бачити багато прикладів творів на філософську тему, зокрема «Експерименти Лейн», «Привид у латах», «Ідеальний смуток». Але творінням, що виділяється найбільше є «Євангеліон». У всьому різноманітті ідей та роздумів можна помітити окремі чітко окреслені спроби висвітлити питання місця людини в світі, ким є людина взагалі, що нас формує та, що є свободою людини. У «Євангеліоні» свобода є вибором, що межує з моральністю, обов'язком та думкою інших. Свобода тут не є даром чи прокляттям, вона є протиріччям, конфліктом між тим, що соціум вимагає від тебе, та тим, що вимагаєш ти від себе. Однак людина повністю вільна у вирішенні власної долі, питань власного добробуту та має право сама вирішувати, в який спосіб вона проведе своє життя, при умові, коли вона не відповідальна за добробут інших. Отже, в серіалі можна побачити відлуння думок І. Канта, Аристотеля та Т. Аквінського.

Другим етапом став початок XXI ст. Нульові закріплюють у культуру Азії у нашому повсякденному житті, вона перестає бути чимось незвичним. Ринок медіапродуктів потрохи модернізується для охоплення більшої аудиторії, тому твори стають більш зрозумілими для пересічного глядача, через що частка проєктів з філософським нахилом зменшується. Проте філософські погляди та уроки не зникають. Вони модернізуються та інтегруються у більшість продуктів, навіть тих, що є на перший погляд наївними. Серед продуктів з явно вираженою філософською темою можна виділити «Ерго Проксі», «Монстер», «Хрещені Батьки у Токіо». Але найвідомішим та найціннішим у контексті теми свободи вибору є твір «Зошит смерті». У творі про людину, що посягнула на статус Бога, можна побачити спроби відповісти на такі питання: що є абсолютною силою, чи може така існувати, чи може людина стати Богом, чи є моральним скоєння злочину заради блага та багато іншого. Але особлива увага приділяється свободі вибору, а саме долі. Фаталізм та детермінізм є основою твору та пронизує його від початку до кінця. Кожен вибір людини є вже визначеним та веде до певних наслідків, доля є поняттям, невіддільним від життя, і від неї не втечеш. Одночасно з цим маячать явні вияви екзистенціалізму, бо результат та розв'язка історії є результатом виборів, що герої твору зробили самостійно. Та все ж розв'язкою стає кінець, що був озвучений з самого початку, тобто твір говорить про те, що долю змінити не можна, хоч які б вибори ти не робив. У «Зошиті смерті» відчутний вплив таких філософів, як: Т. Аквінського та Д. Юма.

Третьою хвилею популярності медіапродуктів Азії став період 10–20-х років, коли культура сходу стала абсолютно звичним явищем та інтегрувалась у побут людей з усього світу.

Продукти цього періоду відрізняються конвеєрністю та рекордно мінімальною кількістю творів з нахилом на роздуми. Бажання охопити якомога більшу кількість людей та попит на медіатвори з бідним або відсутнім любовимудрством стали наріжним каменем у створенні низькоякісних фільмів та серіалів. Проте серед них також є твори з явним філософським підтекстом, такі як: «Брама Штейна», «Проводжальниця Фрірен», «Місто, в якому мене нема», «Обіцяний неверленд» та багато інших творів, що мають свою власну думку на питання свободи вибору людини та долі. Серед них продуктом покоління можна назвати твір «Атака титанів». Серед іншого твір говорить про незламність, цінність постановки цілей, зміну світу відповідно до перспективи, з якої цей світ бачить людина, фокус на проблемі влади та підняття питання, що людина є найбільшим ворогом самої себе. Серед усього різноманіття проблем, чітко видно проблему свободи. Вона виказується в бажаннях, стимулах та рішеннях персонажів, де навіть протагоніст основною рисою свого характеру має бажання стати вільним та жити там, де йому хочеться. Також постає проблема вибору долі для себе та інших є ключовою у творі. Серіал показує, що людина може бути здатна на все заради свободи, кинути виклик самій долі, водночас, якою б не була ця боротьба, людина все ще залишається в руках фатуму.

У жодному з розглянутих творів людина не отримує однозначної відповіді на питання про свободу волі. Кожен із них висловлює власну інтерпретацію проблеми, пропонує свої шляхи осмислення взаємозв'язку між вибором, обов'язком і долею, тим самим спонукаючи глядача або читача замислитися над цими фундаментальними питаннями самостійно. Східна творчість, через глибокі філософські наративи у медіапродуктах, пропонує багатогранні роздуми про природу свободи людини, її межі та умови реалізації.

Отже, культурні феномени азійської культури демонструють, що проблематика свободи волі є універсальною і залишається актуальною в глобальному масштабі. Вони розділяють ті ж філософські цінності, що й культура європейського ринку, хоча й подають їх через власні унікальні традиції та перспективи. Сучасні азійські медіапродукти, відображаючи багатогарний трактування свободи вибору, продовжують діалог із філософськими ідеями минулого та пропонують нові способи осмислення цієї вічної проблеми в контексті сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Свобода волі. Вступ до філософії: філософія розуму. *LibreText Ukayinska*. URL : <https://surl.li/owvsqo>
2. Free Will. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL : <https://plato.stanford.edu/entries/freewill/>
3. Free will. *Wikipedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Free_will

Чорна Маргарита Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ АРИСТОТЕЛЯ НА РОЗВИТОК НАУКИ

Філософія відіграє важливу роль у розвитку науки, адже вона формує засади мислення, визначає методи пізнання та допомагає осмислювати закономірності світу. Без філософських основ неможливе критичне осмислення фактів і побудова наукової картини реальності.

Аристотель був однією з найвпливовіших постатей, що сформувала наукову традицію, яка зберігала свою вагу протягом століть. Його праці охоплювали численні сфери знань –

логіку, біологію, фізику, етику, психологію, політику, астрономію – і запропонували системний підхід до пізнання, що поєднував спостереження, аналіз і логічні висновки. Аристотель зробив величезний внесок у розвиток логіки, створивши правила дедуктивного та індуктивного мислення. Він описав процеси дедукції у формі силогізму, де із загальних передумов виводяться конкретні висновки, і розвинув індукцію, яка базується на узагальненні окремих спостережень для формування загальних законів. Ці принципи стали основою наукової методології та логіки мислення в європейській традиції аж до XIX століття [2].

Окрім логіки, Аристотель наголошував на важливості емпіричних досліджень. Він систематично спостерігав за природою, вивчав будову живих організмів, проводив досліди та класифікував понад 500 видів тварин за спільними ознаками, що стало попередницею сучасної біологічної таксономії. Його спостереження, наприклад, щодо схожості дельфінів на ссавців, а не на риб, свідчать про проникливість і прагнення пояснювати світ на основі фактів. У геології Аристотель передбачав зміну природних форм рельєфу у великих часових масштабах, що згодом вплинуло на розвиток геологічних концепцій у Новий час [1].

У фізиці та астрономії Аристотель визначив завдання цих наук як дослідження причин і начал природи, заклавши підвалини для їх подальшого розвитку. Хоча його космологічні уявлення про геоцентричну будову Всесвіту були пізніше спростовані, вони визначали європейську наукову традицію протягом багатьох століть і стали частиною офіційної доктрини католицької церкви. Аристотель також працював над питаннями сну, психології, анатомії та астрономії, закладаючи теоретичні основи багатьох наук, навіть тоді, коли йому не вистачало експериментальних можливостей для перевірки своїх гіпотез [3].

У галузі етики Аристотель розглядав мораль як центральний аспект людського життя і розробив концепцію доброчесного життя, засновану на розвитку чеснот, таких як: справедливість, мужність і поміркованість. Він зробив етику самостійною філософською дисципліною, що стала невід'ємною частиною гуманітарної освіти і сьогодні. Аристотель наголошував, що досягнення щастя є вищою метою людини, а шлях до нього пролягає через розвиток добрих звичок і гармонійне життя [3].

У політичній філософії Аристотель висунув ідею, що людина є за своєю природою політичною істотою. Він стверджував, що найповніше людські якості розкриваються у спільному житті в політії – місті-державі. Загальне благо, на його думку, стоїть вище за особисті інтереси, а добробут громади є умовою індивідуального процвітання. Аристотель вважав, що місто повинне бути не тільки простором для виживання, а й місцем розвитку мистецтва, краси та культури.

Вплив Аристотеля поширився далеко за межі античності. Його твори перекладалися арабською, латинською, івритом, французькою та іншими мовами, вони були основою наукової і філософської думки в середньовічному ісламському світі та Європі. Арабські філософи, серед яких Ібн Рушд (Аверроес) і Ібн Сіна (Авіцена), розвивали й коментували його вчення. У середньовічній Європі праці Аристотеля стали головним джерелом знань для схоластів, а у Відродженні гуманісти знову звернулися до його ідей, шукаючи раціональне пояснення світу [3].

Філософія Аристотеля справила винятковий вплив на розвиток науки, заклавши основи для формування логічного мислення, методів дослідження та емпіричного підходу до пізнання світу. Його праці з логіки, природничих наук, етики та політики не лише визначили обличчя античної науки, але й продовжували надихати мислителів доби Середньовіччя, Відродження та Нового часу. Аристотель показав, що наукове знання повинно поєднувати раціональне мислення зі спостереженням за реальним світом, а критичний аналіз фактів має бути основою будь-якої теоретичної побудови. Хоча багато його ідей були уточнені або спростовані з розвитком науки, методологічні принципи, які він заклав, залишаються актуальними й

сьогодні. Внесок Аристотеля став міцним фундаментом для подальшого поступу людства в осмисленні природи, суспільства і людини.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. *Велика Українська Енциклопедія*. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C> (дата звернення: 26.04.25).
2. Як Аристотель вплинув на науку. *Publish Україна*. URL : <https://publish.com.ua/navchannia/yak-aristotel-vplivuv-na-nauku.html> (дата звернення : 26.04.25).
3. How did Aristotle fundamentally change philosophy and science. *DailyHistory.org*. URL : https://www.dailyhistory.org/How_did_Aristotle_fundamentally_change_philosophy_and_science (дата звернення: 26.04.25).

Шевеленко Дмитро Віталійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Сьогодні немає сумнівів, що повноцінне функціонування української мови в усіх сферах життя є гарантією збереження національної ідентичності та єдності української нації. Тому держава має забезпечити відродження та захист української мови, а також розвиток мовно-інформаційного простору. Потреба в розширенні її застосування виникає через те, що незалежна Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, що може призвести до конфліктів у соціолінгвістичній сфері. Ця ситуація виникла через тривалий процес насильницької асиміляції українців та поділи українських земель. Оскільки витіснення мови було системним, держава повинна вжити комплексних заходів для запобігання її подальшому зникненню та для розширення її вжитку [1, с. 29].

Відомий український дослідник, вчений, громадський діяч Іван Огієнко відзначив: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості». У державотворчому процесі мова, поряд із внутрішніми консолідуючими чинниками, виконує й зовнішню функцію, яка полягає у виокремленні держави з-поміж інших країн, в утвердженні нації і держави серед багатомовної спільноти [2, с. 79].

Історія української мови в контексті національної ідентичності починається ще в період Київської Русі, коли староукраїнська мова була основною мовою культури та писемності. Однак з розпадом Русі та поширенням впливу Литви, Польщі та Росії на території України почалося поступове витіснення української мови іншими. Особливо важким був період панування Російської імперії, яка намагалася нав'язати російську мову як єдину державну. У XVIII–XIX століттях мова стала важливим інструментом боротьби за національну автономію. Літературні твори, народні пісні та усна традиція зберігали і передавали українську мову, навіть коли вона була заборонена в офіційних сферах.

Відомий мовознавець О. Ткаченко вважає парадоксом української історії те, що, попри наявність державності в князівський та козацький періоди, коли власна держава та військо мали б захищати національну мову, вона так і не сформувалася. Це, на його думку, могло бути причиною того, що Українську державу так і не вдалося створити: відсутність єдиної національної мови гальмувала розвиток національної свідомості, яка є основою для будь-якої

держави. Ще один парадокс, за словами О. Ткаченка, полягає в тому, що українська літературна мова почала формуватися саме після знищення української державності, в кінці XVIII–на початку XIX століття, і цю мову нічого не могло захистити. У період бездержавності мова стала основним захисником української національної ідентичності. Більше того, нова українська літературна мова, як справедливо зазначав В. Русанівський, стала важливим інструментом відродження української національної свідомості [3].

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала відновлення національної ідентичності, де українська мова стала ключовим символом. Проте боротьба за мову не завершилась, оскільки в країні довго існувала двомовність, де українська часто поступалася російській. Після 1991 року почався процес зміцнення української мови в освіті, медіа та державних установах, але вона залишалась важливим та суперечливим політичним питанням. Мовне питання часто ставало центральним у виборчих кампаніях і культурних ініціативах, що підкреслювало роль мови в політичній мобілізації.

Важливо зазначити: війна, що почалася в 2014 році, стала однією з найбільших і найтриваліших трагедій в історії сучасної України. Вона змінила країну, її політичний курс і соціальні настрої, наклавши глибокий відбиток на життя кожного громадянина. Агресія росії, тимчасова окупація Криму та підтримка сепаратистів на сході країни поставили під загрозу саме існування української державності. Збройна агресія росії триває й досі, і ми як народ мусимо продовжувати боротьбу за нашу незалежність і свободу. Сьогодні мовне питання є таким же важливим, як і в найскладніші періоди нашої історії. Нам потрібно продемонструвати свою єдність, силу і дружбу, показати, що ми здатні бути нацією, яка не лише бореться за свою землю, а й захищає свою культуру, свою ідентичність.

Мова для нас – це не просто засіб комунікації, це символ нашої національної гідності та єдності. Вона є тим, що відрізняє нас від тих, хто намагається нав'язати нам чужу волю. Українська мова – це кров наших предків, які боролися за наше право жити, розмовляти і творити своєю мовою. Мова стала невід'ємною частиною нашої боротьби за незалежність. Вона є тим бар'єром, який відокремлює нас від агресора, від тих, хто не тільки намагається забрати нашу землю, а й стерти нашу культурну ідентичність. Для нас як для нації мова – це потужний інструмент самовираження і боротьби за наше право бути самим собою в світі, де нас хочуть знищити. Тому важливо, щоб кожен українець розумів свою роль у збереженні цієї мови, адже вона є частиною нашої душі, історії та майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко І. М. Державна (українська) мова як основа формування національної ідентичності українців. *Освітній дискурс*, № 40(4–6). 2022. URL : <https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2022/2022-r-404-6/derzhavna-ukrainska-mova-iak-osnova-formuvannia-natsionalnoi-identichnosti-ukraintsiv>
2. Дрогомирецька М. Мова як засіб національної ідентичності та консолідації. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11–12 червня 2020 року). Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. URL : <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32622>
3. Яворська І. Українська мова як чинник національної ідентичності: ретроспективний огляд. *Релігія у Україні міркуй разом з нами*. URL : <https://www.religion.in.ua/main/history/12688-ukrayinska-mova-yak-chinnik-nacionalnoyi-identichnosti-retrospektivnij-oglyad.html> (дата звернення: 09.11.2024).

4. Балабкіна І. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 121–125. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/23.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).

5. Видайчук Т. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 48–63.

Шкаврон Вікторія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

На сьогодні штучний інтелект (далі – ШІ) вже не є елементом наукової фантастики: він став важливою частиною нашого цифрового повсякдення. Його здатність аналізувати великі об'єми даних, знаходити «слабкі» місця систем різного типу відкриває багато можливостей для розвитку важливих сфер життя, таких як бізнес, економіка, медицина, наука тощо. Проте, як і будь-який інструмент та процес, він має переваги та недоліки, тому варто звернути увагу на негативний вплив розвитку цієї інтелектуальної технології [1, с. 64–65].

Однією з найбільш небезпечних сфер застосування ШІ виступають фішингові атаки. У минулому шахрайські листи легко фіксувались через важко зрозумілу мову та шаблонність, але тепер за допомогою генеративних моделей ШІ можна створювати граматично бездоганні, персоналізовані повідомлення. Злодії застосовують дані взяті з соціальних мереж для формулювання тексту, який імітує стиль реальної особи. Відповідно значно зростає ймовірність того, що жертва відкриє шкідливе вкладення або перейде за небезпечним посиланням [2]. Зловмисники також можуть використовувати ШІ для автоматизованого створення великої кількості таких листів, націлених на широку аудиторію, значно підвищуючи масштаб потенційних жертв.

Наступною формою, що несе загрозу, є використання ШІ у соціальній інженерії. Соціальна інженерія виступає наукою, яка вивчає людську поведінку та фактори, що на неї впливають. Спільно з сучасними технологіями та психологічними прийомами, зловмисники застосовують алгоритми машинного навчання для аналізу поведінкових моделей користувачів і в процесі створюють фальшиві відео або голосові повідомлення. Це дозволяє ефективніше маніпулювати людьми та вводити їх в оману [3]. Наприклад, використовуючи технологію дипфейків на основі ШІ, кіберзлочинці можуть імітувати голос керівника компанії, щоб змусити підлеглих здійснити несанкціонований платіж або розкрити конфіденційну інформацію. З розвитком ШІ такі підробки стають дедалі реалістичнішими та важчими для виявлення.

Окрема небезпека полягає в тому, що ШІ доступний не лише державним структурам чи великим корпораціям, а має багато моделей з відкритим кодом, які в подальшому можуть бути використані навіть початківцями з мінімальними технічними знаннями. Це означає, що потенційно будь-хто з доступом до інтернету може створити шкідливий інструмент на базі ШІ. Завдяки ШІ кіберзлочинці можуть одночасно атакувати сотні цілей і адаптувати свої дії в режимі реального часу. ШІ може допомогти автоматизувати процес пошуку вразливостей у системах, що значно прискорює підготовку до атак. Він також може використовуватися для створення більш складного та еволюціонуючого шкідливого програмного забезпечення, здатного обходити традиційні системи захисту.

Проте дуже багато ситуацій показують як ШІ стає частиною рішення в боротьбі з кіберзлочинністю. Розробка систем кіберзахисту, які також базуються на штучному інтелекті, що дозволяє виявляти загрози ще до того, як вони призведуть до шкоди. ШІ може аналізувати величезні масиви даних про мережевий трафік та поведінку користувачів для виявлення аномалій, які можуть свідчити про кібератаку. Системи виявлення вторгнень на основі ШІ здатні навчатися та адаптуватися до нових видів загроз, що робить їх ефективнішими за традиційні сигнатурні методи.

Отже, бачимо наскільки важливим та вагомим інструментом є штучний інтелект, завдяки якому можна і завдати шкоди і запобігти їй. Головною ознакою у цьому випадку залишається лише те, у чиїх руках він є і з якими намірами його застосовують. Критично значним є не лише впроваджувати ШІ, а й створювати етичні, юридичні та технічні бар'єри, що унеможливають його зловживання. Інакше ми ризикуємо опинитися у цифровій війні, в якій розумні машини служитимуть злочинним інтересам. Потрібні спільні зусилля міжнародної спільноти, урядів, науковців та представників індустрії для розробки та впровадження ефективних механізмів контролю за використанням ШІ у кіберпросторі, щоб мінімізувати ризики та максимізувати його позитивний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Еліна Шрамко Штучний інтелект к боротьбі з кіберзлочинністю: ефективні стратегії та інструменти. *Виклики кібербезпеки індустрії фінансових послуг*. 2024. с. 64–65. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/97033/1/Shramko_cybercrime.pdf;jsessionid=81CAFC29FDB072E084C114CA6C9C9B86
2. Що таке фітінг та фітінгова атака. *Блог HostIQ*. URL : <https://hostiq.ua/blog/ukr/internet-phishing/>
3. Соціальна інженерія (безпека). *Вікіпедія*. URL : <https://surl.lu/mnc1lm>

Ogorodnik Daria,

student at the bachelor's degree of the Faculty of Public Administration
of Leonid Yuskov University of Management and Law,

Tkachenko Rostislav,

student at the bachelor's degree of the Faculty of Public Administration
of Leonid Yuskov University of Management and Law

MANIPULATIVE TECHNIQUES IN ADVERTISING AND THEIR APPLICATION IN PUBLIC SPEAKING

Advertising is an inseparable part of our lives. It has completely filled not only media platforms but also physical reality: from roads and public transport to textbooks and other educational materials. It can be interesting, irritating, and even useful. However, the most important feature of successful advertising is that it engages people, makes them remember the product or brand, and increases its sales.

For better effect, advertising uses various methods of manipulating the audience. The use of these methods makes it possible to spread information to a larger audience and capture their interest in the product. These methods are a good example of focusing attention and eliciting audience reactions, making them similar, often identical, to techniques frequently used by speakers in their speeches. Therefore, studying manipulative techniques in advertising is an interesting way of learning methods used in public speaking.

The aim is to study the basics of using manipulative technologies, the main manipulation techniques for a better understanding of how advertisements and speeches are structured, and to compare methods applied in both spheres. Learning such manipulation techniques improves critical thinking and the ability to avoid falling for the traps of advertisers or public speakers. The relevance lies in educating the younger generation of speakers, who can adopt certain methods, as well as in understanding ways of influencing the masses to foster a more critical attitude toward information and a more conscious approach to choosing goods and services.

Theoretical, methodological, and some practical aspects of the psychology of advertising as a branch of psychological science have been researched by Ukrainian and foreign scholars, such as H. Alder, Z. Antonova, O. Zazymko, M. Korolchuk, V. Korolchuk, S. Myronets, R. Mokshantsev, H. Rzhovsky, U. Scott, V. Shuvanov, and others.

It is worth starting with the definition of "manipulation" for a better understanding of the subject of study. Manipulation is a type of psychological influence, the skillful execution of which leads to a hidden violation of a person's intentions, which do not coincide with their currently existing desires. A significant part of various psychological influences in advertising activity is nothing but a form of manipulation. The main task of any advertiser is to make the consumer perceive the advertising statement as their own personal thought [2]. A similar meaning has manipulation in public speaking – carried out through the skillful use of certain language resources for the hidden influence on the cognitive and behavioral activities of the addressee [3].

Marketers, targeting specialists, and SMM managers use various techniques and manipulations to attract clients. The main manipulations include:

Stories – the plot of a commercial is built as a story – first, the beginning of events is played out, one story about buying a product, then a happy ending. A reverse version is also possible – the beginning and end of the story are swapped. In this case, the narrative in the middle (about the product) is not critically perceived by the consciousness [2]. In public speaking, stories are one of the most effective means of establishing an emotional connection with the audience. Experienced speakers consciously draw attention to their personal life experiences to not only convey a certain idea but also make the delivered information closer, more understandable, and emotionally rich for the listeners.

Such a technique allows the speaker to overcome the barrier of formality, create an atmosphere of trust and understanding. A personal story often contains simple, everyday details with which the audience can easily identify. Thanks to this, even a complex or abstract topic is presented in an accessible, «human» form.

Color palette and effects – advertisers always pay attention to the cognitive factors of a person. In advertising, advertisers deliberately select colors and effects, knowing that blue evokes trust, red – attention and energy, green – calmness and harmony. These visual elements affect people's subconscious, forming their emotional attitude toward the product even before they realize the message [1].

A similar principle works in public speaking. If a speaker performs in a dark room, where their face is barely visible and the background is unclear – listeners, without realizing it, begin to feel discomfort, fatigue, and lose interest. Poor lighting can even cause subconscious resistance to perceiving information. In contrast, bright but not aggressive lighting, harmonious color schemes, clear visualization (e.g., presentations, diagrams, images) significantly increase the level of attention, contribute to emotional involvement, and improve material memorization [4].

Another key strategy is sound and emotions – TV commercials often use sound manipulation — the volume during a commercial sharply increases relative to the «background» level. A sudden sound impact reduces the critical perception of advertising information [2]. A similar principle can be seen in a public speech when a speaker wants to attract attention – they speak loudly, and when

something intriguing and important appears – they pause. Such manipulations help draw attention to oneself and emphasize the importance of information.

It is important to note that public speaking and advertising are also connected with campaigning for certain parties, politicians, or even presidential elections – for example, in advertisements, phrases related to family, country, people, etc. are often used.

Analyzing Donald Trump's speech at the Republican Party's pre-election congress, it can be noted that at the lexical level, to win sympathy and favor from compatriots, the politician uses words that appeal to current American values, such as: family: «We are one national family, and we will always protect, love and care for each other», patriotism: «We will rekindle new faith in our values, new pride in our history, and a new spirit of unity that can only be realized through love for our country» faith in God: «They knew that our country is blessed by God, and has a special purpose in this world», «We put our faith in Almighty God» peace in the country: «We will have strong borders, strike down terrorists who threaten our people, and keep America out of endless and costly foreign wars» [3. p. 50–51].

Another important artistic device at the lexico-semantic level most often used by the US President is the epithet. With its help, Donald Trump adds emotionality to his statements and evokes a reaction from the audience. To characterize the personal qualities of his colleagues, acquaintances, and relatives, the politician uses such epithets: distinguished guests, wonderful people, magnificent First Lady, military mom, amazing daughter, great brother, beloved wife. This creates the impression that he is a great family man who respects his colleagues and all the people who came to support him [3].

Considering all the above, the following conclusion can be drawn: in modern society, advertising and public speaking increasingly act as effective means of psychological influence and manipulation of mass consciousness. The interpenetration of these two spheres is conditioned by a common goal – the formation of a certain behavioral model of recipients through appeals to emotions, social values, and stereotypes. Research shows that in both advertising and oratory, the same manipulative influence techniques are actively exploited: storytelling, working with color schemes and sound effects, creating a positive image of the speaker or product through the use of emotionally colored vocabulary. Thus, analyzing these methods allows for a better understanding of mass influence mechanisms and developing resistance to intrusive information.

In the future, the study of manipulative technologies in advertising and public speaking is extremely important both for the professional training of future speakers, marketers, and communicators, and for the formation of critical thinking in civil society. Awareness of hidden influence techniques contributes to raising the population's information literacy, reducing the effectiveness of manipulative campaigns, and developing responsible consumer and electoral choices. That is why such research has significant practical potential within the framework of modern communication and social psychology, as it allows for a deeper understanding of the nature of media influences in the age of information oversaturation.

Literature:

1. Andreev A. Psychology of Color in Marketing, Advertising, and Branding. Apex-Drive. 04.04.2025. URL : <https://apix-drive.com/ua/blog/marketing/psykholohiia-koloru-v-marketynhu>.
2. Kovtunovych T. Recognizing Manipulation Methods in Advertising. MediaSapiens. 07.04.2025. URL : <https://ms.detector.media/>.
3. Ruda O. H. The Language Issue as an Object of Manipulative Strategies in Contemporary Ukrainian Political Discourse: Monograph. Kyiv. 2012. 232 p.
4. How Lighting Affects Mood and Perception. *Ua.benweilighting.com*. 13.04.2023. URL : <https://ua.benweilighting.com/info/how-lighting-affects-mood-and-perception-81343922.html>.

ЗМІСТ

Вітальне слово.....	3

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Андрієвський О. О. Новий курс Франкліна Д. Рузвельта: уроки для України.....	4
Андрущак А. В. Значення реформ Людовика IX для становлення єдиної французької держави.....	6
Гранатюк В. О. «Процес 59-ти» – вияв радянського імперіалізму	8
Гладюк М. О. Роль магдебурзького права в організації міського самоврядування в Європі.....	10
Гречанюк К. Ю. Історична постать Вінстона Черчилля.....	11
Дрогобицька Х. І. Європейська інтеграція України в умовах війни росії проти України.....	13
Задворний Б. А. Соціальне законодавство третього рейху.....	15
Колісецька А. В. Міжнародне законодавство в галузі прав людини	16
Левчишин В. Д. Демілітаризація, денацифікація та демократизація – політика антигітлерівської коаліції.....	18
Никончук С. М. Проблема унітарного устрою Китаю в новітній період.....	19
Омельчук В. О. Гренландія на геополітичній шахівниці: інтереси США.....	20
Погорільська Д. В. Система соціальної роботи як складова соціальної політики у сучасній Швеції.....	22
Смолінський І. О. Політика «тетчеризму»: переваги та недоліки.....	24

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Велічко Д. М. Нелегальна міграція та юридична відповідальність у міграційному праві.....	27
Гранатюк В. О. Монополія адвокатури: за і проти.....	29
Захарченко О. О. Спрощене позовне провадження в адміністративному процесі: сучасний стан і перспективи розвитку.....	31
Михайловський О. М. Особливості оскарження рішень органів державної влади: судова практика.....	32

Музика А. А. Захист прав, свобод і законних інтересів громадян в адміністративному судочинстві.....	34
Погорільська Д. В. Інститут уповноваженого верховної ради України з прав людини.....	36
Прокопишина Д. Л. Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану: виклики та адаптація.....	39
Шматлай А. О. Роль Державної прикордонної служби України в регулюванні міграційних процесів держави.....	41

СЕКЦІЯ 3

ПРИВАТНЕ ПРАВО

Бевзюк І. А. Правові проблеми утилізації відходів під час дії воєнного стану в Україні.....	43
Берлінська Е. Ю. Еколого-правові проблеми відновлення територій, постраждалих від війни.....	46
Воробйова Н. О. Правові проблеми здійснення охорони деградованих та забруднених ґрунтів під час дії воєнного стану в Україні.....	48
Катревич І. Ю. Проблеми правового регулювання видобутку бурштину в Україні.....	50
Кіт П. В. Досвід правового регулювання кондомініумів у США та Канаді	53
Косюк Ю. О. До питання про право на використання торговельної марки та заборону на її використання.....	55
Лаврієнко М. М. Щодо особливостей правового забезпечення екологічної безпеки під час дії воєнного стану на території України.....	57
Нестерович К. І. Правові аспекти захисту біорізноманіття в умовах зміни клімату та воєнного стану в Україні.....	59
Нечипорук А. І. Охорона водних ресурсів в Україні: правові механізми та сучасні виклики в умовах війни.....	61
Олійник А. М. Правові аспекти охорони довкілля в Україні під час воєнного стану.....	63
Сидорук Є. О. Правові проблеми адаптації українського екологічного законодавства до вимог ЄС.....	64
Шокур Є. А. Правові проблеми поводження з генетично модифікованими організмами в Україні.....	66

СЕКЦІЯ 4
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Альбертович Ю. В. Види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.....	69
Андрієвська О. О. Аналіз законодавства щодо торгівлі людьми	70
Анікієнко Я. В. Суб'єктивна сторона складу умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.....	73
Арутюнян А. С. Звільнення від кримінальної відповідальності.....	74
Бас В. С. Об'єктивна сторона складу посягання на життя журналіста.....	76
Біла О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом.....	78
Білоус С. О. Об'єктивна сторона складу приховування злочину.....	80
Борозенна А. М. Розмежування вбивства через необережність від необережного заподіяння смерті.....	82
Велічко Д. М. Об'єктивна сторона геноциду.....	84
Гончар І. Р. Об'єктивна сторона складу побоїв і мордування.....	86
Гуменюк Ю. Г. Кримінальна відповідальність за участь у не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань під час воєнного стану.....	88
Гулько В. А. Особливості кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.....	90
Димкевич О. Л. Особливості розмежування крадіжки та грабежу.....	92
Дудкіна Ю. О. особливості кримінальної відповідальності та покарання за умисні вбивства, вчинені на замовлення в Україні.....	94
Засоренко І. Ю. Гіпноз як спосіб вчинення кримінального правопорушення	96
Єрмоленко О. В. Форми ухилення від сплати податків, зборів та інших передбачених законом платежів та порівняльний аналіз з аналогічним правопорушенням у Швеції.....	98
Зімін В. О. Питання кваліфікації окремих видів умисних вбивств при обтяжуючих обставинах.....	100
Івасик У. Б. Кримінально-правова оцінка діянь, що не є кримінальним правопорушенням....	102
Івахова О. М. Проблеми законодавчого регулювання діяльності суб'єктів ювенальної юстиції в Україні.....	104
Захарчук І. О. Ознаки покарання за кримінальним правом.....	106
Капцевич В. А. Документ як предмет вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 158, 1581 Кримінального кодексу України.....	108

Карабанова Д. В. Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в період воєнного стану.....	110
Карпенко В. О. Адвокатська таємниця як гарантія незалежності адвокатської діяльності....	113
Карун З. С. Розмежувальні ознаки складу зґвалтування та сексуального насильства.....	115
Ковальчук А. А. White collar crime в Україні: чому «елітарні» правопорушення часто залишаються безкарними.....	116
Коваль Я. С вплив урбанізації на рівень злочинності.....	118
Коваленко М. А. Особливості кваліфікації дій співучасників у випадках ексцесу виконавця.....	120
Когут Д. В. Значення установлення форми вини в практиці кримінального права.....	122
Козаренко Є. О. Поняття та значення судимості.....	124
Коломієць О. Е. Поняття та види одиничного кримінального правопорушення.....	125
Конончук Б. Р. Суспільна небезпека виявів геноциду в Україні	127
Коржинський Р. В. Об'єктивна сторона складу виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів.....	130
Крамар М. С. Розмежування понять конкуренції та колізії кримінально-правових норм.....	132
Кульчицький Д. С. Об'єктивна сторона складу «терористичний акт».....	134
Курилюк Ю. Л. Поняття та правова природа уявної оборони в кримінальному праві.....	136
Куріцин А. П. Аналіз ефективності примусових заходів виховного характеру у часи глобалізації.....	138
Мазур Д. С. Окремі питання кваліфікації некорисливих кримінальних правопорушень проти власності.....	139
Маліновська М. О. Окремі аспекти детермінації злочинності неповнолітніх в Україні.....	141
Марценківська К Т. Основні теоретико-правові підходи до розуміння мети покарання	142
Мельник А. А. Значення психопатії за особливостями її походження у впливі на формування злочинця.....	144
Лучковська К. В. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконні дії зі зброєю.....	146
Нігловська Д. Ю. Поняття помилки в кримінальному праві.....	148
Норчук С. В. Об'єктивна сторона складу грубого порушення законодавства про працю.....	149
Панчик В.О. Зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду культурних цінностей.....	151

Парова А. С. Об'єктивна сторона порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканини людини.....	153
Пещанюк У. І. Штраф як вид покарання.....	155
Підгорний В. Ю. Об'єктивна сторона самовільного зайняття земельної ділянки.....	156
Підлипна З. О. Вплив сім'ї на правопорушення серед неповнолітніх.....	158
Поліщук О. Р. Об'єктивна сторона вбивства через необережність.....	161
Рудюк К. О. Особливості кримінальної відповідальності та покарання за контрабанду культурних цінностей та зброї за кримінальним правом України.....	162
Свинобой Д. С. Колабораційна діяльність у сучасній Україні як кримінально-правова проблема.....	164
Сінкевич А. О. Особливості відповідальності за вчинення терористичних актів в Україні....	166
Стефанишин З. С. Принцип територіальності у кримінальному праві.....	168
Філіпчук М. В. Об'єктивна сторона придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом.....	170
Харьковська Е. О. Особливості кваліфікації тілесних ушкоджень середньої тяжкості	172
Ціцьвіра В. О. Проблеми протидії контрабанди наркотичних засобів.....	174
Чічова А. Ю. Екセス виконавця у кримінальному праві: доктринальний та практичний виміри.....	176
Шевчук А. А. Вплив засобів масової інформації на корупційну злочинність.....	178
Шевчук А. А. Відповідальність за незаконні дії під час виборчого процесу за кримінальним законодавством України та окремих закордонних держав.....	180
Шевчук О. С. Об'єктивна сторона контрабанди культурних цінностей та зброї за кримінальним правом України.....	183
Шкаврон В. В. Суб'єктивна сторона торгівлі людьми.....	185
Шматлай А. О. Особливості детермінації корисливої злочинності неповнолітніх	186
Щерба В. В. Об'єктивна сторона складу торгівлі людьми.....	188
Явдошук І. С. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони розбою.....	191
Яремчук К. А. Об'єктивна сторона дезертирства.....	193
Ястремська В. В. Об'єктивна сторона складу шахрайства.....	197

СЕКЦІЯ 5
ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Антонова А. О. Проблеми кодифікації аграрного законодавства.....	200
Бевзюк І. А. Правові питання страхування сільськогосподарських ризиків в умовах воєнного стану.....	202
Берлінська Е. Ю. Правові проблеми використання земель сільськогосподарського призначення на умовах ренти під час дії воєнного стану.....	204
Бондар В. В. Формування принципу гендерної рівності в трудовому законодавстві.....	206
Воробйова Н. О. Право сільськогосподарських товаровиробників до аграрних ринків: основні проблеми та шляхи їх реалізації.....	207
Гудима Т. В. Правове регулювання використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.....	209
Гуменюк Ю. Г. Медіація у вирішенні трудових спорів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.....	212
Дем'янова О. В. Правові проблеми торгівлі видами дикої флори та фауни, що перебувають під загрозою зникнення.....	214
Жеребний В. О. Суб'єкти трудового права: ефективність трудового потенціалу працівника та роботодавця	216
Івахова О. М. Актуальні проблеми правової охорони клімату в Україні.....	218
Катревич І. Ю. Особливості реалізації сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ під час дії воєнного стану.....	220
Курилюк Ю. Л. Спірні питання сумісництва.....	222
Ластовська С. В. Проблеми правового забезпечення соціального розвитку сільської поселенської мережі в Україні.....	223
Лаврієнко М. М. Особливості екологічних вимог щодо експорту сільськогосподарської продукції під час дії воєнного стану в Україні.....	225
Мельничук М. М. Правові проблеми екологічного становища довкілля на Донбасі під час дії воєнного стану в Україні.....	227
Монастирська М. Л. Процесуально-правове забезпечення екологічних прав громадян.....	229
Нестерович К. І. Забезпечення продовольчої безпеки держави як одна з основних функцій державної аграрної політики України під час дії воєнного стану.....	231

Нечипорук А. І. Правові особливості здійснення органічного землеробства в сучасних ринкових умовах під час дії воєнного стану в Україні.....	233
Новак А. О. Захист прав працівників у разі ліквідації або банкрутства підприємства.....	234
Нянько В. В. Проблеми правового регулювання внутрішніх і зовнішніх аграрних правовідносин у сфері виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції під час дії воєнного стану.....	236
Олійник А. М. Особливості правового регулювання санітарних та фітосанітарних заходів у державній аграрній політиці України під час воєнного стану.....	237
Олійник А. О. Еколого-правове забезпечення екологічної безпеки, життя і здоров'я громадян в умовах воєнного стану.....	240
Підлипна З. О. Правові проблеми екологічного становища чорного та азовського морів під час дії воєнного стану в Україні.....	242
Сидорук Є. О. Правові особливості зайняття бджільництвом в сучасних ринкових умовах..	243
Струнь А. О. Проблеми правового регулювання паювання майна у колективних сільськогосподарських підприємствах.....	246
Тернопольська Ю. В. Правові особливості ведення європейського зеленого курсу в Україні.....	248
Туховська Д. В. Трудові права осіб з інвалідністю.....	250
Черничко І. В. Правові особливості функціонування смарагдової мережі в Україні.....	251
Чижик Т. О. Роль та ефективність дистанційної роботи в трудовому праві України.....	254
Шокур Є. А. Особливості визнання банкрутом фермерського господарства.....	255
Шпраха А. І. Державний земельний банк – перші результати діяльності	257

СЕКЦІЯ 6

МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Андрушко Д. О. Міжнародно-правове регулювання торгівлі товарами подвійного призначення: стандарти та контрольні механізми.....	260
Бура Т. С. Механізми захисту від гендерної дискримінації в рамках ЄКПЛ: правові стандарти та перспективи розвитку.....	262
Бурдельна С. С. Захист прав споживачів цифрових послуг в ЄС.....	264
Вальчук С. Д. Єдиний патент ЄС: правовий режим та механізми реалізації.....	266

Варивода Т. Ю. Проблематика реалізації в Україні права на справедливий суд через призму практики ЄСПЛ.....	268
Гордійчук Д. В. Кіберзлочини й міжнародне право: підходи США.....	270
Григорчук В. Є. Особливості правового регулювання цивільних відносин між громадянами країн, які перебувають у стані збройного конфлікту.....	272
Гулько Н. С. Правовий статус апатридів у сучасному світі.....	274
Гучок Б. В. Принцип найбільшого сприяння та національний режим у міжнародному торговельному праві: теорія і практика.....	277
Дубчак О. О. Права та обов'язки сторін у міжнародному договорі купівлі-продажу відповідно до Віденської конвенції 1980 року.....	278
Жеребний В. О. Правове регулювання свободи вільного пересування у ЄС громадян Великобританії після Brexit.....	280
Заєць К. Ю. Міжнародно-правовий захист цифрових прав людини	282
Лях С. О. Децентралізація у правових системах України та Швейцарії: конституційні засади, структура і виклики реалізації.....	284
Момот К. С. Омбудсмен як суб'єкт міжнародного правозахисного діалогу: досвід ЄС та України.....	286
Москвяк Д. Р. Правовий статус небесних тіл та реєстрація права власності на зірки.....	288
Нечай С. Є. правове регулювання туристичних подорожей в Антарктиду.....	291
Панчук М. Р. Компаративістський метод порівняння декларацій країн ЄС та України...	293
Подейко Є. М. Правова система Мавританії та її спроможність протидіяти сучасним формам рабства: аналіз у межах правничих систем сучасності.....	295
Прокопишина Д. Л. Міжнародно-правові аспекти права на життя та проблеми його забезпечення у контексті Конвенції про захист прав та основоположних свобод.....	297
Пугач В. Д. Роль релігійних судів в правовій системі Ізраїлю.....	299
Родінчук Я. В. Змішана правова система як модель для розвитку геополітики.....	301
Рудковська В. О. Порівняльна характеристика обмеження прав людини під час збройних конфліктів та під час війни.....	303
Русін О. Р. Використання міжнародного арбітражу для вирішення торговельних спорів між державами.....	305
Савіна А. О. Обмеження прав людини під час дії воєнного стану відповідно до Європейській конвенції з прав людини.....	307

Смислова К. Р. Роль світової організації торгівлі у вирішенні торговельних спорів.....	308
Смолінський І. О. Проблеми міжнародних організацій сьогодення.....	310
Сокальський А. О. Політична філософія Нікколо Макіавеллі у праці «Державець»	311
Сохатюк Д. О. Вплив економічних санкцій на розвиток міжнародного торговельного права.....	313
Хоптинський А. Ю. Дипломатичний імунітет у час війни: межі недоторканості та виклики зловживання.....	315
Чмут К. М. Громадський контроль у процесі гармонізації законодавства України з правом ЄС.....	318
Shelest M. Legal system of Argentina.....	320

СЕКЦІЯ 7 **ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ** **НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Антуф'єв Т. В. Моделі управління запасами.....	322
Бачинський Д. В. Планування власних доходів місцевих бюджетів в умовах війни.....	324
Гандзюк В. О. Місцеві податки і збори як джерело фінансової незалежності громади.....	327
Камінна О. В. Сучасні стратегії диверсифікації інвестиційного портфеля в умовах економічної нестабільності.....	329
Корноухова К. С. Оновлення механізмів страхування цивільної відповідальності водіїв у контексті реформ 2025 року.....	331
Куцепалова К. Ю. Інвестиції в людський капітал як основа інноваційного розвитку підприємств.....	333
Машталяр О. В. Управління валютними ризиками у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.....	335
Мовчан В. В. Вплив змін у податкових ставках на діяльність фізичних осіб-підприємців в Україні.....	337
Присяжна Д. А. Банківські операції в іноземній валюті.....	339
Слободян М. В. Співпраця України з міжнародним валютним фондом: досягнення та виклики.....	341
Сокальський А. О. Бюджетний дефіцит і державний борг України в умовах російської агресії.....	343

СЕКЦІЯ 8

ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Бевзюк Ю. О. Особливості формування асортиментної політики в системі управління підприємством.....	346
Гавриш А. В. Співпраця України та ЄС у сфері муніципальної та регіональної статистики...	348
Загородська К. Д. Міжнародний діловий етикет.....	351
Кашпер С. П. Ділова стратегія фірми та її еволюція.....	353
Макартецька В. С. Графічне зображення двочинникової множинної залежності засобами MS Excel.....	355
Свердлюк Д. С. Графічне зображення кореляційної матриці засобами MS Excel.....	358
Семенчук Д. Р. Впровадження новітніх технологій для підвищення безпеки праці на підприємствах залізобетонного виробництва.....	361
Скоп Н. В. Еластичність в аналізі проблем оподаткування в Україні.....	363
Умерова К. А. Інноваційні методи управління персоналом на підприємствах харчової промисловості.....	364
Ціцьвіра В. О. Кримінологічний аналіз кіберзлочинності: еволюція цифрових загроз у глобальному контексті.....	366
Чмут К. М. Проблеми інтерпретації статистичних результатів.....	368
Шароварська К. Д. Графічне зображення взаємозв'язків у комп'ютерній системі MS Excel.....	371

СЕКЦІЯ 9

МОВОЗНАВСТВО

Авраменко М. О. Управління репутацією через комунікацію.....	373
Велісевич Д. С. Особливості діалектів німецькомовних регіонів.....	374
Гулько Н. С. Суржик як соціолінгвістичне явище: причини виникнення та шляхи подолання.....	376
Григорчук В. Є. Мовні особливості ведення переговорів з представниками азіатських країн.....	377
Заєць К. Ю. Роль українських діалектів у збереженні культурної ідентичності регіонів.....	379

Жулковський Р. А. Посилення ролі української мови як чинника національної єдності: вплив війни на зміцнення мови в суспільстві.....	381
Колодій А. М. Фразеологізми в німецькій мові: значення та особливості перекладу.....	382
Крикун М. О. Роль ділової української мови в міжнародній комунікації: виклики та можливості.....	384
Мартинюк В. А. Вплив соціальних медіа на українську молодь та розвиток сучасної української мови.....	385
Москвяк Д. Р. Роль професійної термінології у діловому українському мовленні.....	387
Нечай С. Є. Мовна політика в Україні у XX столітті: вплив історичних подій та відродження української мови.....	388
Рудковська В. О. Українська мова в кіно, театрі та музиці: мистецтво як засіб популяризації.....	390
Хоптинський А. Ю. Проблеми розвитку української мови та літератури, їхній вплив у воєнний час.....	392
Chorna M., Nychporuk Y. The importance of adapting speaking style to different audiences.....	394
Kasianiuk V., Makartetska A. The influence of charisma on public speaking.....	396

СЕКЦІЯ 10

ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Підгірна Т. В. Чеський досвід у сфері державного регулювання туризму: потенціал впровадження в українську практику.....	398

СЕКЦІЯ 11

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Варенюк А. В. Подієвий туризм на прикладі автоперегонів «Формула 1»: економічний, культурний та соціальний вплив на місця проведення.....	400
Куніцька Т. С. Роль адміністративного судочинства у забезпеченні прав і свобод громадян в Україні.....	402
Струнь А. О. Правові аспекти розвитку відновлюваної енергетики в Україні: виклики та перспективи.....	404

СЕКЦІЯ 12

ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Александрова А. П. Стереотипи про фемінізм та їхній вплив на романтичне спілкування...	407
Бігун Д. С. Психологічні особливості комунікації в підлітковому віці.....	408
Бондар В. В. «Ефект Мандели» як психологічне явище.....	410
Велісевич Д. С. Карти таро, як частина філософії.....	412
Велісевич Д. С. Приходько М. В. Змішаний стиль публічного виступу в умовах діджиталізації.....	413
Гула К. С. Тривожність як чинник зниження академічної мотивації у студентів.....	415
Дров'яніков М. Р. Концепції пізнання та самопізнання в античній філософії.....	417
Загородська К. Д. Вплив самооцінки на поведінку людини.....	419
Захарченко О. О. Саморегуляція емоцій як чинник психологічної стійкості.....	421
Кашпер С. П. Психологічний вплив у бізнесі	423
Колодій А. М. Бог як філософська категорія в античності, середньовіччі та новому часі.....	424
Кравчук В. М. Психологічний вплив соціальних мереж на самосприйняття та самооцінку молоді в умовах цифрової епохи.....	426
Мазан Д. А. Вплив інформаційних технологій на сучасне суспільство.....	428
Марусик Ю. О. Соціальні мережі як поле для конфліктів: алгоритми, тролі та поляризація.....	430
Масяк В. М. Маніпуляції та переконання в рекламі та медіа.....	432
Мельникова М. І. Правові проблеми реалізації правового механізму оцінки впливу на довкілля під час дії воєнного стану.....	433
Мовчан В. В. Чому ми живемо вічно?	435
Ничипорук Ю. О. Філософія постправди та проблема об'єктивної істини.....	436
Новак А. О. Вплив нарцисичного розладу особистості на злочинну поведінку.....	438
Норчук С. В. Правові аспекти інтернет-цензури та свободи слова онлайн.....	440
Огороднік Д. С. Щастя як філософія щасливого буття.....	442
Очеретна К. І. Вплив гаджетів на розвиток дитини.....	444
Пец М. М. Екзистенційна криза як свідомий конфлікт із собою.....	446
Поліщук О. Р. Штучний інтелект в юридичній сфері. За чи проти.....	448
Приходько М. В. Використання діалектики як методу психологічного пізнання.....	450
Скоп Н. В. Психологічні стратегії керівників для підвищення продуктивності праці.....	451

Ткаченко Р. С. Проблема свободи волі у контексті сучасних азійських медіапродуктів: ілюзія чи реальний вибір?.....	452
Чорна М. О. Вплив філософії Аристотеля на розвиток науки.....	455
Шевеленко Д. В. Мова як інструмент національної ідентичності: досвід України.....	457
Шкаврон В. В. Штучний інтелект як інструмент кіберзлочинності.....	459
Ogorodnik D.,Tkachenko R. Manipulative techniques in advertising and their application in public speaking.....	460

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ

**ЩОРІЧНОЇ ЗВІТНОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА
ЮЗЬКОВА**

(м. Хмельницький, 20 травня 2025 року)

Відповідальний редактор – Шевчук І. В.

Комп'ютерний набір – Данілова А. В., Ільченко Ю. Л.

Коректор – Подолянчук О. В.

Ум. друк. арк. 19,25. Зам. № 25.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.

29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8

Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80 www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.